

გაონგა სჯახადე

ქართლური ხალხური სიმღერები

საქართველოს ფოლკლორის
სახელმწიფო ცენტრი
THE FOLKLORE STATE CENTRE
OF GEORGIA

საქართველოს კულტურის, სპორტისა და ახალგაზრდობის სამინისტრო
ანზორ ერქომაიშვილის სახელობის საქართველოს ფოლკლორის სახელმწიფო ცენტრი

გიორგი სვანიძე

ქართლური ხალხური სიმღერები

ფოლკლორის სახელმწიფო ცენტრის საარქივო მასალები

Giorgi Svanidze

Kartlian Folk Songs

From the Archives of the Folklore State Centre

თბილისი Tbilisi

2021

კრებულში შეჯერდა და გაერთიანდა ქართლური მუსიკალური ფოლკლორის სვანიძისეული გამოცემული და გამოუცემელი სანოტო ნიმუშები და თქმულება-გადმოცემები; შეივსო და დაზუსტდა გიორგი სვანიძის ბიოგრაფია; გაცოცხლდა 1916-1950 წლებში ქართლსა და კახეთში მცხოვრებ ეთნოფორთა სახელები. ამ კრებულით აღდგება და საშემსრულებლო პრაქტიკაში კვლავ დამკვიდრდება მივიწყებული ქართლური სიმღერები და მათი ვარიანტები; გამომზეურდება აქამდე უცნობი სანოტო და დოკუმენტური მასალა; საზოგადოება უფრო სრულყოფილად გაიცნობს გიორგი სვანიძის — კომპოზიტორის, ლოტბარისა და ფოლკლორისტის — ღვაწლსა და დამსახურებას.

შემდგენლები: თეა კასაბური, ნანა ვალიშვილი

მუსიკალური რედაქტორები: ნანა ვალიშვილი, ლევან ვეშაპიძე

რედაქტორი ბაია ასიეშვილი

მთარგმნელი მაია კაჭკაჭიშვილი

დიზაინერი ნიკოლოზ გოგაშვილი

დამკაბადონებელი ლევან ვეშაპიძე

არქივებში დაცული დოკუმენტები და პუბლიკაციები მოიძია თეა კასაბურმა

ფოლკლორის ცენტრის საარქივო მასალები დაამუშავა ნანა კალანდაძემ

პროექტის ხელმძღვანელი გიორგი გაბუნია

პროექტის კოორდინატორი სოფიო ლობჯანიძე

ს ა რ ჩ ე ვ ი

გიორგი სვანიძე — კომპოზიტორი, ლოტბარი, ფოლკლორისტი	7
ავტობიოგრაფია	19

ქართული ხალხური სიმღერები და მათთან დაკავშირებული თქმულებანი

1957 წლის გამოცემის წინასიტყვაობა (ე. ვირსალაძე)	29
შემკრებისაგან (გ. სვანიძე)	31
თქმულებანი	33
1. სიმღერების სადაურობა	33
2. მკის სიმღერა	33
3. თოხნური	39
4. სანნახლური	40
5. ქვეერის რეცხვისა	43
6. მხიარული გაზაფხული	44
7. ზე-მყრელი (საფერხული)	46
8. სამაია	48
9. ბუქნა ჭოტო	49
10. მზისა და მთვარის ჩხუბი	49
11. ჩაკრული	51
12. ისემც რა ვუთხრა ჭკუასა	55
13. ატენის ღვინოვ, ნაქებო!	56
14. გუშინ შვიდნი გურჯანელნი	58
15. შაშვი-კაკაბი	60
16. ზამთარი	64
17. ფარინე	65
18. ამბავსა გეტყვით	69
19. მესტვირეების ამბავი	71
20. მეფანდურე მაჩაბლისა და მესტვირე გაიოზ ფურცელაძის გაბაასება	83
21. თამარის ქოში	85
22. ამბობენ, რომ თამარ მეფემ	89
23. შავლეგო	90
24. მოდისო მტერი, კახელო	93
25. კახეთს მოადგა თარეში	94
26. ძლიერ სტიროდა	95
27. გრიგოლ გრიგოლაშვილის ლექსი	96
28. ოპა ბეთაშვილზე	98
29. ბატონო, თავი მანებე	101
30. ტანტალა ბესარიონზე	104

31. აღარ მწაღია ცხვარშია	106
32. გაფრინდი, შაო მერცხალო	108
33. ქალო, ქალთა მზეო	116
34. ცოლი გამიდიდგულდა	127
35. საროს დანიშნული	129
36. შემოგხედავ (და) მზეს გადარებ	129
37. მოდი, აქ დაჯექ, შვილო	130
38. ერთი ლალა ქალის ამბავი	132
39. დიამბეგს ქალი მოსტაცეს	134
40. ბეთლემის საყდარზე	135
41. ყინწვისის ტაძარზე	136
42. ყურშაო	138
43. ნეტავი, გოგო, მე და შენ	143
44. ბერი კაცი ვარ	144
45. ფაფრის ხევო	148
46. მომღერალ ბიჭის ნათქვამი	152
47. ბიჭმა აჯობა	153
48. ოჩხარი	154
49. სამ ყაჩაღზე	155
50. ფისმანაში	157
51. შაშვო ლამაზო	157
52. ცანგალა და გოგონა	160
ლეკური თუ ლეგური?	162
შენიშვნები 1957 წლის გამოცემისთვის	171
დავიცვათ ქართული საუნჯე — ვაჟა გვახარიას კრიტიკული წერილი 1957 წლის გამოცემაზე	185
გიორგი სვანიძე — პასუხი ვაჟა გვახარიასადმი	189

ქართლური ხალხური სიმღერები

1. ჰერო	197
2. ჰერი ეგა	199
3. ჰერი ეგა	202
4. გლესავ გაგლესავ, ნამგალო	205
5. ლაზარე	206
6. ჭონა	208
7. ვარალი ვარალე	210
8. მხედრული	212
9. გამოსაღვიძებელი	215
10. სუფრული	219
11. რამდენჯერ მითქვამს ბალღებო	223

12. ანდურყაფანსა და მაჩაბელზე	226
13. ბუქნა ქოტო	228
14. ბუქნა ქოტო	229
15. ოროველა	232
16. ოროველა	233
17. ჰერი ეგა ჰეგ-ჰეგა	235
18. მუშური	237
19. თონური	239
20. ქერის თიბვის დროს	242
21. გლესკაც წელი ნუ ასტკივა	245
22. ჰერი ბიჭო	249
23. სიმართლე	252
24. აკენის ნანა	253
25. აკენის ნანა	254
26. დიდება	255
27. სანნახლური	257
28. სანნახლური	259
29. ცხენოსნური	260
30. ცხენოსნური	262
31. ზუზვითი	264
32. ძველი ლაშქრული	268
33. ხმალსა სიმოკლით რა უშავს	272
34. შავლეგო	274
35. შავლეგო	277
36. ყაბახური	280
37. ჰა, ბიჭო კურტაკიანო	283
38. დიამბეგს ქალი მოსტაცეს	286
39. ჩემო ბამბის ტომარა	289
40. ნატვრა	292
41. ლალე	295
42. ზე მყრელო	297
43. ზე მყრელო	299
44. ბერიკაცის ვედრება	306
45. ა განგალა-განგალა	308
46. სალხინო	311
47. სათამაშო	315
48. თამარ მეფე გორის ციხეზე	317
49. ამბობენ, რომ თამარ მეფემ	321
50. თამარის ქოში	322
51. იმ კლდოვან უფლისციხესა	326
52. ლამია ტინიხიდელი	330
53. მოგონება	333

54. ბატონო თავი მანებე	336
55. რას მიყურებ, უგუნურო	339
56. კაცმა კაცი დაბატიყოს	342
57. ატენის ღვინო ნაქებო	346
58. შაშვი-კაკაბი	351
59. შაშვი-კაკაბი	353
60. ერთგული მეომარი	355
61. ახალი მაცრული	359
62. ზარი-ტირილი	366
63. ბიჭი ვარ გოგოლაური	367
64. ისემც რა უთხრა ჭკუასა	370
65. ნუ (და) ნუ მოჰკლავ ვაჟკაცსა	376
66. ფაფრის ხევო	379
67. ნეფე-დედოფალს ულხინოთ	385
68. სათარემო	387
69. ვარალალი ვარხალალე	390
70. მიუსვ-მოუსვი	392
71. სამაია	395
72. მზისა და მთვარის ჩხუბი	397
73. გუშინ შვიდნი	399
74. ფარინე	401
75. აღარ მნადია ცხვარშია	403
76. გაფრინდი შავო მერცხალო	405
77. ქალო ქალთამზეო	406
78. ცოლი გამიდიდგულდა	408
79. საროს დანიშნულზე	409
80. მოდი, აქ დაჯექ, შვილო	410
81. გასათხოვარი ქალი ვარ	411

კახური ხალხური სიმღერები

82. მე ახმეტელი გახლავარ	415
83. ქევხაო მაქანაძეო	418
84. ქალგულო	420
85. კახეთს მოადგა თარემი	422
შენიშვნები (ქართულად)	425
შენიშვნები (ინგლისურად)	433
რეზიუმე (ინგლისურად)	436
გამოყენებული ლიტერატურა	437

გიორგი სვანიძე — კომპოზიტორი, ლოტბარი, ფოლკლორისტი

„ხალხური მუსიკის მოტრფიალემ კავშირი უნდა გააბას სოფელთან, დაუახლოვდეს ხალხს, ჩაებას მისი შრომის პროცესში, მასთან ერთად იმღეროს, შეისწავლოს და აითვისოს სიმღერათა ხასიათი, მათი შინაარსი, ხმების მიხვრა-მოხვრა და შემდეგ ისე გადაიტანოს ნოტებზე. თუ გნებავთ, იგი „სოფელად“ უნდა გადაიქცეს, თორემ ქალაქად აღზრდილი კომპოზიტორი, თუნდაც თავისი საქმის საუცხოვო ოსტატიც იყოს, ვერ მიაღწევს სათანადო ეფექტს თუ გასტროლიორივით ეწვევა სოფელს და მექანიკურად ჩაინერს სიმღერას“.

გიორგი სვანიძე

საქართველოს ფოლკლორის სახელმწიფო ცენტრის არქივში მრავალი დოკუმენტი, სამეცნიერო ნაშრომი თუ სანოტო ხელნაწერია დაცული. უმრავლესობა უკვე გამოქვეყნებულია, თუმცა ამ საუნჯის მნიშვნელოვანი ნაწილი ჯერ კიდევ ელის სათანადო შესწავლასა და გამომზეურებას.

ხალხური სიმღერებისა და საგალობლების ხელნაწერთა შორის ჩვენი ყურადღება გიორგი სვანიძის მიერ ჩანერილ ქართლური ხალხური სიმღერების ხელნაწერებზე შევაჩერეთ.

როგორც ავტობიოგრაფიიდანაც ირკვევა, გიორგი სვანიძე დაარსების დღიდან აქტიურად თანამშრომლობდა ხალხური შემოქმედების სახლთან (ფოლკლორის სახელმწიფო ცენტრი), 1951 წლიდან კი მუსიკალური სექციის მდივანიც იყო და „ასრულებდა ხალხური შემოქმედების სახლის დავალებებს რაიონებში მომღერალთა გუნდების მუშაობის გასაუმჯობესებლად“. ჩანს, ამანაც განაპირობა ცენტრის არქივში სვანიძის ხელნაწერებისა და დოკუმენტური მასალის სიუხვე.

საზოგადოებისათვის ცნობილია 1957 წელს გამოცემული გიორგი სვანიძის წიგნი *ქართული ხალხური სიმღერები და მათთან დაკავშირებული თქმულებანი*, რომელიც უკვე დიდი ხანია ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობად იქცა. წიგნს რამდენიმე სიმღერის სანოტო ნიმუშიც დაერთვის. ხელნაწერების შესწავლითა და გამოცემულთან მათი შედარებით გაირკვა, რომ ცენტრის არქივი 60-მდე სრულიად უნიკალურ სიმღერასა თუ ნაცნობი სიმღერის უცნობ ვარიანტს ინახავდა. ახალ კრებულში, გამოცემულ და გამოუცემელ სანოტო ნიმუშებსა და *თქმულებებთან* ერთად, პირველად იბეჭდება გიორგი სვანიძის სრული ბიოგრაფია, პასუხი ვაჟა გვახარიას კრიტიკულ წერილზე და დოკუმენტურად დაზუსტებული სხვადასხვა ინფორმაცია.

...ქართლის მუსიკალურ-ფოლკლორული ტრადიციები საგანგებო კვლევისა და შესწავლის საგანი არცთუ ხშირად გამხდარა. ჯერ კიდევ მე-20 საუკუნის დასაწყისში ქართლური ხალხური მუსიკის ნიმუშები ჩაინერეს და გამოსცეს დიმიტრი არაყიშვილმა და ია კარგარეთელმა. ეთნომუსიკოლოგებმა კახი როსებაშვილმა და ედიშერ გარაყანიძემ არაერთი უნიკალური ქართლური სიმღერა თუ დასაკრავი ჩაინერეს და გამოიკვლიეს. ქართლური მუსიკალური ფოლკლორის ნიმუშების შეგროვება-დაფიქსირების მხრივ ხალხური შემოქმედების დიდი მოამაგის გიორგი სვანიძის დამსახურება ფასდაუდებელია.

სვანიძეთა გვარის შესახებ

სვანიძე ეთნონიმური ტიპის გვარსახელია, — როგორც ჩანს, სატომო სახელი სვანი ჟამთა დენაში გაგვარებულა. სვანიძეთა ერთ-ერთი შტო სოფელ კალადან, ხარძიანებიდან გამრავლებულა: „...ლეჩხუმში გადმოსახლებულ ბურდუხან ხარძიანს ლეჩხუმელებმა ხარძიანის მაგივრად სვანიძე შეარქვა და ამგვარად სვანეთს გამოშორებული ხარძიანები დღემდე სვანიძეების ნაშიერად სვანეთს აქეთ მრავლობენ“ (ბანოვანი). სვანიძეები მთელ საქართველოს მოსდებიან და ამერ-იმერში დამკვიდრებულან, უმეტესობა — საბატონო, საეკლესიო და სახასო გლეხებად. იმერეთის, რაჭისა და ქართლის ზოგიერთი სვანიძისთვის აზნაურობაც უბოძებიათ.

სვანიძეები XVI საუკუნის სიგელ-გუჯრებსა და ისტორიულ წყაროებში იხსენიებიან. თუნდაც: ხუტუნაი, ქრისტესია, მაშუტია და გოგნია სვანიძეები. XVII-XVIII საუკუნეებში სვანიძეებს უმსახურიათ ლეჩხუმში, რაჭაში, იმერეთში, სამეგრელოსა და გურიაში — ასათიანთა, ახვლედიანთა, ერისთავთა, ნიჟარაძეთა, დადიანთა, წულუკიძეთა, ამირეჯიბთა და ნაკაშიძეთა — მამულებში. სვანიძეებს უერთგულიათ ღმერთისა და საქართველოსთვის. სვანიძეს, — გლეხსა თუ აზნაურს, — ქუდზე კაცს უბრძოლია სამეფო ლაშქრის შუაგულ, მემარცხენე თუ მემარჯვენე სადროშოებში გურიელისა და დადიანის დროშების ქვეშ. მათთვის უცხო ყოფილა ორპირობა, გაუტანლობა, ლალატი, მონობა და მტრის მორჩილება. ასეთ წინაპართა ღირსეული მემკვიდრეა გიორგი სვანიძე — კომპოზიტორი, ლოტბარი და ფოლკლორისტი.

გიორგი სვანიძის ბიოგრაფიიდან

გიორგი სვანიძე ქართულ აზნაურ სვანიძეთა შთამომავალია. ჩვენ მიერ მოძიებული წყაროები მისი დაბადების თარიღს სხვადასხვაგვარად გვამცნობს — 1888, 1890, 1892... თუმცა, თავად ყველგან (საქართველოს ფოლკლორის სახელმწიფო ცენტრის არქივი)¹ 1892 წელს მიუთითებს. გიორგის დედა, — ნატალია, ივანე ციმაკურიძის ასული, — მშვენივრად მღეროდა; მამა — დიაკვანი დიონისე (დიონისი // დიანოსი // დიანოზი) — სიმღერა-გალობის კარგი მცოდნე ყოფილა. როგორც სხვადასხვა დოკუმენტური მასალიდან ირკვევა, გიორგისაც ჩინებულად შეუსწავლია ქართული გალობა. ეს ფაქტი საბჭოთა ცენზურის პირობებში მიჩქმალული იყო, თუმცა ჩვენ მოვიძიეთ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის უმაღლესი და საშუალო სასწავლებლის გამგის 1918 წლის 29 ნოემბრის №151 ბრძანება, რომლის თანახმადაც, გიორგი სვანიძე დაინიშნა თბილისის თამარ მეფის სახელობის ქალთა საოსტატო სემინარიის გალობის პედაგოგად. მოგვიანებით იოსებ იმედაშვილი (არიმათიელის ფსევდონიმით)² გიორგი სვანიძის ღვაწლზე საუბრისას, გვამცნობს, რომ იგი 1910 წლიდან ქაშუეთის ეკლესიის ჯერ მგალობელი, შემდეგ — რეგენტიც ყოფილა. სამგალობლო ცოდნა და გამოცდილება აისახა სვანიძის მიერ

¹ შემდგომში ყველგან — *სფსცა*

² „ახალგაზრდა კომპოზიტორი. გიორგი სვანიძე“, გაზ. „მაშვრალთა ხმა“, 1921 წ, №14

შექმნილ საგალობლებში — *ღმერთი უფალი, გადიდებთ, დედაო ღვთისაო*, ძლისპირები და სხვ. სამწუხაროდ, მათი ხელნაწერები არ მოგვეპოვება.

გიორგი პირველად ელენე იორდანეს ასულ ლომთაძეზე (დაბ. 1890) დაქორწინებულა (თბილისის მე-2 საბავშვო სახლის გამგე). ელენე 1923 წლის სექტემბერში 33 წლისა გარდაცვლილა. 1924 წლის იანვარში გიორგიმ ცოლად შეირთო თამარ გიორგის ასული პოლჩანინოვა (დაბ. 1893 წლის 19 ივლისს). გიორგის სამი შვილი ჰყოლია, თუმცა დაუზუსტებელია, რომელი ქორწინებიდან. ჩვენი დიდი მცდელობის მიუხედავად, შთამომავლებს ვერ მივაკვლიეთ.

სვანიძე — კომპოზიტორი

გიორგი სვანიძემ კლასიკური მუსიკალური განათლება თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიაში მიიღო. კონსერვატორიის დამთავრების შემდეგ იგი ბევრს მუშაობდა, წერდა სიმღერებს გუნდებისთვის, ხელმძღვანელობდა მომღერალთა გუნდებს ფაბრიკა-ქარხნებში და სხვადასხვა სკოლაში, თანამშრომლობდა ყურნალ-გაზეთებთან... გალაკტიონის დღიურებმა შემოინახა ფრიად საინტერესო ცნობა: „გიორგი სვანიძე (კომპოზიტორი. ვერის დაღმ.) თანახმაა დასწეროს მუსიკა ჩემს სიტყვებზე“... ჩვენ არ ვიცით, შეიქმნა თუ არა ეს ნაწარმოები, თუმცა ეს ფაქტი თავისთავად საყურადღებოა. გალაკტიონისა და გიორგი სვანიძის შემოქმედებით მეგობრობას ადასტურებს კიდევ ერთი დოკუმენტი: დიდი პოეტი აცნობებს ქართველ ხელოვანთა კულტურულ კავშირს:

„გაცნობებთ, რომ დაარსდა „ქართველ ხელოვანთა კოლექტივი“.

ამასთანავე, გიდგენთ კოლექტივის წევრთა სიას.

კოლექტივის მინდობილობით გალაკტიონ ტაბიძე, გ. ქ.³

1925 წლის 16 მაისი.

კოლექტივის შემადგენლობა:

შიო მღვიმელი (პოეტი), გიორგი ქუჩიშვილი (პოეტი), ნარ-კანი (ნ. კურდღელაშვილი, მწერალი), კოტე ქავთარაძე (მხატვარი), პოლიო ირეთელი (დრამატურგი), ივ. იოსელიანი (ბელეტრისტი), გიორგი სვანიძე (კომპოზიტორი), დავით ჩარკვიანი (მსახიობი და რეჟისორი), ლავროს ძიძიგური (პოეტი), შალვა დადიანი (დრამატურგ-რეჟისორი).“

მუსიკალურ საზოგადოებაში გიორგი სვანიძე ცნობილია, როგორც კომპოზიტორი, რომელმაც მრავალი საგუნდო ნაწარმოები შექმნა. თუმცა, უპირველეს ყოვლისა, ის ქართული საბავშვო ოპერის ფუძემდებელია და ეს ფაქტი მუსიკოლოგიაში ჯერ-ჯერობით სათანადოდ არ აღიარებულა. ვფიქრობთ, გიორგი სვანიძეს, როგორც საბავშვო ოპერის ფუძემდებელს, ღირსეული ადგილი უნდა მიეჩინოს ქართული პროფესიული მუსიკის ისტორიაში. 1920 წლის იანვარში ოპერის სცენაზე დაიდგა მცირე საბავშვო მუსიკალური პიესა *გუგული და მამალი*, 1921 წლის ივლისში კი — მისივე საბავშვო ოპერა *ოქროს თავთავი*. ოპერას საფუძვლად დაედო

³ ამ ინიციალით გალაკტიონი *ჭყვიშელს* ხომ არ გულისხმობს?

ცნობილი საბავშვო მწერლის — შიო მღვიმელის — ამავე სახელწოდების ზღაპარი. ლიბრეტისტმა დავით კასრაძემ გაზარდა მოქმედ პირთა რაოდენობა და სიუჟეტი 3 მოქმედებად და 7 სურათად გაშალა. ოპერა დაიდგა საგანგებოდ შექმნილი სამოსითა და დეკორაციებით და განსახიერდა თბილისის თამარ მეფის სახელობის ქალთა საოსტატო სემინარიის მოსწავლეთა ძალებით. ფორტეპიანოს აკომპანიმენტს თავად გიორგი სვანიძე ასრულებდა. წარმატებული პრემიერის შემდეგ კომპოზიტორმა საორკესტრო პარტიტურაც შექმნა. *ოქროს თავთავი* დაიდგა თბილისის სხვადასხვა სცენაზე, აგრეთვე, გორში, სტალინში,⁴ წალვერში...

„ჩვენი მუსიკა, დიდი ხანი არ არის, რაც აღორძინების გზას დაადგა, — წერდა იოსებ არიმათიელი (იმედაშვილი), — თვალსაჩინო მუშაკებიც გამოგვიჩნდნენ, მაგრამ ნამდვილი ხალხური სამუსიკო შემოქმედება ჯერ კიდევ თითქოს მისაკვლევია. თანამედროვე სამუსიკო ცოდნით აღჭურვილი მუსიკოსი ჯერ კიდევ ვერ ჩასწვდენია ჩვენი ხალხური მუსიკის სიღრმე-განს, თითქო ჩვენს ხალხურ მუსიკაში იყოს ისეთი მიხვეულ-მოხვეული ჰანგები, რომელთა გამოხატვა არსებული სამუსიკო ანბანით ვერ ხერხდება. ამიტომაც არის, რომ ჩვენ მუსიკას, ნოტებზე გადაღებულს, უმეტესად უცხო მუსიკის გავლენა ეტყობა. ვარდა ამისა, არსებული ოპერები და სიმღერა-რომანსებიც განსაკუთრებით მალალ, უკვე მომზადებული საზოგადოებისთვისაა შექმნილი, ხოლო ბავშვთათვის, მოზარდი თაობისათვის არაფერია შექმნილი. ამ მხრით ყურადღებას იქცევს ახალგაზრდა კომპოზიტორი გიორგი დიონისის ძე სვანიძე. ზაქარია ჩხიკვაძემ თუ სასკოლო სიმღერები გადილო, დიმიტრი არაყიშვილმა ეგრეთწოდებული აღმოსავლეთური სერიოზული მუსიკა შექმნა და ქართულ ოპერის კარი შეაღო, ზაქარია ფალიაშვილმა — სრული ქართული ოპერა, ვიქტორ დოლიძემ — შეჭრელებულ მუსიკის სახუმარო ოპერა, — გიორგი სვანიძე გამოდის საბავშვო ოპერის მამამთავრად. შარშან სახელმწიფო თეატრში დაიდგა მისი საბავშვო პიესა „გუგული და მამალი“ (სიტყვები აკაკისა),⁵ ამჟამად დაწერილი აქვს ოპერა „ოქროს თავთავი“ (შიო მღვიმელის საბავშვო პოემიდან, დავით კასრაძის მიერ გადაკეთებული). მუსიკის მცოდნეთა მოწმობით ამ ოპერაში განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს ჩვენი ხალხური კილოები — ფანდურული, ყანიმკური, მგზავრული და სხვა, რომლებიც ახალგაზრდა კომპოზიტორს დიდის ოსტატობით გადმოუცია. აქა სცემს ჩვენი მშობლიური, ქართლური, მუსიკის, ნამდვილი ძარღვი“.⁶

ოპერის ხალხურ მუსიკალურ-ლექსიკურ მასალაზე დაფუძნებულ სამუსიკო ენას ავტორს ერთ-ერთ მთავარ ღირსებად უთვლიდნენ თანამედროვენი — სადა, მშობლიური მელოდიები მსმენელს ადვილად ამახსოვრდებოდა და სიამოვნებით ღიღინებდა:

„ოპერაში ბავშვს ესმის ის ნაცნობი ჰანგები, რომელთანაც თითქმის იგი შეზრდილია. ეს ჰანგები ჩაქსოვილნი არიან ოპერაში სადად და მარტივად, რომელნიც თანდათან, მაგრამ ბავშვებისათვის შეუმჩნევლად, რთულდებიან და ზოგჯერ უცხო მელოდიებშიაც კი გადადიან, რაც ოპერას უფრო მატებს ღირსებას... მთელი ოპერა თავიდან ბოლომდე მსუბუქად და სასიამოვნოდ ისმინება. მელოდიები სადა, მოქნილი და ტკბილხმოვანი არიან. ოპერა არ ღლის

⁴ ასე იწოდებოდა ქ. ცხინვალი 1931-36 წლებში.

⁵ იგულისხმება ივანე კრილოვის იგავის აკაკისეული თარგმანი.

⁶ იოსებ არიმათიელი (იმედაშვილი). „ახალგაზრდა კომპოზიტორი — გიორგი სვანიძე“. „მაშვრალთა ხმა“, 1921, №14.

მსმენელს და ბოლო ფარდის დაშვებით მსმენელს ბრაზი მოსდის, ასე ადრე რად გათავდაო. ოპერის ღირსება ისიც არის, რომ მსმენელი შინ დაბრუნებისას მის მელოდიების შთაბეჭდილების ქვეშ იმყოფება და თავისუფლად დალილინებს მათ. ამ თვისებას ბევრი სხვა ოპერა მოკლებულია, რომელნიც ერთხელ კი არა, ათჯერაც რომ მოისმინო, გონებაში მაინც ერთი მელოდიაც არ შთაგებეჭდება... საზოგადოდ უნდა ითქვას, რომ ოპერა „ოქროს თავთავი“, როგორც საბავშვო ნაწარმოები, ღირსეულად უნდა იყოს ცნობილი. ამიტომ წინადადება მიეცა ავტორს, სვანიძეს სასწრაფოდ ორკესტრისათვის პარტიტურა დასწეროს და შესასწავლად გადასცეს სახელმწიფო ოპერას“.⁷

ნოტების ანბანი

გიორგი სვანიძეს პედაგოგიური საქმიანობის დიდი გამოცდილება დაუგროვდა და საჭიროდ მიიჩნია სახელმძღვანელოების შექმნა. 1923 წელს⁸ გამოსცა *მუსიკის თეორიის სახელმძღვანელო*, 1931 წელს — *ნოტების ანბანი* და თვალსაჩინოებისთვის თითოეულ საკითხზე ზაქარია ფალიაშვილის, დიმიტრი არაყიშვილის, ია კარგარეთელის და თავისი ჩანერილი, ბავშვებისათვის ადვილად გასაგები და ნაცნობი, ხალხური მელოდიები მოიყვანა.

ოუ სამწილადა, ვაშინ იქნება ასე:

კითხვები: რას ეწოდება ზომა? რის საშუალებით აღინიშნება ზომა? გამოპყვეთელ ხელით ორ წილადი ზომა. სამწილადი:

შენიშვნა: ჩვენ შევიძლიან ერთსა და იმავე ტაქტში დაწეროთ უფრო მეტი, ანუ უფრო ნაკლები რიცხვი ნოტებისა, ვიდრე გვიჩვენებს ზომა, მხოლოდ ამ შემთხვევაში ჯამი თვითველ ტაქტში მყოფ ნოტებისა უეჭველად უნდა უდრიდეს იმ ზომას, რომელიც სიმღერის თავში იქნება აღნიშნული.

სავარჯიშო № 1. ი. კარგარეთელიდან.

ამ სიმღერაში შეგჯუფებას ჩვენ ვერა ეხედავთ, რადგან თითო ნოტას, თითო მარცვალი ხედა, ხოლო, თუ ერთ მარცვალზე რამდენიმე ნოტაა სასიმღერო, ამ შემთხვევაში ყველა ეს ნოტები ერთი რკალის ქვეშ მოექცევა, რაც ნიშნავს რკალის ანუ ლელატოს ქვეშ მოქცეულ ნოტების გადაბმით და ლობიერად შესრულებას.

ქონა, ქართლი სოფ. ახლის ჩაწ. გ. სვანიძის მიერ.

კითხვები: რა არის კიდევ საჭირო შეგჯუფებისთვის ვი-კოდეთ? რას ეწოდება რიტმიული დაყოფა? მეტრიული? სიმღერა № მე-3 იგულისხმეთ ინსტრუმენტალ მუსიკალ და შეა-ჯგუფეთ.

⁷ გ. საყვარელიძე — „პირველი ქართული საბავშვო ოპერა „ოქროს თავთავი“; გაზეთი „წითელი მხედარი“, №15, 1921, 17/VIII.

⁸ „თეატრი და ცხოვრება“, 1923, №3, გვ.15

„როგორც მოეხსენება ჩვენს საზოგადოებას, განსაკუთრებით კი სიმღერა-მუსიკის მასწავლებელთ, სიმღერა-მუსიკის სწავლება შრომის სკოლებში მიზნად ისახავს მონაფეებს საერთო მუსიკალური განათლება მისცეს. საერთოდ მუსიკალური განვითარება ჰგულისხმობს მუსიკალურ მომზადების ისეთ დონეს, ხარისხს, რომელიც საშუალებას აძლევს ადამიანს გაიგოს მუსიკალური ხელოვნების არსი. როდესაც ამ მცირე შრომის შედეგადად განვიზრახეთ, მხედველობაში გვექონდა ის პროგრამა, რომელიც განათლების განყოფილებამ დაგზავნა სკოლებში ცხოვრებაში გასატარებლად. ამიტომ მთელი მასალა დავყავით ჯგუფების მიხედვით. აქ მოყვანილი მასალა არ წარმოადგენს არავითარ სიძნელეს, რადგან ყველა ეს უკვე ნაცადია ჩვენს მიერ სკოლებში, რის გამოც გავკადნიერდით და დავისახეთ მიზნად წინამდებარე პატარა შრომის გამოქვეყნება. თუ რამდენად დამაკმაყოფილებელი იქნება ეს შრომა, ამას ვანდობ ჩემს ამხანაგების გამოცდილებას, რომელთა აზრსა და შენიშვნებს სიამოვნებით გავიზიარებთ,“ — ჩვეული თავმდაბლობით წერს გიორგი სვანიძე სახელმძღვანელოს წინათქმაში.

სვანიძე — ლოტბარი

ბავშვობაში გიორგი სვანიძე სოფელში⁹ ცხოვრობდა, რამაც საშუალება მისცა დაახლოვებოდა ხალხს, გაეცნო მათი ზნე-ჩვეულება, ყური დაეგდო სიმღერების, ზღაპრებისა და თქმულებებისათვის... განსაკუთრებით ხალხური სიმღერები იტაცებდა, იმდენად, რომ ტოლ-ამხანაგებისაგან მომღერალთა გუნდიც კი შეადგინა და, კარგად რომ შემღერდნენ, უფროსების წინაშეც იმღერეს. მოწონებამ და წაქეზებამ თავის ძალებში დაარწმუნა და უფროდაუფრო შეაყვარა ის საქმე, რომელიც გიმნაზიაში სწავლისასაც არ მიუტოვებია: იქაც შექმნა ოცნევრიანი გუნდი სემინარიისა და გიმნაზიის მოსწავლეებისაგან ქართლ-კახური სიმღერების რეპერტუარით. მალე გუნდი ვალერიან გუნიაშვილის სპექტაკლების გასაფორმებლად მიიწვია, რაც თითქმის ხუთ წელიწადს გაგრძელდა... შემდეგ იყო ქართულ ფილარმონიულ საზოგადოებასთან არსებული გუნდის ლოტბარობა და 1915 წელს წარმატებული კონცერტი ზუბალაშვილების სახლში... სახელმძღვანელო მუსიკოსი სხვადასხვა წელს არაერთ ბავშვთა თუ მოზრდილთა გუნდს ხელმძღვანელობდა. განსაკუთრებით აღსანიშნავია მისი მოღვაწეობა გორის სიმღერისა და ცეკვის ანსამბლში.

წლების განმავლობაში გორში მუდმივი მომღერალთა გუნდი არ არსებობდა. 1933 წელს ხალხური სიმღერის გულშემატკივრები შეიკრიბნენ მომღერალთა მუდმივი გუნდის დასაარსებლად და ლოტბარად მიხეილ კავსაძე მოიწვიეს. სამოცნევრიანი შერეული გუნდის საქმიანობა თავიდან წარმატებით წარიმართა, თუმცა ორი წლის შემდეგ მიხეილ კავსაძე გაათავისუფლეს და გუნდი დაიშალა. 1937 წლის აგვისტოში გუნდი კვლავ აღადგინეს და

⁹ სოფელი საქაშეთი, მაშინდელი გორის მაზრა.

ხელმძღვანელად გიორგი სვანიძე დანიშნეს. „ეს ის პერიოდია, როდესაც მომღერალთა გუნდები სიმღერისა და ცეკვის ანსამბლებმა შეცვალეს. თუმცა ასეთი სტრუქტურა პრინციპულად სადაო იყო, მაგრამ იგი სასწრაფოდ გავრცელდა მთელს საქართველოში. რა თქმა უნდა, ამ გზას ვერც გორი ვერ ასცდებოდა, ამიტომ კომპოზიტორმა გიორგი სვანიძემ გორში ჩამოსვლისთანავე სიმღერისა და ცეკვის ანსამბლი ჩამოაყალიბა. სამხმიან მომღერალთა გუნდს დაემატა ქალთა ხმები და მეფანდურეთა და მოცეკვავეთა ჯგუფები. მართალია ასეთი ჯგუფები ტრადიციულად ქართულ ეთნოგრაფიულ გუნდებშიც გვხვდებოდა, მაგრამ ყოველ მათგანს უფრო დამოუკიდებელი მნიშვნელობა ჰქონდა, ვიდრე დამხმარე... ანსამბლი იმავე წელს გამოვიდა წარჩინებით რესპუბლიკურ ოლიმპიადაზე, რაც წარჩინების ჯილდოთი აღინიშნა. სამამულო ომის დაწყების გამო ანსამბლმა ველარ განაგრძო მოღვაწეობა. ომის დამთავრების შემდეგ ანსამბლმა კვლავ განაგრძო მუშაობა მიხეილ კავსაძის ხელმძღვანელობით, რომელიც მალევე კვლავ გიორგი სვანიძემ შეცვალა“.¹⁰

გუნდი უმთავრესად ქართლ-კახურ სიმღერებს ასრულებდა. ამგვარად, გიორგი სვანიძემ წარმატებით განაგრძო დები თარხნიშვილების, სანდრო და მიხეილ კავსაძეების მიერ ქართლის გულში — გორში — დამკვიდრებული ხალხური საგუნდო ტრადიციები. გორის გუნდმა მისი ხელმძღვანელობით თავი ისახელა ხალხური შემოქმედების ოლიმპიადაზე — რეპერტუარითა თუ შემსრულებლობით, რაც საპატიო სიგელითა და ქების ფურცლით აღინიშნა...

...როცა გიორგი სვანიძის სალოტბარო მოღვაწეობაზე ვმსჯელობთ, ძალაუნებურად დაფიქრდებით ქართლის საშემსრულებლო წარსულსა და დღევანდელობაზე.

ქართლური ხალხური სიმღერები ძმებ კარბელაშვილებსაც კარგად სცოდნიათ და სახალხოდ მღეროდნენ კიდეც. ილია, საგურამოში, ილიაობაზე, მუდამ ინვევდა ხალხურ მომღერლებს (გლეხებს); განსაკუთრებით ჰყვარებია ზამთარი და სანდრო კავსაძის შესრულებული სოლო სიმღერები — *გუთნური*, *მუშური*... თარხნიშვილებმა და კავსაძეებმა სწორედ რომ წარუშლელი კვალი დატოვეს ქართლური ხალხური სიმღერების შემსრულებლობაში და უკვდავყვეს მათი ვარიანტები... თუმცა, გარკვეული დროის მერე, ქართლური სიმღერები, სრულიად უსამართლოდ, ჩრდილში მოექცა...

დღევანდელ სასცენო-საშემსრულებლო პრაქტიკაშიც ქართლურ სიმღერებს, სამწუხაროდ, მოკრძალებული ადგილი უჭირავს. ეთნომუსიკოლოგიაში ქართლურს კახურთან შეთვისებულ-შეთავსებულად — ქართლ-კახურ მუსიკალურ დიალექტად მოვიხსენიებთ. ამ ორი კუთხის მუსიკალურ-აზროვნებითი მახასიათებლები ერთმანეთთან მართლაც ახლოსაა, რის გამოც ამ სიტყვათშეთანხმებას (და არა მხოლოდ) დროთა განმავლობაში ქართლური თანდათან ჩამოშორდა და საშემსრულებლო სივრცეში, ძირითადად, კახური რეპერტუარი დაგვრჩა. ამის

¹⁰ არჩილ მშველიძე — „გორის მუსიკალური წარსულიდან“; „გიორგი სვანიძე“. გორი, გაზეთი „გამარჯვება“. 1978 წლის 2 დეკემბერი.

ერთ-ერთი მიზეზი, ვფიქრობთ, კახური სიმღერების, — განსაკუთრებით სუფრულების, — რთული მუსიკალური ქსოვილი და აღიარებული მაღალმხატვრული ღირებულებაა, რითაც ერთგვარად „დაინაგრა“ ტრადიციული, სადა ქართლური რეპერტუარი. არადა, ფაქტია: ქართლურმა დიალექტმა მრავალი სიძველე შემოგვინახა, — როგორც ყანრულად, ასევე მუსიკალურად, — და შორეულ სიღრმეებში ჩაგვახედა...

2007 წელს ფოლკლორის სახელმწიფო ცენტრმა განახორციელა პროექტი — *ქართლური მუსიკის საღამო* და აუდიოჩანაწერი გამოსცა (ავტორი და ხელმძღვანელი ნატალია ზუმბაძე); მამის საქმიანობას ერთგულებს და ქართლურ ტრადიციულ სიმღერებს აღადგენს ქვემოქალის ფოლკლორული ანსამბლის — *ქართლის* — ხელმძღვანელი ზაზა მენაბდიშვილი; 2005-2006 წლების ფოლკლორის ეროვნული დათვალიერება-ფესტივალის ლაურეატია კასპის ქალთა ფოლკლორული ანსამბლი *მზეკაბანი* (ხელმძღვანელი გერისო კელაპტრიშვილი, სოლისტი ქეთევან ნუგზარიშვილი). თანამედროვე საშემსრულებლო პრაქტიკაში ქართლური სიმღერების გაცოცხლების კიდევ ერთი მცდელობაა 2012 წელს გამართული ფოლკლორული კონცერტი *აპირებს გათენებასა*, ანსამბლების — *ელეონის*, *იარამაშა*-სა და *არსიანის* მონაწილეობით (პროექტის ავტორი და ანსამბლების ხელმძღვანელი დალი დაბრუნდაშვილი)...

ბოლო წლებში იმატა ინტერესმა ამ კუთხის მუსიკალური ტრადიციების მიმართ. ვფიქრობთ, ჩვენი კრებული დიდ სამსახურს გაუწევს ამ საშვილიშვილო საქმის აღორძინებას.¹¹

სვანიძე — ხალხური სიმღერების შემკრები

„ქართულ ხალხურ სიმღერებს ბავშვობიდან ვიცნობდი. ქორწილებსა და სოფლის დღეობებში მომისმენია საუკეთესო სახალხო ოსტატთა მიერ შესრულებული სიმღერები, მრავალი საღამო გამიტარებია ქართული ბუხრის წინ, სადაც ნიბლიასავით განაბული, სახეში შევცქეროდი ზღაპრების მთქმელს. მომისმენია სიკო მესტიაშვილის, ვანო (ტილა) ტლაშაძის, გიორგი (თხის რქა) ტატიშვილის სიმღერა, გეგენა ბათიაშვილის შესანიშნავი მაცრული, „ჭერი-ეგა“ და სხვა“, — იგონებს გიორგი სვანიძე.

გიორგი სვანიძე 1916 წლიდან, 40 წელზე მეტი, მოგზაურობდა ქართლსა და კახეთში, კრებდა უნიკალურ ხალხურ სიმღერებსა და თქმულებებს. როგორც მუსიკოსის ავტობიოგრაფიიდან ირკვევა, მას ზაქარია ფალიაშვილმა უბიძგა, ხელი მოეკიდა ხალხური ნიმუშების შეკრება-დაფიქსირებისათვის. „— აბა სცადე, ბიჭო! შენ თავისუფლად შეგიძლია ქართლურ-კახური სიმღერების ჩანერა, რადგან, როგორც ვიცი, ბევრი რამ იცი ქართლისა და კახეთისაო. სადაც გაგიძნელდეს, ჩემი ფონოგრაფი მოიშველიე, ზოგი, რომელიც კარგად იცი, უიმისოდაც შეგიძლია ნოტებზე გადაიტანო... იმ ზაფხულს აპირებდა ქართლისაკენ გამგზავრებას, ვილაც

¹¹ მასალების მოძიებაში გაწეული დახმარებისათვის მადლობას ვუხდით ზურაბ წკრიალაშვილს (გორელ ლოტბარს), ლუარსაბ ტოგონიძეს, ეკატერინე სანიკიძეს, გიორგი კრავიშვილს.

ტატიშვილებთან, ვგონებ, სოფელ ძვილეთში. მე პირობა მივეცი, რომ მის რჩევა-დარიგებას შევასრულებდი და იმავ ზაფხულს გავემგზავრე გორს. აქედან დავინწყე ქართული მუსიკალურის, თუ სხვა სახის ფოლკლორის შეკრება“, — იგონებს გიორგი სვანიძე. არ შეიძლება აქვე არ აღინიშნოს, რომ ქართლის უმეტესი სოფლები, სადაც სვანიძეს უმოგზაურია, დღეს რუსეთის მიერ ოკუპირებულ ტერიტორიებზეა მოქცეული...

1951 წელს დავით კასრაძე წერდა: „ქართული ხალხური მუსიკის მოამაგეთა საქმე განაგრძო გიორგი სვანიძემ, მან არაეთვზის შემოიარა ქართლ-კახეთის მიდამოები, ჩაინერა მრავალი სიმღერა, მაგრამ იგი როდღი კმაყოფილდებოდა ხალხური სიმღერების უბრალო ფიქსაციით. ის კვლევით მუშაობასაც აწარმოებდა. კომპოზიტორს დაწვრილებით აღუწერია სად, რა პირობებში და როგორ მიაგნო ამა თუ იმ სიმღერას. მას მომღერალთა შორისვე გამოუკითხავს თითოეული სიმღერის „ბიოგრაფია“, შეუსწავლია მისი წარმოშობის საკითხი, სადაურობა... გიორგი სვანიძეს ჩაუწერია მრავალი ლაშქრული, ვაჟკაცური სიმღერა, რომლებიც ძველ მეზობლებს ცხენდაცხენ, იმპროვიზირებულად შეუქმნიათ. მხედრული სიმღერების გარდა კომპოზიტორს დიდი ყურადღება მიუქცევია საყოფაცხოვრებო სიმღერებისათვის. ინტერესს იწვევს სახუმარო გაშაირებანი, კერძოდ „გაუსვი და გამოუსვი“, „დაუარე, ბუქნა ჭოტო“ და სხვა... აღუწერია შრომის პროცესები და ამ პროცესთან დაკავშირებული სიმღერები. ასეთია, მაგალითად, „გლესავ და გლესავ ნამგალო“. ახლა, ტრაქტორისა და კომბაინის ეპოქაში, ეს სიმღერა დავინწყებას ეძლევა. კომპოზიტორმა მიუსწრო და დავინწყებისგან იხსნა მკის პროცესთან დაკავშირებული „ჰოპუნა“. სვანიძეს არა მარტო „ჰოპუნას“ მელოდია ჩაუწერია, არამედ აღწერილი აქვს მკის პროცესიც. კითხულობ ამ ჩანაწერს და მკის პლასტიური სურათი თვალწინ გეშლება“.¹²

თქმულებანის (1957) ფოლკლორის სახელმწიფო ცენტრში დაცული ეგზემპლარისთვის ავტორს მიუწერია: *Verba Volant, Scribta Manent* — სიტყვები დაფრინავს, ნაწერი კი რჩება... მართლაც, ასე დარჩა გიორგი სვანიძის შეკრებილი უამრავი თქმულება, ასამდე ქართული ხალხური სიმღერა და მათი ვარიანტი ქართულ კულტურასა და ქართველ ერს.

შემდგენლები

¹² დავით კასრაძე - „ქართული მუსიკალური ფოლკლორი“. ჟურნალი „ლიტერატურა და ხელოვნება“ 1951 წლის 12 აგვისტო, №32.

გიორგი სვანიძის ექსპედიციები 1916-1950 წლებში (სოფლები, ეთნოფორები)

ქართლი

გორის მუნიციპალიტეტი:

ახრისი — გიორგი ქართველიშვილი, ძმები ვათიაშვილები, კუკური ვათიაშვილი, ტუსა გელაშვილი და მომკელთა ჯგუფი, ძმანი ჭილაძენი, შიუტაშვილი სონა (ვაჟია), გეგენა ვათიაშვილი, პელა დიდბერუაშვილი, შალვა ყანჩაველი

ტირძნისი — ტეტუნაშვილები, ივანე სამადალაშვილი

მეჯვრისხევი — ბიბილაშვილი, სოსანა „ასკილაანთ ბიჭი“, ¹³ ვეფხვაძის ოჯახი

ტყვიავი — გლახა ძამელაშვილი, ვანო და სანდრა ძამელაშვილები — ილიკოს (ხუხოს) შვილები, ძამელაძეები, გლახა პაპელაშვილის ოჯახი

საქაშეთი — დიასამიძეების მოურავი, გობირახაშვილი

სკრა — შალიკაშვილის ცოლი

ჯარიაშენი — „აზნაურას ბიჭი“ ლექსა, მღვდელი იოსებ ბათიაშვილი, ევგენი ბათიაშვილი, ელიზბარ ყანჩაველი (ყანჩელი), ჩიკოიძე

კარბი — ნიგოზა თუშიშვილი, ბასილაშვილების ოჯახი, ალექსანდრე ციმაკურიძის ოჯახი, ეფემია (ფეფე) ციმაკურიძე, გიორგი ჭილაშვილი, იოსებ ზაალიშვილი, დავითაშვილი, ბასილაძეები

მერეთი — იასე ფურცელაძის მეზაღე გოდა

გორიჯვარი — ფოცხვერაშვილი

ყარყაბაზანი — ნ. კეზერელი, შიო დაფქვიაშვილი, შიო დედანაშვილი, ხვთისო ბერუაშვილი, ძმები შიუტაშვილები

ტინისხიდი — „ნიორას ბიჭი“ ნიკა მეზვრიშვილი, ძმები ნიკა, თედო და ნინიკა ჯაბაურიშვილები

ბერშეთი — რ. გლურჯიძის ოჯახი, ლუკა ჩუბინიშვილი

კოშკა — გიორგი ჭილაშვილი, ელისაბედ ჩერქეზიშვილთან (ქალიშვილობის გვარი ყანჩაველია, ახრისიდან)

უფლისციხე, ხიდისთავი, ორერი — ივანე ტლაშაძე (ტილა)

გორი — იერომონია ფურცელაძე, გარსევანიშვილი, გრიგოლ გლურჯიძე, გრიგოლ რაზმაძე, დავით მეტრეველი

ატენი — მიხეილ ნონიკაშვილი

არბო — დედანაშვილი დავით, ხუციშვილი დიმიტრი, ყურული, ნასყიდაშვილი, ძმები იონათამოვები

ხელთუბანი — პეტრე პეტრიაშვილი

ბერბუკი — გეგე ბათიაშვილი, ელიზბარ ყანჩელი, კონია მაჭავარიანი

ფლავი — ჯაფარიძეები

მელვრეკისი — დედანაშვილების ოჯახი, ტიტო დედანაშვილი

¹³ შემსრულებლებს ყველგან ზუსტად ისე მოვიხსენიებთ, როგორც ჩამწერი მიუთითებს შენიშვნებში.

შავშეები — ღვთისო ბათიაშვილი

კარალეთი — ძმები თუშმალიშვილები

მარანა — გ. და ივანე ტატიშვილები, შალვა ყანჩელი

ერგნეთი — ხერხეულიძე

ქსოვრისი — ვასილ ლალიაშვილი (იგულისხმება სოფ. ზემო ქსოვრისი, გორის მახლობლად-რედ.)

სამაჩაბლო:

ცხინვალი — დიმიტრი ჯაფარიძე

ძვილეთი — ტატიშვილი

დგვრისი — ჯაფარიძეები

ქსუისი — უნაფქოშვილი, რაფო წითლანაშვილი

ზემო არცევი — „მემინდეს ბიჭი“ ნიკა ფეიქრიშვილი, გრიგოლ გლურჯიძე, „შუმპარიანთ ბიჭი“
გიგო რაზმაძე

ხაშურის მუნიციპალიტეტი:

ოსიაური — ყიფშიძეები, ძმები დედანაშვილები

ცხრამუხა — მაქსიმე ტატიშვილი

ტეზერი — არონ ციციშვილი

ქარელის მუნიციპალიტეტი:

ქარელი — ნიკა გოგოლაძე, სვიმონ კასრაძე

ცერონისი — გ. და ვ. ხუციშვილების ოჯახი

ყინწვისი — ფურცელაძე

ატოცი — დიდებულიძეები

რუისი — ივანე დეკანოზიშვილი, ნიკოლოზ დეკანოზიშვილი, კლიმაშვილი, „ცინგლას ბიჭი“
ვანე, ნატალია ირემაშვილი

წვერი — კალატოზიშვილები, დიდებულიძე

სალოლაშენი — ნიკა გნოლიძე

კეხიჯვარი — მალაქია ჯაიანი, ფურცელაძე

ხვედურეთი — ციციშვილები

კასპის

მუნიციპალიტეტი:

ახალქალაქი — თარხნიშვილები

ერთანმინდა — ბატკუაშვილები

გრაკალი — „ცხვირკომბალას ბიჭი“ გიგა

ლამისყანა — ამილახვარი (ფოსტის მოხელე)

ქვემოჭალა — ქაიხოსრო ჭაჭუაშვილი, ფიდო სალარიძე, „ქოსალა“ და ნიკა წერუაშვილები

ყარალაჯი — ძმები დემეტრაშვილები

მცხეთის მუნიციპალიტეტი:

მუხრანი — „კანკალას“ ბიჭი, პავლია
საგურამოდან — „ნაკვერჩხალას ბიჭი“ სესია

ღუშეთის მუნიციპალიტეტი:

კაიშაური — ნ. კაიშაურის ჯგუფი
კობიანთკარი — მიხეილ კობიაშვილი, ნამგალა კობიაშვილის შვილიშვილი
ღუშეთი — „დალაქას ბიჭი“ ტეხაშვილი

ყაზბეგი — ივანე ბედოშვილი, კაიშაური
თბილისი — ალექსანდრე ფიცხელაური
ოქროყანა — გაბაშვილები
მარტყოფი — გიგა ბეჟანიშვილი; დიაკვანი ლუკაშვილი

კახეთი

გურჯაანი — ვასილ და ნიკა გულიაშვილები, სოსო ბერუაშვილი, ფირუზა ელოშვილი
ბაკურციხე — სიკო მესტიაშვილი
ახტალა — ბესო ბერიშვილი
მუკუზანი, ავლევი — ნიკა, ნიორა, გულქვა თევდორაძეები
სიღნაღი — კ. ნასყიდაშვილი, სოლომონ (სეფე) სეფისკვერაძე
ბოდბისხევი — არჩილ ბუაშვილი
ზემო მაჩხაანი — გოგი ქილიტაშვილი
წნორისწყალი — ისაკა ძიმისტარაშვილი
ახმეტა — ნინო თუში, თუდარაული
პატარაძეული — თედო გარსიაშვილი

ჩანერის ადგილი უცნობია:

ქართლი — მ. წითლანაძე, ძმები ცერცვაძეები და ძ. ფეიშვილი; ზენო სოზიაშვილი
კახეთი — მიზნა ბაკურაძე

მთქმელები უცნობია:

ქართლში — გრაკალი, ცხრამუხა, ურბნისი, სკრა, სასირეთი, თორტიზა, შინდისი, ავლევი
კახეთში — მალარო

რელიგიურ დღესასწაულებზე:

მეჯვრისხევში — უსანეთობაზე; რუისში — ფერიცვალობას, დღეობაზე;
გორიჯვარში — გორიჯვრობას; მცხეთაში — სვეტიცხოვლობას;
ოსიაურში — ზღუდრობას (დღესასწაული იმართება აღდგომიდან მე-5 — სამარიტელის კვირას).

ავტობიოგრაფია

დავიბადე სოფელ საჩაძეთში (ყოფილი გორის მაზრა) 1892 წლის 10 ნოემბერს, აზნაურ-დიაკვის, ღიონისე სვანიძის, ოჯახში. მამაჩემი სიმღერა-გალობის კარგი მწოდნე იყო. ქართულ-რუსული წერა-კითხვა იმდენად იყო, რამდენადარ სამკლასდამთავრებულმა. მას უსწავლია მანგლისის რუსულ სკოლაში. კურსი არ დაუმთავრებია მამის სიკვდილის გამო. დედაჩემი ნაჭალია – ივანე წიმაკურიძის ასული – მშვენივრად იწოდდა მაშინდელი ქართული მწერლობას. კარგი ხმა ჰქონდა და მშვენივრადარ მღეროდა. სკოლის ასაკამდე ვეხოვრობდი სოფლად და საღამომობით ყურს ვუვღებდი სიმღერებს, ზღაპრებსა და თქმულებებს. სოფლად ყოფნამ დამახლოვა ხალხთან, გამაწრო მათი ეხოვრება, ზნე-ჩვეულებას და მშვენიერი ხალხური სიმღერები. ჩემი გაჭაყება სიმღერით იმდენად დიდი იყო, რომ ცოლ-ამხანაგებისაგან მომღერალოთა გუნდიერ კი შევადგინე. როერ კარგად გავინაფენით, გავშეღეთ დიდების წინაშე გამოსვლა. ყველა გვაქებდა და გვაქეზებდა ხოლმე.

...შვიდი წლისა რომ შევსრულდი, მიმზარეს გორის სასულიერო სასწავლებელში. მიღების წინ ჰავშვემს ნაკითხებდენ „დედა ენას“. ვინერ კითხვა იყოდა, ერთ მხარეზე სხამდენ, ვინერ ურდინარი – მეორეზე. მეერ ვადამიძალებ „დედა ენა“ თუ არა, ის არის უნდა ეკითხათ, ნამოვიძახე „წრუპენცელა“, რაკი სწორედ იმ ადგილზე ვადამიძალებ. მასწავლებელმა გაიერნა, თავზე ხელი ვადამისვა და კარგ მკითხველებთან დამსვა. შემდეგ სოფელ ცირძნისის სამასწავლებლო სკოლაში ვსწავლობდი და ვხელმძღვანელობდი სკოლის გუნდს.

ზაფხულობით სოფლის ხშირი სჭუმარი ვიყავი. რამდენადარ მე და ჩემი გუნდი ვიზრდებდით, იმდენად ჩვენი სიმღერების მარავიერ დიდდებოდა და მდიდრდებოდა. ახლა „ჭონაზედარ“ კი შეგვეძლო ვაბედვით შემოგვევლო სოფელი.

მალე მშობლები დამეხოერა. დავრჩი ზემის ანაზარა და საკუთარ თავზე თვითონ უნდა მეზრუნა...

1908 წელს ცფილისში ვადმოვედი საეხოვრებლად ზემის ნათესავთან, რომელიერ მასწავლებლად მე-2 ვაუთა ვიმნაზიაში მსახურობდა. სწორედ მან იზრუნა და სწავლის გასავრძელებლად მომანყო მე-3 ვაუთა ვიმნაზიაში, რომელიერ 1910 წელს დავამთავრე. ჩამოსვლისთანავე გავიჩინე ამხანაგები. ჩამოვაყალიბე 20-წევრიანი მომღერალოთა გუნდი სემინარიისა და ვიმნაზიის მოსწავლეებისაგან. ჩვენს რეპერტუარში შედიოდა ქართლ-კახური სიმღერები. ერთხელ ჩემი გუნდით მიმინვიეს ქართული თეატრში პიესა „ლალაჭში“ გამოსასვლელად. შევასრულეთ რამდენიმე სიმღერა. მეორე დღეს ეწობილმა მსახიობმა და საზოგადო მოღვანე ვალერიან გუნიაძე გვთხოვა, მუდმივად დავრჩენილიყავით თეატრში. ჩვენ

ეკლესიას გაგვეხარდა, რადგან ფულისაჲ ავიღებდით და თანაჲ უფასოდ დავესწრებოდით წარმოდგენებს. ამრიგად, ხსენებული თეატრში დაკავით 1915 წლიაღე. გუნდს მე ვხელმძღვანელობდი, ვმართავდი, აგრეთვე, საღამო-კონცერტებს ძველ აპოლოს კლუბში, მუშაობდით და სხვ. ამ გუნდის გარდა, მყავდა რუსული გუნდიც, რომელსაჲ, უზინაობის გამო, თავი ვანებეთ და დავიშალეთ. გუნდის გარდა, ვმონაწილეობდი რუსულ-ქართულ ოპერა-ოპერეტებიდან ნანყვეტი ნომრების შესრულებებში: ჩემთან მღეროდა სოლოგებში სანდრო ინაძვილი, დირიჟორობდა პოლიკარაჲ ფალიაშვილი.

1910 წლიდან ვმსახურობდი ქაშუეთის ეკლესიაში, ჯერ მგალობლად, შემდეგ – ლოცმარად. ამავე წელს დაარსეს მოძღვრალთა გუნდი ქართულ ფილარმონიულ საზოგადოებასთან (ღირექტორი კომპოზიტორი ზაქარია ჰეტრეს ძე ფალიაშვილი). ღირექტორმა მიმინვია გუნდში. სამი თვე თვითონ გვაძნადა, შემდეგ მე ჩამაძარა გუნდის ხელმძღვანელობა. ამ გუნდით გავმართე საღამო-კონცერტი ზუბალაშვილის სახლში 1915 წელს. ფალიაშვილი სიამოვნებით შეეგება ჩემს კონცერტს და სახლში მიმინვია, რჩევა-დარიგება მომეცა, რამაჲ ფრთები შემასხა შემდეგი მუშაობისათვის. ფილარმონიის გუნდი შემეჩა ოქტომბრის რევოლუციამდე – 1918 წლიდან.

1915 წლიდან ვხელმძღვანელობდი თამარ მეფის სახელობის ქალთა საოცტაგო სემინარიის მოძღვრალთა გუნდს. მოგვიანებით, 1921 წელს, სწორედ ამ გუნდის ძლეებით დავდგი ჩემი საზავშვო ოპერა „ოქროს თავთავი“. 1918 წლიდან კი დავინიშნე სემინარიის გალობის პედაგოგად.

1916 წელს დავამთავრე ხარლამაჲ სავანელის მიერ დაარსებული თბილისის საიმპერატორო მუსიკალური სასწავლოებელი კომპოზიციის განხრით (პროფესორ ნიკოლოზ ნიკოლაევის კლასი). ზაქარია ფალიაშვილის დახმარებით, გამოყდების ჩაძარების, საკუთარ ნაწარმოებთა წარდგენისა და განხილვის შემდეგ, ჩავირიყხე კონსერვატორიაში თეორია-კომპოზიციის სპერიალობაზე პროფესორ ნიკოლოზ ჩერეზინის კლასში (1918-1921 წწ.). აქ სწავლა განვაგრძე სპერიალოური კონტრაპუნქტის შესწავლიდან. ჯერ კიდევ მუსიკალურ სასწავლოებელში ხმას ვამუშავებდი (პროფესორ ენრიკო შროჯის კლასი) და, ამავე დროს, სამი წლის განმავლობაში ვსწავლობდი ვალტორნაზე დაკვრას იოსებ მაშნერთან, რომელიც იყო ნოდებით პოლკოვნიკი – კაპელმანისტერი. შემდეგ სამი წლიდან ვყარავდი სხვადასხვა ორკესტრში *cornio secondo*-ს პარტიებს. პარალელურად მოძღვრალთა გუნდებს ვხელმძღვანელობდი და ვმსწავლოებდი თბილისის სხვადასხვა ტიპის სკოლაში.

ამ დროიდანვე, ზაქარია ფალიაშვილის რჩევით, მიმინვიეს პლენხანოვის სახელობის კლუბში გუნდის ხელმძღვანელოად. გუნდი შედგებოდა მუშებისა და მათი შვილოებისაგან (130-160

მომღერალი იყო). ჰეგნანოვის კლუბში ვმუშაობდი 1918-1933 წლებში. ვმართავდი კონცერტებს, ვკითხულობდი ლექსებს და ასეთი ამხანაგური საუბრებით ვწყდილობდი მუშენისათვის შემეყვარებინა ჩვენი მშობლიური კილოკავები. ვამაყობ, რომ ჩემმა ასეთმა მიღვობამ უნაყოფოდ არ ჩაიარა.

სოფლად მოგზაურობის დროს (გორი, ახალქალაქი, ქარელი, ქვინვალი, სურამი და სხვ.) ადგილობრივი ძაღლებისაგან ვაყალიბებდი გუნდებს, ვმართავდი კონცერტებს, ვკითხულობდი ლექსებს და, ამრიგად, ვენიღი მუსიკალური შემოქმედების პროპაგანდას.

...კონსერვატორიის დამთავრების შემდეგ, 1921 წელს, ზათომში შევქმენი ვაჟთა გუნდი: ადგილობრივი ახლოგარდებისგან, საზღვაო სასწავლებლის მოსწავლეებისა და მოყვარულთაგან. იქ ვიყავი მივლინებული კომპოზიტორ მელიტონ ზვანაძის მიერ სამუსიკო სასწავლებლის გახსნის ნიადაგის მოსამზადებლად. ვავმართე კონცერტი. გუნდში შედიოდნენ მეგრელები, სვანები, გურულები, რაჭველები, ქართლ-კახელები.

1933 წელს ცფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ჩამოვაყალიბე მომღერალთა გუნდი და სასულიერო ორკესტრი (მე ვალტორნაზე ვუკრავდი). რამდენიმე თვის შემდეგ მოვუყვანე ხელმძღვანელი და მას ჩავაბარე. 1932-1936 წლებში მე სტუდენტად ვირიყენებდი უნივერსიტეტის ეკონომიკის ფაკულტეტზე და, დროის უქონლობის გამო, ვერ შევძელი სამმავად მუშაობა. აქ გუნდი შეგვრჩა ორ წლამდე.

მომღერალთა გუნდებში მუშაობის დროს დიდ ყურადღებას ვაქცევდი თითოეულ მომღერალს. მრავალმა მათგანმა, ჩემი რჩევა-დარიგების ნყლობით, მიიღო სპეციალური მუსიკალური განათლება. ჩემს ნამონაფრებიდან დღეს ბევრი გამოჩენილი ლოჭბარია, დაიძახხურა საზოგადოების ყურადღება, რამდენიმე კი ჩვენი კომპოზიტორების რიგებს ამშვენებს: ლალიძე რეზო ალექსის ძე (სკოლის გუნდში სწავლობდა ჩემთან 1933-1936 წწ.), ჩიმაკაძე არჩილ ივანეს ძე, თორაძე დავით, ჭოჭუა შოთა, ჭუმბურიძე (ლოჭბარია პიონერთა სახლში), კასრაძე ქ. (ჩემი მონაფე იყო).

1938 წელს მარტში ხელოვნების საქმეთა სამმართველოს მიერ ვინიშნები გუნდის ხელმძღვანელად გორში. სამი წლის შემდეგ (1941), ავადმყოფობის გამო, ვანებებ თავს.

1941-1945 წლებში ვმუშაობ თბილისის მე-4 მუსიკალურ სასწავლებელსა და სკოლაში ქორმაისტერად და თეორია-სოლოფუციის მასწავლებლად.

ომის პერიოდში კომპოზიტორთა კავშირისა და „რაშისის“ („რაშოტნიკი ისკუსსტვა“) მიერ მივლინებული ვიყავი მასხაყალაში, ნითელარმიელთაგან ახალი გუნდის შესაქმნელად და სამამულო ომთან დაკავშირებით შესაფერისი რეპერტუარის შესასწავლად. მე შევარჩიე 200-მდე მომღერალი და ვავმართე კონცერტი 1942 წლის მაისში (ამ ფაქტის დამადასტურებელი საბუთს

მივაკვლიეთ საქართველოს ეროვნული არქივის კომპოზიტორთა კავშირის საარქივო მასალებში – რედ.). იქიდან ვავეძებ ვაგრე შუინაკსკში. ჩემი მუშაობის შედეგად ორივე ალბომს დავტოვე ორჯერადი გუნდის ხელმძღვანელი, რომლებიც მე მოვამზადე ჩემი იქ ყოფნის დროს.

1943 წელს იმავე კომპოზიტორთა კავშირმა, ამავე მიზნით მიმავლინა ლენინაკანში, სადაჩ ჩავატარე იგივე მუშაობა, როგორც მახაჩალაში.

ომის წლებში ვმუშაობდი პოსპიტლოვშიაჩ, სადაჩ მივლინებული ვიყავი რესპუბლიკური ხალხური შემოქმედების სახლის (საქართველოს ფოლკლორის სახელმწიფო ცენტრი – რედ.) დირექტორის მიერ. მავალითად, 1942 წელს, ხალხური შემოქმედების რესპუბლიკური სახლის დავალებით, ევაკოპოსპიტლოვში (№2462) თანამშრომლებინავან ჩამოვავალინზე ქალთა რუსული გუნდი (20 მონანილო).

1945-1946 წლებში ვმუშაობდი თბილისის მოზარდმავურებელთა ქართულ თეატრში ლექტორად და გუნდის ხელმძღვანელად.

1946 წლის 1 აპრილიდან გორის რაიკომის მდივანმა ამხ. ყუჩიაშვილმა მიმინვია გორის სიმღერისა და ცეკვის ანსამბლის ლოჭბარად და სამხატვრო ხელმძღვანელად. ანსამბლს 1951 წლამდე ვხელმძღვანელობდი.

1951 წელს საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტისა და კულტურულ-სავანმანათლოებლო დანესებულების საქმეთა კომიტეტის მიერ მივლინებული ვიყავი კახეთის რაიონებში მხატვრული თვითმოქმედების სარაიონო დამავალიერებელი კომისიის მუშაობაში მონანილოებინსთვის და VII რესპუბლიკური ოლიმპიადის მონანილოეთა შერჩევაში დახმარებინსა და ხელმძღვანელობის ვასანევად.

საქართველოს ხალხური შემოქმედების რესპუბლიკური სახლის დაარსების დლიდან მასთან სისტემატიურად ვთანამშრომლობდი. 1951 წლიდან კი ვმუშაობდი ხალხური შემოქმედების სახლთან არსებულ მუსიკალური სექციის მდივანად და ვასრულებდი მის დავალებებს – რაიონებში ადგილობრივი მომღერალთა გუნდების მუშაობის შესამონმებლად და ვასავუტოტრებლად, სემინარების ჩასატარებლად და სხვადასხვა საკითხის მოსავვარებლად.

ცენტრალური კომიტეტის მთავარი სამმართველოს, კულტურის სავანმანათლოებლო კომიტეტის, შემდეგ კულტურულ-სავანმანათლოებლო საქმეთა მთავარი სამმართველოს, ამჟამად კულტურის სამინისტროს და ხალხური რესპუბლიკური შემოქმედებითი სახლის დავალებით, ვატარებდი რაიონულ ოლიმპიადებს: ხაშურში, გორში, ყვარელოში, ნითელწყაროში, სტალინირში, გურჯანში, კაკანებში, ვლესურში, კაჭრეთში, თიანეთში, ახმეტაში, ლავგოლებში, ქარელოში და სხვა.

...ჩემი საკომპოზიტორი ქმნილებებიდან აღსანიშნავია საბავშვო მუსიკალური პიესა „გუგული და მამალი“ (კრილოვის არაკის მიხედვით, თარგმანი აკაკი ნერეთლისა), რომელიც თბილისის ოპერისა და ბალეტის თეატრში 1920 წელს დაიდგა.

ასევე დანერგული მაქვს პირველი ქართული საბავშვო ფანტასტიკური ოპერა „ოქროს თავთავი“ სამ მოქმედებად და შვიდ სურათად (ლიბრეტო დავით კანრაძისა, შიო მღვიმელის ზღაპრის მიხედვით). პირველად დაიდგა მთავრობის ხარჯზე თბილისის ოპერის სცენაზე 1921 წელს სკოლების მონაწიეთა ძალებით (როიალის აკომპანემენტს მე ვასრულებდი. იხ. გაზეთი „ნითელი მხედარი“, №15, 1921 წ, 17/VIII; აგრეთვე, იხ. „თბილისის ოპერისა და ბალეტის თეატრი“, ნიგნი 2, ძალვა კაძმაძე). დადგმა განმეორდა 1924 წელს რუსთაველის სახელობის თეატრში საბავშვო ლიტერატურა-მუსიკის საჩვენებელ საღამო-კონცერტზე; 1928 წელს კი პლექანოვის სახელობის კლუბში მე-ნ შრომითი სკოლის ძალებით ამავე სკოლის ფონდის გასაძლიერებლად. ჩემს ამ უპრეცედენტო ნაწარმოებს იმ დროისათვის გარკვეული მნიშვნელობა ენიჭებოდა საბავშვო მუსიკინადმი ინტერესის გასაწივებლად. „ოქროს თავთავი“ დაიდგა, აგრეთვე, გორში, ჭავჭავაძის, ნაღვერში და სხვ. ხსენებული ოპერა დავდგი 1956 წელს ქენტრალურ კლუბში ადგილობრივი მუსიკალური სკოლის მონაწიეებისა და რამდენიმე ვოკალისტის დახმარებით.

მრავალი საგუნდო სიმღერა დავწერე სხვადასხვა ანსამბლისათვის. საბავშვო სიმღერებიდან აღსანიშნავია:

„საქანელა“, „ყვავი, ყვავი, ყვანჩაღა“, „ნანა ფისო“ (ტექსტი ილია სინარულიძისა); „ზარმაყი“ (ტექსტი შიო მღვიმელისა); „ბეჭითი“, „მონაფეოზას“ (ტექსტი გიორგი ქუჩიძეისა); „ყინვა და პაჭარა მონაფე“ (ტექსტი ნიკო ლომაყრისა); „ნაძვის ხე“ (ტექსტი გიორგი სვანიძისა)...

საგუნდო სიმღერები:

„სტალინო, ჩვენი დიდებავ“ – სამ და ოთხხმიანი ანსამბლისათვის, „შენი გამჩენის ჭირიძე“ – საფანდურო გუნდის თანხლებით (ტექსტი გიორგი სვანიძისა); „ჩირაღდანი“, „საომარი სიმღერა“ „ახალწვეულებს“ (ტექსტი გიორგი ქუჩიძეისა); „გუთნის დედა“ შერეული გუნდისათვის (ლოქსი ილიასი); „ქართლის გოდება“ (ლოქსი აკაკისა); „სიმღერა საქართველოზე“ (ლოქსი სანდრო შანშიაძეისა);

„ჩემო სამშობლოვ“ (ტექსტი ნინა ბაღურაძეისა); „მალაროელთა სიმღერა“, „ჩვენი ლაღო“ (ტექსტი გიორგი გრიგოლიძეისა); „შენ ვადიდებთ“, „სოციალისტური შრომის გმირის სიმღერა“ (ტექსტი ვ. ვროძისა). (ვფიქრობთ, ეს ფსევდონიმი გიორგი გრიგოლიძელს ეკუთვნის. რედ.).

„სამგორის არხის მისალომება“, „საკლომეურნეო მგზავრული“ (ტექსტი სტეფანე არღუნელისა); „სუფრული“, „მაცურული“, „პირველი მისი“, „სარევილოური პიძი“, „შენ პეპელა

სარ": „ლაშქრული“ (სიჭყვები იოსებ იმედაძვილისა); „გუთნური“ – გრძელი და მოკლე; „შვიდი ნოემბერი“ (ტექსტის ავტორი მიუთითებელია. რედ.), რამდენიმე რუსული საგუნდო სიმღერა მოზრდილთათვის.

საეკლესიო ცროპარები: „ღმერთი უფალი“, ძლისპირები, „გაღიღებთ“, „ღედაო ღვთისაო!“

სხვადასხვა დროს ვთანამშრომლობდი უსუნალო-გაზეთებში: „თეატრი და ქხოვრება“, „საჭოთა ხელოვნება“, გორის გაზეთი „სტალინური“.

1932 წელს გამოიყა ჩემი შრომა „ნოტების ანბანი“ – სკოლებში დაძმარე სახელომძღვანელო.

თავს მოვალეფ ვრარხ აღვნიძხო: 1916 წლიდან ვადავწყვიტე ფოლკლორის ძეგროება და სიმღერების ნოტებზე ვადატანა, ვმოგზაურობ ქართლ-კახეთში, მეტწილად ქართლში, ვკრებ ხალხურ სიმღერებს, ლექსებს, თქმულებებს (ვანსაკუთრებით ამა თუ იმ სიმღერის ნარმოძომა-სადაურობაზე), ზღაპრებს და სხვა.

ჩემი მერე შრომა ძეფება ხუთი ცომისაგან და გამზადებულია დასაძეფად. ჩემი ამ დარგში მუშაობის ძესახებ აღნიძხულია უსუნალო „ლოტერატურა და ხელოვნებაში“ 1951 წლის 12 აგვისტოს, №32.

სიმღერებს ვამუშავებ ამა თუ იმ სახის გუნდებისათვის ჩემს ლაბორატორიაში (თუ ძეიდლება ასე ითქვას), ზოგ მათგანს, ნძინდა ხალხურს ვაძარებ ხალხურ ძემოქმედების რესპუბლიკურ სახლოს ვასავრელებლად.

1957 წელს სახელოვამმა გამოსყა ჩემი ნიგნი – „ქართული ხალხური სიმღერები და მათთან დაკავძირებული თქმულებანი“. ჩემ მიერ ძეკრებული ხალხური სიმღერები ასაძეე ნიძუში ამჟამად ინახება ხალხური ძემოქმედების სახლის სეიფში (საქართველოს ფოლკლორის სახელომნიფო ქენტრში – რედ.).

ვარდა საქრიალოური უმაღლეხი მუსიკალოური განათლებისა (თბილისის სახელომნიფო კონსერვატორია – 1918-1921 წწ. თეორიტიკოს-კომპოზიტორი, ვალტორნისტი), დავაძთავრე თბილისის სახელომნიფო უნივერსიტეტი (1932-1936 წწ. ეკონომისტი), დაყსნრებული პედინსტიტიუტი და თბილისის სახელომნიფო სამედიცინო ინსტიტიუტი (1942-1946 წწ. თერაპეტი). ამჟამად ვანვადობ საგუნდო რეკლზე ძემოქმედებით მუშაობას.

საჭოთა კავძირის უმაღლეხი საჭოს პრეზიდეიუმის შრადანებით დავჯილოფი ძეფლით – დიდ სამამულო ოძში შრომითი მამარობისთვის.

ვარ საქართველოს სსრ-ის კომპოზიტორთა კავძირის ნეერი.

ვიყრ: რუსული – კარვად, გერმანული – სუსტად.

მყავს მიუღლეე და სამი ძვილი. ვქხოვრობთ თბილისში, ელბაქიდის (ვერის) დაღმართზე №1.

გუნდები, რომელთაუ 1908-1951 წლებში ვხელომძღვანელობდი:

- 1908-1915 წწ. – ქართულო თეატრში (გუნდი მე დავაარსე. 20 წევირი).
- 1908-1918 წწ. – ქართულო ფილოარმონიულო საზოგადოებამში (25-30 წევირი).
- 1917-1933 წწ. – პლეხანოვის სახელობის კლუბში, ნაძვლაფევიში (130-160 წევირი).
- 1924-1926 წწ. – პოლიტგანყოფილეების ნითელოარმიელოთა გუნდს.
- 1928-1930 წწ. – გორის რკინიგზის კლუბთან არსეზულო მომღერალოთა გუნდს.
- 1932-1936 წწ. – თბილოისის სახელომნიფო უნივერსიტიეში (80 წევირი)
- 1936-1938 წწ. – რკინიგზის ორახელოაშვილოის სახელობის კლუბში, ნავთლოულში (30 წევირი).
- 1937-1939 წწ. – ქართველო მომღერალოთა გუნდს თბილოისში (40 წევირი).
- 1938-1941 წწ. – გორის ეთნოგრაფიულო გუნდს (50-60 წევირი).
- 1940-1941 წწ. – პლეხანოვის სახელობის კლუბის მომღერალოთა გუნდს.
- 1945-1946 წწ. – თბილოისის მოზარდმაყურებელოთა ქართულო თეატრის გუნდს.
- 1946-1951 წწ. – გორის სიძღერისა დო იეკვის ანსამბლოს.

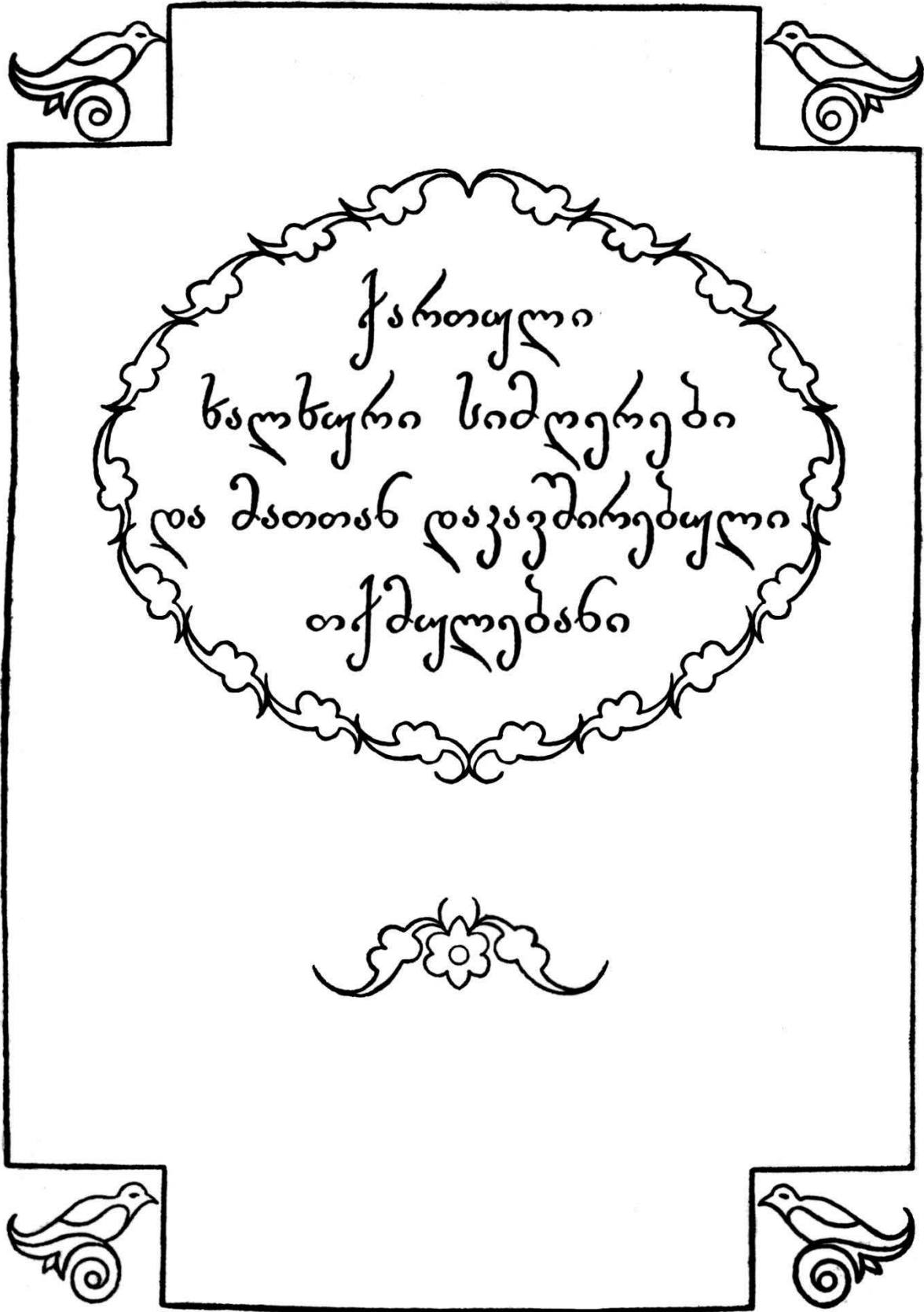
სადარ ვძასწავლეობდი დო გუნდებს ვხელომძღვანელობდი:

- 1910-1911 წწ. – თბილოისის პირველო საქალოაქო სასწავლეობელოში (მუსიკის პედაგოგი).
- 1911-1915 წწ. – მე-2 საბავძელო სახლოში (მუსიკის პედაგოგი დო გუნდის ხელომძღვანელო).
- 1911-1915 წწ. – განათლეების საზოგადოების ქალოთა საოსტაფო სეძინარიაში.
- 1915-1918 წწ. – ქალოთა სამასწავლეობელო სეძინარიაში.
- 1915-1916 წწ. – ქართულო გიძნაზიასა დო ბავძელოთა მე-2 თავძესაფარში.
- 1918-1923 წწ. – თბილოისის მე-10 პედეგეტიკუბში.
- 1923-1928 წწ. – თბილოისის მე-6 რკინიგზის სკოლაში.
- 1928-1939 წწ. – რკინიგზის მე-8 საყდელო-სანიძუბო საძუალო სკოლაში.
- 1933-1937 წწ. – მე-18 საძუალო სკოლაში.
- 1937-1939 წწ. – 25-ე საძუალო სკოლაში.

ე. სულოი

გიორგი დიონისის ძე სვანიძე
30 ნოემბერი, 1916 წელი
თბილისი

საპარამპლურ ფოლკლორის
სახელმწიფო ცენტრი
THE FOLKLORE STATE CENTRE
OF GEORGIA

ტექსტები რედაქტირებულია და გამოსაცემად გამზადებულია ელენე ვირსალაძის მიერ,
მისივე წინასიტყვაობითა და შენიშვნებით.

1957 წლის გამოცემის წინასიტყვაობა

კრებულში წარმოდგენილი მასალა ძირითადად ქართლსა და კახეთშია შეკრებილი. იგი კომპოზიტორ გიორგი სვანიძის მიერ შეგროვებული დიდძალი მასალის ერთი ნაწილია მხოლოდ. წიგნში მოთავსებულია ტრადიციული ქართული ხალხური შემოქმედების მრავალი ნიმუში (შრომის, სანესო, სუფრული, საისტორიო და საყოფაცხოვრებო სიმღერები), რომელთა შორის ბევრია დღემდე უცნობი ან დაკარგულად მიჩნეული ტექსტი. სიმღერების უმეტეს ნაწილს ერთვის ნოტები.

წინამდებარე კრებულის მნიშვნელობა ამით არ ამოიწურება. ერთი თავისებურება მას ჩვენთვის განსაკუთრებულს ხდის, ჩანერილი სიმღერებისა და ლექსების უმრავლესობას ერთვის მათთან დაკავშირებული თქმულებები, რომელშიაც გადმოცემულია ხალხის შეხედულებანი ამა თუ იმ სიმღერის შექმნის გარემოსა და ისტორიაზე. გიორგი სვანიძე მასალების ჩაწერის დროს არ კმაყოფილდება მხოლოდ ტექსტის ფიქსაციით. იგი აღგვიწერს მის შესრულების ზუსტ სურათს (მკის სიმღერები, საწნახლური და სხვ.), გადმოგვცემს ტექსტის შესრულების მთელ ატმოსფეროს, ამა თუ იმ ლექსის დანიშნულებასა და როლს ხალხის ყოველდღიურ ცხოვრებაში. ყოველივე ამის გამო, ლექსი თუ სიმღერა, ჩანერილი გიორგი სვანიძის მიერ, მიდის მკითხველის გულამდე, როგორც სიცოცხლით სავსე, ხორცშესხმული სურათი ცხოვრებისა, უტყუარი გამოხატულება ჩვენი ხალხის განცდებისა და მსოფლგაგებისა წარსულში.

ხალხური შემოქმედების სწორედ ამგვარ შეკრებას გულისხმობდა ნიკოლოზ დობროლუბოვი, როცა მოითხოვდა, შეკრების დროს ფიქსირებულიყო არა მხოლოდ ტექსტი, არამედ მისი შესრულების მთელი გარემო: „ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ყოველი ადამიანი, რომელიც იწერს და კრებს ხალხური პოეზიის ნაწარმოებებს, ძალიან საჭირო საქმეს გააკეთებდა, თუ არ დაკმაყოფილებოდა ზღაპრის ან სიმღერის ტექსტის მხოლოდ ჩაწერით, არამედ გადმოგვცემდა მთელ გარემოს, როგორც წმინდა გარეგნულს, ისე უფრო მეტად შინაგანს, ზნეობრივს, რომელშიაც მოუხდა მას ამ სიმღერისა თუ ზღაპრის გაგონება...“

მნიშვნელოვანია რიგი სიმღერებისა, რომლებიც დღემდე ცნობილი იყო ჩვენთვის მხოლოდ ლიტერატურული წყაროების მიხედვით, მაგრამ მათი ტექსტები დაკარგულად იყო მიჩნეული. ასეთებია, მაგალითად, *საწნახლური* — ყურძნის დანურვასთან დაკავშირებული შრომის სიმღერა, რომლის არსებობის შესახებ ცნობებს გვანწვდის ალექსანდრე ჯამბაკურ-ორბელიანი.¹ ამ სიმღერის ტექსტი და მელოდია ცნობილი გახდა მხოლოდ გიორგი სვანიძის მიერ ჩანერილი სამი ვარიანტით. ასევე უნიკალურია *ქვევრის რეცხვის ლექსები*, რომელთა შესახებ ცნობები იმავე ავტორს მოჰყავს.

საინტერესოა ტექსტი და თქმულება *ქალო, ქალოა მზეოს* შესახებ. ამ სიმღერას, როგორც ხალხურს, მოიხსენიებს დავით გურამიშვილი. *მესტიერულის* ნიმუშად მოჰყავს მისი ნაწყვეტი იოანე ბატონიშვილსაც *კალმასობაში*. დღეს ჩვენთვის ცნობილი გახდა ამ სიმღერის სრული

¹ ალექსანდრე ჯამბაკურ-ორბელიანი — *ივერიელთა სიმღერა, გალობა და ლილინი*. „ცისკარი“, №1, 1861 წ.

ტექსტი და მასთან დაკავშირებული ვრცელი თქმულება. ასევე მნიშვნელოვანია თამარ მეფის სახელთან დაკავშირებული დღემდე უცნობი სიმღერები და თქმულებანი.

კომპოზიტორ გიორგი სვანიძის მასალები გვაცნობს დღეს დავინწყებულ ძველ სახალხო მთქმელთა და მომღერალთა მთელ პლევადას. კახელი მომღერლები — ბურთიკაშვილი, სიკო მესტიაშვილი, მიზნა ბაკურაძე; ქართლელი მომღერლები — ვანო ტლაშაძე, გიორგი ტატიშვილი, გიორგი ქართველიშვილი, დიმიტრი ჯაფარიძე და მრავალი სხვა ცოცხლად წარმოდგებიან მკითხველის წინაშე. დიდად არის წარმოდგენილი *მესტვირული* ტექსტები და ცნობები ცნობილ მესტვირეთა და მეფანდურეთა (დოდე გოგიაშვილის, ალექსი ოქრომჭედლის, ნასყიდა გნოლიძისა, მაჩაბლისა, გაიოზ ფურცელაძის და სხვათა) შესახებ.

მასალა სხვადასხვა სოციალურ წრეშია შეკრებილი. ამით აიხსნება ხელოვნურობის იერი ზოგიერთ ტექსტში. ასე, მაგალითად: *ყურშაოსა* და *სამიას* ჩანაწერები ძალიან ცოტა გვაქვს. გიორგი სვანიძის მიერ ჩაწერილი ტექსტები, მიუხედავად გადაკეთებისა და ჩანართებისა, მეტად არქაულ ელემენტებს შეიცავს.

ამ წიგნში თავმოყრილია ძველი ქართული ხალხური ლექსები, ხალხური შემოქმედების მემკვიდრეობის საინტერესო ნიმუშები. ვფიქრობ, ეს კრებული სამსახურს გაუწევს ჩვენს მეცნიერებას და ქართველი მკითხველის ფართო მასებისათვისაც საინტერესო საკითხავი წიგნი იქნება.

ელენე ვირსალაძე

შემკრებისაგან

ჩემს ახალგაზრდობაში არაერთხელ მსმენია ჩვენ საზოგადო მოღვაწეთა მიერ გამოთქმული გულისტკივილი იმის გამო, რომ ქართული ხალხური შემოქმედების შესანიშნავი ნიმუშები დავინწყებას ეძლევა, რომ ქართული ხალხური შემოქმედების საუნჯეს არ ექცევა შესაფერი ყურადღება.

ეს ის დრო იყო, როდესაც ქართველმა საზოგადოებამ პირველად მოისმინა ცნობილი პედაგოგისა და საზოგადო მოღვაწის ლადო აღნიაშვილის მიერ ჩამოყალიბებული გუნდის სიმღერები.

ქართული ჟურნალ-გაზეთების ფურცლებზე სულ უფრო ხშირად დგებოდა საკითხი ხალხური შემოქმედების მოვლა-პატრონობის საჭიროების შესახებ.

ძნელი იყო მაშინ შემკრებთა როლი. მეფის თვითმპყრობელობა ქართული კულტურის განვითარებას მტრულად უყურებდა, აბუჩად იგდებდა, დახმარების მაგივრად ყოველგვარ სიძნელეს უქმნიდა ამ საქმის უანგარო ენთუზიასტებს. არავითარი მატერიალური სახსრები ამისთვის არ იყო. გლეხიც ალმაცერად უყურებდა უცნობ ქალაქელს, რომლის მიზანი მისთვის გაუგებარი იყო.

მიუხედავად ამისა, მრავალი ქართველი მოღვაწე, ლიტერატორი თუ მუსიკოსი მაინც ახერხებდა ამ წმინდა საქმის სამსახურს, უმნიკვლოდ შრომობდა ხალხური პოეზიის ჩასაწერად, ხალხური სიმღერების ნოტებზე გადასაღებად. ზაქარია ფალიაშვილი, დიმიტრი არაყიშვილი, ნიკო (კიკო) სულხანიშვილი, ილია (ია) კარგარეთელი, ზაქარია ჩხიკვაძე — ამ დიდი საქმის მესვეურნი იყვნენ საქართველოში.

მხოლოდ საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ მიექცა განსაკუთრებული ყურადღება ხელოვნებას. პარტია და ხელისუფლება შეუწელებლად ზრუნავს ხელოვნების გაფურჩქვნა-აყვავებაზე და განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს ხალხური შემოქმედების შეკრებას, შესწავლას და დამუშავებას.

შემკრებთათვისაც ახლა გზა ხსნილი და ფართოა. სახელმწიფო მათ ეხმარება, უმაგალითოდ ამაღლდა კულტურა და გლეხი-მომღერალი, რომელიც უნინ ალმაცერად უყურებდა სიმღერების შესაკრებად სოფელში ჩასულს, დღეს ხალისითა და სიამოვნებით ასმენინებს მას თავის რეპერტუარს. ხალხური გუნდების ჩამოყალიბებამ, რადიოთი ქართული სიმღერების გადაცემამ კიდევ უფრო შეუწყო ხელი ამ საქმეს. რა თქმა უნდა, შემკრებლობას ახლაც დიდი ენერჯია და მონდომება ესაჭიროება. მთქმელთან მისვლა, მისი ალაპარაკება, მისი გულისნადების შეტყობა და ამოტივტივება არ არის ადვილი. იგი დიდ დროსა და უნარს მოითხოვს.

სოფლად ბევრს შეხვდებით ჩუმ შემოქმედს, ლექსის გამომთქმელს, ზღაპრების ოსტატს, სიმღერების დიდ მოყვარულსა და შესანიშნავ შემსრულებელს. შემკრებმა ასეთები უნდა გამოიხადოს, გაიცნოს, დაუახლოვდეს, ეს კი მხოლოდ ხალხში ტრიალით, მის ყოფა-ცხოვრებასა და ზნე-ჩვეულებაში გარკვევით შეიძლება მოხდეს. მაშინ გავიგებთ იმასაც, თუ რად სჭირდება ხალხს ესა თუ ის ლექსი ან ზღაპარი. რისთვის გამოთქვა მან იგი და ან სხვისი გამოთქმული როგორ გაიგო და გამოიყენა თავის ცხოვრებაში.

ქართულ ხალხურ სიმღერებს ბავშვობიდან ვიცნობდი. ქორწილებსა და სოფლის დღეობებში მომისმენია საუკეთესო სახალხო ოსტატთა მიერ შესრულებული სიმღერები, მრავალი საღამო გამიტარებია ქართული ბუხრის წინ, სადაც ნიბლიასავით განაბული, სახეში შევცქეროდი ზღაპრების მთქმელს. მომისმენია სიკო მესტიაშვილის, ვანო (ტილა) ტლაშაძის, გიორგი (თხის რქა) ტატიშვილის სიმღერა, გეგენა ბათიაშვილის შესანიშნავი *მაცრული*, *ჰერი-ევა* და სხვა.

ახრისელი გიორგი ქართველიშვილი და კუკურა ვათიაშვილი იშვიათი მომღერლები იყვნენ, იმავე სოფლის გლეხი თევა დიდბერუაშვილი — საუკეთესო ზღაპრის მთქმელი.

შევხვედრივარ შესანიშნავ მომღერალ ქალებსაც: ერისთავის ოჯახში მომღერალ დაროს ბადალი არ ჰყავდა *ურმულის* თქმაში. როცა იგი სიმღერას შემოსძახებდა, მის სახლთან მიღეთის

ხალხი იყრიდა თავს. ციციშვილებში სუფრაზე ვერც ერთი კარგი სიმღერის მცოდნე და მომღერალი ვერ მიეტოლებოდა ანას. ყანჩავლიანთ გეგენას *მაცრული* გასაოცარი იყო, თუკი ვინმე გაუწევდა ამხანაგობას სიმღერის თქმაში.

აკვნის ნანას თქმაში ფეფე ციმაკურიძეს ტოლი არა ჰყავდა. მასზე ლექსიც კი იყო გამოთქმული:

ფეფე ზაალიშვილისა
ციმაკურიძის ცოლია;
„აკვნის ნანისა“ ლილინში
მართლა ბულბულის ტოლია!

ბევრი სიმღერა ბავშვობიდან ვიცოდი. ხალხური მუსიკის დიდი სიყვარული იყო მიზეზი იმისა, რომ 35 წლის განმავლობაში ვმოგზაურობდი ქართლისა და კახეთის დაბებსა და სოფლებში, სადაც მასალების შეკრების დროს ბევრი სიამოვნება, მაგრამ მრავალი სიმწარეც მინახავს. მრავალჯერ გამითევია ღამე მინდორში, დავქანცულვარ გრძელ გზაზე... არ დამკლებია არც სოფლის ავი ძაღლების კბილები, არც უანდარმთა და სხვადასხვა მოხელის უხეშობა, რომელთაც ეჭვს გვრიდათ ჩემი საქმიანობა.

სოფლად უცხო ადამიანის მისვლა და გლეხების ნდობის დამსახურება იმ პირობებში არ იყო ადვილი. მრავალი თავისი ნამდვილი ვინაობის დასახელებასაც კი ერიდებოდა და ჩემს შეკითხვაზე ასეთი ლექსით მიპასუხებდა:

— შენ მებაღეს რას კითხულობ?
გულით მიიღე ხილიო,
ნალამური არ გეგონოს,
მიწიდან აკრეფილიო,
არც დასუნთქული გეგონოს,
ხეზეა დაკრეფილიო.

ეს პასუხი კი ნიშნავდა: რაც გითხარი, ის ხომ ჩაინერე და ჩემი გვარის ხსენება რა საჭიროაო.

ქართული ხალხური შემოქმედების შეკრება პირველად ზაქარია ფალიაშვილის ჩაგონებით დავიწყე. ეს იყო 1916 წელს. მასის შუა რიცხვებში ზაქარია ფალიაშვილის წერილი დამხვდა ბინაში. მაშინვე მივედი ქართულ ფილარმონიულ საზოგადოების სკოლის შენობაში, სადაც კომპოზიტორს ბინა ჰქონდა. მიმიღო ჩვეულებრივი გულთბილობით, გამომკითხა მდგომარეობა და სიტყვა ჩამომიგდო ქართული ხალხური სიმღერების შეკრებაზე. — აბა, სცადე, ბიჭო! შენ თავისუფლად შეგიძლია ქართლურ-კახური სიმღერების ჩაწერა, რადგან, როგორც ვიცი, ბევრი რამ იცი ქართლისა და კახეთისაო. სადაც გაგიძნელდეს, ჩემი ფონოგრაფი მოიშველიე, ზოგი, რომელიც კარგად იცი, უიმისოდაც შეგიძლია ნოტებზე გადაიტანო. მე ვუთხარი: ჯერ გამოუცდელი ვარ და ვშიშობ-მეთქი. — თავდაპირველად ყველა ასე ვართ, როცა იმოგზაურებ და გაეცნობი სიმღერებს, მაშინ კარგ მომღერლებსაც იშოვი და შენც ბევრს შეისწავლი; ისე გაგიადვილდება, რომ მე გაგახსენდებიო.

იმ ზაფხულს აპირებდა ქართლისაკენ გამგზავრებას, ვიღაც ტატიშვილებთან, ვგონებ, სოფელ ძვილეთში. მე პირობა მივეცი, რომ მის რჩევა-დარიგებას შევასრულებდი და იმავ ზაფხულს გავემგზავრე გორს. აქედან დავიწყე ქართული მუსიკალურის თუ სხვა სახის ფოლკლორის შეკრება.

გიორგი სვანიძე

თქმულეზანი

1. სიმღერების სადაურობა

„ჟამიერს“ ვერვინ წაგვართმევს,
ვამბობთ მრავალი წელია,
იგი კახეთის შვილია,
მასთან არვის აქვს ხელია.

მართალი არის „ზამთარი“
სუსხიანია ჩვენსაო,
ქართლშია დაბადებული,
კაბას ატარებს ძველსაო.

„ჩაკრულო“ ტყუპისცალია,
მოუტანია მწყემსსაო,
როცა ბატონის ვენახში
ყურძენსა ჰკრეფდა ბევრსაო.

ბურთიკაშვილი გახლავარ,
შეხეთ ამ ჩემს თეთრ წვერსაო,
ცალი სამარეს მიდგია,
ველარ ვიცოცხლებ ბევრსაო.
თუ დამიჯერებთ, კარგს იზამთ,
ეხლა მობრძანდით ჩვენსაო!

„შვიდნი“ რომ ნახსენებია,
მოტანილია ჩვენსაო.
„მოდისო მტერი, კახელო“,
შემოპარულა ჩვენსაო,
ორივეს კარგად მღერიან,
სუფრასა ამშვენებსაო.

2. მკის სიმღერა

ბიჭო! სიცხეში სიმღერა,
მალამო არის გულისა;
მუშაობის დროს დაჭექვა
საკმელი არის სულისა!

თან მუშაობას ვერ იგებს,
თან სიცხეს ოხერ-ტიალსა,
თუ მუშაობ და თან მღერი,
ინყებ ხმებისა ტრიალსა —

ორი დღის ყანას სამხრამდე
დაანყებინებ გრიალსა,
შემდეგ მიწვები ჩრდილოში,
ყურს უგდებ ფოთლის შრიალსა.

მოხუცთა გადმოცემით, მკას არ შეუდგებოდნენ, სანამ ამ ლექსს არ იტყოდნენ. მუშაობის დროს, მით უმეტეს მკაში, სიმღერა არ უნდა შეეწყვიტათ. მართლაც, იმთავითვე, მკას ღვიძლ ძმასავით თან სდევს მასთან შეხამებული სიმღერა.

აგერ ყანას მოედო მომკელთა გუნდი... იგი დაიყოფა პატარ-პატარა ჯგუფებად. თვითეული ჯგუფი ავსებს სვეს (ყანის პატარა ნაკვეთია, ვინრო, სადაც დაეტევა 7-10 მომკელი). ამ ჯგუფს ჰყავს თავისი წინამძღოლი — მესვეური, რომელიც, როგორც ნამგლის მოსმასა და სიმღერაში, ისე მასთან დაკავშირებულ მიხრა-მოხრაში სჯობნის დანარჩენებს.

მესვეურმა მომკელები მჭიდროდ არ უნდა განალაგოს, რათა მკის დროს ნამგლით თითები არავინ დაიბალოს.

ყველა მესვეურს ერთი საერთო ხელმძღვანელი, წამყვანი ჰყავს. აგერ გახურდა მკაც. წამყვანი შემოსძახებს პატარა „სოლოს“ — „ჰოპუნას“, შემდეგ მას მთელი ჯგუფი მიჰყვება:

ჰერი, ჰერიო,
ჰერი, ბიჭებო!
ჩემო გვრიტებო!
აბა, მოუსვით!
აი, ნამგალი!
ყანა შეგვემნია
აი, სამკალი!..

ამ სიმღერას რომ მორჩებიან, ერთი მათგანი რომელიმეს გადასძახებს, ვითომდა გაჯავრებით:

— რო ეჯიბრები მეტოქეს,
აბა, აგნონო, რა მოხვალ.

მეორეც კვერს დაუკრავს:

— ხომ ხედავ, ბესოს ვერ მისდევს,
მკაში ჩვენთან ნუ წამოხვალ!

დაცინვის ობიექტი, ვითომდა ნაწყენი უპასუხებს:

— მე კიდევ კაცს მეძახიან,
შენ დედაკაცი გამოხვალ!

და მიიწევს დამცინავისკენ. გაჩნდება „ნამგლების ტრიალი“, მაგრამ ამ დროს წამყვანი დასძახებს:

„აააამ!“ და სიჩუმე ჩამოვარდება სწრაფად (ეს მომზადების ნიშანია).

წამყვანი

მოპასუხე

დანარჩენნი (ბანები)

იმ!..	ჰო!..	—
იმ!..	ჰო!..	—
იმ!..	ჰო!..	ფოგ! ოგა...
იმ!..	ჰო!..	ტაჰ! ტა!
იმ!..	ჰო!..	ტაჰ! ტა!
ტაჰ!	ტაჰ!	ტაჰ! ტა!
ტაჰ!	ტაჰ!	ტაჰ! ტა!

სვეს მიმყოფნი რომ შეჯგუფდებიან, წამყვანი გადასძახებს მესვეურს — ხი! ე.ი. განზე გაიწიე, თორემ ერთმანეთს დავასახიჩრებთ ნამგლებითაო. მესვეური სწრაფად გადახტება გვერდზე. მომკელნი გაიშლებიან და თავისუფლად განაგრძობენ თავიანთ საქმეს — მკას.

ხი!..	ხი!..	ტაჰ! ტა!
ხი!..	ხი!..	ტაჰ! ტა!
ტაჰ!	ტაჰ!	ტაჰ! ტა!
ტაჰ!	ტაჰ!	ტაჰ! ტა!

აგერ თავთავის სიმძიმისაგან წელში მოხრილი ყანაც შეხვდათ, მაშინ წამყვანი იტყვის:

ჩოქ!	ჩოქ!	ტაჰ! ტა!
ჩოქ!	ჩოქ!	ტაჰ! ტა!
ტაჰ!	ტა!	ტაჰ! ტა!
ტაჰ!	ტა!	ტაჰ! ტა!

წელში გაშლილ ყანას რომ მიადგებიან, წამყვანი გადასძახებს:

წამყვანი

მოპასუხე

დანარჩენნი (ბანები)

ადე!	ადე!	ტაჰ! ტა!
ადე!	ადე!	ტაჰ! ტა!
ტაჰ!	ტაჰ!	ტაჰ! ტა!
ტაჰ!	ტაჰ!	ტაჰ! ტა

გასამხნევებლად წამყვანი იტყვის:

წინ!	წინ!	ტაჰ! ტა!
წინ!	წინ!	ტაჰ! ტა!
ტაჰ!	ტაჰ!	ტაჰ! ტა!
ტაჰ!	ტაჰ!	ტაჰ! ტა!

სიმღერაში ჩაურთავენ ხოლმე სხვადასხვა სახის საოხუნჯო მიხრა-მოხრას, თანაც „აწვალებს“ მომკვლთ წამყვანი, — რა არის მეტი სიხალისე გამოიწვიოს მათ შორის.

წამყვანი	მოპასუხე
იმ!	ჰო!
იმ!	ჰო!
(პაუზა)	(პაუზა)
იმ!	ჰო!
იმ!	ჰო!
(პაუზა)	(პაუზა)

ასე და ამგვარად „აწვალებს“ წამყვანი ამხანაგებს. ის გათავების ნიშანს არ იძლევა. ერთ-ერთი უსაყვედურებს წამყვანს:

ე რომ გვატყუებ, ბესაო,
ყანყრატომ დაიკვნესაო;
დაიწყებ, აღარ ათავებ,
როგორ იქნება ესაო?!

წამყვანსაც ეს უნდა. მან ყასიდად მოიგონა ასეთი ხერხი, რათა მკის შენელებით, შეასვენოს მომკვლნი. მილექსვის შემდეგ წამყვანი ისევ გადასძახებს:

წამყვანი	მოპასუხე	დანარჩენნი (ბანები)
იმ!	ჰო!	—
იმ!	ჰო!	—
იმ!	ჰო!	ჰოგ! ოგაა!
	(2-ჯერ)	

საერთო ჟრიაშულით ესეც დამთავრდება.

ეს წუთიერი შესვენება-შენელება მკისა, წამყვანის აზრით, საკმაო არ არის. ჯგუფიდან ერთ-ერთი წამოიძახებს:

მივიარე, მოვიარე,
ქალი ვნახე მწოლიარე;
თავით ედგა მსხმელი ვაშლი,
ბოლოს უფრო მსხმოიარე!
თვალი უყავ, შემომბლვირა...

და გაჩუმდება მთქმელი. დანარჩენნი შეუბღვერენ. აცლიან აზრის დამთავრებას, თანაც მკას ანელებენ. ესეც ხომ ერთგვარი შეღავათია მათთვის!

ერთ-ერთი, მოთმინებიდან გამოსული, შესძახებს: „მერე, მერე! მერე რა, რომ შემოგბლვირა?“ მთქმელი დაგვიანებით უპასუხებს: „მერე და... ქმარზე ვარო მგლოვიარეო“. ამის გაგონებაზე ყველას სიცილი აუტყდება. ეს წუთიერი შესვენებაც მთავრდება.

ამ სიმღერის დამთავრების შემდეგ შეუდგებიან სხვა, უფრო ღინჯი ტემპის სიმღერას — „ჰერი-ეგას“.

1 ჯგუფი²

ჰე!	ჰე!	ჰერი	ეგა,	აბა მკაში გამომცადე.
”	”	”	”	როგორა ვმკით ამ ყანასა,
”	”	”	”	ხელეური ძნას წააგავს,
”	”	”	”	ისე ვუსვამთ ამ წამგალსა,
”	”	”	”	ისეთი ფხა დავუყენოთ,
”	”	”	”	შებერვით გასწყვეტავს თმასა!

ამის შემდეგ, თუ გაგრძელება სურთ, რომელიმე სიმღერას ჩაუმატებს: ავილოთ მაგალითისთვის „მიუს-მოუსვი კუდსაო“. ამის ლექსი ასეთია:

მიუსვ-მოუსვი კუდსაო,
ბატონი მოგცემს ფულსაო,
მოგცემს და ისევ წაგართმევს,
ნუ გაიტეხავ გულსაო!

თუ მალე არ გადაშენდა,
ემშაკს მიგვიცემს სულსაო;
თონეში კუტს არ შეგვარჩენს,
გაგვიწყვეტს წინილ-კრუხსაო!

² პირველი ჯგუფის კილოს მეორე ხმები და ბანები იმეორებენ. მეორე ხმა იმეორებს პირველი ხმის ნათქვამს, ბანი კი თავის პარტიას უხამებს.

ამ დროს თუ თვალს მოჰკრავდნენ ბატონის რომელიმე კაცს, ანუ „ბატონის ძაღლს“, როგორც გლეხები ეძახდნენ, მოურავს ან თვით ბატონს, მაშინვე ლექსს შეცვლიდნენ:

ბატონი ღმერთმა გვიცოცხლოს,
გლეხკაცს უმართავს ხელსაო;
მისი ცუდი არ გვაჩვენოს
ვთხოვთ უსანეთსა, გერსაო!
და სხვ.

თუ ბატონმა ყური მოჰკრა, ღიმილით მივა, მიესალმება მომკელებს და ნასიამოვნები გამოემშვიდობება „ერთგულ გლეხებს“.

მუშებს გულში ეცინებათ ბატონის ყეყერიობაზე. უკანასკნელი მოშორდება თუ არა, მომკელნი სიტყვებს შეატრიალებენ იმავე კილოზე:

როდის იყო გლეხს უყვარდა
ესა თუ ის ბატონიო,
გლეხი კაცის სისხლის მსმელი,
მათ გამყვლეფის პატრონიო!

მორჩებოდნენ თუ არა მკას, მიისწრაფოდნენ სამხრის ან სადილის საჭმელად (უკანასკნელი უფრო ადრე იცინან), მაყრულისა ან მგზავრულის სიმღერით.

როცა სამხარს მორჩებოდნენ, ზოგი მინვებოდა თვალის მოსატყუებლად, ზოგი კი ლაპარაკში ერთობოდა.

შესვენება 2-3 საათს გრძელდებოდა. ზოგჯერ კი უფრო ადრეც გასწევდნენ სამუშაოს მოსათავებლად.

ამ დროს სიცხე უკვე „მოტეხილია“. ახლა უფრო ლაპარაკში ატარებენ მკას. სიმღერას ის გემო აღარ აქვსო, იტყვიან ხოლმე.

მამითაღში ზოგჯერ 400-500 მუშა-მომკელი მოიყრიდა ხოლმე თავს. გამზადებულ ადგილას განყობილი იყო ორ-ორი ფიცარი. აქეთ-იქით დაღლილ-დაქანცული მუშები მოუსხდებოდნენ. კარგად რომ დაპურდებოდნენ, თავთავიანთ სოფლებისაკენ გაეშურებოდნენ სიმღერით.

3. თოხნური

ა

როდის იქნება მოვესწროთ,
ბიჭების ჩამოკრებასა;
დაგიჟდებიან ქალები,
იწყებენ თავის ქებასა!

კოპნიათ მოირთვებიან,
გააჩალებენ ლხინსაო;
ბიჭი გოგოს ათამაშებს,
არ უყურებენ ბინდსაო!

ბ

გულგაღელილი სიცხეში
დავყურებ დედამინასა,
ვთოხნი და ვთოხნი სიმინდსა,
ძირში არ ვტოვებ წინასა.³

ასე ვმუშაობ მთელი დღე,
არა მაქვს მოსვენებაო!
ჩვენს გოგოებში თამაში
უჰ! როგორ მენატრებაო!

ჩამოვუვლიდი „ცანგალას“,
თავს დავუკრავდი ლიზასა;
გათენებამდის ვლხინობდით
კარებზე ონოფრისასა!

სიმღერას მივაყოლებდით —
საგალობელსა ღვთისასა;
თოხნურს რომ ავუკიდებდი
კილოსა მრავალხმისასა!

გათენებამდის ვთოხნიდი
ხან ჩემსას, ხან კი სხვისასა,
არად ვაგდებდი, თუ ძალზე
ცეცხლი ეკიდა მინასა.

გულგაღელილი, პერანგა,
დავყურებ დედამინასა;
ჩვენს ქალებს დავენაცვლები —
გოგოებს გლექკაცისასა.

გ

არ მინდა, სულ არ მოვიყვან
ცოლად ქალს თავადისასა,
ისევ გლექისა სჯობიან
აზნაურ-თავადისასა.

დ

გლექის ქალი ვარ თათელა,
რითი მჯობიან ნათელა,
აზნაურისა ქალები
დიდმა ხოლერამ გათელა.

მთელი დღე სახლში არიან,
ჭამის მეტს რას აკეთებენ,
აბაღე ჩემთან მოვიდნენ,
თუ ჩემდენს გააკეთებებ?!

პირზე რაღაცას ისვამენ,
ერიდებიან მზესაო;
დროზედ გათხოვებისათვის
ვევდრებიან ღმერთსაო!

მე კი თუმც გლექის ქალი ვარ,
კოხტა მაქვს თვალი, ტანიო;
ბუზებივით აირევა
ჩვენს სახლში მაჭანკალიო.

მეხი იმათაც დავთხლიშე,
ჩემთვის ზედმეტი არიო;
რა მიჭირს გათხოვებისა,
მისთვის დიდი დრო არიო.

³ წინა — სარეველა ბალახი.

აზნაურს მე არ გავყვები,
ის სხვა სისხლისა არიო;
თოხის მაგივრად უჭირავს
თარი და საზანდარიო!

თუმც თვალეზს მიკრავს ეშხითა,
ბატონიშვილი არიო;
მართლა ლამაზი კი არის,
ვით მაისისა ვარდიო!

მე მირჩვენთან მიტროი,
გლებკაცის შვილი არიო;
თოხი უყვარს და ნამგალი,
პირველი მუშა არიო.

გლების ქალი ვარ, თათელა,
არ დადის ჩემი ცალიო;
აზნაურისა ნათელა
ჩემთან მახინჯი არიო.⁴

მათი ყმანვილი არ მინდა,
რა ჩემი ცალი არიო;
მე მირჩვენთან მიტროი,
ნამდვილი გლები არიო!

ფ

ვინც თოხნურს კარგად დამღერის,
სწორედ მუშა ის არიო;
ვინც ძირში კარგად გასწმენდავს,
მართლა მთოხნელი არიო.⁵

თოხნის დროს სოფლად ვერ ნახავ
ვერც ერთ ღინღლიან ბიჭსაო;⁶
გოგოები კი დარდობენ —
ცხენებს უცვლიან რიკსაო!⁷

ჩივიან, როდის იქნება
მოვესწროთ მათთან ლხინსაო;
რომ გული ჩამოვაშოროთ
ამდენ დარდსა და ფიქრსაო!

ღმერთმანი, იმდენს ვიხტუნებ,
გავხეხავ ფლოსტის ძირსაო,
ონოფრეს სახლთან ჩავუვლი,
არ მოვიკიდებ ძილსაო!

ყური დაუგდეთ თოხნურში
გაბაშვილისა ბიჭსაო!

4. საწნახლური

(ქართლში ჩანერილი სხვადასხვა დროს)

„მართალია, ქართლში იმ ზომის ვენახ-ზვრები არ იცის, როგორც კახეთში, მაგრამ ჩვენში შიგადაშიგ მაინც შეხვდებოდა კაცი მოზრდილ ვენახებს — კარგად მოწყობილსა და მოვლილს“, — მიაბზო სოფელ ტირძნისში მცხოვრებმა ვანო სამადალაშვილმა.

⁴ ზოგჯერ — „ჩემთან ბაყაყი არიო“.

⁵ კარგად მთოხნელი.

⁶ ახლად უღვაშაყრილს.

⁷ ცხენს ერთ-ერთ წინა ფეხზე სამკუთხედი ხის პატარა ნაჭერს შეაბამენ, რათა შორს არ წავიდეს და ადვილი დასაჭერი იყვეს. აქ: მათი გოგოები არაფერს აკეთებენ, ამ მნიშვნელობით არის ნათქვამი.

„ერთხელ შემოდგომას სოფელ ატენში მომიხდა წასვლა საქმეებზე, — განაგრძო ვანომ. — სწორედ რთვლობა იყო გახურებული. იქ, ატენში, მოსულიყო ახალქალაქიდან ერთი გლეხი ოქროსიაშვილი. გაცნობისთანავე დავცონაღდით. ის სიმღერის მოყვარული გამოდგა. სადაც სიმღერას ყურს მოჰკრავდა, არ მოშორდებოდა... მანამ საწნახელამდე მივიდოდით, ხან აქეთ გვეწოდნენ, ხან — იქით: „მობრძანდით, დაგვლოცეთო“.

„იმდენი ურემი იდგა, რომ ტყე ეგონებოდა კაცს. საწნახელში შვიდი თუ რვა სხვადასხვა იერის დამწურავი იდგა მხრებზე ხელებგადახვეული, თან მღეროდნენ, თანაც სწურავდნენ. საწნახელის ბოლოს ბარძაყისსიმსხო ტკბილი გადმოჩქეფდა. ტკბილი ჩადიოდა ასკოკიან ქვევრში. ამ დროს საწნახელიდან მოგვესმა ერთ-ერთი დამწურავის ხმა:

I

ღმერთო, ღმერთო, დიდებულო,
გამჩენო ყურძენისაო;
ზედ ხუნძლავ ძვირფას მარგალიტს,
თითო ძირი აქვს ხისაო.

ჭკვიანი კაცი არ დალევს
მისგან გამოხდილ ტკბილსაო,
თუ დალევს, ფეხებს გაჭიმავს,
ვერ გავა ბენვის ხიდსაო.

როცა ბუტბუტსა დაიწყებს,
თუმცა არ მოგჭრის კბილსაო,
მანც ბევრის სმას ერიდე,
თორემ გაგიბრთხოვს ძილსაო.

როდესაც დავაჟაკადება,
დაემსგავსება დინჯსაო,
ზომაზე შეეჯობრევი,
თორემ აგირევს ტვინსაო!

წყანწყარასავით გახტუნებს,
მთლად დაგამსგავსებს გიჟსაო,
ხან აქეთ გტყორცნის, ხან იქით,
წუმპეში ამოგსვრისაო.

II

ღმერთო, ქვეყნისა გამჩენო,
გამჩენო ვენახისაო;
იყავი ჩვენი მზრუნველი,
ამ ჩვენი კოხტა ზვრისაო!

ბუდეშურს ხელი შეუწყე,
წვენი აქვს ბადაგისაო;
საფერავს გემო მიეცი,
გემოი ზედაშისაო.

თუ მზე დასჭირდეს, უცხუნე,
სარგოა ყველაფრისაო;
წვიმის დროს წვიმა მიეცი
წინასწარმეტყველისაო.⁸

რო დაპურდება, დაშაქრე,
ცვარი არ შეჰყვეს წყლისაო.
დაბრანე ჩამიჩივითა,
მძლე იყვეს მრავალ წლისაო!

კარგს ტკბილს ჩავასხამთ, მაგრამა
ამოვრწყავთ ძალზე მდარესა;
სირცხვილით თავს ვერ გამოვყოფთ
გორს აქეთ, ჩვენსა მხარესა!

⁸ ხალხის აზრით, წვიმის მოყვანა შეეძლო მხოლოდ ილია წინასწარმეტყველს, ისევე როგორც სეტყვა და ჭექა-ქუხილისა.

აბა, ბიჭებო, მარჯვედა
ხელი ჩასჭიდეთ სარცხსაო;
უთაქეთ ყველა კუთხესა,
თორემ ვიგემებთ მარცხსაო!

მოუსვათ, ბიჭო, სარცხსაო,
არ დავამსგავსოთ ფარცხსაო,⁹
გარანდეთ ქვევრი კრიალით,
თორემ ვიგემებთ მარცხსაო!

ვანო სამადალაშვილის გადმოცემით, ასე მღეროდნენ „სანნახლურს“ მეჯვრისხეველები.

სანნახელში ფიცრები იატაკივით იყო დაგებული, ცოტათი დაქანებული, რომ ტკბილი არ შეგუბებულიყო და თავისუფლად გადასულიყო ქვევრში მილის საშუალებით. დანურვის წინ ერთი ჩამოილოცებოდა, შემდეგ შემოსძახებდნენ სიმღერას:

ღმერთო მაღალო, ცაში ხარ
ქვეყნისა გამჩენელიო,
რაც რომ მინაზე ამოდის,
იმისი სულჩამდგმელიო.

ხან თუ ილიას ბრახუნი¹³
მოგესმის, სტაცე ხელიო,¹⁴
თორემ თუ მოხვდა სეტყვაი,
გადარჩენაა ძნელიო!

გლექკაცი მარტო რას იზამს,
თუ არ შეუწყე ხელია,
დღე-ღამე გაათანაბროს
ეს მისთვის ისეც ძნელია!

თუ მოგვცემ კარგსა მოსავალს,
თავი იყვესო შენიო;
გაქოთ, გადიდოთ მარადა,
ეს იყვეს ვალი ჩვენიო!

დაგვიმნიფევი ყურძენი,
ზედაშე არის შენიო,
ძე-ხორცი¹⁰ უსასმლოდ¹¹ დარჩეს
რა არის მოსალხენიო!

შობას თუ ახალ წელიწადს,
აღდგომასა თუ სხვა დროსა,
ვახსენოთ შენი სახელი,
თუმც ჩვენგან ბრძანდები შორსა!

თუ მზე სჭირდება, მიეცი,
თუ წვიმა დასანამიო,
შენთვის, როგორცა ღმერთისთვის
არ არის დასანანიო?!¹²

ბიჭებო, მაგრად გაუსვით,
მარცვალი არ გადარჩესო,
მტევანი ისე დაფშენიტეთ,
საქაჯისთვის¹⁵ არ დარჩესო!

ეს „სანნახლური“ სოფელ მუხრანში გავიგონე.

⁹ ე.ი. ყველგან ერთნაირად მოუსვათ და არა აქა-იქ, როგორც ფარცხმა იცისო.

¹⁰ ძე-ხორციელი — ადამიანი.

¹¹ უღვინოდ.

¹² თავის დროზე წვიმასაც ნუ დაიშურებო.

¹³ ჭექა-ქუხილი.

¹⁴ შეაჩერეო.

¹⁵ საქაჯავს ეძახიან ერთგვარ დასაწურავს, რომელშიაც ატარებენ სანნახლის შემდეგ დაჭყლეტილ ყურძენს დარჩენილი წვენის გამოსაწურავად.

5. ქვევრის რეცხვისა

I

მოუსვი ბიჭო სარცხსაო,
არა ჰგავს ხნულზე ფარცხსაო;
კარგ ტკბილს ჩაასხამ, მაგრამა
ბოლოს მივიღებთ მარცხსაო!

ღვინო დაჰკარგავს ძალასა,
დაემსგავსება წყალსაო;
თანაც ზემოდან მოიგდებს
ჭანგისებურსა ხავსსაო!

ის რალა დასალევია,
სტომაქში მოგდებს ჭვალსაო,
მუხლებში სულ მთლად მოგფუშავს
და გამოგილევს ძალსაო.

მოუსვი მაგრა სარცხსაო,
გაქლესე სულმთლად ქვევრიო,
შენ მტლესავითა დაგედოს,
მნახველი გყავდეს ბევრიო.

II

მართალია, ქვევრი არის
შემნახველი ღვინისაო;
მაგრამ კარგი რეცხვა უნდა,
არ გახდეს მის ჯინისაო!¹⁶

მხოლოდ ბლის სარცხი გაუძლებს,
თუმც ილევა თანდათანო;
ბავშვისავით ჭყუმპალაობს,
როცა უსვამ განდა-განო.

წყალში ჩაჰკრავ, ამოიღებ,
ისევ ამოავლებ წყალში;
გალაჯული თუ უდგებარ,
იმ დღეს ვერ ივარგებ სახლში.

დიდ ქვევრს კიბე მოუხდება,¹⁷
არის კარგი საჯდომიო,
ქვევრის კედელს მიეყუდო
არის გლახა სადგომიო!

ქვევრი ღორმუცელა არის,
რეცხვა მას არ მოსჭარბდება,
რაც მეტს რეცხავ, რაც მეტს ხეხავ,
ღვინო უფრო კარგი დგება.

კარგი ღვინო შენ გაამებს,
ღმერთსაც ესიამოვნება;
მამ მოუსვათ სარცხი მაგრა,
სხვანაირად არ იქნება.

ქვევრების რეცხვის დროს სიმღერა არ იცინან. „რეცხვის დროს ისედაც სული ეხუთება კაცსა, რაკი თავწალუნული არისო, სიმღერას როგორ შესძლებს ადამიანი, არც იქნება და არც გაგვიგონიაო“, — მეუბნებოდნენ ლექსების მთქმელები. ამ დროს უფრო ლექსებისა და სხვადასხვა ამბის მოყოლა იცინან.

ხშირი იყო ამ დროს როგორც ბატონის გამკილავი ლექსების, ისევე სახუმარო ლექსების თქმა.

¹⁶ სანამ კარგად არ გარეცხო, თავი არ დაანებოო.

¹⁷ კიბეს ჩაყუდებენ ხოლმე დიდ ქვევრში, რათა უფრო მოხერხებულად იმუშაონ.

6. მხიარული გაზაფხული

I

„გამიგია, რომ დღევანდელი „ჭონა“¹⁸ მიმდევნოა „მხიარული გაზაფხულისა“, ე.ი. რასაც დღეს „ჭონას“ ეძახიან, უნინ ამ დროისთვის შერჩეულ სიმღერას „მხიარული გაზაფხული“ ეწოდებოდა თურმე. მას იმ დროს „ჭონას“ მნიშვნელობა ჰქონია. მომღერლები დაიარებოდნენ სოფლიდან სოფლად ისე, როგორც შემდეგ „ჭონაზე“ და ჰკრეფდნენ და აგროვებდნენ არა კვერცხებს, არამედ იმას, რაც ოჯახში გასათხოვარი ქალის ხელიდან გამოვიდოდა — რაიმე ნობათს, უბრალოც რომ ყოფილიყო.

ძველად კვერცხების აღება არა ყოფილა წესი. სიმღერამდის ჩამოლოცვა კი ისე ყოფილა, როგორც „ჭონას“ თქმის წინ. „მხიარული გაზაფხულის“ ლექსი თუ არ დამავიწყდა, — ამბობს მოხუცი დიმიტრი ჯაფარიძე, — ასეთი იყო:

არ დაგავიწყდეს, ვაჟკაცო,
სატრფოი შენი გულისა;
და შენც, ოცნების წარმტაცი
დამატკობელი სულისა.

ქალო, ხომ გესმის სიმღერა,
სიმღერა გაზაფხულისა;
გამოიტანე ნობათი,
არ იყვეს მსგავსი წუნისა!

მოჭამე წუთისოფელი,
ხშირად მომცემი წყლულისა,
აგცდეს ყოველი ტანჯვაი,
დღე განვლე სიხარულისა!

რაც მოუმზადე სასიძოს,
იყვეს ვარდისა სუნისა;
წლისთავზე ვაჟი მოგეცეს,
გამძლეი საუკუნისა!¹⁹

II

„მხიარული გაზაფხულის“ სიმღერა გაზაფხულის მოსვლას ნიშნავდა, — მიაბო მოხუცმა კობიაშვილმა. — სოფლის ხალხისათვის კარგ გაზაფხულს დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა.“

ადამიანის ცხოვრებაში ახალგაზრდობის ხანა სანატრელი და ლამაზია თავისი შინაარსით. ადამიანი სრულიად იცვლება, ხალისიანად იწყებს მუშაობას, საქმეს გულმოდგინეთ ეკიდება, ყველაფერში მუყაითობს. ცდილობს ზამთრისათვის საკმაო მოსავალი — სარჩო მოიყვანოს, რათა შემოდგომაზე დაბინავდეს და თავის გულის ტოლთან შეხმატკბილებით შეუდგეს ოჯახის მოწყობას.

¹⁸ „ჭონა“ — საწესო სიმღერა, რომელიც სრულდებოდა გაზაფხულზე, აღდგომის დღესასწაულის წინა კვირას.

¹⁹ დიდი ხნის სიცოცხლე ჰქონოდა.

ამ დროს ახალგაზრდა გასათხოვარი ქალიც ამზადებს თავის მომავალ ამხანაგისათვის რამერუმეს, ქსოვილი იქნება ეს თუ სხვა სახის საჩუქარი.

ეს საჩუქარი წილად ხვდება იმ ჯგუფს, რომელიც ყველაზე ადრე მიულოცავს მომავალ საპატარძლოს.

მეორედ და მესამედ მისულიც არ წავა ხელცარიელი, მაგრამ თავანკარს ველარ მიიღებს, ის უკვე პირველად მისულმა ჯგუფმა იგდო ხელში. მომღერალთა მისვლა და მიმღერება ერთგვარი ნიშანი იყო იმისა, რომ ქალწული მზად ყოფილიყო მომავალ ბედნიერებისათვის; ჩამოლოცვა ბევრნაირი სახისა იყო, მაგრამ მეტწილად ასეთს მიმართავდნენ:

„ღმერთო, ააშენე ეს ოჯახი, მიეც მშვიდობა და დღეგრძელობა. მარხვა სინანულისა, აღდგომა სიხარულისა გაუთენე ამ ოჯახსა“. თანაც დააყოლებდა:

გაზაფხული კეკლუცია
ისე, როგორც დილის ვარდი,
თუ რომ სასძლო მოღუშულა,
გულში უღევს რაღაც დარდი,
ამ დღიდანა იგი ფიქრობს.

საქმრო შეხვდეს მისი ფარდი,
კარგს გაუხსნის გატკეცილ შუბლს,
გადეყრება იმ წამს დარდი
და, თუ ვინმე დაინუნა,
ეტყვის: ხევში გადავარდი.²⁰

მეორე განაგრძობდა:

ეო, მეო,
შენი ჭირიმეო!
„მხიარული გაზაფხული“
მომილოცავს მეო!

შენი საქმრო ჩვენთან არის
ტანად ალვის ხეო,
მხარ-ბეჭი ტარიელს უგავს,
თან ლარივით ზნეო!²¹

მაგრამ მორცხობს ძალიანა,
საქმეშია მხნეო;
ცივ ჰაერს არ მოგაკარებს,
ღმერთსა ვფიცავ მეო!

გასათხოვარ ქალიშვილს გულში სიხარულის ნაპერწკალი მოედება, თუმცა იცის, რომ ყველას, ვისთანაც კი მივლენ მისალოცად, მისამღერად, ასეთივე სიტყვებით მიუღექსავენ. მიუხედავად ამისა, იგი მაინც ნასიამოვნებია და ცდილობს რამე კარგი გამოუტანოს მომღერლებს. თუ რომელიმე ოჯახში შეხვდებოდა გაუთხოვარი მორცხვი, ამისთვისაც აქვთ გამზადებული ლექსი:

²⁰ თავი დამანებეო.

²¹ კარგი ზნისააო.

ქალო რას გაჩუმებულხარ,
თითქოს პირს გედგას წყალიო,
ამ ლექსსა პასუხი უნდა,
ეს არის შენი ვალიო.

სიჩუმე მაშინც გეყოფა,
გვერდს რომ გიჯდება ქმარიო;
გამოგვიტანე ნობათი,
გააღე სახლის კარიო!

მომღერლები აქედან სხვა ოჯახში გადავლენ, იქიდან კიდევ სხვასთან მივლენ, და ასე ივლიან მანამ, სანამ მთელ სოფელს არ შემოუვლიან. ასე ყოფილა ძველად. შემდეგ ჩამოლოცვამ ცოტა ფერი იცვალა. ხვადასხვა ადგილას სხვადასხვა სიტყვებს უმატებენ.

რაკი „ჭონამ“ შეცვალა „მხიარული გაზაფხული“ და ფეხი მოიკიდა, მას აქეთ გავრცელდა კიდევც, ეს „ჭონაც“ ერთ-ერთი ძველთაგანი სიმღერაა, თუმცა მას წინ უსწრებდა „მხიარული გაზაფხული“, რომლის კილო, სამწუხაროდ, ახლა დაკარგულია.

7. ზე-მყრელო (საფერხულო)

„ზე-მყრელო,“ სხვა საფერხულოსთან შედარებით, ნაკლებ მონაწილეთ თხოულობს, რადგან იგი ორსართულიანია.

ძირს მყოფთ, ხელიხელთ გადახვეულთ დიდი ღონე ესაჭიროებათ და მუხლების გამძლეობა, რათა ზემდგომნი შეიმავრონ და თანაც იმოძრაონ, სანამ სიმღერა არ დამთავრდება. წამყვანი (ქვემდგომთაგანი) დაიწყებს ერთგვარი შესავლით. მას მიჰყვება მთლიანად ძირს მდგომი ჯგუფი. ძირს მყოფნი რომ მორჩებიან, მათ მხრებზე მდგომნი, ანუ „ზე-მყრელნი“, ჩამოართმევენ კილოს — იმეორებენ ძირს მყოფთა ნამღერს. ბოლოს, როცა დაბლა მდგომთ მოესურვებათ, ანიშნებენ ზემდგომთ მოძრაობის შენელებით და შეერთებული ძალით ამთავრებენ კიდევც ფერხულს.

„ზე-მყრელოს“ ქართლის ყველა სოფელში ერთნაირად არ ასრულებენ. „ზე-მყრელოს“ ტექსტიც სხვაობს.

აი, ერთ-ერთი ლექსი:

ზე-მყრელო, ზე-მყრელო,
ძირსა (და) ჩამოსაყრელო,
თუ ჩამოხვალ (და) ჩამოდი,
თუ არა — ძალით ჩამოგყრით.
ვარალე ბიჭო, ვარალე,
ვარის ვარალი, ვარალე!

ზემოდან ჩამოსდახებენ:

ქვე-მყრელო, ქვე-მყრელო,
ზევით (და) ამოსაყრელო,
თუ ამოხვალ და ამოდი,
თუ არა წრიდან გამოდი.
ვარალე, ბიჭო...

ზემოდან ჩამოსძახებენ:

ქვე-მყრელო, ქვე-მყრელო,
ზევით (და) ამოსაყრელო,
თუ ამოხვალ და ამოდი,
თუ არა წრიდან გამოდი.
ვარალე, ბიჭო...

ისევ ქვევიდან შეუმღერებენ:

ზე-მყრელო, ზე-მყრელო,
არ მოგვაყენო ზიანი.
არ მოგვცე ქერი და პური —
ორივე ნაკმაზიანი!²²
ვარალე, ბიჭო...

ზევიდან ჩამოუკივლებენ:

მკათათვეს პურის ხვაფზედა
თოვლის ზღმურდლები ეყარა,
მაგრამ მზის სხივებს ცხოველსა
წუთიერ გადაეყარა!
ვარალე, ბიჭო...

როცა სურთ გათაგება, დამწყები იტყვის:

გვეყოფა ლხინი-ფერხული
„ზე-მყრელო“ შემოკლებული;
ეხლა კი მუხლს ქარი მივცეთ,²³
უკვეა შეშუპებული.
ვარალე, ბიჭო...

„ზე-მყრელოს“ ამ ვარიანტის შესახებ შემდეგი მიახმებს: ერთ ღროს ზაფხულში, გახურებულ კალოობას, მოსულა თოვლი. ქართლის სოფლები, ფცა და ტკოცა, თეთრად იყო თურმე გადაპენტილი თოვლისაგან. ხალხი შიშის ზარს აუტანია, ეკლესიაში ზარის რეკვა აუტეხნიათ. ტირილი მთელ სოფელს მოედო. შიშმა შეიპყრო მთელი გლეხობა. ამ ღროს თოვლი თანდათან დნებოდა. სამხრობაზე უფრო ადრე, გახურებული ლენვა გაუჩაღებიათ, სალამოზე შეუდგნენ განიავებასაცაო. ამ მოვლენის შთაბეჭდილება ისეთი ძლიერი ყოფილა, რომ ხალხი რამდენიმე თვე თავის ქკუაზე არ იყო. ეს გადმოცემა დეიდისაგან გაუგონია ცხინვალელ დიმიტრი ჯაფარიძეს (იხ. შენიშვნა 6).

დიმიტრის ჰყავდა ამხანაგად ერთი მდევისებური, არაჩვეულებრივი ზორბა ტანის მოხუცებული მედუქნე, ძალზე ბევრის მსმელ-მჭამელი, რის გამოც მას მეტსახელად „ბელტიყლაპიას“ ეძახდნენ. ეს ბელტიყლაპია თარზე კარგი დამკვრელი ყოფილა ერთ ღროს. თარი თავის სასადილო დახლში ეკიდა და, თუ ვინმე საპატივცემლო მუშტარი მოვიდოდა მასთან ღროს გასატარებლად, მიხეილი (ბელტიყლაპიას ნამდვილი სახელი იყო), მხოლოდ მაშინ ჩამოიღებდა თავის თარსა და ჩახლეჩილი ხმით ცოტა ხნობით დაუკრავდა-დამღერდა. მიუხედავად ხმის უქონლობისა, იმასთან მაინც ბევრი ხალხი იყრიდა თავს. მიმზიდველი სიტყვა-პასუხი ხელს უწყობდა ამ ორ მდევეს. „ბელტიყლაპიაც“, როგორც მისი უფროსი ამხანაგი დიმიტრი ჯაფარიძე, ძველი ამბების ბოხჩა იყო. დიმიტრიმ რომ დაასრულა ამბავი, ჩვენ შევეკითხეთ ამ მოხუცს — მიხეილს, თუ იცის ან თუ გაუგონია რამე „ზე-მყრელოს“ შესახებ. მან გრძელი წვერი გაისწორა, უღვაშებზე ხელი გადაისვა და ცოტა დაფიქრების შემდეგ დაიწყო: „ზე-მყრელოს“ ზოგჯერ ამასაც უმატებდნენ:

²² დაბალი ხარისხის.

²³ შევისვენოთ, მოვრჩეთო.

ზე-მყრელო, ზე-მყრელო,
კედელი გაკრავს საფრისა;
რად გინდა ფარი და ხმალი,
იმედი ჩანასაფრისა!...
ვარალე, ბიჭო...

„ზე-მყრელოში“ ზოგჯერ ჩაურთავდნენ „საპროტესტოს“ (მისი სიტყვებია), საიდანაც ჩანს უწინდელი გლუბკაცის გაჭირვება, შევიწროება ბატონის მიერ, უსამართლობა, მონობა. — „ზე მყრელოში“, — განაგრძობს მთქმელი, — გლუბი სიმღერის დროს ჩაურთავდა სხვადასხვა აზრის ლექსს. თუ გლუბის ახლომახლო არავინ გამოჩნდება ბატონის ერთგული, „ბატონის ძალი“, მაშინ გლუბი გულის მოსაფხანად ასეთ ლექსს ჩაურთავდა „ზე-მყრელოს“ ფერხულში:

გინდაც მოვიდეს თავთუხი,²⁴
შვინდმარცვალა და ფხიანი,
გინდაც დაგვიდგეს დღეები
კალოსთვის ნათელ-მზიანი,

თავანკარი²⁵ სხვას ერგება,
ჩვენ დაგვრჩეს ნაკმაზიანი,²⁶
იმათ მიირვან შავ ფხაი,²⁷
გლუბმა კი ნაგავ-ბზიანი.
ვარალე, ბიჭო...

8. სამაია

„სამაიას“ სამ მაიას
უმღერებენ გულითაო;
ხან ხელეებს აარტახებენ,
ფეხს ხმარობენ ლულვითაო!

„სამაიას“ ვინ არ იტყვის,
ეს ეშხისა წამალია;
ყველა ქალწულის გულ-მკერდში
მოპარული, წამალია!

სიმღერას და ტანის რხევას
მთლად გალობას²⁸ ადარებენ,
სამმაიას და თავანთ გულს,
ბატონის გულს ახარებენ!

გაჰკარ ფეხი, გასრიალდი,
ისე კობტად, ისე ნაზად,
რომ მნახველი და გამგონი
გადგეშალოს ფიანდაზად!

²⁴ კარგი ჯიშის ხორბალი.

²⁵ საუკეთესო.

²⁶ გაცხრილვის შემდეგ დარჩენილი ნაყარი, ნაგვიანი ხორბალი.

²⁷ ხორბლის კარგი ჯიში.

²⁸ გაბმით, საეკლესიო გალობის მსგავსად.

ჩვენ სამ დასა მაიასა,
ეგებ გაეხსნათ ბედია;
სამი სასიძო მოვიდეს,
სიტყვა თქვან გასაგებია.²⁹

თვალი გქონდეს მიბნედილი,
როგორც ჩიტსა ნიბლიასა;
ზოგსა შევერცხლილი მოსწონს,
ზოგი გაჰყვეს ღინღლიანსა!

თან დავმლეროთ ნაზზე ნაზად,
„სამაიას“ ტკბილი ჰანგი,
რომ ჩვენს ჰანგს ვერ შეედაროს
ვერც ჩონგურის და ვერც ჩანგის!

სამიას ვინ არ იტყვის,
ეს ხომ ქალის ლხინი არის;
ყველა ვაჟკაცს გულში მოხვდეს,
ვით შუბი და ვით ისარი!

9. ბუქნა, ჭოტო

ეს სიმღერა თავისი სიტყვებითა და შეხამებული ცეკვით დიდ მხიარულებას იწვევს გლეხობაში. საცეკვაოდ შეგროვდება დიდი თუ პატარა, გაიმართება წრე. ერთი რომ შემოსძახებს: „ჰაი, ჰუი, ბუქნა, ჭოტო“, რამდენიმე ბანს მიაყოლებს, ზოგი კი იმეორებს დამწყების სიტყვებს. უცბად წრეში შეიჭრება ჯერ კაცი, შემდეგ — ქალი. ვინც ლექსის აზრს სავსებით შეუხამებს ტანის მიხრა-მოხრას, ის გამარჯვებულია და სახელიც გაუვარდება სოფელში. მას პატივით ეპყრობიან და იტყვიან: ე, ბიჭო, რა კარგად დაამსგავსა ჭოტსაო. სიმღერის ტექსტი ასეთია:

ჰაი, ჰუი, ბუქნა, ჭოტო!
ითამაშე, ბუქნა, ჭოტო!
დაუარე ბუქნა, ჭოტო! — (აქედან ტაში იწყება)
ბუქნა, ბუქნა, ბუქნა, ჭოტო!

პატარძალი მორცხვი არის,
თვალეზი აქვს გიშრისაო,
ტანის რხევა, მოქნილობა —
ძირეული იფნისაო!
ბუქნა, ბუქნა, ბუქნა, ჭოტო!

სანამ ცეკვა არ დასრულდება, სიმღერას თავიდან იმეორებენ. ცეკვა და სიმღერა ერთდროულად თავდება.

10. მზისა და მთვარის ჩხუბი (საცეკვაო-საფანდურო)

ამ სიმღერას ასრულებენ ქართლში, ახალი მთვარის გამოჩენისას, ანუ, როგორც ქართლში ამბობენ, მთვარის დაბადების დროს. ხალხის რწმენით, ამინდის ავკარგიანობა მთვარეზეა დამოკიდებული: რომელ მხარეს გამოჩნდება ნამგალა მთვარე, საით აქვს მოქცეული რქები, საით კუზი, ახალ მთვარეს შარავანდი აქვს თანდაყოლილი თუ არა; განსაკუთრებულ ყურადღებას

²⁹ ეგება მოვენონოთ და გაგვიბედონ სიყვარულის გამომჟღავნებაო.

აქცევენ მის თანამგზავრ ვარსკვლავს, რომელიც მთვარის გამოჩენასთან ერთად, ხან გვირგვინით ზევიდან აქვს მოქცეული, ხან კი რომელიმე მხრიდან.

იმისდა მიხედვით, თუ როგორი სულიერი განცდა გამოიწვია ახალმა მთვარემ, გლახკაცმა ლექსი გამოუთქვა ამ მნათობს. ეს ლექსი შეფარდებულ კილოზეა ჩამოქნილი, მას ფანდურზე დამღეროდნენ, ხან კი თამაშობისათვის — ცეკვისათვის ხმარობდნენ. მზე გამოჰყავთ ქალად, მთვარე კი ვაჟია, იგი მზის ძმას, ღამით მოსიარულე, გულადი.

მზე ეუბნება მთვარეს:

რამდენი ხანია გითვლი,
რას დახეტილობ ღამე.
თუ შენ კაი სულისა ხარ,
თვალი რათ დაახამხამე?!

მთვარე უპასუხებს:

მიკვირს შენი გაბრაზება,
რად არა ხარ ჩემთან ტკბილად;
ისეთი რა დაგიშავე,
რომ გაგიხდი გასაკილად?!

მოიკრიფევი ეგ ჭკუა,
ნულარა ხარ ეგრე ანცი;
კუზი გამოისწორევი —
შეიბრალე გლახი კაცი!

მე ჩემი დრო-ჟამი ვიცი,
ვიცი, თუ რა გავაკეთო;
ზოგს თუ გზასა გავუნათებ,
ზოგის უნდა ვაბნელეთო!

თორემ გასაქანს არ მოგცემ,
მოგცემ წამალს მათრობელას;
ჩემი სხივების სიცხოვლით,
გლახკაცს არ მოვაკლებ შველას!

შენ ხომ მაინც არ გაგივა
ჩემთან ჩხუბი და ქიშპობა,
გირჩევ, კვლავ არ ამინწო
ჩვენი ამდენი ხნის ძმობა!

თუ ახალ მთვარეს კარგი ამინდი მოჰყვება, ხალხში იტყვიან:

მეორე დღეს ამოვიდა,
ამოცურდა ცაზე მთვარე;
შევხედე და შემომხედა —
სულით-გულით გავიხარე!

ცუდი ამინდობის მომასწავებელ მთვარეს უმღერიან:

მეორე დღეს ამოშუქდა³⁰
ის უჟმური ყეყე³¹ მთვარე;
შევხედე და შემომჭყიტა,
სევდით გული დავიღარე.

³⁰ გაჯავრებული, პირქუში ამოვიდა.

³¹ ღოყლაპია.

11. ჩაკრულო

ქორწილია და ქორწილი,
მტერსაც ნუ გაუხარია,
შემოვძახოთ და ჩავკოჭოთ,
ჯამს პირქვე დაუხარია!

თორემ უღვინოთ სიმღერა
ყოველი, ძალზე მწარეა,
კახური გინდ სვა თუნგითა,
უხმოდ³² მახოხზე მდარეა.³³

„მაყრული“, იგივე „ჩაკრულო“, —
ორივე თანასწორია,
გაღმა-გამოღმა ცხოვრობენ,
გზა არც თუ ისე შორია.

ხმა აუწიე, აუკარ,
თან ჯამი დააყოლეო,
მხარი მხარს ამოუყენე,
ერთმანეთს დაატოლეო!

არ მოადუნო, ჩაჰკოჭე,
ჩააკარ, ჩააარტახე;
ხმა აუკიდე ისე, რომ
არ იყვეს ღუნე, არც მკვახე!

ეგებ წლისთავზე ამ ოჯახს
ხუნდმა³⁴ დაუნყოს ღულუნნი;
დიდება აკვანს არწევდეს,
პაპა კი ზღაპარს დუდუნით
შვილიშვილს უჩურჩულებდეს
ღიმილით, არა წუნუნით!

ქართლს „ჩაკრულო“ არ უხდება,
„მაყრული“ მისი წესია;
მოხუცი იმას მოიმკის,
რაც სიყრმით დაუთესია.

ეს მამა-პაპით ნათქვამი³⁵
სიმღერა ორივესია;
ამაზე შეცილებათ
მახვილზე უარესია!

— „ჩვენ გახლავართ სოფელ საბუედან, — ამბობს ძალზე მოხუცი ისაკა ძიმისტარელი. — ჩვენი გვარის კაცი თუ ქალი სიმღერის მოყვარული იყო. მე, სიმღერის გარდა, ვჭიდაობდი კიდევ. ნადირობისათვის ხომ სული მიმდიოდა. ხეტიალიც მიყვარდა. მოვლილი მაქვს მთელი ქართლი. ბაკურიანსა და ბორჯომში ბევრჯერ ვყოფილვარ. პირველ მილიციის ჯარში ჩავეწერე ჯერ კიდევ პირლინლიანი ბიჭი. შემდეგ ქართლში, სოფელ ზერტში ბიჭად ვემსახურებოდი მეზატონე ქარსიძის ოჯახს. დედაჩემი გაუცვნია მამაჩემს ლეკებთან ტყვეობაში. ერთმანეთი შეჰყვარებიათ. ბოლოს ერთი მეგობარი ლეკის დახმარებით მამაჩემს მოუხერხებია დედასთან ერთად გამოპარვა. სოფელში რომ მოუყვანია, მთელი გლეხობა გადარეულა დედაჩემის სილამაზით. მაშინვე რჯული გამოუცვლია და სულ მალე ისე შეუსწავლია ქართული ლაპარაკი და წერა-კითხვა, რომ მთელი

³² უსიმღეროდ.

³³ უვარგისი, ულაზათო არისო.

³⁴ მტრედის მართვე, აქ: აკვნის ბავშვი.

³⁵ წინაპართაგან გადმოცემული.

სოფლის გოგოების ოსტატიც კი გამხდარა. მეც დედაჩემისაგან ვიცი, რაც ვიცი. მაშინ ცხვრის ან ძროხის ბეჭზე ვწერდით. დედას საუცხოო ხმა ჰქონდა, როცა აკვანს მიუჯდებოდა, ისე ტკბილად დამღეროდა, რომ ხალხი, მეზობლები, გაცეცებაში მოჰყავდა.

ჩვენი სიმღერები ძალზე მოსწონდა. მეც მის შემდეგ შემეყვარდა სიმღერები. მისი ზღაპრების თქმით ბავშვები ვერ ვძლებოდით. ეხლა, შვილო, აბა, რაღა ხმა შემრჩებოდა. ჰაი, დედას! ერთ დროს კარგ მომღერლად ვითვლებოდი... „მრავალჟამიერი“ და „ჩაკრულო“ ორივე ძალზე მიყვარდა. მთელი დღე რომ მემღერა, არ ვიცოდი, თუ რა იყო დაღლა. ეხლა ასს გადავაბიჯე. ჟერ ავადმყოფობა რა არის, არ ვიცი.

ჩვენმა ოჯახმა ბევრი სიმღერა იცოდა. ყველაზე ძალიან „ჩაკრულო“ გვიყვარდა. ჯერ მამაჩემი დაინწყებდა. სანყალს მალალი, კირკიტა ხმა ჰქონდა, მაგრამ მე უფრო გამძლე ვიყავი. ლადა (მამაჩემის სახელია) მიღებული კაცი იყო თავისი არაჩვეულებრივი ჯანღონითა და კარგი ხმით. როცა ურემზე ჩალას, თივას ან სხვა საპალნეს დავუდებდით, მამა გადმომძახებდა: კარგად ჩააკარი, შვილო, თოკითა, თორემ დაღებული გიმტყუნებს და ხალხი დაგვეცინებსო, ეს როგორი გლეხები არიან, ურემზე დაღებული ეფუცკნებათ. როგორც „ჩაკრულოს“ უნდა ძლიერი და მჭექარე ხმა, ისე ურემზე დაღებულს გათანგვა არ მოსჭარბდებაო.“

გულმა არ გამიძლო და მოხუცს შევეკითხე: უკაცრავად, ბიძაჩემო, მაშ „ჩაკრულო“ ჩაკრულს, გალასტულს, ჩაბოჭილს, ჩაკოჭილს ნიშნავს-მეთქი? „ეზე, ეზე, ე რამდენი სიტყვა მითხარი, შვილო. ერთი ეს მიბრძანე, სადაური ბრძანდები, მგონი ქართლიდან უნდა იყვე, რადგან ეგ სიტყვები იქ, ქართლში, ხშირად მსმენია ჩემ იქ ყოფნის დროს“. მე თავი დავუქნიე. მოხუცმა გაიღიმა. ჩვენს გარშემო ხალხმა თავი მოიყარა და გარინდებული ყურს უგდებდა ენატკბილ მოხუცს. მოხუცი ცოტა შეიმუშნა, ხალხს თვალი გადაავლო და დაინყო:

„მე საბუედან წამოველ,
წნორის წყალს შევდგი ფეხია;
ერთი ყმანვილი შემომხვდა,
მის სიტყვა იყო მეხია.

რაც კი მამიდან ვიცოდი,
გავჭიმე, როგორც ვერხვია;
რაც მითქვამს, არ მომიღრიცავს,
გვერდზე არ გადმიგრეხია.

მეც ჩემებურად ვუთხარი,
თუმცა ვარ ხნითა ბეხია;
მკითხა — ჩაკრულო რა რის,
ან სად აიდგა ფეხია?!

„ჩაკრულო“ ჩაკრული არის,
წნელით ან მოკლე ღვედითა;
ან არტახებით, ან თასმით,
არ იბორძიკოს შვებითა.

ხმას გასაქანი მიეცი,
გაინავარდოს ნებვითა;
სადაც კი უნდა, ჩაჰკარი,
ლექსი არ უნდა სხვეპითა!“³⁶

³⁶ არ უნდა აჩქარება სიმღერასაო

აქ მოხუცი შერქრდა. ჩიბუხი გატენა, გააჩაღა, ცოტაც შეისვენა. ზოგიერთ იქ მყოფს ეგონა, ალბათ, ლექსი დაავიწყდა, იმიტომ შერქრდაო. ერთ-ერთმა იქ მყოფმა ღიმილით გადმოსძახა: — ე, ბიძია! საფანელი შემოგაკლდა, რომ გაჩერდი? მოხუცმა ჩიბუხი ცერით დატკეპნა, მასაც გაელიმა და განაგრძო:

„იმდენი საფანელი მაქვს,
გატენავს სამ-ოთხ ბელელსა;
ვერ აიკიდოს ვერც ერთი,
გინდ მისცე ზერტელ-ჭელელსა“.³⁷

ამ დროს გაისმა მატარებლის გასვლის ზარის ხმაც. ყველანი ფაცი-ფუცით წამოვხტით, მივაშურეთ მატარებელს. მოხუცთან მოვარდა ერთი დარბაისელი ქალი, წაავლო ჩვენს მობაასის ბარგს ხელი და, თითქოს გაჯავრებულმა, წამს გაიტაცა როგორც ბარგი, ისე მოხუცი. — „დაიცა, დედაკაცო, ე მეხივით რომ მეცი, იმ ყმაწვილს გამოვემშვიდობო მაინც“. ქალმა მოხუცს ყური არ ათხოვა და მიაშურა მატარებელს. მოხუცმა მაინც მოიბრუნა ჩემსკენ პირი და სალამი მომცა — გამომემშვიდობა. მეც სიამოვნებით ვუპასუხე და მივაკითხე მატარებელში ჩემს ადგილს, ცოტა ხნის შემდეგ ერთმა ჭალარაშერეულმა კაცმა, რომელიც ჩვენს ლაპარაკს უსმენდა, ჩაალექსა:

ძიმისტარაანთ ისაკა
მომღერალ ლადას შვილია;
მთელ სოფლის დეკანოზია,³⁸
არ ეკიდება ძილია...³⁹

ტკბილად დაბერდა ისაკა,
მძივებათა აქვს კბილია,⁴²
ძველი ამბების ბელელი,⁴³
მოლაპარაკე ტკბილია.

ახალგაზრდობას ყოფილა
მონადირე და გზირია,⁴⁰
სიკვდილმა თვალი რომ მოჰკრა,
შიშისგან გადაირია.⁴¹

ასეთი არის ისაკა,
მომღერალ ლადას შვილია!

³⁷ ზერტელ-ჭელელი — ჭელელიძე, ძალ-ღონით განთქმული ვაჟკაცი.

³⁸ უფროსი.

³⁹ სიკვდილი ვერას გახდა მასთანაო.

⁴⁰ სიარულის, მოგზაურობის მოყვარული.

⁴¹ სიკვდილსაც კი შეეშინდა ამისიო.

⁴² ე.ი. არც ერთი კბილი არ აკლიაო.

⁴³ ამბების მცოდნე.

* * *

ბიეთიდან წამოვიღე⁴⁴
ერთი საძნე რცხილის შეშა,
მეჯრუხევეს რომ მივატანე,
ღრანტემ თვალი გამიშეშა;

ყვეარში⁴⁶ მოზვრები მება,
ურმის თავში ნიკორები,⁴⁷
რუმბისავით დატუენული,
ნანახი ჰქონდათ ეს გზები!

ერთგან უბე გადიღრიცა,
ვთქვი, გადაბრუნდა ეს იყო,
ჩასაკრავი განყვეტილა,
წნელი ღერძი აღარ იყო!

გავაჩერე, წნელი მოვჭერ,
დავგრიხე და ჩავაკარი,
უბე ჩავკოჭევი, ღერძზე
ჩავანანი, როგორც ძარი!

* * *

ნიაღვარს დაეხრა გზები,
უბე⁴⁵ ძალზე ქანაობდა;
თვლები ლაფში იფლებოდა,
რუ კი ხრამში ქენაობდა!

დავივაკე⁴⁸ როგორც იყო,
სამშვიდობოს გამოვედი;
შენი ქირიმე, „ჩაკრულო“,
რომ პირნათლად გამოხვედი!

როცა ტყეში ურმით წახვალ,
უბე წრეს რომ არ გადასცდეს,⁴⁹
ყველაფერი გაასწორე,
„ჩაკრულიც“ არ დაგავინყდეს!

„ჩაკრულო“ ყველგან გაამებს,
ტყის გზაზე თუ ქორწილშია,
ყველგან ხიფათს გადარჩები,
ხმა გაიწრთენას ქიდილშია!⁵⁰

მაგარია, როგორც რკინა,⁵¹
რიხიანი, ეშხიანი;
ხმაც ისეთი უნდა გქონდეს,
გინდაც იყო ლაშიანი!⁵²

ჩვენი აზრით, აქ ნახსენებ „ჩაკრულოში“ ნაგულისხმევია ქართლ-კახური სიმღერა „ჩაკრულო“, თუ ზემოთ მოყვანილ სიტყვებსა და აზრს დაუკვირდებით, „ჩაკრულო“ ნიშნავს: მაგარს, საიმედოს, რიხიანს, ეშხიან სიმღერას, რომლის მღერა მოითხოვს მაღალი და რიხიანი ხმის მქონდე მომღერალს. სინამდვილეშიც „ჩაკრულო“ ასე იმღერება.

⁴⁴ სოფელი, ოსები მოსახლეობენ. მეჯვრისხევის თავზეა.

⁴⁵ ურმის ნანილი.

⁴⁶ ყვეარი, ე.ი. ოთხი ცალი: ურმის თავში უფრო ჯანიან საქონელს, მეტწილად კამეჩებს, აბამენ, მის წინ კი ხარებს ან მოზვრებს.

⁴⁷ ე.ი. კამეჩები.

⁴⁸ ვაკეზე რომ ჩამოვედიო.

⁴⁹ არ გადაიხაროსო.

⁵⁰ სიმღერის ვარჯიში.

⁵¹ იგულისხმება სიმღერა „ჩაკრულო“, რომელიც მას გაუგია, ალბათ.

⁵² უშნო, ულაზათო.

12. ისემც რა ვუთხრა ჭკუასა...

ანუ მოკლე მაცრული

აზნაურ ბასილაშვილების გვარი ქართლის ორ სოფელში ცხოვრობდა, ერთი სოფელ კარბში, მეორე — სოფელ ნადარბაზევში. ნადარბაზეველ ბასილაშვილების გვარი რამდენიმე კომლით განისაზღვრებოდა. სახნავ-სათესი საკმაო, მაგრამ უნიათო, გამოფიტული გოხა, ენერი ჰქონდათ. კარბელი ბასილაშვილების მინები კი, თუმცა მოგვარის მინებთან შედარებით ნაკლები იყო, მაგრამ ნოყიერი, მოსავლის საკმაოდ მომცემი იყო. ერთხელ კარბელმა ბასილაშვილმა ინახულა თავისი მოგვარე ნადარბაზევში. თან წაიყვანა რამდენიმე ცხენოსანი. მათში ერთა მისი ენაწყლიანი და კარგი მომღერალი მოურავი — მეტსახელად ყვანყვალა. ეს მეორე სახელი იმიტომ დაარქვეს, რომ ცხენზე სასაცილოდ იჯდა, სულ ყვანყვალეობდა. მასპინძელმა მოგვარის პატივსაცემად მოიწვია ახლო-მახლო თავადაზნაურობა და კარგი სუფრაც გაუშალა. ქეიფის დროს მასპინძელმა უშველებელ ყანწს — „ჯიხვს“ — ხელი მოსჭიდა, ჯერ თვითონ მიირთვა, შემდეგ შეავსო ღვინით და გაუწოდა მოგვარეს, თან ტრაბახით დააყოლა: — ჩემო სახლიკაცო! ჩემი მამული შენს მამულზე ძალზე მეტია და მოსავალსაც კარგს იძლევაო! სტუმარ მოგვარეს ჯიხვის ჩამოსართმევად გაშვერილი ხელი თითქმის გაუშეშდა. იგი გააოცა მასპინძლის სიცრუემ და უალაგო ტრაბახმა, მაგრამ პასუხი ვერ გასცა, მხოლოდ ყვანყვალას გადახედა. ყვანყვალა არანაკლებ გააკვირვა მასპინძლის მტკნარმა სიცრუემ და საქციელმა. გაბოროტებულმა და ნაწყენმა ყვანყვალამ, რომ ვერა გაანყო რა, შემოსძახა ჯერ არგაგონილი კილოს სიმღერა, რომელსაც თან მიაყოლა სიტყვა-ლექსი. „ისემც რა ვუთხრა ჭკუასა, მანონი ჯობდეს წუასა“. დანარჩენებმა ხმები შეუხამეს და რამდენიმე ხნის შემდეგ კი შეინავარდა ახალი სახის სიმღერამ, მანამდის არსად გაგონილმა და თქმულმა. ამ ახლადგამოჩარხულ სიმღერას მოკლე მაცრული უწოდეს.

გათავდა წვეულება, სტუმრები გამოეთხოვენ ტრაბახა მასპინძელს და გაუდგნენ თავიანთ გზას. მასპინძლის სიტყვები ყვანყვალას გულში ჩარჩა. იგი ვერ ისვენებს, გულის მოსაფხანად შემოსძახებს:

ისემც რა უთხრა ჭკუასა,⁵³
მანონი სჯობდეს წუასა,
სიმაგრით რა შეედრება
ჯაგარსა, ანუ ძუასა!

ცხვარს ბევრი მატყლი ასხია,
თანაც წააგავს ფუასა,⁵⁴
კვარს მისცემ, აიტრუსება,
დაინყებს გლახად წუასა!⁵⁵

ბასილაშვილი, გოხის პატრონი,
ტრაბახა აზნაურია;
ხედავ სადილზე რა ურცხვად
სიტყვები გადაურია?!

⁵³ ტყემლის შეჭამანდი.

⁵⁴ გაღვივებული, გაფუებული.

⁵⁵ წვას დაინყებს, აიტრუსებაო.

ერთ-ერთი ცხენოსანთაგანი გადაუკრავს ყვანყვალას:

ყვანყვალა ჯავრით სკდებოდა,
ე რა თქვა, სადაურია,
ახალი ლექსი გალექსა
მწყობრადა, არ აურია!

ახალი კილო მოაბა,
ყველამ აცქვიტა ყურია,
სუყველა ამას იძახდა:
„ნეტავი სადაურია?!“

ყვანყვალას დამშვიდება არ იქნა. იგი ისევ განაგრძობს:

მასპინძლისანი ყმუოდნენ,⁵⁶
სულმთლად დაგვისკდა ყურია!

იგივე ცხენოსანი ყვანყვალას გასაბრაზებლად ეტყვის:

მის მომღერლებმა ჩაიდეს
ჩვენი ყვანყვალას შურია.

მოგვარეზე გაჯავრებული სტუმარი იტყვის:

მას შემდეგ მოგვარეებსა
სისხლის აღება სწყურიანთ!

13. ატენის ღვინოვ, ნაქებო!..

„ჩვენ ბატონთან ხშირად მობრძანდებოდნენ საქართველოს ყველა კუთხიდან დიდი ბატონები, კახეთიდანაც ესტუმრებოდნენ ხოლმე, — დაიწყო ვანო ტლაშაძემ, მეტსახელად ტილამ, — მე მაშინ ჯერ ისევ პირტიტველა ბიჭი ვიყავი. სიმღერა-გალობაში ცალი არ მყავდა ამ ჩემს მხარეს. რამდენიმე ამხანაგი გავიჩინე, ყველა მომღერალი, კარგი ხმიანი. ჩვენი სიმღერები თითქმის ყველა ვიცოდით. სადაც კი შევიყრებოდით, მაყრებივით გავაბამდით სიმღერებს. ერთხელ მამაჩემი მეუბნება:

„— ბიჭო, ტილა! შენ ხომ გადაგებული ხარ სიმღერებზე, ხვალ შენი ამხანაგებით ბატონთან წახვალ. იქ კახელები მობრძანებულან და ისეთი მომღერლები მოუყვანიათ, რომ მეხსავით თურმე ჭექავენო. ბატონს სმენია შენი კარგი სიმღერის თქმა და განუზრახავს შენი ამხანაგებით დახვედრა. ყველას შენზე მიუთითებია. წაიყვანე შენი ამხანაგები და, აბა, შენ იცი, არ შემარცხვინო. დღეს კი ყველა გააფრთხილე, ხმას მოუარონ“.

⁵⁶ ცუდად მღეროდნენ.

იმ ღამესვე შევიყარენით ჩვენს ბოსელში. ჩამოვთვალეთ სიმღერები და ხმადაბლა გავიმეორეთ. ჩვენ თვითონვე მოგვეწონა. მეორე დღეს მივედით სწორედ სადილობის დროს. ბატონს გაეხარდა ჩვენი მისვლა. მითხრა: — აბა, ტილა! ახლა შეგეტყობა კოჭებში, როგორი მომღერალიც ხარ შენი ამხანაგებითაო.

გაშალეს დიდკაცური სუფრა, ისეთი რამეები ენყო სუფრაზე, რომ თვალები აგვიჭრელდა. ჩვენ ერთ კუთხეში, კახელი მომღერლები კი ჩვენს გასწვრივ დასხეს. თამადად ბატონი იდგა. გვანიშნა სიმღერა დაგვენყო. ჩვენ დავინწყეთ სუფრული, კარგად ვთქვით, მაგრამ ღელვა გვეტყობოდა, მოგვინონეს და გვიბრძანეს თითო-თითო ჯამი ატენური გადაგვეკრა. ჩვენი სიმღერის შემდეგ კახელებზე მიდგა ჯერი. ჯერ დაბლა დაიწყეს. ჩვენ გაგვიკვირდა, გვეგონა იხრჩობოდნენ. შემდეგ თანდათანობით მაღლა-მაღლა შეტოპეს, ბოლოს ისე დასჭექეს, რომ ბატონის სახლმა ზანზარი დაიწყო. ერთმა ისე აუკიდა, თითქოს ცაში ასვლას აპირებდა. ეს „მრავალყამიერია“ კახურიო. ყველას მოეწონა კახელების სიმღერა. კიდევ სადღეგრძელოები მიაყოლეს. კიდევ გადმომხედა ბატონმა. ერთმა ჩვენიანმა ბიჭმა გვერდში წამკრა: „ატენის ღვინოვ, ნაქებო“ — დაიწყეთ.

ეს სიმღერა ჩვენმა ოჯახმა მამა-პაპიდან იცოდა. ჩვენც ისე შევისწავლეთ, როგორც გვექონდა გაგონილი და ნასწავლი. ჩვენც კახელებივით დაბლიდან დავინწყეთ. სრული ექვსი მუხლი ვთქვი, ხალხმა რომ ყურება დაგვიწყო, ხმა აგვიკანკალდა, უფრო მაღლა-მაღლა წავედით. ბოლოს გათავებისას რაღაც ხმაურობა მოგვესმა, რაღაც ჩამოვარდა, თურმე ი ოხერ კატას გადმოუგდია ლანგარი და ისეთი ხმა გამოიღო, მართლა მეხისა და ქუხილის ხმასა ჰგავდა. სტუმრებმა ჩვენ შემოგვხედეს: — „ბიჭო, სახლი არ დაგვანგრით თავზედა, როგორ აუკიდე ხმასაო“.

შინ რომ მივედი, მამაჩემმა ჩემი ამხანაგები არ გაუშვა სახლში: — აბა, ერთი მითხარით, როგორ ჩაატარეთ „ხვნა-თესვაო“, ხომ არ შეარცხვინეთ ქართლელებიო? ცოტა ხნის შემდეგ ამხანაგებიც წავიდნენ“.

„...ეს სიმღერა, — განაგრძო ვანო ტლაშაძემ, — ჩვენი მამა-პაპიდან მოდის. ძველებს უთქვამთ: — ატენის ღვინო კახურ ღვინოს არ ჩამორჩებოდა, ჩვენსას რომ „ფილენჯი“ არა სჭირდესო. ქვევრის თავზე მის სმას არაფერი სჯობიან, მაგრამ, თუ ცოტა იმგზავრა, მთლად გალაცდება, დაჩაჩანაკდება, და კაცი ვერ გაიგებს, ვერ იცნობს, ატენურია თუ გაღმამხრელიო“.

ეს სიმღერა შემდეგ გიორგი ტატიშვილს⁵⁷ ვასწავლე, მას ჩაუკენჭავს ქარუმიძესთვის (ძაან მოყვარული იყო სიმღერებისა).

ერთხელ ქარუმიძემ თორტიზაში მიგვიწვია. ამ სიმღერის გაგონებაზე ეს დარბაისელი კაცი კინალამ გადაირია. მას შემდეგ ხშირად მივდიოდით ქარუმიძესთან, სადაც გიორგი („თხის რქა“, ასე ეძახდნენ ტატიშვილს) დაგვხვდებოდა ხოლმე. ქარუმიძის ოჯახში გავიცანი კახელი მესტიაშვილი, კაი მომღერალი. მას აქეთ მასაც დაუუმეგობრდი. ჩემთან ბევრჯერ მოსულან. ჩვენ რომ შემოვძახებდით, მთელი ოხერა⁵⁸ თავს დაგვედებოდა. მოდიოდა და მოდიოდა ძღვენი ხონჩა-ხონჩაზე“.

⁵⁷ გიორგი ტატიშვილის და ქარუმიძის შესახებ ცნობები იხილეთ შენიშვნებში.

⁵⁸ სოფელ ხიდისთავის ერთ-ერთი უბანია.

14. გუშინ შვიდნი გურჯანელნი (ქართლური ვარიანტი)

გუშინ შვიდნი გორიჯვრელნი,⁵⁹
მონადირენი ქართლისა;
სანადიროდ გაემგზავრნენ,⁶⁰
ვადა რო გავიდა ხვნისა!

გზაში იარეს რამდენი,
შეხვდათ ხევსური იმ მთისა;
ორშაბათიდან კვირამდის
კვალი ვერ იპოვეს გზისა!

ერთმა მთის წვერს, ერთ კლდეზედა
თვალი მოჰკრა ზორბა ჯიხვსა,
ხუთი-ექვსი წყრთაი ჰქონდა,
სიგრძეც კარგი იყო რქისა!

შვიდნი რიგზე გავიშალნეთ,
არ ვიცოდით შიში წყლისა;
შეეხედეთ და დავინახეთ
ჯიხვი თვალიდან ცრემლს ჰღვრისა!

ესროლა ბერმა პაპამა,
იმედი აქვს მას ისრისა;
ესროლა და მოეკიდა,
ჯიხვი წამოვიდა ძირსა!

ისარივით მოჰქროლავდა,
ზღართა მოსძვრა ხევის პირსა,
მივედით და ვერ დავძარით,
გუბე იდგა მის სისხლისა!

იმ ღამეს იქვე ავკაფეთ,
ცეცხლი დავანთეთ გზის პირსა;
რქები ორმა ავიკიდეთ,
ლავინები ჩაგვწყდა მხრისა!

ორი კვირა ვინადირეთ,
გაცვდა ძირი ქალამნისა,
მეთხუთმეტე დღეს დავბრუნდით,
ჯავრი ჩაგვყვა წყაროს წყლისა.

„ატენურს“ ძალზე სჯობდაო,
ამბობს ბერი გორიჯვრისა;
ასეთი რამ არ მინახავს,
კაცი ვარ ამდენი ხნისა.

რქები დედაბოძს დაჰკიდა,
შვილდ-ისარი თვალებს სჭრისა;
ალარ წავალ სანადიროდ,
ყავლი გამივიდა მისა.

არც თქვენ გირჩევთ ჯიხვი მოჰკლათ,
გქონდეთ შიში მალალ ღვთისა;
გორიჯვარს ცოდო აშორეთ,
თუ გნამთ მადლი ხვნის და მკისა!

⁵⁹ სოფელი გორიჯვარი გორის ახლოს მდებარეობს, ბეგობზე.

⁶⁰ ზოგან — წასულიყვნენ.

1921 წელს (დაახლოებით) შევიარე ბაკურციხეში (კახეთი). ერთ ოჯახში ბევრი მშვენიერი სიმღერა მოვისმინე. მასპინძლისას ერთმა მოხუცმა მიიპყრო ჩემი ყურადღება. ამ მოხუცს ერთ დროს თურმე მშვენიერი ხმა ჰქონია. იგი განთქმულ მომღერლად ითვლებოდა. ეს გახლდათ მესტიაშვილი, გამოჩენილ სახალხო მომღერალ „დედას ლევანას“ ამხანაგი. რალაც მიზეზით მას სიმღერა აუკვეთნია. იშვიათად, რომ ხმა ამოელო. ერთი ფილენჯი სჭირდა: თუ ვინმე სიმღერის თქმას სთხოვდა, იგი მაშინვე წამოხტებოდა, მიატოვებდა, რაც უნდა კარგი სუფრა ყოფილიყო, და გაუდგებოდა გზას. რაკი მისი ასეთი უცნაური ხასიათი გაიგეს, თხოვნას ვერავინ უბედავდა. ჩვენს სუფრაზე სიმღერა მაინც გუგუნებდა. სხვათაშორის შემოსძახეს „გუშინ შვიდნი გურჯანელნი“. მის გაგონებაზე მესტიაშვილმა ცოტა ტუჩები შეათამაშა და გვიამბო შემდეგი: „სიმღერა „გუშინ შვიდნი“ ტყუილად ჰგონიათ კახური სიმღერა. ეს ქართლიდან გადმოტანილია, შუა ქართლის შვილია. ზოგს კი კახური ჰგონია. მე ერთ დროს ქართლში ვცხოვრობდი, სოფელ თორტიზაში ქარუმიძეებთან. იქ დავრჩი რამდენიმე წელს. ჩემს მასპინძელს ძალზე უყვარდა სიმღერა. მართლაც რომ სიმღერის ჭიპი იყო. ქარუმიძესთან ხშირად მოდიოდნენ მომღერლები, რომლებიც კვირაობით რჩებოდნენ მასთან. სიმღერასა და დროს გატარებაში ამოსდიოდათ სული. შეჯიბრება იმართებოდა როგორც სმაში, ისე სიმღერაში. ყველაზე მარილიანად გიორგი ტატიშვილი (მეტსახელად „თხის რქა“ სოფელ მარანიდან) მღეროდა. მე სულ მას მივჩერებოდი და გულდასმით ვუსმენდი, მისგან ვისწავლე ეს სიმღერაც „გუშინ შვიდნი“. გრძელი ლექსი ჰქონდა. მისი ბოლომდინ თქმა შეუძლებელი იყო. ჩვენ შემოკლებით ვამბობდით.

ლექსი ჩავინერე და ზეპირად დავისწავლე. როცა გიორგი რატომღაც არ გამოჩნდებოდა, მაშინ მშველოდა ტლაშაძე ივანე (ტილა მეტსახელად). ის იყო ხიდისთავის ერთ-ერთი განაპირა უბნიდან — ოხერიდან“.

სადილმა გათენებამდის გასტანა. შემდეგ ცოტა დავისვენეთ, სიკო სხვებთან ერთად ჰაერზე გავიდა. მეც უკან დავედევნე. როცა იგი განცალკევებით ვნახე, ვთხოვე „გუშინ შვიდნის“ ლექსის მოყოლა. ერთი კი გადმოხედა ღიმილით, ჩიბუხი მოიმარჯვა, თანხმობის ნიშნად თავი დამიქნია და დაიწყო ზემომოყვანილი ტექსტი. „აი, შვილო, გურჯანელის ნამდვილი ლექსი, — ამბობს მესტიაშვილი. — მე კახელი გახლავართ, ტყუილს ვერ მოგახსენებთ ან რა საკადრისია, მით უმეტეს, ცალი ფეხი სამარეში მიდგია“. ცოტა შეჩერდა, მომიბრუნდა და წამიჩურჩულა: — „კარგს იზამ, თუ იმ ტატიშვილსაც ინახულებთ. ის მართალი კაცია, დაადასტურებს ჩემს ნათქვამს“, — დაამთავრა სიკომ. მე დიდი მადლობა გადავუხადე და ერთმანეთს დავშორდით.

მეორე დღეს კარდანახში შევიარე ნ. გულისაშვილთან. მას ვიცნობდი ჯერ კიდევ თბილისიდან. ჩემი მისვლა ძალზე გაუხარდა. საღამოს მომიპატიუა მომღერლები. კარგი დრო გავატარეთ. აქაც მოვისმინე „გუშინ შვიდნის“ ცნობილი ტექსტი. აქაც სხვათა შორის შევეკითხე ერთ-ერთ მოხუცს ამ სიმღერის სადაურობის შესახებ. მან ასეთი პასუხი მომცა: „ეს სიმღერა, ყმანვილო, ქართლიდან შემოსულა, ქართლშია დაბადებული, როგორც გამიგია. ეხლა ზოგან ასეთი სიტყვები ჩაურთეს (გულისხმობს „ჩვენ შვიდთა ძმათა ხევსურთა“), რომ ეშმაკიც ვერ გაიგებს ქართლურია თუ კახური. მართალია, ორივენი ერთნი ვართ, მაგრამ ეს სიმღერა ქართლის შვილია, იქ ჩასახული და იქვეა ნაშობი“. ამ მეორე დასტურმა მთლად დამარწმუნა ამ სიმღერის

სადაურობაზე, ქართლურობაზე, მაგრამ საბოლოოდ რომ დავრწმუნებულიყავი, ამისათვის იმავე წელს ვინახულე გიორგი ტატიშვილი სოფელ მარანში (ქართლი). მოხუცმა ჩამომითვალა რამდენიმე სიმღერა. იმღერა თავის შეგირდებთან ერთად. დაასახელა მომღერლები — ტილა, ივანე ტლაშაძე და კახელი მესტიაშვილი სიკო. აგრეთვე, გაიხსენა ამ სიმღერის წარმოშობაც: „ეს სიმღერა — „გუშინ შვიდნი“ ჩვენია, ქართლურია. ნასწავლებმა მიჩმახ-მოჩმახეს. აქ ჩაუმატეს, იქ გამოაკლეს, ლექსი ხომ არ იციან და არა“.

მოხუცთან ხვეწნა არ დამჭირდა. გამაკვირვა ლექსის სიზუსტით გადმოცემამ. მან თავიდან ბოლომდე ისევე თქვა, როგორც კახელმა სიკო მესტიაშვილმა.

15. შაშვი კაკაბი

აღბათ, გაგეგონებათ სოფლები: შაშვეთი და კაკაბეთი. ეს სახელები დღეს ცოტათი გადასხვაფერებულიაო, — იტყოდა ხოლმე მამაჩემი. ამ სოფლის მცხოვრებთ ხმელი მჭადი და წყალი რომ ჰქონოდათ, უსიმღეროდ არა ჭამდნენ, ისე ჰყვარებიათ სიმღერა. ცხოვრობდა იქ ორი მომღერალი: შაშვეთში — დარისპანი და კაკაბეთში — თედო, „კისერად“ წოდებული. ეს ორი მომღერალი — შაშვეთელი დარისპანი და კაკაბეთელი თედო, სადაც კი შეხვდებოდნენ ერთმანეთს, იქ პატარა სუფრაც კი გადიდდებოდა, ქორწილად გადაიქცეოდა.

მთელმა გორის მაზრამ იცოდა ამათი ამხანაგობა და სიმღერა. თუ გორში შეხვდებოდნენ ერთმანეთს, საქმის გათავების შემდე მივიდოდნენ შეჩვეულ მედუქნესთან ყელის ჩასაკოკლოზინავებლად, თან შეექცეოდნენ, თანაც შემოსძახებდნენ სიმღერას. როცა მათ შემოძახილი, მეტადრე დარისპანის ხმა გაისმოდა, გარეთ, მშიერი თუ მაძლარი, დიდი თუ პატარა, გამვლელი თუ გამომვლელი, ყველა იმ დუქანს მიაშურებდა, საიდანაც დარისპანისა და თედოს ხმა გამოდიოდა. დარისპანსა და თედოს მედუქნე დანახარჯს არამც თუ ახდევინებდა, არამედ, პირიქით, თვითონ მოუგროვებდა თურმე პატარა ფინიას მეშვეობით, რომელიც ისე ჰყოლია დაგეშილი, რომ, როცა პატრონი უბრძანებდა, ფინია სასაცილოდ ორ ფეხზე დატრიალდებოდა და შემოუვლიდა ყველას, ვინც კი იმ დროს იმ დუქანში ქეიფობდა. ფინიას „ლეკური“ ისეთ სიცილს იწვევდა, რომ მოქეიფეთ არაქათი აღარ ჰყოფნიდათ, რომ ეჭამათ და ესვათ. ბოლოს მედუქნე პანია ნაბდის ქუდს ჩაუდებდა პირში ძაღლს. ფინია ახლა ქუდით პირში ჩამოუვლიდა. ამის დანახვაზე ყველა ჩაუგდებდა ფულს, რამდენიც სურდა. ამასაც რომ მორჩებოდა, ისევ პატრონთან მივიდოდა. მედუქნე ჩამოართმევდა ქუდს და შეგროვილს მთლიანად გადასცემდა დარისპანს მის ამხანაგებთან ერთად.

— რას შვრები, კაცო, იმის მაგივრად, რომ ჩვენ მოგართვათ ჩვენი დანახარჯი, შენ პირიქით გვაძლევო, — ეტყოდა თურმე დარისპანი.

ამაზე მედუქნე უპასუხებდა:

— თქვენ ხშირად მობრძანდით ხოლმე და ასე გაამხიარულეთ ჩემი სტუმრები და ეს რა არის, ამაზე მეტსაც მოგართმევთო.

იმ ორ მომღერალზე ხალხს ლექსიც აქვს გამოთქმული:

შაშვეთელი დარისპანი
ღვთისგან მირონცხებულა,
სუფრაზე რო ნახავს კაცი,
ის ყელმოღერებულა.

ზაფხულში თუ კოფოზე ზის
იმ მთვარიან ღამესაო,
ურმულითა მთლად მოქარგავს
ახლო არე-მარესაო!

დასჭექავს, თუ საჭიროა,
რაც რომ სხვას არ შეუძლიან;
მხოლოდ კაკაბეთელ თედოს
თუ სუფრასა გაუშლიან,
დარისპანსა კვალ-კვალ მიჰყვეს,
მარტო იმას შეუძლიან.

ჭოტი მთლად ხმას ჩაიწყვეტავს,
შიშით აჭყეტს თვალეხსაო;
შაშვეთელი კი უმღერის
თავის შვინდა ხარეხსაო.

ქობმახებში არ მღერიან,
ვინროა და დაბალიო;
ძველ დარბაზს ვერას დავაკლებთ,
მას ერდო აქვს მაღალიო!

მკვდრებიც ხომ ზეზე დგებიან,
აცეცებენ თვალეხსაო;
ბუტბუტებენ: — დარისპანო,
ღმერთიც გაგახარებსაო!

მთელს მიღეთზე ვინ აჯობებს
ჩვენს ბულბულსა შაშველსაო,
იცოცხლოს და იღლეგრძელოს
ამ ჩვენს არე-მარესაო.

მომღერალ კაკაბელზე ხალხმა გამოთქვა:

მართალია, დარისპანი
მეტი არის შენზე წონით,
მაგრამ შენც არ ჩამორჩები,
ბულბულის ხარ იადონი!

ის შაშვია, შენ კაკაბი,
შემკული ხარ ყოველ ფერით;
წმინდა გიორგი გწყალობდეს,
უსანეთის, სარკის, გერის.⁶¹

⁶¹ ეს სახელწოდება მიაკუთვნა ხალხმა ეკლესიებს, რომლებიც ააშენეს წმინდა გიორგის სახელობაზე ამ სამ ადგილას.

ის⁶² „მაცრულში“ და „ურმულში“,
შენ კი „ოროველაშია“
დეკანოზიც ვერ გაჯობებთ
თავის ეკლესიაშია!

ვინც კი ერთად დაგინახავს,
გირევეს თქვენ ერთმანეთშია;
ნეფე-დედოფლის მაცრები
მარცხდებიან ქორწილშია!

იცოცხლე, ძმად შეფიცულო,
ტკბილად დალიე დღენია,
შენს ყანყრატოს⁶³ ვენაცვალეთ,
გიმრავლოს მონაშენია!

ამ ორ მომღერალს სახელი გაუვარდა. მათ ბატონებს მოუვიდათ ერთმანეთში კინკლაობა: —
არა ჩემი თედო სჯობსო შენს დარისპანსაო.

— არაო, — უპასუხებდა მეორე, — ჩემი დარისპანი შენს თედოს გაცილებით სჯობიანო.

წარმოიდგინეთ, სოფლებშიც კი ატეხილა ჩოჩქოლი. შაშველები დარისპანს აქებდნენ,
კაკაბეთელები კი თედოს. შაშვეთელი გლეხი კაკაბეთელს რომ შეხვდებოდა, ისე არ გაუშვებდა,
რომ ლექსი არ გაეგონებინა და არ ექო თავის სოფლის მომღერალი — დარისპანი:

ვერ იცნობთ ჩვენს დარისპანსა,
ვერც აუღებთ ალღოს ხმასა;
თედო იმასთან რას მოვა,
ტრაბახით რომ იმტვრევთ თავსა.

კაკაბეთელი შაშვეთელს ეტყოდა პასუხად:

რას სჭიმავთ თქვენს დარისპანსა,
ერთი შეხედეთ, რას ჰგავსო;
თედოსთან ის ბარტყი არის,
როცა სხედან სუფრის თავსო!

ერთხელ ჩვენში დიდი მზის დაბნელება ყოფილა, რამდენიმე ხნის შემდეგ გერისტობას ამ ორი
მომღერლის ბატონები ერთმანეთს შეხვედრიან თურმე. მიულოცნიათ გადარჩენა
ერთმანეთისათვის. ბოლოს ერთი ბატონი ეტყვის მეორეს, — აბა, „კნიაზო“, მოდი და დღეს ეს
ორი ჩვენი მომღერალი ერთმანეთს შევაჯიბროთო.

⁶² დარისპანი.

⁶³ ხან ასე: — თქვენს ყანყრატოს ვენაცვალეთ, გიმრავლოთ მონაშენია.

— ბატონი ბრძანდებიო, — უპასუხნია მეორე ბატონს. შაშველსა და კაკაბელს ერთმანეთი რომ დაუნახავთ, გახარებიათ. კაკაბელს უთქვამს:

— დღეს ჩვენი ბატონები დაგვატაკებენ ერთმანეთს და მოდი ნუ გავანზილებთ ერთიმეორესაო!

— კარგიო, — უპასუხნია შაშვეთელს.

გაშლილა სუფრა. წამომდგარა მასპინძელი და დიდი ყანწით ხელში უდღეგრძელებია ეს ორი მომღერალი. ხალხს გაუკვირდა თურმე მასპინძლის საქციელი, რაღა პირველად ადღეგრძელა ეს ვილაც ორი მომღერალი გლეხიო. ეს მასპინძელი დიდი კაცი ყოფილა. ყურადღება არ მიუქცევია სტუმრების ტუტუნისათვის და, როგორც სიმღერის მოყვარულს, დარისპანი და თედო ყველაზე პირველად უხსენებია. ყანწით ხელში გადაუხედია მომღერლებისაკენ. შემოსძახა შაშვეთელმა სუფრული, ხმა ჩამოართვა კაკაბელმა. სტუმრებმა, რომლებმაც კილო იცოდნენ, ხმა მიაშველეს — ბანი მისცეს. მესამე მუხლი რომ დაიწყეს, მასპინძლის სახლის გარშემო დუდგო ხალხმა მოიყარა თავი თურმე. ღამისმთეველებს ზოგს ზურნა გაუჩერებია და ზოგსაც სიმღერა შეუწყვეტია. სახლიდან თურმე გუგუნით გამოდიოდა სხვადასხვა სახის სიმღერა. ამ ორი მომღერლის დალოცვილი ხმა მაღამოსავით ედებოდა თურმე იქაურობას. დროს გატარება დიდხანს გაგრძელებულა. იმ ღამეს ზოგს თუ მოუსვენია, ზოგს თვალი არ მოუხუჭავს.

დარისპანი მიუხშია თავის ბატონს და ასე უთქვამს: „ამაღამ მოისვენე, თორემ ხვალ უფრო მეტად დაგლღიან სიმღერითაო“. დარისპანს მოსწონებია ბატონის დარიგება და იმ ღამეს კარგად გამოშუშულა. თედო კი არ დაუსვენებიათ. მთელი ღამე შეუწყვეტლივ მღეროდა. მის დასვენებაზე არავის უფიქრია თურმე. მეორე დღეს ისევ სუფრა გაშლილა. მაცრული, სუფრული და სხვადასხვა სახის ქართული სიმღერა ერთიმეორეს ცვლიდა თურმე. შუა პურის ჭამის დროს ისევ დარისპანს წამოუწყია, თედო თავის დროზე მიჰყოლია, მაგრამ ის თავის ხმაზე აღარ იყო თურმე. რაღაც ეჩხირებოდა ყელში. ეტყობა უძილობამ თავისი გაიტანა. ბევრს ცდილა საწყალი ხმის გამოკეთებას, მაგრამ ამაოდ. ბოლოს ცრემლმორეული შეჩერებულა.

წაწყენმა დარისპანმა თედოს მიუმღერა:

ველარ ვივლი მთა და ბარად,
რად დამტოვე ცალ-რქა ხარად.

თედო კვნესით ეტყვის:

რა ვქნა, ჩემო დარისპანო,
სად ჯანდაბას გავექნაო.

თედომ ბოდში მოიხადა მასპინძლის წინაშე და დატოვა სუფრა. გარეთ რომ გამოსულა, ხალხში გარეულა, შემდეგ კი არბოს დაღმართს დასდგომია, დიდი ხანი არ გასულა, თედო მოუკითხავთ. აქეთ ეძებეს, იქით ეძებეს, მაგრამ „დამარცხებულის“ კვალს კი ვერ მიაგნეს. ჩავარდნენ საგონებელში. თედოს მოსაძებნად მთელი მილეთის გლეხკაცობა შეიყარა, მაგრამ მის კვალს მაინც ვერ მიაგნეს თურმე. ამ შემთხვევის შემდეგ თედოს ძმადნაფიცმა დარისპანმა ხმა ჩაკმინდა, სიმღერა აკრძალა. სიკვდილამდის ხმა არ ამოუღია. როცა სუფრაზე იჯადა, პირველ ღვინით სავსე ჯამში პურის ნაჭერს თავს დაუსველებდა და შესვამდა გინდაც ქორნილი ყოფილიყო. ხალხი ვერაფერს ეუბნებოდა, იცოდა მისი გულის დარდი. ცოტა ხნით შემდეგ სოფლელებმა გამოუთქვეს ლექსი ამ ორ მომღერალსა და ზედ სიმღერაც გაანყესო. როგორც სიმღერა, ისე ლექსი ახლა ძალიან გადაუსხვაფერებიათო.

ლექსი ასეთი იყო:

შაშვი-კაკაბი შეიბნენ,
ომი ჰქონდათ მეტად ძნელი,
ფრინველთ მეფე ჩაერია,
რადგან იყვნენ გასაშველნი!

დილა იყო მშვენიერი,
მონმენდილი და მზიანი;
არნივმა ბულბულს დაუთმო,
სიტყვა გაქვს თავაზიანი!

კაკაბი მაინც ჩალიჩობს,⁶⁴
დიდგულობს და იღებს თავსა;
გაშველება მეტი იყო,
შაშვმა აჯობა კაკაბსა.

16. ზამთარი

ზამთარი ვარდსა დააჭკნობს,
ფოთლები⁶⁵ ჩამოსცვივაო;
რა სუსხიანი ყოფილა
ი ბრუსაბძელის ყინვაო.

დედამთილს ეტყვის: — ბატონო!
გთხოვთ, გამისტუმროთ შინაო,
თორემ მულების ხელშია
სიკვდილმა გამიცინაო!

ერთი წლის პატარძალია
დათიკას ცოლი თინაო;
მულების ხელში დაჭლექდა
ქალი, ვით წმინდა ნინაო!

აქამდის თავს გეველებოდით,
როგორც პანანა ფინაო,
საქმეს რომ დღე ვერ ვასწრებდი,
ღამობით არ მეძინაო!

⁶⁴ ცდილობს.

⁶⁵ ზოგჯერ მღერიან — „ფურცლები“.

რაც ქმარი მეფეს ეახლა,
უკვე ეს ორი თვეაო;
დღემდის არ დაბრუნებულა,
იქნებ თათრების ტყვეაო.

თანაც ხომ ხედავთ, დავმძიმდი,⁶⁶
ვერ ვიტან ამდენ ჯაფასო,
ეს რომ დათიკამ გაიგოს,
არ მოგინონებთ ამასო.

დილით რომ ბაღში გავდივარ,
ცრემლები ღვარად მცვივაო;
ვარდს რომ დართვილავს, სჭკნება და
ფოთლები წვიმებრ სცვივაო.

შერთულის⁶⁷ ყველა ქალები
ერთობ ამასა ჩივიან,
რომ ქმრის ოჯახში ვჭლექდები,
ჩემთან ერთადა ტირიან.

თორმეტმა ძმამ რომ გაიგო,
ტანჯვა ობოლი⁶⁸ დისაო;
თქვეს, რომ შერთული სულ მთლადა
ჩვენს თინად არა ღირსაო!

შეაბეს ხარი ყვეარი,
ჩარდახიც გადახურესო;
ჩასვეს რბილადა თინაი,
მძახლებსა არ უყურესო!

უფროსი ძმაი თორმეტში
სიმღერით სახლში მივაო:
„ზამთარი“ ვარდსა დააჭკნობს,
ფოთლები ჩამოსცვივაო!

დათა⁶⁹ ომიდან ბრუნდება,
იკითხავს ცოლის ამბავსა;
დარდს მიეცემა დაჭრილი,
უკლებს სმასა და ჭამასა.

კაცს გაუგზავნის თინასა,
მოვიდა შენი ქმარიო:
უშენოდ მისი სიცოცხლე
მხოლოდ სიკვდილი არიო!

დებს გამოუყო საბძელი
ეს იყოს თქვენი ბინაო,
დღეიდან ჩემთან დარჩება
თქვენგან ტანჯული თინაო!

17. ფარინე

ამ სიმღერას უფრო ქორწილის დროს ასრულებენ, — ასე დაიწყო ევგენი ბათიაშვილმა. — ამის წინ ჯერ იტყვიან „გამოსაღვიძებელს“, ანუ მოკლე მაყრულს, რომლის შემდეგ „ფარინეს“ მოაბამენ. ამაზე ასე გამიგია: ერთი გლეხის ოჯახში დიდი წვეულება ყოფილა. ქორწილის გამო მაყრები, როგორც მასპინძლის მხრივ, ისე პატარძლის სოფლიდანაც, ყოფილან. ამათ გარდა ბევრი სხვა მოწვეული. პატარძლის მაყრებს წამოეყვანათ ჯერ ისევ კაი ჯავარზე მყოფი, თვალ-ტანადი, მომღერალი და, რაც თავია, განთქმული ღვინის მსმელი ფარინე. სმის დროს ეს ფარინე

⁶⁶ ფეხმძიმედ ვარო.

⁶⁷ შერთული — სოფელი გორის რაიონში.

⁶⁸ ე.ი. დედისერთა, ერთადერთი და თორმეტი ძმისა.

⁶⁹ ზოგ ვარიანტში — დათიკა.

ისეთ ენაწყლიანობას იჩენდა, რომ ხალხის სიამოვნებას საზღვარი არ ედო, ამიტომ მისი თამაღობა სასურველი იყო ყველგან და ყველასთვის: მისი დაუსწრებლობა ქორწილზე, ნიშნავდა ქორწილის გადადებას, როცა, რატომღაც, ფარინე არ დაენრებოდა, ან გადასდებდნენ ქორწილს, ან არადა მთელი დროს გატარება უღაზათოდ ბოლოვდებოდა.

ნეფის მხრივ მოეპატიჟათ თავთუხა, რომელსაც ხალხი „ხოკს“ ეძახდა. მას ნახევარი ცხვარი და ოცი ჩარეჯა ღვინო ჯერზე არა ჰყოფნიდა. ხანდახან, თუ გუნებაზე შეიქნებოდა, მაშინ ხომ გოხის მგლად გადაიქცეოდა თურმე ის შეჩვენებული.

ქორწილზე ბევრი ამ ორი მსმელის გულისათვის მოსულა. დაიწყო ქორწილი, ღვინის სმა. ისეთი ჯიხვები მოუტანიათ, რომ მარტო მისი დანახვა კაცს შეზარავდა. მანამ ჯიხვებს ჩამოარიგებდნენ, ერთს წასვლის წინ ასე უთქვამს:

რო მოგაქვთ ჯიხვის კავიო,
რაზე მოვიკლა თავიო,
მე აქ დამრჩენი არა ვარ,
გინდ სიტყვა მკადროთ ავიო!

და გასულა კიდევ სახლიდან. მაყრიანობა არ სცხრება. ეს ორი თავმომწონე მსმელი — ფარინე და თავთუხა — ერთმანეთს ეჯიბრებიან. იმ დღესა და მეორე დღეს თანაბრად სვამდნენ. ხალხი გაცეცებით შესცქეროდა — ელოდა ერთ-ერთ მათგანის გამარჯვებას ან წაქცევას. ბოლოს თავთუხა ახსენებს „ყოვლადწმინდა ღვთისმშობელს“ (ეს დამთავრების ნიშანი იყო ქეიფსა თუ სხვა დროს ძველად), გაჭირვებით დასცლის, შეავსებს და გაუნვდის ფარინეს, მაგრამ, უკაცრავად, ფარინეს ადგილი ცარიელია. აუჭარხლდება ისედაც აწითლებული სახე თავთუხას, გრძნობს გამარჯვებას. გათამამებული იმ ჯიხვსაც გამოსცლის. უცბად მოესმის ხვრინვა, თურმე ფარინე იქვე გაგორებულა. ამის დანახვაზე ნეფის მაყრები ყიყინას დასცხებენ, პატარძლისანი კი ცდილობენ შფოთის ატეხას, მაგრამ, მანდილოსნების თხოვნითა და მუდარით, მიყუჩდებიან.

ნეფის მაყრები გარს შემოერტყმიან ფარინეს: ჯერ „გამოსალვიძებელს“ უმღერია,ნ, მერე კი „ფარინეს“ შემოსძახებენ, თან აწჯღრევენ საწყალ ფარინეს. ის წუთიერად გაახელს თვალებს, წამოიწევს კიდევ, მაგრამ ისევ მინვება მოსხლეტილი.

ფარინეს ლექსი დიდია, მე შემოკლებით მოგახსენებთ — ამბობს მთქმელი:

ფარინე, ფარინე,	სულ	ფარინე,	ფარინე
ვაჟკაცი ხარ ვით დევგმირი,	„	„	„
საყელს იკრავ ღილითა,	„	„	„
ჭკუით უბზარი ქვიტკირი,	„	„	„
მოქარგულს ოქროს ქილითა.	„	„	„
მოსაწონი ხარ სხვაზედა,	„	„	„
ასე სწერია ქვაზედა	„	„	„
გამარჯვებული იყავი	„	„	„
ყოველ ჯვარედინ გზაზედა	„	„	„

ფარინე:

	სულ	ფარინე,	ფარინე
ნამეტანია ეს ქება			
მეტი რითა ვარ სხვაზედა,	„	„	„
ვაჟკაცობა და ჭკუაი,	„	„	„
იღება ქანდარაზედა...	„	„	„
საყელოს ვიკრავ დუგმითა,	„	„	„
მარცხენა მხრისა განზედა	„	„	„
ჯერ არ მომკვდარვარ, რომ სწერდნენ	„	„	„
ჩემს სახელს სიჰსა ქვაზედა.	„	„	„
ამბობენ ქალსა ვიტაცებ	„	„	„
ვისაც შევხვდები გზაზედა.	„	„	„
მე ახრისელი არა ვარ,	„	„	„
კომბალი მედოს მხარზედა,	„	„	„
მე თორტიზელი არა ვარ,	„	„	„
მშიშარა ვიყო სხვაზედა,	„	„	„
მე ფცა-ტკოცელი არა ვარ,	„	„	„
ნამოვწვე ხალიჩაზედა.	„	„	„
მე ის ზერტელი არა ვარ,	„	„	„
ეშმაკს ვაჯობო ჯანზედა.	„	„	„
აღბულალელი არა ვარ,	„	„	„
თმა გავიპარსო თავზედა.	„	„	„
მე ცხრამუხელი არა ვარ,	„	„	„
ჩიტვით ვიჯდე ნარზედა,	„	„	„
ფარინე მქვიან სახელად	„	„	„
სახელს ვინერავ ფარზედა.	„	„	„

ან ამ ლექსს უმღეროდნენ:

	სულ	ფარინე,	ფარინე
ვაჟკაცს ქორწილში რა უნდა,			
თუ ღვინო ძალავს ძალზედა,	„	„	„
უჯობს, კვირადალ საღამოს	„	„	„
იდგეს საყდრისა კარზედა.	„	„	„

ხელში ეჭიროს თოფრაკი დაძონძებული ძალზედა, გიჟივით პირჯვარს იწერდეს, ხტოდეს ზარისა ხმაზედა.	სულ	ფარინე,	ფარინე
	„	„	„
	„	„	„
	„	„	„
რა ვაჟკაცია ის კაცი, ვინც სუფრას უზის თავზედა, ოთხ ჩარექიანს აიციდენს, ჭორაობს პატარძალზედა.	„	„	„
	„	„	„
	„	„	„
	„	„	„
ერთ კვირას ღვინოს არ ძმობდეს, ⁷⁰ ობს იკიდებდეს ხმაზედა, ⁷¹ ისეთსა სტუმრად რა უნდა, უნდა დგებოდეს განზედა.	„	„	„
	„	„	„
	„	„	„
	„	„	„
დღეს ქორწილია ნეფისა ოჯახის დედის ერთისა, თამადად თავთუხა დასვეს გაუმადლარი ხოკიო.	„	„	„
	„	„	„
	„	„	„
	„	„	„
ფარინე გვერდზე მოუსვეს, იქნებ დაცლიდეს ერთ თასსა, მაგრამ შეხედეთ, რასა ჰგავს, დახვეულა ვით თოკიო!	„	„	„
	„	„	„

თუ ვერც ერთი ამ ორ თამადაში ვერა სძლევს, ამისათვის ხალხს აქვს გამოთქმული ლექსი „ფარინეს“ კილოზე შესასრულებლად:

ერკემალები ეძგერნენ რქებითა ერთმანეთსაო, ხან ერთი მიუკაკუნებს, შიგ შუბლში მიანთებსაო	სულ	ფარინე,	ფარინე
	„	„	„
	„	„	„
	„	„	„

⁷⁰ თუ ღვინოს არა სვამდეს.

⁷¹ თუ არ მღერის.

ხან კი მეორე ურჩოლებს,
თითქოს ულენდეს ყბებსაო,
დანარჩენები უცქერენ
როგორც ჩებიჩებს⁷² — თხებსაო.

სულ ფარინე, ფარინე
„ „ „
„ „ „
„ „ „

რო გაძლებიან ცქერიტა,
ორივეს გააშველებენ,
მათ თამაღობის სახელსა,
სუყველგან გაავრცელებენ.

„ „ „
„ „ „
„ „ „
„ „ „

უიმითოდა ღვინოში
პურსაც არ დაასველებენ,
მანამ ორივეს იმქვეყნად
კვნესით არ გაასვენებენ.

„ „ „
„ „ „
„ „ „
„ „ „

18. ამბავსა გეტყვით

ამბავსა გეტყვით, გიამბობთ,
ამბავსა ყიშლადისასა;
ჩვენ სამნი შევიყარენით
საზღვარსა მუხრანისასა!

გადაეხვია, აკოცა
ცხრა ნაწნავს გიშრის თმისასა:
ატირდა ქალი, ატირდა,
ვაიმე ჩემი ქმრისასა!

პურსა მთხოვდა და ვაჭმევდი,
ურჩევდი თავთუხისასა;
ხორცსა მთხოვდა და ვაჭმევდი,
ურჩევდი ხოხობისასა!

ლეკურ ხმაღს ხელი წავავლე,
ნაჩუქარს ცოლის ძმისასა;
უწინა იმან მომასწრო,
რისხვასა ჰგავდეს ღვთისასა.

იქ დამხვდა ერთი ურჯულო,
რისხვასა ჰგავდა ღვთისასა;
ხელები გამომინოდა,
სათითეს ჰგავდა მკისასა.⁷³

ერთი ისეთი გადავსცხე,
წვერმა უწია მიწასა:
თავს ის მოკვდა და ბოლოს მე,
ცოლი წავიდა ძმისასა!

ღვინოს მთხოვდა და ვასმევდი,
ურჩევდი ბადაგისასა;
ცოლი მთხოვა და არ მივე,
ჩემი ვარჩიე სხვისასა!

დავჯექ და ქვაზე დავწერე
ჭალასა ცინცილისასა;
ვინც გაიაროს, ასე თქვას: —
შენდობა დიაკვნისასა!

⁷² ცხვრის ფარის წინამძღოლი თხა.

⁷³ იგულისხმება სათითო, მკის დროს რომ იკეთებენ მარცხენა ხელის სამ ან ოთხ თითზე.

მუხრანის ახლოს ქალაში ერთ ღროს ყაჩაღ ყიშლადს ბინა ჰქონდა დასამალავად. იგი გამვლელსა თუ გამომვლელს სძარცვავდა. ზოგჯერ სასიკვდილოდაც არ ინდობდა ადამიანს. ეს ყაჩაღი გადმოხვენილი ყოფილა სათათრეთიდან, თავზეხელაღებული და დაუნდობელი. ახლომახლო სოფლები შეწუხებული იყო მისგან. იმ გზით წასვლას, სადაც ის ბუნებობდა, ყველა ერიდებოდა, ვისაც კი სიცოცხლის შერჩენა უნდოდა. იშვიათად თუ ვინმე გადაურჩებოდა იმ ყაჩაღს. ამ გზით მოუხდა გავლა სოფლის დიაკვანს თავისი ლამაზი ცოლით; ამ ქალის სილამაზე განთქმული იყო მთელს მაზრაში. ლექსიც კი გამოთქვეს მასზე:

ცაში თუ ნათობს მნათობი,
ქვეყნის გაჩენის ხნისაო,
დედამინაზე ანათებს
მეუღლე დიაკვნისაო.

ბევრს გაუცრუვდა იმედი
იმასთან შეუღლებისა;
ბევრმა ჩამოჰკრა ფანდურსა,
ლექსი დამღერა ქებისა!

ნესტან-დარეჯანს წააგავს,
აბრას⁷⁴ დაადებს თმისასა;
საქართველოში ვერვინ სჯობს
მეუღლეს დიაკვნისასა!

მაგრამ იტკიცეს უარი,
მოშულდა გული შვეებისა;
ვერვინ გამოჩნდა ქართლშია
ამშლელი მისი ვნებისა.

მოხუცებულნი ამბობდნენ
ნაირ-ნაირი წლისაო:
მზეთუნახავსა სჯობიან
მეუღლე დიაკვნისაო.

დიაკვანი განთქმული იყო მღვეფური ძალ-ლონით, სამ-ოთხ ვაჟკაცს ფიჩხის კონასავით შეჰკრავდა თურმე. მან ცოლის ხვეწნას არ დაუჯერა და საშიშ გზით გაემგზავრა ცოლით, მოყვრების სანახავად. შუაგულ ქალაში მოულოდნელად შეხვდა ყაჩაღი ყიშლადი. ეს ორი ვაჟკაცი კარგა ხანს ზომავდნენ თვალით ერთმანეთს. ვერც ერთი მათგანი ვერ ბედავდა პირველად შეტევას. ყაჩაღი გაკვირვებული იყო დიაკვნის რაინდული შეხედულებით. დიაკვანი ერიდებოდა სისხლის დაღვრას, თან ცოლის დარდი ჰქონდა. ყაჩაღმა სხვა ხერხს მიმართა. უცბათ გადაუხტება ქალს და ეშხიანად გადაჰკოცნის. ეს ორი მღვეფით ვაჟკაცი ერთმანეთს ეძგერებიან. ბევრი ბრძოლა არ დასჭირდათ. ერთ წამს შეაკვდნენ ერთმანეთს. თუ როგორ მოხდა ყველა ეს, ზემოაღნიშნულ ლექსიდან ჩანს, ხოლო რითი დამთავრდა მათი შეტაკება, ამას მეორე ქვემომოყვანილი ლექსიდან გავიგებთ:

ორივემ ხმალი იშიშვლა,
მივარდნენ დაუნდობელად,
ერთ წუთში სული გაჰყარეს
ცრემლისა შეუშრობელად.

ასე გათავდა თარეში
იმ წუნწკლიანი თათრისა:
დიაკვნის ცოლი დასენდა
წინად მსგავს მთვარე ბადრისა.

⁷⁴ აქ: სასწორის თევზების (პინების) გასაწონასწორებელი რაიმე სიმძიმე.

19. მესტვირეების ამბავი

ქართლში, სოფელ ჯარიაშენში, ცხოვრობდა ცნობილი მესტვირე დოდე გოგიაშვილი. დოდე შესანიშნავი დამკვრელი და მომღერალი იყო, მაგრამ მეტად მახინჯი ყოფილა. გადმოცემით, დოდეს ჰყოლია პაპა, ისიც სახელად დოდე, „დიდ დოდედ“ წოდებული. დიდი დოდე შესანიშნავი გარეგნობის კაცი იყო თურმე. ისიც მთელ საქართველოში განთქმული ყოფილა და მრავალი შეგირდი ჰყოლია.

— მოგახსენებთ დიდ დოდეზე, ჩვენი დოდეს პაპაზე, — მიაშობ შიო „შიკრიკაანთ ბიჭმა“ სოფელ რუისში 1918 წელს. — ის თურმე ისეთი კარგი დამკვრელი ყოფილა გუდა-სტვირზე, რომ შეგირდებიც კი ჰყოლია რაჭიდან, ფარეხიდან თუ სოფელი ფარეხეთიდან. პირველ დოდეს ჰყოლია მოქიშპე, მეგუდასტვირე, სახელად მას ალექსა „ნალბანდის ბიჭს“ ეძახდნენ, თითონ კი ხელობით ოქრომჭედელი გხლებიათ⁷⁵ და ცხოვრობდა გორში. ეს ჯარიაშენელი დიდი დოდე და ალექსა კარგი დამკვრელები ყოფილან. სიჯიელის დროს ერთმანეთს ჰკიცხავდნენ თურმე, ლანძღავდნენ, მაგრამ, როცა ერთმანეთს შეხვდნენ, ისე დაძმობილებულან, რომ ტყუპი ძმა ეგონებოდა თურმე კაცსა. ამ ალექსასაც ჰყოლია თურმე შეგირდები.

|

დოდეს და ალექსას შეკამათება

დოდე:

— თუ ოქრომჭედლობ, იმჭედლე,
ჯერ სტვირზე გინდა სწავლაო;
ჯარიაშენელს რომ მეტოქევი,
შენთან არა მსურს გავლაო!

ალექსა:

— ოქრომჭედლობ თუ სხვა საქმეს
ვხმარობ მარჯვენა ხელშია,
შენ გული რაზე გისკდება,
რაზედა წყდები წელშია?!

სტვირი რა შენი საქმეა,
ხრინნი გედება ყელშია;
თუ ვაჟკაცი ხარ, გამოდი,
გავჯიბრდეთ სიმღერებშია!

შენ ჯარიაშენს მიხედე,
ჩობახი⁷⁶ გქონდეს ხელშია;
ცხვრების ფარასა უვლიდე,
ზამთარ-ზაფხულის დღეშია.

⁷⁵ გახლავარ. (რედ.)

⁷⁶ მოკაუჭებული, კავიანი გრძელი ჯოხი.

დოდე გამოდის გამოწვევაზე. შეიყრებიან ფლაგში⁷⁷ უსანეთობასა თუ ნათლის მცემლობას, — არ მახსოვს, — განაგრძობს მთხრობელი. — ეს ორი ვაჟკაცი რომ ერთიმეორეს ახედ-დახედავს, ორივეს შერცხვება ერთიმეორისა, რატომ ავიგდეთ მასხრად ერთმანეთით. მოუსმენიათ აგრეთვე დაკვრა ერთიმეორისა. ესეც მოსწონებიათ, მივარდნილან ერთმანეთს და ჭიგოსავით ჩაჰკონებიან. ამის შემდეგ მათი ძმობა თურმე თითოთ საჩვენებელი გამხდარა.

ალექსა ერთ დღეს უცბათ გამქრალა გორიდან. რამდენიმე წლის შემდეგ გაეგოთ, რომ ალექსას შეჰყვარებია ერთი ლამაზი გოგო, ქალსაც გაგიჟებით შეჰყვარებია, მაგრამ რალაც ნათესაობა ჰქონიათ და ერთი ხელობა თითქოს ჩამოშორებიან კიდევ ერთმანეთს.

გოგოს ეს ვერ მოუთმენია და უთქვამს:

— ჩვენ რომ ნათესაები ვართ,
შენც კარგად იცი განაო;
თუ სხვა ვისმეზე გამცვალე,
აი, შავტარა დანაო;
მარცხენა ძუძუს დავიკრავ,
ზედ დავაკვლები თანაო.

ალექსა გაფითრებულა და ასე მიუღუქსება:

— რა ვქნა, რა წყალში ჩავვარდე,
ჩემი თქმა გინდა განაო?!
მაგრამ უღმერთოდ ჩაგვექოლენ,
მოხდება ამისთანაო.

სამი დღე მომე ვადაი,
მეტი არ მინდა ხანაო!
მეოთხე დღეს მტკიცედ გეტყვი,
ჩემო კუნტრუშა ანაო.

სწორედ მეოთხე დღეს ალექსას თავის გადაწყვეტილება უთქვამს ანასთვის, და ორივე, მეჯოგე სომხის ბიჭის დახმარებით, გადახვეწილან თელავში. ალექსა და ანა იქ შეუნახავთ. ალექსას ლექსა დაურქმევია, ანას კი თავისი სახელი ანუშკად შეუცვლია. რაკი ერთი ხმა გავარდა, მთელ გორს მოედო ალექსას ამბავი. როგორც ალექსას მშობლებმა, ისე ანას მამიდან, რომელიც იმ გოგოს ზრდიდა, წყევლა-კრულვა შეუთვალეს და მიანებეს თავი.

ალექსას თავი მიუნებებია თავის ხელობისათვის და გუდა-სტვირით ირჩინდა თავსა და ცოლ-შვილს ინახავდა. ეს რომ მის ძმადნაფიც დოდეს გაუგია, წასულა ალექსას სანახავად. ალავერდობას შეხვედრიან ერთმანეთს; ძალზე გახარებიათ ერთმანეთის ნახვა. ალექსასა და დოდეს სამი სწორი⁷⁸ სიმღერა-დაკვრით გაურთვიათ თავი და ხალხი. მთელ კახეთს მოსწონებია ეს ორი ლამაზი ვაჟკაცი და კარგი მომღერალი.

⁷⁷ სოფელი ქართლში.

⁷⁸ სამი კვირა.

როცა დოდეს გაუგია ალექსას გადაკარგვის ამბავი, ძალზე დაღონებული და თვალცრემლიანს სტვირზე დაუმღერებია:

ჩემო სტვირო, დაისვენე,
გულს მომანვა სევდის ჯარი;
რა გულით უნდა დაგმღერო,
ალექსა რომ აქ არ არი?!

ეს უთქვამს და აძურის⁷⁹ პირას, პანტებთან, მიგდებულია და მანამ არ ამდგარა, სანამ სოფელს დიდი ხვეწნითა და გაჯავრებით არ წამოუყენებია ჩვენი დოდე, შემდეგ, როცა გაუგია ალექსას კახეთში გადახვეწის ამბავი, მაშინვე იქ დაბადებულია და მათ შორის ძველებური ძმობა დამყარებულია. აი, ესე გამიგია, — ამთავრებს იგივე მთხრობელი.

დიდი დოდეს საყვარელი ლექსი ყოფილა:

თამარ მეფემ ააშენა
ნაჭარმაგევს⁸⁰ დიდი გორა;
იმის ძირში წყაროს წყალი
არ გაუშვა, მოადორა!

ორმოც ღღეს და ორმოც ღამეს
ქოშით მიწა უზიდნია;
„ტურას ბიჭსა“ და „კანკალას“⁸¹
ამ გორაზე უჭიდნიათ;

გარშემო ჭადრები დარგო,
ახლო-მახლო, არა შორა;
ვინც იმ სოფელს დაასახლა,
ყველას სევდა მოაშორა!

ბოლოს ძმებად დაფიცულან,
ბუდეშური⁸² უნიდნიათ!

პატარა დოდეს სოფლის ერთი აზნაური გაუჯავრებია (სრესული გვარად, სოფელ ჯარიაშნიდან). უკანასკნელს ასე მიუღუქსნია:

შე მაიმუნო დოდეო,
ყოველთვის ეს იცოდეო;
პაპაშენს, მდევისა ვაჟკაცსა,
არასდროს არ იტოლდეო!

აძურის ბაყაყსა გევხარ,
უფლისციხელსა ჯოჯოსა,
რას შეედრება ღამურა
ყელმოღერებულ ხოხობსა?

მის სახელს რაზე ატარებ,
ვინ მოგცა ამის ნებაო;
ვინც ეს სახელი დაგარქვა,
მის გულს არ ჰქონდეს შვებაო!

ხომ ხედავ, ხმაში ვერ ჯობნი
ალექსა ოქრომჭედელსა,
ვერცა ნაყიდა მესტვირეს,
გორს გაღმა ტინიხიდელსა!

⁷⁹ მდინარეა სოფელ ჯარიაშენში.

⁸⁰ ამჟამად კარაღეთი, გორიდან 6-7 კილომეტრით დაშორებულია.

⁸¹ განთქმული მოჭიდავენი იმ დროს.

⁸² ერთგვარი ჯიშის ყურძენი.

პატარა დოდე გრძნობდა თავის სიმახინჯეს. მარტო სიმღერის დროს ყველას უსწორებდა თვალსა და, ცოტად თუ ბევრად, ავინყდებოდა თავისი გარეგნობა. ამიტომ ის ყოველთვის ამაყი და დიდგული იყო. საერთოდ, არავის არაფერს უთმობდა. ვინც უნდა ყოფილიყო, გინდა თავადი, თუ გინდა აზნაური, გაბრაზებული ისეთ შხამიან სიტყვებს ეტყოდა, რომ, ვინც მას იცნობდა, ყველა ერიდებოდა მის წყენას; არც სრესული დასტოვა უპასუხოდ:

სხვამ რომ მითხრას, კიდევ ჰოო,
შენ კი ვილას დასცინიო;
სიმშხილისგან სული გხდება,
ყელში მოგდის ხიხინიო!

ეხლა ოსებს მიადექი...
როცა ქელეხს გაიგონებ,
არ ადგები სუფრიდანა,
სანამ გულს არ მოიღორებ!

რა ვუყოთ, რომ აზნაურობ,
მამა-პაპას უმადლევი,
შენ თვითონ ნაცარქექიობ,
ზამთარ-ზაფხულ ძილს ეძლევი!

თოფის სროლა შენ არ იცი,
გაშინებს გნოლის ბარტყია!
რად გინდა ხმალი-ხანჯალი,
წელზედა რაზე გარტყია!

ყველას თავი მოაძულე
თხოვნითა და ღრეჯითაო,
სადაც კი ლუკმას გიდებენ
დაცინვით და კრეჭითაო!

სიტყვა-პასუხი რას გიგავს,
ენა გაქვს გესლიანიო,
ყველას კბენ, ყველასა ჩხვლეტავ,
ვით ზღარბი ეკლიანიო!

სოფელში პირი აღარ გაქვს,
ყველასი ხარ მოვალეო;
ცისმარე დღეს კუტის თხოვნით
გორის მაზრა მოღალეო!

რა ვუყოთ, პაპას არ ვგეგვარ,
ღმერთმა დამბადა ასეო,
შენც პაპა გყავდა ზაალი,
შენ კი ხარ ჭკვით მანასეო.⁸³

ვინ იცის კაცს რა მოელის,
ხვალ თუ ზეგ როგორ იქნება;
ზოგი თუ ჭკუით აინევს,
ზოგი თხლედ გადაიქმნება!

ხალხი გამალებით უსმენდა დოდეს ამ გაბედულ სიტყვებს. სრესულსაც ესმოდა იგი, მაგრამ ვერაფერს ბედავდა, ხალხისა ეშინოდა, ვაი თუ ღმერთი გაუნყრეთ და შეურაცხმეონო. სრესული ერთხელ ჯარიაშენის თავზე ოსების უბანში ყოფილა ქელეხზე. უღმერთოდ დამთვრალა და ხლართვით წამოსულა. იმ დღეს ოჯახში არ მოსულა. დაუნყიათ ძებნა. მეორე დღეს შარაგზის

⁸³ დაცინვაა.

რუში უნახავთ დაჭრილ-დაბეგვილი, ცოცხალ-მკვდარი ჩამოუთრევიათ ჯარიაშენში. მთელი ოთხი თვე სიკვდილსა და სიცოცხლეს შუა ყოფილა. როგორც იყო გამოუბრუნებიათ. მაგრამ ცხვირი, ორივე ყური და ორი ხელის ცერები აღარ ჰქონია. მთელ წელიწადს სახლიდან არ გამოსულა. დოდეს რომ გაუგია, მიუმღერია:

როგორ ბრძანდები, სრესულო,
ბერად თუ მიხვალ ბოდბესა;
მე მგონი დღეის შემდეგა
აღარ დამცინებ დოდესა!

მე ხომ მახინჯი ვარ და ვარ,
შენთან მე ამირანი ვარ,
სილამაზით და სიყრმითა
შენთან მე ყარამანი ვარ.

უფალმა გადაგიხადა
ის, რაც რომ სხვისთვის დათესე,
მოდო, ჩიბუხი ჩამიქრა,
ეგ კვესი ჩამომიკვესე.

აი, ასეთი ყოფილა ეს მახინჯი, მაგრამ მშვენიერი მომღერალი, მესტვირე პატარა დოდე.

II

მესტვირე პატარა დოდეს თქმული

სტვირი გავმართე ხისაო,
გამშრალი ასი წლისაო;
ვინც მას მოისმენს, ნაკადად
ცრემლებს, ვით წყარო, ღვრისაო!

ბევრი რამ ვიცი წარსულზე,
ვაქე ხელმწიფე თამარი;
რუსთაველზედა არ დამრჩა
სინამდვილე და ზღაპარი!

გუდა უკუპროდ მოვმართე,
ატლასი გადავაკარი;
მასრა ძირეულ იფნისა
პოჭოჭიკისა⁸⁴ საფარი!

დიმიტრი თავდადებულზე
რაც კი რამ მომისმენია,
დავცხებდი სტვირზე სიმღერას,
წუთიც არ დამისვენია.

გავბერე, დავალულუნე,
რაც გამიგია, რაც არი,
ლექსები ისე მოთოშავს,⁸⁵
როგორც ნაკადი ჩანჩქარი!

არც ბატონყმობა გამომრჩა,
ჯაფა დავხარჯე მის წონი;
საწყალი ხალხის უცუნა,⁸⁶
დაინვას მისი მომგონი!

⁸⁴ ტიკის მუცელში ჩასმული ბრტყელი მომრგვალო ხის ნაჭერი.

⁸⁵ უხვად, თავისთავად მოდის.

⁸⁶ ერთგვარი შხამიანი ბალახი. აქ: ხალხის მტერი.

რუსის მეფეზე რაღა ვთქვა,
ისიც მყავს დასატუქსია,
ტრაჟიკი, მამასახლისი
თარეშად წამოგვასია!

პოპოშნიკს⁸⁷ ღმერთი გაუწყრა,
იმან არ იცის თავის დრო;
ენდონიკებით⁸⁸ გაგვცარცვა,
რიკამდის⁸⁹ ტყავი გაგვაძრო!

ბატონი თითქოს ერთი გვყავს
სინამდვილეში ასია;
გასწყვიტოს ყველა ხორველამ,
ეს არის მათი ფასია!

ღვდელმა ხომ ტვინი წაიღო,
უფულოდ არვის ნათლავსო;
თუ შენგან არას მოელის,
სუყველა ლოცვას დახლავსო.⁹⁰

რა ვთქვა, რაღაზე ვიტანჯო,
რა ვათქმევინო სტვირსაო,
როცა კუჭმაჭი გეხუთვის,⁹¹
არ გახსოვს ამ-იმ მთისაო!

ნუთუ საწყალი კაცისა
სისხლია კუნაპეტისო;
დიდ ბატონ, ქალბატონების
მოვარდო, ალის ფერისო?!

ე ჩემო სტვირო, შორს წახველ,
ჭირიმე შენი ხმისაო;
ყველანი ასე ამბობენ:
„ბოლოს მოუღებთ ჭირსა!

ჩამოვაბრძანებთ ტახტიდან,
ვინ კი სწოვს გლეხკაცს სისხლსაო;
გამოიცვლება დროება,
ღლე დაგვიდგება ხსნისაო!“

სტვირი გავმართე ძვირფასი,
ერთ მარჯვენათა ღირსაო;
ვინც მას მოისმენს ვაჟკაცი, —
ცრემლებს ვით წყარო ღვრისაო!

პაპაჩემს დოდეს⁹² ცხონება,
მოვიყარო მის ხნისაო;
მანამ კი შემრჩეს უნარი
ჩემს სტვირზე დამღერისაო!

⁸⁷ მეფის მოხელე ძველად (დამახინჯებული).
⁸⁸ გადასახადი (დამახინჯებული) недоимки.
⁸⁹ ე.ი. სულ მთლად ტყავი გაგვაძრესო.
⁹⁰ არც ერთ ლოცვას სწორედ არ იტყვისო.
⁹¹ როცა მშივრები ვართო.
⁹² იგულისხმება განთქმული მესტვირე „დიდი დოდე“.

მესტვირე დიდი დოდეს თქმული
თავის შეგირდებზე

მარტო მცხეთობას არ დავალ,
ი დიდ სვეტიცხოვლობასა;
თუ დამჭირდა, დამინახავთ
ყველგან ჩიტის ფაფობასაც.⁹³

მარტო ქართლში არა ვკრუხობ,
არ გამოვტოვ ჯვარობასა;
და ყოველ წლივ არ ვაკლდები
კახეთს — ალავერდობასა.

შიოობა⁹⁴ დღეს ავივლი,
ცერად გავალ ცერონისსა;
დათას⁹⁵ დავლოცავ მაშინა,
თუ ჭანგი არა აქვს ხმისა!

ექვსი წყვილი გამიზრდია,
ერთი ტინიხიდელია,⁹⁶
დათუნია,⁹⁷ ზაქარია,⁹⁸
სტვირზე ღმერთმა გადარია!

ნიკა,⁹⁹ მამუკა,¹⁰⁰ დიანოზ,¹⁰¹
ბიჭიამ¹⁰² მთლად გადამრია;
კიკოლიკა¹⁰³ — ნიკოლიკა —
ანგელოზის სადარია.

სამს სამება შეენიოს,
ჩიტას,¹⁰⁴ შაშვსა,¹⁰⁵ შროშანასა,¹⁰⁶
სამივე რომ დაასტვირებს,
ქუდი ვერ იმაგრებს თმასა!

სანამ მათ მოვარჯულებდი,
კონკილა მივეცი ჯანსა,
სულისა საცხონებლადა
ვიტეხავდი დოდე თავსა.

აძურის¹⁰⁷ პირს გავიყვანდი,
იქ ვინწყებდით ლექსის თქმასა;
რიგ-რიგობით გავაბამდით,
სტვირს შეუხამებდით ხმასა.

⁹³ ჩიტის ფაფობა იციან გაზაფხულზე: გააკეთებენ ფაფას, ცოტას დადებენ ფიცარზე ან ნატეხზე და სადმე შორიასლოს დაუდგამენ ჩიტებს.

⁹⁴ დღესასწაულია — მოდის გაზაფხულობით.

⁹⁵ დოდეს შეგირდები, ყველანი ქართლელები იყვნენ.

⁹⁶ დოდეს შეგირდები, ყველანი ქართლელები იყვნენ.

⁹⁷ დოდეს შეგირდები, ყველანი ქართლელები იყვნენ.

⁹⁸ დოდეს შეგირდები, ყველანი ქართლელები იყვნენ.

⁹⁹ დოდეს შეგირდები, მესტვირეები რაჭიდან.

¹⁰⁰ დოდეს შეგირდები, მესტვირეები რაჭიდან.

¹⁰¹ დოდეს შეგირდები, მესტვირეები რაჭიდან.

¹⁰² დოდეს შეგირდები, მესტვირეები რაჭიდან.

¹⁰³ დოდეს შეგირდები, მესტვირეები რაჭიდან.

¹⁰⁴ დოდეს მონაფეები: ჩიტო, შაქრო, დიანოზა — რაჭიდან, ძმები რაჭველიშვილები

¹⁰⁵ დოდეს მონაფეები: ჩიტო, შაქრო, დიანოზა — რაჭიდან, ძმები რაჭველიშვილები

¹⁰⁶ დოდეს მონაფეები: ჩიტო, შაქრო, დიანოზა — რაჭიდან, ძმები რაჭველიშვილები

¹⁰⁷ მდინარეა, ჯარიაშენის გვერდზე ჩამოდის.

ჯარიაშენი,¹⁰⁸ ახრისი,¹⁰⁹
აძვი,¹¹⁰ ქვეში¹¹¹ და არცევი¹¹² —
ყოველ კვირა სტუმრად იყო,
გზა არ იყო ასაქცევი!

მზე რომ ცოტას გადინევდა,
დავსხდებოდით ჩრდილის ქვეშა;
ერთი გოგოს სილამაზემ
კიკოლიკა გააშეშა!

„აბა, ტიკო, გაიბერე,¹¹³
უნდა აუკიდო ხმაო;
ქარახსა არ გიღალატებს,
ამას არც კი უნდა თქმაო!“

ჭიბონით¹¹⁴ ჩამოუარა,
გალექსა დაიჟინაო,
ნაბადი მხარზე მოიგდო,
ჭიბონს გასწია წინაო.

თან ალი-მურმა გადაჰკრა,
გულმა დაკარგა ბინაო,
მანც დაძლია ეშმაკსა,
გაჩერდა ქალის წინაო!

ქალო, ქალო, ახალგაზრდავ,¹¹⁵
რაზე იცვალე მხარიო,
ჯარიაშენს რა გინდოდა,
გეკრიფა შინ ჭინჭარიო.

მოხვედი და რო გნახევი,
გულს მომიკიდე ალიო,
თავში სისხლი ამივარდა,
მთლად დამიბნელდა თვალიო.

ამ ჩემს ოსტატსა — დოდესა
დიდი აქვს გასავალიო;
მე რაჭიდან გადმოსულსა
გზა მაქვს შორი სავალიო.

დაგინახე, დავიხრუკე,
როგორც ტაფაზე ვარია,
შენ მშვენიერო გოგონავ,
შენმა ეშმა გადამრია.

თუ გუნება გეუბნება,
თუ გულითაც აჰყევიო;
მოდო დღესვე მესტვირესა
მე ცოლად გამომყევიო!

დღესვე უთხარი მშობლებსა,
აილე ლოცვა-კურთხევა,
ხვალ დილით შემატყობინე,
თუ აზრის გსურს გადახვევა!

¹⁰⁸ სოფელი ქართლში.

¹⁰⁹ სოფელი ქართლში.

¹¹⁰ სოფელი ქართლში.

¹¹¹ სოფელი ქართლში.

¹¹² სოფელი ქართლში.

¹¹³ ან ასე: „კიკოლიკა ტიკსა ბერავს“.

¹¹⁴ გუდა-სტვირის სახელი ძველად.

¹¹⁵ ან ასე: „ქალო, ქალო, ქალუკუნავ“.

დოდემ ეს რომ გაიგო, მომზადებას შეუდგა ქორწილისათვის. აძვი გადასწერეს ჯვარი კიკოლიკასა და ნინას, ერთი კვირის შემდეგ დოდემ დალოცა თავის საყვარელი შაგირდი კიკოლიკა და ნინა, რამდენიმე მესტვირით გაისტუმრა რაჭაში ცრემლმორეულმა.

სრესულმაც დაასაჩუქრა როგორც რაჭველი, ისე ნინა. ¹¹⁶კიკოლიკას წერილი გაატანა რაჭის ერისთავთან, რათა კიკოლიკასთვის მფარველობა გაეწია.

ნეფე-დედოფლის წასვლის დროს დოდემ აიღო ჭიბო ხელში და დალოცა ჯვარდანერილები:

ღმერთმა გამრავლოთ შვილებო,
როგორც წყლის პირას რიყემა,
არ ნახოს ტანჯვა-წვალება
თქვენმა ჯანმა და სიყრმემ!

გამრავლდით, გაიხარენით,
სიტკბო გქონდეთ შარბათისა,
მშობლების პატივისცემა
და, აგრეთვე, შიში ღვთისა!

კიკოლიკას:

შვილისავით გამიზრდიხარ,
თორმეტში ხარ ცოდის შვილი,¹¹⁷
შენთვის ისე, როგორც სხვისთვის,
გული მქონდა გადაშლილი!

წახვალ, მაგრამ გთხოვ გახსოვდე,
მინახულე ხანდახანა;
ხომ იცი, რომ სიბერისკენ
მივბაჯბაჯებ თანდათანა

ნინას:

ჩემო შვილო, ჩემო ნინა,
ჩემო მეგობრის ასულო;
როცა მშობლებთან მოხვიდე,
გთხოვ, ეს თხოვნა ამისრულო;

ბიძია დოდე გახსოვდეს,
თუ დრო გქონდეს მინახულო,
თუ ცოცხალი ვეღარ მნახო,
საფლავს წესი ამისრულო.

კიკოლიკა დიდი ამბით გაისტუმრეს რაჭაში ჯარიაშენელებმა. ბატონის მიერ გატანებული წერილი კიკოლიკას თავისი ბატონისათვის რომ გადაუცია, ერისთავს ერთი კარგი სავენახე უბოძებია კიკოლიკასათვის. კიკოლიკა საყვარელი მესტვირე გამხდარა. სტუმრებსაც ძაან შეჰყვარებია. კიკოლიკა უფრო გამართულა სტვირის დაკვრაში. ყოველთვის კმაყოფილი ბრუნდებოდა თურმე სახლში. ბატონს ისე მოეწონა კიკოლიკა, რომ ერთ მშვენიერ დღეს ლამაზად აფერადებულ გულა-სტვირსაც კი გადასცემს და თან ეტყვის:

მონადირეს კარგი თოფი,
კარგი ხმალი, დამბაჩაო;
მესტვირესა კარგი სტვირი,
ჭიანური, ქამანჩაო!

¹¹⁶ ზოგან ნინა, ზოგან ნანა არის ნახსენები.

¹¹⁷ ყველაზე უმცროსი შენ იყავიო.

ამაზე კიკოლიკა მადლობის ნიშნად მიუმღერებს:

მადლობელი ვარ ბატონო,
რო გამახარე დღესაო;
თქვენი ნაბოძი სტვირითა
შემოვივლი ხმელეთსაო.

იხარეთ და იღლეგრძელეთ,
რისხვასა სცემდეთ მტერსაო;
მე ჩემი გუდა სტვირითა
მოგდევდეთ ფეხით-ფეხსაო!

ერთი ბიჭუნა გამიჩნდა,
ახლავ მაგონებს მღევსაო;
თუ მიკადრებ, მირონსა გთხოვ¹¹⁸
მე ვეახლები მღვდელსაო!

კიკოლიკას თავისი ბიჭი მესტვირედ გაუზრდია. ბიჭი რომ წამოჩიტულა, თან ატარებდა დღეობებში, სადაც კი წავიდოდა.

IV

პატარა დოდეს შაგირდ პატარა ნაყიდაზე თქმული

— შე პატარა ნაყიდაო,
სულ ტინიხიდს რა გინდაო;
ცოტა თვალი გაახილე,
საიდანაც სად გინდაო.¹¹⁹

გნოლიძეები ახსენე,¹²¹
შენი მოდგმისა გვარია;
ყოველთვის ხომ არ ადიდებს
ლიახვსა ნიაღვარია. —

აქ რომ ზედიზედ გაჩნდები,
ლიახვ გამოლმა ობასა;¹²⁰
ლიახვსაც გადააბიჯე,
მოშორდი ცოლის ქობასა!

ასე ეტყოდა სოფელი
ნაყიდა ტინიხიდელსა;
მისი და ცოლად შეურთავს
აზნაურ დავით¹²² შინდელსა;

მისგან ვისწავლე ეს ლექსი,
მასთან რომ ვწნავდი გიდელსა.¹²³

¹¹⁸ მომინათლეო.

¹¹⁹ საითაც გსურსო.

¹²⁰ დღეობას.

¹²¹ ე.ი. ასახელეო.

¹²² დავითაშვილი.

¹²³ ულოსაგან დაწული კალათა ქართლში.

V

ლექსი ტინიხიდელ მესტვირე ნაყიდაზე

შე გნოლიძე ნაყიდაო,
აქამდისინ სად იყაო,
სანამ დოდეს¹²⁴ და ალექსას¹²⁵
გორიჯვარი გაჰყრიდაო?!

შენც ხომ დოდეს შაგირდი ხარ,
მან გასწავლა „ანა-ბანა“,¹²⁶
რაც დაგლოცა, იმის შემდეგ
არ ნახულობ ამდენ ხანა?!

ნაკლები ხმა არა გქონდა,
თითქოს სჯობდი მეცხვარესა;¹²⁷
ერთ დროს არც ერთი დღეობა
უშენოდ არ ჩატარდესა.

ასე ეტყოდა სოფელი
გორს გაღმა — ტინიხიდია,
ნაყიდა კი თავს იმართლებს,
ლიახვს არა აქვს ხიდია!
ზამთარია თუ ზაფხული,
მუდამ ლელვასა დიდია.

ი ჩემს ოსტატსა დოდესა
და ოქრომჭედელს ლექსასა
ვერ მიუდგები ვერაფრით,¹²⁸
რაც უნდ ვცდილობდე ჩემსასა.

ლიახვ გამოღმა დავდივარ,
სუყველგან დღეობაშია;
ალექსასავით მეჩხირვის
ხანდახან ხრინნი ყელშია.
მეტოქე არ მყავს და მიტომ
ვთარეშობ დღეობებშია!

VI

პატარა დოდეს თავის შეგირდ „ჩანახაზე“ უთქვამს:

...ერთიცა მყავდა, სახელად
ერქვა „ჩანახა“ ბიჭსაო;
ერთი კვირა რომ ემღერა,
შუბლი ეღარა ჭინჭსაო,¹²⁹
მანც სტვირს აღულუნებდა,
არ დაიმჩნევდა ხინჯსაო!

ი სანყალ სტვირს ასვენებდა
მხოლოდ მარხვასა დიდსაო,
თითონ ფიქრს მიეცემოდა,
თანაც ალბობდა ჭილსაო.¹³⁰

რომ მოიკრეფდა ძალ-ღონეს,
ჩამოიღებდა სტვირსაო;
უმისოთ არ ვინ მართავდა
სოფელში არც ერთ ლხინსაო!

¹²⁴ განთქმული მესტვირე.

¹²⁵ მესტვირე — თანაც ოქრომჭედელი.

¹²⁶ სტვირზე დაკვრა გასწავლაო.

¹²⁷ კარგი მომღერალი, ამილახვარის მეცხვარე.

¹²⁸ ვერ დავეტოლები სტვირზე დაკვრა-დამღერაშიო.

¹²⁹ ოფლს.

¹³⁰ მცენარე, რისგანაც ჭილობს სწნავენ.

VII

ველიკო დიდებულის და პატარა დოდეს შეჯიბრება

ატოცში¹³¹ ერთი კაცია,
ლონით ვეშაპიო,
უშვილოდ გადაიხვეწა
გვარში ეს კაციო.

დღეს და ღამეს ატარებდა
მინდორ-ვენახშიო,
ვერვინ შეედრებოდა
ლექს-სიმღერაშიო.

სოფლელებს ძან უყვარდათ
კილოს ბრუნვაშიო,
გლებები ებრალებოდა
მათ ცხოვრებაშიო!

ძალზე მჭექარე ხმა ჰქონდა
ტოლ-ამხანაგშიო;
ვისაც ესმოდა, ეტყოდა,
გენაცვა ხმაშიო!

ნათლულები ბევრი ჰყავდა
ქართლის სოფლებშიო;
სიცოცხლეში სულ მთლად იყო
იმათ ზრუნვაშიო.

ჯარიაშნელს გაეჯიბრა
ლექსების თქმაშიო;
უთხრა: — დოდე! გამომცადე
სტვირ-სიმღერაშიო.

— ატოცელო, ვერ გავბედავ
შენთან შეჯიბრსაო,
თამცა ეხლავ ავაცუბელებ
ჩემს გუდა-სტვირსაო!

ეს უთხრა და მოიმარჯვა
ნაბად ქვეშ სტვირიო,
გულში ამბობს: გადავრიო,
რომ არ თქვას ძვირიო!

თავისებურად დამღერა,
რაც რომ იცოდაო,
ატოცელი დოდეს ხმითა
სულ მთლად იწოდაო!

ამის შემდეგ ველიკომა
სტვირს უშვა ხელიო,
სიმღერებით ააცვავა
მთელი სოფელიო!

¹³¹ სოფელი ქართლში.

VIII მესტვირული

ქალო! „ქალთა-მზის“ სახელი
გამიგია ქართლშიაო;
ქმრის გარეშე საყვარელი
თურმე ჰყავდა სახლშიაო!

გეტყობა, ჩუმჩუმელა ხარ,
აზრი გიდევეს თავშიაო;
ვიცი, გათხოვება გინდა,
გეტყობა მაგ ხმაშიაო!

გარედ გამოსვლას ლამაზი
ვერ ბედავდა ხალხშიაო.
(ერთ-ერთ გოგონას):
— შენი სახელი მითხარი
რაც რამ გიდევეს თავშიაო.

ლამაზ ბიჭს რომ დაინახავ,
გაჟორჟალებს ტანშიაო,
აღმაცერად თვალს ჩაუკრავ,
კურტუმს იქნევ გზაშიაო!

გეტყობა, რომ ნინა გქვიან,
რომ ერჩევი ხალხშიაო,
ერთი მითხარი, ვინ მოგწონს
მთაშია თუ ბარშიაო!

მერმის ამ დროს აქ ვიქნები,
დამინახავ ხალხშიაო,
ეხლა აბაზი მაჩუქე,
დამჭირდება გზაშიაო!

მესტვირე ვარ, ვასიკელა,
გადმოსულვარ რაჭიდანა,
სოფელ ფარახეთელი ვარ,
სად მოვსულვარ საიდანა,
სვეტიცხოველი გწყალობდეს
და საბაო მაღლიდანა.

20. მეფანდურე მაჩაბლისა და მესტვირე გაიოზ ფურცელაძის გაბაასება

მაჩაბელი ცნობილი მეფანდურე ყოფილა. გაიოზ ფურცელაძეც უკრავდა ფანდურსა და სტვირს. კარგი ხმის პატრონები იყვნენ. თვალად და ტანადაც მოხდენილები. ორთავემ კარგი ლექსების გამოთქმა იცოდა. რამდენადაც გაიოზ ფურცელაძე სულ დღეობებში და ნათესავეებში დადიოდა, იმდენად მაჩაბელი მძიმე კაცი ყოფილა, არ ჰყვარებია აგრე რიგად გარედ გასვლა-სიარული. ამ ორ მოლექსეს ერთმანეთი არ უნახავთ, შორიდან იცნობდნენ თურმე და ლექსაობდნენ. პაპაჩემმა ზეპირად იცოდა მათი გალექსების ამბავი.

ფურცელაძემ მისწერა თურმე მაჩაბელს:

ჩემო ძმაო, მაჩაბელო,
რასა ზიხარ კრუხივითა;
კარმიდამოს არ შორდები,
ქშინავ ჩასახუტივითა.¹³²

ზღუდრობას¹³³ შენ ვერა გხედავ,
ვერც თუ არბობასაო,¹³⁴
ჩაჰკირკიტებ ემაგ ფანდურს
აღდგომას თუ შობასაო!

ხმას გიქებენ დალოცვილსა,
ლექსაც ტკბილად წყობილსაო;
ჩვენს კუთხეში ვერვინ ნახავს
შენებრ დედით შობილსაო!

თუ უკადრისობ, არ მჯერა,
არა გეეხარ შენ სხვა თავადს;
ვისაც ლილინი არ უყვარს,
შეეყრება მუდამ ავადს!¹³⁵

მაჩაბელი უბასუხებს:

— მაღლობელი ვარ, გაიოზ,
ღირსი არ ვარ შენი ქების;
არც თუ შენგნით მოწერილი
მშვენიერი გულნადების!

შინ რომ ვზივარ, კუტი არ ვარ,
არც გეგონო ზარმაცია;
შეგირდებს თავს ვერ ვართმევ და
გამომელია ქანცია!

გაიხსენე ავთანდილი,
ცხენზე მჯდარი ისრით ხელში,
მან ტკბილის ხმით მოიტყუა
ორბი და გასწყვიტა წელში!

შენც შენი ხმით ფანდურზედა
მოჰხიბლევდი ღინღლაშლილი,
რომ გუღზედა მოეფინოს
ვარდი კოკობ გადაშლილი.

ან თუ შეხვდეს მტერთან ბრძოლა,
მოელოდეს მწარე ომი,
შენგნით მოჯადოვებული
გადაეშვას, როგორც ლომი!

მართალია, უფროსი ხარ,
მასთან ერთად თავადიო,
ნახვასა გთხოვ, რადგან ბედად
მე ლოგინში ჩავვარდიო!

შენი ნახვა გულითა მსურს,
შენი სტვირზე ღულუნო;
ხმები დადის შენ ხმაზე თრთის
ლიტონიის გუგუნო!

დოდესა და ოქრომჭედელს
თურმე ჩრდილავ, ვით წყვდიადი,
ვაჟკაცობითა და სიყრმით
ხარ როსტომივით დიადი?

¹³² პატარძალივითო.

¹³³ დღეობა ქართლში, ზღუდერში.

¹³⁴ დღეობა ქართლში, არბოში.

¹³⁵ ცუდ საქმეს.

იმედი მაქვს ცოტა ხანში,
ერთ-ერთ ბედნიერსა ღლესა,
მე და შენა ან აქ, ან მანდ
ვესტუმრებით ერთმანეთსა!

მანამდის კი კარგად იყავ,
ემაგ ლოგინს უშვი ხელი,
აჩაბეთს და მერეთს¹³⁶ შორის
არც თუ არის ფოსტა გრძელი.¹³⁷

ფურცელაძემ კვლავ უპასუხა:

მე ჩემ თავს ვერ აუდივარ,
რაზე გადვიკიდო ჭირი,
ათში ერთი კარგი იყვეს,
დანარჩენი ხეპრე-ვირი,
მაშინ უნდა დავამსხვრიო
ბუდიანად გუდა-სტვირი!

21. თამარის ქოში

თამარის ქოში,
ღირსსახსოვარო!
იყავი მედგრად,
ჩვენს ბედის ხვედრად.

იგი დავითის
მეუღლე იყო,
აქ სალოცავად
წამოსულიყო,

ის აღარ არის,
ის სხვაგან არის,
შენ იმის ნაცვლად
ხარ სალოცველად,

სად ააშენა
თამარმა ნიში,
თათრებს ჰქონოდათ
ქრისტეს ჯვრის შიში,

თამარის ქოში,
ღირსსახსოვარო!

თამარის ქოში,
ღირსსახსოვარო!

იგი ბრწყინვალედ
განსვენებულა,
მის ერი ღლემდის
დასვენებულა.

¹³⁶ სოფლებია ქართლში.

¹³⁷ ფოსტა ძველად უდრიდა 15 ვერსს, აქ ნათქვამია გზის მნიშვნელობით, ე. ი. შორს არა ვართ ერთმანეთისაგანაო.

1916 წელს ზაფხულში მოვხვდი სოფელ უფლისციხეში, რომლის ნახვა დიდი ხანია

მანტირებდა. სოფელი უფლისციხე სავსებით ტლუა, სულით და გული რომ გინდოდეს თავის შეფარება, ერთ პანანინა ხესაც ვერ მოჰკრავ თვალს. შალი კლდეებით შემოსალტული სოფელი სიცხის მორევში ცურავს, ზაფხულში იქ მყოფს სული ეხუთება.

აი, ასეთ დროს ვიდექ ერთ-ერთი გამოქვაბულის შესასვლელში და გამწარებული ველოდი მოსალამოვებას. გამოქვაბულიდან საშინელი შმორის, სინესტის სუნი არანაკლებ მიწუხებდა სულს. მაინც მოვუცადე მოსალამოვებას. გრილმა ნიავმა შემოუბერა. შევიცვალე მხარი და მივაშურე ეკლესიას. უცნაურმა სიმღერის ხმამ შემაჩერა. ასეთი კილო არ გამეგო არავისგან. შეუმჩნევლად მივუახლოვდი მომღერალთა ჯგუფს, რომელსაც ძალზე მოხუცი, მაგრამ ჯერ ისევ ჭახმაკი გამომეტყველების კაცი მეთაურობდა. ეს სიმღერა არც გალობაა, არც სიმღერა, თითქოს გალობა და სიმღერა ერთმანეთშია არეული, მაგრამ ლამაზად ჟღერს.

სუფრას მოსხდომოდა ხუთი-ექვსი კაცი და გემრიელად შეექცეოდნენ. ჩემს დანახვაზე ხმა შეანელეს, სალამი მივეცი და იქ მდგომ ახალგაზრდას, რომელსაც წყლის ლიტრა ეჭირა ღვინის მოსატანად, მეც გავუნოდე ფული. ჯერ არ მართმევდა, შემდეგ როგორც იყო გამომართვა და დაეშვა სოფლისაკენ, როცა მივესალმე, მოხუცი აპირებდა ზეზე წამოდგომით სალამის მოცემას, მაგრამ ვანიშნე არ შეწუხებულიყო. მიმიპატიჟეს. მეც ეს მინდოდა. ვთხოვე, ემღერათ იგივე სიმღერა, რომელიც მოვისმინე. შემისრულეს თხოვნა. შემოსძახა მოხუცმა, მეორეს ეუბნებოდა ერთი შუა ხნის კაცი, დანარჩენნი ბანს აძლევდნენ. ეს ექვსი — მომკელი ყოფილიყო, სოფელი ოხერიდან წამოსულან მტკვრის გამოღმა სამუშაოდ. უმუშავნი და დაბრუნებისას აქ, უფლისციხეში, შეუსვენიათ. მოხუცი და დანარჩენნი ტლაშაძეები გამოდგნენ გვარად. უხუცესს — ტლაშაძე ივანეს — ვთხოვე, ერთხელ კიდევ გაემეორებინათ ეს სიმღერა. არ დამზარდა, რამდენჯერმე გაიმეორეს. ამ დროს „ღვთის ნაკურთხიც“ მოაცუნცულა ბიჭმა. ჯამები ხელიდან ხელში გადადიოდა. მეც მოვსვი. ღვინომ რომ მომკელები შეახურა, იგივე სიმღერა გაიმეორეს, უფრო ეშხინად და თამამად. მე ამით ვისარგებლე და ჩავწერე — ნოტებზე გადავიღე. სიმღერა ერთხელ კიდევ რომ გაიმეორეს, მე შევეხვეწე მოხუცს, ეთქვა, რა ჰქვია ამ სიმღერასა და სად აქვს გაგონილი. მოხუცი არ დამზარდა და მოჰყვა შემდეგ: — მე, ყმანვილო, ტლაშაძე ვარ გვარად. სახელად მქვიან ივანე. ახალგაზრდობისას „ტილას“ მეძახდნენ, რადგან ძაან შავი ვიყავი. როცა შუა ხანს მივალნიე, ტილას ვეღარ მიბედავდნენ და ივანეს, ხან ვანოს მეძახდნენ, თუმცა ეხლაც ისეთივე შავი და ტილა ვარ, როგორც ახალგაზრდობისას ვიყავი. ეს სიმღერა, რომელიც თქვენ მოისმინეთ და ქალაქზე შეულოცეთ, სახელად „თამარის ქოშია“. ასე ეძახდნენ წინათ. ამის მთქმელი, მამაჩემი ვასილი ტლაშაძე იყო. მამაჩემი კარგი მგალობელი და მწიგნობარიც გახლდათ. ჩემი პაპის პაპა, იასეთ ნოდებული, უფრო კარგი მგალობელი და მომღერალი ყოფილა. ეს მამაჩემისაგან მაქვს გაგონილი. ეს იასე ჯერ მნათედ ყოფილა დანახვის წმინდა გიორგის მონასტერში, შემდეგ კი მღვდლობა მიუღია. აი, იმ მონასტერში, ეპისკოპოზად ყოფილა მაშინ დომენტი ტლაშაძე. ეს დომენტი დიდი სწავლული ყოფილა თავის დროზე. ასეთივე მგალობელი და ენამეტყველი კაცი, მაგრამ რაღაც მიზეზის გამო, დომენტი გადაუსახლებიათ იერუსალიმში. მას თან წაუყვანია იასეც — ჩემი პაპის პაპა. ორივენი კარგა ხანს იყვნენ თურმე

იერუსალიმში, ბოლოს ისევ უკან დაუბრუნებიათ ორივენი. დომენტის თურმე ჩააბარეს ატენის მონასტერი, იმან კი თავის მხრივ იასეს მიაკუთვნა ხიდისთავის ერთ-ერთი განაპირა ადგილი, რომელსაც შემდეგ ოხერა დაარქვეს. იმ დღიდან ტლაშაძეების გვარეულობამ იმდენად იმატა, რომ დღეს კარგი სოფლისოდენაა. ეს სიმღერა პაპის პაპიდან მოდის. პირველად უსწავლება დანახვის მონასტრის ბერს, რომლის სახელი არ მახსოვს. ეს სიმღერა ერთი მე ვიცი, ერთიც გიორგი ტატიშვილმა სოფელი მარანიდან. ამ გიორგის მეტსახელად „თხის რქას“ უწოდებენ. იგი კარგი მცოდნეა გალობა-სიმღერისა. მე და გიორგი წელიწადში ერთხელ მაინც ვნახულობთ ხოლმე ერთმანეთს. ხან მე ვენვევი, ხან ის ჩამოდის ხოლმე ჩემთან, ოხერაში. თითო კვირაობით ვრჩებით ხოლმე ერთმანეთთან. თან ვმღერით, თანაც კარგ დროს ვატარებთ. ბოლოს კი ერთმანეთს ვშორდებით. პაპაჩემისაგან ისიც კი მახსოვს, თუ როგორ წარმოშობილა ეს „თამარის ქოში“. ბარემ ამასაც მოგახსენებთ.

ერთ დროს ეს უფლისციხე კარგი ქალაქი ყოფილა თურმე. აქ გავლა-გამოვლით ჩამოხტებოდნენ სოვდაგრები, მეტწილად თათრები. ეს ადგილი მაშინ დასასვენებლადაც კარგი ყოფილა და თავშესაფარადაც ისეთივე. იმ დროს თარეშიანობა ყოფილა. ლეკები ხშირად თავს ესხმოდნენ ქართლსაც. ხალხს ანიოკებდნენ. ასე გასინჯეთ, ტყვეებიც კი მიჰყავდათ. ქალსა და კაცს არ არჩევდნენ. ბოლოს გამოუგზავნიდნენ მთხრობელსა და ტყვეების გამოსხნაში დიდძალ ფულს ითხოვდნენ თურმე. ვერავითარი ქარავანი ვერ უმკლავდებოდა მათ. ამ ადგილზე თავშეფარებულებს კი ვერას აკლებდნენ. ამიტომაც ამ შემთხვევისათვის ეს უფლისციხე კარგი თავშესაფარი ყოფილა. ქარავნის დანახვაზე გარშემო სოფლების მცხოვრებნი მოდიოდნენ. ზოგი თუ სანახავად, ზოგიც რამე-რუმეს საყიდლად. ქარავანი ზოგჯერ დიდ ხანს რჩებოდა — კარგად რომ დაისვენებდა, გაუდგებოდა თავის გზას.

ერთხელ შემთხვევით აქ გამოუვლია ვიღაც დიდ კაცს. უნახავს დიდი ჯარივით შეგროვილი ხალხი. არ მოსწონებია. რამდენიმე ხნის შემდეგ კიდევ გამოუვლია ამ გზით ისევ იმ დიდ კაცს. ეხლაც თვალი მოუკრავს ბევრი ხალხისათვის. ის დიდი კაცი მისულა ჩვენ მეფე თამარ დედოფალთან და მოუხსენებია ასე:

— დიდებულო მეფეო, ი უფლისციხეში რო ისეთი დუდგო ხალხი თავს იყრის ყოველ ქარავნობის დროს, ი ურჯულოებმა კი არ გადაიბირონ და არ გაათათრონ ჩვენი ხალხიო.

თამარ მეფეს მოუხმენია და გაუცია ბრძანება, უფლისციხეში ერთი კარგი ეკლესია ააშენეთო. ბრძანება შეუსრულებიათ და, აი, ეს ორსართულიანი ეკლესია მაშინ ააშენეს თურმე, მღვდელ-დიაკვანიც დაუნიშნავთ და გაუჩალებიათ წირვა-ლოცვა. მგალობლებიც ოთხ-ხუთ კაცამდე შეუკრებიან. ეს მგალობლები სულ ჩვენი მოგვარენი — ტლაშაძეები ყოფილან.

როცა ქარავანი აქ შეჩერდებოდა, თათრები ხშირად შედიოდნენ თურმე ეკლესიაში ქუდმოუხდელები, ასე ყოფილა მათი რჯულის კანონი. შემდეგ ვიღაც ოსტატსა იმ კლდეზე (ხელი გაიშვირა მოხუცმა) გამოუყვანია ქოში. ეს უბრალო ქოშს არა ჰგავს, ამბობენ ეს თამარის ქოშიაო. ხალხს მაშინვე ლექსი და სიმღერა გამოუთქვამს. ამნაირად გალასტეს თურმე სიმღერა „თამარის ქოში“.

აი, შვილო! ეს ვიცი და ეს გამიგონია, ამას ვერც არას მივუმატებ და ვერც არას დავაკლებ. ცოდოა, შვილო, ტყუილისათვის რაზე წავიწყმიდო სული“.

ამით დაამთავრა ვანო ტლაშაძემ „თამარის ქოშზე“ უფროებისაგან გაგონილის გადმოცემა. განვლო თითქმის 22 წელმა. დამავალეს გორში მომენყო მომღერალთა გუნდი და თავის დროზედ გავმგზავრებულყავით ქალაქ მოსკოვს სასოფლო-სამეურნეო გამოფენაზე მონაწილეობის მისაღებად. ავედი თუ არა გორში, ხმები დავარხიე, რომ ვეძებ ძველი ხალხური სიმღერების მცოდნეთ. ერთ დღეს ჩემს ბინაზე კითხვა-კითხვით მომადგა ერთი ძალზე მოხუცებული კაცი. ეს მოხუცი მე მაშინვე ვიცანი. ეს ის ტლაშაძე იყო, რომელმაც სიმღერა „თამარის ქოში“ ჩამაწერინა ამ 22 წლის წინათ, სოფელ უფლისციხეში. მან ვერ მიცნო. ამ დროისათვის ის უფრო მოხუცებულიყო, რასაკვირველია. კიდევ გამიკვირდა მისი გამოსვლა ოხერიდან გორში, რომელიც სულ ცოტა 5-6 კილომეტრით არის დაშორებული გორიდან. მოხუცმა მითხრა მოსვლის მიზეზი. ცოტა შესვენების შემდეგ კარგად გავუმასპინძლდი და მოვასვენე ჩემს ბინაში. გამოიღვიძა, მიიშმუშნ-მოიშმუშნა და შემოსძახა „თამარის ქოში“. მე მივაყოლე მეორე ხმა. გაკვირვებულმა სიმღერა შესწყვიტა, მომაშტერდა და ჩაიჩიფრდა: „ეზე, ეზე! დიდება შენთვის ღმერთო! ეს რა საკვირველებას მოვესწარი!“ თან პირჯვრის წერას მოუხშირა. მე აღარ გავანვალე გაკვირვებული მოხუცი და გავახსენე ის დრო და ადგილი, სადაც მას შევხვდი და როგორ გადავიღე მის და მისი ამხანაგებისაგან ეს სიმღერა. მოხუცს, რასაკვირველია, ისეთი ხმა აღარ შესწევდა, მაგრამ მისმა ზუსტმა მეხსიერებამ სიმღერის გადმოცემაში, ძალზე გამაკვირვა. ახლაც სწორედ ისე იმღერა, როგორც 22 წლის წინათ სოფელ უფლისციხეში.

მეორე დღეს მოხუცი დავასაჩუქრე და გავისტუმრე სოფლისაკენ. კიდევ კარგა ხანმა განვლო. ერთხელ ვიკითხე მის შესახებ. ომის პერიოდში გარდაცვლილიყო ას წელს გადაცილებული. თუ როგორი ვაჟკაცი იყო ან როგორი მომღერალი ეს ტლაშაძე, ამას გავიგებთ მასზე გამოთქმული ლექსიდან, აი ესეც:

ოხერას ცხოვრობს ტლაშაძე
თავისი სახლობითაო,
საქართველოში განთქმული
სიმღერა-გალობითაო!

ამფსონად ჰყავდა გიორგი
ძალზე მჭექარე ხმითაო,
რო დასჭექავდნენ, ამტვრევდნენ
ურემსა სავეს ძნითაო!

ყველასა სჯობდა მშვენიერ
კარგი წკრიალა ხმითაო,
იყო მღევივით ვაჟკაცი,
როსტომის მხარბეჭითაო.

„ტილა“ და „თხის-რქა“ მღეროდნენ,
დათაფლულ ტკბილი ხმითაო,
ორივე დალოცვილია,
თანაც ნაკურთხი ღვთითაო.

ამ ლექსის გამომთქმელი ვარ
მათზე უმცროსი ხნითაო.

22. ამბობენ, რომ თამარ მეფემ...

ქალაქ გორის ზევით, 7-8 ვერსის დაშორებით, მდებარეობს სოფელი კარალეთი, მის მახლობლად აღმართულია პატარა გორაკი, რომელზედაც თამარ მეფის დროს მშვენიერი სასახლე ყოფილა გაშენებული; გორაკის ძირში საამური წყარო გადმოსჩქეფს. აქაური ბუნება საერთოდ მდიდარია. გორამდის გაუვალი ტყე, მის გარშემო კი ბალ-ვენახები და ყანები, იალალზე მშვენიერი საძოვრები, სადაც გაფანტული იყო საქონლის ჯოგი და ცხვრის ფარები. ეს გორა ხელოვნური ყოფილა. მისი აღმართვა ხალხური გადმოცემით, თამარ დედოფალს განუზრახავს. მას მთელი ორმოცი დღე და ორმოცი ღამე (გადმოცემის მიხედვით) თავის ქოშით მიწა უზიდნია, თანაც მარხულობასა და ლოცვაში იმყოფებოდა თურმე.

ხალხმა ლექსად გარდაქმნა გაგონილი და საფანდუროდ გადააკეთა; მას კი ყოველ წელს ყველიერში ასრულებდნენ. აი, ეს ლექსიც:

ამბობენ, რომ თამარ მეფემ
ამ მთაზე იმარხულა!
ჰეი, და!

გაშენდა დიდი გორაკი, —
ავ თვალთ არ ნახულა!
ჰეი, და!

ორმოცი დღე და ღამეი
მთლად შრომაში გასულა!
ჰეი, და!

ძირს უკვდავების წყაროი
ჩუხჩუხით ამოსულა!
ჰეი, და!

ქოშით მიზიდა მიწაი,
სამთავისს ზე ასულა!¹³⁸
ჰეი, და!

გორაკზე სახლი ააგო,
მთვარის შუქით წასმულა,¹³⁹
ჰეი, და!

კარალეთი დაამშვენა,
ხმა მესხეთში გასულა!
ჰეი, და!

ამ გორაკის ამბავი ქვემოთ მოყვანილ ლექსშიაც არის ნახსენები, რატომაც აქვე მოგვყავს:

— ბიჭო! ე ნაჭარმაგევში¹⁴⁰
სოფელი როა თქვენსაო,
რა აგებულა იმხელა,
რომ გავს ბაყბაყა მდევსაო?!

ხუთი წელია სხვაგან ვარ,
ვემსახურები სხვებსაო,
აქ როდის დავბრუნდებოდი
ვითვლიდი დღესა, თვესაო!

¹³⁸ სამთავისის ეკლესიაზე მაღალი გამხდარა.

¹³⁹ ბრწყინავს თეთრადაო.

¹⁴⁰ სოფელ კარალეთის ძველი სახელწოდებაა.

გუშინწინ ღვარებს¹⁴¹ ავედი,
დავბურდი ორ-სამ ღღესაო;
დილას რომ მთაზე გადმოველ,
გადმოვხედევი ველსაო,

თითონაც ბევრი იშრომა,
არ აშინებდა თოშიო,
მინის მიზიდვით გაცვითა
თორმეტი წყვილი ქოშიო!

თვალი მოვკარი მშვენიერს
აღმართულ სასახლესაო?!
„ეგ გორაკია, ბიძია,
თამარის აშენებული;
ზედ რომ ვერცხლივით ბრჭყვიალებს,
სახლია გაშენებული.

გარშემო ჭანდრები ბაკობს,¹⁴²
ერთ მხარეს გაჩნდა წყაროა;
დედოფალს უბრძანებია:
„ჩვენთვის ეს კარგი თაროა!“¹⁴³

23. შავლეგო

ვინმე ქვრივს თურმე ჰყავდა ერთადერთი შვილი. მოხუცი „დამწვარი თითივით“ უფრთხილდებოდა მას. როცა დედისერთა წამოიზარდა, დავაჟკაცდა, იგი მთელი სოფლის თვალი გახდა: ლამაზი, შავგვრემანი, მოხდენილი და ახოვანი. შავი, გიშრისფერი თვალ-წარბი და ახლად აკოკრებული უღვაშები ამშვენებდა ამ ახალგაზრდას, მისი სიმამაცე და გოლიათური ღონე ყველას ანცვიფრებდა. ბავშვობის დროს შავთელას ეძახდნენ, ხოლო დავაჟკაცებისას ეს სახელი შავლეგოთი შეუცვალეს. ტანთ ეცვა შავი ჩოხა, იმავე ფერის ახალუხით. ქამარ-ხანჯალი, ხმალ-მასრებიც შავი ფერისა ჰქონდა. მან ბევრი ბრძოლა გადაიგანა და არც ერთხელ არ დაჭრილა, მცირე ჭრილობაც არავის მიუყენებია მკაცრ შეტაკების დროსაც კი. არა ერთი და ორი ლექსი გამოუთქვეს შავლეგოს ფანდურზე დასამღერი. მოხუცები მას შენატროდნენ, ხოლო გასათხოვარი ქალები მხოლოდ მასზე ოცნებობდნენ, მაგრამ შავლეგო ცოლის შერთვაზე გადაწყვეტილ უარს ამბობდა. ეს მის მოხუც დედას მეტად ადარდებდა, მაგრამ ვერაფერს ხდებოდა. მხოლოდ ამას კი იტყოდა: როგორც თავისი ნებაა, ისე მოიქცესო.

ერთხელ ერთი თარეშის დროს შავლეგო თავისი ამხანაგებით ლეკებს გადაეყარა. შეხვედრა ტყის პირას, თითქმის გაუვალ ადგილზე, მოხდა. ლეკებმა ყური მოჰკრეს ტყის პირას რაღაც შრიალს. ოდნავ შეჩერდნენ კიდევ. შავლეგო თავისი ამხანაგებით ჩასაფრებული იყო. იხელთეს თუ არა დრო, ელვის სისწრაფით თავს დაესხნენ ლეკებს. გაჩნდა ხმლების ტრიალი. ლეკებს ტყვეები და ნადავლი არ სურდათ დაენებებინათ, შავლეგო კი ფიქრობდა ტყვეების განთავისუფლებასა და გატაცებულის დაბრუნებას. ამ ხელჩართულ ბრძოლაში ლეკებმა ოცი

¹⁴¹ ოსების სოფელია ქალაქ გორის მახლობლად.

¹⁴² ბაკის მსგავსად გარს არტყია.

¹⁴³ დასამალი, თავსაფარი ადგილი.

დაკარგეს, ამდენივე დაჭრილი დათვალეს. შავლეგოს მხრივ კი მხოლოდ ორი დაიჭრა, ისიც მსუბუქად. ბოლოს შავლეგო ამხანაგებით გამარჯვებული დარჩა. ტყვეები გაათავისუფლა და ლეკების მიერ გატაცებული ნადავლი უკან დაიბრუნა.

სოფელი დიდი აღტაცებით შეხვდა გამარჯვებულ შავლეგოს, დაჭრილებიც მალე განიკურნენ. გაათავისუფლებულთა მშობლების სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა:

ღმერთმა გიშველოს, შავლეგო,
შვილების დახსნისთვისაო;
ადამის დღენი იცოცხლე,
გქონდეს წყალობა ღვთისაო!

შავლეგო მთლად სისხლში იყო ამოსვრილი. მას მაშველი არ სჭირდებოდა, როცა პირდაპირ შეებოდა მტერს. მის მღვეისებურ ღონეს ვერავინ უმაგრდებოდა. არა ერთი და ორი შეხლა-შემოხლა მოუხდა შავლეგოს, მაგრამ იგი ყველგან გამარჯვებული გამოდიოდა. ხალხმა, შავლეგოს ასეთი ერთგულებისათვის, მოძმეთათვის თავდადებისა და ვაჟკაცობისათვის ლექსი გამოუთქვა, რომელსაც დიდი და პატარა ფანდურზე დამღეროდა.

შავლეგოზე გამოთქმული ლექსი ერთი სოფლიდან მეორეში გადადიოდა. ყველა ცდილობდა, რაც შეიძლება კარგად დაემღერა და ლექსიც უკეთესი გამოეგონა, ამიტომ ეს ლექსი გამრავალფეროვნდა. სიმღერის კილო კი ძველი დარჩა.

აი, ერთ-ერთი ამ ლექსთაგანი:

შავლეგ, შენი შავი (და) ჩოხა,	შავლეგო!
სისხლში გაგიხამებია,	”
ყანიმები გიხდებოდა,	”
მტერთან ბრძოლა გიხდებოდა,	”
მაშველი არ გჭირდებოდა,	”
ოც ლეკს სიცოცხლე მოუხსპე,	”
ამდენივე დასჭერიო,	”
გნოლივით რომ გაერიე,	”
გაჰკაფე და გასჭერიო,	”
ამით მოსპე შენ თარეში,	”
შენს ქვეყნის არე-მარეში,	”
ამის შემდეგ ჩვენში შეწყდა,	”
ი ურჯულოთა თარეში,	”

ამ ლექსს ფერხულში ასრულებდნენ. შავლეგოს ბევრი სხვა ლექსიც გამოუთქვეს — ფანდურზე დასამღერი.

შავლეგო ხატი არ არის,
მაგრამ თაყვანს ვსცემთ დიდათა;
ლეკებს და ქართველებს შუა
მისი მკლავი გვაქვს ხიდათა.

ძველ დროში ლეკნი გვესხმოდნენ
მოპარვითა და ფლიდათა;
ქართლ-კახი აანიოკეს,
ზარალი მოგვცეს დიდათა!

გაგვიჩნდა შავლო¹⁴⁴ მსხნელადა,
მთლად გადაიქცა გმირადა,
თათრები ასე იძახდნენ:
— ეს ვინ გაგვიჩნდა ჭირადა?!

რა გვინდა ქართლში ნავიდეთ
სიცოცხლის გასაწირადა;
რა გვინდა კახეთს ვიაროთ
შავლეგოს გასაჩირადა!¹⁴⁵

როცა ათ-თორმეტს შეებმის,
გახდება ლოდათ-რკინათა;
გვიჯობს ჩვენს მთებში ვეყარნეთ
კუჭისა გასაჭირადა!¹⁴⁶

¹⁴⁴ შავლეგო.

¹⁴⁵ დასამარცხებლად.

¹⁴⁶ სჯობს შიმშილი განვიცადო ჩვენს მთებშია, ვიდრე შავლეგოს ხელში ჩავუვარდებოდეთო.

24. მოდისო მტერი, კახელო (ქართლური ვარიანტი)

მოდისო მტერი, კახელო,
გადმოირა კლდენია,
დანახვისიდან¹⁴⁷ გამოჩნდა —
დიდხანს ჯავრი სჭირს ჩვენია!
ტლაშაძეებმა აფრინეს
მთხრობელთა რაზმი ჩვენია;
— ხვნა-თესვას ხელი გაუშვით,
არ დაგვიბნელდეს მზენია!
სამშობლო მტერს არ ჩაფუგდოთ,
არ მივაყენოთ გენია!
ხანში შესული გახიზნეთ,
ბაღლებიც მოსაშენია,
ვისაც რა მოგხვდეთ ხელშია,
მეზობლისა თუ შენია,
თან წამოიღეთ საგზალი,
კუჭისა მოსალხენია.
შეკრიბეს ხალხი მრავალი,
თარეშს დაუხვდნენ წინაო;
გაჩაღდა ბრძოლა შემზარი —
წითლად აფერდდა ინაო.¹⁴⁸

სალამომდისინ გმინავდა
ყარყაბაზნელი¹⁴⁹ თინაო,
თორმეტ ლეკს თავი მოთალა,
ერთი გადუდგა წინაო,
ისიც შუაზე გაჰკაფა,¹⁵⁰
თან რჯული შეაგინაო!
გორის ციხესთან ჩამოსხდნენ,
ტყვე ჰყავდათ ძალზე მრავალი;
მეფეს მიჰგვარეს ლეკები,
ი შორი გზიდან მავალი.
„მიირთვი, დიდო მეფეო!
გზა აღარა აქვთ სავალი!
ოთხკუთხივ შეფუყორევით,
არ ექნათ მათ გასავალი!“
გამარჯვებულებს ბატონი
არ აკლებს სმას და ჭამასა,
და მღვდელიც აღარ აიღებს
მათზე განერილ დრამასა.
როდესაც თარეშს ნახავდნენ,
ხშირად მოჰკრავდნენ ქამანდსა,
„მოდისო მტერი, ქართველნო“, —
მუდამ მღეროდნენ ამასა!

¹⁴⁷ მონასტერი მალალ მთაზე — დანახვისაზე, სოფელ ხიდისთავის ახლოს. მოწმენდილ ამინდში აქედან მთელი ქართლი, თბილისიც კი „ტაშის გულივით“ მოჩანს.

¹⁴⁸ ე. ი. თათრების იწით შედეგილი წვერი სისხლით შეიღებო.

¹⁴⁹ გეოგრაფიული ადგილი გორის მახლობლად, სადაც იდგა ეკლესია და იმართებოდა დღეობა — ყარყაბაზნობა.

¹⁵⁰ ზოგან ასეა: ერთი იმასაც უბოძა.

25. კახეთს მოადგა თარეში

— ეს თარეშიანობის დროის ამბავია, როცა ლეკთა ბრბოები დათარეშობდნენ ქართლ-კახეთის მიდამოებში, — მიაშობ ერთმა ახალგაზრდამ ქალაქ სიღნაღში, — თუ რას სჩადიოდნენ, ეს თქვენც გემახსოვრებათ ისტორიიდან. მე მხოლოდ გაგონილს მოგახსენებთ.

ეს ამბავი გამიგონია ერთი მოხუცი მღვდლისაგან — ნატროშვილისაგან.

ერთ-ერთი თარეშის დროს ერთი ქიზიყელი მღვდელით ვაჟკაცი, კარგი მუშა, მომღერალი და ასეთივე სიტყვა-პასუხის პატრონი, მეტსახელად „მგელ-კაცა“, წასულა სხვებთან ერთად მტრის შესახვედრად. ხალხში ხმა გავარდნილა: ლეკების თარეში გვიახლოვდებაო. ქალები და ბავშვები გაუხიზნიათ. ვისაც „პერანგის ზიდვა“ შეეძლო, ყველა ჯარს ამოსდგომია მხარში. ლეკები უახლოვდებოდნენ ბოდბისხევის მონასტერს: უნდა დაუნგრით გურჯებს მონასტერი და გუმბათი სულ მთლიანად მოუფუშოთო. ჩვენებს, რასაკვირველია, სისხლი ყელში მოსვლიათ. — აბა, რახან ასეა, ეხლა ჩვენ ვიცითო! „მგელ-კაცაც“ ჯარში იყო. ისე დაერია ლეკებს, მართლაც, როგორც მგელი ცხვრის ფარას. ერთი აქეთ გაისროლა, მეორე ლაჯებში გაფხრინა; მესამეს კომბალივით ფეხებში წაავლო ხელი და მუსრს ავლებდა თათრებს. ერთი სიტყვით, ეს „მგელ-კაცა“ კი არა, „ლომ-კაცა“ ყოფილა. ჩვენებს ისეთი დღე დაუყენებიათ ლეკებისათვის, რომ ამბის წამლებიც კი არ დარჩენილა.

„მგელ-კაცა“ ლეკებს დაეცა,
როგორც რომ ქორი დედალსა,
თან მუსრს ავლებდა და თანაც
იძახდა: „აი, დედასა!“

ვინც მისი კეტი იგემა,
შიშით დორბლებსა ჰყრისაო;
ცოფიანივით გაურბის,
იმალება ტყის პირსაო!

ეხლავე ვნახავთ, გაგიჩნთ
სიმწარისაგან ბნედასა;
ერთმანეთს დაგაჟღერებთ —
დაგაკლებთ თვალთა ხედვასა.

გაოცდა ჩვენი „მგელ-კაცა“,
ბიჭს უჭვრეტს, თან უკვირსაო;
ასეთი რამ არ მინახავს,
კაცი ვარ ადამ ხნისაო!

„მგელ-კაცა“ მუსრავს, თან მღერის...
არ ინდობს არავისაო;
უცბათ თვალს მოჰკრავს მის გვერდით
ჯერ ახალგაზრდა ბიჭსაო.

ეტყობა, ნაყოფი არის
ქართველი დედის რძისაო;
ეტყობა, ამირანივით
ნათლული არის ღვთისაო!

გარს მტერი შემოხვევია,
გამქრალა კვალი გზისაო,
მაგრამ ეს ბიჭი, ვით ჩინჩხვარს
ლენავს, აქა-იქ ტრისაო!

გასძახა: — ბაღლო, აქ მოდი,
მითხარი, ვისი ძე ხარო,
ვისი დედისა, მამისა,
ან ვისი სატრფო მზე ხარო?!

ღმერთმა გაკურთხოს, გაგზარდოს,
მოგცეს ნათელი დღენია;
შენს დანახვაზე მოხუცსა
კუბოს წინ მომიღებენია.

ეს თქვა და გადაეხვია,
ვით შვილი გულში ჩაიკრა,
მტერი შემუსრეს და სხვებთან
იმანაც ბარგი აიკრა.

ბოლოს გამოდგა ეს ვაჟი
„მგელ-კაცის“ გვარის ყოფილა,
მისი მამა და პაპაი
სოფლიდან გამოყოფილა.

შუა კახეთში დამდგარან,
იმ მხარემ დაიძმობილა,
„კახეთს მოადგა თარეშის“
ამბავი ასე ყოფილა!

26. ძლიერ სტიროდა

„ასე მაქვს გაგონილი... — ამ სიტყვებით დაიწყო მთქმელმა, — ეს თამარ დედოფლის ღრრის ამბავია. ხერხეულიძეების ერთი ყმა წაუყვანიათ საომრად. სახელად ბერუა რქმევია. მას ყოლია ცოლი და ექვსი შვილი: ოთხი გოგო და ორი ბიჭი, ერთიმეორეს მიმდევნონი — ჟიჟმატები. ბერუა, გლეხის პირობაზე, არც ისე ხელმოკლე ყოფილა.

ერთი წლის შემდეგ მისმა ცოლმა — ოლამ — გაიგო საყვარელი ქმრის სიკვდილის ამბავი. მეფის კაცებს შეუტყობინებიათ, რომ ბერუამ თავი ისახელა ომშიო, მაგრამ ერთ საღამოს ყარაულებმა მკვდარი კი ნახესო. ეს თურმე თამარ მეფეს მოახსენეს. ძალიან შეწუხებულა მეფე და ბერუას ცოლისათვის კარგი საჩუქარი უბოძებია: საწყალს ობლები დარჩა და მათ პატრონობა და მოვლა უნდათო.

მთელ სოფელს ელვის სისწრაფით მოედო ბერუას სიკვდილის ამბავი. ყველას ენანებოდა ასეთი ვაჟკაცის უდროოდ დაღუპვა. სიმღერა მაშინვე შეთხზეს (ასე ყოფილა ძველად ჩვენში ჩვეულებად).

ერთ საღამოს, ზღუდრობის¹⁵¹ ღამის თევაზე მიღეთის ხალხს თავი შეეყარა.

ყველა ღამის თევაში ატარებდა ხოლმე დღეობის წინა საღამოს. ხალხის ერთ-ერთ ჯგუფიდან მოისმა რაღაც ნაღვლიან კილოზე, გულჩამთუთქველი სიმღერა, მომღერალი იყო ყველასათვის ცნობილი და საყვარელი გლეხი თევა, სოფელ ერგნეთიდან; ვინც ფანდურზე დამღერილ სიმღერას ყური მოჰკრა, ყველა სმენად გადაიქცა თურმე. სიმღერა ასეთი იყო:

ძლიერ სტიროდა,
რისთვის სტიროდა?
— ქმარი მოუკლეს, —
მისთვის ტიროდა!

ობლები დარჩა,
საწყალ ოლასა,
დახმარებას თხოვს
მაზლსა — გოლასა!

¹⁵¹ ზღუდრობა — დღეობაა, რომელსაც დღესასწაულობდნენ ძველად. ზღუდრის ეკლესია ცხინვალის მისავალშია, მალლობზე, მარჯვნივ, თუ გორიდან მიემგზავრება კაცი.

ძლიერ სტიროდა,
რისთვის სტიროდა?
— ქმარი მოუკლეს, —
მისთვის სტიროდა.

ყველა გადარჩა,
ბერო იქ დარჩა,
მის ცოლს ოლასა
ობლები დარჩა.

„ეხლა ამ ლექსს გუნდში მღერიან. ჩემს პატარაობას გამიგია ეს სიმღერა, — დაუმატა მთქმელმა. — სტივრზედაც მომისმენია ჯარიაშნელ დოდესაგანაო“. რამდენიმე ათეული წლის შემდეგ იმავე სოფელ ჯარიაშენში იმავე გვარის განთქმული მესტივირე გამოჩნდა. ამ მეორე მესტივირესაც დოდე რქმევია. გვარში დარჩენილის თქმით, რამდენადაც მათი წინაპარი დოდე წარმოსადეგი ვაჟკაცი იყო, იმდენად ეს მეორე დოდე მახინჯი და შესაზარი სახისა გახლდათო. ამ სიმღერის მესტივირული კილო აღარ მახსოვსო.

შვილის დაკარგვას გამწარებული ბერუას დედა ზარის ხმით ასე მოსთქვამდა თურმე:

მისმა სიყრმემ არ იხაროს,
ვინც გაგიპო, შვილო, გული;
სიბერის დროს სატანჯველად
დამიტოვე ექვსი სული!

ჩემი სისხლ-ხორცის ნაწილო,
ობლობაში გამოზრდილო,
რაზე დამწვი-დამანელე,
გენაცვალოს დედა, შვილო!

რა ვქნა, რა წყალში ჩავვარდე,
ეშმაკს როგორ მივცე თავი,
რომელ წყალში გადავვარდე,
გავხდე ქვეყნის სალანძღავი!

ხალხო! ნუთუ არ გებრალვით?!
გეხვენებით ცრემლის ნთხევით,
რალა საცოცხლებელი ვარ,
ქვით და ლოდით ჩამქოლევით!

27. გრიგოლ გრიგოლაშვილის ლექსი

„ჩვენი პაპის პაპა გადმოსულა გურიიდან, სოფელ ხიდისთავიდან და დასახლებულა ქართლის სოფელ ხიდისთავში, აქედან კი ცოტა ხნის შენდეგ გადაუნაცვლია ადგილი და საბოლოოდ გადასულა სოფელ ატენში საცხოვრებლად. მის შემდეგ ჩვენი გვარი ცხოვრობს ატენში — მიაშბო მიხეილ ნონიკაშვილმა, — ჩვენს წინაპარს ქართლში უცხოვრია სრული ორმოცი წელიწადი. სახლი აუშენებია ატენის ტაძრის — სიონის — დაბლა. სიონის ტაძარს ერთგულად თვალ-ყურს ადევნებდა და ძალიან კარგად უვლიდა თურმე“.

„მოგახსენებთ, — განაგრძობს ნონიკაშვილი, — მეფე ერეკლეს შემდეგ ატენის ახლომახლო ტყეებში გამოჩენილან ლეკები. სადაც კი გაივლიდნენ, ყველას შავს დღეს აყენებდნენ: ცარცვამდნენ, ტყვეები მიჰყავდათ. ერთი სიტყვით, რაც უნდოდათ, იმას ჩადიდნენ. ძალზე აწიოკეს დიდი თუ პატარა. ასე გრძელდებოდა მათი თარეში. ამ დროს, იღბალზე, ჩვენში გამოჩნდება გრიგოლ გრიგოლაშვილი. ეს ჩვენი მფარველი იმ წამსვე შეჰკრებს ტალიკ-ტალიკ ბიჭებსა და ხან ერთ ადგილს და ხან მეორეს უხვდება ლეკებსა და სულ ბურტყულს აცლის, იქამდის შეაშინა ისინი, რომ შიშის ქარი გაუჩინა ყველას. ვინც დახოცა, ხომ დახოცა, ვინც ცოცხალი გადარჩა გრიგოლაშვილის რაზმს, ძლივს მოახერხა თავის შველა, ჯანდაბას გადაიკარგნენ თურმე.

ეს რუსის ხელმწიფის ყურამდის რომ მისულა, იმას შემოუთვლია: — ვინ არის ასეთი ყოჩალი, რომელმაც ლეკებისაგან გასწმინდა ატენის ხეობაო, რასა მთხოვეს, რომ მივცეთ, დავასაჩუქროთო. გრიგოლაშვილს შეუთვლია: ატენის ხეობა მიბოძეთ, თუ არ გამირისხდებითო, რუსის ხელმწიფეს თხოვნა შეუსრულებია და მის შემდეგ ატენის ხეობა გრიგოლაშვილის კუთვნილი გამხდარა. ერთხელ კიდევ მოუხდა გრიგოლაშვილს ლეკებთან შეხლა, მაგრამ გრიგოლს ისეთი დღე დაუყრია, რომ მათი ცოდვით ქვებიც კი ტიროდნენო.

ეს იყო და ეს, ამის შემდეგ ლეკების სინსილა მთლად განყვეტილა“.

ლექსი გრიგოლაშვილზე

მინდორს მოედო კალია, —
ლეკი, რჯულითა ძაღლიო,
გამუსრა ქართლის სოფლები,
მოგვედო სიმწრის ალიო!

გრიგოლმა კაცი აფრინა,
„თქვენ გაგესწებათ კარიო,
თუ დაგვიბრუნებთ ყველაფერს,
რაც ნაქურდალი არიო!

სუყველა ტყვედ წაიყვანა,
ვისაც ევლება თვალიო.
ცისმარე დღე არ გვასვენებს,
თითქოს გვემართოს ვალიო!

თორემ ისეთ დღეს დაგაყრიო,
გულს გწავადეთ ცეცხლის ალიო,
ქვა-ქვაზე აღარ დაგტოვებო, —
ჩემი სიტყვა ეს არიო!“

ჩვენში გამოჩნდა გრიგოლა,
შეკრიბა გლეხთა ჯარიო,
ერთი მაჩვენეთ დინგ ძაღლი,
მათი ბინა სად არიო?!

ჩამოუტანეს გრიგოლას,
რაც კი ნაძარცვი არიო,
ერთ კაცს წვერი მთლად გაპარსა:
„ეს საწინდარი არიო!

ლეკებს კვალდაკვალ მისდევდა,
მას არ უმტყუნებს თვალიო,
შემოერთყმევა რკალივით,
ვით საყდარს გალავანიო!

არ გნახოთ ქართლში თარეშად,
არც ვნახო თქვენი კვალიო!“
გაკრეჭილი შინ დაბრუნდა,
თითქმისა ცოცხალ-მკვდარიო;

საჭმელი მთლად გაუნყვიტა,
თანაც შეუკრა წყალიო;
შიმშილისაგან წყდებოდა
კაცი იყო თუ ქალიო!

სახე სულ დაჯეჯგინლია,
თითქოს დუქარდით¹⁵² არიო!
მას შემდეგ ატენში ლეკის
ჭაჭანებაც არ არიო.

ვინც დარჩა, ეხვენებოდა,
გრიგოლ, გაგვიხსენ კარიო,
გადვიკარგებით მთებშია,
გაგვიხმეს ფეხის კვალიო.

ამ ლექსის გამომთქმელი კი
აბაზაშვილი¹⁵³ არიო!

¹⁵² ცხერის საპარსი მაკრატელი.

¹⁵³ აბაზაშვილი გიო — გრიგოლ გრიგოლაშვილის კარგი მეგობარი ყოფილა (მთქმელის შენიშვნა).

იმავე აბაზაშვილს თავის თავზე ლექსი გამოუთვამს მილიციის ჯარში ყოფნის დროს:

გავბრიყვდი და ჩავეწერე
პირველ მილიციის ჯარსა;
მე მეგონა კახეთს წავალ,
შემოვივლი მთას და ბარსა!

„თქვე მამაძაღლის ოხრებო,
ნულარ ფიქრობთ დედ-მამასა!
ეს ასე უნდა ისწავლოთ,
როგორც სცოდნია სალდათსა!“

ქალაქში რომ ჩამიყვანეს,
გავუსწორდი ამხანაგსა;
წინ „კამანდირი“ მიგვიძღვის,
ხვედასავით აქნევს თავსა;

ვერ ვისწავლე „ნაპრაოი“,
ასკილივით ვაქნევ თავსა,
„ნალევა“ მთლად დამეკარგა,
ი ოხერა ჯანდაბასა!

გავბრიყვდი და ჩავეწერე
პირველ მილიციის ჯარსა!

28. ოპა ბეთაშვილზე

I

ძველ დროს სოფელ ზემო მაჩხაანში ცხოვრობდა ერთი გლეხი, ძალზე ღონიერი და შესახედავად კარგი წარმოსადეგი. სოფელ მანევში მას ჩასაფრებიან ლეკები. ურემში ყვეარი ხარკამეჩი ბმია. ლეკებს მოუკლავთ ორი ხარი და ერთი კამეჩი. ოპას დაუჭერია შვიდი ლეკი, შუკრავს, დაუდვია, დაუკოჭია ურემზე, თითონ შებმულა უღელში და ასე ამოუყვანია სოფელში — ზემო მაჩხაანში. ამ შვიდი ლეკიდან ექვსი ნათესავმა გამოისყიდა ტყვეობიდან — მიყენებული ზარალი ერთი-ორად ზღვეს. ერთი ლეკი დარჩენილა სოფელში. არ მოინდომა დაბრუნება. შეურთავს ქართველი ქალი და ზედსიძედ შესულა. ამ ლეკს გვარი შეუცვალეს ლეკიშვილად. დღესაც ეს ლეკიშვილები 4-5 კომლია.

ხალხმა ოპა ბეთაშვილს ლექსი გამოუთქვა:

ეს ოპა ბეთაშვილიო
ვაჟკაცი არის მღევია;
კახეთში, ანდა ქართლშია,
ვინ არის მის მომრევია?!

წამოსადეგი ვაჟკაცი,
თანაც ლექსების მთქმელია;
თითქმის ერთ სოფელს დახვდება
ბარაქით შემძლებელია!

როცა რამ საქმეს მორჩება,
ლიმილით იტყვის „ჰოპასა“,
მიტომაც მას დაარქმევენ
მეტსახელადა ოპასა!

ერთხელ შეშისთვის წავიდა
ურმით ეს ჩვენი მდეგია;
სოფელ მანვიში დახვდება
ლეკები, როგორც სჩვევიათ!

გადუდგებიან ოპასა,
ფიქრობენ მასთან ბრძოლასა;
ტყვედ წაიყვანენ ლეკეთში
სახეიროდა ყოლასა!

რომ არ დანებდა ოპაი,
მიმართეს სულ სხვა ხერხსაო;
ყევარში სამი მოუკლეს,
დაუტოვებენ ერთსაო.

გაბრაზდა მდეგი-ვაჟკაცი,
დაერია ტლუ ხელითა,
შვიდი ლეკი რო შეკონა,
ურემს დააკრავს წნელითა!

თვითონ უღელში შეება,
ტოლიც კი გადაიტანა,¹⁵⁴
ასე, ამრიგად მაჩხაანს
ურემი ამოიტანა!

სოფელმა ეს რო გაიგო,
მოზღვავედა მაყურებელი;
ლეკებში ხმა რო გავარდა,
იმ წამსვე გაჩნდა მთხრობელი.

ლეკები გამოისყიდეს,
ექესი თან წაიყვანესო,
მეშვიდემ დაგმო თათრობა,
ჩვენში ძმად აიყვანესო.

მოჰგვარეს ლამაზი გოგო,
ჯვარიც კი გადასწერესო;
მას ლეკიშვილი უწოდეს,
გული რომ დააჯერესო.

ლეკი ოპას არ მოშორდა,
მის ახლოს დასდო ბინაო;
შვილები მოანათვლინა,
ცოცხლები რომ ჰყავს შინაო.

ლეკებმა ეს რომ გაიგეს,
აუტანია კანკალსა;
პირველად უსაფრდებოდნენ,
ფიქრობდნენ ლეკის დაკვლასა.

ეს რომ ოპამა გაიგო,
ხმა მიანოდა მთაშია:
„თუ ცუდი რამე გაბედეთ
და გაიფიქრეთ თავშია,

ამოვალ ჩემი ბიჭებით,
ამოვალ ცოტა ხანშია,
მთელ სოფელს აგინიოკებთ,
გაგჟლეთ, გადაგყრით ხრამშია!“

შეშინდნენ ურჯულოები,
ხელი იტაცეს თმაშია,
მას შემდეგ მათი სინსილა
გაანყო მაჩხაანშია!

¹⁵⁴ მეტი სიმძიმე თითონ ზიდაო.

II

კიდევ ოპა ბეთაშვილზე

აბა გვითხარი, ოპაო,
ამბავი ლეკებზედაო;
შვიდნი რომ დაგვხვდნენ მანვიში¹⁵⁵
ერთს გეცნენ ზედი-ზედაო!

შენ მაშინ გიყოჩაღნია,
დაგიკრავს ურემზედაო:
მოგიტრევიას სოფელში
გათანგულ უბეზედაო!

— უღვაშაშლილი ვიყავი,
ჯანი კი მქონდა მდევისა,
სამ-ოთხ კაცს ფიჩხად ვკონავდი,
ღვედსა ვწყვეტავდი კევისად.

სოფელში თავი ვიყავი,
არ გავუშვებდი ღღესაო,
რომ არ მებლუჯა ურჯულო,
თუ შევხვდებოდი ლეკსაო.

მანვიში საძნე ურმითა
წავედი შეშისთვისაო.
ყვეარი გამოუშვი და
არ ვფიქრობ შიშისთვისაო.

ის იყო უნდა დამედო,
უცბად მომესმა ხმაური;
სადაც ყვეარი გაუშვი,
იქ ატყდა აურ-ზაური.

ასტყდა პირუტყვთა ბლავილი,
მივეშველევი მეცაო,
მაგრამ ურჯულოთ დაეჭრათ
სამი, ვით ტყვია, მეცაო.

ჯერ კეტით დავერიევი,
შემდეგ მივყავი ხელია,
მითეთქვილები შევკარი,
იქვე დავგრიხე წნელია!

ჩავკოჭე ურმის უბეზე
შვიდი, როგორც რომ ერთია,
უღელში მეცა შევები,
ვახსენე ღიდი ღმერთია!

ამოვიტანე მაჩხაანს,
დავყარე სახლის წინაო;
მომანყდა მთელი სოფელი,
არავინ დარჩა შინაო!

ბიჭები მანვის ვაფრინე,
ორი საბარე ურმითა,
ორი ხარი და კამეჩი
დაჩეხილები შურითა,

სუყველა დაკოდილიყო
ურჯულოების ხმლითაო,
იცოცხლე, ვაზღვეინევი
ერთი სამათა, თვლითაო!

ლეკეთში ხმა რომ გავარდა,
გამოგვიგზავნეს მთხრობელი:
„ოლონდ ეგენი გვიცოცხლეთ,
თუ გწამთ ქართველებს მშობელი,

რასაც გვიბრძანებთ, გადვიხდით,
არ ვიქნეთ თქვენი მგმობელი,
დღეიდან თქვენი ვიქნებით
ძმასავით შემანყობელი!“

¹⁵⁵ სოფელი კახეთში.

სანამ ჩვენ გვყავდნენ, ვუვლიდით,
სულ მუდამ ვაპურებდითო;
მხოლოდ ტალიკა ბიჭებსა
რიგ-რიგად ვაყურებდითო.¹⁵⁶

შვიდშია ექვსი გავუშვით,
ზარალი ერთი ათადა
გადაიხადეს ლეკებმა, —
გვიბოძეს თავის-თავადა.

მეშვიდემ გვთხოვა დარჩენა,
ვაჟკაცი იყო კარგიო;
გვინდოდა მონათლულიყო,
ეს იყო სოფლის დარდიო.

ლეკმა ღიმილით მიიღო
— მეც იქა, სადაც თქვენაო.
ხალხმა დასტური მისცა და
შევიკედლევი მენაო.

ხალხს გაეხარდა, მოვნათლეთ,
მოვნახეთ კოხტა ქალიო,
როგორც ცისკარი, ნათობდეს
ნეფე და პატარძალიო!

ეს ლეკი დავისახლევიტო,
გაგვიხდა ღვიძლი შვილია;
გვარიცა გამოვუცვალებო,
დავარქვით ლეკიშვილია.

მას შემდეგ დიდმა დრომ განვლო,
გამრავლდა ჩვენი ლეკია,
მთელი სოფელის თვალია,
ყველას გაუჭრა ნეკია.¹⁵⁷

თარეშიც შეწყდა, ჩვენს ახლოს
მათი სინსილა განყდაო,
ვინც მე დამიკლა მოზვრები
იმისი სული წაწყდაო!

ეხლა რაღა ვარ ვაჟკაცი,
ასს გავუსწარი წინაო,¹⁵⁸
უნინ თუ მქონდა მგლის მუხლი,
ეხლა ვხანხალებ შინაო!

მკლავიც შესუსტდა და თვალიც
ბურუსში გახვეულია;
ოპაი, ერთხელ როსტომი,
ეხლა მთლად დაბნეულია!

29. ბატონო, თავი მანებე...

— ბატონო, თავი მანებე,
ულმერთოდ რაზე მტანჯავო,
რაც ღონე შემწევს, მასზე მეტს
შენს სასარგებლოდ ვხარჯავო!

ცოლ-შვილი დამიტოვია,
არა მაქვს ლუკმა სახლშია;
მეც ქუდი მხურავს, კაცი ვარ,
ნუ გამომწყვეტავ ხალხში!

¹⁵⁶ ვაყარაულებდით.

¹⁵⁷ დაგვიძმობილდაო.

¹⁵⁸ ას წელს გადავცდიო.

სულ მუდამ შენს კარზე ვდგევარ,
ხვანაში არის თუ მკაშია,
შემოდგომამზე ქოჩოჩიც
აღარ მეგდება ძარშია. —

ეს სთქვა და ციბლამ ბატონსა
ტყვია ჩაურჭო თავშია,
თითონ კი გადაიკარგა,
ცოლ-შვილი დარჩა სახლშია.

ყველა ბატონს ეს დღე ელის,
ვისაც აიტანს წერაო,
ვისაც თვალში ამოვიღებთ,
გაუცივდება კერაო!

— პური როგორც უღვარძლოდ არ შეიძლება, ისე ბატონები არიან ღვარძლები, მტანჯველები გლეხისა, — ასე დაიწყო მოხუცმა ხომასურიძე ლადამ, — ერთი ბატონი ძალზე აწუხებდა და სტანჯავდა თურმე გლეხებსა. ისე უდიერად ეკიდებოდა ის არცხონებული, რომ, თუ ვინმეს თვალში ამოიღებდა, ან გაანადგურებდა, ანდა ჭკუაზე შეშლიდა. გლეხებმა რამდენჯერმე მიუგზავნეს თურმე სხვა სოფლის კაცები, მაგრამ, თქვენ არ მომიკვდეთ, ის აინუნშიაც არ იგდებდა: რაო, ტყაპუჭებმა შენც გამოგზავნესო?! — ეტყოდა თურმე ბატონი, — მეორედ თუ მოსული გნახე, იცოდე, შენს თავს გავასახრინებო. — ასეთი საუბრის შემდეგ რამდენიმე დღეს სულ აღენილი ბოლთის ცემაში ატარებდა ბატონი; შემდეგ კი ფილენჯი ისევ მოუვლიდა და ვაი იმისი ბრალი, ვინც ხელში ჩაუვარდებოდა.

იმ სოფელში ერთ ახალგაზრდა ბიჭს — გლეხს ცოლი მოუყვანია საიდანლაც გაღმა მხრიდან. ეს ქალი თურმე ოსი ყოფილა. გლეხს, სახელად ციბლას, რომ ვერ გაუბედნია ძღვენის მირთმევა ბატონისათვის, თავის სიმამრი, გოროზი კაცი მიუგზავნია, თან კარგი დიდი თაბახი ძღვენი გაუტანებია. ბატონს მიუღია ეს მოხუცი ოსი ციბლას სიმამრი ასე „ნახევარი ყბითა“. გამოუკითხავს ოსისათვის ვინაობა და მიულოცნია ქალის გაბედნიერებაც. ბოლოს დაუმატებია: რატომ ციბლამ თავის პატარძალი არ მაჩვენაო, მეც დავასაჩუქრებდი რითიმეო. ოსი მიხვედრილა ბატონის სიტყვების აზრსა და არც უციებია და არც უცხელებია, ასე უთქვამს: — ბატონო! ჩემმა სიძემ ვერ გაგიბედათ დაპატიჟება და არც ცოლს გაჩვენებთ, რა საჭიროაო, თუ ჩემს სიძეს კარგად მოეპყრობით, მე ვიცი და ჩემმა კაცობამა და სინდისმა, როგორც გადაგიხდით პატივისცემასაო; ის კარგი ბიჭია, გლეხის კვალობაზე და თქვენი მორჩილიც, თუ კარგად მოეპყრობითო. მე შენ გითხრა ძალა და ღონე არ შესწევს. ეგ არ იყო, გახსოვთ, შარშან ზამთარში, რომ უშველებელი დათვი კურდღელივით გაგუდა, ხელში კი არაფერი იარაღი არ ჰქონდაო, ერთი სიტყვით, ოსმა თითქოს გააფრთხილა ბატონი.

ბატონს მოუკრავს თუ არა თვალი ციბლას ცოლისათვის, მოურავი მიუგზავნია: ციბლავ, ხვალ სტუმრები მეყოლება და აბა შენ იცი კარგი ძღვენი მომართვი და შენი დედაკაცით მენვიეო. ციბლას არ ჭაშნიკებია, მაგრამ ძღვენი მაინც მიურთმევია, ცოლი კი არ მიუყვანია. ბატონს არ სიამოვნებია ციბლას ურჩობა. რამდენჯერაც მოუვიდოდა სტუმარი ბატონს, იმდენჯერ ბიჭს

აფრენდა თურმე ციბლასთან ძღვენის მისართმევად. თანაც ციბლას იმსახურებდა ისე, რომ სანყალი ბიჭი ვერაფერს აკეთებდა თავის პატარა მამულში.

ერთხელ ციბლამ არ შეასრულა ბატონის ბრძანება, ამან კი წყეული ბატონი ისე გააცოფიანა თურმე, რომ დაემუქრა: ეხლა მე ვიციო. სახლსა და კარს გავუპარტახებ, რადგან ჩემი ბრძანება არ აასრულაო.

ერთ სოფლის დღეობის დროს, როცა გლეხობას თავი მოეყარა ეკლესიის გალავნში, ბატონი შეზარხოშებული მისულა გლეხებთან და ერთი მათგანი უმიზეზოდ გაუმათრახებია. ციბლა იმ დროს იქ ყოფილა. ისიც გადაკრულში. წამოსარჩლებია გალახულ გლეხს და ასე მიუღუქსია:

როდის მოიშლი ბატონო,
ჩვენი გლეხკაცის ტყეპასა;
როდის მორჩები, იკმარებ
სანყალი გლეხის დღვებასა?!

ბატონს მგელივით შეუბღვერია, მაგრამ თავი შეუკავებია, რადგან შეშინებია — ვაითუ ამ ბიჭებმა კაი დღე არ დამაყარონო. მაშინ რალა ბატონი ვიქნები, მაშინ აქედან უნდა ავიყაროო. წასვლისას თავის მოურავისათვის უბრძანებია: ეგ ძაღლის წინილი ხვალ მომგვარე, ვაჩვენებ მაგას, თუ როგორ უნდა ბატონის გაღუქსვაო. ციბლა ამას ელოდა. არ წასულა, კინალამ მოურავიც მიუბერტყია. ამ ამბავს ისე გაუგიყებია ბატონი, რომ თავის ფეხით მისულა გლეხ ციბლასთან და ისეთი დღე დაუყენებია ლანძღვა-გინებით, რომ გლეხკაცები კანკალს აუტანია. ციბლა დერეფანში მდგარა. თურმე თავს იკავებდა. ბოლოს, ვერ მოუთმენია და გაბედულად უთქვამს ყველაფერი, რაც მას ადარდებდა. გლეხებსაც გამოქომაგებია. ბატონს მათრახი მოუღერებია. თავმოყვარე ციბლას კედლიდან ჩამოუღია თავისი სიათა და ტყვია შიგ შუბლში ჩაუჭედნია ბატონისათვის. ხალხი შეგროვილა. ატეხილა ვაი-ვაგლახი. ციბლას სანყალი ცოლი მიჭრილა სახლში თუ არა, იქვე გულწასული მოსხვეპილა. ბატონი წაუყვანიათ თრევით თავის ბინაზე. ციბლა მივარდნია ცოლსა, გადახვევია და ასე უთქვამს: ნუ შეშინდები, მამაშენთან დაბრუნდი, იქიდან უგდე თვალ-ყური სახლ-კარს. სულ ერთია, ეგ ძაღლი ჩემი წერა უნდა ყოფილიყო და ასეც მოხდაო. ჩემი დარდი ნუ გექნება. მე იქ, შენს სამშობლოში, გინახულე, შეიძლება ჯერჯერობით აქ არც კი მოვიდეო. მეზობლები ციბლას დაჰპირდნენ სახლზე თვალის დაჭერასა და დახმარებას. ციბლამ ერთხელ კიდევ ჩაიკრა გულში თავისი ცოლი და მოწყდა იქაურობას.

ხომ მოგეხსენებათ ჩვენი ხალხის წესი და ადათი — ლექსი გამოთქვეს და თან სიმღერაც მოაბეს:

იყო ერთი წაწყმედილი
მთელი სოფლის ბატონი,
გლეხკაცს არ ახეირებდა
თუ არ ჰყავდა პატრონი!

დათარეშობდა სოფელში
მანანნალა მგელივით,
პატარძალს თუ თვალს მოჰკრავდა,
ოხუნჯობდა ბელივით!

სოფელმა შუა კაცები
მიუგზავნა ბატონსა,
ცუდი ქცევა მოეშალა
ამ დიდ სოფლის პატრონსა.

მაგრამ ვერაფრით ვერ იქნა
იმ ძაღლის მორჯულება,
თანდათან კი მატულობდა
ამ ბატონზე თქმულება!..

ციბლამ ცოლი მოიყვანა
სოფელ ბიეთიდანა;
ლამაზია ოსის გოგო,
არ ვინ არის მისთანა!

ბატონმა რომ თვალი მოჰკრა,
დაჰკარგა მთლად გონება,
ამ დღის შემდეგ შეეჩვია
გულის წვა და გოდება!

ბევრჯელ სცადა ფლიდი ენით
ციბლას გადაბირება;
მაგრამ ციბლამ არ ისურვა
რაიმე დაპირება!

ბატონს გულზე ჯავრი აწევს,
რომ ვერ ჩაჰკლა ყინიო;
თვითონ გასწევს ციბლასაკენ,
არ დასჭირდა გზირიო!

დაუძახებს: — ჰეი, ბიჭო!
რად დაჰკარგე წესიო;
ცოლი რად არ გამასინჯე,
მთიდან გასაქლესიო?

ციბლამ გულში ჩაიცინა,
თოფი იგდო ხელშიო;
ტყვია სტყორცნა და ბატონი
მთლად გადახსნა წელშიო!

მიაძახა: — ასეთია
ჩვენი გლეხის წესიო;
ამისი გამომთქმელია
ყანჩავლიანთ მწყემსიო!

30. ტანტალა ბესარიონზე

მთქმელი: ბესო ხარ თუ ბესარიონ,
რა მესაქმებაო!

მოპასუხე: ჩვენი სოფლის გოგოებთან
რა გესაქმებაო!

მთქმელი: ცოლი გყავს და ხუთი შვილი
ზედი-ზედ წყებაო,

მოპასუხე: ბატონისგან ასეთი რამ
როგორ იქნებაო!

მთქმელი: შენ ბატონობ ჩვენს სოფელსა,
შენია ძალაო!

მოპასუხე: მაგრამ გლახას თუ ჩაიდენ,
აშკარავდებაო!

მთქმელი: შენი შიშით ახალგაზრდას
არ გაეველებაო,

მოპასუხე: რაც შენ მსხვერპლი შეგინირავს,
ვერ დაითვლებაო!

მთქმელი: გარყვნილობა მოიშალე,
ნულარ იზამ ავსო,

მოპასუხე: უბრალოდ ნუ გაიფუჭებ,
ბატონო, მაგ თავსო!

მთქმელი: თორემ ჩვენი „სხვილკისერა“
სოფლის ბოლოს ხნავსო!

მოპასუხე: თუ გაიგო, გაცოფდება,
არ დაგმართებს კარგსო!

მთქმელი: ჯვარედინად გადაგიპობს
მაგ ხოკერა თავსო!

მოპასუხე: ამ შენ ლეშსა გადაუგდებს
დიდბერუანთ ძაღლსო!

მთქმელი: მაგრამ ხალხის დარიგება
არ შეუშვა ყურში,

მოპასუხე: ბატონი სულ სხვაზე ფიქრობს,
სხვა რამ უდევს გულში!..

მთქმელი: იმავ სოფლის „მსხვილკისერამ“

სხვას აღარ აცალა

მოპასუხე: და სიათის ტყვიით ბატონს

თავი მოუკალა!

„ბუზიკის“ თანხლებით ორი ქალი ერთმანეთს სიტყვა-პასუხობს: ბოლოს ორნივე ერთად მღერიან.

ზემო ქართლში უცხოვრია ერთს ძალზე მხეც ბატონს, რომელსაც ცოლი ჰყავდა ყოველმხრივ კარგი თვისებებით შემკული. მან ბევრი უშალა თურმე თავის ქმარს, ბევრჯერ შეურცხვენია კიდევაც, მაგრამ ბატონს თულობა მაინც არ მოუშლია.

ხალხმა, როგორც ყოველთვის, ბევრი უთმინა, ბევრჯერ საპატიო კაცებიც მიუგზავნა, რათა დაეშალა ცუდი ზნე-ჩვეულება, მაგრამ იმან მაინც მრუშობა არ მოიშალა.

ეს ყველაფერი იქაურმა ერთ-ერთ მკლავმაგარმა გლეხმა მეტსახელად „მსხვილკისერამ“ შეიტყო. მოურავის პირით შეუთვლია და გაუფრთხილებია კიდევც. ბატონი გაჯავრებია მოურავს: რატომ გაგიბედა იმ ტურტლიანმა ეგ სიტყვებით ან კი შენ რაზე გააღანძლინე შენი ბატონიო; ახლავე მომიყვანე ხელ-ფეხ შებოჭილიო. ბატონი და მისი მოურავი გარეთ აივანზე ყოფილან ამ ლაპარაკის დროს. „მსხვილკისერა“ ბელლის უკან ჩასაფრებული უსმენდა.

მოურავი წავიდა ბრძანების შესასრულებლად, ბატონი გადმოდგა აივნის მოაჯირიდან და თვალს ადევნებდა მას. ამ დროს იჭექა საიდანღაც თოფმა და ტვინდანთხეული ბატონი მოაჯირიდან მონყვეტილი გადავარდა ძირს — მინაზე.

სროლის ხმის გაგონებაზე ხალხი მოგროვებულა. კნენა იმდენად ყოფილა გაოგნებული და შენუხებული თავის ქმრის საქციელით, რომ ცრემლიც კი არ გადმოუგდია. მისულა ქმრის გვამთან და გაბრაზებით მიუხლია:

ვენაცვა იმის მარჯვენას,
ვინც თავის ქალა აგხადა,
ვინც საქვეყნოდ საღანძღვავე
და სასაცილო გაგხადა!

31. აღარ მწადია ცხვარშია

აღარ მწადია ცხვარშია,
ნეტავი დამსვა შინაო;
ბატონის სახლის მაგივრად
ნინასთან მომცა ბინაო.

უკან ყინული დამიღო,
ნაკვერჩხალი კი წინაო;
რათ მინდა ჩემი სიცოცხლე,
თუ შორს იქნება ნინაო!

ცხვარში როცა ვარ, სულ ვფიქრობ:
მალე დავბრუნდე შინაო;
ფესტამლად გადავიქცე და
ნინას ამაკრა წინაო!

ან არა რწყილად მაქცია,
უბეში ჩამაძვრინაო:
გრუზინსკის გოგოს — ნინოსთვის
ძუძუზე მაკბენინაო.

კნეინამა მაჭანკლები
სუყველა დაიფრინაო;
ნინაზე არაფერი თქვათ,
არ წამოდგეთ ჩემს წინაო.

მე, ამის გაგონებაზე,
ზღარბივით მიმეძინაო,
გული სადღაც გაიპარა,
თოლიასავით ვღრინავო.

ბატონი კი მეუბნება:
— ბიჭო, დაბრუნდი შინაო!
მკითხავსაც კი ვაკითხვინე,
თუ ვის ერგება ნინაო;

ერთი ოქროც კი ვაჩუქე,
თან ფეხი წავდგი წინაო!
მკითხავმა რო შემომხედა,
გიჟივით გაიცინაო:

ტყუილად თავს ნუ იტანჯავ,
სხვისა იქნება წინაო!
წადი, შენს ცხვარს მოუარე,
აღარ დაბრუნდე შინაო;
ან თათრებში გადიხვეწე,
უბედურად ნუ ქშინავო!

გულდანყვეტილი დავბრუნდი,
გულმა დამიწყო გმინვაო,
რა გულმა უნდა გამიძლოს,
სხვის მკლავზე ვნახო წინაო?!

თავად გრუზინსკის ჰყოლია ყმა, სახელად პეტრე. ეს ახალგაზრდა თავისი მოხდენილი სახითა და სილამაზით მთელი სოფლის ყურადღებას იპყრობდა. მისი სიღინჯე და სიმამაცე განთქმული იყო. თანაც მშვენიერი სიმღერა და ფანდურზე დაკვრა იცოდა. ბატონმა რამდენჯერმე შესთავაზა პეტრეს შინა-ყმობა, ხელზე სამსახური, რაც თითქოს მეცხვარეობაზე ადვილი უნდა ყოფილიყო, მაგრამ პეტრე ამაზე ყოველთვის უარს ამბობდა:

რათ მინდა სახლში ტრიალით
ბოღმა ვარგუნო ყელსაო;
რა სჯობს გაშლილსა მინდორსა
ან ამწვანებულს ველსაო?!

ბატონის მსახურ მოახლე ქალთა შორის არაჩვეულებრივი სილამაზით გამოირჩეოდა ნინო. ნინოსა და პეტრეს ერთმანეთი შეყვარებიათ. პეტრეს ნინოს ხელი უთხოვია ბატონისათვის, მაგრამ გადაწყვეტილი უარი მიუღია. გულგატეხილი პეტრე ოსმალეთს გადახვეწილა. ერთხელ ფოთის ნავსადგურში შეხვედრია იგი თავის თანასოფელს. მივარდნია ეს კაცი პეტრეს და უკითხავს: — პეტრე, აქ რათა ხარ? სამშობლო რად გაგინირავსო? პეტრეს ნაღვლიანად გაუღიმა და უთქვამს:

უკანას უთხრა წინამა
ეხლა შენ გასნი წინაო;
ჩემი აქ გადმოვარდნისა
მიზეზი არის წინაო!

გლებმა ურჩია პეტრე შინ დაბრუნება, გზის ფულიც შესთავაზა თურმე, მაგრამ პეტრემ უპასუხა:

რომ იცოდე ჩემი დარდი,
არაფერს არ მკითხავდიო;
არც ფულებს დამპირდებოდი,
არც მეტყოდი, შინ წადიო!

მე დამწვარი ვარ გულითა,
სიყვარულით დატანჯული;
რათ მინდა შინ დაბრუნება,
ანდა შენი ოქროს ფული!

მე მინდა დარდი გავფანტო,
ნათელს ვერა ვხედავ დღეში,
გადავწყვიტე, გადვიხვეწო
იმ ურჯულო სათათრეში!

32. გაფრინდი, შაო მერცხალო...

I

გაფრინდი შაო მერცხალო,
გაჰყე ალაზნის პირსაო,
ამბავი ჩამოგვიტანე
ომში წასული ძმისაო!

ნიშნად წაუღე ნაწნავი
კავი ამ ჩემი თმისაო;
უთხარი, ზედ ასხურია
ცრემლი საყვარელ დისაო.

იქნებ დაკოდილი არის,
სისხლი სდის მრავალგზისაო,
იქნებ ტყვედ წაყვანილია,
შუქი აკლია მზისაო!

უიმისოთა სიცოცხლე
ჩვენი ჩალად არ ღირსაო,
გასწი, გადიკამარევი,
სწავლა არ გინდა გზისაო.

II

ამბობენ, ეს ამბავი ძველისძველიაო.

სოფელ მუკუზანში ცხოვრობდა კარგ ოჯახიშვილად ნაქები ერთი გლეხი, სახელად სოლომანი. ეს გლეხი თავის ჭკუამახვილობითა და სიღარბაისლით ყველგან მიღებული იყო. სოფლისათვის ხომ მართლა გაჭირვების ტალკვესი იყო.

ერთხელ სოლომანი თელავს მიდიოდა თავის საქმეების გამო. სოფლის შესავალში ქოფაკი ძალლი შეხვდა, ეცა დასაგლეჯად. სოლომანმა სწრაფად აიტაცა ძალლი და ისე დაანარცხა მიწაზე, რომ ოთხფეხმა იმ წამსვე სული განუტევა. ეს ძალლი თურმე ცოფიანი იყო. მაინც მოასწრო დაკბენა. ეს გახდა მიზეზი სოლომანის სიკვდილისა. სოფლელებმა შეიტყეს თუ არა, დარწმუნდნენ, რომ სოლომანიც გაცოფებული იქნებოდა. მიაკრეს დარბაზის შუა ბოძზე და ზედ თავზე მთელი სახლი დაანგრეს. ასე დამთავრდა ამ საწყალის დღენი. სოლომანს დარჩა ცოლი და ქალ-ვაჟი. ქვრივი დედა მზრუნველობით უვლიდა თავის ორ შვილს: — უმამობა არ უნდა შეეტყოთ ჩემს შვილებსაო, — ხშირად ეტყოდა ხოლმე მეზობლებს სოლომანის ცოლი.

გავიდა დრო. შიო, ვაჟიშვილი ქვრივისა, უკვე დავაჟკაცდა. კარგი მუშა დადგა. ერთხელ საქართველოს მტერი მოადგა. ჩვენი მეფის ბრძანებით იწყეს ჯარის შეგროვება. შიო, როგორც დედისერთა და ოჯახის მარჩენალი, არ გაუნწევიათ, მაგრამ, როცა გაიგო თათრების მოახლოება ჩვენს ასაკლებად, მას გულმა ველარ გაუძლო და თავის ტოლებს გაჰყვა მტერთან საბრძოლველად:

რას მოდიან, რასა გვთხოვენ,
რა გემართებს ჩვენ იმათიო;
ისეთი დღე დავაყენოთ,
გავუნყვიტოთ ჯილაგიო.
როგორც ვატყობ, უკუღმართობს
და არ წყალობს ყისმათიო.

ბევრი ცრემლი დაღვარეს შიოს დედამ და დამ, ბევრს ეხვეწნენ, მაგრამ ვერა და ვერ მოახერხეს მისი სახლში დარჩენა.

ჩვენებს თათრები დაუმარცხებიათ, თუმცა უზარალოდ არცთუ ქართველები გადარჩენილან. ზოგი ცოცხალი ან დაჭრილი დაბრუნებულა, ზოგმა სამშობლოს შესწირა თავი. როცა შიოს დაღუპვაში დარწმუნდნენ, დედა და და დიდ მწუხარებას მიეცნენ. მოხუცი დედა ჭკუაზედაც კი შეშლილა მეტისმეტი დარდისაგან. შიოს და, თუმცა დედასთან გულს იმაგრებდა, მაგრამ, როცა მარტოდ რჩებოდა ან თუ ვენახში წავიდოდა, გულს ტირილით იოხებდა. ხშირად, მარტო ყოფნის დროს, ჩამოიღებდა საყვარელ ძმის ფანდურს და გულსაკლავად დააკვნესებდა:

თავს ეს რა ზარი დაგვეცა,
ძილში ვხედავ ძმის სისხლსაო,
დავნატრულდი შიოს ნახვას,
ნატრული ვარ მის ხმისაო.

რომ ჭრილობა შევეხვიო,
გადვიყვანო გზის პირსაო,
თუ მკვდარია, მივაბარო
მინას, იქვე გზის პირსაო.

დედა მთელი დღე თავს იხვეჭს,
თანაც იკანწრავს პირსაო,
მოსთქვამს შვილისა დაკარგვას,
მთლად დაემსგავსა გიჟსაო!

ფრთამალი ხარ, მალე მიხვალ,
გზაში არ რა გიჭირსაო,
გაფრინდი, შაო მერცხალო,
გაჰყე ალაზნის პირსაო.

მერცხალის ბუდეს შესცქერის,
ყურს უგდებს მის ჭიკჭიკსაო,
მერე კედელს თავსა ახლის,
თანაც მორთავს კისკისსაო!

იქნებ ხახა გამშრალი აქვს,
ნატრულია ის წყლისაო,
გაფრინდი, შაო მერცხალო,
გაჰყე ალაზნის პირსაო.

გაფრინდი შაო მერცხალო,
გაჰყე ალაზნის პირსაო,
ამბავი ჩამოგვიტანე
ომში წასული ძმისაო.

ეგ ერთი ძმა მამბადია,
არ ვარ შემყურე სხვისაო,
გასწი, გადაინავარდე,
სწავლა არ გინდა გზისაო!

იმ დღიდან, როცა შიოსი
სიყრმის სანთელი ჩამქრალა,
მისი მოხუცი დედის და
დის ნატამალიც გამქრალა.

სიმღერების ძეგნაში მე გავემგზავრე მშვენიერი კახეთისაკენ. გურჯაანის სადგურზე შესვენების დროს გადავწყვიტე ახტალის ნახვა. გზაზე დავინახე, რომ ხის ქვეშ, ჩრდილში იჯდა ორი ახალგაზრდა და სამი მოხუცი. გაეშალათ სუფრა და გემრიელად შეექცეოდნენ. სალამი მივეცი. მათ მიმინვიეს, არ მომეშვნენ. გამომკითხეს სადაურობა, ვინაობა. ერთმა მოხუცმა ჯამს ხელი მოავლო და გალექსით მომიბრუნდა:

ახტალავ, ფერით უჟმურო,
ჭუჭყის მომდებო ტანზედა,
თათარასავით ბუტბუტებ,
ბურთულეებს იგდებ თავზედა.

თუმცა წყალტუბოს აქებენ,
იზიდავს ნაირ ხალხსაო,
ამბობენ, ვითომ შენ გჯობდეს,
ლაფი არ უსვრის ტანსაო!

მინც ქარების მტერი ხარ,
შენ არჩენ უკეთ სხვაზედა!
ნელში მოკაკულს, დახუთულს
ნამს დააყენებ ჯანზედა!

მაგრამ შენ გულს ნუ გაიტეხ,
დარდი არ მისცე თავსაო,
ახტალავ, შენი კვნესამე,
ბევრად სჯობიხარ სხვასაო.

ცოტა შეისვენა, ჩიბუხი გააჩალა და განაგრძო:

ბესო ვარ, კახეთს ნაშობი,
ბევრჯერ ვყოფილვარ ქართლშიაც,
ერთ დროს ვერავინ მჯობნიდა
ხვნა-თესვაში თუ მკაშია.

ამ ბოლო დროს კი რალაცამ
მიჩხვლიტა კვირისთავშია,
ახტალაში რომ ვიგორე,
სიყმემ იმატა ჯანშია.

შეზარხოშებულს ნუ მკიცხავთ
მე ამ ლექსისა თქმაშია.
ვხედავ, ნუნუა მიძვრება,
მიიპარება თავში.

გაათავა თუ არა ბესომ, დანარჩენებმა ღიმილით აღმაცერად გადმომხედეს. მე მოვუნონე და შევაქე, თან მადლობა გადავუხადე პატივისცემისათვის. მკითხა ვინაობა, სადაურობა: მე მოვუჯექი ახლოს და დავუწყე გართობა. იმდენი ვუტრიალე, იმდენი ვებაასე, რომ ბოლოს გავაგებინე ჩემი მოგზაურობის მიზეზი. იგი შეფიქრიანდა, ბოლოს როგორც იყო გაბედა და მითხრა: „კარგი, შვილო, ცოტაოდენი დამაცადე, მოვიფიქრებ, გავიხსენებ დიდ ხნის გაგონილს და გულს არ დაგწყვეტავთ, გიამბობთ, რაც კი მომაგონდება. ხუთშაბათს გასათხუპნად აღარ ნავალ და, აი, ამ ჩრდილში დინჯად და დალაგებით სულ დავფქვავ. ამ ხნის განმავლობაში კი

პირობა უნდა მოგვცეთ, რომ სულ ჩვენთან იქნებით, თუ არ შესწუხდებით“. მე, მართალია, გამგზავრებას ვაპირებდი, მაგრამ, რაკი თხოვნის შესრულებას დამპირდა, დავეთანხმე.

ამ დღიდან მთელი დღეები ჩრდილში ვატარებდი დროს. ბესო და მისი თანამგზავრები კარგი მომღერლები გამოდგნენ. ისე, საუზმეზე, სადილზე არ დავსხდებოდით, რომ სიმღერა არ აგუგუნებულყო. სიმღერის გაგონებაზე სხვებიც მოდიოდნენ მოსასმენად. ბესო ყველას პატიყობდა. პირში ლუკმას არ ჩაიდებდა უღვინოდ. ასე გავატარეთ ოთხი-ხუთი დღე.

დადგა ჩემი ნანატრი ხუთშაბათი. დილიდანვე გამოვცხადდი ბესოსთან. ჩვეულებისამებრ, ჯერ დავნაყრდით, შემდეგ გააჩალა ჩიბუხი და დაიწყო:

„ღმერთო დიდებულო, პირნათლად შემასრულებინე ჩემი მოვალეობა, მომეცი მოხუცს აზროვნება, გამიხსენი მეხსიერება, რომ ამ პატიოსან ახალგაზრდასთან არ შევრცხვე. დაახლოებით 60 წლის წინათ, სოფელ კაკაბეთში ცხოვრობდა ერთი გლეხი, ძალზე კარგი მომღერალი. მისი მამა-პაპა უფრო კარგი მგალობელ-მომღერლები ყოფილან. გვარი არც ეხლა მახსოვს, სხვასაც დავიწყებია, რადგან მას იცნობდნენ, როგორც „ბულბულაანთ ბიჭს“. აი, სწორედ იმ „ბულბულაანთ ბიჭზე“ უნდა მოგახსენოთ.

მოგეხსენებათ, ჩვენ, კახელებს, ისე, როგორც ქართლებს, ძალიან გვიყვარს სიმღერა. თუ გუნებაზე ვართ და დარდი არ გვძალავს, თითო ნაბიჯის გადადგმაზე წავილიდინებთ ხოლმე. ჩვენი კაცი ჭირშიაც კი არ დადუმდება. „ზარს“ ისე ასრულებს, რომ კაცს ჟრუანტელი დაუვლის მთელ ტანში.

ერთხელ ჩვენი კუთხის გლეხოზა შეყრილა დღეობაში. მოსულან ახმეტიდან, შილდიდან, კაკაბეთიდან, გურჯაანიდან, ხაშმიდან, თელავიდან, ველისციხიდან, სიღნაღიდან, მუკუზანიდან, გარეკახეთიდან და კიდევ სხვა სოფლებიდან. მღერიან, რა თქმა უნდა. ხან ერთი სოფლის გუნდი გამოდის თავისი ავლადიდებით, ხან — მეორე, ხან — მესამე და ასე რიგ-რიგობით. კაკაბელ „ბულბულაანთ ბიჭსაც“ წამოუხსამს სულ დარჩეული მომღერლები. ერთ კარგ მომღერალს გადაუხედავს თავისებისკენ და რაღაც უნიშნებია, თან კი ღიმილით თვალი ჩაუკრავს. „ბულბულაანთ ბიჭს“ თავის თავზე მიუღია, გული მოსვლია და მიუღექსია:

ყოყლოჩინობა რას გარგებს,
არც არის ასატანიო,
მოჭიდავესა გამოსცდის
ბურთი და მოედანიო!

შენ, ქიზიყელო, გაქებენ
ჩემსავით ხმის რაკრაკშია,
ბურთიკაშვილი¹⁶⁰ გვჭარბობდა
ორივეს სიმღერაშია.

შენ მე მაჯობებ, თუ მე შენ,
არ არის გასაკვირიო,
დრანჯობისაგან¹⁵⁹ გახდება
ნამუსი გასაკვილიო!

აბა, მითხარი, სიმღერის
სადაურობა რაშია,
მერე ორივე გავჯიბრდეთ,
არ მოხვდე კაკანათშია.

¹⁵⁹ ცუდი ქცევისაგან.

¹⁶⁰ განთქმული მომღერალი ძველად, კახეთში.

— ემანდ, რომ რალაცას პეიტრობ, აბა თუ იცი, მითხარი „გაფრინდი, შაო მერცხალო“ და მისი ჩანჩინილების ამბავი, — გადასძახა თურმე სილნალელს. ამის გაგონებაზე ყველამ ყურები ცქვიტა. შეჰყურებენ სილნალელს, აბა, რას უპასუხებსო. ქიზიყელს, ვითომ კარგად ვერ გაიგო, უპასუხნია:

— მაგისი რა მოგახსენო, მაგრამ ჩვენი მგზავრულის შესახებ კი რალაც გამიგონია, თუ გნებავთ მის ამბავს მოგახსენებთო.

„ბულბულაან ბიჭს“ გახარებია, დამშვიდებულა და ღიმილით უთქვამს:

— კარგი და პატიოსანი. შენ რაზედაც გაგიგონია, ის მითხარი, მერე მეც მოგახსენებ ჩემს მიერ ყურმოკრულს პაპისაგანაო.

ქიზიყელმა ანიშნა თავის ბიჭებს. შემოსძახეს „კახეთს მოადგა თარეში“, შემდეგ კი მოყვა ამის შესახებ, თუ საიდან და როგორ გაჩნდა ეს მათი მგზავრული. ჯერი მიდგა თურმე „ბულბულაანთ ბიჭზე“. ის წარდგა წინ, ქუდი მოიხადა, გადაავლო თვალი თავის ბიჭებს და ანიშნა მომზადებულიყვენ. თვითონ დაიწყო ისე გულსაკლავად, რომ მეტი არ შეიძლებოდა:

გაფრინდი შაო მერცხალო,
გაჰყე ალაზნის პირსაო,
ამბავი ჩამომიტანე
ომში დაკარგულ ძმისაო.

ნიშნადაც ეს გადაეცი,
კავი ამ ჩემი თმისაო,
უთხარი, ზედ აპკურია
ცრემლი საყვარელ დისაო!

იქნებ დაკოდილი არის,
სისხლი სდის მრავალგზისაო,
იქნებ ტყვედ წაუყვანიათ,
შუქი აკლია მზისაო!

დედაზედაც მოახსენე,
დამსგავსებია გიჟსაო;
უშენოდ მათი სიცოცხლე
ალარაფერი ღირსაო!

გაფრინდი, შაო მერცხალო,
გაჰყე ალაზნის პირსაო,
გასწი, გადაინავარდე,
სწავლა არ გინდა გზისაო.

იქ მყოფნი სულგანაბულნი უსმენდნენ თურმე. ზოგს ცრემლებიც კი მოერია. ყველა თავჩალუნული იდგა, თითქოს რალაცა დარდსა და ბოლმას დაეძალოს. ბოლოს კაკაბელების სიმღერამ ისე იმოქმედა თურმე, რომ ხალხში ქვითინიც კი გაისმა.

მთელი ის დღე უქეიფნიათ, ბევრი რამ კარგი უთქვამთ. სიმღერით ხომ ძალზე მოყირჭებულან. რომ მოგახსენეთ სიმღერაზე, ეს „ბულბულაანთ ბიჭს“ უსწავლია ერთ მუკუზნელ ბიჭისაგან — ზაქროსაგან. იმისთვის კი ქართლელ ბიჭს უოსტატნია — უსწავლებია. ქართლელს რქმევია ნიკა, თავის ბატონთან უმსახურია მეცხვარედ, თუ ხელზე მსახურად. ეს ზაქრო და ნიკა ერთმანეთს შეხვედრიან ერთ-ერთ თარეშის დროს, როცა ლეკები მოსწოლიან ჩვენებს ალაზნის

გაღმა მხრიდან და ისე დაახლოვებიან ერთმანეთს, რომ სულ ერთად ყოფილან ძმად შეფიცულებივით. შეტაკება დამთავრებულა ჩვენების გამარჯვებით. წამოსვლისას ქართლელ ნიკას დაუპატიჟნია ზაქრო. წამო, დაგვათვალე რე და მე თითონ გაგაცილებ შენს კახეთამდეო.

ნიკას გასათხოვარი და ჰყოლია, ზაქროს თურმე ძალიან მოსწონებია. ნიკას მშობლებსაც თვალში მოსვლიათ კახელი. ერთ საღამოს ნიკა ჩამოუგდებს თავის დაზე: ბიჭო, თუ მოგწონს, სიძედ გამიხდით. მე თანახმა ვარო, უთქვამს ზაქროს, თუ შენი მშობლები და შენი და წინააღმდეგნი არ იქნებიანო. მშობლებს ყოყმანი დაუწყიათ: მართალია, ბიჭი დასაწუნი არ არის ჩვენგან, მაგრამ ასე შორს როგორ გავათხოვოთ, ეს ერთადერთი გოგო გვიგდიაო. ნიკას მაინც თავისი გაუტანია და, დისგან რომ პირი აუღია, დედ-მამაც დაუყოლიებია. ამით გათავებულა მათი გარიგების საქმე. ბოლოს კი ზაქროს თან წაუყვანია ნიკა: ეხლა საჭიროა შენც დამათვალე როო.

ზაქროს დედ-მამას შვილისთვის უთქვამს: შვილო, ხომ იცი, რომ შენს მეტი პატრონი ჩვენ არ გაგვარჩნია, თუ შენ მოგწონს ამ ჩვენი სტუმრის და, და, თუ მისგან პირი გაქვს, ჩვენ რა გვექნება საწინააღმდეგოო. ზაქროს უღვაშებში ჩაუცინია. რამდენიმე დღის შემდეგ ზაქრო მოემზადება და თავის ბიძაშვილთან ერთად დაბრუნდება ქართლში ნიკას დის წამოსაყვანად. ქორწილი მოყვრებში გაუმართავს. პატარძალი რომ დაუნახავთ მუკუზნელ ქალებს, ჯერ ცხვირი აუნწევიათ: შორიდან რომ არ მოეყვანა, აქეთ მხარეს გასათხოვარი ცოტა იყოო, ნუთუ ზაქროს შესაფერისი არ გამოინახებოდაო. შემდეგ კი, როცა თინა, ზაქროს ცოლი, კარგად გაიცნეს, ისე მოსწონებიათ, რომ მეტი არ შეიძლებოდა.

ზაქრო თურმე ხშირად ეუბნებოდა „ბუღბუღაანთ ბიჭს“: ეს სიმღერა ჩემმა მოყვარემ, ქართლელმა ნიკამ, შემასწავლა ალაზნზე ლეკებს რომ ვდარაჯობდითო. ნიკა რომ დაიწყებდა, მე ხმას ავაცოლებდი, სადაც შემეშლებოდა, იქ შემანყვეტინებდა და შემისწორებდაო.

მე მუკუზნელი ზაქრო ვარ,
სახლი მაქვს სოფლის პირსაო;
ეხლა ქვა აღარა გორავს
სიპიც კი ჩემი ხნისაო.

მე და ნიკა დავხანულდით,¹⁶¹
ტრიალი იყო ხმისაო;
ორივე ტოლნი ვიყავით,
ორივე ერთი ხნისაო.

ყმანვილობისას ვცხოვრობდი
ქართლში, იმ ტინიხიდსაო;
ძმად შევეფიცე თავადის
ხელზე მსახურსა ბიჭსაო.

ყველაზე ძაან გვიყვარდა
სიმღერა ი მერცხლისაო...
ნიკამ თქვა: ეს ვისწავლევი
ძმობილთან ტინიხიდსაო!

ბატონი ხშირად მგზავნიდა,
საქმეს მაძლევდა დიდსაო.
მუშაობის დროს ვმღეროდი,
ამოსაწმენდათ ხმისაო.

თან დაუმატა, ეს თურმე
უთქვამთ ალაზნის პირსაო,
როცა ჩვენები თათრებსა
ეტაკნენ პირისპირსაო.

¹⁶¹ ორი მეზობელი ქალი პირობას დასდებს, ერთი, მაგალითად ერთ კვირას ძროხის ნაწველს მეორეს უზიდავს, შემდეგ კი მეორე პირველს, ამნაირად ერთმეორეს ხანუღია, აქ დამეგობრებას ნიშნავს.

მეც ცოტა ღროი დამირჩა,
ყავლი გავიდა წლისაო,
სად მერცხალს დავინახავდი,
შევუძახებდი მყისაო:

გაფრინდი, შაო მერცხალო,
იმედი ხომ გაქვს ფრთისაო,
მუკუზანს შეინავარდე,
სახლი მაქვს სოფლის პირსაო!

დედაჩემს შეუჭიკჭიკე,
ზაქროა ტინის ხიდსაო;
სულ მალე დაგიბრუნდება,
ოხვრა აღარა გჭირსაო.

IV

ის იყო ცოლი ვითხოვე,
ვთქვი, დავბინავდი ეხლაო,
გავიგე, ურჯულოებთან
ჩვენ მოგვიხდება შეხლაო...

ლექსი ორივემ ვიცოდით,
თავიდან ბოლომდისინა,
ვცდილობდით ხმები შეგვეწყო,
ვალად გვეთხოვა ღვთისთვინა.

ცოლმა ტირილი დაიწყო,
უშენოდ რა ვქნა ეხლაო,
შენ ნახვალ, მე აქ დავრჩები,
ბატონთან მიწევს შეხლაო.

მეც გამეხარდა, იმასაც,
რო შევახამეთ ხმებია;
ვინც მოისმინა, იძახდა:
— ძალზედა სანაქებია.

დედაკაცს ყური არ ვუგდე,
ტოლებს მივუდექე მხარშია,
იქ ერთი ბიჭი გავიცან,
აღაზნის პირას ჯარშია.

ჯარში სახელი გაგვეთქვა,
სთქვეს: სასიმღეროდ ღირსაო,
თუმცა ნალველით სავსეა,
სათქმელად „ზარის“ ხმისაო.

მას ზაქრო ერქვა სახელად,
თავთუხი იყო გვარშია;
სიმღერას შემოვძახებდით,
ვერ ვინა გვეჯობდა ხმაშია.

ერთი გახლავარ ქართლელი,
მეორეს კახი ზრდისაო;
ჩემი და მივათხოვევი —
თექა-ხალზედა ზისაო.

ეო, მეო,
მეც სხვას მივბაძეო,
დაიხსომეთ, რაცა გკადრეთ
ამ სიმღერაზეო,
ვინც ყურს მოჰკრავს, გული უკვნესს,
უბნელდება მზეო!

მე ქევხიანთ გვარისა ვარ,
სახელგანთქმული გვარისა;
მამა-პაპაი მყოლია
ყმა-გლეხი ბოდბის კარისა.¹⁶²

ლეკები ჩაუსახლიათ,
სხვა რჯულისა და გვარისა;
ერთგული, თვალის დამჭერი
ჩვენების სახლის კარისა.

ძალ-ლონის გარდა პაპაჩემს
სიმლერაც კარგი სცოდნია;
პატარობიდან იმისგან
ბევრი რამ გამიგონია.

ზოგი თუ გულს გადმივარდა,
ზოგი გულს ჩამრჩა კვალადა;
თუ გამახსენდა როდისმე
თავს არ დავიდებ ვალადა.

თავიდან ისე მოვყვები
არ გავხდე სავალალოდა,
თუ დამჭირდება, გონებას
მოვიხმარ იმის ხალადა.¹⁶³

მთელი კახეთი მივლია,
ლეკეთიც გადამივლია,
რა არ მინახავს, მსმენია,
სად რა არ შემომივლია?!

მაგრამ ერთი რამ სიმლერა,
პაპას რომ გაუგონია,
მსმენელს თუ გამგონებელსა,
უქია, მოუწონია.

„გაფრინდი, შაო მერცხალო“,
კაცს რომ სევდასა გვრისაო;
ორ ბიჭსა დაუმღერია
იქ, ალაზანის პირსაო.

როცა ლეკებსა ჩვენები
წყლის პირას ჩასაფრებია,
როცა ურჯულოთ თარეში
ჩვენს საზღვარს მოადგებიან.

იქიდან აქნობამდისინ
ვინც ამ სიმლერას მღეროდა,
გული სევდისგან უკვნესდა,
ხმა სიტყვებს შეეფეროდა.

„გაფრინდი, შაო მერცხალო,
გაჰყე ალაზნის პირსაო;
ამბავი ჩამომიტანე
ომში წასული ძმისაო.

იქნებ დაკოდილი არის,
სისხლი სდის მრავალგზისაო,
იქნებ ტყვედ წაყვანილია,
შუქი აკლია მზისაო.

ნიშნად წაულე ნაწნავი,
კავი, ამ ჩემი თმისაო,
უთხარი: — ზედ ასხურია
ცრემლი საყვარელ დისაო.

დედა ჭკუაზე შეშლილა,
თანაც შავებში ზისაო,
დილიდან საღამომდისინ
შემყურე მისი გზისაო!

¹⁶² საეკლესიო-სამონასტრო გლეხები ვყოფილვართო.

¹⁶³ ხალა — კაკლის დასაბერტყი გრძელი სარი. აქ: გონებას მივიშველებ, დავიხმარებ გახსენებისათვის.

დანიშნულის ცოდვით ვინვით,
დაემსგავსა მტკნარ გიჟსაო,
ალაზნისკენ იცქირება —
გაუტაცნია ფიქრსაო!

ფრთამალი ხარ, მალე მიხვალ,
არ გინდა სწავლა გზისაო,
გაფრინდი, შაო მერცხალო,
გასწი ალაზნის პირსაო!“

დანარჩენი აღარ მახსოვს
თავიდან გამეპარაო.
ი შიო გულგამირული
წმიდანებს დაედარაო.

33. ქალო, ქალთა მზეო

სოფელი ხელთუბანი მდებარეობს გორიდან 6-7 ვერსის დაშორებით. სოფლის თავში ეკლესიაა. მის ახლოს ამალღებული პატარა ადგილი კონუსისებური ფორმისაა. ეტყობა, ქვა-კირისაგან შეზავება. აქ უძველეს დროში ჩაუქოლავთ ორი ახალგაზრდა, ნათესაური სისხლის შერევისათვის, ზედ გადაუსხამთ აღუღებული ქაფქაფა კირი, ვინ იყვნენ ეს შეყვარებულნი, პეტრე პეტრიაშვილი მოგვითხრობს შემდეგს:

„ძველის ძველად სოფელ ხელთუბანში ცხოვრობდა თურმე კარგად შეძლებული ოჯახიშვილი გლეხი ცუკა. იგი მოხდენილი სიტყვა-პასუხის ადამიანი ყოფილა; ამასთან პურმარილიანი და სოფელში კარგად მიღებული. ცუკას ჰყოლია სილამაზით განთქმული ახალგაზრდა ცოლი, ნინო. ისინი ჯერ უშვილონი ყოფილან, მაგრამ იხტიბარს მაინც არ იტეხდნენ თურმე. იმედი ჰქონდათ, რომ უძეოდ არ გადაეგებოდნენ. ამ სოფელ ხელთუბანში სავაჭროდ დაიარებოდა ერთი ებრაელი შალვა. ამ შალვას ცუკას მიერ ბინად ჰქონდა გამოყოფილი ერთი პატარა ოთახი. ებრაელი ხანდახან რჩებოდა ხოლმე ღამ-ღამობით ამ მიწურ ოთახში, როცა ვერ ახერხებდა ცხინვალში წასვლას ცოლ-შვილთან. შალვა შინაურივით იყო ცუკას ოჯახში. ნინოს, ცუკას ღამაზ ცოლს, სილამაზის გამო სახელი შეუცვალა, უწოდა „ქალთა მზე“. ამის შემდეგ ეს ახალი სახელი მთელ სოფელს მოედო. ნინოს „ქალთა მზეს“ ეძახდნენ. „ეს, ყმაწვილო, კნიაზის შესაფერია, შენი კვნესა არა მქონდესო“ — ხშირად ეტყოდა ხოლმე შალვა, ვისაც კი შეხვდებოდა.

იმავე სოფელში ცხოვრობდა არანაკლები შეხედულების გლეხი — სანდალა (მოზდოკელიანთ ნიკას ბიჭი). სანდალა კარგი მოთამაშე და ფანდურზე დამკვრელი ყოფილა. იგი ხშირად დაიარებოდა ცუკასთან, სადაც ღამღამობით რჩებოდა თურმე, რადგან ნინოს როგორღაც ენათესავებოდა. ეს ყველამ იცოდა, ამიტომაც სანდალას ღამობით დარჩენა ცუკას ოჯახში არავითარ ეჭვს არ ბადებდა სოფლის თვალში, თუმცა სანდალას სახლი ორიოდე ნაბიჯით თუ იქნებოდა დაშორებული ცუკას ბინიდან. სანდალასა და ნინოს — „ქალთა მზეს“ შორის სიყვარულის ცეცხლი გაჩაღდა. მათ ერთმანეთი შეუყვარდათ. სანდალამ პირველმა იგრძნო

რაღაც უხერხულობა. თითქოს რაღაც ემართებოდა. დაფიქრიანდა, თან უხალისოთ შეიქმნა, მაგრამ ყურადღება არ მიაქცია. შემდეგ კი მოუსვენრობაც ემართებოდა, როცა „ქალთა მზეს“ ვერ ნახულობდა. ეხლა კი მიხვდა, რომ მას „ქალთა მზე“ უყვარს. უძილობამ და ფიქრმა ხომ მთლად გადარია ეს საწყალი ბიჭი. სულ თვალწინ ელანდებოდა „ქალთა მზის“ სახე. მან შეწყვიტა სიარული ცუკას ოჯახში. ცუკამ სანდალას ფეხის ამოკვეთა მიანერა მის მოუცლელობას. ალბათ, ველარ მოიცალა, რომ აღარ გვნახულობს ეს რამდენიმე ხანიაო. საბრალო სანდალა ფანდურზე დაკვრით იქარვებდა დარდსა და ბოღმას. ლექსი გამოთქვა და შალვას ხელით გაუგზავნა, როგორც პირველი წერილი:

ქალო, „ქალთა მზეო“!
გიცნობ ათი თვეო,
მეთერთმეტე დამიბნელე
ნუთი გახდა ღლეო.

ქალო, „ქალთა მზეო“,
ჩემო გრძნობის მზეო,
რომ მოგიკვდე, რასა ფიქრობ
საიქიოზეო!

ქალო, „ქალთა მზეო“!
ამ ჩემს სახეზეო,
ქარაგმაი წაიკითხე,
მაუნყე რიგზეო.

ქალო, „ქალთა მზეო“,
ხედავ, გავხდი ბზეო,
ქარმა რომ შემომიბეროს,
ამისვრის ბანზეო.

ქალო, „ქალთა მზეო“,
განმინათლე ღლეო,
შეხვედრა ნუ დამიზამთრე,
ნუ გამხადე ტყვეო!

ქალო, „ქალთა მზეო“,
გიცნობ ათი თვეო,
მეთერთმეტეს ნუ გაიყვან,
მომიდექ გვერდზეო!

ქალმა პასუხი დაუგვიანა. მოთმინებიდან გამოსული სანდალა ახლა მეორე ლექსსაც უგზავნის „ქალთა მზეს“ ისევ შალვას ხელით:

„ქალთა მზეს“ რომ გეძახიან,
ეგ ტყუილი არ არიო;
ქვეყანაზე ვინ იპოვოს,
იყვეს შენი სადარიო.

ვერ დავმაღავ, შემიყვარდი,
გულს სალტავს რაღაც რკალიო,
სულს მიწუხებს და მიხუთავს,
წამალი არსად არიო.

მართალია, ვნათესაობთ,
ღია მაქვს შენი კარიო,
მაგრამ ხალხი უღმერთოა,
ჩვენთვის იქნება წარიო.

მე უშენოდ ველარა ვძლებ,
მონამედ მყავს საყდარიო;
რაც შიგ ხატი ასვენია,
თავდებათ იგი არიო.

გწერავ წერილს, მაგრამ ვიცი,
სანუგეშო არ არიო,
შენგან ველი დამშვიდებას,
გამიღე გულის კარიო.

მართალია ვაჟკაცი ვარ,
მომივლია მთა-ბარიო,
თუ ნუგეში არ მომეცი,
ხვალვე დაგხვდები მკვდარიო!

ფეხი რომ ამოვიკვეთე,
ეს მოჩვენება არიო,¹⁶⁴
ვიმაგრებდი ამ ჩემს თავსა,
მაგრამ ღონე არ არიო.

ვიცი, ჩვენზე ცუდი ითქმის,
ენით ცივი სახმარიო,
მაგრამ სადაც გრძნობა სჭარბობს,
იქ გონება სად არიო!

შენი ეშხით შევიხუთე,
გამიჩნდა მანკის ქარიო,¹⁶⁵
ნათელი ბნელად მექცევა,
მაჭკნობს ტრფობის ავდარიო.

ჩემთან მოსვლას თუ ვერ ბედავ,
ხალხი რომ არ გადარიო,
კოკით ხელში მომიცადე,
სადაც საყდარი არიო.

სანამლავიც თანა გქონდეს,
ჯოჯოხეთის სადარიო;
ერთხელ მოვრჩე, მოვისვენო,
დამეხშოს გულის კარიო!

ამ წერილის შემდეგ კი პასუხს არ დაუგვიანია, მისი ერთგული შალვას ხელით მიიღო „ქალთა მზისგან“ გამოგზავნილი პასუხი ლექსად გამოყვანილი. სანდალამ ფაციფუციტით გადაიკითხა თავიდან ბოლომდე, წერილი „ქალთა მზისგან“ გამოგზავნილი ასეთი შინაარსისა იყო:

მთელი ღამე არა მძინავს,
გავხდი სხვისა საშველიო;
შენსკენ ილტვის ჩემი გული,
ცისმარე დღეს მოგელიო.

შენზე ძაან ვიტანჯები,
არვინ მოდის მნახველიო;
შენი სახე თვალწინ მიდგას
და ყოველ ნუთს მოგელიო.

ორთავ ლექსი გადვიკითხე,
ორივ გულის დამწველიო,
ტანჯვა უფრო გამირთულდა,
თან ბევრი მაქვს სათქმელიო.

ფეხი რათ ამოიკვეთე,
ხომ არ გაკრავს საბელიო,
ან თუ ჩემი ნახვისათვის
გაქვს ორი დღის სავლელიო!

მთელი ღამე ჭოტივით ვარ,
გავხდი სხვისა საშველიო;
თუ გწამს ღმერთი, ნულარ მტანჯავ,
ხომ გაიგე, რომ გელიო.

¹⁶⁴ ყასიდად, განზრახ ვაკეთებდი ამასო.

¹⁶⁵ გულის ავადმყოფობა.

ისედაც თავბრუდახვეულმა სანდალამ მთვრალივით ტორტმანი დაიწყო, მაგრამ გაახსენდება თუ არა ნათესაური კავშირი და ისიც, რომ, თუ რა დღე მოელოთ ორივეს ნათესაური სისხლის შერევისათვის, თავს ძალას დაატანს და ფიქრს მიეცემა. ასეთ ტანჯვაში და გაურკვეველ მდგომარეობაში იყო თითქმის ორი თვე. ისედაც ტანჯვისაგან დაკოდილი გული მისი, ნებისყოფა და მწუხარება ერთმანეთში აერია, როცა „ქალთა მზისაგან“ ამ წერილს მეორეც მოჰყვა ლექსად განცობილი. „ქალთა მზის“ სიყვარულმა გასტეხა ეს კლდესავით მაგარი ვაჟკაცი. მეორე წერილი „ქალთა მზისაგან“ მოწერილი ასეთი შინაარსისა იყო:

რად მიხდი თავს საეშმაკოდ,
რად გამიქარწყლე ლექსია,
ქალი მოგნონდეს, სტანჯავდე,
ეგ რა ვაჟკაცის წესია?!

შენი ღუმილი გულს მიკლავს,
დღე თუ ღამ მუდამ ვკენესია;
სიტყვას პასუხი ამშვენებს,
იმ თავით არის წესია.

შენ თუ აჰყვები სხვის სიტყვებს,
ვის შენტვის ჩაუკვნესია;
ძნელია კაკლის ამოთხრა,
თუ ღრმად გაუდგამს ფესვია.

მე უშენობით ვერა ვძლებ,
ფიქრმა დამიხრა გულია,
თუ ნახვა დამიგვიანე,
ეშმაკს მოჰკითხე სულია.

გაშმაგებული მოგელი
ჩვენი ორლობის გზაშია,
თუ ხანი დაიგვიანე,
მომძებნე სოფლის წყალშია!

სანდალა ჭკუა შეშლილს დაემსგავსა. არ იცის, როგორ მოიქცეს, რა საშუალებას მიმართოს, რომ სოფელში თავი არ მოეჭრას. თან კი „ქალთა მზის“ სიყვარული ლანდივით თან დასდევს, მაგრამ, როცა ამ წერილის შემდეგ მესამეს მიიღებს, სანდალა ხელს ჩაიქნევს და იმავე წუთში „ქალთა მზისთან“ დაიბადება. თუ რა ეშმაკმა აურია ჭკუა სანდალას, აი, შვილო, — განაგრძობს პეტრე — ამ ლექსიდან აშკარად დაინახავთ:

ერთ-ორ ღამეს კიდევ გიცდი,
გულის ძგერით მოგელიო;
მესამე დღეს დამინახავ
ყელზე მებას საბელიო.

შენი ეშხით ვერა ვძლები,
მშიერი ვარ, ვით მგელიო;
ეს წყურვილი მომიკალი,
თორემ არ მაქვს საშველიო.

ნულარ მტანჯავ, ნურც მანვალე,
ნუ გამხადე სათელიო;
რაც მომივა, მომივიდეს,
გამიქრეს დღის ნათელიო!

ეხლავ ვიცი, რაც მომელის,
მე ჩამქოლავს სოფელიო,
მდულარე კირს გადამასხამს —
გამიწყდება სახელიო.

სანამ კიდევ ნათელს ვხედავ,
ნუთიერ სიტკბოს ველიო;
შეისმინე, გენაცვლები,
შენი სიყრმის მტანჯველიო,
მერე რაც უნდ მომივიდეს,
ტკბილი იყვეს სასმელიო!

რა ეშმაკმა გადამრია,
რამ დამრია მე ხელიო;
რომ უშენოდ ველარა ვძლებ
ნინო ქალი კავთელიო!¹⁶⁶

ამის შემდეგ კი მათ შორის გაღრმავდა სიყვარული. მათმა თავშეუკავებლობამ მთელი სოფელი ააყაყანა. კაცები თუ თავს იკავებდნენ, ქალებს „ვაი-ფუი“ აუტყდათ. ცუკას ვერაფერს ვერ ეუბნებოდნენ, თუმცა უნდოდათ გაეგებინებინათ, მაგრამ ვერ უბედავდნენ. ბევრი ფიქრისა და ყოყმანის შემდეგ ასეთ ხერხს მიმართეს: ლექსი გამოუთქვეს, ვითომდა მისახვედრად, მაგრამ ცუკა ისე ენდობოდა ცოლს, რომ მისგან, ნინოსაგან, ლალატი ვერც კი წარმოედგინა. ლექსში ცუკას სახელს პირველად არ ახსენებდნენ, შემდეგ შეაპარეს:

გამოიღვიძე, ცუკაო,
გეყოფა მინდვრად ცმუკვაო,
შენსა „ქალთა მზეს“ სხვა ეტრფის,
მის ეშხით მოიხრუკაო.

სოფელში თავი მოგეჭრა,
ვაჟკაცი შეგარცხვინაო;
გაგიკახპავდა „მზე ქალი“ —
სანდალასთან ნეეს ნინაო.

თან კი ცუკა ეცოდებოდათ, მაშინ ასეთ ლექსს დაამღერებდნენ:

ცოლისა უკუღმართობას
ვერ ახსნის ბერძენთ ჯარიო,
ყველაზე გვიან შეიტყობს
თვალეზდამდგარი ქმარიო.

შეყვარებულები თავიანთ საქმეს განაგრძობდნენ. შალვა მთლად გადაირია, ძალზე ღელავს. მას გულს უკლავს ცუკას მხრივ მოსალოდნელი საყვედური. ფიქრობს, როგორ და რა გზით გაუმჟღავნოს „ქალთა მზისა“ და სანდალას საქციელი. ბოლოს გადაწყვიტა, რადაც უნდა დაუჯდეს, გაუმხილოს ცუკას. შემთხვევამაც ხელი შეუწყო. ერთ დღეს, როცა ცუკა მეორე სოფლიდან შინ ბრუნდებოდა ორღობის გზით, შალვა სწორედ იქ შეხვდა ცუკას. ცუკა მოიკითხავს თავის ოჯახს. შალვას რაღაცის თქმა უნდა, მაგრამ ენა ჩაუვარდება, თითქოს ენა სასაზე მიეკრაო, გაბედულობას ებრძვის. ბევრი ყოყმანის შემდეგ კანკალით მიმართავს: ჩემო ძვირფასო ძმაო და შვილო ცუკავ, შენთვის დიდი ხანია თქმას ვაპირებდი ერთი რამისას, მაგრამ ვერ გიბედავდი, ვერიდებოდი შენს წყენას, თანაც მრცხვენოდაო. შალვას ჯერ არ დაემთავრებინა

¹⁶⁶ ე.ი. კავთისხვეელი.

რის თქმაც უნდოდა, რომ ცუკა გაკვირვებული და აღელვებული შეეკითხება: რა იყო კაცო, რა მოხდა ისეთი, რომ სახეზე ასე შეშლილხარ, ხომ არაფერი უბედურება დატრიალდა ჩემს ოჯახში, „ქალთა მზეს“ ხომ არაფერი დამართვინაო. თან შეაჯანჯლარებს ისედაც გულგახეთქილსა და ფერწასულ შალვას. უკანასკნელი მუხლებში ჩაიკეცება და ლულლულით ძლივს ეტყვის: შენმა „ქალთა მზემ“ ცუდი საქმე ჩაიდინაო, შეგარცხვინაო, სანდალა შეიყვარაო, — ზედიზედ მიაყარა ისედაც დაბნეულმა შალვამ. — შენს სახლში მთელი ალიაქოთიაო, როცა შენ შინ არა ხარო, — ცუკა გაშრა ტყვიანაკრავით. აზრმა თავში გაურბინა — მიიჭრას ბინაზე, ცოლსა და სანდალას ბოლო მოუღოს, მაგრამ იქ რომ არ დახვდნენ, მაშინ ხომ ბოლმა გახეთქავს. შეჩერდება. შუბლზე ოფლის ხვითქს მოინმენდავს ფარაჯის კალთით. ძალას მოიკრეფავს და დაბალი ხმით შალვას რჩევას თხოვს. შალვა, ცოტა არ იყოს, გონზე მოვიდა. ცდილობს დამშვიდდეს. ცოტა ხნის შემდეგ გაბედვით ეტყვის ცუკას: მე ჩაგვამ ტომარაში, ხელში მოკლე კეტს მოგცემ, თავს მოგაკრავ და ბოხჩაზე უეჭველად მიცდის, საკაბის ყიდვა უნდა. ალბათ, სანდალას აყიდვინებს. დამიძახებს თუ არა, მე ცხენს მივაბრუნებ, ტომარას, რომელშიაც შენ იქნები, კარებზე მივაყუდებ. ერთ-ერთ ბოლჩას კი შევიტან სახლში, გავხსნი და გადავუშლი ფარჩას. „ქალთა მზე“ არჩევას დაუნყებს, სანდალაც, ვიცი, იქ იქნება, საკაბის გაზომვას რომ დავინყებ, ჩემებურად შემოვძახებ:

ჩემო ბამბის ტომარა,
გეყურება თუ არა,
მე რომ კეტი მოგაბარე,
მოიხმარე თუ არა?

ჩემს სიმღერას ყურადღებას, ხომ იცი, არ მიაქცევენ, რადგან ყოველთვის ვმღერი ვაჭრობის დროსა. შენ ამომძახებ ტომრიდან:

რა ვქნა ჩემო ურია,
თავი მოხლართულია,
მომიხსენ, რომ ამოვიდე,
დავაყენო ბურია...

მე მაშინვე ტომარას პირს მოვხსნი, ამოხტები და რაც გინდა, იმას ჩაიდენო. შალვას ხერხი ცუკას მოეწონება. რამდენჯერმე გაიმეორებენ ერთსა და იგივეს. ბოლოს მიდიან სოფელში. შალვა ხმამაღლა გაიძახის: „სავაჭრო ივაჭრეთო“... აგერ მიუახლოვდა ცუკას სახლსაც. „ქალთა მზე“ დიდი ხანია საკაბეს ელის. გასძახებს შალვას: მოდი შალვა. საკაბე მომიტანე თუ არაო? შალვა მიუხვევს. ცუკას სახლის წინ ცხენს გააჩერებს. გადმოიღებს ჯერ ტომარას, რომელშიც ცუკა ჰყავს დამალული და მიაყუდებს კარების კუთხეში. შემდეგ ერთ-ერთ თოფრაკსაც ჩამოიღებს და შეიტანს სახლში. ხედავს სანდალას ტახტზე ფანდურით ხელში. შალვა გაშლის ფართლელობას. „ქალთა მზე“ სახე ატკეცილი არჩევს საკაბეს, ბოლოს ერთ თოფს დაადებს ხელსა და ანიშნებს, აქედან მომიჭერი ერთი საკაბეო. შალვა დაინყებს გაზომვას, თან შემოსძახებს:

ჩემო ბამბის ტომარა,
გეყურება თუ არა,
მე რომ კეტი მოგაბარე,
მოიხმარე თუ არა?

„ქალთა მზე“ ისეა გატაცებული საკაბის არჩევით, რომ შალვას სიმღერას ყურს არ უგდებს, მით უმეტეს, სანდალას ჭკუა-გონება „ქალთა მზისკენ“ აქვს. ამ დროს მოისმის რაღაც ხმა:

რა ვქნა ჩემო ურია,
თავი მოხლართულია,
მომიხსენ, რომ ამოვიდე,
დავაყენო ბურია!..

შალვა მყისვე წამოხტება, მივარდება ტომარას, მოხსნის თავს. ტომრიდან უცბად ამოვარდება ცუკა თავის მოკლე კეტითა, დაერევა „ქალთა მზესა“ და სანდალას, იმდენს უთავაზებს ხან ერთსა და ხან მეორესა, სანამ კარგად არ მითეთქვავს. ეს ისე სწრაფად მოხდება, რომ ვერც სანდალა და ვერც „ქალთა მზე“ ვერაფერს მოახერხებენ. შალვა წასაქეზებლად გადასძახებს:

ეგრე ჩემო ცუკაო,
მიყვარს მათი ცმუკვაო,
„ქალთა მზე“ და სანდალაი
ეშმაკმა დაფუკაო.

ამ ალიაქოთსა და ყვირილში მეზობლებიც შეიკრიფებიან. ამ ჩოჩოლში ხალხი მიემატება. დათეთქვილ-დაჟეჟილ სანდალასა და „ქალთა მზეს“ აიღებენ და ორივეს ეკლესიის გალავანში დაყრიან მკვდრებივით. გამოურაზავენ კარებსა და ყარაულებს დაუყენებენ, რომ არავინ არ გამოუშვას ეს საწყლები. სოფელი მეორე დღესვე მოიწვევს ყრილობას. ასეთი დადგენილება გამოიტანეს: „სოფლის შემარცხვენელები, სისხლის შემრევენი, ჩაიქოლონ და ზედ აღუღებული კირი გადაესხათ“. როცა შერცხვენელები გონს მოვიდნენ, მიეცნენ შავ ფიქრებს. თავიანთ შეცდომაზე სულ არ დარდობენ. მათ სტანჯავთ მხოლოდ ხალხის განაჩენი, ისიც ჩაქოლვა და აღუღებული ქაფქაფა კირის გადასხმა. რა საშინელი განაჩენია, შვილო! განაჩენის სისრულეში მოყვანამდე ერთ-ერთი ასეთ რჩევას იძლევა, მიმართონ დიამბეგსა. მაშინ ეს თანამდებობა ახლად იდგამდა ფეხსა (ზოგი კი იძახის, სად იყო მაშინ დიამბეგობაო. ეს უფრო ძველი დროის ამბავიაო). ასე იყო თუ ისე, მიმართავენ სოფლის ბატონს, ვთქვათ, თავადს ან დიამბეგს. სანდალას პატრონებს უნახავთ დიამბეგი და დიდძალი ქრთამი მიუციათ. ხალხმა ეს რომ გაიგო, ლექსი გამოუთქვა:

იმდენი რამე მიაერთვეს,
მომსწრე ამასა ხმობდაო,
ი სულგაყიდულ დიამბეგს
სიცოცხლით ეყოფოდაო.

მაგრამ ქრთამმა სანდალასა და „ქალთა მზეს“ ვერ უშველა. დიამბეგს სძლია სოფლის განაჩენმა. დიამბეგს უთქვამს „ქალთა მზისათვის“: ჩემო „ქალთა მზეო“, როგორ მოგივიდა, რომ ეგ საქმე ჩაიდინე და ქმარი და სოფელი შეარცხვინე. შენს ქმარს საქვეყნოდ თავი მოსჭერიო. თუ ცუკასთან ცხოვრება არ გინდოდა, ჩემთვის მოგემართა და მე გაგყრიდიო. ამ ორ სიტყვაში კი აიღო იმდენი ქრთამი იმ ღვთისაგან დაწყველილმა დიამბეგმაო, გაიძახოდა სოფელი. ხალხმა თავისი განაჩენი სისრულეში მოიყვანა. დიამბეგის ბრახაბრუხი არაფრად ჩააგდო. აი, შვილო, სადაც ეხლა სვეტია, იმ ადგილას ამოთხარეს თურმე დიდი და ღრმა ორმო. ხელებშეკრული, სახეგაფითრებული „ქალთა მზე“ და სანდალა მიიყვანეს და დააყენეს ორმოს ნაპირზე. დუდგო ხალხმა მოიყარა თავი. ახლომახლო სოფლებიდანაც კი მოვიდნენ ამ საზარელი სურათის სანახავად. უცბად ასტყდა ქვების რახარუხი, დაუშინეს „ქალთა მზესა“ და სანდალას. საწყლები მოსხვეპილივით გადაეშენნენ ხაროში. ქვები ტყვიასავით მიდიოდა. შუამდის რომ ამოყორეს, მოიტანეს დიდი ქვაბებით აღუღებული კირი და საწყლებს ზედ გადაასხეს. კირი და ქვა, ერთმანეთში აირია-გაითქვიფა... ატეხილა საშინელი ქვითინი და წივილი. ბევრმა თურმე ვერ გაუძლო ამ საზარელ სურათს, გულწასული მოეშვა თურმე იქვე. ქვითინებდა დიდი თუ პატარა. ასეთი ხმებიც კი ისმოდა: ეს რა უღმერთობაა, განა ასეთი რა დააშავეს, რომ ასე ჯოჯოხეთურად აწამებენო. მაგრამ გვიანლა იყო. რამდენიმე ხნის შემდეგ ლექსი გააწყეს, ამბობენ, თითქოს ეს ხვენწა და ვედრება იყო ამ ტანჯულების გადასარჩენად. ბარემ ამასაც მოვყვები, შვილო. აი, ეს ვედრება, რომელსაც ზოგიერთები ბუტბუტებდნენ იმ დროსაო:

ღმერთო, მაღალო, გამჩენო,
გადმოიხედეო,
„ქალთა მზეს“ და სანდალასა
უბნელდებათ დღეო!

უსანეთო,¹⁶⁸ არ მოაკლო
წყალობა რიგზეო,
გაუგრილე მათ ტანჯვაი,
გაუგრძელე დღეო!

გორიჯვარო,¹⁶⁷ შეავედრე
ქრისტეს „ქალთა მზეო“,
საიქიოს მიიყვანე —
სამოთხის კარზეო.

დედა ღვთისავ,¹⁶⁹ გევედრები
ნახეთ თქვენი ძეო,
ტანჯვისაგან დაიფაროს
სანდალა და „მზეო“.

¹⁶⁷ გორიჯვარის ეკლესია წმინდა გიორგის სახელზეა აშენებული. გორის ახლო მთაზეა.

¹⁶⁸ ეკლესია სოფელ მეჯვრისხევში. ესეც იმავე წმინდანის სახელზეა აშენებული.

¹⁶⁹ პატარა ეკლესიაა სოფელ ახრისის ბოლოს.

ულუმბისა¹⁷⁰ ღვთისმშობელო,
ვიმედობთ თქვენზეო,
მდულარე გააყინულე,
იხსენ „ქალთა მზეო!“

შენც ხელთუბნის¹⁷¹ ღვთის ტაძარო,
რომ დგეხარ განზეო,
სანდალას და „ქალთა მზისა“
იყავი შემწეო!

აღნიშნულ ლექსს სოფლის დედაკაცები „ზარით“ მოსთქვამდნენ. ამრიგად, იმ ადგილზე, სადაც ეს ორი უბედური ჩაადულაბეს, აღიმართა სვეტი რამდენიმე წყრთის სიმაღლისა. მობინდდა, ხალხი დაიშალა გულმოკლული.

ასე უყვეს სანდალას და
ლამაზ „ქალთა მზესაო“,
ნათესაობის მგმობელი
დაიბნელებს დღესაო.

აი, შვილო, იმ ადგილს რომ ხედავთ, სწორედ იქ არიან ტანჯვა-წვალებით ჩახოცილი ის ორი ახალგაზრდა. მათი მოგონება დღესაც კი თავზარსა სცემს ყველას. გამვლელი ამ გორაკის გვერდზე ისე ვერ აივლ-ჩაივლის, რომ გულისტკივილით არ ჩაულაპარაკოს, — „უბედურებო“, — და განაგრძოს გზა.

სად იყო ამ გასამართლების დროს ცუკა, — არ იკითხავთ? ის სანყალი, გულწასული, თავში სიცხეავარდნილი, ხალხს ეჭირა თურმე და ამშვიდებდა. სანყალმა ცუკამ მთელი წელიწადი ხეხა ლოგინი. მისი მორჩენის იმედი აღარავის ჰქონდა. მეზობლები რიგ-რიგობით ყარაულობდნენ, სანამ გონს არ მოიყვანეს, როგორც იყო, კარგი და კეთილი მეზობლების დახმარებითა და მათი ხელის შეწყობით ცუკას გამოკეთება დაეტყო. ჯერ სახლში ფუსფუსებდა, ბოლოს კი მუშაობასაც შეუდგა. ამბობენ, როცა ცუკას მოუხდებოდა იმ ყორეს გვერდით გავლა, აუტყდებოდა ქალივით ტირილი და ტორტმანით გაუვლიდა, ერთ დროს საყვარელი ცოლის, ეხლა კი ასეთი ტანჯვითა და უღმერთოდ ჩამარხულისა და ჩადულაბებულის საფლავს. ბევრჯერ ფარაჯის კალთით მოუწმენდია ღვარივით ნაკადი ცრემლები „ქალთა მზის“ გახსენებაზე შინ თუ გარეთ. ასე იყო რამდენიმე ხანს. ცეცხლის ამფუებელი არავინ ყავდა. რამდენიმე ხნის შემდეგ, მეზობლების დაჟინებითა და რჩევით, ცოლი მოუყვანეს.

მეორე ცოლი არაფრით ჩამოუვარდებოდა სანყალ „ქალთა მზეს“. მალე გოგოც შეეძინა ერთ დროს ტანჯულსა და განვალებულ ცუკას. ეს გოგონა პირწავარდნილი „ქალთა მზე“ იყო და ცუკამაც „ქალთა მზე“ დაარქვა თავის გოგონას.

¹⁷⁰ ეკლესია სოფელ ფცა-ტკოცის მახლობლად.

¹⁷¹ ეკლესია ხელთუბნის მახლობლად.

მეორედ კი ვაჟიშვილი გაუჩნდა. ასე და ამრიგად მისი ოჯახი დაემსგავსა მართლაც ოჯახს. ამ გარემოებამ ცუკა მთლად გამოცვალა, მას დაეტყო გამოცოცხლება. ისევ ისეთი დინჯი, ხალისიანი და ენაწყლიანი გახდა, როგორც წინათ იყო, იმ უბედურ შემთხვევამდე. სოფელიც პატივისცემით ეპყრობოდა. სოფლის არც ერთი საკითხი არ გადაიჭრებოდა ცუკას დაუკითხავად.

ხალხმა ნახულ უბედურებას გვერდი არ აუხვია. „ქალთა მზის“ გარშემო მალე გაიჩარხა საფანდურო ლექსი. ცუკა ყურს რომ მოჰკრავდა ამ ლექსს დამღერილს ფანდურზე, გაახსენდებოდა უბედური „ქალთა მზე“, წარმოუდგებოდა თვალწინ ოდესღაც წყნარი და ტკბილი თავისი ოჯახი, ჩაფიქრდებოდა და თავის ქნევით ერთს ისეთს ამოიოხრებდა, თითქოს მთელი ქვეყნის ჭირ-ვარამი მის გულში ყოფილიყო ჩამარხული.

აი, საფანდურო ლექსიც:

ჩვენებიანთ ცუკას ყავდა
ცოლად „ქალთა მზეო“,
სახით ისე ანათებდა,
როგორც ცაში მზეო.

შენ „ქალთა მზეს“ ყური უგდე
ღამეა თუ დღეო,
გული კი არ აიცრუო
სამუშაოზეო!

ასე კარგადა ცხოვრობდნენ
რამდენიმე თვეო,
სანამ მათ არ დაუბნელდათ
ეს ნათელი დღეო.

ცუკას გული მოუვიდა
ი კახპა ცოლზეო,
გამოჭრა შვინდის კომბალი
ბალის ბოლოზეო.

ქალს შეუჩნდა სანდალაი,
ტანად ალვის ხეო,
მოჰხიბლა-მოაჯადოვა
ჩვენი „ქალთა მზეო“.

— გამიძეხი, ჩემო შალვა,
მივასწროთ სულზეო,
თორემ ხელიდან წაგვივა, —
გავსკდები გულზეო.

ცუკამ დიდ ხანს ვერ გაიგო,
საქმეზეა მხნეო,
სანამ შალვამ არ გაანდო
სოფლის ბოლოზეო.

შინ რომ მივიდა, შესძახა:
— ეი, „ქალთა მზეო!“
ჩქარა კარები გამიღე,
გოდრით მომაქვს ბზეო.

შალვა ებრაელმა უთხრა:
ცუკას ჭირიმეო,
ხომ იცი, რომ ერთგული ვარ
შენი სახლის მეო.

— აბაღე, ბზეს აქ რა უნდა,
შესდე ერდოზეო.
ცოტა ხანი მომიცადე,
არა ვარ ზეზეო.

თურმე ი ბიჭთან გორაობს
ფარდაგ-ჭილობზეო,
სანდალა კი გატვრენილა
ქალის გულმკერდზეო.

ცუკამ კარი შეამტვრია,
ახსნა ჩარჩოზეო,
კეტიტ ცოლსა და კუროსა
უცხუნა რიგზეო.

ღიამბეგსა მოახსენეს:
— ნახდა „ქალთა მზეო“,
სამართალი რამე მოგვე
ნესზე და რიგზეო.

მოქრთამული ღიამბეგი
ზის მუთაქაზეო,
— ე რა საქმე ჩიღინე,
ჩემო „ქალთა მზეო?!“

თუ ქმართან ყოფნა არ გსურდა,
გეჩივლა დროზეო,
წამსვე არძას დაგინერდი,
ცოლ-ქმრის გაყრაზეო.

ხალხში კი ჩოჩქოლი ატყდა
ამ განაჩენზეო,
ღიამბეგს ყური არ უგდო:
— ვერა სჭრის რიგზეო.

„ქალთა მზე“ თავის კუროთი
ხელთუბნის თავზეო
ჩაქოლეს და დაანერეს
ასე ბრტყელ ქვაზეო:

„ქალსა ქმრისა მოლაღატეს
დაუბნელდეს მზეო,
ყველა ასე ჩაიქოლოს,
როგორც ქალთა მზეო!“

ნათესაურ სისხლის შემრევს
დაადგეს ეს ღლეო,
ყველა ასე ჩაიკიროს,
როგორც „ქალთა მზეო“.

ამ ლექსის გამომთქმელია
სიღამონიძეო,
სახელად ერქვა დავითი
ქაიხოსროს ძეო!

დაასრულა თუ არა პეტრემ ეს ლექს-ამბავი, ჩიბუხი გააჩალა და ფიქრს მიეცა. ხელთუბნიდან ვიდრე გორამდე კრინტი არ დაგვიძრავს არც ერთ ჩვენგანს. ბინდისას გორში ჩამოვედით, დიდი მადლობა გადავუხადე და ერთმანეთს დავშორდით. მას შემდეგ პეტრეს შესახებ აღარაფერი გამიგია.

34. ცოლი გამიდიდგულდა

გაგონილს მოგახსენებთ, სოფელ ავნევეში გამიგია გაბო სესიაშვილისაგან. დიამბეგობის შემოღებაზე უფრო ადრე მომხდარა ეს ამბავი. ერთ კაცს ჰყოლია ცოლი, სახელად პელა. ამ ქალის ქმარი დათა წითლანაშვილი (წითლანთ დათა) კარგი ჯმუხი და ჩასხმული კაცი ყოფილა. თანაც კარგი მომღერალი და მაგარი მოჭიდავე. მესტვირეობაც კარგად ეხერხებოდა. ჭირსა თუ ლხინში წითლანანთ დათა რომ არ ყოფილიყო, არ იქნებოდა.

— აბა, შვილოსან, უდათოდ რა გემო აქვს პურის ჭამასაო, — ასე იტყოდნენ თურმე მისი ამხანაგ-ნაცნობები. დათა ხშირად ჩადიოდა გორში რამერუმეს საყიდლად. შინ ისე არ დაბრუნდებოდა, რომ ცოლისათვის ან საკაბე, ან ფლოსტები და ან სხვა რამ არ ეყიდნა და არ მიეტანა. ერთი სიტყვით, არ იცოდა, თუ როგორ ესიამოვნებინა ცოლისათვის. მაგრამ ის შერწვენებული და დაწყევლილი, ისეთი მოღუშული შეხვდებოდა ქმრის მიტანილს, რომ საწყალმა დათამ არ იცოდა, რა ექნა. ერთხელ მოთმინებიდან გამოსულმა ვაჟკაცმა ასე უთხრა ცოლს: — დედკაცო, რას მანვალე? ხან გესიამოვნება, ხან ფილენჯი მოგივლის და უცბათ გადაირევი. რაც შემეძლო, ის გიყიდე და მოგაქვავე, სხვა მეტი რა ვქნაო?! — როცა ასე მაგრად დაუხვდებოდა ქმარი, პელა თითქოს მოითაფლებოდა, მაგრამ ცოტა ხნის შემდეგ ისევ გაუდიდგულდებოდა. დათა სულ ტანჯვაში ჰყავდა იმ არგასახარელს. დათა ფანდურს წამოავლებდა თუ არა ხელს, მოჰყვებოდა ქარაგმიან სიტყვების დამღერას.

ერთხელ ასეთი სიმღერა გალასტა:

ქმარმა ცოლის ხასიათი
ვერ გაიგო, ვერაო,
ვერც ალერსით, ვერც ჯავრობით
ის ვერ დააჯერაო.

არაფრისგან არას ვაკლებ,
მომაქვს რაც რომ უნდაო,
უიმისოდ ხელს არ ვახლებ,
რაც იმას არ უნდაო.

ქმარმა ცოლის ხასიათი
ვერ გაიგო, სწუხდაო,
იძახოდა: ამ ოხერსა
ნეტავი რა უნდაო.

ვერსა გზით ვერ მოვანონე
დიბეტი¹⁷² თუ ფარჩაო,¹⁷³
ამისთანა სიცოცხლეც კი
კოლოპურტად დარჩაო.

ბოლოს დათასა და პელას საქმე ველარ წავიდა კარგად. დაიღუპა ქალმა მეტი კაპასობით თავი. ხალხმა მათი ამბავი გალექსა კიდევ:

¹⁷² უძვირფასესი ნაქსოვი.

¹⁷³ უძვირფასესი ნაქსოვი.

ცოლი გამიდიდგულდა,
ფარჩის კაბას დავპირდი,
ისევ გადმომიბრუნდა.
ემმაკის ცხენზე შეჯდა,
ისე გამიდიდგულდა.
ფლოსტები რომ უყიდე,
უცბად გადმომიბრუნდა,
კიდევ გამიდიდგულდა,
აღარ გადმომიბრუნდა.
დაბასმული მივართვი,
ცოტა გადმომიბრუნდა.
უცბად განყრა, გარინდდა,
იძახის: ეს არ მინდა,
ქინძისთავი ოქროსი¹⁷⁴
მარგალიტებით მინდა.
ეხლა ესეც ვუყიდე,
ამ ჯერ გადმომიბრუნდა.
უცბად სახით ატლასდა¹⁷⁵
ისევ გადამიბრუნდა!

დამტანჯა ეს ვაჟკაცი,
სულ მთლად დამადნო კაცი.¹⁷⁶
ბოლოს ვერ მოვიტმინე,
გორში მიმყავს ტივითა;
წყალმა ბურჯს დაგვაჯახა,
სიმწრისაგან ვლვივითა.¹⁷⁷
როგორც იყო ავცურდი,
ნაპირზე გამოვედი,
ჩემი ცოლი მეძახის:
„გადმომიგლევი ღვედი!“¹⁷⁸
მე ყური მოვიყრუე,
ქიმად ნაველ ნავითა,
ცოლი ლიახვმა იგლო
შუბლის ქინძისთავითა!
ოხრად დარჩა სუყველა —
ნაყიდი იმ თავითა!

ხალხმა ამ ამბავს სხვა ლექსებიც მიაყოლა:

ახია, რაც მოუვიდა
ი ოხერა, ვერანასა,
სულ მთლად გადაგვიბირებდა
დედაკაცებს ყველანასა.

ცოლებს ყველას გადაგვირევს,
ავგინენავს მთლად სახლსაო,
სულ უკუღმა ააქოთებს
საწყალ გლეხის ოჯახსაო!

ახია, რაც მოუვიდა
ი წყეულსა, ოხერსაო;
ამისთანა მეზობელი
სულ არ უნდა სოფელსაო.

კარგია, რომ ჩაუძირავს
დიდი ლიახვის წყალსაო;¹⁷⁹
მე სურამელი არონა¹⁸⁰
აღარ მოგანყენთ თავსაო!

¹⁷⁴ შუბლის ქინძისთავი.

¹⁷⁵ სიბრაზისაგან განითლდა ატლასივითო.

¹⁷⁶ სფსც არქივში დაცულ ხელნაწერში დამატებულია ეს ორი სტრიქონი.

¹⁷⁷ ფერი შეგვეცვალა, შევმინდითო.

¹⁷⁸ ე.ი. მიშველე როგორმე, გადამარჩინეო.

¹⁷⁹ დიდი ლიახვი ჩამოუდის გორს და უერთდება მდინარე მტკვარს.

¹⁸⁰ არონა ციციანაშვილი — ლექსისი მთქმელი.

35. საროს დანიშნული (სახუმარო საცეკვაო)

ერთი „ბუზიკაზე“ უკრავს, მეორე — დაირაზე. დანარჩენები ტაშს აყოლებენ. ლექსს ორი ასრულებს რიგ-რიგობით — სიტყვა-პასუხის სახით.

- I — ხელთუბანში ამოსულა ბერშაეთის წყარო,
- II — აბა, ერთი ვათამაშოთ კეკელა და მარო.
- I — გუშინ, დილით დანიშნულა ჩვენი ბიჭი სარო,
- II — ისიც აქ მოვაძუნძულოთ, გული გავახაროთ!
- I — თურმე გოგოს ეუბნება: დეკნავ, კარგი ხარო!
- II — რა ვუყოთ, რომ ბავშვობიდან ცოტა კოჭლი ხარო.
- I — შენთან აბა რას გახდება ტანტალაანთ მარო,
- II — რა უშავს, რომ ცალი თვალით ბრუციანი ხარო,
- I — კეკელა ვერ შეგედრება, ჰგავს სიმინდის ტაროს,
- II — ნუ დარდობ, თუ აქლემივით კუზიანი ხარო!
- I — ჩვენს სოფელში გოგო არ გჯობს, მათთან მთვარე ხარო,
- II — რა ვუყოთ, რომ ოჯახშია ფეთხუმივით ხარო!
- I — მე მაინც არ დაგინუნებ, ჩემი ბედი ხარო,
- II — კოჭლი, ქუტა, ბრუტიანი, ყველას სჯობიხარო!

36. შემოგხედავ, მზეს გადარებ

„დედაჩემის ნათქვამს მოგახსენებთ“, — ამბობს ოქრო ჯავახიშვილის მეუღლე სოფელ ძევერიდან. — სოფელ ერგნეთში ერთ-ერთ თავად ხელხეულიძის ოჯახში ისეთი ლამაზი გოგონა იზრდებოდა, რომლის მსგავსი იმ დროს გორის მაზრაში არ მოინახებოდა თურმე. ხალხმა ამ გოგონას არაჩვეულებრივი სილამაზის გამო მარგალიტა დაარქვა.

ხელხეულიძის ოჯახში, ამ ქალის გამო, ბანარაულებელი სტუმრობა მოდიოდა. მასპინძელი ყველა მიმსვლელს შესაფერად უმასპინძლდებოდა, მშვენიერ დროს ატარებინებდა სტუმრებს. ახალგაზრდობა ხომ მთლად გადარია მარგალიტას სილამაზემ.

სადილის შემდეგ, მზე რომ შუბის ტარზე დავიდოდა, იმ სოფლის თავზე იმართებოდა ჯირითი და ბევრი რამ სხვა გასართობი. ქალები ჯგუფ-ჯგუფად დაყოფილი კენჭს ყრიდნენ და, რომელ ჯგუფსაც ერგებოდა ეს მშვენიერი გოგონა, ის თავის წრეში ჩააყენებდა და მის გარშემო ფერხულს აბამდა. ბოლოს ჯგუფები ერთიანდებოდნენ და უმღეროდნენ:

შემოგხედავ (და) მზეს გადარებ,
ინდოეთ ქვეყნიდან მოსულსა.
გევხარ თვალმარგალიტს უფასოს,
მთვარს და ბადრსა ამოსულსა!

თავთუხია (და) მსხვილმარცვალა,
ფაფუკისა სადარია,
ბატონიშვილნი ყველანი
გააგიჟა, გადარია!

მნათობი ხარ (და), მზის მშვენება
შენთან (და) რა დასადარია,
გაბადრულ მთვარეს რომ წუნსა სდებ,
ამას გიმღერს მთა (და) ბარია!

შემოგხედავ (და) მზეს გადარებ,
ინდოეთ ქვეყნიდან მოსულსა.
გევხარ თვალმარგალიტს უფასოს,
მთვარს და ბადრსა ამოსულსა.

ლამაზი და მშვენიერი მარგალიტა გაათხოვეს. ვილაც მდიდარმა იმერელმა თავადიშვილმა წაიყვანა. იმერეთს გათხოვილ თავადის ქალს თურმე საშინელი სენი შეეყარა. ლამაზი სახე „ბატონებმა“ დაუდაღეს და დაუსახიჩრეს.

ამ მშვენიერი ქალის უბედურებით გულნატკენმა ხალხმა გამოუთქვა მარგალიტას ლექსი:

ჩვენ თავადის მარგალიტა
უწინ იყო ქართლის თვალი,
მის წინ ვერვინ წარდგებოდა,
ვერც ერთი ბატონის ქალი!

დაულარავთ მთელი სახე,
დაულრეცავთ პირის კანი;
აფსუს, ჩვენო მარგალიტავ,
რომ არა გაქვს გასაქანი!

თამარ დედოფალსა ჰგავდა,
იყო მზე და იყო დარი;
მის ბადალსა ვერ ნახავდი,
გინდაც გეგლო მთა და ბარი!

ასე არის გაჩენილი,
სილამაზე ხანმოკლეა,
ძნელად თუ ვინმეს გაუვლის
დიდხანს სახის სიჭორფლეა.

მაგრამ უცბად შეიცვალა,
გულს მოედო სევდის ალი;
ბატონებმა — ყვავილებმა
დაამჩნიეს თვისი კვალი.

ზოგს ბავშვობისას ეწვევა,
გაუვლის, ვით ზენა ქარი;
თუ მოზრდილი იგდო ხელში,
მაშინ საშიშარი არი!

37. მოდი, აქ დაჯექ, შვილო

— ეს დიდი ხნის ამბავია, როგორც დამახსოვდა, ისე მოგახსენებთ, — ამბობს ტიტო დედენაშვილი. — ერთ ვაჟკაცს, სახელად თამაზს, მოსწონებია ქალი. ქალს მაქო ერქვა თურმე. აუწერელი სილამაზის ყოფილა. მაქოს ყოლია ამხანაგი შუშანა, ისიც მეტად ლამაზი, მომხიბვლელი. ახალგაზრდა ვაჟი ვერ გარკვეულიყო გრძნობაში. ხან ერთის სილამაზე იტაცებდა, ხან მეორის მშვენება, ხან ერთს ეტროფოდა, ხან — მეორეს. ბოლოს მაქოს მშობლებთან მისულა ქალის სათხოვნელად. მაქოს პაპას ფანდური აულია ხელში, დაუმღერია და სიმღერით დაურეგებია სტუმრად მისული ვაჟი: ჯერ სამშობლოს ვალი მოიხადე, მერე ცოლის შერთვაზე იფიქრე, ჯერ ახალგაზრდა ხარ და გამოუცდელი, გრძნობებს ნუ აყვებიო:

მოდის აქ დაჯექ, შვილო,
ჩემი სისხლხორცის ნაწილო,
უდრო-უდროვოდ გულს იჭკნობ,
ჯერ ნაადრევად ნაჩრდილო!

ჯერ ისევ ყმანვილი გეთქმის,
შენთვის სალი სიტყვა მეთქმი;
მაქოსა და შუშანაზე
ცუდი რამ არ გამომეთქმის!

მაქო შუქურ ვარსკვლავია,
ცის მნათობი, დილის ვარდი;
შუშანა კი ბადრი მთვარე,
ზღვას და ხმელეთს შენაზარდი.

ყური მიდგე, ჩემო შვილო,
ქვეყანა მაქვს შემოვლილი;
ბევრის მნახველს, ბევრის გამგონს,
ბევრჯელ გამბრთხოვია ძილი!

(რასაც გეტყვი დამიჯერე,
შენთვის ცუდი ხომ არ მინდა;
შემდეგ თავში მოისაზრე,
გადასჭერი, როგორც გინდა).¹⁸¹

მაქო — შარიშური¹⁸² არის,
თანაც შუქურ ვარსკვლავია;
გულით და გრძნობით ყამირობს,¹⁸³
ძალზე ძნელი სახნავია!¹⁸⁴

ჯერ შენ ახალგაზრდა გეთქმის,
თუმც თან გახლავს ვაჟაკაცობა;
რა უყოთ, რომ მაქოს ეშხმა
გაგაშმაგა, გაგაცოფა!

ჯერ ნორჩი ხარ, აკოკრდება
გიშრისფერი წვერ-ულვაში;
თანაც აზრი შეგეცვლება,
ჭკუაც შებრძანდება თავში!

მაშინ სულ სხვას დაამღერებ,
გულსაც არ გაიხვევ დარდში!
ეხლა, თუკი შეგიძლიან,
გაეშურე მეფის ჯარში.¹⁸⁵

ეს ორიც წამოიზრდება,
გაიმთვარებს გიშრის კავში,¹⁸⁶
სანამ შენ დაბრუნდებოდე,
შეტოპავენ ეშხის ტბაში.¹⁸⁷

მანამდის კი არ იფიქრო
შენ ამ ორ მარგალიტზედა,
გულისყური იქით გქონდეს,
რომ გაიმარჯვო მტერზედა.

მეც, თუ პირი არ ვიბრუნე,¹⁸⁸
დავსეტყვავ ამ ფანდურზედა:
შარიშური, შარი მაქო,
და ლამაზ შუშანაზედა!

ჯერ კი ამაზე ნუ ფიქრობ,
მტრისკენ გაიტანე კვალი;
სამშობლოს წინ მოიხადე
ვით ქართველმა შენი ვალი!

¹⁸¹ სფსკ არქივში დაცულ ხელნაწერში დამატებულია ეს სტროფი.
¹⁸² კობტა, პენიანი.
¹⁸³ გამოუცდელი.
¹⁸⁴ ძნელად რომ კაცმა დაიყოლიოს, ძნელი მოსარჯულბელიაო.
¹⁸⁵ საომრად ჩაენერე.
¹⁸⁶ უფრო დამშვენდებიან, რომ წამოიზრდებიანო.
¹⁸⁷ გრძნობას დაემორჩილებიან.
¹⁸⁸ თუ არ მოვკვდიო.

38. ერთი ლალა ქალის ამბავი („გასათხოვარი ქალი ვარ...“)

აბაშიძიანთ ქალის ლალაზე გაგონილს მოგახსენებთ. იმ ქალს ლამაზ კეკეს ეძახდნენ. ლალაობაში გაუტარებია თავისი დღენი და წუთისოფელი, იმიტომ დარჩენილა გაუთხოვარი.

აბაშიძეს თავისი ერთადერთი ქალი დარიკო რომ გაუთხოვებია, დიდ მზითებთან ერთად, კეკეც მიუყოლებია, რადგან დარიკოს დაჟინებით მოუთხოვია თავისი საყვარელი ლალას გაყოლაც.

კეკე ვაჟკაცური ქალი იყო. ცხენიან კაცს ხმალამოღებულს შეებრძოლებოდა თურმე, თუ საჭირო იქნებოდა. ჩვენს ბატონთან უსწავლია წერა-კითხვა; ხელსაქმეც კარგი სცოდნია. კეკეს ნაირნაირი ზღაპრები, ლექსები, აქეთურ-იქითური ხომ მსმენელებს ხიბლავდა. იმისათანა ჩონგურზე დაკვრას კაცი ვერსად მოისმენდა. ის შეჩვენებული რომ დაამღერებდა თავის ნაზი ხმით, მთელი დამსწრე, დიდი თუ პატარა, განაბული უსმენდა თურმე. ახალ ბატონებსა და მიმსვლელ-მომსვლელ დიდკაცობას ისე შეჰყვარებია, რომ წინ ზიხარ, უკან დაჯექიო ვერ უბედავდნენ. ერთი სიტყვით, ჩვენი ახლომახლო სოფლების თვალი ყოფილა ეს გლეხის ქალი.

თუ რომელიმე გლეხს ბატონი უდიერად მოეპყრობოდა, კეკე მაშინათვე მივარდებოდა ბატონს გაცხარებული კრუხივით. ერთი ასეთი შემთხვევა ყოფილა: ერთ ჩვენს სოფელს გლეხს ტყეში თვალი მოუკრავს დათვის ბელისათვის. ბელი კაცის დანახვაზე დამფრთხალა და იქვე ბუნაგში შეუფარებია თავი. გლეხი არ მოშორებია, შემძვრალა და გამოუთრევია. ამ გლეხს ალბათ მკლავის იმედიც ექნებოდა. როგორც კი გამოსულა ტყიდან, დაუნახავს გააფთრებული მისკენ მიმავალი დედა დათვი. გლეხი არ დაბნეულა, ბელი დაუსვამს და თითონ მოუმარჯვნია შუბი. როგორც კი მივარდნილა დასაგლეჯად დედა დათვი, ამ გლეხს ისე მოხერხებით ჩაუცია შუბი, რომ ნადირი იქვე უსულოდ გადაქცეულა. გლეხსაც ცოტაოდენი ჭრილობა მიუღია. ბელი წამოუთრევია და ჩვენი ბატონისათვის მიურთმევია: აი, ბატონო! მოგართვით ბავშვების გასართობად, მხოლოდ გააფრთხილეთ, რომ არ გააღიზიანონო. ბატონს მიუღია საჩუქარი. ბავშვები ამის დანახვაზე ხომ სულ გადარეულან. ვის რძე მოჰქონდა, ვის პურის ნაჭერი, ვის სურით წყალი და ვის რა. ასე იზრდებოდა თურმე ეს პატარა დათუნია. ჯაჭვით გამობმული ჰყოლიათ. ბევრს აცინებდა თურმე ეს ბელი დიდებსაც კი. როცა კარგად მოიზარდა, ხასიათი გამოეცვალა თურმე. ხუმრობის გულზე როცა არ იყო, სულ ბურტყუნებდა და თვალეხი სისხლით ევსებოდა. დიდები ბავშვებს არიგებდნენ, მაგრამ ბავშვი ხომ მოგეხსენებათ, კერპია და, აი, ამ სიკერპემ კინალამ იმსხვერპლა ბატონის ერთადერთი შვილიშვილი.

ბიჭუნას სახრით უწვალებია ბელი. გარშემო არავინ ყოფილა. ბელს უთმენია, უთმენია და, პატარა რომ არ მოშვებია, სცემია. ბავშვი შიშისაგან განზე გამხტარა და აუტეხია ყვირილი. ამ ყვირილზე მთელი ხალხი გარეთ გამოცვინულა. მივარდნია ბავშვს, გაუხდიათ ტანისამოსი, დაუნახავთ პატარა განაკანრი. ბატონს რომ მოახსენეს, გულგახეთქილი მივარდა ჯერ ბავშვს და ცოტა რომ დაიმედდა, გასწია ბელისაკენ. უცხუნა და უცხუნა სახრე. ასტყდა დათვის საზარელი ყვირილი და ძაღლების ყეფა. უცებ ბატონმა გაიხსენა თურმე გლეხი — ბელის მომყვანი, მაშინვე უბრძანებია მისი მიყვანა. გლეხი გამოცხადებულა. ბატონმა არც აცია, არც აცხელა და

უმონყალოდ გაასახრინა უდანაშაულო გლეხი. ამ ხმაურობაზე კეკეც მოირბენს, დაინახავს რა გაფითრებულ გლეხს, მიხვდება მის უბედურებას, გაექანება ბატონისაკენ და გააფთრებით მიუღექსავს:

რას ჩადიხარ, ბატონო,
ავი ქკუის პატრონო,
სამართალი არა გაქვს,
რომ გლეხკაცს უპატრონო!

თუ ეგ სანყალი პირუტყვი
ბავშვებს აულრენია,
ეგ გლეხი რა შუაშია,
აქ რომ დგას ნანყენია.

შენც მადლობის მაგივრად
სახრე დაგიშენია?!

ამ დროს გამოჩნდება დარიკოც. ბატონი ქალიშვილის დანახვაზე მოლბება. მერე დაბალი ხმით იტყვის:

— ეს აჯილლა მომაშორეთ, თორემ სხვასაც ბევრს რამეს წამოროშავსო. კეკე გაიგებს ბატონის სიტყვებს, მიუბრუნდება და გესლიანად მიაძახებს:

რატომა ვარ აჯილლა?
რატომ გკადრე ავია?
იმიტომ, რომ თქვენი ქცევა
ცეცხლში დასანვაია.

ამ კეკეზე ბევრი რამ გამიგია, მაგრამ სიბერემა და გაჭირვებამ თავისი გაიტანა და მოგონებების თქმის ეშხი სულ მთლიანად დამიკარგა. — ასე დააბოლოვა მოხუცმა იაკობ სულიაშვილმა.

კეკეს გამოთქმული ლექსი სოფელ ბრონლეთშიაც ჩავწერეთ:

გასათხოვარი ქალი ვარ,
მადარებენ სავსე მთვარეს,
თურმე ჩემსა შესაფერსა
ვერ ვის შეხვდნენ ამ ჩვენს მხარეს.

ერთმა მაჭანკალმა მითხრა:
სხვების ქკუას ნუ აჰყვები;
ბედს აიციდენ თავიდანა
და გულის ჯავრს გადაჰყვები!

ბევრი შუაკაცი მოდის,
ბიჭიც ბევრი დამანახვეს,
თვალში რომ არცერთი მომდის,
ბოღმა მარჩობს იმათ მნახველს.

დავუჯერე, არ ნავაგე,
რაც სთქვა, გულზე დავინერე,
დათას ულუმბაში¹⁸⁹ გავყე,
მასზე ჯვარი დავინერე!

¹⁸⁹ ულუმბის ღვთისმშობლის ეკლესია ქართლში.

39. დიამბეგს ქალი მოსტაცეს

დიამბეგს ქალი მოსტაცეს
კობტა, ლამაზი, მზიანი;
ჯერ ისევ გაუფურჩქნავი,
ოთხ ნაწნავ გიშრისთმიანი.

სამი დღე-ღამე ატარეს,
გზა ჰქონდათ აღმართიანი;
ზოგან თუ ხრამი უფსკრული,
ზოგან სულ შალი კლდიანი.

იაბო ცხენი მოჰგვარეს,
მუხლამდის ფაფარიანი,
ზედ შესვეს ქალი მნათობი,
თან სიტყვა ჰკადრეს წყლიანი!

ჩერქეზთა ბატონს ვაჟი ჰყავს
კობტა და ხუჭუჭთმიანი.
მნათობი იმას მიჰგვარეს,
ვაჟკაცი უქეს ხმიანი!¹⁹⁰

კახეთში ერთი თავადი დაუნიშნავთ დიამბეგად. ცხოვრობდა ახმეტის ახლო-მახლო. მას ჰყოლია ერთადერთი ასული, ძალზე ლამაზი, სახელად თამარი რქმევია, მისი სილამაზის ამბავი მთელ საქართველოს მოსდებია. ეს ქართლის ერთ-ერთ დიამბეგსაც გაუგია და მაშინვე შუაგაცი უფრენია და შემოუთვლია კახეთის დიამბეგისთვის: შენი ქალი ჩემს ერთადერთ ვაჟისთვის მსურს, მობრძანდით ჩემთან, მესტუმრეთ, ნახეთ ჩემი შვილი და, თუ მოგეწონებათ, დავნახულდეთ — დავმძახლდეთო. კახეთის დიამბეგს საქმე შორს დაუჭერია: ჩემი ქალი ჯერ ბავშვია, მის გათხოვებას არ ვფიქრობო.

გავიდა ცოტა ხანი და კახეთის დიამბეგს ქალი მოსტაცა ჩერქეზი ბატონის ვაჟმა. დიამბეგი დასდევნებია ჩერქეზებს, მაგრამ ქალის კვალი ვერსად აღმოუჩენია. ამ ამბავს ქართლშიაც მიუღწევია. ქართლის დიამბეგმა დამწუხრებულ მამას შემოუთვალა:

კახეთის დიამბეგოვო,
მაგ შენი კუთხის ბეგოვო,
ასეთი ყურმიგდებისთვის
მათრახით დასაბეგოვო!

ამ ამბის გაგონებაზე
მეც ვაჟი გადამერია;
ვინ იცის, თავს რას დამართებს,
ახალგაზრდაა, შტერია!

წინაღვე უნდა გცოდნოდა,
გული გქონოდა შიშითა,
აბა, ეხლა რას უშველი,
ტირილითა და ვიშითა?!

შენ მანდ ეცადე, მე აქა,
მოვივლი ხმელეთს, ზღვასაო;
რომ დავიბრუნოთ მნათობი,
არ დავიზოგავ თავსაო!

ორივე დიამბეგი ეძებდა დაკარგულს, ბოლოს გაიგეს, რომ ჩერქეზთ ბატონის რძალი გამხდარა. კახეთის დიამბეგს ის ამბავიც მოუტანეს, რომ ჩერქეზი ბატონიშვილი მზად არის ქრისტიანობა მიიღოს და თქვენთან ზედსიძედ შემოვიდესო.

¹⁹⁰ სახელგანთქმული.

40. ბეთლემის საყდარზე

ბეთლემის ტაძარს აქებენ
იმ დიდ მთა ყაზბეგისკენა,
გაჰყვები ვინრო ბილიკსა,
ნუ წახვალ ყაზბეგისკენა!

ოღრო და ჩოღრო ბევრია,
უნდა იფოფხო კლდისკენა,
ფეხი თუ ცოტა წაგიცდა
მოსხლტები უფსკრულისკენა!

შორიდან იგი არა ჩანს,
თუმცა ტყე არ აფენია;
ვერ იგებ ჩიტის ბუდეა,
თუ რამე სხვა ნაშენია!

ამბობენ, მეფის ხელია,
იმ ჩვენი თამარისაო;
ვისაც შიში არ უგრძენია,
არც ზღვის, არც ხმელეთისაო!

თამარმა ბრძანა: „ეს ნიში
რომ ეფარება გორასა,
აქ შეიკრიბეთ, ილოცეთ,
ნუ შიშობთ მტრის მოწოლასა!“

ურჯულო აქ ვერ მოგვაგნებს,
გინდ სჯობდეს ფრენით ქორსაო;
აქა-იქ ჩასაფრებული,
ვერ მოვა დიდხანს გონსაო!

გინდაც მოგვანვეს თათარი,
შემოჰყვეს კლდისა გორასა;
აქა-იქ მარჯვე ბიჭები
ხრამში გადუშვებს გორასა“.¹⁹¹

ამრიგად, ააგებინა
აქ სალოცავი ნიშიო;
კლდეებში გახვეულია,
ასვლის დროს გქონდეს შიშიო!

კარს გამოაბენ რკინისა
ჯაჭვი ღვედზედა დიდიო;
ბოლოს დაჰკიდეს ნალივით
ხელისა მოსაკიდიო!

მტრის შიში არვის ჰქონოდა,
გინდაც გარს შემორტყმოდაო;
ვინც გაბედავდა მიპარვას,
თავის გაჩენას გამობლაო!

მტერმა იცოდა ადგილი,
ჯარიც დიდძალი ჰყავდაო,
მაგრამ რომ ვერ უდგებოდა,
მუდამ სირცხვილი სწავდაო!

გაბრუნდებოდა უკანა
კბილების კრაჭუნითაო;
ემუქრებოდა გურჯებსა
დაფდაფის ბრახუნითაო!¹⁹²

შენახულია საყდარი,
მხოლოდ გზა გაპარტახდაო;
ვინ სწირავ ან ვინ ლოცულობს
გამოსაცნობი გახდაო!

ბეთლემის საყდარს აქებენ
თავის მიუვალ გზითაო,
ბევრი სხვა დაუნგრევიათ,
ეს კი გადარჩა ღვთითაო!

¹⁹¹ დაჭრილ-დახოცილთა დიდ რაოდენობას.

¹⁹² დოლის დაკვრით.

41. ყინწვისის ტაძარზე

ყინწვისის ტაძარს აქებენ,
თამარის აშენებულსა;
შორიდან უჩანს გუმბათი,
კაკლებში გაშენებულსა!

დარჩენილია თქმულება
დედათა მონასტერზედა,
მას შემდეგ ხალხი მოუბნობს
თამარის მონასტერზედა.

თურმე ყოფილა ვიღაცა
ვაჭარი ზორაბაბელი,
ქრისტიანობა არ სწამდა,
ზანქანი იყო სახელი.

თვალად თუ ტანად ლამაზი,
ახოვანი, ვით მდევიან;
ამ ურჯულოსა ლამაზი
ქართველი შეურჩევია.¹⁹³

ასე სცხოვრობდნენ კარგა ხანს
ხალხისა შეუმჩნევლად;
ზანქარი კრინტსაც ვერ ძრავდა,
სიმუნჯე სჯობდა ბევრად!

მაგრამ რა დაიმალება
როდისმე ამა ქვეყნად;
თამარ მეფემაც შეიტყო
ყინწვისის შესარცხვენად.

მოიხმო ზორაბაბელი
მყის სამეფო დარბაზშია,
უსიტყვა: „მართალი არის
რასაც კილობენ¹⁹⁴ ხალხშია?“

ზორაბაბელი გაყვიტლდა,
სახე შეექმნა კოჭისა;¹⁹⁵
ფიქრობს: ეხლა კი დამიდგა
დრო დათოკვის-შებოჭვისა!

თამარმა თავისებურად
უბრძანა: „ზორაბაბელო,
რაზე შვრებოდი მაგ საქმეს
ურჯულო ცდა უსახელო?“

შენ რჯულით ჩვენი არა ხარ,
მისდევ მოსესა მცნებასა;¹⁹⁶
შეგიცდენია ქართველი,
ქრისტეს აყენებ ვნებასა!

გამოეთხოვე სიცოცხლეს,
შენს ქონებას და სახელსა,
თუ არ მიჰყვები ჩემს ნებას,
ჩემს გულის ფიქრს — სანადელსა!

მხოლოდ ერთი რამ დაგიხსნის
ეხლავ გადუდგე შენს რჯულსა;
ქრისტიანობა მიილო,
არ დაუმძიმო შენს სულსა.

მაშინ იცხოვრებ, როგორც გსურს,
ქართველ ქალს გითმობ ცოლად;
რადგან ორივე იქნებით
სარწმუნოებით ტოლად!

დილამდის გაძლევ ვადასა,
როგორც გიჯობდეს, იფიქრე,
ხვალ მომახსენე, თუკი რომ
ეს აზრი გადაიფიქრე!“

¹⁹³ ქართველი ქალი.

¹⁹⁴ რასაც ხალხი ლაპარაკობს, მართალიაო?

¹⁹⁵ ყვითელი ფერი დაედოვო.

¹⁹⁶ შენ სხვა რჯულისა ყოფილხარო.

ამ სიტყვის გაგონებაზე
ცხრად მოიკაკვა ზანქანა,
რჯულის შეცვლისა საკითხმა
გააქან-გამოაქანა!

მოსწყდა ლასტივით მეფის წინ,
ათრთოლდა ვითა ბავშვია,
დაუფიქრებლად პასუხობს,
რაც მოუვიდა თავშია.

— დიდო მეფეო, ნუ მრისხავ,
მე შენსა ფეხის მტვერსაო;
გთხოვ. მაპატიოთ რაც ბრძანეთ
ამ შემოდგომის დღესაო!

რჯული რომ გამოვიცვალო,
სჯობს ცოცხლად ჩავიქოლოვო,
ან ჩემი ხელით მახვილით
სიცოცხლე ჩავიქოლოვო!

საქმეს არ გამოასწორებს
ჩემი სიცოცხლის გაქრობა;
არც თუ ჩემისა ცოლისა
სიყვარულისა ჩაქრობა.

თუ ნებას მომცემ, მეტს ვიზამ,
ეს მაგრძნობინა გულმაო;
ისეთს შენობას ავაგებ
იხაროს ქრისტეს რჯულმაო.

მე გინდ ვყოფილვარ, გინდ არა,
ამით რა შეგემატება;
მონასტრის აშენებით კი
რჯულს სხივი მოემატება“.

დასთანხმდა დიდი მეფეი,
ზანქან შეუდგა საქმესა;
ტაძრის შენება დაიწყო,
საძირკველი ჰგავს ნალმევსა.

სამ-ოთხ წელიწადს მოუნდა
მონასტრის აშენებასა;
წინასწარ იცის ზანქანმა,
მეფე შეასხამს ქებასა.

სართული სართულს დაადგა,
გუმბათი სწვდება ცასაო,¹⁹⁷
ქარელში გაიგონებდი
მონასტრის ზარის ხმასაო!

საქმეს რომ მორჩა, წარუდგა
ზანქან ჩვენს დედოფალსაო;
მეფეს ეამა, უმადლა,
თან არ აშორებს თვალსაო!

ზანქანს სიცოცხლე აჩუქა,
გულით რომ იყვეს სრულიო;
თვის აშენებულს ტაძარში
მიიღო ქრისტეს რჯულიო.

მან თავის საქმე განაგრძო,
ტაძრებს მოჰკიდა ხელიო;
მეფე თამარიც გაუხდა
მფარველი-მწყალობელიო.

ზანქანის ცოლი გამოდგა
უშვილო, დედაბერიო;
რაც რომ ქმართანა ცხოვრობდა,
შვილი არ ჰყავდა ღერიო.¹⁹⁸

¹⁹⁷ ზოგან: „გუმბათი გუმბათს დაადგა, ე. ი. სართული სართულს მიუმატაო.

¹⁹⁸ ე. ი. არც ერთი.

ისიც მოლოზნად შევიდა,
სხვებიც მიაწყდა ბევრიო;
მას შემდეგ ტაძარს დაერქვა
დედათა მონასტერიო!

დრო-ჟამმა ბევრი შესცვალა
ამქვეყნად ყველაფერიო,
მაგრამ ყინწვისის მონასტერს
ვერ აფცქვნა ერთი ღერიო!

დგას როგორც მღევი, გმირთ-გმირი,
უდრეკი, როგორც კაჟიო;
დროთა სვლამ ვერ გზით შებედა, —
გააღებინოს ბაჟიო!

მნახველი დღესაც თვალს მოჰკრავს
ამ მონასტერსა — ფალავანს,¹⁹⁹
მისი გუმბათი დასცქერის
კაკლით შემოსილ გალავანს!

42. ყურშაო

არც ოთხფეხია და არც ფრინველი,
არც მიმინოა და არცა შველი,
ვინც გამოიცნობს, ბრუსაბლის²⁰⁰ თავზე
მას გემრიელი ვახშამი ელის!

(ხალხური გამოცანა)

|

ერთი ბატონი გავიდა მინდვრად,
გულ გასართობად, სანადიროთა,
თავის ყურშაო თან წაიყვანა,
რომელს მიტევა არა სჭიროდა.

დანიახავდა თუ არა ფრინველს,
ან თუ ნადირსა სადმე ტყეშია,
ელვის სისწრაფით თავს დაესხმოდა,
და ჩაბლუჯავდა მაგრად წელშია.

მწევარზე ძლიერ ბატონს უყვარდა,
რაც ხანი ჰყავდა, გულით ზრუნავდა,
სმას არ აკლებდა, არც თუ ჭამასა,
მხოლოდ ერთ რამით ძალზე ჭმუნავდა!

როცა ყურშაოს უკვირდებოდა
და გაუყრიდა თვალსა თვალშია,
თითქოს ეშმაკი ელანდებოდა
ი ჯოჯოხეთის ცეცხლის ალშია!

გააჟრჟოლებდა უეცრად ბატონს,
მაგრამ ერთ ნუთით იყო ეს შიში;
ხელს ჩაიქნევდა და ძველებურად
სანინკნარს სჩრიდა ყურშაოს პირში.

ერთხელ მივიდა ბატონთან გლეხი,
როგორც შეშვენის მონადირესა,²⁰¹
ზალიკო ერქვა, მეტსახელად კი
ხევი ეძახდა „დაიჭირეს“.

¹⁹⁹ განთქმულს, ღონიერს, მკვიდრს.

²⁰⁰ იალბუზის მთაზე.

²⁰¹ დარბაისლურად.

დიდო ბატონო, გთხოვთ ნუ შემრისხავთ!
მონადირე ვარ ბავშვობიდანა,
ლეკებამდინა ვერვინ მჯობიან,
საქმე მიქნია მე ამისთანა!

დათვი ხელდახელ დამიჭერია,
ირემს მივდევი, როგორც რომ ტყვია;
რაც რომ ვნადირობ, არრა სულდგმული,
ღმერთს გეფიცები, არ გამიშვია.

დაცოფებული ბელების დედა²⁰²
და ეშვიანი დამიზვერია,
სიათა ხეზე მიმიყუდია
და ხელით ისე დამიჭერია.

დიდი ხანია თქვენი ამბავი
როგორც ზღაპარი, ისე მსმენია;
თქვენს ყურშაოს რომ ქვეყანა აქებს
და თანაც სახლში დაგირჩენიათ;

ბატონი ყურშაოს ჩაამწყვდევს პატარა ოთახში. ზრუნვას მანც არ აკლებს. ერთი-ორჯერ სანადიროდაც კი წავა მარტო, მაგრამ მალე შეიცვლის აზრს ერთი გარემოების გამო და ყურშაოს ძველებურად იყოლიებს თავისთან.

ერთ დღეს მინდვრიდან დაბრუნებულსა,
ყური მოუკრავს, რომ წერნეტ მთაზე
უშველებელი ირემი დადის,
არ ჩადის დაბლა არემარეზე!..

იქვე მახლობლად გაჩნდება დათვი,
ირმის კვალს მისდევს ხოხვით, მალვითა;
მაგრამ ირემი, ყნოსვა მახვილი,
თან სძოვს და თან კი უჭვრეტს თვალითა!

მასზე ამოგდით მზე და მთვარე,
მითი ამაყობთ ამ თქვენს მხარესა;
ის კი არ იცით, რომ მაგისგანა
ერთ დროს იგემებთ რამე მწარესა!

ეგ არც ფრინველი, არც ოთხფეხია,
თითქოს ერთიც და მეორეც არის,
ეგ ღვთისაგანა დაწყველილია —
და მცველი ჯოჯოხეთისა კარის!..

გირჩევთ გაუშვათ ანდა ჯურღმულში
ჩაუშვათ, სალტებით შეკოჭილი,²⁰³
თქვენ ინადირეთ უმაგისოთა
და ნუ დარჩებით გულშებოჭილი!“

გამოეთხოვა ზალიკა ბატონს
და მიაშურა თავისა მთასა,
ბატონი ძალზე დაღონებული
დღე-დღე ივინყებს იმ გლეხის თქმასა!..

ესმის ბატონსა და გული მოსდის
დათვზე, რომ დასდევს საწყალ ირემსა;
გულში გაივლებს ირმის შველასა,
ისევ ყურშაო გადაარჩენსა?..

ზალიკოს რჩევა მთლად დაავინყდა,
ისიც, რომ გლეხი იყო მისკენა;
ერთ მშვენიერ დღეს ი ყურშაოთი
ირმის საშველად გასწევს მთისკენა!

²⁰² ძუ დათვი.

²⁰³ მაგრად შეკრული, გათანგული.

ბატონი დიდის წვლებით ავა მთის ქეროზე. დაინახავს მშვიდად მობალახე ირემს, რომლის სილალე ჰხიბლავს. ყურშაოს თვალებს აუხვევს წინასწარ, ვაი თუ არ დამემორჩილოს და ირემი გააფუჭოსო. ელის დათვის გამოჩენას. ლოდინში ღამე მოუსწრებს. მეორე დღეს დილით ირემი ცვრიან ბალახს გულიანად შეექცევა. ბატონი გეზს შეიცვლის — ტყე-ტყე ფრთხილად, ფეხაკრეფით უახლოვდება ირემს. ამ დროს უშველებელი დათვი კამარას აკეთებს. ირემი გაუგებს დათვს მუხანათობას და ადგილიდან მოსწყდება. დათვი მალე ჩამორჩება. ბატონი ველარ მოითმენს და ყურშაოს თვალებს აუხსნის, იგი მიბმული ყავს ქამარზე მაგრად: ყურშაო მოიკრებს ძალას და მირბის-მიფრინავს. ბატონს თითქოს მიათრევს. დაინახავს, ირემი გადაეშვა მეორე კლდეზე, დათვი იცვლის მხარს და ძუნძულით შეაფარებს თავს ტყეს. ყურშაო ერთი შემოხედავს ბატონს და, რაც ძალი და ღონე აქვს, გააკეთებს კამარას. ნაპრალის მეორე მხარეზე ვერ გადავა, თავის ბატონიანად ჩაიჩეხება ხრამში.

ბატონი როცა ავიდა მთაზე,
და რა მოავლო იმ ადგილს თვალი,
ნახა ირემი მობალახეი,
მხოლოდ დათვისა ვერ ნახა კვალი!
თვალი აუკრა თავის ყურშაოს
და გამოიბა ქამარზე მაგრად,
იმ ღამეს თვალი იქ მოატყუა,
და თანაც ღვედი ისე დაძაგრა,
რომ ყურშაოი სულს ვერ ითქვამდა,
იყო ხესავით გაშეშებული,
მეორე დილით რომ არ აეშვა,
ამოსძვრებოდა იმ საწყალს სული.
გათენდა, ხედავს ბატონი ირემს,
გულიანად და მშვიდად მძოველსა,
თვალი ვერ მოჰკრა ბუტბუტა დათვსა, —
პირუტყვის მტერსა, სისხლის მწოველსა!

ცოტა ხნის შემდეგ რომ გაიხედა,
უშველებელ დათვს მოჰკრა მან თვალი,
ბურტყუნა მოსხლტა ირმისაკენა,
უკვე გაიგო მან მისი კვალი!
მაგრამ ჩამორჩა და ბურტყუნითა
იქვე უღრან ტყეს მიუშვა თავი.
ბატონმა ყურშას თვალი აუხსნა
და, რომ მან ნახა ეს სანახავი,
გაჰკრა ღვედს მძლავრად, თანაც ბატონი,
როგორც რომ ბავშვი, აათამაშა,
ირემმა კი მსწრაფლ მათ დანახვაზე
უფსკრულს გადევლო — გადითამაშა.
ყურშაო იწევს, თან იკრებს ძალას...
ერთი შეხედა ბატონს თვალეში²⁰⁴
(და) თვალუნვდენ ხრამში თან ჩაიტანა!

II

დალაქის ბიჭო მათეო,
ეგ ტვინი აათათეო,²⁰⁵
მოდო „ყურშაოს“ ამბავი
მოგვიყე, გაგვანათეო!

ი ცხონებულსა მამაშენს,
ძველი ამბების მხეხელსა;
თქმა არ უნდოდა, თუკი რომ
ბადიმს ახდიდა ბელელსა!

²⁰⁴ ზოგან: „ერთი შეავლო ბატონს თვალი და უძირო ხრამში თან ჩაიტანა“.

²⁰⁵ ჭკუას ძალა დაატანე, მოიგონე, გაიხსენეო.

მათე მოჭყვება:

— ყოფილა ძველად ვაჟკაცი,
ღვთისაგან მონათლულია,
ძალ-ღონე, სილამაზეი,
ენითა არა თქმულია!

სადაც მოჰკრავდა მღევს თვალსა,
არ გაუშვებდა ცოცხალსა,
ჩიკორივითა სტყორცნიდა,
თან ასწორებდა მის კვალსა!

ასე ცხოვრობდა ყმანვილი²⁰⁶
სახელად ამირანია,
მაგრამა მისმა კერპობამ
მთლად შეუმოკლა ხანია.²⁰⁷

ნათლიას შური ჩაიდო,
ის როგორ გავიფარდოო,²⁰⁸
იმასაც დავეჭიდები,
ერთი მის ღონეც ვნახოო!..

ჭაბუკმა ბევრი ინანა,
როცა დაეყრდნო ღონესა;
ნათლიამ დასცა ნათლული —
ძალა ვერ შეაწონესა!²⁰⁹

დასცა და იქვე პალოთი
კლდის გულში ჩაატაბიკა,²¹⁰
მას შემდეგ მიჯაჭულია
ეს მღევი — ბიჭი ტალიკა.²¹¹

ტყვესთან უეცრად გაჩნდება
ყურშაო იმის მხსნელადა;
ფინიასავით ჯაჭვს ლოკავს,
ლოკვით ლევს, თუმცა ძნელადა!..

როცა ეს ჯაჭვი თანდათან
ლოკვით იქცევა ბენვადა,
და ამირანს სურს განყვიტოს,
სწორედ ამ დროს მის ბედათა

მჭედელი დილით, უნძრახად,
კვერს დასცხებს ღონით გრდემლსაო,
ამირანს ცეცხლი ედება,
ჯაჭვს რომ იხილავს მთელსაო!

გულდანყვეტილი მიწვება
ზურგით ხორკლიან კლდესაო,
ყურშაო ღონე მიხდილი
ლოკავს ცისმარე დღესაო!

ასე იტყოდა მურაზა,²¹²
რო მოვიდოდა ჩვენსაო.

²⁰⁶ ზოგან: ვაჟკაცი.

²⁰⁷ დღე შეიმოკლაო.

²⁰⁸ როგორ გავიტოლო.

²⁰⁹ ვერ შეუფარდეს.

²¹⁰ ჩაურჭო.

²¹¹ ტალიკა — კობტა, მშვენიერი.

²¹² შემოკლებით თეიმურაზი.

ყურშაოზე

კიბილა ოსი იტყოდა
ი ოხერ „ყურშაოზედა“:
ძაღლისა თავი ჰქონია,
ფრინველის ფრთები მხარზედა;

იმ თავით მტერი ყოფილა
ყოველ ადამის ძისაო,
ყველა სულდგმულსა შიშს ჰგვრიდა,
წივილი იმის ხმისაო!

თურმე სანდო არ ყოფილა,
ხალხს უბრმავებდა თვალსაო;
მამაკაცს მტრობდა ყოველ წამს,
მხარს აუვლიდა ქალსაო!

გამიგონია, ერთ ბატონს
იგი ჰყოლია ქორადა;²¹³
მოვლით, პატივით მას თურმე
ყოლია თანასწორადა!

ის²¹⁴ ეშმაკისა მოდგმეი,
ის ეშმაკისა კერძია,
ხან ალაღ მოგეჩვენება,
ხან ხედავ კოხრა ვერძია!

ხედავ გაბმულსა ეკლებში,
რომ ნახავ, შეგებრალება;
ხელს რომ ნაავლებ, გაქრება,
სადღაცა გადიმალება!

იგი ღამობით ეთრევა,
თავზარს ცემს მამაკაცსაო;
ვინც იცის, არა სცილდება
ღამით თავისა კარსაო.

ბატონი გულით მიენდო
იმ ეშმაკისა კერძსაო;
ირემზე ნადირობის დროს
მოსწყდა ნათელსა მზესაო!..

ყურშაო წელზე მიუბამს,
თოკითა დაუგრეხია,
იმ წყეულს, შეჩვენებულსა²¹⁵
უფსკრულში ჩაუჩეხია!

²¹³ იგულისხმება მიმინო.

²¹⁴ ყურშაო.

²¹⁵ ზოგან: „თურმე იმ წყეულს ბატონი“.

43. ნეტავი, გოგო, მე და შენ

— ჩემი ბატონის ოჯახი მრავალრიცხოვანი გახლდათ, — მიაბობს ამილახვარიანთ ყოფილი მეცხვარე, 98 წლის მოხუცი, თედო გარსიშვილი. — ბატონის კარ-მიდამო სავსე იყო მსახურ გოგო-ბიჭებით, მათში გულკეთილობითა და ჭკუამახვილობით გამოირჩეოდა ერთი შუა ხნის ქალი — ელისო. მას ხორველამ ამოუწყვიტა ქმარ-შვილი და კნეინას სურვილით გადმოსახლდა ბატონის ოჯახში. ელისოს ხელში გაიზარდნენ თავადის ბავშვები. ეს ქვრივი ისეთ ნანინას მთქმელი იყო, რომ ადამიანი ყურს ვერ მოაშორებდა. ზღაპარს ისე ტკბილად მოჰყვებოდა, რომ სულ გინდოდა გესმინა.

იმ ხანებში ჩვენს სოფელში ერთმა გაღმამხრელმა მოიყვანა 7-8 წლის ობოლი გოგონა და ელისოს ჩააბარა. ეთხოვა, დროებით შეიკედლე ეს ობოლიო. თავადის ნებართვით, ობოლი ტასია მის კარზე დარჩა. სწავლაში დიდი ნიჭი გამოიჩინა. ანგარიშში ყველას სჯობნიდა, ქარგვა და ლეჩაქის დაბასმაც ეხერხებოდა. ყველაფერი შეისწავლა. კარგი ხასიათი დაუდგა, ერთი სიტყვით, ოჯახის თვალი გახდა. სოფლის ახალგაზრდობა სულ ტასიაზე ოცნებობდა. ბევრი მათგანი ცდილობდა ტასიას გაცნობას, მაგრამ ვერ მოეხერხებინა. ტასიაზე ლექსიც გამოთქვეს:

ამილახვარიანთ ტასია,
მართლა ბაჯალლოს ფასია;
მისი წამყვანი ვაჟკაცი
ერთ სოფლად შენაფასია.

მაგრამ ფიქრს თავიდან იშორებდნენ, რადგან იცოდნენ, კნეინა ტასიას არავის არ მიათხოვებდა.

ჩვენი სოფლის გვერდზე სოფელია, იმას ჭალას ეძახიან. იქ გამოჩნდა ერთი ყმაწვილი, დედისერთა, შეძლებული ოჯახიდან. ეს ბიჭი კარგი სიტყვა-პასუხისა იყო, მუშაც ასეთივე, პურმარილის მოყვარე. თავის სიდარბაისლით და ჭკუამახვილობით სოფელში პირველი იყო. სწორედ ამას მოსწონებია ჩვენი ტასო და ძალზე შეჰყვარებია. კნეინას რომ შეუტყვია ბიჭის გულისნადები, ტუჩი აუკრავს: მამა უცხონდა, რაც ჩემი ლამაზი მოახლე არ მივათხოვო, იმის ფასს რას გადამიხდისო.

ეს ამბავი ბიჭის ყურამდე მისულა და მწარედ დაუმღერებია ფანდურზე:

მე ვინ მომცემს ტასიასო,
ასეთ ძვირფას ფასიანსო.
თავადიანთ ტასიაო,
არ ვარ შენი ფასიაო,
მაგრამ შენი სიყვარულის
გულს ეკალი მასვიაო!

რაკი გაუგია კნეინას აზრი, წასულა ქალაქში, ეგები გულს გადავიკაროო ტასიაზე ფიქრი და დარდიო. ამასობაში ტასია ვილაც ქარსიძესათვის გაუტანებიათ.

ერთი წლის მერე დაბრუნებულა ბიჭი სახლში. როცა გაეგო ტასიას ამბავი, ასე ეთქვა: — ეჰ! მე მაშინვე ვიცოდი, რომ არ მომათხოვებდნენ თავადიანთ ტასიას, მაგრამ გულში ისე ჩამივარდა, რამეს ავიტეხავდი, რომ თავი არ გამერიდებინაო. ისიც ფანდურზე კარგი დამკვრელი ყოფილა, აულია ხელში ფანდური და ნალვლიანად დაუმღერია:

ნეტავი ტასო მე და შენ
ყანები მოგვცა ზიარი,
შიგ სამარგველი გინდ იყოს,
ნაპირი მისცა ტყიანი.

ვიცი, სამარეს მიმიყვანს
შენზე ფიქრების ტრიალი,
რა ძნელი რამა ყოფილა
ეს სიყვარული ტიალი!

მე და შენ ტყეში შეგვლალა,
რო სიტყვა გითხრა წყლიანი,
ქარსიძის ხოდაბუნდები
ყანებით, დარჩეს ტიალი.

ქართლში თავად ამილახვარს
ჰყავს მსახურად ტასიაო;
როგორც ხმებმა მოაღწია,
ყველაფრით ძვირფასიაო.

ნეტავ ჩემი გამხდარიყავ,
ამილახვრისა ტასია,
ვინ იცის, ეგ ქარსიძეი
იქნება შენი ფასია?!

44. ბერი კაცი ვარ

ერთ სოფლის ბატონს ბიჭად ჰყოლია თავისი ყმის შვილი ისაკა. ისაკა გამოირჩეოდა როგორც მიმზიდველი გარეგნობით, ისე ყოფაქცევითა და კარგი ხმით. მშვენივრად სცოდნია ფანდურზე დაკვრა. ბოლოს ჭიდაობაშიც გაუთქვამს სახელი. ეს ისაკა 11-12 წლისა ყოფილა, როცა იგი ბატონს აუყვანია. ბატონი გამომდგარა ძალზე ავი და გლეხის შეუბრალებელი. როცა ცოფი მოერეოდა, ჯერ ერთი გლეხის უბანს დაერეოდა, აანოკებდა, დაარბევინებდა თავის ერთგულ მოურავს; ამას რომ მორჩებოდა, ახლა სხვა უბნის გლეხებს მისდგებოდა და სინსილას უწყვეტდა. ასე ექცეოდა ყმა-გლეხებს. გლეხებმა გულის მოსაფხანად ლექსი გამოსთქვეს:

წვერის²¹⁶ ბატონს არვინ აქებს,
თუ არ ეშმაკის კერძიო;
ცხენზე ჩიტივით დაფრინავს,
ფეხით, ვით წყალში თევზიო!
ჯერ თავის გლეხებს აიკლებს,
მერე მეზობელ სოფელსა,
თუ გადირია, შორს წავა,
ვაი იმისა მშობელსა,
ვისაც ბრუტიან თვალს მოჰკრავს,
საქმეს იქმს დასაგმობელსა.
შეგვხვდება სახის ღიმილით,
ცალ თვალსაც ჩაგიკრავდაო;
მისვლისას მათრახს გშვლეპავდა,
ჭექა-ქუხილსა ჰგავდაო!

ამის გადმომცემმა 70 წლის მოხუცმა ზენო სოხიაშვილმა შემდეგ თავის თავზე თქვა: კარგად ვიცნობდი იმ შეჩვენებულ ბატონს, იმისთანა ყამი და აუტანელი ხასიათის პატრონი, იმ დროს ქართლში მეორე არ მოიპოვებოდა. სწორედ მისი ბრალი იყო, რომ ჩვენი სოფლიდან რამდენიმე გლეხი გავიპარენით და სხვა სოფლებს შევეკედლეთ. მე, მაგალითად, გადავსახლდი სოფელ რეხაში. მე გადაუხვიე „ბილიკსა“ — განაგრძობს მოხუცი. — სოფელ წვერის ბატონისა და ყმა-ბიჭის ისაკას ამბავი მთელ სოფელს მოედო. როცა ისაკა დავაჟუკაცდა, ბატონმა გული აიცრუა მასზე. სულ ლანძღავდა უშვერი სიტყვებით, თანაც ვერ თმობდა მის მოცილებას. როცა ბატონთან სტუმრები მოიყრიდნენ თავს, მაშინვე ისაკას მოიკითხავდნენ, რომ ფანდურზე დაკვრადამღერებით დამტკბარიყვნენ, ან, თუ სადმე გამოჩნდებოდა კარგი მოჭიდავე, მაშინვე ისაკას წაიყვანდნენ ფალავნად. ერთხელ გულის მოსალობად ბატონს მიუღებეს:

ნება გვიბოძე ბატონო,
ისაკა ვაჭიდაოთო,
თორემ ვილაც ოსს აქებენ,
ათს აქცევს სათითაოდო!

დაუკვებნია „ხორზუ“ ვარ,
მაჩაბლისა ვარ ვარდიო;
გორის მაზრაში ვერ ნახავთ,
რომ იყოს ჩემი ფარდიო!

ისაკას ბატონსაც გული მოსვლია იმ მოჭიდავე ოსის სითამამეზე და ნება დაურთავს ისაკასათვის მომზადებულიყო განთქმულ ფალავან ოსთან საჭიდაოდ. ეს ამბავი მთელ ჩვენს გლეხობასაც გაუგია: მოემზადნენ ზღუდრობას წასასვლელად. მივიდნენ ზღუდერს. მლოცველნი ბუზსავით ირეოდნენ. აქეთ ლხინი, იქით ჯირითი. ერთ ადგილას კი ჭიდაობა გაეჩაღებინათ. ისაკას დანახვაზე ყველანი გაოცებულან მისი ახოვანი, მღვეისებური შეხედულებით. უცბად ხალხი აყრიამულდა: სად არის ნონე, ოსი მოჭიდავეო? ამის თქმა და ნონეს იქ გაჩენა ერთი იყო. მართლაც საქები იყო ეს ნონეც. გაიმართა წრე, ჩვენი ბატონი ჩამოივლის სახრით და ხალხს განზე

²¹⁶ სოფელი გორის რაიონში.

სწევს, რომ მოჭიდავენი ყველამ კარგად დაინახოს. ნონეს გარშემო მაჩაბლები შეგროვილან. ისაკას მხარეს ჩვენი ბატონის გვარეულობა და მოკეთენი. გაჩაღდა ზურნის ქყვილი. ხალხი ხმა გაკმენდილი ელის ორი მოჭიდავის ბედსა და ყისმას. გავიდა პირველად ნონე ოსი და შუა წრეში გულხელდაკრეფილი გაჩერდა. მეორე მხრიდან ისაკა თავისებური სიღინჯით არღვევს წრეს. შემოუბღვირა ნონე ოსმა. ისაკამ გასძახა:

— რას მიბღვერი, ნონეო,
მოდო, ამენონეო;
ტრაბახს თავი ანებე,
წვერელს გამიგონეო!

ნონეს ეწყინა ისაკას გაღექსვა და ქორივით ეცა მოპირდაპირეს, მაგრამ ისაკას ძვრა ვერ უყო. კიდევ შეუტია ნონემ, ისაკა ფესვებგადგმულ მუხასავით დგას უძრავად. ოსმა რომ მესამედ იერიში მიიტანა, ისაკამ ისეთი მოგვერდი ჰკრა მონინააღმდეგეს, ისე წამოიღო, რომ ნონე ოსმა ზღართანი გაადინა, ორივე ფრთით დაეცა მიწაზე და გაშეშდა კიდევ. ისაკა შორს გადგა და დაუნყო ცქერა. ისეთი ყიჟინა ასტყდა, რომ ყურთა სმენა აღარ იყო. თავადებმა იშიშვლეს ხმლები და ერთმანეთს შეუტიეს, მაგრამ ხალხმა არ გაუშვა. ბოლოს ისინიც დაწყნარდნენ. ოსი, როგორც იყო, მოასულიერეს და რატრატიტ გაიყვანეს წრიდან.

ისაკას ბატონი მთლად შეიცვალა. ეს მხეცი კაცი თითქოს მოღბა, დაუძახა ისაკას, გადაეხვია, ჩაუდო ხელში ათთუმნიანი და ხმამაღლა, სხვის გასაგონად, უბრძანა: — დღეიდან შენ გამითავისუფლებიხარ ყმობიდანაო! ხალხმა ეს რომ გაიგო, სიხარულის ჟრიაშული ასტეხა. ისაკა იმ დღეიდან თავისუფალი გლები გახდა. ბევრ თავად-აზნაურს არ ეპიტნავა ეს ამბავი.

ისაკა და ნონე ოსზე ასეთი ლექსი გამოითქვა:

ზღუდრობა დღეს დაეტაკენ
ერთმანეთსა ორი მღვეი.
ერთი იყო ამირანი,
მეორე კი ბაყბაყ-მღვეი.

ნონე ოსსა შიშისაგან
აუვარდა კანკალიო,
ისაკას დასამარცხებლად
იმას არ შესწევს ძალიო!

ისაკა და ნონე ოსი,
ერთმანეთსა ზომავდნენო,
რომელი რომელს წააქცევს
ჯან-ლონეს არ ზოგავდნენო!

ისაკამ ვერ მოითმინა,
სწრაფად ეცა ნონეს მკლავში,
კისერზე რომ გადმოიღო,
ზურგით დასცა წუმპე-ლაფში.

ნონე რწყილივით ხტუნაობს,
ისაკა დგას როგორც მუხა;
როცა გული გაუნვრილდა,
ისეთი ხმით დაიქუხა,

ერთი კვირა მკვდარი ეგდო,
ველარ გამოვიდა კარში;
მას შემდეგ აღარ გვინახავს
ნონე გარეული ხალხში.

ამ ლექსს ხშირად ამღერებდნენ ისაკას. ისიც ისეთი ოხუნჯობით დაამღერებდა, რომ ხალხს სიცილით ხოცავდა.

ჩემს შეკითხვაზე, რითი გათავდა ისაკას საქმე, მთხრობელმა ბოდიში მოიხადა და განაგრძო:

— ისაკა ყმობიდან განთავისუფლდა, ოჯახს მოეკიდა, სოფელში პირველი კაცი გახდა, მაგრამ, როცა მოხუცი ბატონი გარდაიცვალა, ისაკას საქმეც უკულმა წავიდა. ბატონს დარჩა ერთი ვაჟი, მასზე უფრო უსამართლო. მას „ღვთისაგან წყეულს“ ეძახდნენ. აი, ეს ყმანვილი კრიჭაში ჩაუდგა ისაკას და მოსვენებას არ აძლევდა: მამაჩემმა ყმობიდან თუ გაგათავისუფლა, მე არ განთავისუფლებ, ყმა იყავ, ყმადვე უნდა დარჩეო, რაც მამამ სახნავ-სათესი მოგცა, უკან უნდა დამიბრუნოო. ასე მოითხოვდა ეს ახალგაზრდა ბატონი. ისაკა ხმას არ იღებდა, ბოლმას გულში იხვევდა.

ერთ დღეს, როცა ისაკა თავის ვენახში ვაზს სხლავდა, ახალგაზრდა ბატონი მიეჭრა, და სეტყვასავით დაუშინა მათრახი უკვე ხანში შესულ ისაკას. ისაკა გაშტერებული და ტკივილისაგან შეწუხებული კრინტს არა ძრავს თურმე. ბატონს, „ღვთისაგან წყეულს,“ ბრაზი უფრო ემატება. კიდევ დაუშენს მათრახს. ისაკას თვალები აევსო ცრემლებით და მიუღიქსა:

ბერი კაცი ვარ, ნუ მომკლავ,
ყველა დაგინყებს გმობასა,
სადაც ვინ შემოგეყრება,
გეტყვის შვილსა და ძმობასა.

ნუ მიზამ საქმეს საფლიდოს,
მოდო, საფლავი ნახეო,
შეამკე ია-ვარდებით,
დაჯექ და ივაგლახეო,

თორემ ეს დღე შენც მოგელის,
იმას მოიმკი, რაც თესე,
ამიტომ გიჯობს ეხლავე
სალი მარცვალი დასთესე.

ხალხმა რომ გაიგო ბატონიშვილის მხეცური საქციელი და ისაკას ჭკვიანური და გულსაკლავი პასუხი, მაშინვე შეუდგა მხეცი ბატონის თავიდან მოშორებას. სოფელ ბიეთიდან²¹⁷ ხშირად მოდიოდა ამ სოფელში ერთი ოსი — კიბილა, რომელიც თავის ბატონს ემალებოდა. კიბილა კარგი ვაჟკაცი იყო. მას ერთხელ ტყეში მოესწრო ბატონის მოურავისათვის, რომელიც მეორეჯერ მისულიყო შეშაზე გადასახადის ასაკრეფად; ხალხს უთქვამს: „ერთხელ ხომ მოგართვით, სხვა რაღა გინდაო?!“ მოურავს სწყენია და გლეხებისათვის დაუნყია ლანძღვა-გინება. ამ დროს კიბილაც მოსულა. ჯერ ყური დაუგდო ამ ამბავს, მერე ტკბილად შეესიტყვა მოურავს, მაგრამ მოურავი არ დაცხრა, ხმას უმაღლებდა. კიბილა მოშორდა, გზაზე ჩაუსაფრდა მოურავს, მოჰკრა თუ არა თვალი, მოურავი ცხენიდან გადმოიღო და ერთი კარგად მიბეგვა. ეს შეიქნა მიზეზი კიბილას სოფლიდან მოშორებისა. ამ დღის შემდეგ მოურავის დაბეზლებით ბატონსაც გული

²¹⁷ სოფელი ყოფილ გორის მაზრაში, ოსებით დასახლებული.

მოუვიდა. დაარიგა მოურავი თვალყური ადევნოს კიბილას. ეს კიბილა შეიტყობს ამ ამბავს, დასთანხმდება გლეხების წინადადებაზე:

„მაშ მე კიბილა არ ვიყვე,
არ მეხუროს თავზე ქუდი,
თუ ხვალვე არ მოგაშოროთ
ეს ბატონი გასაგუდი.“

არ გასულა ერთი კვირა, რომ კიბილა შეხვდება ბატონს თავის მოურავით სოფლის ერთ ორღობის ბოლოს. ბატონისათვის სიათა დაუხლია... მოურავი კი არ გაუმეტებია, რაც უნდა იყოს, ეგეც ჩვენსავით გლეხია, ისიც ეყოფა, რაც მას დღე დავაყარე ბიეთის ტყეშიო. ასე უთქვამს და გასდგომია თავის გზას.

45. ფაფრის ხევო

კახეთის სოფლის ერთ-ერთ ოჯახში გაცხარებული ნადიმობა იყო — მოგვითხრო გიგა ბეჟანიშვილმა დიაკვან ლუკაშვილის გადმოცემული ამბავი. — სტუმრებითა და ნათესავებით მთელი სახლი გაჭედილი იყო, მათ შორის იყო სამი კარგი მომღერალი, სამივე კარდანახიდან. სადღეგრძელო ჩამოარიგა თამადამ — მასპინძელმა. უეცრად გაისმა სიმღერა — „მე ახმეტელი გახლავარ“. სიმღერაში ნაქები იყო განთქმული ღვინო „ქინძმარაული“, რომელსაც, თითქოს, კახეთის არც ერთი კუთხის ღვინო არ სჯობდა. ეს სიმღერა ასეთი ლექსით იყო აკინძული:

ნამდვილი გამომელია,
ნარწყაულს მივყავ ხელიო,
შეუჩვევარი ვინც არის,
მისი საქმეა ძნელიო!

ასსაპალნიანს ვინახავ,
ჯერ არ მიხლია ხელიო;
თორმეტ ვაჟს ერთად ჯვარს დავწერ,
იმ მშვენიერ დღეს ველიო.

მე ახმეტელი გახლავარ,
ღვინო მაქვს ძველზე ძველიო,
„ქინძმარაულს“ რომ იგემებ,
იტყვი, „ჭირიმე შენო!“

თორმეტსაც სიძეს მოვიყვან,
მათთვისაც იყვეს რთველიო,
ოცდაოთხს ერთ დროს ჯვარს დავწერ,
ჩემთვის არ არის ძნელიო.

კარდანახელ სტუმარს ახმეტური ღვინო არ მოეწონა, — „ქინძმარაულის“ ქებამ ხომ სახეზე ალმური გადააკრა. მასპინძელს ეს არ გამოეპარა, როცა კარდანახელი სტუმრის სადღეგრძელო მიირთვა, ყანნი გადაანოდა და მიუღექსა:

როცა კაცი სახალხოთა
თავის თავსა აქებსო,
ეს უნდა კარგად ახსოვდეს,
არ გაებას მახესო!

რაც უნდა მუხლმაგარი იყო,
გაეცანი სხვასაო,
რომ ბოლო დროს საყვედურით
არ იტეხდე თავსაო!

სტუმარი ცოცხალი არ იყოს გუნებაზე მოვიდა, რადგან მასპინძლის ნათქვამს მიხვდა. მაღლობა უძღვნა თამადას, გამოცალა ყანნი და თავის კუთხის მომღერლებს გადახედა. ეს ნიშანი იყო სიმღერის დაწყებისა. კარდანახელებმა შემოსძახეს „ფაფრის ხევო“. სტუმრებმა მოისმინეს მშვენივრად გადმოცემული სიმღერა, შეაქეს მომღერლები, მაგრამ ფაფრის ხევის რქანიტელა რომ ქინძმარაულს ამჯობინეს, ეს კი არ ესიამოვნათ. ერთმა იქ დამსწრეთაგანმა ვერ მოითმინა და გაუღექსა:

„ვის უნახავს თავი გახდეს
ვირცხენა ან მღევთა მღევი,
ვის უნახავს ცოფიანი
მლოცველი ან ღამის მთევი,
ვის სმენია „ქინძმარაულს“,
მჯობნებოდა „ფაფრის ხევი“?²¹⁸

ბევრმა მხარი დაუჭირა ნათქვამს, ზოგმა კი ტუჩი აკრა ამ ლექსის გაგონებაზე. მაშინ კარდანახელმა სტუმარმა ერთ-ერთ მომღერალს თვალით ანიშნა ლექსი თქვიო:

აბა ლუკა, მართალი ხარ,
სწორე მთქმელი ყველგანაო,
ქინძმარაულს, თუ ფაფრის ხევს,
რომელს აქებს ქვეყანაო?!

ლუკა წარმოთქვამს ლექსს:

ფაფრის ხევო, დალოცვილო,
რქანიტელით თავი მოგაქვს,
ვინც კი გნახავს დახუნძლულსა,
იტყვის: „სამოთხის ბაღსა ჰგავს“.

მისგან დაწურული ღვინო
მეფესაც კი ეკადრება,
„ქინძმარაულთან“ დადგომა
არადროს არ გეკადრება.

ფაფრის ხევო, კახის თვალო,
უნდა ნექტარს შეგადარო,
დედის ძუძუსავით შემრგო,
უკვდავების წყარო ხარო.

²¹⁸ განა ქინძმარაულის ღვინოს ფაფრის ხევის ღვინო სჯობიანო?

ამის გაგონებაზე ატყდა განგში, მაგრამ მოისმა რიხიანი ხმა:

„ქინძმარაულს“ დაეჭიდა,
მხარდაჭრილი „ფაფრის ხევი“,
დასცა და ბეჭი მოსტეხა,
ღვედით გახდა ასანევი!
დოსტაქარსა ასე უთხრეს,
ღამე გაქვსო გასათევი!

ხალხი თუმცა მიყურდა, მაგრამ ნაწყენი მაინც დარჩაო, — დაუმატა ბეჭანიშვილმა.

„ქინძმარაულის“, „ფაფრის ხევის“ და „ატენურის“ გაკამათება:

„ქინძმარაული“ „ატენურს“:

ქართლის შვილო, დედისერთავ,
ღვინოების ერისთავო;
თავისუფლად შეგიძლიან,
რომ თამაღობა ითავო!

შენთვისა მსურს მე კეთილი,
ხომ ვართ ნათელ-მირონიო;
შენი ცუდი გულს მომიკლავს,
მახარებს საგმირონიო!

მხოლოდ ემაგ ატენიდან
შორს არსად არ გასდგა ფეხი,
თორემ გორელეების ქორით
მთლად გახდები დასაგრეხი!

„ფაფრის ხევის“ რქანითელა
არ ვიცი რას მედავება,
ყველგან ჩემს კიცხვაში არის,
მე კი არ მსურს შედავება!

ერთს კი ვიტყვი: მე ვმრავლდები,
ის თანდათანობით ხმება;
მეტის მეტი ნაზი არის,
რომ პირითა არ ითქმება!

„ატენური“ „ქინძმარაულს“:

ატენის ვარ ატენური,
აბა, დამიგდევი ყური,
მოკითხვისთვის მაღლსა გიძღვნი,
სადაურსა სადაური;

ნაქები ხარ კახეთშია,
მაგრამ კალოს²¹⁹ ადგილი გაქვს;
„ფაფრის ხევი“ თუმც გვერდულობს,
მას ხომ მეტი ადგილი აქვს.

²¹⁹ მცირე ადგილი გიკავია.

მართალია, საქები ხარ,
ვგონებ, არც მე ჩამოგრჩები,
ვინც რომ ადგილზე მნახულობს,
რაცა ვარ, იგი დავგრჩები!

მაგრამ ერთი ფილენჯი მჭირს,
გზაში თრევა არ მიყვარსო,
გთხოვ, ეს თქმული დამიჯერო,
არ გაჰკვირდე, არ მიხამსო!

„ფაფრის ხევი“ სულ სხვა არის,
ჩვენ იმას ვერ შევედრებით,
ეს ნათქვამიც მაპატიე,
გეხვეწები, გევედრები.

„ფაფრის ხევი“ ორივეს:

„ატენურს“ მე არას ვერჩი,
თავი მოაქვს დარბაისლად,
მხოლოდ შენი ღვარძლი სიტყვა
გულს მომედო ნარად, ეკლად!

ფაფრის ხეველი ბიჭი ვარ,
ამ სამებას²²⁰ მე არ ვგმობდი,
ასი წელი ამას ვსვამდი,
და არც ერთსა არა ვთმობდი.

მჯობზე მჯობი ამ ქვეყნადა,
უთქვამთ, არ დაილევარ,
განა ოქრო მეტის ფხეკით,
თანდათან დაილევარ?!

კარგი არის „ატენური“,
„ქინძმარაული“ მეტია,
„ფაფრის ხევის“ რქანითელა,
ორივეს გადამეტია,
ამ სამებას ვინც დაფშვნიტავს,
უტვინოა და ცეტია!

მაგრამ მაინც ოქროდ რჩება,
თითბერს მუდამ სჯობიაო,
ვინც კი თავის მოძმეს ჰკიცხავს,
მუდამ დასაგმობიაო!

ამ ლექსის გამომჩარხველი
იგივე ლუკაშვილია,
ამას გიამბობთ მარტყოფის
გიგა ბეჟანიშვილია!

²²⁰ ქინძმარაულის, ფაფრისხევის და ატენის ღვინოებს გულისხმობს.

46. მომღერალ ბიჭის ნათქვამი

„ხბოყვირალაანთ“ ბიჭი ვარ,
ვერვინ მჯობს სიტყვის თქმაშია;
ვერცა ზღაპრისა თხრობაში
და ვერც სიმღერის ხმაშია.
რა გინდა რომ არ ვიცოდე,
მომხდარი მთას და ბარშია;
ზოგი გავიგე ადგილზე,
ზოგი აქა-იქ გზაშია!
მარტო სამსა ვერ გაუძლებ
ჩვენ გლეხურ სიმღერაშია;
„თხის რქას“, ²²¹ „ტილას“ ²²² და კახელსა ²²³
გაზრდილსა შვილად ქართლშია.
ერთხელ გამიწყრა ღმერთი და
დავძახე ჩვენი ჭონაო;
ეს რომ „შიკრიკამ“ ²²⁴ გაიგო
და ყურით გაიგონაო,
შემომიტია: — რას ბოდავ,
ეგრე ვინ გაიგონაო!
ეს ჩვენი ჭონა იმ თავით
ოქროა, თავის წონაო.
თუ ასე გიყვარს სიმღერა,
არ გაიყვანო ხანაო;
ეხლავე წადი მარანას ²²⁵
„თხის რქა“ გიორგისთანაო!

გასწავლის ნაირ სიმღერას,
ხმას დაგიხვეწავს თანაო;
არ გადასცდება მიჯნასა, ²²⁶
როგორც რომ აკვნის ნანაო!
მივედი გიორგისთანა,
ხურჯინიცა მაქვს თანაო;
ტიკჭორა ღვინით სავსეი,
ნაზუქი ბამბისთანაო.
წელიწადს დავრჩი მასთანა,
მივლიდა როგორც მამაო;
თან მასწავლიდა სიმღერებს
როგორც რომ „ანა-ბანაო“.
წლისთავზე ჯერ გამომცადა
მეშველებოდა თანაო;
მოსიმღერე არ მინახავს
ქართლში მე იმისთანაო!
„შიკრიკას“ ბიჭი მოვნახე,
ვუმღერე, როგორც ნანაო;
მაქო და მადლობის ნიშნად
მთლად მომიცელა ყანაო!
„ხბოყვირალაანთ“ ბიჭი ვარ
სოფელ სურამიდანაო!

²²¹ განთქმული მომღერალი ქართლში.

²²² განთქმული მომღერალი ქართლში.

²²³ განთქმული მომღერალი ქართლში.

²²⁴ განთქმული მომღერალი ქართლში.

²²⁵ სოფელი გორის რაიონში.

²²⁶ ე.ი. ზუსტად გასწავლის სიმღერასაო.

47. ბიჭმა აჯობა

ბიჭი — ეო, მეო,
შენი ჭირიმეო
ე რა კობტა გოგონა ხარ,
შენ გენაცვალეო!

ბიჭი — გოგოვ, რახან აღარ იშლი,
პირობა მომეო;
ნუ დამტოვებ მარტოკასა,
თან წამიყვანეო.

გოგო — თვალეზი კი დაგიდგება,
ენა გაიხმეო;
თორემ ამ ქოთანსა ხედავ,
შიგ ასხია თხლეო!

გოგო — ი, მეხი კი დაგაყარე,
გიჟო— ონოფრეო;
შენისთანა დოყლაპიას
არ გავყვები მეო!

ბიჭი — რასა ჯავრობ, გულის ვარდო,
რად გინდა ეგ თხლეო;
ხომ ხედავ, როგორ ჩამოვხმი,
თავს შემოგეველეო!

ბიჭი — არც გიჟი ვარ, არც ონოფრე,
რად დამცინი მეო;
რახან საქმროდ არ გინდივარ,
სჯობს რომ წავეთრეო!

გოგო — ვისაც თავს შემოვლებიხარ,
მას შემოეველეო;
მე კი თავი დამანებე,
ენა გაიხმეო!

ცანგალანთ გოგოს ვითხოვ,
ვიქორწილებ მეო,
გაფუსვამ და გამოფუსვამ
ფეხის ცერებზეო!

ბიჭი — გოგოვ, ენა რომ გავიხმო,
ხომ დავმუნჯდი მეო;
მაშინ რალა მეშველება,
შენ დაგენაცვალეო!

გოგო — რაო, ბიჭო, ნუთუ მართლა
გამცვლი მე სხვაზეო;
მინამ ნურაფერი სჭამო
დილით სისხამზეო!

გოგო — ბიჭო, რა ჭირმა აგტეხა,
იბნევი, ვით ბზეო;
როგორ გავცვალო რუისი
ბატიან დირბზეო?!

მე მეგონა მეხუმრები,
მეც გაგეხუმრეო;
თუ მართლა ძან გიყვარვარ,
ბარემ შემირთეო!

ბიჭი — ბატებს ხომ არ გარეკინებ,
არც ვარ საბძლის ბზეო;
მთვარესავით გაბადრულხარ,
შენი კვნესამეო!

არ გასულა ერთი კვირა,
მაცრად ვიყავ მეო;
ტიმოთეს ბიჭმა შეირთო
ზორბაანთ თეკლეო!

გოგო — იკვნესე და იავადე,
თავს შემომეველეო;
რაზე მაჩერებ ამდენ ხანს,
უკვე ჩადის მზეო!

ამ ლექსის გამოხანხვლელი
ვარ კიკოლას ძეო!
დუბიანებში ვისვენებ,
მზის გადახრამდეო.

48. ოჩხარი

ძველად, ვისაც სურდა თავისი ხელმოკლეობის გამოსწორება (ზოგი კი მეტი შემოსავლის მიღების მიზნით), გამართავდა, ეგრეთ ნოდებულ, „ოჩხარს“. წვეულებისათვის მოამზადებდა კარგ საჭმელ-სასმელს. დაპატიჟებდა უფრო შეძლებულთ, რათა მეტი შემოენირათ. შუა სმის დროს ერთ-ერთი წამოდგებოდა გამოსაცხადებლად. წვლილის გამღები წინასწარ წასწურჩულებდა გამომცხადებელს. მე ესა და ეს შემომაქვსო. გამომცხადებელი იტყოდა გასაგებად. მაგალითად, როცა იტყოდა: ნიკა კოჭლამაზაშვილმა ოთხი ჩანახი პური შემოსწირაო, ერთხმად გაისმოდა — ღმერთმა ააშენოსო. ასე და ამგვარად გრძელდებოდა შემონირვა და ძახილი მანამ, სანამ იქ დამსწრე შემწირველთა რიცხვი არ დამთავრდებოდა.

რამდენიმე ხნის შემდეგ „ოჩხარის“ მომწყობი შემოუვლიდა ყველა მონაწილეს და კრეფდა შემონირულს. ოჩხარის მონაწილენი სიამოვნებითა და ხალისით აძლევდნენ დაპირებულს, მით უმეტეს, თუ კარგი ოჩხარი იყო, ესე იგი, თუ სუფრას ყველაფერი თავზე საყრელი ჰქონდა.

ისეთი შემთხვევაც ყოფილა, როცა „ოჩხარის“ გამმართველს, საგრძნობი შემოსავალი აულია, დანახარჯი დაუფარავს და ბლომათაც დარჩენია შემონირულება.

„ოჩხარი“ გლეხის საყვარელი დროს გატარება იყო, სადაც ის სიამოვნებით მიდიოდა.

სოფლად ოჩხარი გავმართე,
ეს ძველი ჩვეულებაო;
ეგებ შემდეგში მომეცეს
დაკოდილ გულზე შევბაო!

როდესაც მოვრჩი ოჩხარსა,
დავთვალე შემონირული;
სიხარულისგან გავუსვი,
სიმღერაც დავცხე გმირული!

ოთხი ჭედილა დავკალი,
დავიდე პეკას ვალია;
სტუმრები ისე დამეხვნენ,
როგორც ყანასა კალია!

ბაკში რო შევიხედევი,
ვნახე ცხვრებისა ფარაო;
ერთ გუთნეულმა მოზვრებმა
თვალი-თვალს გამიყარაო!

ოთხი დღე-ღამე²²⁷ ჭამეს, სვეს,
ძვლები იტეხეს ნეკზედა;²²⁸
ხოკები²²⁹ რო ვერ გავაძღე,
ჯერი დამიდგა ნეზვზედა!

აქეთ ბლავილი, ღრუტუნნი,
იქით კაკანი ქათმისა;
სიხარულისგან ვაჟკაცსა
არა მაქვს მადა ჭამისა!

²²⁷ დრო აქ გადამეტებულია, ოჩხარი ერთ დღეზე მეტი არ გრძელდება.

²²⁸ ინდაურის ბარკალის ძვალს ჩაიდებდნენ მუჭში, რომელსაც მიაღებდნენ ნეკს, ცერით მიაწვებოდნენ და ვინც გადატეხავდა ღონიერ კაცად ითვლებოდა.

²²⁹ ძალზე ბევრის მჭამელები.

ასე ავშენდი, აქამდის
არ მყავდა გლეხსა ხარიო;
ღმერთმანი, კარგი ყოფილა
ეს რალაც ოჩხარაიო!

ბატონმა მომიკაკუნა,
თვალეხსა ანათებსაო;
უჩემოდ როგორ გამართე,
ისიც ამ მკათათვესაო?!

უეცრად თავბრუ დამეხვა,
გულში ვახსენებ ღმერთსაო;
ვიფიქრე: — ერთ თოხლს მივართმევ,
ვგონებ, აიღებს ხელსაო!

ვკადრე: — ბატონო, ვერ გკადრე,
მთლად გლეხი იყო ჩემსაო;
თქვენ სხვა პატივი გინდოდათ,
ვერ შევირცხვენდი წვერსაო.

ერთი თხოვნა მაქვს თქვენთანა,
ამას ვფიქრობდი დღესაო;
ამ სოფელს მინდა ვიცხოვრო,
მამულს არა გთხოვ ბევრსაო!

აქამდის ღარიბი ვიყავ,
ტანჯვას ვიტანდი ბევრსაო;
ეხლა მყავს ხარი, კამეჩი,
თან მოვაშენებ ცხვრებსაო!

თქვენთან პირნათლად გამოვალ,
გავრჯი მარჯვენა ხელსაო;
ნებას თუ მომცემთ, ეხლავე
დარბაზს მოვანყობ ბნელსაო!

ეს მოხდა ღირბის იქითა,
სოფლის თქმა რა საჭიროა;
„პატრუქა“ დიამბეგს ჰკითხეთ,
დოვლათი რომ დააგროვა!

49. სამ ყაჩაღზე

მაგარი და ლალი ბუნების ქიზიყელი ბევრს ითმენდა მეფის თვითმპყრობელობის დროს. ისე დღე არ გავიდოდა, რომ არ აეწიოკებინათ ესა თუ ის სოფელი. „მეფის ძალები“ შიშის ზარს სცემდნენ ყველას, ვინც შენაწერს ვერ გადაიხდიდა თავის დროზე. ამათ არ ჩამორჩებოდნენ მამასახლისი და „პოპოშნიკი“. ეს ვაჟბატონები ზოგჯერ ორ-ორჯერაც ახდენებდნენ, ისედაც გატყავებულ გლეხს. ვინც უენო და გაუბედავი იყო, ის ერთიორად იფცქვენებოდა. თუ ვინმე გაუმაგრდებოდა, იმას უფრო ღმობიერად ექცეოდნენ. მოთმინების ფიალა რომ გაივსო, ერთ-ერთ სოფელში სამმა ვაჟკაცმა გადაწყვიტა სოფლის დახსნა ძარცვა-გლეჯისაგან. ყაჩაღად გავარდნენ და სიცოცხლეს უმწარებდნენ ყველას, ვინც გლეხის სისხლის მწოველი ეგულებოდათ, ხშირად ბატონსაც „შიშის ქარს“ გაუჩენდნენ ხოლმე. ზამთრობით ფარულად თავ-თავიანთ ბინაში ცხოვრობდნენ. ერთმა მამასახლისმა, სახელად წყალობამ, დაასმინა და გასცა შინ მყოფი ყაჩაღები. ერთი მათგანი, სახელად მიხა „ბადეში“ მოხვდა. მეორე დღესვე ციხეში ჩასვეს. დანარჩენი ორი ამხანაგი — ბაგია და ლადა — როგორღაც გადარჩნენ. მიხამ სულ მალე მოახერხა ციხიდან გამოქცევა. გამალებული დაეძებდა მამასახლისს — წყალობას.

როცა ციხიდან გაიქცა,
ჯერ არ მივიდა სახლშია;
სოფელს გარშემო უვლიდა,
ხან ბოლოში, ხან თავშია!

ეს იყო ნახირობის დროს,
მიხა ბრუნდება სახლშია,
მამასახლისი გამოჩნდა,
ცხენი მიჰყავდა კვალშია!

ორი სტრაჟნიკი მისდევდა,
ნუნუა ედგათ თავშია;
ვერ იმაგრებდნენ ცხენზე თავს,
თითქოს ცურავდნენ ზღვაშია!

მიხამ მომუჭა სიათა,
თანაც გასწორდა მხარშია;
— ეხლა კი მამასახლისთან
გამოვალ აზამბარშია!

იჭექა თოფმა მეხივით,
წყალობას მოხვდა თავშია;
ამ უშველებელ ვაჟკაცსა,
ზღართანი მოსძვრა კვალშია!

ი კარდანახში მეხივით
ხმები გავარდა ხალხშია;
— ვილაცამ მოჰკლა წყალობა,
ქვემოთა გდია გზაშია!

იმ ღამეს მიხა მოვიდა
მიპარვითა და ჩუმადა
ბაგისა და ლადასა
კაცს გაუგზავნის ძმურადა!

— ხომ იცით არ მედგომება,
დღეიდან ამ სოფელშიო;
თუ ვაჟკაცი ხართ, მომყევით,
გავიჭრათ სამნივ ტყეშიო!

თორემ თუ ხელში ჩაგვიგდეს,
თავს არ უშველეთ დროზეო,
ხალხისა საჩვენებლად
ჩამოგვიკიდებენ ბოძეო!

მეორე დილას სამივე
გაიჭრნენ ულრან ტყეშია,
ზურგზე ეკიდათ თოფები,
ხმლებიც ეჭირათ ხელშია!

მუქთახორებსა ცარცვავდნენ,
ვისაც იგდებდნენ ხელშია,
გლებკაცებისა მჩაგვრელებს
აგდებდნენ მწარე ღლეშია!

ერთ ღლეს გამცემლის ენითა,
იმ ჭიაურის ტყეშია,
ოცდაათ მეტმა სტრაჟნიკმა
სამივე იგდო ხელშია!

ლომებივითა იბრძოდნენ,
ტყვიასა ფლავდნენ მკერდშია;
ბაგი და ლადა მოუკლეს,
მიხა კი ჩაჯდა ჯერშია!

ეს რო შენიშნა მტრის ჯარმა,
უფრო შეიჭრა ტყეშია;
რათაც არ უნდა დაუჯდეთ,
ეს უნდა იგდონ ხელშია!

მიხა ლომივით იბრძოდა,
ბევს დაუბნელა დღენია;
მაგრამ ბოლო დროს შეატყო,
ახლოა „განაჩენია“!

ძმებს გადაავლო თვალი და
ხანჯალს სწვდა მარჯვედ ტარშია;
მარცხენა ძუძუს დაიცა,
სული გაყარა წამშია!

მას შემდეგ შუა ქიზიყში
თქმა ასეთია ხალხშია:
„წყალობა ჯოჯოხეთშია,
მიხა კი სამოთხეშია“.

50. ფისმანაში

დიდხანს იტანჯა ტატიე,
როგორ უშველოს თავსაო;
ფისმანობს თითქმის ყოველ დღე,
კი არ შესჩივის სხვასაო:

ეხლა რო მარტოხელი ვარ,
ვერ ვარჩენ მე ჩემს თავსაო;
როცა დედაკაცს მოვიყვან,
აღბათ, კლდეს ვახლი თავსაო?!

ფისმანობს მაინც ტატიე
შემოდგომაზე ქორწილსა:
— ჯანდაბას, იქნეს, რაც იქნეს,
თუ მეც გავიყრი ბორკილსა! —

მივიდა თავის ბატონთან,
მან კი მოთხოვა „ვალიო“,
— ტატიე, ჭკვიანი კაცი ხარ,
ამასთან ერთად წყნარიო.

სუყველგან მტკიცე სიტყვისა
არა გჭირდება ფიცო;
სოფელში მიღებული ხარ,
ბატონის „წესიც“ იციო!

სანინააღმდეგო არ მაქვს,
მეც უნდა მომეწონოსო;
ორ-სამ დღეს უნდა ჩემს სახლში
საცოლე აიწონოსო!

დაბრუნდა ჩვენი ტატიე,
ფისმანობს თავის თავზედა;
სიბრაზით გადააწიტა,
სიათა იგდო მხარზედა!

მიეჭრა ბატონს ბინაზე,
თან სიტყვა უთხრა „ჭონადა“:
— ბატონო, აი, საცოლეც
მოგგვარე ასაწონადა.

ეს თქვა და ფეხი მოსხლიტა,
გული გაუბო ორადა!
ბატონს კი თავისი რჩევა
დაუჯდა თავის წონადა.

51. შაშვო ლამაზო

— მოგეხსენებათ, — ასე იწყებს მოხუცი სანდრო სეფისკვერაძე, — ძველად თარეში და თავდასხმა ჩვეულებრივი მოვლენა იყო. ლეკებს ამორჩეული დრო ჰქონდათ სათარეშოდ. ქართლშიაც სცოდნიათ თავდასხმა და აწიოკება ისე, როგორც ჩვენში — ქიზიყში. ბევრი თარეში მოვიშორეთ თავიდან. „ჩვენები ძნელად თუ მარცხდებოდნენო“, — მამაჩემისგან გამიგია. ერთხელ ლეკებს უცდიათ ბოდბისხევის მონასტრის დანგრევა და აოხრება, მაგრამ ჩვენებს ისე შეუფინროვებიათ ლეკები, რომ იძულებული ყოფილან თავი დაენებებინათ თავიანთ განზრახვისთვის.. კუდამოძუებული, შერცხვენილი წასულან თავიანთ მთებში.

როცა ვერარას გახდნენო,
თათრები ისე წახდნენო;
რომ მშიერ კუჭით მთებშია
ძალღივით მილასლასდნენო!

ჩვენში ხშირად გაიგონებდით ახალგაზრდებისაგან ამ ლექსს ფანდურზე დამღერით.

მე სულ პატარა გახლდით, როცა დიდი თარეშიანობა იყო. მენახირეებს მოუტანიათ ამბავი სოფელში: — იმდენი ლექის ჯარი მოდის, რომ ალაზნის ველზე არ ეტევაო. კაცი გაუგზავნიათ ზარის დასარეკად: ეს, თურმე, ნიშანი ყოფილა ხალხის შეკრებისა. თუ ჩვენს სოფელში ვისმეს ხანძარი გაუჩნდებოდა, მაშინვე ეკლესიის ზარს რეკვას დაუწყებდნენ. ზარის ხმის გაგონებაზე მთელი სოფელი მოიყრიდა თავს ეკლესიის გალავანში ან სხვა მოსახერხებელ ადგილას. ხალხში ჩოჩქოლი ატეხილა. ერთ თვალის დახამხამებაზე შეყრილა მთელი სოფლის ვაჟკაცობა. მახლობელ სოფლებებს რომ გაუგიათ, ისინიც ჩვენებს შეერთებიან და წასულან ლექების დასახვედრად. მეფესთანაც გაუგზავნიათ შიკრიკი და ყველაფერი უცნობეზიანთ. მეფეს წასიძესთვის უბრძანებია: შენთვის მომინდვია ეს საქმე, აბა, შენ იცი, როგორ უწინამძღვრებ გლეხობასაო. წასიძესთან წარდგება ერთი მოხუცი, რომელიც ასე მოახსენებს: აქ მოვიყვანე ჩემი ორი შვილი, აბა, შეხედეთ, ლომებს ჰგვანან თუ არაო, სულ თორმეტი ვაჟი მყავდა, ათი ომებში სხვადასხვა დროს დამელუპა, სამშობლოს შესწირეს თავიანთი სიყმეო. მე და ჩემი ორი შვილი ერთად ვიბრძოლებთ; იმედი მაქვს, ჩვენ გავიტანთო.

ჩვენებს ამჟამად გაურეკიათ ლექები, ერთ ადგილას მოუქუჩებიათ, როგორც რკალში მოუმწყვდევიანთ და ისე გაუწყვეტიანთ, რომ მთხრობელიც კი არ გადარჩენილა. მოხუცს თავის ორი შვილით ლომივით უბრძოლია.

ჩვენში ყოფილა ერთი მოხუცი, სახელად არსენა. მას მთელი თავისი სიცოცხლე სიმღერასა და ფანდურზე დაკვრაში გაუტარებია.

მთელი სოფლის თვალი არის
ჩვენი ბერი არსენაო;
ხალხს გვართობდა სანამდისინ,
სიკვდილმა არ ახსენაო.

ამ არსენას რომ გაუგია ჩვენი გამარჯვება, უღვაშებში ჩაუცინია, თან კი ცრემლები ჩამოსთქრიალებდა. ერთ ნინობა დღეს, მონასტრის გარეთ, გალავანთან ჩამომჯდარა და ფანდურზე თავისი გემრიელი ხმით დაუღლიღინია დუდგოსავით მოსულ ხალხის წინ:

„კახეთს მოადგა ლექების
აუნერელი ჯარია,
უთქვამთ, ჯერ ქიზიყს ვენვევით,
იქ უფრო მთა და ბარია.

უნდა მოვტეხოთ მონასტერს
ი წმინდა ნინოს ჯვარიო;
მივფუშ-მოვფუშოთ, ავფხიკოთ
სოფლის სახლი და კარიო.

ტყე-ტყე ავივლით ბოდბისში,
სად მონასტერი არიო;
გავმუსროთ დიდი-პატარა,
მიტომ ვიცვალეთ მხარიო.

წასიძეს უთქვამს: „ბიჭებო,
მოდის ლექების ჯარიო;
იცოდეთ, მათი ტუმრობა
ხუმრობა როდი არიო.

შევეკრიბოთ დიდი-პატარა,
ვინც რომ ყოჩალი არიო;
აქვე გავწყვიტოთ, თორემა
აგვიოხრდება გვარიო.“

ამ დროს წარსდგება ბატონთან,
სახით მოხუცი არიო;
თანა ჰყავს ზორბა ვაჟები
იტყვი, მდევეები არიო.

მეფესგან კაცი მოსულა,
ქიზიყი მზად თუ არიო;
ჩქარა შეკრიბეთ ბიჭები,
თორემ ქუხილი არიო.

მოხუც გლესს უთქვამს: „აქა ვარ
ამ ჩემი ორი შვილითა;
ათი კი ომში დავკარგე,
დღე-ღამეს ვქელავ ვიშითა.“

ეხლავ მზადა ვარ სამშობლოს
თავზე დავედო მტლადო;
გავჭალარავდი, მაგრამა
ჯანზე ვარ მაინც მხნედაო!“

და გაილაშქრებს მტრისკენა
მთელი ქიზიყის გლესია;
ლეკებსა ჩვენს დანახვაზე
თავს დასცემიათ მეხია.

თათრებს ჩვენები შეეჭრენ,
ვით ქორი მტრედის გუნდშია;
ჰკაფეს და ჰკაფეს ურჯულო,
დარდი არ ჩაჰყვათ გულშია.

მოხუცი თავის ორ შვილით,
იბრძვის, როგორც რომ ლომია;
მტრის გვამებს ირგვლივ გაისვრის,
იტყვის: „რად გვინდა მძორია“.

ყველა გაჰკვირდა მოხუცის
და მის ვაჟების ძალითა;
სამივე ერთად შეამკეს
ზურნითა-საზანდარითა.

მოხუცს უწოდეს „მგელკაცა“,
მის შვილებს — ლეკვნი ლომისა;
სიმღერაც კი გამოუთქვეს
დაუფასებელ წონისა.

მამასთან ისე შევნოდნენ,
როგორც კუნელზე შაშვია;
როგორც აღმასი ნამგალი
მამითადისა მკაშია.

მათ ნათქვამ, ნამღერ სიმღერას,
ჰქვიან „ლამაზი შაშვია“,
ამას დამღერის არსენა
ყველგან — მთაში თუ ბარშია.

არსენას უთქვამს: „როგორც მე
ეს კილოც ძველზე-ძველია;
მას შემდეგ „შაშვო ლამაზო“
ქიზიყელთ საყვარელია!“

დროთა განმავლობაში ეს სიმღერა იმდენად გავრცელდა, რომ ზოგიერთ სიმღერას
სარჩულად (ტექსტად) დაედო. ხმარობენ ქიზიყურ მგზავრულში „კახეთს მოადგა თარეში“.

52. ცანგალა და გოგონა

I

ახლა დავძახოთ, ბიჭებო,
„ცანგალა და გოგონაო“,
ჩვენი ტატე ჩამოუვლის,
თვითონ იცის, როგორაო.

ჩვენში პირველი ბიჭია,
მართლაც ვაჟკაცის წონაო;
მისი ერთი ხელეური
ძნა არის, არა კონაო.

ტკოცაში შეჰყვარებია
ერთი კოხტა გოგონაო;
ტატე სულ ამას იძახის,
გოგოა ოქროს წონაო!

ღვთისმშობლობას ნიშნობა აქვს,
მაცრად მოჰყავს სოფრონაო;
მომღერალი, მეფანდურე,
დალაქიანთ „ჭოლონაო“.

ტკოცელებს მოსწონებიათ,
უთქვამთ, კარგი ბიჭიაო;
ეს ტატე ნადარბაზელი
ჭკვიანი და ღინჯიაო.

ეტყობა, კარგი იქნება,
ოჯახში თუ გარეთაო;
მას როგორ დაეჭირება
ჩვენი გოგო არეთაო.

ამ ჩვენებურ გოგოებსა
შურით მოსდებიან ალი;
ბუზღუნებენ, ნუთუ ტატეს
აქ არა ყავს მისი ცალი?!

ქორწილისთვის მოვემზადოთ,
ვივარჯიშოთ ცეკვაშია;
სიმღერებიც გავიხსენოთ,
რომ არ შევრცხვეთ ტკოცაშია.

იქაც დავცხობთ მაცრული და
თან მივაყოლოთ „გოგონა“,
როგორც ჩვენმა „სატაცურამ“
შუა ქართლში გაიგონა.

მაცრებად ამოვირჩიოთ
თორმეტი ან ცამეტიო;
ყველა კარგი მომღერალი,
ღინჯი, არა კვიმატიო!

გოგოებო, ნუ ღონდებით,
ძალღებივით ნუ ღრინავთო,
ისეთ ბიჭებს ამოვირჩევთ
ტატეს სჯობდეს ათ წილადო.

„გაუსვით და გამოუსვით,
როგორც ჭიანურიანო“;
ის ამ წელს ვერ გათხოვდება,
ვინც ფეხი აურიანო.

აბა, ბიჭო, კვლავ დავძახოთ
„ცანგალა გოგონაზედა“;
ცანგალას შუბლი შევუკრათ,
სადაც კი შეგხვდეს გზაზედა.

გოგო დანიშნა, რა გოგო,
ბევრად ლამაზი სხვაზედა;
სამი წელია ატყუებს,
გაურბის მუდამ განზედა.

ხან აქ გდია, ხან სხვაგანა,
ყილებს შარა გზაზედა;
ღვრინჭილები დაუკონავს
ირმის ტყავის ქამარზედა.

ქალის მშობლებს ასე უთქვამთ:
რასა ფიქრობ ჩვენს ქალზედა;
საქმეს ათავებ თუ არა
ი შენ საპატარძლოზედა?!

ცანგალას შემოუთვლია:
ჯვარს ვინერო სხვა ქალზედა;
თქვენი გონჯი აღარ მინდა,
ძალით ნუ მახვევთ თავზედა.

გოგოს ეს რომ გაუგია,
დარდი მოაწვა დარღზედა;
იმ დღეს ბიჭებს დაუნახავთ,
თურმე გარბოდა წყალზედა.

დღეს დილითა მცურავებსა
გამოაქვთ წყლის ნაპირზედა;
ცანგალამ ეს ჩაიღინა,
ცოდო დაიდო თავზედა.

ცანგალას რომ გაუგია,
დარდი მოსვლია დარღზედა;
აპეური ჩამოუბამს
სამების წინ მუხაზედა.

მარყუჟშია თავს გაუყრის,
ფეხებს გალაჯავს განზედა;
ჩვენ ტარასტას დაუნახავს
ი სამების მუხაზედა.

ცანგალაი კონწიალობს,
სამების წინ მუხაზედა;
მათი მშობლები დღემდისინ
ჭანგობენ გონებაზედა.

ასე გათავდა ნათქვამი
„ცანგალა გოგონაზედა“.
ამას აბამენ ზარითა²³⁰
არ დამღერენ ფანდურზედა!

მე პავლე თედონმინდელი,
თუ ვარ კიდევა ჯანზედა;
როცა მოვკვდები ამას გთხოვთ,
დასწეროთ ი ცივ ქვაზედა;²³¹

„პავლე სულითა განათლდეს,
ი სამოთხისა კარზედა;
ამქვეყნად მართალი იყო,
ბისტი არ ეკრა თვალებზედა“.

²³⁰ ზარი — მოთქმით ტირილი.

²³¹ საფლავის ქვაზე.

ლეკური თუ ლეგური?

ლეკურის სახელწოდების საკითხში აზრთა სხვადასხვაობას აქვს ადგილი. ქართული ხალხური მუსიკალური ფოლკლორის ნიმუშების შეკრებისას ჩვენ ჩავენერთ ერთი ცნობა ცეკვა ლეკურზე, რომელიც ამ წერილში გვინდა გავაცნოთ მკითხველს.²³²

მთქმელი გოგი ორაშვილი გადმოგვცემს თავისი პაპის, დათა ორაშვილის ნაამბობს, რომელსაც სოფელი ტეზერი დათა-პაპას ეძახდა.

ჩემს ახალგაზრდობისას — გვიამბობს მთქმელი — დათა პაპა ჯერ ისევ ბრგე ვაჟკაცი იყო. მან იცოდა მრავალი ძველისძველი ამბავი, რომელსაც თავის კარაბადინში ათავსებდა ხოლმე.

კარაბადინს რომ გადავშლი,
გეგონება ისტორია,
რაც ქვეყანაზე მომხდარა
ყველა ერთად იქ სწერია!

ახალგაზრდობისას მას ჰყვარებია ჭიდაობა და ზურნაზე დაკვრა. უკანასკნელი შეუსწავლია იმ დროში განთქმულ სინო მეზურნისგან. ოსტატისინო დათას ქებაში ყოფილა:

დათამ სმენა დამიპურა,
დუდუკზე ლულუნითაო,
ვინც მას უსმენდა, იძახდა —
დალოცვილია ღვთითაო.

სინო მეზურნეს ერთი ახირებული ხასიათი ჰქონდა, — სულ თავად-აზნაურებში დადიოდა. დასავლეთ საქართველოში ხშირი სტუმარი იყო ქუთაისისა და ზესტაფონისა. ქართლს, თავდაპირველად რატომღაც არ სწყალობდა. ხანდახან თუ ინახულებდა გორსა და ხაშურს. ხაშურში მას ჰყავდა განთქმული მოცეკვავე მიტუშა აბაშიძე, რომელიც გაქსუებულ მეზურნესმფარველობას უწევდა. გათამამებული სინო-მეზურნე იტყოდა თურმე: გორო, ქართლის საგანძურო, ნახვა როგორ დაგიძვიროო. სინოს ასეთი ჩვეულება ხალხს არ ეჭაშნიკებოდა და ხშირად უსაყვედურებდაო: „რას ჩააცივდი ბატონებს, იმ ეშმაკების პატრონებს, ნუთუ იმათი ქცევაი ჩვენთვის კარგ რამეს გაგონებს“. სინო არ აქცევს ყურადღებას ხალხის საყვედურს მანამ, სანამ საყვედური საყვედურს არ მიემატა. ბოლოს ასეთ ხერხს მიმართავს თავის გასამართლებლად:

რა ხეირია თქვენგანა,
რომ ხშირად სოფლად გენვიოთ,
სადა გაქვთ ქეიფის თავი,
თქვენ ჭაპანს უნდა ეწიოთ.

მეც ხომ თქვენსავით გლეხი ვარ,
ვიცი გლეხური წესია,
გლეხმა იშრომოს, ბატონმა
იგემოს დანათესია.

²³² ეს თქმულება 1957 წლის გამოცემაში არ იყო შეტანილი. სტატიას მივაკვლიეთ 1962 წლის „საბჭოთა ხელოვნებაში“ (№9) და საჭიროდ მივიჩნიეთ დანარჩენ თქმულებებთან ერთად მისი აქ გამოქვეყნება.

მე ჩემი ღუღუკი მარჩენს,
სარჩო მაქვს თავზე საყარი,
ყველა ბატონი მე მწყალობს,
მონმედ მყავს გერის საყდარი!

ლეკურის დროსა ხელსა შლის,
სამი წლის ფარშავანგივით,
ტანსა გათანგავს, ფეხს უსვამს
გიჟმაჟი ქარიშხალივით.

ზალიკო ორჯონიკიძე
შეძლებით ყველას სჯობია,
თუმცა ხშირადა გაჩნდება
ვაჟკაცი მჯობნზე მჯობია.

თქვენ კი მესაყვედურებით,
თქვენი სტუმარი რომ არ ვარ,
თქვენს ფეხის ფხაჭუნს ვერ ვუძლებ,
რადგან სხვა გემოს კაცი ვარ.

ჯიბეს მიტენავს ოქროთი,
სხვაშია გასარჩევია;
ზალიკო ორჯონიკიძეს
გულით სიუხვე სჩვევია.

თქვენი საქმეა დაირა,
თან კი ბუზიკა ჯიბისა,
ამაზე სიამოვნებით
ფეხებს ატლინკებს მილდისა.

დათა-პაპა უფროსებისაგან გაგონილს გადასცემს გოგი ორაშვილს „ლეგურის“ სახელის წარმოშობის შესახებ. წინასწარ კი ასე იწყებს:

ძველად თქმულსა და გაგონილს
ვიტყვი, როგორც წესიაო,
მით უმეტეს ცალი ფეხი
მიდგას სამარეშიაო...

და განაგრძობს:

ძველად, როცა ხალხის დროსტარებისას უეჭველად ცეკვა-თამაშიც იმართებოდა, ჯერ წაიმღერებდნენ „შავლეგოს“, მერე კი ჩაურთავდნენ ცეკვა „ლეგურს“. მართალია, სიმღერას აჩქარებით ამბობდნენ, რომ მოცეკვავებს ფეხი აეყოლებინა, მაგრამ სიმღერისა და ცეკვის ერთად შესრულება ბევრ აურზაურს იწვევდა თურმე, ცეკვა — ცეკვას არა ჰგავდა და სიმღერა სიმღერასო. სიმღერა „შავლეგოს“ მღეროდნენ გზაში ფეხის აყოლით, მედიდურად, ვაჟკაცურად, ცეკვის მიყოლება კი სიმღერას თავის ელფერს უკარგავდაო. ხალხს უთქვამს:

სად გუთნური, სად „ჰოპუნა“,
ერთად არ გამოდგებაო,
„ოროველა“ ხვნის დროს უნდა,
„ჰოპუნა“ მკას უხდებაო.

ბოლოს, ეს სიმღერა და ცეკვა — „ლეგური“ ერთიმეორისგან გაუთიშავთ.
როგორ დაერქვა ჩვენს ცეკვას „ლეგური“?

ერთ ღროს — განაგრძობს დათა პაპა უფროსების ნათქვამს — ჩვენს სოფელ ტეზერში გამოჩენილა ერთი ახალგაზრდა, რომელსაც სახელად რქმევია ლევანა — ლეგო. მისი გვარი ყოფილა ციხისთავიშვილი. სადაური იყო ეს ახალგაზრდა, და ან როგორ გამოჩნდა სოფელ ტეზერში — არავის სცოდნია. მასზე მეფანდურენი ასეთ ლექსს ამბობდნენ:

ვით მერცხალი შემოფრინდა,
არ ვიცით სადაურია,
მისმა ცეკვამ გააკვირვა
მთლად თავად-აზნაურია.

გოგოებო, არ გაუშვით
თვალად-ტანად მშვენიერი,
პრანჭიობა არ დაინყოთ
კვლავ იყავით გონიერი.

ერთ წვეულებისას ლეგოს ისე უცეკვია, რომ განთქმული ჩვენი მოცეკვავენი გაკვირვებულად. ჩვენებს ისე შეჰყვარებიათ ეს ჯადოქარი-მოცეკვავე, რომ მის საპატიოდ ჩვენს ცეკვას „ლეგური“ შეარქვეს. ამის შემდეგ მოდის ათეული წლობით ცეკვა „ლეგურის“ სახელწოდებით:

აბა ციბლავ, დაუარე
ჩვენი ცეკვა „ლეგურიო“,
ლეგოს ფეხებით მიბაძე,
თან დუდუქს უგდე ყურიო.

მე რა მოლეგურე მნახე,
ისევ ბატონიშვილს ვთხოვოთ,
ჩვენ, როგორც მის მამის ნათლულს,
ამის ნება გამოვთხოვოთ!

მე „ბუქნა ქოტს“ ჩამოუვლი,
ისე კობტად, ისე სხარტად,
თავის ღროზედაც ჩავბუქნავ
ჩვენ ბატონისშვილზე კარდაგ.

— აი, შვილოსან, — განაგრძობს დათა-პაპა, — ჩვენს ცეკვას თავდაპირველად „ლეგური“ რქმევია. ლეგოს თამაშით გაცეკვებული ჩვენი ბატონები ცდილობდნენ მის ხელში ჩაგდებას. ხალხი ბატონების ჩანაფიქრს მიხვდება. ერთი მეფანდურის „ასიანას“ საშუალებით მიახვედრებს ბატონებს:

ბატონებმა დაინახეს
სახრაფი და სანინკნელა,
ხელში ჩაგდებას ფიქრობენ
ლეგო ბიჭსა საკიკნელად.

მაგრამ, სანამ ხელი გვერჩის
იფნის სახრის მოსახმარად,
არცერთ ბატონს არ ვაცოცხლებთ
ლევანისა მოსაძმარად.

ერთხელ, ვიღაც ასეთ ხმას გაავრცელებს: ეს ცეკვა „ლეგური“ კი არა, ლეკურია. ლეკებმა იციან ასეთი ცოცხალი და სხარტი ცეკვა. ისინი ლეკურს ეძახიანო. ჩვენი ხალხი ამის გაგონებაზე გაჯავრდება, ზოგიერთს კი სახელწოდება „ლეკური“ უფრო მოეწონება. „ლეგურის“ მომხრენი გამონახავენ ერთ ძველ მეფანდურეს, ტატე-მნათეს ბიჭს და მიმართავენ ხვეწნით:

ტატე ძმაო, ჭკუით სავსე,
ლექსში ენა გაცვეთილო,
სიტყვა ლეგურზე რას იტყვი,
ბატონის ხელში გაზრდილო.

სად ჩვენი ცეკვა „ლეგური“,
ალაგს დინჯი და წყნარია,
ალაგს ჩქარი, ვით ჩანჩქერი
ფიცხი შეუპოვარია.

ჩვენ ლეგურს რაზე აჭკნობენ,
ურჯულო ლეკებზე სცვლიან,
თავიანთ მთებში ეყარნენ,
მთებს ვაკეზე ვერ გასცვლიან.

მათი ცეკვა ბევრს უნახავს,
ხტუნვით ზეცაში აღიან,
ზოგჯერ კი ბუქნაობითა
რა ვიცი, რას არ სჩადიან!

მეფანდურე ტატე უპასუხებს ფანდურზე დაკვრით (საუბედუროდ, ტატეს დანამღერი სადღაც დამეკარგა, მაგრამ ის კი კარგად მახსოვს, რომ ტატე ჩვენ „ლეგურს“ აქებს და ლეკების „ლეკურს“ აძაგებს (გოგი ორაშვილი)).

ავსუს ჩვენო „ლეგურო“,
რიყის ქვებში აღმასო,
უფალმა, ქვეყნის გამჩენმა
დოვლათით რომ აგავსო.

სოფელი ოსიაურიდან მეფანდურე სანდალა „ლეგურზე“ დამღერის. დათა-ჰაპა გადასცემს თავის შვილიშვილს გოგი ორაშვილს.

ბადრიაშვილი სანდალა,
რა ეშმაკმა დაგლალო,
ტურის ფერი დაგკარგვია,
გზამ თუ აგახანსალაო.

ერთი თხოვნა აგვისრულე,
„ლეგურზე“ თუ იცი რამე,
დაალიღინე ფანდურზე, —
მაღალი ღმერთი ინამე.

მეფანდურე სანდალა დაიწყებს:

დავალებას შეგისრულებთ
და გავაბამ ლარივითა,
ჩვენს „ლეგურზე“ მოგახსენებთ
ჩვენი დიაკვანივითა.

მამაჩემსა მოვლილი აქვს
ლეკთა მხარე და ოსეთი,
იმის ნათქვამს მოგახსენებთ,
თუ რომ შემეწევა ღმერთი.

რას ერჩოდნენ, რომ ეტაკნენ
რქაჩოლია ხარივითა,
ჩვენი დინჯობს, მათი გიჟობს,
გიჟმაჟ მარტის ლარივითა.

ლეკებში ბევრი უნახავს
მათი ზნე და ჩვეულება,
ბატონთან ერთად ყოფნის დროს
დასწრებია წვეულებას.

მათი ცეკვა — ხტუნვა არის,
ჯამბაზსა ჰგავს ყველაფერში,
ბუქნა, ცერებზე დადგომა
არეულა ერთმანეთში.

ჩვენ „ლეგურს“ სრულებით არ ჰგავს,
როგორც ზამთარს შემოდგომა,
ცეკვასა, ისიც „ლეგურსა“,
არ უხდება ტლინკვა, ხტომა.

კობიაშვილს²³³ ასე უთქვამს
ლეკებისა ცეკვაზედა:
ის ჩვენ „ლეგურს“ სულ არა ჰგავს,
ხტუნვენ ასკინკილაზედა.

ძველი ამბების მცოდნე და მეფანდურე ტატე ძიმაშვილი ყურს მოჰკრავს ხალხის ჩორქოლს „ლეგურის“ სახელის დამახინჯებაზე და გაემგზავრება სოფელ ტეზერში მოკეთესთან. მასპინძელი მოსულ მოკეთეს თავიდან ბოლომდე მოუყვება, თუ რატომ არიან სოფლელები დაღონებულნი. სტუმართან ერთად მეზობლებსაც მოუყვრიან თავს. ყურს უგდებენ ივანეს (მასპინძელი). ივანე მიუღიქსავს:

დიტო, დიტო ძიმაშვილო,
დაბადებით ღვთისაშვილო,
გახსენ შენი მამის ბოხჩა,
ტყუილად არ იცოდვილო.

„ლეგური“, როგორც მერცხალი,
ჩვენს ეზოში შემოფრინდა,
იმ თავიდან ჩვენთან ბუდობს
და ჩვენს იქით არ გაფრინდა.

პირის კაცსა გეძახიან,
სიკერპე არ დაიჟინო,
ღვთის წინაშე მართალი თქვი,
კოკითა გვაქვს შენთვის ღვინო

მართალია, გლეხკაცი ხარ,
მაგრამ „ლეგურს“ შეენყვი,
ამ ცეკვაში, გამიგია,
ბევრს არავის გაექცევი.

„ლეგურზე“ თუ რამე იცი,
ან თუ მამის გაგონილი,
გულახდილად ჩაგვიკენჭე,
შენც ხომ „ლეგურში“ გაქვს წილი.

ერთი გვითხარ, ამ „ლეგურზე“
თუ გაგიგია რამეო,
სხვა სახელი თუ რქმევია,
გვითხარ, ღმერთი ინამეო.

დიტო ძიმაშვილის პასუხი „ლეგურზე“:

„ლეგური“ ქართლის შვილია,
ქართველის დედისგან შობილი,
მღვდელმა „ლეგურად“ მონათლა,
მძივივითა აწყობილი.

იგი სიყრმისა შვილია,
„ლეგურადა“ მონათლული,
და ეს სახელი იმთავით
ღვთისაგან აქვს დანათლული.

²³³ განთქმული მოცეკვავე კობიანთ კარიდან (ღუშეთის მახლობლად).

„სადარბაზოსაც“ უხმობენ,
ასე ყოფილა ჩვევადა,
მაგრამ ორივე სახელი
დღემდე დარჩა ლეგურადა.

მე „ლეგური“ კარგად ვიცი,
მზადა მაქვს ნათელი ფიცი,
მიტმასნური ხტის ვით კვიცი,
აქ რა არის დასაფიცი!

მესმის უაზრო ძახილი,
უცნაური, უელფერო,
ენა-ყრანტალს არ უსმინოთ,
არც სხვის ქორი დაიჯეროთ.

თავის ქერქში დააბერეთ,
არ შეუცვალოთ სახელი,
რას უშავებს, რას ანუხებს
ღვთისგან ნაბოძი ნახელი?!

დღეს რას ვხედავ, და რა მესმის,
დამეხშო სმენის სარქველი,
„ლეგურს“ „ლეკური“ შეარქვეს —
არ დამრჩა მეტი სათქმელი.

ვერ გაგიგია, ივანე,
ქვეყნის ავი და კარგია —
დღეს რომ რამე კარგს ჩაიდენს,
ხვალ გულის გასაფატრია.

დიტო ძიმაშვილი უამბობს დათა-ჰაპას იმასაც, თუ როგორ სცნობიათ ერთმანეთი ლევან-ლეგოს და იმ დროის გამოჩენილ სახალხო გმირს შავლეს-შავლეგოს. შავლეგოზე გამოთქმულ ლექსს ლეგო ასე იწყებს:

მე და შავლეგ თარეშის დროს
ერთად ვიყავთ, ერთად ვხმობდით,
მტრის სინსილას რომ გავწყვეტდით,
ფეხებითა „ვცელქაობდით“.

შავლეგ მოლეგურე იყო,
ფეხით ცაში ადიოდა,
ზოგჯერ ძირს რომდაგეხედათ —
მინას მტვერი ასდიოდა.

დიდხანს ვიყავთ ძმად-ნაფიცი,
ერთად ვჭამდით, ერთად ვსვამდით,
უერთმანეთოდ არასდროს
ნაბიჯსაც არ გადავდგამდით.

ბოლოს, როცა თარეშს მოვრჩით,
გავიყარენით ძმურადა,
მის შემდეგ არ გაგიგია
ლეკნი დაგვსხმოდნენ მტრულადა!

ლეგოს გასაცვიფრებელი თამაშის შესახებ კახეთშიც შეიტყობენ. ჩვენ ბატონს ვეზირიშვილს კახეთში ჰყოლია თავადი, რომელიც ნათესავად ერგებოდა. ამ თავადისაგან წერილი-ლექსი მოუვა ჩვენ ბატონს. კახეთიდან გამოგზავნილი წერილი ლექსად:

ჩემო კეთილო, გავიგე
ცეკვის ამბავი ქართლშია,
კახეთის ახალგაზრდობა
სიხარულით ჰფრენს ცაშია.

ყველა მთხოვს, შეგატყობინო
მათი სურვილი გულითა,
გვანვიო ცეკვის „ჯადოი“ —
ამას გთხოვთ წმინდა გულითა.

ამბობენ, ნეტა ვინ არის,
ფეხებს როგორა სხვეპავსო,
მასთან შეჯიბრს ვერ ბედავენ
ვინც კი მის თამაშს ხედავსო.

კახეთის თავად-აზნაურთ
სურთ მაგ ყმანვილის ნახვაო,
მერწმუნეთ, მთელმა კახეთმა
ეს აზრი დაისახაო.

მეც გულითა გთხოვთ მობრძანდეთ,
მოსვლა არ დაიმძიმაო,
ჩემი თხოვნაა და ხვენწა,
პირი არ გამინზბილაო?!

ქართლის თავადობა რომ გაიგებს კახეთიდან გამოგზავნილი წერილის შინაარსს, ფიქრობს ლეგოს თავისკენ გადაბირებას, დასაკუთრებას. ჩვენი ბატონი ვეზირიშვილი ყველაფერს შეიტყობს. ცდილობს, ლეგო არ ჩაუგდოს ხელში რომელიმე სხვა ბატონს:

თქვენი განზრახვა გავიგე,
რაც ჩაგიდვიატ გულშია,
ამ თავით ვერვინ გაბედავს
ლეგოს ჩაგდებას ხელშია.

შემდეგ კი თქვენი საქმეა,
ლეგოსი დასაკუთრება,
მხოლოდ ეხლავე იცოდეთ,
თრევა არ გამოადგება.

წერილი მე მივიღევი,
გასახარელი ძალიან,
მაგრამ იცოდეთ, ეს ბიჭი
ჯერ ჩემი უპრიანია.

მას ცოლი ჰყავს და შვილია,
ჩემ მფარველობის ქვეშ არის,
მას უნდა ხელის შეწყობა,
რადგან ბოგანო არ არის!

შემოგვეკედლა ეს ბიჭი,
სიძედაც ჩავისახლეთო,
როგორც თანასწორს უმზირეთ,
ეს თქმული დაისახეთო.

ბატონი ვეზირიშვილი კახელ ნათესავს პასუხს დაუგვიანებს. დაიბარებს თავისთან ლეგოს და ეტყვის: ბიჭო, შვილო, კახეთიდან მივიღე წერილი. ჩემი ნათესავი, იქაური ბატონი, მთხოვს, რომ შენ განვიო კახეთს, როგორც განთქმული მოცეკვავეო.

კახეთში ჩასულებს გულით ეგებება ყველა. ლეგოს სანახავად მოსული ხალხი მატულობს. ყველა თვალთ სინჯავს ქართლიდან ჩასულ სტუმრებს, მათი ჩასვლის დღეს დაემთხვა ალავერდობა. ამით ისარგებლებს კახელი ბატონი და დღესასწაულის წინა დღეს თავისი სტუმრებით გაემგზავრება ალავერდობას.

ზურნის მჭექარე ხმა შეიცვლება ტკბილი დუდუკით. ჯერ კახელი მოცეკვავენი დაუვლიან მოხდენილად. ორი-სამი წყვილის შემდეგ კახელი ბატონი ლეგოს ჩასჩურჩულებს, ახლა შენი ჯერიაო. ლეგო თანხმობის ნიშნად თავს დაბლა დახრის.

დაუარა წრეს, გამოიწვია თავისი შესაფერი მოხდენილი ქალიშვილი. ხალხი ჯერ ლეგოს დავლამ გააკვირვა, შემდეგ კი ფეხის გასმამ. ლეგო ტანს არ არხევს, თითქოს მთელი ტანით მიცურავდეს, ისე მისრიალებს მიწაზე. რა ექნა, მარხილზე ხომ არა დგას, ასე რომ მისრიალებსო — ამბობს მაყურებელი. თვალს არ აშორებს ლეგოს. ერთი წამოიძახებს: „ალავერდო შეაჩვენე, თუ ეს ეშმაკის კერძია, და თუ ადამის მოდგმაა, ამრავლე, ვით ზღვას თევზია.“

ლეგო გამარჯვებული გამოდის. ვაშას ძახილი დიდხანს არა წყდება. ხალხი ულოცავს კახელ მასპინძელს, მადლობას უძღვნის ქართლელ ბატონს ლეგოს ჩამოყვანისთვის, ლეგოს კი ახალგაზრდა თუ მოხუცი ჩაიკრავენ გულში და ეამბორებიან.

ერთხელ ძველ მოცეკვავეს უთქვამს:

ჩემი სიცოცხლე ვცეკვავდი,
ყველას ვჯობდი ერთი-ორად,
მე თუ ნიბლია ვიყავი,
ლეგო მომეჩვენა ქორად.

სტუმრები ერთ-ორ კვირას დარჩებიან. დიდი ძღვენით გამოისტუმრეს ბატონი გამარჯვებული ლეგოთი.

კახეთიდან დაბრუნებულს სიხარულით შეგებებიან თურმე. გარს შემოხვევია მთელი სოფელი. ვეზირიშვილი ყველაფერს უამბობს დანვრილებით:

კახეთში კარგად ცეკვავენ,
მით უმეტეს თავადები,
მაგრამ მათში ერთი გაჩნდა,
ცეკვაშია ნავარდები.

როგორც ლეგომ, ისე იმან
დაუარა კოხტად, კარგად,
ბოლოს სულ არ ეტყობოდა,
რომ უსვამდა ფეხებს მარდად.

სახეზე რომ არ გეცქირათ,
სულ მთლად ჰგავდა ჩვენ ლეგოსა,
ლეგოსავით კოხტა იყო,
ტანზედა შავი ემოსა.

ხალხის ვაშამ იგრიალა,
ვით ქუხილმა ცისამაო,
ამ ორში თუ ვინ აჯობა,
თავანთმა თუ სხვისამაო.

ბოლოს ყველამ გადაწყვიტა:
მოცეკვავე ორიოო,
ორივ ქებისა ღირსია,
ორივ თანასწორიაო.

კახეთში გამართულმა ცეკვამ მხოლოდ ორი მოცეკვავე გამოავლინა: ერთი ჩოლოყაშვილი და მეორე ქართლიდან მისული ლეგო. ვერ აგინერთ იმ გულწრფელ სიამოვნებას, რომელსაც ჩვენ და ჩვენი მასპინძლები ვეზიარენით. არ გასული ერთი კვირა, როცა ჩვენმა მეფანდურემ ზურამ ფანდურზე მოგვასმენინა ვეზირიშვილის ნაამბობზე განყოფილი საფანდურო ლექსი:

ყური მიგდეთ, მოგახსენოთ
ერთი რამ გასაკვირია,
ამ ამბის გაგონებამა
ზურა სულ მთლად გადამრია.

ალავერდობა დღე იყო,
გწყალობდეთ მისი მადლია,
სად გაიმართება ცეკვა
ჯანისა მოსანათლია.

ჩვენი ლეგო კახეთს მიდის
ჩვენ ბატონთან ერთადაო,
ფეხის ძალა გაისინჯოს,
როგორც არის წესადაო.

მხოლოდ ორმა გაიმარჯვა:
ჩოლოყაშვილმა და ლეგომ,
თავადებს ფერი უცვალა,
თითქოს გადუარა ნენგომ.

ცეკვაში შეჯიბრებაა,
როგორც მთაში ჯიხვთა შორის,
ღონიერი კლდეზე რჩება,
სუსტი ხდება ლუკმა ყორის.

კახეთშიც „ლეგურს“ აქებენ,
იქ მეტ სახელს არ არქმევენ,
„ლეგური“ „ლეგურად“ რჩება
და „ლეკურს“ არ დაარქმევენ.

ერთი შეძლებული თავადი მაინც გადაიბირებს ლეგოს და წაიყვანს ატოცში დღეობა გიორგობას. თითქმის ერთმა თვემ განვლო, რაც ლეგო მოშორდა თავის ცოლ-შვილს. ჩვენმა სოფელმა ორი ბიჭი გაგზავნა ბატონისა და ლეგოს ამბის გასაგებად (იმ დროს დიდი თარეშიანობა ყოფილა). ბიჭები რომ დაბრუნდებიან, ასეთ ამბავს მოუტანენ სოფელს: ბატონი გზაში მოუკლავთ, ლეგოსი კი ვერა გავიგეთ რაო. ხალხი შენუხდება. ლეგოს ცოლი აუნერელ დარდშია:

ნეტავ ცეკვა არ გცოდნოდა,
რაზე დათალხე გვირგვინი,
უშენოდ რალა ქალი ვარ,
თავიდან გამიქრა ტვინი.

ხალხმა გამოთქვა ქარაგმული ლექსი. ზურა ცრემლით სავსე თვალებით ასე დამღერის:

წყალსა ნაფოტი მოჰქონდა
ალვის ხის ჩამონათალი,
დადექ ნაფოტო, მიამბე
მოყვრისა შემონათვალი.

შენი მოყვარე ტეზრელი
შუა გზას ვნახეთ დაჭრილი,
დავჯექ და ბევრი ვიტირე,
ზედ მივაყარე ქვა წვრილი.

ამ ქარაგმული ლექსის აზრს ყველა მიხვდება. ხალხს გულს უკლავს, რომ ლეგო ცოცხალი ვეღარ დაუბრუნდება თავის ცოლ-შვილს. ვეღარ გაიგო სოფელმა ლეგო-ბიჭის ავან-ჩავანი.

შენიშვნები

1. სიმღერების სადაურობა, გვ. 33.

ჩანერილია 1921 წელს, სოფელ ბაკურციხეში. მთქმელი მესტიაშვილი სიკო, სოფელ მაღაროს მცხოვრები.

ლექსში ნახსენები ბურთიკაშვილი განთქმული სახალხო მომღერალი ყოფილა. მესტიაშვილის გადმოცემით, „ხმა რაკრაკა და მჭექარე ჰქონდა. უიმისოდ არც ნათლობა, არც ქორწილი არ შეიძლებოდაო: 108 წლისა გარდაიცვალა. დიდის ამბით დაუსაფლავებიათ და დიდძალი საზოგადოება დაესწრო მის დასაფლავებას“. ბურთიკაშვილის შესახებ ხალხს ლექსიც გამოუთქვამს:

ბურთიკაშვილი მოგვიკვდა,
მოსწყდა ბულბული ვარდსაო;
ყვავებმა იწყეს ჩხავილი,
მიტხარით, ეს რას ჰგავსაო?

ვილა აივლის მაღლობზე,
იმ უმწვერვალო მთაზედა,
მრავალჟამიერს ვინ ასწევს
შვიდი მუხლისა თქმაზედა,
გლოვობენ ჩვენნი ბატონნი,
ნაცარს იყრიან თავზედა.

2. მკის სიმღერა, გვ. 33.

ჩანერილია 1916 წელს სოფელ ახრისში (ქართლი). მთქმელები: გიორგი ქართველიშვილი, კუკურა ვათიაშვილი, ტუსა გელაშვილი და მომკელთა ჯგუფი.

გიორგი ქართველიშვილი შესანიშნავი მუშაკაცი იყო. მისი გამოღებული ხელეური მთელ ძნას უდრიდა. ამავე დროს, იგი როგორც მომღერალი განთქმული იყო მთელს ახლო-მახლო სოფლებში, იგი ზღაპრების კარგი მთქმელიც იყო. მას მხოლოდ ამავე სოფლის მცხოვრები თევა დიდბერუაშვილი სჯობდა ამ საქმეში.

კუკურა ვათიაშვილი იშვიათი ხმის პატრონი იყო, ხოლო ტუსა გელაშვილისთანა „ოროველას“ მთელ გორის მაზრაში ვერავინ მოისმენდა.

3. თონური, გვ. 39.

ა, ბ, გ — ჩანერილია 1917 წელს სოფელ ტირძნისში (ქართლი) ტეტუნაშვილების (ტეტუნაანთ) ოჯახში.

დ — ჩანერილია 1930 წელს, სოფელ საქაშეთში (ქართლი).

ე — ჩანერილია 1930 წელს, სოფელ ოქროყანაში, გაბაშვილების ოჯახში.

4. სანახლური, გვ. 40.

I — ჩანერილია სოფელ ტირძნისში. მთქმელი ივანე სამადალაშვილი.

II — ჩანერილია 1917 წელს, სოფელ მეჯვრისხევში. მთქმელი ბიბილაშვილი.

III — ჩანერილია სოფელ მუხრანში, მთქმელი „კანკალას ბიჭი“.

ლიტერატურული ცნობების მიხედვით, საქართველოში სანახლური სიმღერები ფართედ ყოფილა გავრცელებული, მაგრამ ტექსტი ამ სიმღერისა დღემდე ცნობილი არ იყო. გიორგი სვანიძის მასალები ავსებს ამ დიდ ხარვეზს. მართლაც, წარმოუდგენელია საქართველოში არ მოძებნილიყო ყურძნის დაწურვასთან დაკავშირებული სიმღერა. კომპოზიტორ გიორგი სვანიძის ცნობა დადასტურდა სხვა ჩანაწერებითაც. 1952 წლის შემოდგომაზე ერთი ასეთი ტექსტი ჩვენ ჩავწერეთ ატენის ხეობაში. იხ. ქართული ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტის ფოლკლორული არქივი.

5. ქვევრის რეცხვისა, გვ. 43.

I — ჩანერილია სოფელ ტირძნისში, მთქმელი ივანე სამადალაშვილი (იხ. შენ. №18).

II — ჩანერილია სოფელ მუხრანში, მთქმელი პავლია, 73 წლისა.

III — ჩანერილია სოფელ მეჯვრისხევში, მთქმელი — სოსანა „ასკილაანთ ბიჭი“. ლექსში ნახსენები ხუჩა, გვარად ბიბილაშვილი, სოფელ მეჯვრისხევის ერთ-ერთი უბნის მცხოვრები იყო.

ქვევრების რეცხვის სიმღერები ისეთივე უნიკალურია, როგორც სანახლური და პირველად არის ფიქსირებული გიორგი სვანიძის მიერ.

6. მხიარული გაზაფხული, გვ. 44.

I — ჩანერილია 1916 წელს, დაბა ცხინვალში. მთქმელი დიმიტრი ჯაფარიძე. ჩამწერის ცნობით, ამ ლექსისა და სიმღერის კილოს შესახებ გამოთქმული აზრი დაადასტურეს ავაკუმ ფთისშვილმა და ვასილ თუშმალიშვილმა, რომელნიც ჩანერის დროს დიმიტრი ჯაფარიძესთან იყვნენ სტუმრად. მათ მოუსმენიათ ეს სიმღერა ქართლის სოფლებში: ხცისში, კობიაანთ კარში, ტკოცაში, ძევერაში, თორტიზაში და სხვაგან.

II — ჩაწერილია 1922 წელს სოფელ კობიანთ კარში (დუშეთის რაიონი). მთქმელი კობიაშვილი — ღრმად მოხუცებული. მთქმელი აღნიშნავს, რომ მას თავისი პაპა ნამგალა კობიაშვილისაგან მას „ჭონას“ სულ სხვა კილო სმენია.

„მხიარული გაზაფხულის“ სიმღერა და მასთან დაკავშირებული ზნე-ჩვეულებანი მოწმობს მის უეჭველ კავშირს გაზაფხულის დღეობათა ციკლთან. ახალგაზრდა ვაჟთა სიმღერა ქალის კარზე, ქალიშვილის მიერ ნობათის დამზადება და გამოტანა გულის სატრფოსთვის, დღეგრძელობის, მშვიდობის, მხიარული გაზაფხულის დადგომის, წლის თავზე ვაჟის შეძენის და სხვა სურვილების გამოთქმა სიმღერაში, — გაზაფხულის, ნაყოფიერების დღესასწაულისათვის არის დამახასიათებელი. ამასვე მოწმობს ლექსის ზოგი რეალია (დეტალი, დეტალიზება. — რედ). სასიძოსათვის „ვარდის სუნის“ ნობათის დამზადება, სატრფიალო ეპითეტები დადასტურება იმისა, რომ „მხიარული გაზაფხულის“ სიმღერა „ჭონაზე“ უფრო ადრინდელია და მიგვითითებს იმ ძველ, წარმართული გაზაფხულის დღეობის არსებობას, რომელსაც მრავალი ზნე-ჩვეულება და საფერხულო სიმღერები ახლდა. ამ დღეობის ნაშთებმა მოაღწიეს ჩვენამდე ვარდობის დღეობის, „დიდების“ ფერხულისა და მრავალი სხვა სიმღერისა და თამაშობის გადანაშთების სახით. როგორც ცნობილია, ქრისტიანული აღდგომის დღესასწაულზე „ჭონას“ შესრულებაც წარმართობის დროინდელ, შემდგომ ქრისტიანიზებულ ჩვეულებას წარმოადგენდა. თქმულებაში ჩართული ტექსტები გვიანდელი უნდა იყოს.

7. ზე-მყრელო, გვ. 46.

ლექსი ჩაწერილია 1916 წელს, სოფელ ტყვიავში, გლახა ძამელაშვილის ოჯახში.

თქმულება ჩაწერილია 1916 წელს დაბა ცხინვალში, მთქმელი დიმიტრი ჯაფარიძე (იხ. შენ. №6).

„ზე-მყრელოს“ ეს ტექსტი მეტად არქაულია. მისი ანალიზი გვაფიქრებინებს, რომ ეს ფერხული წარმოშობით საწესო ხასიათისა უნდა ყოფილიყო. სვანური „მურყვამობის“ — „კოშკობის“ მსგავსად ეს ორსართულიანი ფერხული გაზაფხულის ნაყოფიერების დღესასწაულის ციკლს ეკუთვნის. ამას უნდა მოწმობდეს ქერისა და პურის თხოვნა, მუდარა იმისა, რომ „ზე-მყრელო“ „მალე ამოვიდეს“ და ზიანი არ მიაყენოს, ტექსტში „საფრის კედლის“ ხსენება და სხვა.

მეტად საინტერესოა გვიანდელი გააზრება „ზე-მყრელოსი“, სადაც უკვე მკაფიოდ ისმის სოციალური პროტესტის ხმა:

თავანკარი სხვას ერგება,
ჩვენ დაგვრჩეს ნაკმაზიანი;
იმათ მიირთვან შავფხაი,
გლეხმა კი ნაკმაზ-ბზიანი...

8. სამაია, გვ. 48.

ჩანერილია 1917 წელს სოფელ საქაშეთში. მთქმელი დიასამიძის მოურავი, რომელსაც ეს სიმღერა ხშირად გაუგონია დიასამიძიანთ ოჯახში, თეკლე კალატოზიშვილის შესრულებით, ზუსტად იგივე ტექსტი გიორგი სვანიძეს ჩაუნერია 1920 წელს სოფელ სკრაში შალიკაშვილის ცოლისაგან.

მოყვანილი ტექსტი უეჭველად მისი შეკეთებისა და გაშალაშინების ნიშნებს ატარებს. ამ ხალხურ ლექსს გაბატონებულ კლასთა წრის პოეზიის ხელოვნურობის იერი აქვს. ტექსტს მაინც ვაქვეყნებთ, რადგან „სამაიას“ ჩანაწერები მეტად იშვიათია, სულ მის 2-3 ვარიანტს ვიცნობთ. მოყვანილ ტექსტში ყურადღებას იპყრობს თვით სიტყვა „სამაიას“ ახალი ეტიმოლოგია „სამაიას“, — „სამ მაიას“ და „ჩვენ სამ დასა მაიასა“. მიუხედავად გადაკეთებებისა და ჩანართებისა, ტექსტში აშკარად ჩანს არქაული ელემენტები და იგრძნობა ფერხულის ძველი, იქნებ საწესო ფუნქციაც.

9. ბუქნა ჭოტო!.. გვ. 49.

ჩანერილია 1919 წელს სოფელ ახრისში. მომღერლები: ჭილაძე, ვათიაშვილები, შიუტაშვილი სონა (ვაჟია) და სხვანი.

ეს ტექსტიც ძველ ქართულ თამაშობათა და ფერხულთა ერთ-ერთი არქაული და უცნობი სახეა.

10. მზისა და მთვარის ჩხუბი, გვ. 49.

ჩანერილია 1917 წელს, სოფელ ლამისყანაში (ქართლი). მთქმელი ამილახვარი (ფოსტის მოხელე).

11. ჩაკრულო, გვ. 51.

I — ჩანერილია 1918 წელს მცხეთობას. მთქმელი სოფელ საგურამოს მცხოვრები სესია, მეტსახელად, „ნაკვერჩხალას ბიჭი“.

II — თქმულება და ლექსი „მე საბუედან წამოველ“... ჩანერილია 1917, სადგურ წნორის წყალზე. მთქმელი ისაკა ლადას ძე ძიმისტარაშვილი.

ლექსი „ძიმისტარაანთ ისაკა“ ჩანერილია 1917 წელს კახეთის მატარებელში. მთქმელი ივანე შიუკაშვილი — 77 წლისა.

III — ჩანერილია 1928 წელს, სოფელ ჯარიაშენში (ქართლი). მთქმელი ლექსა, მეტსახელად „აზნაურას ბიჭი“, 79 წლისა. ერთ დროს კახეთში მოჯამაგირედ ყოფილა.

12. ისემც რა ვუთხრა ჭკუასა, გვ. 55.

ჩაწერილია 1920 წელს სოფელ კარბში, ბასილაშვილების ოჯახში. მთქმელი ნიგოზა თუშიშვილი

13. ატენის ღვინოვ, ნაქებო, გვ. 56.

ჩაწერილია 1947 წელს სოფელ ხიდისთავში, კვირაცხოვლობას. მთქმელი ტლაშაძე ივანე (ტილა), იმავე რედაქციით ჩაიწერა ლექსი ამ მთქმელისაგან 1938 წელს, (იხ. შენ. №21 და №24). ქარუმიძე — სოფელი თორტიზას მცხოვრები, გიორგი ტატიშვილი (თხის რქა) ცნობილი მომღერალი; სოფელი მარანას მცხოვრები; სიკო მესტიაშვილი (იხ. შენ. №1 და №16).

14. გუშინ შვიდნი გურჯანელნი, გვ. 58.

ქართლური ვარიანტი, ჩაწერილია 1921 წელს სოფელ ბაკურციხეში. მთქმელი მესტიაშვილი სიკო, სოფელ მალაროს მცხოვრები (იხ. შენ. №13 და №16).

ეს ლექსი წარმოადგენს საქართველოში ფართოდ ცნობილი სიმღერის „გუშინ შვიდნი გურჯანელის“ ქართლურ ვარიანტს. ამ ლექსის გორიჯვართან, მისი წარმოშობის კი საკუთრივ ქართლთან დაახლოება, სათუთა, მაგრამ თავისთავად, გიორგი სვანიძის მიერ ჩაწერილი ვარიანტი მეტად არქაულია და მნიშვნელოვანი. იგი ქართული სამონადირეო ეპოსის შესანიშნავ ნიმუშს წარმოადგენს.

15. შაშვი კაკაბი, გვ. 60.

ჩაწერილია 1918 წელს სოფელ მერეთში (ქართლი). მთქმელი იასე ფურცელაძის მეზაღე გოდა. თქმულება გადმოცემულია გიორგი სვანიძის სიტყვებით.

16. ზამთარი, გვ. 64.

ჩაწერილია 1917 წელს სოფელ გორიჯვარში — გორიჯვრობას. მთქმელი იმავე სოფლის მცხოვრები ფოცხვერაშვილი.

მთქმელის აზრით, ეს სიმღერა ქართლურია თავისი წარმოშობით. დღეობაზე დამსწრეთაგან ამ სიმღერის ქართლური წარმოშობა დაადასტურეს ბატკუაშვილებმა (სოფელი ერთანმინდა), გლურჯიძემ (სოფელი სასირეთი), გიორგი ტატიშვილმა, მეტსახელად „თხის რქამ“ (იხ. შენ. №13) სოფელი მარანიდან. იგივე აზრი, გიორგი სვანიძის მოწმობით, გამოსთქვა ზაალ მაჩაბელმა (ცხინვალი). კახეთში ამ აზრს დაეთანხმნენ გულისაშვილი, ვაჩნაძე, ე. ანდრონიკაშვილი (ვაჩნაძის

მეულე) და სხვანი. „ზამთაროს“ ქართლური წარმოშობა დაუდასტურებია კახეთის ცნობილ სახალხო მომღერალს სიკო მესტიაშვილს შემდეგი სიტყვებით:

„ზამთარი“ ქართლის შვილია —
„ალილო“ კახეთისაო;
სადაც კი შემომივლია,
„ალილო“ მასთან თრთისაო!
თუმცა ეს საგალობელს გავს
ქრისტეშობისთვის ხმისაო!

17. ფარინე, ანუ გამოსაღვიძებელი, გვ. 65.

ჩაწერილია 1916 წელს სოფელ ახრისში. მთქმელები: გეგენა ბათიაშვილი და გიორგი ქართველიშვილი.

„გამოსაღვიძებლის“ ტექსტი იხ. შენ. 18.

18. ამბავს გეტყვით, გვ. 69.

ჩაწერილია 1948 წელს სოფელ კეხიჯვარში. მთქმელი მალაქია ჯაიანი, რომელსაც ეს ლექსი 65 წლის სერგო მეტრეველისაგან უსწავლია. მთქმელის ცნობით, „ფარინეს“ მსგავსად (იხ. ტექსტი №17), ამ სიმღერასაც „გამოსაღვიძებელს“ უწოდებენ. იგი სუფრაზე „დამარცხებულის“ გამოსაღვიძებლად იმღერებოდა თითქოს.

თქმულების ბოლოს ჩართული ტექსტი — „ორივემ ხმალი იშიშვლა“ — ჩაწერილია 1919 წელს თბილისში ალექსანდრე ფიცხელაურისაგან.

ამ ლექსის ვარიანტი ჩაინერა გიორგი სვანიძემ 1916 წელს გეგენა ბათიაშვილისა და გიორგი ქართველიშვილისაგან. იმათაც ამ ტექსტს ფარინეს მსგავსად „გამოსაღვიძებელი“ უწოდეს:

ჩვენ სამნი შევიყარენით
საზღვარსა მუხრანისასა,
პურსა ვთხოვდით და გვაჭმევდნენ,
გვაჭმევდნენ თავთუხისასა,

წყალსა ვთხოვდით და გვასმევდნენ
ღვინოსა ლალისფრისასა,
სანოლს ვთხოვდით და გვანვენდნენ
ბალიშსა ყურთუკისასა.

19. მესტვირების ამბავი, გვ. 71.

I. თქმულება დიდი და პატარა დოდესა და ალექსა ოქრომჭედლის შესახებ და ლექსები: 1. „თამარ მეფემ ააშენა“, 2. „შე მაიმუნო დოდეო“, 3. „სხვამ რომ მითხრას, კიდე ხოო“, — ჩანერილია 1918 წელს სოფელ რუისში (ქართლი) ფერიცვალობას — დღეობაზე. მთქმელი ვანე „ცინგლას ბიჭი“, ამილახვრის ყოფილი მოჯამაგირე. მას ეს ლექსები და თქმულება გაუგონია შიო „შიკრიკაანთ ბიჭისაგან“.

II. ლექსი „მესტვირე პატარა დოდეს თქმული“ ჩანერილია 1916 წელს სოფელ ჯარიაშენში. მთქმელი იოსებ ბათიაშვილი (მღვდელი). მას გაუგონია ეს ლექსი ჯარიაშენელი ვინმე მაჭავარიანისაგან, რომელსაც მეტსახელად „კანჭს“ ეძახდნენ.

III. ლექსი „დიდ დოდეს თქმული“ მის შეგირდებზე ჩანერილია 1917 წელს სოფელ ახრისში, მთქმელი პელა დიდბერუაშვილი. გაუგონია სოფლის ყოფილი მებატონის ბიძინა ყანჩავლის ოჯახში, სადაც პურის მცხოვლად მუშაობდა.

IV. დიდი და პატარა ნაყიდას ამბავი და ლექსი „შე პატარა ნაყიდაო“ — ჩანერილია 1949 წელს სოფელ ტინიხიდში (ქართლი). მთქმელი ნიკა მეზვრიშვილი, მეტსახელად „ნიორას ბიჭი“ — გარმონზე დამკვრელი და მომღერალი.

ლექსი — „შე გნოლიძე ნაყიდაო“ — ჩანერილია 1922 წელს სოფელ რუისში. მთქმელი ნატალია ირემაშვილი.

ნაყიდა ყოფილა პატარა დოდეს მოწაფე, გვარად გნოლიძე, სოფელ ტინიხიდის მცხოვრები.

V. „ჩანახას“ ამბავი ჩანერილია 1919 წელს სოფელ ზემო არცევში. მთქმელი ნიკა ფეიქრიშვილი, მეტსახელად „მემინდეს ბიჭი“.

VI. ველიკო დიდებულისა და პატარა დოდეს შეჯიბრება.

VII. მესტვირული ა, ბ, გ.

20. მეფანდურე მაჩაბლისა და მესტვირე გაიოზ ფურცელაძის გაბაასება, გვ. 83.

ჩანერილია 1916 წელს სოფელ კარბში, ალექსანდრე ციმაკურიძის ოჯახში. მთქმელი გიორგი ჭილაშვილი, სოფელ კოშკას მცხოვრები.

21. თამარის ქოში, გვ. 85.

ჩანერილია სოფელ უფლისციხეში. მთქმელი ტლაშაძე ივანე (ტილა). (იხ. შენ. №24, და 28). ეს ტექსტი სრულიად უცნობია ქართულ სამეცნიერო და მხატვრულ ლიტერატურაში. დღემდე ცნობილი იყო მხოლოდ ამ შინაასრის თქმულება.

22. ამბობენ, რომ თამარ მეფემ, გვ. 89.

ჩანერილია 1918 წელს, გორში, მთქმელი გარსევანიშვილი. ლექსი — „ბიჭო, ეს ნაჭარმაგევი...“ ჩანერილია იმავე წელს, მაგრამ სხვა მთქმელისაგან. ლექსი „ამბობენ, რომ თამარ მეფემ...“ უცნობი იყო დღემდე. იგი ეკუთვნის ლეგენდების ციკლს თამარ მეფის მშენებლობის შესახებ. ამავე ციკლს ეკუთვნის ლექსი „თამარ მეფემ ააშენა ნაჭარმაგევს დიდი გორა...“, რომელიც, აგრეთვე, არ იყო დღემდე ცნობილი სამეცნიერო ლიტერატურაში (ამ ლექსის ვარიანტი იხ. შენ. №19).

23. შავლეგო, გვ. 90.

თქმულება გაგონილია სოფელ სალოლაშენის მცხოვრებ მოხუც ნიკა გნოლიძისაგან და გადმოცემულია გიორგი სვანიძის სიტყვებით.

ლექსი „შავლეგ, შენი შავი ჩოხა...“ ჩანერილია 1922 წელს სოფელ ქსუისში. მთქმელი უნაფქოშვილი 77 წლისა. მისგანვე ჩაიწერა ეს ლექსი გორში 1924 წელს.

ლექსი „შავლეგო ხატი არ არის“ — ჩაიწერა 1910 წელს სოფელ ტყვიავში. მთქმელი ძამელაშვილი (იხ. შენ. №21). წარმოდგენილი ტექსტები „შავლეგოს“ მეტად საინტერესო ვარიანტებს წარმოადგენენ. ლექსი „შავლეგო ხატი არ არის“ სრულებით უცნობი იყო დღემდე. მკვლევარნი ხედავენ „შავლეგოში“ ისტორიულ პიროვნების, თამარ მეფის დროინდელი გმირის, შალვა ახალციხელის ამბავს. შალვა და ივანე ახალციხელები დაიღუპნენ 1204 წელს ბოლოსტიკეს ბრძოლაში (იხ. გ. ლეონიძე, „შალვა-შავლეგო“, „კომუნისტი“, 1941 წ. №260). ჩვენი ვარიანტი, როგორც ზოგი სხვა ადრე ცნობილი ჩანაწერი, შავლეგის სახელს ლექებს უკავშირებს, რაც სრულიად არ გამორიცხავს ამ თქმულების ძველ წარმოშობას და მის დაკავშირებას XIII საუკუნის დასაწყისთან.

მოყვანილ მასალებიდან ნათლად ჩანს „შავლეგოს“ ღრმა პატრიოტული ხასიათი და როგორც სახალხო გმირის სახე.

24. მოდისო მტერი, კახელო... გვ.93.

ჩანერილია 1922 წელს მცხეთაში სვეტიცხოვლობას. მთქმელები: ტლაშაძე ივანე (ტილა) და მიზნა ბაკურაძე (კახეთი). (იხ. შენ. №21 და №35).

მთქმელების მიერ გამოთქმული აზრით, ეს სიმღერა, ახლა ცნობილი როგორც კახური (მოდისო მტერი, კახელო...), ნამდვილად ქართლურია თავისი წარმოშობით. მიზნა ბაკურაძის სიტყვით, „ეს სიმღერა, როგორც უფროსებისაგან გამიგია, ქართლურია, თქვენებური, იქ შექმნილი და დავაუკაცებულო“. ამას მიზნამ შემდეგი ლექსი მოაყოლა:

როგორც განურავ ბედობას
წყლით ისე დაგეწურება...
ჩემი ხნის კაცსა მუდამა
ტყუილიც დაეჯერება.

ტექსტის ზოგიერთი რეალია: გორის ციხე, დანახვისის მთა და მონასტერი (იხ. ვახუშტი, საქართველოს გეოგრაფია), ყარყაბაზანისა და ტლაშაძეების გვარის ხსენება თითქოს მართლაც მის ქართლში წარმოშობას ადასტურებენ. ყოველ შემთხვევაში, ცხადი ხდება, რომ ეს ტექსტი საქართველოში ფართოდ ყოფილა გავრცელებული. შესაძლებელია, რომ ეს ზოგადქართული მხედრული სიმღერა ყოფილიყო.

ყარყაბაზანი — ეკლესია და მისი მიდამო ადგილები გორის მახლობლად.

ყარყაბაზნელი თინა — შესაძლებელია, რომელიმე გმირი ქართველი ქალის სახელი იყოს, თინა წავკისელის, მაია წყნეთელისა და სხვათა მსგავსად.

ტლაშაძეები — ქართლის სოფელ ხიდისთავში გავრცელებული გვარია.

25. კახეთს მოადგა თარეში, გვ. 94.

ჩაწერილია 1921 წელს ქალაქ სიღნაღში. მთქმელი ნასყიდაშვილი.

26. ძლიერ სტიროდა, გვ. 95.

ჩაწერილია 1919 წელს სოფელ ერგნეთში. მთქმელი ხერხეულიძე.

27. გრიგოლ გრიგოლაშვილის ლექსი, გვ. 96.

ჩაწერილია 1950 წელს სოფელ ატენში. მთქმელი მიხეილ ნონიკაშვილი.

28. ოპა ბეთაშვილის ლექსი, გვ. 98.

ჩაწერილია 1950 წელს სოფელ ზემო მაჩხაანში. მთქმელი გოგი ჭილიტაშვილი.

ლექსი — კიდევ ოპა ბეთაშვილზედ — ჩაწერილია 1920 წელს სოფელ ახმეტაში. მთქმელი ნინო თუში.

29. ბატონო, თავი მანებე, გვ. 101.

ლექსი ჩაწერილია 1926 წელს სოფელ ზემო არცევში გრიგოლ გლურჯიძისა და გიგო რაზმაძის მიერ. მთქმელი — „შუშპარიანთ ბიჭი“. ტექსტი და მელოდია მათგან გადმოიწერა 1926 წელსვე გიორგი სვანიძემ.

ტექსტის მესტივრული კილოს შესახებ გრიგოლ გლურჯიძემ გამოსთქვა მოსაზრება, რომ ეს კილო დოდე მესტივრის შეგირდს უნდა ეკუთვნოდეს (დოდე მესტივრეს შესახებ იხ. ტექსტი).

თქმულება ჩაწერილია სოფელ ურბნისში. მთქმელი ლადა ხომასურიძე. მღვდელ დეკანოზოვის მეუღლემ დაადასტურა თქმულებაში გადმოცემული ფაქტები და დასძინა, რომ ეს ბატონი გვარად ბეგთაბეგოვი იყო.

30. ტანტალა ბესარიონზე, გვ. 104.

ჩაწერილია 1919 წელს სოფელ ქარელში ბაზრობაზე. მთქმელი ნიკა გოგოლაძე. ამ ლექსს ჩვეულებრივ ასრულებს ორი ქალი, ჯიბის პატარა საკრავის, „ბუზიკის“, თანხლებით. ისინი ჯერ სიტყვა-პასუხით, ბოლოს კი ერთად მღერიან.

31. აღარ მწაღია ცხვარშია, გვ. 106.

ჩაწერილია 1919 წელს სოფელ ახალქალაქში თარხნიშვილების ოჯახში. გადმოცემით, ეს ლექსი და თქმულება ჩაწერილი ინახებოდა თარხნიშვილებისა და გრუზინსკების ოჯახში. ახლომახლო სოფლებში ეს სიმღერა ყველამ იცოდა.

32. გაფრინდი შაო მერცხალო, გვ. 108.

I. ჩაწერილია 1920 წელს სოფელ ატოცში (ქართლი) დიდებულებითა ოჯახში.

II. ჩაწერილია 1920 წელს სოფელ კარბში. მთქმელი იოსებ ზაალიშვილი. მას ეს ამბავი გაუგონია მუკუზანში — სიძის ოჯახში.

III. ჩაწერილია 1924 წელს სოფელ ახტალაში, მთქმელი ბესო ბერიშვილი, 86 წლისა.

IV. ჩაწერილია 1920 წელს კოშკში (ქართლი) ელისაბედ ჩერქეზიშვილის ოჯახში. თვით ეს ელისაბედი, გვარად ყანჩაველი, გამოთხოვილი ყოფილა სოფელ ახრისიდან.

V. ჩაწერილია 1921 წელს გორში. მთქმელი ერომონია ფურცელაძისა (მასწავლებელი). მას ეს ლექსი უსწავლია სოფელ რუისში (ქართლი) ნიკოლოზ დეკანოზიშვილისაგან.

VI. ჩაწერილია 1923 წელს სიღნაღში. მთქმელი კ. ნასყიდაშვილი. მას ეს ტექსტი შეუსწავლია ვინმე ქევხიშვილისაგან.

33. ქალო, ქალთა მზეო, გვ. 116.

ჩანერილია 1924 წელს სოფელ ხელთუბანში მთქმელ პეტრე პეტრიაშვილისაგან. თქმულებაში აღწერილი ბეგობი დღესაც ჩანს, თუმცა დროთა განმავლობაში იგი ძალიან შემცირებულა. გორიდან სოფელ მეჯვრისხევში წამსვლელი ამ კირ-სვეტს ვერ ასცდება, მაგრამ ბევრმა აღარ იცის მისი საიდუმლოება. „ქალო, ქალთა მზეო“ — თქმულება და ლექსი“ ჩაინერა ცნობილი პედაგოგისა და საზოგადო მოღვაწის ალექსანდრე გარსევანიშვილის მეოხებით. ალექსანდრე გარსევანიშვილი ქართული ხალხური შემოქმედების დიდი მცოდნე და მოამაგე იყო. საქართველოს მუზეუმში დაცულია მის მიერ ჩანერილი ქართული ხალხური შემოქმედების შესანიშნავი ტექსტები.

კომპოზიტორ გიორგი სვანიძეს ჩანერილი აქვს შემდეგი ლექსი გარსევანიშვილის შესახებ, რომელიც ხალხმა გამოთქვა:

გარსევანიშვილს ძველადა
კაცი არ ჯობდა ქართლშია,
მტერთან მტერია, მოკეთეს
მასპინძლობს თავის სახლშია.
ნავალი არის ყველგანა,
უვლია მთას და ბარშია,

სხვა ბატონივით არ იყო, —
ყმებს არა სცვლიდა ძაღლშია.
გზას დაგიტმობდა ყოველთვის,
თუ შეგხვდებოდა გზაშია,
ცხონდეს იმისი მშობელი, —
ჭკუა ჰქონია თავშია.

„ქალო, ქალთა მზეო“ — თქმულების ხალხური ტექსტი დღემდე უცნობი იყო სამეცნიერო ლიტერატურაში, ხოლო ცნობები მის შესახებ შემონახული იყო ლიტერატურულ ძეგლებში. გურამიშვილის „დავითიანის“ ერთ-ერთი ლექსი ასეა დასათაურებული: „სიტყვა ესე ღვთისა და კაცისა ძისა, ყრმათათვის სიმღერად — „ეო, მეო, ქალო, ქალთა მზეოს“ ნაცვლად სათქმელი სიტყვა-სიტყვად შეწყობით“.

ამ ლექსის დასაწყისი სტრიქონები, რამდენიმე ვარიანტული სხვაობით, მოყავს იოანე ბატონიშვილს „მოკლედ თქმულის“ მესტირული ლექსის საილუსტრაციოდ „კალმასობაში“:

ეო, მეო, აქეთ მომხედო,
რას მოგიტხრობ სიყვარულსა, ყური მომიგდო!
არავინ არს უფროს ღვთისა, მოდი ადიდო,
ღვთისა სიტყვა — კაცთაზესა — სიტყვის მომსმინო,
ფათერაკსა და საფრთხესა არსად ჩავარდო,
ასეთს ნურას მოივაჭრებ, ბოლოს დასზიანდო.

მკვლევარი აპოლონ ცანავა (იხ. ლიტერატურული ძიებანი, №5, გვ. 367-368), რომელმაც შეადარა ორივე ტექსტი, ასკენის, რომ გურამიშვილს გამოუყენებია ეს ხალხური ლექსი „სიტყვა-სიტყვად შეწყობით“. უნდა ვიფიქროთ, რომ გურამიშვილსა და იოანე ბატონიშვილის მიერ მოყვანილი ტექსტი ხალხური ლექსის „ქალო, ქალთა მზეოს“ ერთ-ერთი, მესტვირული ვარიანტის, შესავალი უნდა ყოფილიყო, სადაც მსმენელს ამცნებდნენ დანაშაულებრივი სიყვარულის ამბავს და აფრთხილებდნენ საფათერაკო, საფრთხე საქმის საშიშროების შესახებ. ამჟამად ცნობილი ხდება უკვე თვით „ქალო, ქალთა მზეოს“ ლექსი და თქმულება მთლიანად. თქმულება „ქალო, ქალთა მზეო“ შეჭველად რეალურ ისტორიულ ფაქტებს და ჩვენი ხალხის ზნე-ჩვეულებებს ეყრდნობა, მაგრამ მასში ჩაქსოვილია, მას მიჰკედლებია მოარული სიუჟეტებიც მოლაღატე ცოლის შესახებ, რომელსაც ქმარი მეგობრისა ან შემთხვევითი სტუმრის დახმარებით ამხელს. ეს სიუჟეტი ჩვენ დამოუკიდებელი მოთხრობის სახით გვხვდება ქართულ ფოლკლორში. გავრცელებულია იგი რუსულ ფოლკლორშიაც ცალკე ბილინის სახით. ეს სიუჟეტი უკრაინულ ხალხურ შემოქმედებაში და დასავლეთ ევროპის მრავალ ხალხთა შორის მეტად პოპულარულია. საინტერესოა, რომ „ქალო, ქალთა მზეოს“ მთლიანად გალექსილ ვარიანტში (იხ. გვ. 102) „ბამბის ტომარის“ ეპიზოდი არ გვხვდება.

34. ცოლი გამიდიდგულდა, გვ. 127.

ჩაწერილია 1919 წელს სოფელ ტეძერში (იგივე ტეზერი — რედ.). მთქმელი ციციაშვილი არონა. ებრაელი ვაჭარი — მეწვრილმანე.

35. საროს დანიშნული, გვ. 129.

ჩაწერილია 1939 წელს სოფელ კარბში (ქართლი). მთქმელი ეფემია ციმაკურიძე.

36. შემოგხედავ (და) მზეს გადარებ, გვ. 129.

ჩაწერილია 1916 წელს სოფელ კარბში.

37. მოდი აქ დაჯექ, შვილო... გვ. 130.

ჩაწერილია 1919 წელს სოფელ მელვრეკისში. მთქმელი ტიტო დედანაშვილი.

38. ერთი ლალა ქალის ამბავი, გვ. 132.

ჩაწერილია 1917 წელს სოფელ ოსიაურში.

39. დიამბეგს ქალი მოსტაცეს, გვ. 134.

ჩაწერილია 1920 წელს სოფელ ახმეტაში. მთქმელი თუდარაული 82 წლისა.

40. ბეთლემის საყდარი, გვ. 135.

ჩანერილია 1935 წელს სოფელ ყაზბეგში. მთქმელები ივანე ბედოშვილი და კაიშაური.

41. ყინწვისის ტაძარი, გვ. 136.

ჩანერილია 1926 წელს სოფელ კეხიჯვარში (ქართლი). მთქმელი ფურცელაძე. ყინწვისი (ალბათ, ყინწვისიდან. — რედ.).

42. ყურშაო, გვ. 138.

I. ჩანერილია 1917 წელს სოფელ მეჯვრისხევში „უსანეთობა დღეს“, ვეფხვაძის ოჯახში. მთქმელები: ვეფხვაძე (სოფელ მეჯვრისხევის მცხოვრები) და გობირახაშვილი (სოფელ საქაშეთის მცხოვრები).

II. ჩანერილია 1917 წელს დუშეთში. მთქმელი მიხეილ კობიაშვილი სოფელ კობიანთკარიდან. მას ეს ლექსი ესტატე შაბურიშვილისაგან გაუგია.

III. ჩანერილია 1917 წელს, სოფელ კობიანთკარში. მთქმელი ტეხაშვილი, მეტსახელად „დალაქის ბიჭი“, 80 წლისა ქალაქ დუშეთიდან.

„ყურშაო“, ანუ „ყურშას ლექსი“, ძველისძველი ლექსია. ლიტერატურაში მას ახსენებენ გურამიშვილი და დავით მაჩაბელი. გიორგი სვანიძის მიერ ჩანერილი ამ საინტერესო ლექსის ვარიანტები მეტად დამაფიქრებელი და მნიშვნელოვანია თავიანთი სიუჟეტით და ზოგიერთი არქაული დეტალით, თუმცა ისინი გვიანაა გალექსილი და, „სამაიას“ მსგავსად, გადაკეთების კვალი ეტყობა.

43. ნეტავი, გოგო, მე და შენ, გვ. 143.

ჩანერილია გიორგი სვანიძის მიერ სოფელ პატარძელში. მთქმელი თედო გარსიაშვილი 98 წლის, ყოფილი მეცხვარე.

44. ბერი კაცი ვარ, გვ. 144.

ჩანერილია გიორგი სვანიძის მიერ. მთქმელი ზენო სოზიაშვილი 70 წლისა. სიმღერა „ბერი კაცი ვარ“ წარმოშობით უკავშირდება ხალხურ „როსტომიანს“ და, ეჭვს გარეშეა, ბევრად უფრო ძველია, ვიდრე ეს გიორგი სვანიძის მიერ ჩანერილი გადმოცემიდან ჩანს, მაგრამ ამ ძველი ტექსტის ახალი გააზრება მაინც მნიშვნელოვანია. გიორგი სვანიძის მიერ ჩანერილი ტექსტი და გადმოცემანი ყურადღებას იპყრობს საყოფიერო დეტალებით, სოფლის ცხოვრების ცოცხალი სურათებით, სოციალური პროტესტის მკვეთრი გამოხატულებით.

45. ფაფრის ხევი, გვ. 148.

ჩანერილია გიორგი სვანიძის მიერ სოფელ მარტყოფში 1920 წელს. მთქმელი გიგა ბეჟანიშვილი. ლექსების გამომთქმელი დიაკვანი ლუკაშვილი.

46. მომღერალი ბიჭის ნათქვამი, გვ. 152.

ჩაწერილია გიორგი სვანიძის მიერ სოფელ რუისში 1919 წელს. მთქმელი რაფო ნითლანაშვილი.

„თხის რქა“ (იხ. შენ. № 13, 16.), „ტილა“ (იხ. შენ. №21.) — ცნობილი სახალხო მომღერლები.

„კახელი“, „შიკრიკა“ — ქართლში ცნობილი სახალხო მომღერლები.

მარანა — სოფელი ქართლში.

ჭონა — საგაზაფხულო საწესო სიმღერა.

ლექსი ყურადღებას იპყრობს საინტერესო ცნობებით ძველ ოსტატ მომღერალთა და მათი მოწაფეებთან ურთიერთობის შესახებ.

47. ბიჭმა აჯობა, გვ. 153.

ჩაწერილია გიორგი სვანიძის მიერ 1923 წელს სოფელ შაშვებში. მთქმელი ხვთისო ბათაშვილი.

48. ოჩხარი, გვ. 154.

ჩაწერილია გიორგი სვანიძის მიერ 1927 წელს სოფელ ქსოვრისში (აქ იგულისხმება სოფელი ზემო ქსოვრისი, რომელიც მდებარეობს გორის მახლობლად —ატენის ხეობაში, რედ.). მთქმელი ვასილ ლალიაშვილი.

49. სამი ყაჩაღი, გვ. 155.

ჩაწერილია გიორგი სვანიძის მიერ ბოდბისხევის მონასტერში 1918 წელს. მთქმელი არჩილ ბუაშვილი.

50. ფისმანაში, გვ. 157.

ჩაწერილია გიორგი სვანიძის მიერ სოფელ ავლევი 1917 წელს.

მთქმელი ნიკა, ნიორა, გულქვა თევდორაძეები.

ფისმანი — ებრაულად ფიქრს ნიშნავს.

51. შაშვო ლამაზო, გვ. 157.

ჩაწერილია გიორგი სვანიძის მიერ სიღნაღში 1921 წელს. მთქმელი სეფისკვერაძე სეფე (სოლომონი).

52. ცანგალა და გოგონა, გვ. 160.

ჩაწერილია გიორგი სვანიძის მიერ სოფელ ცხრამუხაში 1920 წელს. მთქმელი მაქსიმე ტატიშვილი, რომელსაც ეს ლექსი თედო წმინდელისაგან გაუგია.

დავიცვათ ქართული საუნჯე

გიორგი სვანიძის კრებული „ქართული ხალხური სიმღერები და მათთან დაკავშირებული თქმულებანი“ (გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, რედაქტორი ელენე ვირსალაძე) ეხება ქართული მუსიკალური კულტურის მნიშვნელოვან საკითხს. ბუნებრივია, წიგნმა მიიქცია მკითხველის ყურადღება.

სად და ვისგან არის მასალა შეკრებილი? ამ თვალსაზრისით გადავშალეთ კრებულის რედაქტორის შენიშვნები და ზოგიერთი ძეგლის სადაურობის შესახებ შემდეგი ამოვიკითხეთ: სიმღერა „სანახლური“ III ვარიანტი ჩანერილია სოფელ მუხრანში, მთქმელი „კანკალას“ ბიჭი. „ქვევრის რეცხვა“ II ვარიანტი „ჩანერილია მუხრანში, მთქმელი პავლია, 73 წლისა“, ამავე სიმღერის III ვარიანტი „ჩანერილია სოფელ მეჯვრისხევში, მთქმელი — სოსანა „ასკილანთ ბიჭი“, „სამაია“ „ჩანერილია 1917 წელს სოფელ საქაშეთში, მთქმელი — დიასამიძის მოურავი, რომელსაც ეს სიმღერა ხშირად გაუგონია დიასამიძიანთ ოჯახში თეკლე კალატოზიშვილის შესრულებით“. ზუსტად იგივე ტექსტი გ. სვანიძეს „ჩაუნერია 1920 წელს სოფელ სკრაში შალიკაშვილის ცოლისაგან“. „ჩაკრულო“ ჩანერილია 1919 წელს, მცხეთობას, მთქმელი სოფელ საგურამოს მცხოვრები სესია, მეტსახელად „ნაკვერჩხალას ბიჭი“. პოპულარული სიმღერა „ცოლი გამიდიდგულდა“ — ჩანერილია 1919 წელს სოფელ ტეძერში, მთქმელი ციციანშვილი არონა, ვაჭარი-მეწვრილმანე და სხვა მრავალი.

საკითხავია, ვინ არიან „ასკილანთ ბიჭი“, „მთქმელი პავლია“, „ნაკვერჩხალას ბიჭი“ და სხვა? ტექსტების დოკუმენტაციიდან, რომელიც არაზუსტი და მცირე მასალის გამო, ეტყობა, მძიმე ტვირთად დაანვა რედაქტორს, ცხადი ხდება, რომ მასალა ფიქსირებულია ზეპირად, სრულიად შეურჩევლად და დოკუმენტაცია ვერ აკმაყოფილებს ელემენტარულ მოთხოვნილებას.

წიგნს დიდი პრეტენზია აქვს — ჰქვია ქართული ხალხური სიმღერები... და სიმანდვილეში კი, წარმოდგენილი მასალა გორის მიდამოებისა და რამდენიმე კახური ნიმუშით განისაზღვრება. დასავლეთ საქართველოს, მესხეთ-ჯავახეთის, აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის მასალები სრულიად უგულებელყოფილია და, რაც მთავარია, სიმღერის გენეზისიც წარმოდგენილია არასწორად, მასალის ზეპირსიტყვიერი და მუსიკალური ანალიზის ნაცვლად, ჩამოთვლილია ვიღაც მედუქნეები, ასკილანთ ბიჭის, კისერას, კაკალანთ ბიჭის... მოწმეების გვარები და ამ საფუძველზე განსაზღვრავს ავტორი სიმღერათა სადაურობის საკითხს. მაგალითად, „გუშინ შვიდნი გურჯანელნი“ ავტორის აზრით უნდა შესწორდეს ასე — „გუშინ შვიდნი გორიჯვრელნი, მონადირენი ქართლისა“... ამის საფუძველს მკვლევარ გიორგი სვანიძეს აძლევს ისეთი „დიდი ავტორიტეტის“ ცნობა, როგორიც ვინმე მესტიაშვილია, რომელიც ამბობს: „ეს სიმღერა... ჩვენია, ქართლური, ნასწავლებმა მიჩმახ-მოჩმახეს. აქ ჩაუმატეს, იქ გამოაკლეს. ლექსი ხომ არ იცინა და არა“.

ცნობილი უძველესი სიმღერა „შაშვი კაკაბი“, ავტორის აზრით, სოფლებთან — შავშვებთან და კაკაბეთთან ყოფილა დაკავშირებული, კერძოდ, ამ სოფლებში მცხოვრებ შავშვებელ დარისპანასა და კაკაბეთელ თედო „კისერად“ წოდებულთან. მათ ძალღი შყოლიათ განრთვნილი და ნასწავლი. ძაღლით ფუღს შოუღობდნენ დუქანში. შემდეგ გადმოცემულია სიმღერის აბდაუბდა ისტორია. ივანე ჯავახიშვილი კი „ქართული მუსიკის ისტორიის ძირითად საკითხებში“ წერს საეკლესიო მუსიკის საეროსაგან წარმოშობიღობის შესახებ, და კერძოდ, ამტკიცებს, რომ ზოგიერთ საგაღობელს საერო კიღო უდევს საფუძვლად, მათ შორის „ყურშაო“, „ღმერთო, ღმერთო მოწყაღეო“, „შაშვი კაკაბი“... ცხადია დარისპანასა და თედო „კისერას“ ძაღლი და დუქანი სრულ გაუგებრობას წარმოადგენს.

ასეთივე უსაფუძვლო ანალიზით ავტორი და რედაქტორი ასკვნიან: სიმღერა „მოღისო მტერი, კახელნო“, წარმოშობით ქართღურიაო.

ყოვღად დაუსაბუთებელია მსჯეღობა „მხიარული გაზაფხუღისა“ და „ჭონას“ ურთიერთობის შესახებ, „სამაიას“ ეტიმოღოღია ავტორის მიერ ასეა წარმოღგენიღი: „სამაია“, „სამ მაიას“, „ჩვენს სამ დასა, მაიასა“. ასეთი ანალიზი, ცხადია, დაუჯერებელია. რედაქტორის აზრით, გიორგი სვანიძემ თითქოს აღმოაჩინა „საწწახღური“ და „ქვევრის რეცხვის“ ის უნიკაღური ლექსები, რომელთა არსებობის შესახებ ცნობებს აღ. ჯამბაკურ-ორბელიანი გვანვღის.

აქ საქმე გვაქვს სრულ გაუგებრობასთან: აღ. ჯამბაკურ-ორბელიანი თავის ცნობიღ წერიღში — „ივერიანეღების (და არა „ივერიელთა“, როგორც ეს სარეცენზიო წერიღშია) გაღობა, სიმღერა და ღიღინი“ („ცისკარი“, 1861 წელი, №1, გვ.157), მხოღოდ ასახეღებს, ასეთი და ასეთი სიმღერა არსებობღად, გიორგი სვანიძე კი თავისი ფანტაზიით ვითომც აღადგენს „დაკარგულ“ სიმღერას, ხოღო სინამღვიღეში ფაღსიფიცირებულ ტექსტს გვთავაზობს. მაგაღითად, „საწწახღური“ სიმღერის ტექსტში ვკითხუღობთ:

„აბა ბიჭებო, მარჯვეთა,
ხელი ჩასჭიღეთ სარცხსაო;
უთაქეთ ყვეღა კუთხესა,
თორემ ვიგემებთ მარცხსაო!
კარგ ტკბიღს ჩავასხამთ, მაგრამა
ამოვრწყავთ ძაღზე მღარესა;
მოვუსვათ ბიჭო სარცხსაო,
არ დავამსგავსოთ ფარცხსაო“.

„ქვევრის რეცხვის“ „უნიკაღური“ ლექსში კი იგივე „საწწახღური“ სიმღერის სტრიქონები მეორღება, ოღონდ ოღწავი ვარიაციით. მაგაღითად:

„მოუსვი ბიჭო სარცხსაო,
არა ჰგავს ხნულზე ფარცხსაო,
კარგ ტკბილს ჩაასხამ, მაგრამა
ბოლოს მივიღებთ მარცხსაო“!
და ა.შ.

ორივე „ახლად აღმოჩენილი“ „უნიკალური“ ლექსი ფალსიფიცირებულია და ერთი და იმავე უხეირო მოლექსის ნახელავია. მათში ხალხურობის ნიშანწყალიც არ არის. ყველა ტექსტი ერთი სოციალური ფენის იდეოლოგიას ასახავს, არ გამოირჩევა მრავალფეროვნებით და, რაც მთავარია, ერთი სტილით არის დაწერილი. ხომ არ შეიძლებოდა, რომ ყველა მთქმელს ერთნაირად წარმოეთქვა ლექსი. რედაქტორი აღნიშნავს, რომ „გიორგი სვანიძის ტექსტები, მიუხედავად გადაკეთებებისა და ჩანართებისა, მეტად არქაულ ელემენტებს შეიცავენ“. ჩვენ კი გვრჩება შთაბეჭდილება, რომ ყველა ტექსტი ვარიანტია გ. სვანიძისა, რომელიც ამ შემთხვევაში არა შემკრებისა და მკვლევარის, არამედ მთქმელის როლში გამოდის. არის შემთხვევა, როდესაც გადაკეთება აშკარად ხელოვნურია, ასეთია, ჩვენი აზრით, „სამაიას“ ტექსტი:

„თან დავმღეროთ ნაზზე ნაზად
„სამაიას“ ტკბილი ჰანგი,
რომ ჩვენ ჰანგს ვერ შეეღაროს
ვერც ჩონგურის და ვერც ჩანგის“!
(გვ. 27)

ამ ლექსს არ ჩამორჩება „მზისა და მთვარის ჩხუბი“, ცნობილი წარმართული ლექსის გ. სვანიძისეულ ვარიანტში მზე ილაშქრებს „რეაქციონერი“ მთვარის წინააღმდეგ და ესარჩლება გლეხობას:

„მე ჩემი ღრო-ჟამი ვიცი,
ვიცი, თუ რა გავაკეთო;
კუზი გამოისწორევი —
შეიბრალე გლეხი კაცი!
თორემ გასაქანს არ მოგცემ,
მოგცემ წამალს მათრობელას;
ჩემი სხივების სიცხოვლით
გლეხ კაცს არ მოვაკლებ შველას“!

ანალოგიური სიუჟეტური ჩანართები გვხვდება ლირიკულ ლექსებში და ამით დარღვეულია და უსაფუძვლოდ არეული როგორც სოციალური უთანასწორობის შესახებ არსებული მდიდარი და შინაარსიანი ქართული ზეპირსიტყვიერი ნიმუშების განწყობა, ასევე ლირიკული და საკულტო ლექსების ბუნება.

ქართული ხალხური კრებულის რაოდენობითა და ხარისხით ვერ დავიტრაბახებთ. ზ. ფალიაშვილისა და დ. არაყიშვილის მიერ გამოცემული კრებულების შემდეგ, მიუხედავად გაცილებით უკეთესი პირობებისა, საგუნდო მრავალხმიანობის ისეთ კლასიკურ ქვეყანაში, როგორც საქართველოა, დღემდე არ გამოსულა არც ერთი ხეირიანი კრებული, მაშინ, როცა სხვა მოკავშირე რესპუბლიკებში მუსიკალური გამოცემის დონე გაცილებით მაღალ საფეხურზეა.

გ. სვანიძის შრომამ აქაც გაგვიმტყუნა იმედები. არ ვიცი რომელი მუსიკათმცოდნე უწევდა დახმარებას გ. სვანიძეს, მაგრამ ნოტებზე გადატანილი მასალა სამარცხვინოდ არის შესრულებული. სამხმიანი სიმღერები სრულიად გაუმართლებლად ორ ხაზიან სანოტო სისტემაზეა გადატანილი. დარღვეულია ყველგან I და II ხმის თანაფარდობა. ამის ერთ-ერთი ნიმუშია, მაგალითად, მკის სიმღერა „ვარალალი, ვარხალალი“. ამ სიმღერის იმიტაცია I და III ხმებს შორის ქართულ სიმღერებში საერთოდ არ გვხვდება. ვფიქრობთ, ნოტების დაჯგუფებაც დარღვეულია პირველ სამ სტრიქონში. არ იყო საჭირო ისეთი შორისდებულების, როგორც ტაჰ, ხი, ჩოქ, ადე, წინ ნოტებზე გადატანა, რადგანაც შეძახილი ნოტებზე არ გადადის.

უარესი მდგომარეობა გვაქვს სიზუსტის მხივ, სადაც სანოტო მასალა სამხაზიან სისტემაზეა წარმოდგენილი. ასეთი სიმღერებია „სუფრული“, „შავლეგო“, „შემოგხედავ და მზეს გადარებ“. აქ სამხმიანი სიმღერები ხუთხმიანად არის გასაღებული. „სუფრულში“ მცდარია ზომათა მონაცვლეობა, ტექსტი ნოტებზე ყოველთვის არ არის მიწერილი. უსწორო დიაპაზონია სიმღერაში „გუშინ შვიდნი“.

კიდევ შეიძლებოდა გველაპარაკა ნაკლზე, მაგრამ ძირითადით შემოვიფარგლეთ. სიმღერებსა და საკრავებზე შემორჩენილი ლეგენდების შეგროვება დიდი საქმეა და დროულიც, მაგრამ საინტერესო მასალის გვერდით უხარისხო და უგემოვნო გადმოცემათა გამოქვეყნება გაუმართლებელია. ამასთანავე საჭიროა ანგარიშის განწევა ქართული მუსიკალური კულტურის სფეროში გამოცემული მეცნიერული შრომებისთვის.

მცდარი შემკრებლობითი მეთოდი და ტექსტების ფალსიფიკაცია, რაც წარმოდგენილია გ. სვანიძის წიგნში, ჩვენი ეროვნული ხალხური საუნჯის ღირსებას სახეს უკარგავს და უპრეცედენტო მოვლენას წარმოადგენს.

ვაჟა გვახარია

ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატი,
მუსიკათმცოდნე
გაზეთი კომუნისტი, 1958 წ. №202

გიორგი სვანიძის პასუხი ვაჟა გვახარიას კრიტიკულ წერილზე

ჩემს მცირე შრომას „ქართული ხალხური სიმღერები და მათთან დაკავშირებული თქმულებანი“, რომელიც გამომზიურდა სახელგამის მიერ 1958 წელს, ახალი „მჩიჩქნავი“ გამოუჩნდა, ფილოლოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატის, მუსიკისმცოდნის ვაჟა გვახარიას სახით.

ავტორი ასე ასათაურებს თავის წერილს: „დავიცვათ ხალხური საუნჯე“. და, შემდეგ იწყებს: „გიორგი სვანიძის კრებული „ქართული ხალხური სიმღერები და მათთან დაკავშირებული თქმულებანი“ (გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, რედაქტორი ელენე ვირსალაძე) ეხება ქართული მუსიკალური კულტურის მნიშვნელოვან საკითხს. ბუნებრივია, წიგნმა მიიქცია მკითხველის ყურადღება“. პირველად „კრიტიკოსი“ ეხება სიმღერა „სანანახლურის“ III ვარიანტს: „იგი ჩანერილია სოფელ მუხრანში, მთქმელი „კანკალას“ ბიჭი. „ქვევრის რეცხვა“ II ვარიანტი „ჩანერილია მუხრანში, მთქმელი პავლია, 73 წლისა“, ამავე სიმღერის III ვარიანტი „ჩანერილია სოფელ მეჯვრისხევში, მთქმელი — სოსანა „ასკილაანთ ბიჭი“, „სამაია“ „ჩანერილია 1917 წელს სოფელ საქაშეთქში, მთქმელი — დიასამიძის მოურავი, რომელსაც ეს სიმღერა ხშირად გაუგონია დიასამიძიანთ ოჯახში თეკლე კალატოზიშვილის შესრულებით“. ზუსტად იგივე ტექსტი გ. სვანიძეს „ჩაუნერია 1920 წელს სოფელ სკრაში შალიკაშვილის ცოლისაგან“. „ჩაკრულო“ ჩანერილია 1919 წელს, მცხეთობას, მთქმელი სოფელ საგურამოს მცხოვრები სესია, მეტსახელად „ნაკვერჩხალას ბიჭი“. პოპულარული სიმღერა „ცოლი გამიდიდგულდა“ — ჩანერილია 1919 წელს სოფელ ტეძერში, მთქმელი ციციშვილი არონა, ვაჭარი-მეწვრილმანე და სხვა მრავალი“. აქ ციციშვილი შეცდომითაა შეტანილი, უნდა იყოს ციციშვილი არონა და არა ციციშვილი არონა. ეს შეცდომა სტამბის ან კორექტორის მიერ არის დაშვებული.

„საკითხავია, — განაგრძობს წერილის ავტორი, — „ვინ არიან „ასკილაანთ ბიჭი“, „მთქმელი პავლია“, „ნაკვერჩხალას ბიჭი“ და სხვა?“

ხსენებული „ასკილაანთ ბიჭი“ და სხვები იყვნენ ქართველი შესანიშნავი მომღერლები და თქმულებების კარგი მცოდნენი, ჩვენი მშრომელი ხალხის წარმომადგენელნი, რომლებიც ინახავდა ჩვენს ზეპირსიტყვიერებას. განა ასეთი ქედმაღლური დამოკიდებულება, საერთოდ გლახკაცისადმი საკვირველი არ არის?

„ტექსტების დოკუმენტაციიდან, რომელიც არაზუსტი და მცირე მასალის გამო, ეტყობა, მძიმე ტვირთად დაანვა რედაქტორს, ცხადი ხდება, რომ მასალა ფიქსირებულია ზეპირად, სრულიად შეურჩევლად და დოკუმენტაცია ვერ აკმაყოფილებს ელემენტარულ მოთხოვნებს“. ჩვენ უნდა გავაგებინოთ წერილის ავტორს, რომ ეს შერქმეული სახელები, ან, როგორც სოფლად იტყვიან, ზედმეტი სახელები, არამც თუ მარტო ქართლ-კახეთში, არამედ მთელ საქართველოში ყოველ ნაბიჯის გადადგმაზე გვხვდება, დღესაც კი. ზოგი შერქმეული სახელით ამაყობს და ესამოვნება, ვიდრე ნამდვილი ნათლობის სახელით. შერქმეული სახელით უფრო ადვილად მიაგნებთ ამა თუ იმ „ადრესატს“. შერქმეული სახელებია: „გოჭის ბიჭი“ (განთქმული მოკრივე გორში), „კულა გრდანელი“ — ცნობილი მოჭიდავე სოფელი გრდანიდან, „მუხა“, „ქლესა“, „ბულბულაანთ ბიჭი“ — განთქმული მომღერალი ძველად, სოფელ კაკაბეთიდან (კახეთი).

„ჩობა“, „ხუჩა“, „ჩანახას ბიჭი“, „ჩორთიოი“, „მოსკოველი“. სოფელ წყნეთში დღესაც ცხოვრობს ორი ოჯახი, გვარად ოძელაშვილები, ორივეს არსენა ჰქვიათ. მხოლოდ ერთ არსენას შერქმეული სახელია „ჭაჭიაან არსენა“, მეორე არსენას კი ეძახიან „ციციკოანთ არსენას“. ვერც ერთს ვერ მიაგნებს კაცი ნამდვილი სახელით, თუ არ დაუმატე შერქმეული სახელი და სხვა.

დასავლეთ საქართველოში, სოფელ სვირში დღესაც ცხოვრობენ ჯუღელები. ერთ-ერთი ჯუღელი, იესე ჯუღელი რომ იკითხოთ, მაშინვე გეტყვიან, რომელი იესე, თუ ეტყვი „ხრაკელა იესე“, მაშინვე მიხვდებიან იმ სოფლის მცხოვრები და მიგიყვანს კიდეც „ხრაკელა იესესთან“. ჯუღელებში კიდეც არიან ბევრი შერქმეული სახელებით. ასევე, ერთ ჯუღელს ვერ იპოვი, თუ არ უთხარი, რომ ეძებ „ლადარა ზოსიმეს“. „ლადარას“ ხსენება მიგაგნებინებს სასურველ ობიექტს. კიდეც მაგალითი: „ბუა მღვდელი“, მისი გვარი იყო გამრეკელი, მაგრამ თუ არ გეხსენებინა „ბუა მღვდელი“, მარტო გვარით ვერ იპოვიდი მას, და მრავალი სხვა...

ჩვენ რაკი ვიცოდით ეს ჩვეულება, მთქმელის შერქმეული სახელით ვკმაყოფილდებოდით, რადგან ამაში დიდ ცოდვას ვერ ვხედავდით. რა თქმა უნდა მეცნიერების დღევანდელ დონეზე ჩამწერს, ტექსტის უფრო ზუსტი პასპორტიზაცია მოეთხოვება, მაგრამ ჩემს ოპონენტს არ უნდა დაავიწყდეს, რომ ეს ტექსტები 30-40 წლის წინათ არის ჩანერილი, მაშინ, როდესაც ასეთ მოთხოვნილებას არავინ გვიყენებდა. ვაჟა გვახარიას უნდა მოეხსენებოდეს, რომ ქართული ფოლკლორის ძველ ჩანანერთა დიდ უმრავლესობას ეს მცირე პასპორტიც არ ახლავს, მაგრამ განა ამიტომ ისინი გადასაყრელია? შერქმეული სახელების ხელზე დახვევა და საყვედური, ჩვენის აზრით, სასაცილოა და თანაც გაკვირვებას იწვევს იმდენად, რამდენადაც წერილის ავტორს აგდებს უხერხულობაში, როგორც ხალხის ზნე-ჩვეულების არამცოდნეს. ამიტომაც, რომ წერილის ავტორის სმენას ეხამუშება შერქმეული სახელების გაგონება.

ჩვენი ოპონენტი აღნიშნავს: „წიგნს დიდი პრეტენზია აქვს — ჰქვია ქართული ხალხური სიმღერები... და სინამდვილეში კი, წარმოდგენილი მასალა გორის მიდამოებისა და რამდენიმე კახური ნიმუშით განისაზღვრება. დასავლეთ საქართველოს, მესხეთ-ჯავახეთის, აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის მასალები სრულიად უგულებელყოფილია და, რაც მთავარია, სიმღერის გენეზისიც წარმოდგენილია არასწორად, მასალის ზეპირსიტყვიერი და მუსიკალური ანალიზის ნაცვლად, ჩამოთვლილია ვიღაც მედუქნეები, ასკილაანთ ბიჭის, კისერას, კაკალაანთ ბიჭის... მოწმეების გვარები და ამ საფუძველზე განსაზღვრავს ავტორი სიმღერათა სადაურობის საკითხს“.

წერილის ავტორის საყურადღებოდ უნდა ვთქვათ, რომ სარეცენზიო წიგნის შესავალში აღნიშნულია: „კრებულში წარმოდგენილი მასალა ძირითადად ქართლსა და კახეთშია შეკრებილი. იგი კომპოზიტორ გიორგი სვანიძის მიერ შეგროვებული დიდძალი მასალის ერთი ნაწილია მხოლოდ“... ეს იმას ნიშნავს, რომ სხვაგანაც იქნება გვექონდეს შეკრებილი. მხოლოდ პირველ ნაწილში შევარჩიეთ განსაკუთრებული სიმღერა-თქმულებანი. წინასწარი საყვედური უსაფუძვლოა. გინდაც, ვთქვათ, რომ ვერ შევკრიბეთ დასავლეთ საქართველოში, ან იქ, სადაც მიგვითითებს წერილის ავტორი, მაინც დანაშაულად არ ჩაგვეთვლება, რომ სათაურად არ ვიხმარეთ „ქართლ-კახური სიმღერები“, და დავასათაურეთ ასე: „ქართული ხალხური სიმღერები“.

და მათთან დაკავშირებული თქმულებანი“. ქართლ-კახეთიც ხომ საქართველოს ღვიძლი შვილია, რა არის აქ „საპრეტენზიო და უგულვებელყოფილი“? და კიდევ საყვედური: „და რაც მთავარია, სიმღერების გენეზისიც წარმოდგენილია არასწორად“ და სხვა. მეტი რა გენეზისი სურს წერილის ავტორს? ჩანერილია ამა და ამ წელს, ამა და ამ სოფელში, ანუ ქალაქში, მთქმელის სახელი და გვარი, წლოვანება, ზოგის შერქმეული სახელიც. საკმარისი არ არის განა ეს? მეტრიკულ ამონაწერს ხომ არ მოვთხოვდით მთქმელს, ისიც მონმეების თანდასწრებით? ჩვენ, ხალხის რეკომენდაციით და მათი მითითებით ვკმაყოფილდებოდით, რაც ჩვენის შეგნებით, სწორი და უტყუარი იყო. სხვანაირადაც არ შეიძლება მოვქცეულიყავით, რადგან სოფელმა იცის თუ რომელ სოფელში და სად ვინ არის კარგი მომღერალი, ამბავ-ზღაპრების მთქმელი, მოჭიდავე, მესტვირე, მეფანდურე, ლექსის შემთხვევლი, კარგი მუშა, ზარმაცი ანუ სოდომი, როგორც სოფელში ეძახიან და სხვა. ჩამწერ-შემკრები მოვალეა ასეთებს დაუჯეროს, რადგან ხალხის რეკომენდირებული სწორია, როგორც ნამდვილი დიაგნოზი. ჩვენ ჯერ ასეთებს გავეცნობოდით, მათთან ვმღეროდით და როცა გავიმეორებდი ყველა ხმას და მომიწონებდნენ სწორად ნამღერს, მხოლოდ მაშინ გადამქონდა ნოტებზე. თქმულებებსაც ნაწუკითხავდი და მხოლოდ მათი დასტურის შემდეგ ჩავიდებდი აბგაში. მოგზაურობის დროს ჩანერილ სიმღერას, ლექსსა თუ თქმულებას, რომელიც უკვე გვექონდა ჩანერილი, სადაც მივიდოდი, ამაზედაც შევეკითხებოდი, თუ სხვაობდა ესა თუ ის თქმულება-სიმღერა-ლექსი. მაშინ აღვნიშნავდით, რომ ესა და ეს ლექს-სიმღერა აქაური ვარიანტია. გახსენებაზე, ჩვენს კრებულში ორი შემთხვევაა, სადაც აღნიშნული გვაქვს სხვა ვარიანტი, მაგ. „გუშინ შვიდნი გურჯანელის“ თქმულების დროს ასე ვწერთ: „გუშინ შვიდნი გურჯანელი“, ქვევით — ქართლური ვარიანტი, ან კიდევ „მოდისო მტერი, კახელო“, აქაც სათაურს ქვეშ მიწერილი მაქვს — ქართლური ვარიანტი. წერილის ავტორს არა აქვს აღნიშნული ეს თავის „კრიტიკაში“. ეს კი ჰბადებს გაუგებრობას და მკითხველი შეცდომაში შეჰყავს. „კრიტიკოსი“ ეხება რა სიმღერას „გუშინ შვიდნი გურჯანელს“, არ ვიცი რა მოსაზრებით, იგი წერს — „გუშინ შვიდნი გურჯანელი“, ავტორის აზრით უნდა შესწორდეს ასე: „გუშინ შვიდნი გორიჯვრელნი, მონადირენი ქართლისა“-ო... ეს მტკნარი გაუგებრობაა და, თუ გნებავთ, ნაცილიც წერილის ავტორის მხრივ, რადგან არსად არ მაქვს ნახსენები, რომ შესწორება შეიტანონ, ასეთ სისულელეს არასდროს არ ჩავიდენდით, და თუ მთქმელის მიერ თქმული ჩავწერეთ ისე, როგორც გადმოგვცეს, ამის მოვალე ვიყავით, ასეც უნდა მოვქცეულიყავით.

წერილის ავტორის საყვედური ამით არ ამოიწურა. იგი განაგრძობს: „რატომ დაუჯერეთ „დიდი ავტორიტეტის“ ცნობას, როგორც ვინმე მესტიაშვილია“. დიახ, ჩვენ მიზანშეწონილად მივიჩნიეთ მესტიაშვილის ნაამბობი ხსენებულ თხზულების შესახებ, რადგან, მაშინ იგი ერთ-ერთ კარგ მომღერლად და მთქმელად ითვლებოდა იმ მომღერალთა შორის, რომლებსაც 50 წლის განმავლობაში მეტოქე არა ჰყოლიათ ქართლში. ასეთი მომღერალი, როგორც მესტიაშვილი, მამა-პაპიდან შესწავლილს წმინდად ინახავდა და ცოტაოდნად გაბრუნდებაც კი ცოდოდ მიაჩნდა. ხალხში ასეთ კაცს დიდ პატივს სცემდნენ, როგორც მტკიცე პირის კაცს და ძველებიდან შეძენილის სიმღერა-თქმულებების დამცველს. სხვასაც უკრძალავდნენ ლექსის თუ სიმღერა-თქმულების დამახინჯებას. ხშირად სიმღერის დროსაც კი ხმარობდნენ დატუქსვის ლექსს:

„რამდენჯერ მითქვამს ბალებო, ნუ ღრეცავთ სიმღერებსაო, სიმღერას სწორე თქმა უნდა — შეხმატკბილება ხმებსაო“ და სხვა.

მესტიაშვილის მინაგვარს მომღერალსა თუ სიმღერა-თქმულებების მთქმელ ოსტატს ჩვენგან პატივისცემა ეკუთვნით, არა — გაკიცხვა და არარად ჩაგდება.

შეუსაბამომდე მიგვიყვანა ავტორმა, როცა წერილში აღნიშნა არასწორად ამოკითხული სიმღერა „შაშვი-კაკაბი“-დან. წერილის ავტორი ამის შესახებ წერს: „ცნობილი უძველესი სიმღერა „შაშვი კაკაბი“, ავტორის აზრით, სოფლებთან — შავშვებთან და კაკაბეთთან ყოფილა დაკავშირებული, კერძოდ, ამ სოფლებში მცხოვრებ შავშვებელ დარისპანასა და კაკაბეთელ თედო „კისერად“ წოდებულთან. მათ ძალღიჟი ჰყოლიათ განრთვნილი და ნასწავლი. ძალღიჟი ფულს შოულობდნენ დუქანში“-ო. „კრიტიკოსს“, როგორც გულღვარძლით სავსეს, ვერც კი ამოუკითხნია სწორედ და, მართლა ყორეს ედება. სარეცენზიო წიგნში ჩვენ ასე ვწერთ ნათქვამს: „დარისპანასა და თედოს მედუქნე დანახარჯს არამც თუ ახდევინებდა, არამედ, პირიქით, თვითონ მოუგროვებდა თურმე პატარა ფინიას საშუალებით, რომელიც ისე ჰყოლია დაგეშილი, რომ როცა პატრონი უბრძანებდა, ფინია სასაცილოდ ორ ფეხზე დატრიალდებოდა და შემოუვლიდა ყველას, ვინც კი იმ დროს იმ დუქანში ქეიფობდა. ფინიას „ლეკური“ ისეთ სიცილს იწვევდა, რომ მოქეიფეთ არაქათი აღარ ჰყოფნიდათ, რომ ეჭამათ და ესვათ. ბოლოს მედუქნე პანია ნაბდის ქუდს ჩაუდებდა პირში ძალღიჟს. ფინია, ახლა ქუდით პირში, ჩამოუვლიდა. ამის დანახვაზე ყველა ჩაუგდებდა ფულს, რამდენიც სურდა. ამასაც რომ მორჩებოდა, ისევ პატრონთან მივიდოდა. მედუქნე ჩამოართმევდა ქუდს და შეგროვილს მთლიანად გადასცემდა დარისპანს მის ამხანაგებთან ერთად.

— რას შვრები, კაცო, იმის მაგივრად, რომ ჩვენ მოგართვათ ჩვენი დანახარჯი, შენ პირიქით გვაძლევო, — ეტყოდა თურმე დარისპანი.

ამაზე მედუქნე უპასუხებდა:

— თქვენ ხშირად მობრძანდით ხოლმე და ასე გაამხიარულეთ ჩემი სტუმრები და ეს რა არის, ამაზე მეტსაც მოგართმევთო“.

აქედან ნათლად ჩანს, რომ ფინია იყო მედუქნის და არა მომღერლების — დარისპანისა და თედოსი. რას უნდა მივანეროთ წერილის ავტორის ასეთი მტკნარი სიცრუის მოჩმახვა, ცილისწამება, აბსურდული შეუსაბამო კრიტიკა?

სიმღერა „მოდისო მტერი, კახელნო“ ქართლურ ვარიანტშია მოყვანილი:

მოდისო მტერი კახელნო, გადმოიარა კლდენია,
დანახვისიდან გამოჩნდა — დიდხანს ჯავრი სჭირს ჩვენია!
ტლაშაძეებმა აფრინეს მთხრობელთა რაზმი ჩვენია,
ხვნა-თესვას ხელი გაუშვით, არ დაგვიბნელდეს მზენია!

წიგნის რედაქტორი ელენე ვირსალაძე შენიშვნებში წერს: „ტექსტის ზოგიერთი რეალია: გორის ციხე, დანახვისის მთა და მონასტერი (იხ. ვახუშტი, საქართველოს გეოგრაფია), ყარყაბაზანისა და ტლაშაძეების გვარის ხსენება თითქოს მართლაც მის ქართლში წარმოშობას

ადასტურებენ. ყოველ შემთხვევაში, ცხადი ხდება, რომ ეს ტექსტი საქართველოში ფართედ ყოფილა გავრცელებული. შესაძლებელია, რომ ეს ზოგად-ქართული მხედრული სიმღერა ყოფილიყო“. ვეთანხმები რედაქტორს. ჩვენ არ გვისხენება ამ სიმღერის სადაურობა, არც ვაკუთვნებთ ქართლელებს, რადგან ეს სიმღერა მოდის, როგორც ქართლ-კახური. შემდეგ წერილის ავტორი ეხება სიმღერა „სამაიას“. „რედაქტორი აღნიშნავს, — ამბობს წერილის ავტორი, — რომ „გიორგი სვანიძის ტექსტები, მიუხედავად გადაკეთებებისა და ჩანართებისა, მეტად არქაულ ელემენტებს შეიცავენ. ჩვენ კი გვრჩება შთაბეჭდილება, რომ ყველა ტექსტი ვარიანტია გ. სვანიძისა, რომელიც ამ შემთხვევაში არა შემკრებისა და მკვლევარის, არამედ მთქმელის როლში გამოდის. არის შემთხვევა, როდესაც გადაკეთება აშკარად ხელოვნურია, ასეთია, ჩვენი აზრით, „სამაიას“ ტექსტი“ — და მოჰყავს ტექსტის ნაწილი:

„თან დავმღეროთ ნაზზე ნაზად
„სამაიას“ ტკბილი ჰანგი,
რომ ჩვენ ჰანგს ვერ შეეღაროს
ვერც ჩონგურის და ვერც ჩანგის“!

ამის შემდეგ იხსენიებს „მზისა და მთვარის“ ჩხუბს, აქაც თავის აზრის დასამტკიცებლად მოჰყავს ლექსის ნაწყვეტი და თითო პნკარის ბოლოს ფრჩხილებით აღნიშნავს. აქაც ვერ მივხვდი, რის თქმა უნდა ფრჩხილების აღნიშვნით. ჩვენ, როგორც ზემოთ განვაცხადეთ, წარმოდგენილი მასალები ისეა ჩანერილი, როგორც მთქმელებმა გადმოგვცეს. თუ რაიმე გადაკეთებას ადგილი აქვს, ეს ჩვენი, როგორც ჩამწერის, ბრალი არ არის. ჩვენ, შემკრებები, მოვალე ვართ მთქმელის ნათქვამი ჩაწეროთ ისე, როგორც ისინი გადმოგვცემენ. არა გვაქვს უფლება ჩვენი მოპრიანებით ჩაუმატოთ, ან გამოვაკლოთ რამე, რადგან ხალხურობა თავის სპეციფიკას დაჰკარგავს, რასაც არ მოგვიწონებენ. წერილის ავტორი ეხლა მუსიკათა მცოდნეს ეძებს. „არ ვიცი რომელი მუსიკათა მცოდნე უნევდა დახმარებას გ. სვანიძესო“. ჩვენი პასუხი ასეთია: კომპოზიტორ გიორგი სვანიძეს არავითარი მუსიკის მცოდნე არ სჭირდება, მით უმეტეს ისეთის, როგორიც არის წერილის ავტორი, ფილოლოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატი, მუსიკათ მცოდნე — გვახარია.

„მაგრამ ნოტებზე გადატანილი მასალა, — განაგრძობს იგი, — სამარცხვინოდ არის შესრულებული. სამხმიანი სიმღერები სრულიად გაუმართლებლად ორ ხაზიან სანოტო სისტემაზეა გადატანილი, დარღვეულია ყველგან I და II ხმის თანაფარდობა. ამის ერთ-ერთი ნიმუშია, მაგალითად, მკის სიმღერა „ვარალალი, ვარხალაღე“. ამ სიმღერის იმიტაცია I და III ხმებს შორის ქართულ სიმღერებში საერთოდ არ გვხვდება“-ო. ნოტებზე იმ სახით გადატანა, როგორი სახითაც ჩვენ გვაქვს, სავსებით სწორია; თუ სიმღერებს კარგად ჩავუკვირდებით, ისეთი რამ, როგორიც წერილის ავტორს ეუცნაურება, იმიტაცია ხან I და III ხმებს შორის გვხვდება, ხან კი II და III ხმებში. წერილის ავტორი რომ კარგად ერკვეოდეს ქართლ-კახურ სიმღერებში, ასეთ შენიშვნას გვერდს აუხვევდა. „ნოტების დაჯგუფებაც დარღვეულია პირველ სამ სტრიქონში. არ იყო საჭირო ისეთი შორისდებულების, როგორც ტაჰ, ხო, ჩოქ, ადე, წინ — ნოტებზე გადატანამ რადგან შეძახილი ნოტებზე არ გადადისო. ჩვენ კი ვამბობთ, რომ ასეთი შორისდებულის ნოტებზე გადატანა შეიძლება. სარეცენზიო წიგნში მარტო შორისდებულია ნახსენები, ნოტებში კი

ნაჩვენებია: მაგ: ნამყვანი პირველ ოქტავის მი-ბემოლით იწყებს, მოპასუხე ოქტავით მაღლა გაიმეორებს. აქ შეიძლება სხვა რომელიმე ნოტიო აილოს, რომელსაც უპასუხებენ იმავე ხმით, მხოლოდ ოქტავით მაღლა. რაც შეეხება ბანებს, ისინი შეფარდებით მიაყოლებენ ბანს, რომლის ხმა, მართლაც ნოტებით არ გამოიხატება. ჩვენ ბანის ხმას მივუწერეთ „სხლეტი“, რომლის გადაცემა მხოლოდ სწავლებით შეიძლება. ასეთ სიმღერას ეკუთვნის მკის სიმღერა ტაჰ, ტაჰ.

წერილის ავტორი ეხება სადაც სანოტო მასალა სამხმიან სისტემაზეა წარმოდგენილი. მაგ: „სუფრული“, „შავლეგო“, „შემოგხედავ და მზეს გადარებ“, — „აქ სამხმიანი სიმღერები ხუთხმიანად არის გასაღებულო“, — გვამცნებს ჩვენი „კრიტიკოსი“. ესეც მცდარი განმარტებაა. თუ დაუკვირდება იგი, ხსენებულ სიმღერებს ასრულებს ორი გუნდი, ჯგუფი, რომელიც ერთიმეორეს სცვლის, ბოლოს ორივე ჯგუფი ერთდება და ზოგს ჰგონია ხუთ ხმიანი. ორი ჯგუფი ერთდება სიმღერა „სუფრულში“ (გამოსაღვიძებელში ბოლოდან მე-6 ტაქტიდან), „შავლეგოში“ ორივე ჯგუფი ერთად ამბობს ბოლოდან მე-7 ტაქტიდან, „შემოგხედავ (და) მზეს გადარებ“ სიმღერაში ორივე ჯგუფი უერთდებიან ერთმანეთს ბოლოდან მე-12 ტაქტიდან. ჩვენ როგორც ვამჯობინეთ, ისე ჩავწერეთ. შეიძლება სხვამ სხვანაირად აღნიშნოს, რაც დავას არ გამოიწვევს. არც აქ არის სწორი შენიშვნა წერილის ავტორისა. რაც შეეხება ნოტებზე გადაღებულ სიმღერების უხარისხოდ დაბეჭდვას და სხვა ნაკლს, როგორცაა ტექსტის მიუწერლობა ნოტებზე, ნოტების გამოკლება, რაც ტაქტის ზომას არ შეეფერება და სხვას, ამაზე სავესებით ვეთანხმებით წერილის ავტორს, მაგრამ აქ პირადად ჩვენ ბრალი არ გვიდევს, რადგან მაშინ მწოლიარე ავადმყოფი ვიყავი და კორექტორი არ მიიშველიეს, რომ დედანთან შეედარებინათ და შეცდომები გაესწორებინათ, თუ სადმე გაეპარებოდათ ნებისით თუ უნებლიეთ.

ორიოდ სიტყვა წერილის ავტორის გამოთქმული აზრის შესახებ, საერთოდ, წერილის ავტორის კრიტიკა მტკნარი ცალმხრივობის გამომსახველია. წერილის ტონი გვამცნებს, რომ მას წინასწარ განუზრახავს ჩემი, ასე ვთქვათ, დაუმსახურებელი დამცირება. გაშმაგებულია სარეცენზიო წიგნის გამოცემით, როგორ მოხდა, რომ გიორგი სვანიძემ ასეთი მასალა შეკრიბაო, ამიტომ არის, რომ არავითარ ცილისწამებას არ ერიდება. იმის მაგივრად, რომ სალი, მიუდგომელი კრიტიკა მოეხმარა, იგი კრიტიკის დროს სიფრთხილით არ ეკიდება მასალის გარჩევას. იგი არ გამოდის საქმის ინტერესებიდან, ამიტომ არის მისი კრიტიკა ულამაზო, ცალმხრივი და ვინრო ეგოისტური. ეტყობა მას ჯერ წიგნი არ გადაუთვალერებია გულდასმით და მაშინვე ხელი უტაცნია კალმისათვის, რამაც შეცდომაში შეიყვანა. მისი შენიშვნები არ არის მართებული. მას რომ კეთილ ენება და წერილის შეთხზვის წინ ჩემთან მობრძანებულიყო და ეკითხა რაშიც ეჭვი ებადებოდა, დამეთანხმებოდა, რადგან ვგონებ, ამოწურულ პასუხს მივცემდი. ნამდვილი კრიტიკის საწინააღმდეგო ვის რა შეიძლება ჰქონდეს? ცალმხრივი კრიტიკა კი საზარალოა, რადგან ბევრს უტეხს გულს და შეიძლება ზოგიერთს სავესებით ააღებინოს ხელი ამა თუ იმ მუშაობაზე, რომელიც არ უნდა იყვეს. მაგრამ მე იმდენად გატაცებული ვიყავი მუსიკალურ ფოლკლორის შეკრებით, რომ ამაზე უარესი კრიტიკით რომ გამმასპინძლებოდა ვინმე, მე მაინც ჩემსას არ დავიშლიდი და განვაგრძობდი ჩემს საყვარელ საქმეს.

გიორგი სვანიძე
კომპოზიტორი

ქართლური
ხალხური
სიმღერები

ქართული ანბანის საერთაშორისო ტრანსკრიფცია International transcription of the Georgian alphabet

Mkhedruli	Roman	IPA	Examples	Pronunciation Tips
ა	a	/a/	f <u>a</u> ther	open "ah" vowel sound
ბ	b	/b/	<u>b</u> less	
გ	g	/g/	g <u>iv</u> en	
დ	d	/d/	<u>d</u> ay	
ე	e	/ɛ/	s <u>e</u> t	open "eh" vowel sound, between "wet" or "wait". Spanish or German "e".
ვ	v	/v/	<u>v</u> et	vat/twine/tuft - this sound is often "w" when it follows another consonant, or sometimes like "f"
ზ	z	/z/	<u>z</u> enith	
თ	t	/t ^(h) /	<u>t</u> oday	
ი	i	/i/	<u>m</u> ee <u>t</u>	bright "ee" vowel sound
კ	k'	/k'/	pic <u>k</u> pocket	non-aspirated "k" has no "h" breathiness in it. Slightly percussive
ლ	l	/l/	<u>l</u> ife	
მ	m	/m/	<u>m</u> entor	
ნ	n	/n/	<u>n</u> ew	
ო	o	/ɔ/	g <u>o</u>	round "oh" vowel sound
პ	p'	/p'/	up <u>ke</u> ep	non-aspirated "p" has no breathy "h" sound in it
ჟ	zh	/ʒ/	pleas <u>u</u> re	
რ	r	/r/	Par <u>i</u> s	Rolled "r" behind the upper teeth.
ს	s	/s/	<u>s</u> ee	
ტ	t'	/t'/	si <u>t</u> com	non-aspirated "t"
უ	u	/u/	r <u>oo</u> t	pursed lips round "oo" vowel sound
ფ	p	/p ^(h) /	pi <u>l</u> grim	soft "p" with plenty of "h" breathiness in it
ქ	k	/k ^(h) /	<u>c</u> all	soft "k" with plenty of "h" breathiness in it
ღ	gh	/ɣ/	-	Like French "r", produced in back of the throat at the same place as "g" but with friction like "kh". Not overly pronounced or audible
ყ	q	/q'/	-	Produced in the throat as a light glottal stop. Not overly pronounced or audible
შ	sh	/ʃ/	<u>sh</u> ine	
ჩ	ch	/tʃ ^(h) /	<u>ch</u> oose	
ც	ts	/ts ^(h) /	se <u>ts</u>	
ძ	dz	/dz/	no <u>ds</u>	
წ	ts'	/ts'/	s <u>it</u> s near	sort of, if both words are pronounced quickly. non-aspirated "ts"
ჭ	ch'	/tʃ'/	mu <u>ch</u> noise	sort of, if both words are pronounced quickly. non-aspirated "ch"
ხ	kh	/x/	B <u>ach</u>	As in Yiddish chutzpah, Scottish loch
ჯ	j	/dʒ/	re <u>j</u> oice	
ჰ	h	/h/	<u>h</u> ymn	

© John A. Graham.

Modified from version in "The Transmission and Transcription of Georgian Liturgical Chant," Ph.D. dissertation (Princeton, 2015)

1. ჰეროო Herio

დინჯად - Andante

I soloist

ა - რა - ლა - ლე არ - ხა - ლა - ლე
a - ra - la - le ar - kha - la - le

ჲ
e

ჲ
he

II soloist

არ - ხა - ლა - ლე
ar - kha - la - le

ჲ
hai

ა - რა - ლა - ლე არ - ხა - ლა - ლე
a - ra - la - le ar - kha - la - le

ჲ
hai

ა - რა - ლა - ლე არ - ხა - ლა - ლე
a - ra - la - le ar - kha - la - le

ჲ
he!

I-II soloist

ჲ
he!

ჲ
he!

ჲ
he

ჲ
o

ჲ
he

ჲ
a

ჲ
o

ჲ
o

ჲ
o

ჲ
o

ჩე - მო გვრი-ტე - ბო
che - mo gvri - t'e - bo

ა - ბა მო-უს - ვით
a - ba mo - us - vit

ა - ი ნამ-გა - ლი
a - i nam - ga - li

ჲ
he

ჲ
a

ჲ
o

ჲ
i

ჲ
o

ჲ
he

ჲ
a

ჲ
o

ყა - ნა შეგვ - ქმნი - ა
qa - na shegv-kmni - a

ა - ი სამ - კა - ლი
a - i sam-k'a - li

ჰე - რი ჰე - რი - ო
he - ri he - ri - o

ა - ო ჰე ა - ო ო
a - o he a - o o

ჰე - რი - და ჰე - რი - ო
he - ri - da he - ri - o

ჰე - რი - და ჰე - რი - ო.
he - ri - da he - ri - o.

ჰე ა - ო ჰე ა - ო.
he a - o he a - o.

1) დაიწყეთ დინჯათ; VIII და IX ტაქტი-გადაძახილი გამოჰკვეთეთ; X ტაქტიდან თანდათანობით აუჩქარეთ XVIII ტაქტამდის; XIX ტაქტი შენელებით, უკანასკნელი უფრო მძიმედ და გამოკვეთით. (გ. სვანიძე)

2. ჰერი ეგა Heri ega

I choir

ჰე ჰე - რი ე - გა 1. ა - ბა მკა - ში გა - მომ-ცა - დე
he he - ri e - ga 1. a - ba mk'a - shi ga - mom-tsa - de

II choir

ჰე! ჰე - რი ე - გა
he! he - ri e - ga

ჰე ჰე - რი ე - გა [ჰე!]
he he - ri e - ga [he!]

ჰე ჰე - რი ე - გა 2. რო-გო-რა ვმკი ამ ყა-ნა - სა
he he - ri e - ga 2. ro - go - ra vmk'i am qa - na - sa

ა - ბა მკა - ში გა - მომ-ცა - დე
a - ba mk'a - shi ga - mom-tsa - de

[ჰე!]
[he!]

ჰე ჰე - რი ე - გა [ჰე!]
he he - ri e - ga [he!]

[ჰე] ჰე - რი ე - გა
[he he - ri e - ga

ჰე! ჰე - რი ე - გა რო-გო-რა ვმკი ამ ყა-ნა - სა!
he! he - ri e - ga ro - go - ra vmk'i am qa - na - sa!

ჰე ჰე - რი ე - გა [ჰე!]
he he - ri e - ga [he!]

ჰე ჰე - რი ე - გა
he he - ri e - ga

3. მე-სვე-უ-რი წინ გარ-ბო-დეს
3. me-sve-u - ri ts'in gar-bo-des

ჰე ჰე - რი ე - გა მე-სვე-უ-რი წინ გარ-ბო-დეს!
he he - ri e - ga me-sve-u - ri ts'in gar-bo-des!

[ჰე!] [ჰე!] [ჰე!]
[he!] [he!] [he!]

ჰე-რი-და ბი-ჭე-ბო ჰე - რი ე - გა 4. ვე-ღარ (და) ხმა - რობ - დეს ნამ-გალ - სა!
he - ri - da bi-ch'e-bo he - ri e - ga 4. ve-ghar (da) khma - rob - des nam-gal - sa!

ჰე ჰე - რი ე - გა [ჰე!]
he he - ri e - ga [he!]

4. 5.

ჰე-რი (და) გვრი-ტე-ბო ჰე - რი ე - გა ვე-ღარ ხმა - რობ - დეს ნამ - გალ - სა
he - ri (da) gvri-t'e-bo he - ri e - ga ve-ghar khma - rob - des nam - gal - sa

ჰე ჰე - რი ე - გა ჰე!
he he - ri e - ga he!

შე შე - რი ე - გა 6. ვერ ა - გრო - ვებ - დეს ნამ - კალ - სა
he he - ri e - ga 6. ver a - gro - veb - des nam - k'al - sa

შე! შე - რი ე - გა
he! he - ri e - ga

შე შე - რი ე - გა [შე!] შე შე - რი ე - გა
he he - ri e - ga [he!] he he - ri e - ga

შე შე - რი ე - გა ა - ბა მკა - ში გა - მოგვ - ცა - დეთ
he he - ri e - ga a - ba mk'a - shi ga - mogv-tsa - det

ვერ ა - გრო - ვებ - დეს ნამ - კალ - სა შე შე - რი ე - გა 7. ა - ბა მკა - ში გა - მოგვ - ცა - დეთ!
ver a - gro - veb - des nam - k'al - sa he he - ri e - ga 7. a - ba mk'a - shi ga - mogv-tsa - det!

[შე!] შე შე - რი ე - გა გა - მოგვ - ცა - დეთ შე!
[he!] he he - ri e - ga ga - mogv-tsa - det he!

შე - რი შე - რი ე - გა შე!
he ri he - ri e - ga he!

შე შე - რი ე - გა შე!
he he - ri e - ga he!

შე შე - რი ე - გა შე!
he he - ri e - ga he!

1. აბა მკაში გამომცადე,
2. როგორა ვმკი ამ ყანასა,
3. მესვეური წინ გარბოდეს,
4. ველარ ხმარობდეს ნამგალსა.
5. ათი კაცი ძნას ვერ კრავდეს,
6. ვერ აგროვებდეს ნამკალსა.
7. აბა მკაში გამოგვცადეთ.

1. aba mk'ashi gamomtsade,
2. rogora vmk'i am qanasa,
3. mesveuri ts'in garbodes,
4. veghar khmarobdes namgalsa.
5. ati k'atsi dznas ver k'avdes,
6. ver agrovebdes namk'alsa.
7. aba mk'ashi gamogvtsadet.

3. ჰერი ეგა Heri ega

ზომიერად - Moderato

I soloist II soloist

ჰე ჰე ჰე - რი ე-გა ა - ბა მკა - ში გა - მომ-ცა-დე ჰე ჰე - რი ე-გა
he he he - ri e-ga a - ba mk'a - shi ga - mom-tsa - de he he - ri e-ga

Bass

ჰე ჰე
he he

I soloist

ა - ბა მკა - ში გა - მომ-ცა-დე ჰე ჰე - რი ე-გა რო-გო-რა ვმკი ამ ყა-ნა-სა
a - ba mk'a - shi ga - mom-tsa - de he he - ri e-ga ro - go - ra vmk'i am qa - na - sa

ჰე ჰე
he he

r a l l e n t a n d o

II soloist I-II soloists

ჰე ჰე - რი ე-გა რო-გო-რა ვმკი ამ ყა-ნა-სა ჰე ჰე - რი ე-გა ჰე.
he he - ri e-ga ro - go - ra vmk'i am qa - na - sa he he - ri e-ga he.

ჰე ჰე
he he

I s. II s. I s. II s. I s. II s. Bass

ჰაამ იმ - ჰო იმ - ჰო იმ - ჰო ჰოგ ჰოგა
haam im - ho im - ho im - ho hog hoga

I s. II s. Bass

იმ ჰო ტაჰ ტა ტაჰ ტაჰ ტაჰ ტა

im ho t'ah t'a t'ah t'ah t'ah t'a

თუ სვეში შეჯგუფდნენ:
მესვეური განზე გახტება, მომკელნი შეჯგუფდებიან:

I s. II s. Bass

ხი ხი ტაჰ ტა ტაჰ ტაჰ ტაჰ ტა

khi khi t'ah t'a t'ah t'ah t'ah t'a

სიმძიმისაგან თავდახრილ ყანას თუ მიადგებიან,
ცალ მუხლზე დაჩოქილები მკიან:

I s. II s. Bass

ჩოქ ჩო ტაჰ ტა ტაჰ ტაჰ ტაჰ ტა

chok cho t'ah t'a t'ah t'ah t'ah t'a

წელში გაშლილ ყანას დაინახავენ თუ არა:

I s. II s. Bass

ადე ადე ტაჰ ტა ტაჰ ტა ტაჰ ტა

ade ade t'ah t'a t'ah t'a t'ah t'a

I s. II s. Bass

წინ წინ ტაჰ ტა ტაჰ ტა ტაჰ ტა.

ts'in ts'in t'ah t'a t'ah t'a t'ah t'a.

აბა მკაში გამომცადე,
როგორა ვმკი ამ ყანასა.

aba mk'ashi gamomtsade,
rogora vmk'i am qanasa.

4. გლესავ გაგლესავ ნამგალო Glesav gablesav namgalo

ფართოდ - Moderato

სავ ნამ - გა - ლო
sav nam - ga - lo

გლე - სავ გა - გლე - სავ ნამ - გა - ლო
gle - sav ga - gle - sav nam - ga - lo

ნამ - გა - ლო ჩე - მო რკი - ნაო.
nam - ga - lo che - mo rk'i - nao.

5. ლაზარე

სიმღერა გვალვის დროს ქართლში

Lazare

დინჯად - Andante

1. ლა - ზა - რე მოდ - გა კარ - სა - ო აბ - რი ა - ლებ - და თვალ - სა - ო
1. la - za - re mod - ga k'ar - sa - o ab - ri a - leb - da tval - sa - o

ზე - ცას ნა - მი გა - მოს - ტა - ცა და - ვე - ძებთ ი - მის კვალ - სა - ო
ze - tsas na - mi ga - mos - t'a - tsa da - ve - dzebt i - mis k'val - sa - o

2. ა - ლარ გვინ - და ჩვენ გო - რო - ხი ეხ - ლა გვინ - და ჩვენ წვი - მა - ო
2. a - ghar gvin - da chven go - ro - khi ekh - la gvin - da chven ts'vi - ma - o

მინ - დო - რი მთლად გა - დი - ტრუ - სა გვალ - ვამ მთლად და - ამ - ძი - მა - ო.
min - do - ri mtlad ga - di - t'ru - sa gval - vam mtlad da - am - dzi - ma - o.

1-2. 3-4.

1. ლაზარე მოდგა კარსაო,
აბრიალებდა თვალსაო,
ზეცას ნამი გამოსტაცა,
დავეძებთ იმის კვალსაო.

2. აღარ გვინდა ჩვენ გოროხი,
ეხლა გვინდა ჩვენ წვიმაო,
მინდორი მთლად გადიტრუსა,
გვალვამ მთლად დაამძიმაო.

3. ღმერთო, ღმერთო, დიდებულო,
შეისმინე, გთხოვთ გულითა,
მინდორს ნამი მოუვლინე,
ჩვენც გვასხურე უსუბითა.

4. ლაზარე მოდგა კარსაო,
აბრიალებდა თვალსაო,
ცას პირქუში სახე აძევს,
წვიმა მოელის ხალხსაო.

1. lazare modga k'arsao,
abrialebda tvalsao,
zetsas nami gamost'atsa,
davedzebt imis k'valsao.

2. aghar gvinda chven gorokhi,
ekhla gvinda chven ts'vimao,
mindori mtlad gadi'trusa,
gvalvam mtlad daamdzimao.

3. ghmerto, ghmerto, didebulo,
sheismine, gtkhovt gulita,
mindors nami mouvline,
chvents gvaskhure usup'ita.

4. lazare modga k'arsao,
abrialebda tvalsao,
tsas p'irkushi sakhe adzevs,
ts'vima moelis khalkhsao.

1) გვალვის დროს დედაკაცები შეიყრიან თავს. გააკეთებენ ტალახისაგან ადამიანის მსგავსს-„ლაზარეს“. დასდებენ აზელილ ტალახისაგან გაკეთებულ ხონჩაზე და დაინყებენ სოფელში კარდაკარ სიარულს. სადაც შეჩერდებიან მიუმღერიან „ლაზარეს“. დამხვედრი ჯერ წყლით განუნავეს მოსიარულეთ, შემდეგ კი უბოძებს რამე საჭმელს-ხორაგს. მთელ სოფელს როცა შემოივლიან (უკვე შემგრაღნი), მოსძებნიან კარგ ჩრდილს და გემრიელად შეექცევიან შეგროვილ სასმელ-საჭმელს. თუ შემთხვევით წვიმა წამოვიდა, მაშინ ამათ სიხარულს საზღვარი არა აქვს, რადგან მაშინდელ ცრუმორწმუნე ხალხში „წვიმის მომცემნი“ დიდ პატივს დაიმსახურებენ. (გ. სვანიძე)

6. ქონა Ch'ona

The first system of the musical score for 'Ch'ona' consists of three staves. The top staff is a vocal line in G major, starting with a whole note rest, followed by a half note G, and then a melodic phrase of eighth notes: G-A-B-A-G-F-E-D. The middle staff is a vocal line in G major, starting with a whole note G, followed by a half note G, and then a melodic phrase of eighth notes: G-A-B-A-G-F-E-D. The bottom staff is a bass line in G major, starting with a whole note G, followed by a half note G, and then a melodic phrase of eighth notes: G-A-B-A-G-F-E-D. The lyrics 'ჰე! he!' are written below the first two staves. A double bar line with repeat dots appears after the first two staves, and the system continues with a 4/4 time signature and a melodic phrase of eighth notes: G-A-B-A-G-F-E-D.

The second system of the musical score for 'Ch'ona' consists of three staves. The top staff is a vocal line in G major, starting with a whole note G, followed by a half note G, and then a melodic phrase of eighth notes: G-A-B-A-G-F-E-D. The middle staff is a vocal line in G major, starting with a whole note G, followed by a half note G, and then a melodic phrase of eighth notes: G-A-B-A-G-F-E-D. The bottom staff is a bass line in G major, starting with a whole note G, followed by a half note G, and then a melodic phrase of eighth notes: G-A-B-A-G-F-E-D. The lyrics 'ჰე he' are written below the first two staves. A double bar line with repeat dots appears after the first two staves, and the system continues with a 4/4 time signature and a melodic phrase of eighth notes: G-A-B-A-G-F-E-D.

The third system of the musical score for 'Ch'ona' consists of three staves. The top staff is a vocal line in G major, starting with a whole note G, followed by a half note G, and then a melodic phrase of eighth notes: G-A-B-A-G-F-E-D. The middle staff is a vocal line in G major, starting with a whole note G, followed by a half note G, and then a melodic phrase of eighth notes: G-A-B-A-G-F-E-D. The bottom staff is a bass line in G major, starting with a whole note G, followed by a half note G, and then a melodic phrase of eighth notes: G-A-B-A-G-F-E-D. The lyrics 'ა ე a e' are written below the first two staves. A double bar line with repeat dots appears after the first two staves, and the system continues with a 4/4 time signature and a melodic phrase of eighth notes: G-A-B-A-G-F-E-D.

შიგა და შიგ, სიმღერის დროს ჩაურთავენ „ოროლობა, ოროლობა“. (გ. სვანიძე)

ჰა
ha

ჰე
he

ჰა
ha

ე
e

ე
e

ჰე
he

ა - რა - ლა - ლო
a - ra - la - lo

ა - რა - ლა - ლო ა - რა - ლა - ლი
a - ra - la - lo a - ra - la - li

ა - რა - ლა - ლო
a - ra - la - lo

ჰე
he

ო
o

ა ე
a e

ა.
a.

ჰო!
ho!

ჰე.
he.

ჰე.
he.

7. ვარალი ვარალე Varali varale

ფერხულის ტემპით - Andante

I choir

ჰეი!
hei!

ვა - რა - ლი
va - ra - li

ვა - რა - ლე
va - ra - le

ვა - რი და
va - ri da

ვა - რა - ლე
va - ra - le

ჰეი! II choir
heil!

II choir

ვა - რა - ლი
va - ra - li

ვა - რა - ლე
va - ra - le

ვა - რი და
va - ri da

ვა - რა - ლე
va - ra - le

ჰეი! I choir
heil!

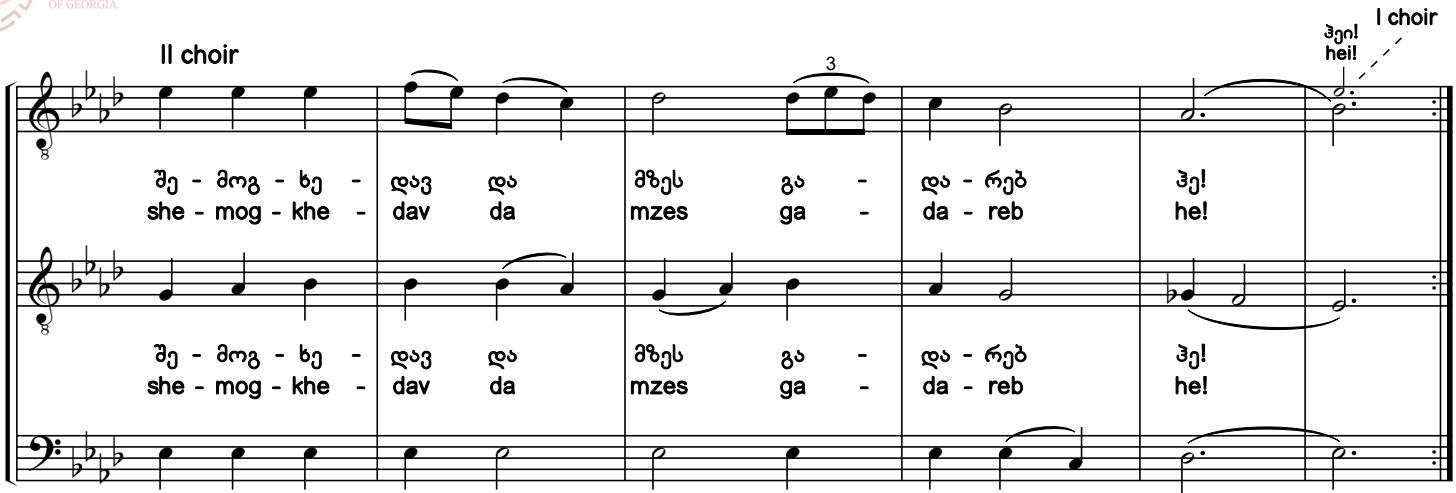
I choir

1. შე - მოგ - ხე - დავ და მზეს გა - და - რებ ჰეი!
1. she - mog - khe - dav da mzes ga - da - reb he!

1. შე - მოგ - ხე - დავ და მზეს გა - და - რებ ჰეი!
1. she - mog - khe - dav da mzes ga - da - reb he!

ჰეი! II choir
heil!

II choir

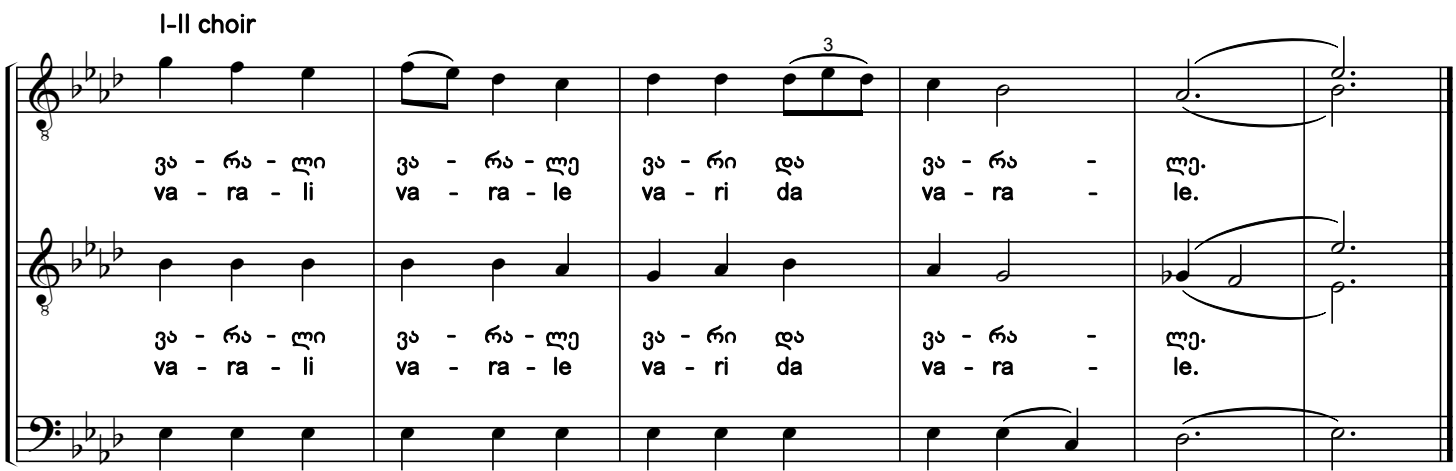
შე - მოგ - ხე - დავ და მზეს გა - და - რებ შე!
she - mog - khe - dav da mzes ga - da - reb he!

შე - მოგ - ხე - დავ და მზეს გა - და - რებ შე!
she - mog - khe - dav da mzes ga - da - reb he!

შე!
heil!

I choir

I-II choir

ვა - რა - ლი ვა - რა - ლე ვა - რი და ვა - რა - ლე.
va - ra - li va - ra - le va - ri da va - ra - le.

ვა - რა - ლი ვა - რა - ლე ვა - რი და ვა - რა - ლე.
va - ra - li va - ra - le va - ri da va - ra - le.

1. შემოგხედავ და მზეს გადარებ შე!
2. ინდოეთ ქვეყნიდან მოსულსა შე!
3. გევხარ თვალ-მარგალიტს უფასოს შე!
4. მთვარეს (და) ბადრსა ამოსულსა შე!

1. shemogkhedav da mzes gadareb he!
2. indoet kveqnidan mosulsa he!
3. gevkhartval-margalit's upasos he!
4. mtvares (da) badrsa amosulsa he!

8. მხედრული Mkhedruli

მარშისებურად - Tempo di marcia

I choir

ვა - რა - ლა - ლე
va - ra - la - le

ვა - რა - ლა - ლი ვა - რა - ლე
va - ra - la - li va - ra - le

ვა - რი ვა - რა - ლე
va - ri va - ra - le

ვა - რა - ლა - ლი
va - ra - la - li

ვა - რა - ლა - ლე
va - ra - la - le

ვა - რა - ლა - ლი ვა - რა - ლე
va - ra - la - li va - ra - le

ვა - რი ვა - რა - ლე
va - ri va - ra - le

II choir

ჰე!
he!

ვა - რა - ლა - ლე
va - ra - la - le

ვა - რა - ლე
va - ra - le

ვა - რა - ლე
va - ra - le

ჰე!
he!

ვა - რა - ლა - ლი
va - ra - la - li

ვა - რა - ლა - ლე
va - ra - la - le

ვა - რა - ლა - ლი და ვა - რა - ლე
va - ra - la - li da va - ra - le

ჰე!
he!

ვა - რა - ლე
va - ra - le

ვა - რა - ლე
va - ra - le

I choir

ვა - რი ვა - რა - ლე
va - ri va - ra - le

ჰე!
he!

გვი - ხა - რი - ან
gvi - kha - ri - an

ვა - რი ვა - რა - ლე
va - ri va - ra - le

ჰე!
he!

1. მოვ - დი - ვართ მო - გვი - ხა - რი - ან
1. mov - di - vart mo - gvi - kha - ri - an

ჰე!
he!

II choir

ვა - რა - ლა - ლი ვა - რა - ლე ვა - რი ვა - რა - ლე ჰე!
va - ra - la - li va - ra - le va - ri va - ra - le he!

ვა - რა - ლა - ლი ვა - რა - ლე ვა - რი ვა - რა - ლე ჰე!
va - ra - la - li va - ra - le va - ri va - ra - le he!

მოგვ - ყავს დე - და -
mogv - qavs de - da -

ჰე!
he!

ლი ხო - ხო - ბი ვა - რა - ლე ვა - რა - ლე ვა - რი ვა - რა - ლე ჰე!
li kho - kho - bi va - ra - le va - ra - le va - ri va - ra - le he!

ლი ხო - ხო - ბი ვა - რა - ლა - ლი და ვა - რა - ლე ვა - რი ვა - რა - ლე ჰე!
li kho - kho - bi va - ra - la - li da va - ra - le va - ri va - ra - le he!

ვა - რა - ლე ვა - რა - ლი
va - ra - le va - ra - li

I choir

ბა ვე - რა - ვინ ვა - რა - ლა - ლი ვა - რა - ლე ვა - რი ვა - რა - ლე
ba ve - ra - vin va - ra - la - li va - ra - le va - ri va - ra - le

2. ვერ შე - ედ - რე - ბა ვე - რა - ვინ ვა - რა - ლა - ლი ვა - რა - ლე ვა - რი ვა - რა - ლე
2. ver she - ed - re - ba ve - ra - vin va - ra - la - li va - ra - le va - ri va - ra - le

ჰე!
he!

II choir

ჰე!
he!

ჰე!
he!

მორ - თუ - ლო - ბით
mor - tu - lo - bit

ვა - რა - ლე ვა - რა - ლე
va - ra - le va - ra - le

ვერც სა - ხით ვერც
verts sa - khit verts

მორ - თუ - ლო - ბით
mor - tu - lo - bit

ვა - რა - ლე ვა - რა - ლე
va - ra - le va - ra - le

ჰე!
he!

2. 3. I-II choir

ვა - რი ვა - რა - ლე
va - ri va - ra - le

ჰე!
he!

2. 3.

ვა - რა - ლა - ლი
va - ra - la - li

ვა - რა - ლა - ლე
va - ra - la - le

ვა - რი ვა - რა - ლე
va - ri va - ra - le

ჰე!
he!

ვა - რა - ლა - ლი
va - ra - la - li

ვა - რა - ლა - ლე
va - ra - la - le

r a l l e n.

ვა - რა - ლა - ლი ვა - რა - ლე
va - ra - la - li va - ra - le

ვა - რი ვა - რა - ლე
va - ri va - ra - le

ჰე!
he!

ვა - რა - ლა - ლი ვა - რა - ლე
va - ra - la - li va - ra - le

ვა - რი ვა - რა - ლე
va - ri va - ra - le

ჰე!
he!

1. მოვდივართ მოგვიხარიათ
მოგვყავს დედალი ხოხობი
2. ვერ შეედრება ვერავინ
ვერც სახით ვერც მორთულობით
3. ნესტან-დარეჯანს წააგავს
ძვირფასი მოკაზმულობით

1. movdivart mogvikharian
mogqvavs dedali khokhobi
2. ver sheedreba veravin
verts sakhit verts mortulobit
3. nest'an-darejans ts'aagavs
dzvirpasi mok'azmulobit

9. გამოსაღვიძებელი Gamosaghvidzebeli

სურვილებისამებრ - Ad libitum

ჰე
he

ჩვენ სამ-ნი შე-ვი-კრი-ფე-ნით
chven sam-ni she-vi-k'ri-pe-nit

სა-ზღვარ-სა მუხ-რა-ნი-სა-სა
sa-zghvar-sa mukh-ra-ni-sa-sa

პუ-რი ვთხო-ვეთ და გვაჭ-მევ-დნენ გვაჭ-მევ-დნენ
p'u-ri vtkho-vet da gvach'mev-dnen gvach'mev-dnen

თავ-თუ-ხი-სა-სა არ-ხა-ლა-ლო ე
tav-tu-khi-sa-sa ar-kha-la-lo e

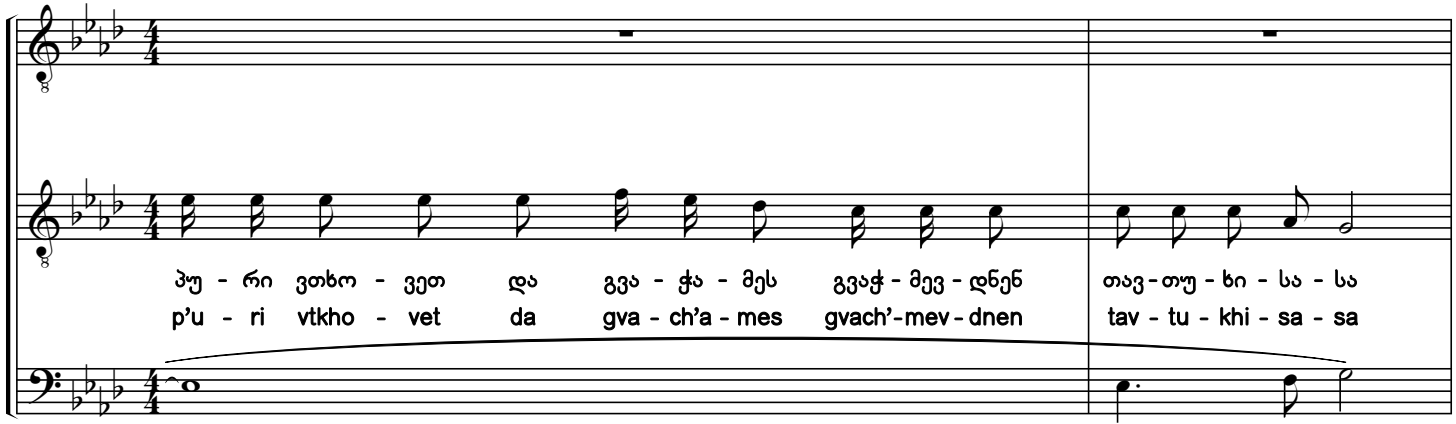
ა - რუ-ლა - ლო
a - ru - la - lo

ჰე!
he!

ჰე
he

ჰაი!
hail

[ჰე]
[he]

პუ - რი ვთხო - ვეთ და გვა - ჭა - მეს გვაჭ - მევ - დნენ თავ - თუ - ხი - სა - სა
p'u - ri vtkho - vet da gva - ch'a - mes gvach'-mev - dnen tav - tu - khi - sa - sa

ჰე!
he!

პურ - სა ვთხოვ - დით და გვაჭ - მევ - დნენ გვაჭ - მევ - დნენ
p'ur - sa vtkhov - dit da gvach'-mev - dnen gvach'-mev - dnen

ჰე!
he!

თავ - თუ - ხი - სა - სა
tav - tu - khi - sa - sa

ჰა - ა - რა - ლო
ha - a - ra - lo

ჰე!
he!

ჰე!
he!

ჰე
he

ჰე!
he!

[ჰე]
[he]

ჰე
he

წყალ - სა ვახოვ-დით და გვას - მევ - დნენ
ts'qal - sa vtkhov - dit da gvas - mev - dnen

ჰე
he

წყალ - სა ვახოვ-დით და გვას - მევ - დნენ
ts'qal - sa vtkhov - dit da gvas - mev - dnen

ღვი - ნო - სა ლა - ლის-ფრი - სა - [სა]
ghvi - no - sa la - lis - pri - sa - [sa]

აქ შევ - წყვი - ტოთ
ak shev - ts'qvi - t'ot

ეს სიმ - ლე - რა
es sim - ghe - ra

ღვი - ნო - სა ლა - ლის-ფრი - სა - [სა]
ghvi - no - sa la - lis - pri - sa - [sa]

აქ შევ - წყვი - ტოთ
ak shev - ts'qvi - t'ot

ეს სიმ - ლე - რა
es sim - ghe - ra

1)

თო - რემ ძლი - ერ გრძე - ლი ა - რის ა - დე ბი - ჭო
to - rem dzli - er grdze - li a - ris a - de bi - ch'o

თო - რემ ძლი - ერ გრძე - ლი ა - რის ა - დე ბი - ჭო
to - rem dzli - er grdze - li a - ris a - de bi - ch'o

1) ან „გავალვიძოთ მოძმე, მთვრალი“. (გ. სვანიძე)

დი - ლის გუ - დავ გზა დი - დი გვაქვს გა - სა - ვა - ლი.
dzi - lis gu - dav gza di - di gvakvs ga - sa - va - li.

დი - ლის გუ - დავ გზა დი - დი გვაქვს გა - სა - ვა - ლი.
dzi - lis gu - dav gza di - di gvakvs ga - sa - va - li.

ჩვენ სამნი შევიკრიფენით,
საზღვარსა მუხრანისასა,
პური ვთხოვეთ და გვაჭმევდნენ,
გვაჭმევდნენ თავთუხისასა,
პურსა ვთხოვდით და გვაჭმევდნენ,
გვაჭმევდნენ თავთუხისასა,
წყალსა ვთხოვდით და გვასმევდნენ,
ღვინოსა ლალისფრისასა.
აქ შევწყვიტოთ ეს სიმღერა,
თორემ ძლიერ გრძელი არის.
ადე, ბიჭო! ძილის გუდავ,
გზა დიდი გვაქვს გასავალი.

chven samni shevik'ripenit,
sazghvarsa mukhraniasasa,
p'uri vtkhovet da gvach'mevdnen,
gvach'mevdnen tavgukhisasa,
p'ursa vtkhovdit da gvach'mevdnen,
gvach'mevdnen tavgukhisasa,
ts'qalsa vtkhovdit da gvasmevdnen,
ghvinosa lalisprisasa.
ak shevts'qvit'ot es simghera,
torem dzlier grdzeli aris.
ade, bich'o! dzilis gudav,
gza didi gvakvs gasavali.

გაგრძელება:

კოდელ ნინოსთან წაგიყვანთ,²⁾
თუ რამე გაქვს სატკივარი;
ერთ კვირაზე გაგასაღებს
ნუ გექნება მისი ჯავრი!

k'odel ninostan ts'agiqvant,
tu rame gakvs sat'k'ivari;
ert k'viraze gagasaghebs
nu gekneba misi javril

თუ არ გამოიღვიძა იტყვიან!

ლეიბი ვთხოვეთ დაგვიყვს,
ბალიშიც ყურთუკისაო
დილა ადრიან წავიდეთ
დარდი გვაქვს შარი გაჩასაო და სხვა. -
(ამ უკანასკნელ ტაეებს
იტყვიან დასაწყისის კილოზე).

leibi vtkhovet dagviqes,
balishits qurtuk'isao
dila adrian ts'avidet
dardi gvakvs shari gachsao etc.

1) „აქ შეწყდება. ზოგან 4 მუხლს ამბობენ. დამოკიდებულია მოქმელის სურვილზე“. (გ. სვანიძე)

2) „კოდელი ნინო მკითხავი ყოფილა“. (გ. სვანიძე)

10. სუფრული

(გამოსალვიძებელი)

Supruli

ზომიერად - Moderato

First system of the musical score. It consists of three staves: a vocal line (treble clef), a piano line (treble clef), and a bass line (bass clef). The key signature has three flats (B-flat, E-flat, A-flat) and the time signature is 3/4. The vocal line begins with a whole note rest, followed by a half note 'ა' (a) and a quarter note 'ე' (e). The piano line features a long melodic line with a slur over the first four notes and a triplet of eighth notes in the fifth measure. The bass line has whole note rests. The lyrics 'ჩვენ სამ - ნი შე - ვი - ყა - რე - ნით' and 'chven sam - ni she - vi - qa - re - nit' are written below the vocal line.

Second system of the musical score. It consists of three staves: a vocal line (treble clef), a piano line (treble clef), and a bass line (bass clef). The vocal line continues with a triplet of eighth notes, followed by a slur over the next four notes, and then another triplet of eighth notes. The lyrics 'სა-ზღვარ-სა მუ - ხრა - ნი - სა - სა' and 'sa-zghvar-sa mu - khra - ni - sa - sa' are written below. The piano line has a triplet of eighth notes, followed by a slur over the next four notes, and then another triplet of eighth notes. The lyrics 'პურ - სა ვთხოვ-დით და გვა - ჭმევ - დნენ' and 'p'ur - sa vtkhov - dit da gva - ch'mev-dnen' are written below.

Third system of the musical score. It consists of three staves: a vocal line (treble clef), a piano line (treble clef), and a bass line (bass clef). The vocal line has a triplet of eighth notes, followed by a slur over the next four notes, and then another triplet of eighth notes. The lyrics 'გვა - ჭმევ - დნენ თავ - თუ - ხი - სა - სა' and 'gva - ch'mev-dnen tav - tu - khi - sa - sa' are written below. The piano line has a triplet of eighth notes, followed by a slur over the next four notes, and then another triplet of eighth notes. The lyrics 'არ - ხა - ლა - ლე' and 'ar - kha - la - le' are written below. The system concludes with a whole note rest in the vocal line and a whole note rest in the bass line. The lyrics 'შე' and 'he' are written above the vocal line.

შე
he

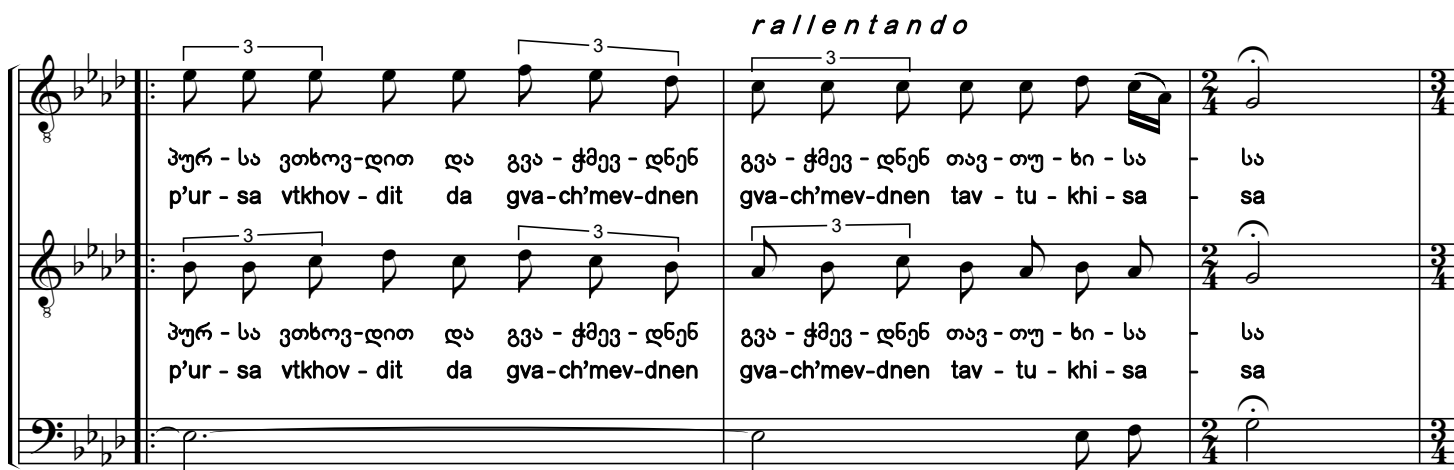
ა - რუ - ლა - ლო
a - ru - la - lo

ჰე
he

ჰე
he

ჰე
he

rallentando

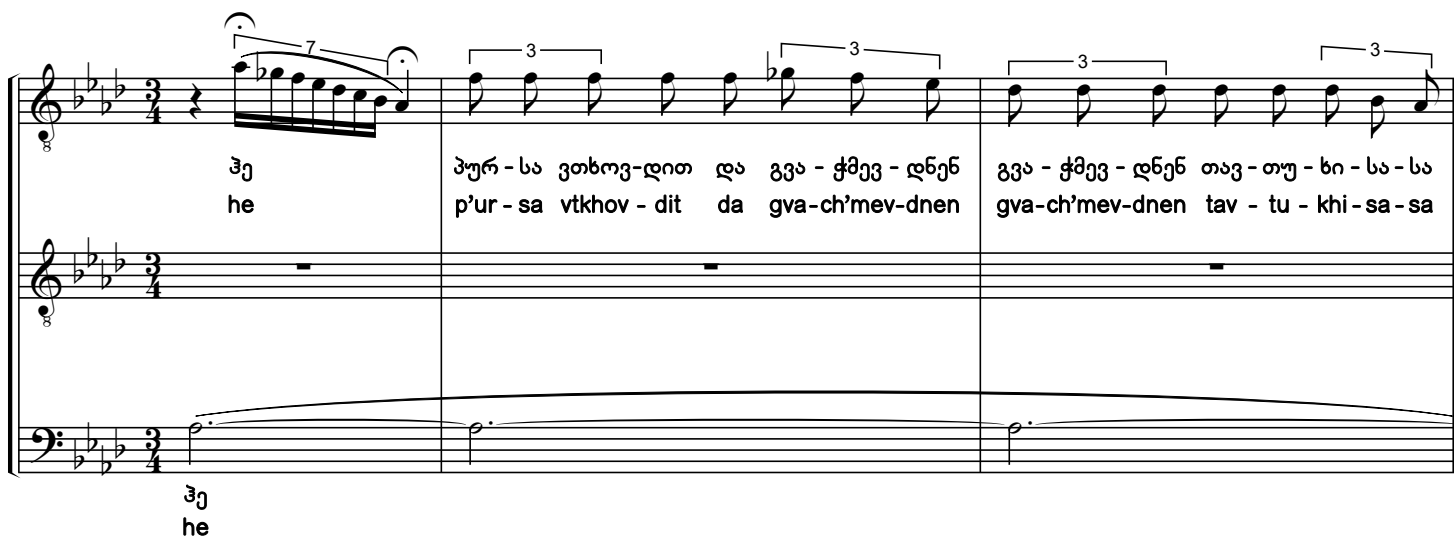

პურ - სა ვთხოვ - დით და გვა - ჭმევ - დნენ
p'ur - sa vtkhov - dit da gva - ch'mev - dnen

გვა - ჭმევ - დნენ თავ - თუ - ხი - სა - სა
gva - ch'mev - dnen tav - tu - khi - sa - sa

პურ - სა ვთხოვ - დით და გვა - ჭმევ - დნენ
p'ur - sa vtkhov - dit da gva - ch'mev - dnen

გვა - ჭმევ - დნენ თავ - თუ - ხი - სა - სა
gva - ch'mev - dnen tav - tu - khi - sa - sa

ჰე
he

პურ - სა ვთხოვ - დით და გვა - ჭმევ - დნენ
p'ur - sa vtkhov - dit da gva - ch'mev - dnen

გვა - ჭმევ - დნენ თავ - თუ - ხი - სა - სა
gva - ch'mev - dnen tav - tu - khi - sa - sa

ჰე
he

ნყალ - სა ვთხოვ-დით და გვას - მევ - დნენ ღვი-ნო - სა ლა - ლის-ფრი-სა - სა ა - რუ-ლა - ლო
ts'qal - sa Vtkhov - dit da gvas - mev - dnen ghvi - no - sa la - lis - pri - sa - sa a - ru - la - lo

1.
ა - რუ-ლა - ლო ჰე
a - ru - la - lo he
ა - რუ-ლა - ლო ჰე
a - ru - la - lo he
ჰე
he

2.
ჰე ლო - გინს ვთხოვ-დით და გვა - წვენ - დნენ
he lo - gins vtkhov - dit da gva - ts'ven - dnen
ჰე ლო - გინს ვთხოვ-დით და გვა - წვენ - დნენ
he lo - gins vtkhov - dit da gva - ts'ven - dnen

ბა - ლიშ - სა ყურ - თუ - კი - სა - სა ჰე.
ba - lish - sa qur - tu - k'i - sa - sa he.

ბა - ლიშ - სა ყურ - თუ - კი - სა - სა ჰე.
ba - lish - sa qur - tu - k'i - sa - sa he.

ჩვენ სამნი შევიყარენით
საზღვარსა მუხრანისასა,
პურსა ვთხოვდით და გვაჭმევდნენ,
გვაჭმევდნენ თავთუხისასა,
წყალსა ვთხოვდით და გვასმევდნენ
ღვინოსა, ლალისფრისასა,
ლოგინს ვთხოვდით და გვანვენდნენ,
ბალიშსა, ყურთუკისასა.

chven samni sheviqarenit
sazghvarsa mukhranisasa,
p'ursa vtkhovdit da gvach'mevdnen,
gvach'mevdnen tavgukhisasa,
ts'qalsa vtkhovdit da gvasmevdnen
ghvinosa, lalisprisasa,
logins vtkhovdit da gvats'vendnen,
balishsa, qurtuk'isasa.

11. რამდენჯერ მითევამს ბალღებო Ramdenjer mitkvams balghebo

შეკავებით - Moderato

I choir

რამ - დენ - ჯერ მი - თევამს ბალ - ლე - ბო ნუ ღრე - ცავთ სიმ - ლე - რებ - სა - ო
ram - den - jer mi - tkvams bal - ghe - bo nu ghre - tsavt sim - ghe - reb - sa - o

ვა - რა - ლა - ლი ვა - რა - ლა - ლო
va - ra - la - li va - ra - la - lo

ვა - რა - ლა - ლი ვა - რა - ლა - ლო ნუ ღრე - ცავთ სიმ - ლე - რებ - სა -
va - ra - la - li va - ra - la - lo nu ghre - tsavt sim - ghe - reb - sa -

II choir

ვა - რა - ლა - ლი ვა - რა - ლა - ლო
va - ra - la - li va - ra - la - lo

ვა - რა - ლო და ვა - რა - ლა - ლი ვა - რა - ლა - ლო ნუ ღრე -
va - ra - lo da va - ra - la - li va - ra - la - lo nu ghre -

ლე - რებ - სა - ო ჰე! სიმ - ლე - რას სწო -
ghe - reb - sa - o he! sim - ghe - ras sts'o -

ცავთ სიმ - ლე - რებ - სა - ო ჰე!
tsavt sim - ghe - reb - sa - o he!

ჰე!
he!

რე თქმა უნ - და სიმ - ლე - რას სწო - რე თქმა უნ - და
re tkma un - da sim - ghe - ras sts'o - re tkma un - da

სიმ - ლე - რას სწო - რე თქმა უნ - და
sim - ghe - ras sts'o - re tkma un - da

I-II choir

ჰე - ხმა - ტკბი - ლე - ბა ხმებ - სა - ო ვა - რა - ლო
she - khma - t'k'bi - le - ba khmeb - sa - o va - ra - lo

ჰე - ხმა - ტკბი - ლე - ბა ხმებ - სა - ო ვა - რა - ლო
she - khma - t'k'bi - le - ba khmeb - sa - o va - ra - lo

შე - ხმა - ტკბი - ლე - ბა ხმებ - სა - ო ჰე!
she - khma - t'k'bi - le - ba khmeb - sa - o he!

შე - ხმა - ტკბი - ლე - ბა ხმებ - სა - ო ჰე!
she - khma - t'k'bi - le - ba khmeb - sa - o he!

რამდენჯერ მითქვამს ბალღებო,
ნუ ღრეცავთ სიმღერებსაო,
სიმღერას სწორე თქმა უნდა,
შეხმატკბილება ხმებსაო.
მამა-პაპური ჰანგები,
სუფრასა ამშვენებსაო,
თქვენ კი უშნოდა გაჰკვივით,
აქა-იქ ჩაჰკრავთ ხმებსაო.
უფროსებს ყური ნაუგდეთ,
გასწავლით სიმღერებსაო!
"ჰოპუნა" "ტაჰ! ტას" არა ჰგავს,
"გვიბრძანე", "მაყრულს", "ჭონასა",
ყველა ეს დიდი განძია,
ჰგავს მარგალიტის კონასა.

ramdenjer mitkvams balghebo,
nu ghretsavt simgherebsao,
simgheras sts'ore tkma unda,
shekhmat'k'bileba khmebsao.
mama-p'ap'uri hangebi,
suprasa amshvenebsao,
tkven k'i ushnoda gahk'ivit,
aka-ik chahk'rvt khmebsao.
uprosebs quri ts'augdet,
gasts'avlit simgherebsao!
"hop'una" "t'ah! t'as" ara hgavs,
"gvibrdzane", "maqruls", "ch'onasa",
qvela es didi gandzia,
hgavs margalit'is k'onasa.

12. ანდურყაფანსა და მაჩაბელზე Andurqapansa da Machabelze

მკვირცხლად - Vivo

I soloist

ჰოი დე-ლავ დი - ლავ დე-ლავ ნა - ნი - ნა - ნა 1. ან - დურ - ყა - ფან სა - ნა - დი - როდ
hoi de - lav di - lav de - lav na - ni - na - na 1. an - dur - qa - pan sa - na - di - rod

Bass

ჰე
he

II soloist

ჰოი დე-ლავ დი - ლავ დე-ლავ ნა - ნი - ნა - ნა ოს - მა - ლე - თი შეჰ - ყა - რა - ო
hoi de - lav di - lav de - lav na - ni - na - na os - ma - le - ti sheh - qa - ra - o

I soloist

ჰოი დე-ლავ დი - ლავ დე-ლავ ნა - ნი - ნა - ნა ჯიხ - ვი მოჰ - კლა (და) ჯე - რა - ნი - ცა
hoi de - lav di - lav de - lav na - ni - na - na jikh - vi moh - k'la (da) je - ra - ni - tsa

II soloist

ჰოი დე-ლავ დი - ლავ დე-ლავ ნა - ნი - ნა - ნა ი - რემ - მა კი დას - ცა - რა - ო ჰე.
hoi de - lav di - lav de - lav na - ni - na - na i - rem - ma k'i das - tsa - ra - o he.

1. 2. 3. 4. 5. Fine

1. ანდურყაფან სანადიროდ
ოსმალეთი შეჰყარაო,
ჯიხვი მოჰკლა, ჯერანიცა,
ირემმა კი დასცარაო.
2. ჩამომეხსენ მაჩაბელო,
ნუ ხარ ცუდი-მასხარაო,
ცხენი-ცხენსა არ მიხალო,
არ მომიკლა „ჯაფარაო“.
3. მაჩაბელმა გააქანა,
ცხენი-ცხენსა უხალო,
ანდურყაფან გადმოვარდა,
თავი ქვასა ახალო.
4. დედას კაცი მიუვიდა,
ანდურყაფან მომკვდარაო,
ანდურყაფანს რა მოჰკლავდა,
თუ არ ღვინით დამთვრალაო.
5. სამშობლოს ორგულობისთვის
გახდა ქვეყნის მასხარაო,
ის ისეთი კაცი იყო,
ჯანდაბას თუ მომკვდარაო.

1. andurqapan sanadirod
osmaleti shehqarao,
jikhvi mohk'la, jeranitsa,
iremma k'i dastsarao.
2. chamomekhsen machabelo,
nu khar tsudi-maskharao,
tskhени-tskhensa ar mikhalo,
ar momik'la „japarao“.
3. machabelma gaakana,
tskhени-tskhensa ukhalao,
andurqapan gadmovarda,
tavi kvasa akhalao.
4. dedas k'atsi miuvida,
andurqapan momk'vdarao,
andurqapans ra mohk'lavda,
tu ar ghvinit damtvralao.
5. samshoblos orgulobistvis
gakhda kveqnis maskharao,
is iseti k'atsi iqo,
jandabas tu momk'vdarao.

13. ბუქნა ჭოტო Bukna ch'oto

ცოცხლად - Animato

ჰაი ჰუი ბუ - ქ - ნა ჭო - ტო ი - თა - მა - შე ბუ - ქ - ნა ჭო - ტო
hai hui bu - k - na ch'o - t'o i - ta - ma - she bu - k - na ch'o - t'o

ჰე ჰე ჰე ჰე
he he he he

და - უ - ა - რე ბუ - ქ - ნა ჭო - ტო და - ი - გრი - ხე ბუ - ქ - ნა ჭო - ტო
da - u - a - re bu - k - na ch'o - t'o da - i - gri - khe bu - k - na ch'o - t'o

ჰე ჰე ჰე
he he he

პი - რი ჩვენ - სკენ ბუ - ქ - ნა ჭო - ტო პა - ტარ - ძლის - კენ ბუ - ქ - ნა ჭო - ტო
p'i - ri chven - sk'en bu - k - na ch'o - t'o p'a - t'ar - dzlis - k'en bu - k - na ch'o - t'o

ჰე [ჰე]
he [he]

ბუ - ქ - ნა ჭო - ტო ბუ - ქ - ნა ჭო - ტო ჰაი, ჰუი, ბუ - ქ - ნა ჭო - ტო ჰე.
bu - k - na ch'o - t'o bu - k - na ch'o - t'o hai, hui, bu - k - na ch'o - t'o he.

ჰა! ჰე
ha! he

1. ჰაი, ჰუი ბუქნა ჭოტო
2. ითამაშე ბუქნა ჭოტო
3. დაუარე ბუქნა ჭოტო
4. დაიგრიხე ბუქნა ჭოტო
5. პირი ჩვენსკენ ბუქნა ჭოტო
6. პატარძლისკენ ბუქნა ჭოტო
7. ბუქნა ჭოტო, ბუქნა ჭოტო
8. ჰაი, ჰუი, ბუქნა ჭოტო

1. hai, hui bukna ch'ot'o
2. itamashe bukna ch'ot'o
3. dauare bukna ch'ot'o
4. daigrikhe bukna ch'ot'o
5. p'iri chvensk'en bukna ch'ot'o
6. p'at'ardzisk'en bukna ch'ot'o
7. bukna ch'ot'o, bukna ch'ot'o
8. hai, hui, bukna ch'ot'o

14. ბუქნა ქოტო

(სახუმარო ცეკვა)

Bukna ch'oto

შეკავებით - Moderato

	I Soloist		II Soloist	
	<p>ჰაი ჰუი ბუქ - ნა ქო-ტო! hai hui buk - na ch'o-t'o!</p>		<p>ჰაი ჰუი ბუქ - ნა ქო-ტო! hai hui buk - na ch'o-t'o!</p>	
Bass	-		<p>ჰაი ჰუი ბუქ - ნა ქო-ტო! hai hui buk - na ch'o-t'o!</p>	

	I Soloist		II Soloist	
	<p>ი - თა - მა - შე ბუქ - ნა ქო-ტო! i - ta - ma - she buk - na ch'o-t'o!</p>		<p>ი - თა - მა - შე ბუქ - ნა ქო-ტო! i - ta - ma - she buk - na ch'o-t'o!</p>	
	ჰე		<p>ი - თა - მა - შე ბუქ - ნა ქო-ტო! i - ta - ma - she buk - na ch'o-t'o!</p>	

	I Soloist		II Soloist	
	<p>და - უ - ა - რე ბუქ - ნა ქო-ტო! da - u - a - re buk - na ch'o-t'o!</p>		<p>და - უ - ა - რე ბუქ - ნა ქო-ტო! da - u - a - re buk - na ch'o-t'o!</p>	
	ჰე		<p>და - უ - ა - რე ბუქ - ნა ქო-ტო! da - u - a - re buk - na ch'o-t'o!</p>	

	I Soloist		II Soloist	
	<p>ბუქ - ნა, ბუქ - ნა, ბუქ - ნა ქო-ტო! buk - na buk - na buk - na ch'o-t'o!</p>		<p>ბუქ - ნა, ბუქ - ნა, ბუქ - ნა ქო-ტო! buk - na buk - na buk - na ch'o-t'o!</p>	
	ჰე		<p>ბუქ - ნა, ბუქ - ნა, ბუქ - ნა ქო - buk - na buk - na buk - na ch'o -</p>	

I Soloist

ჰე he he he he he he he he

II Soloist

ჰე he he he he he he he he

ჰე he he he he he he he he

I Soloist

პა - ტარ-ძა - ლი
p'a - t'ar-dza - li

II Soloist

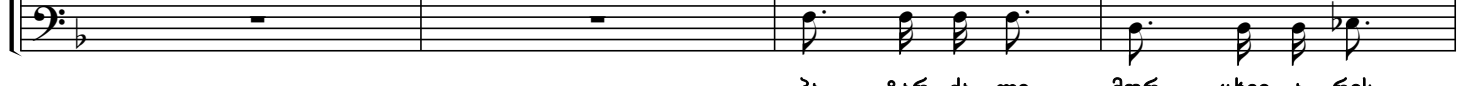
მორ - ცხვი ა - რის,
mor - tskhvi a - ris,

პა - ტარ-ძა - ლი
p'a - t'ar-dza - li

მორ - ცხვი - ა - რის,
mor - tskhvi - a - ris,

პა - ტარ-ძა - ლი
p'a - t'ar-dza - li

მორ - ცხვი - ა - რის,
mor - tskhvi - a - ris,

I Soloist

თვა - ლე - ბი აქვს
tva - le - bi akvs

II Soloist

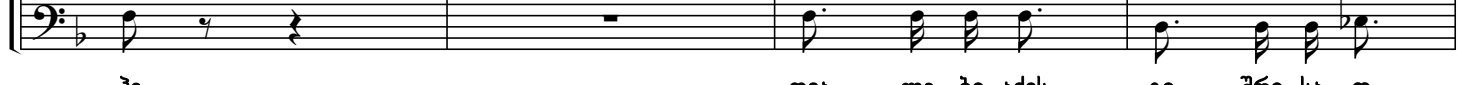
გი - შრი-სა - ო,
gi - shri-sa - o,

თვა - ლე - ბი აქვს
tva - le - bi akvs

გი - შრი-სა - ო,
gi - shri-sa - o,

ჰე he

თვა - ლე - ბი აქვს
tva - le - bi akvs

გი - შრი-სა - ო,
gi - shri-sa - o,

I Soloist

ტა - ნის-რხე - ვა,
t'a - nis-rkhe - va,

II Soloist

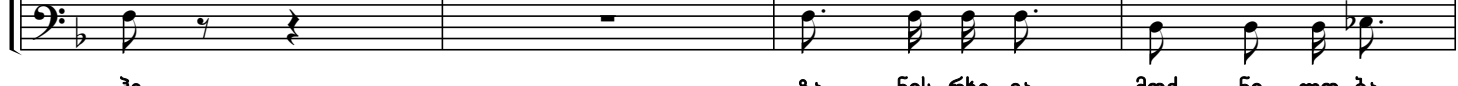
მოქ - ნი - ლო-ბა,
mok - ni - lo - ba,

ტა - ნის რხე - ვა,
t'a - nis rkhe - va,

მოქ - ნი - ლო-ბა,
mok - ni - lo - ba,

ჰე he

ტა - ნის რხე - ვა,
t'a - nis rkhe - va,

მოქ - ნი - ლო-ბა,
mok - ni - lo - ba,

15. ოროველა (მოკლე) Orovela

სურვილისამებრ - Ad libitum

ჰა კუ-დავს დავ-კლავ და ტყავს გავ-ხდი
ha k'u - davs dav - k'lav da t'qavs gav - khdi

ჰო ჰო ი
ho ho i

ჰო.
ha

ჰო.
ho.

კუდავს დავკლავ და ტყავს გავხდი.
ის მაჭმევს, ის მასაზრდოვებს,
ის მიხდის ვალსა - ვასმსაო,
დუნია შემოვიარო,
ვერ ვნახავ მის ბადალსაო!
და სხვა

k'udavs davk'lav da t'qavs gavkhdi,
is mach'mevs, is masazrdovebs,
is mikhdis valsa - vamsao,
dunia shemoviario,
ver vnakhav mis badalsao!

16. ოროველა (მოკლე) Orovela

დინჯად - Andante

შე
he

შეი ე - შე შეი ე - შე შეი ე - შე შეი ე - შე შეი!

შე
he

შე
he

კუ-დავ ჩე-მო მარ-ჩე-ნე-ლო
k'u-dav che-mo mar-che-ne-lo

შე
he

გუთ-ნის მა-ძუგ-ძუ-გე-ბე-ლო
gut-nis ma-dzug-dzu-ge-be-lo

შე
he

კუ - დავ ჩე - მო მარ - ჩე - ნე - ლო
k'u - dav che - mo mar - che - ne - lo

შე
he

გუთ-ნის მა - ძუგ - ძუ - გე - ბე - ლო
gut - nis ma - dzug - dzu - ge - be - lo

კუ - დავ ჩე - მო მარ - ჩე - ნე - ლო
k'u - dav che - mo mar - che - ne - lo

გუთ-ნის მა - ძუგ - ძუ - გე - ბე - ლო
gut - nis ma - dzug - dzu - ge - be - lo

ჰე
he

r a l l e n t a n d o

ჰე!
he!

ჰე
he

ჰე ჰე ჰე ჰე.
he he he he.

ჰე ჰე ჰე ჰე.
he he he he.

ჰე
he

კუდავ, ჩემო მარჩენელო,
გუთნის მაძუგძუგებელო.

k'udav, chemo marchenelo,
gutnis madzugdzugebelo.

17. ჰერი ეგა - ჰეგ-ჰეგა Heri ega - Heg-hega

ცევიტად - Allegro

I soloist

II soloist

ჰე - ჰე ჰე - რი ე - გა
he - he he - ri e - ga

ა - ბა მკა - ში გა - მომ-ცა - დე
a - ba mk'a-shi ga - mom-tsa - de

ე ჰე - რი ე - გა
e he - ri e - ga

Bass

ჰე!
he!

ჰე - რი ე - გა
he - ri e - ga

I soloist

ა - ბა მკა - ში გა - მომ-ცა - ლე
a - ba mk'a-shi ga - mom-tsa - le

ჰე ჰე - რი ე - გა
he he - ri e - ga

რო-გო-რა ვმკი ამ ყა-ნა - სა
ro - go - ra vmk'i am qa-na - sa

ჰე!
he!

ჰე ჰე - რი ე - გა ჰე!
he he - ri e - ga he!

II soloist

I soloist

ჰე-რი და ე-გა და ჰე - რი ე - გა
he - ri da e - ga da he - ri e - ga

რო-გო-რა ვმკი ამ ყა-ნა - სა
ro - go - ra vmk'i am qa-na - sa

ჰე ჰე - რი ე - გა
he he - ri e - ga

ჰე ე - გა და ჰე - რი ე - გა ჰე
he e - ga da he - ri e - ga he

ჰე ჰე - რი ე - გა
he he - ri e - ga

II soloist

ეხ - ლა გად - მო - ჰკრა სხვა სი - ომ
ekh - la gad - mo - hk'ra skhva si - om

ჰე - რი და ბი - ჭე - ბო ჰე - რი ე - გა
he - ri da bi - ch'e - bo he - ri e - ga

ჰე ბი - ჭე - ბო ჰე - გა და ე - გა
he bi - ch'e - bo he - ga da e - ga

I soloist

და სხვა ნი - ა - ვი ჰბე-რავ - სო ჰე ჰე - რი ე - გა ჰე-ხეთ ბი - ქე - ბო ყა - ნა - სა
da skhva ni - a - vi hbe-rav - so he he - ri e - ga she-khet bi - ch'e - bo qa - na - sa

ჰე ჰე ჰე - რი ე - გა ჰე
he he he - ri e - ga he

II soloist

ჰე ჰე - რი ე - გა რო-გორ სა - ყვარ - ლად ჰღე-ლავ - სო
he he - ri e - ga ro - gor sa - qvar - lad hghe-lav - so

ჰე ჰე - რი ე - გა ჰე ჰე ჰე-რი-და ჰე-რი და ე - გა
he he - ri e - ga he he he - ri - da he - ri da e - ga

I soloist I-II soloist

ჰე-რი და ე - გა და ე - რი ე - გა და ჰე-რი-ო ჰე-რი-ო ჰე - რი ბი - ქო ჰე!
he - ri da e - ga da e - ri e - ga da he - ri - o he - ri - o he - ri bi - ch'o he!

ჰე ჰე-რი-ო ჰე-რი-ო ჰე - რი ბი - ქო ჰე!
he he - ri - o he - ri - o he - ri bi - ch'o he!

აბა მკაში გამომცადე,
როგორა ვმკი ამ ყანასა,
ეხლა გადმოჰკრა სხვა სიომ,
სხვა ნიავი ჰბერავსო,
შეხეთ ბიჭებო ყანასა,
როგორ საყვარლად ჰღელავსო.

aba mk'ashi gamomtsade,
rogora vmk'i am qanasa,
ekhla gadmohk'ra skhva siom,
skhva niavi hberavso,
shekhet bich'ebo qanasa,
rogor saqvarlad hghelavso.

18. მუშური Mushuri

საშუალო ტემპით - Andante

სა - წყალ - სა კაც -
sa - ts'qal - sa k'ats -

სა ვინ მის - ცემს
sa vin mis - tsems

სა - წყალ - სა კაც -
sa - ts'qal - sa k'ats -

სა ვინ მის - ცემს
sa vin mis - tsems

ა - ლე - ბის ლა - მეს ღვი - ნო - სა
a - ghe - bis gha - mes ghvi - no - sa

სა ვინ მის - ცემს
sa vin mis - tsems

ა - ლე - ბის ლა - მეს ღვი - ნო - სა
a - ghe - bis gha - mes ghvi - no - sa

ბოლო - Fine

ა - ლე-ბის ლა - მეს ღვი-ნო - სა
a - ghe-bis gha - mes ghvi-no - sa

ვა - რა-ლა - ლი
va - ra - la - li

ვა - რა - ლე!
va - ra - le!

ვა - რა - ლე!
va - ra - le!

ა - ლე-ბის ლა - მეს ღვი-ნო - სა
a - ghe-bis gha - mes ghvi-no - sa

ვა - რა-ლა - ლი
va - ra - la - li

ვა - რა - ლე!
va - ra - le!

ვა - რა - ლე!
va - ra - le!

1. საწყალსა კაცსა ვინ მისცემს
აღების ღამეს ღვინოსა - ვარალალი ვარალე!
2. მჭადი ჭამოს და წყალი სვას
დანვეს და დაიძინოსა - ვარალალი ვარალე!
3. საწყალი კაცის ცხოვრება
სულ მუდამ გასარჯილოა - ვარალალი ვარალე!
4. მისი ამ ქვეყნად სიცოცხლე
საჭირალ-სასაცილოა - ვარალალი ვარალე!
5. უსამართლობის თილისმა
სასწორზე ასაწონია - ვარალალი ვარალე!
6. ძველად ასეა ნათქვამი
ჩვენც ასე გაგვიგონია - ვარალალი ვარალე!

1. sats'qalsa k'atssa vin mistsems
aghebis ghames ghvinosa - varalali varale!
2. mch'adi ch'amos da ts'qali svas
dats'ves da daidzinosa - varalali varale!
3. sats'qali k'atsis tskhovreba
sul mudam gasarjiloa - varalali varale!
4. misi am kveqnad sitsotskhle
sat'iral-sasatsiloa - varalali varale!
5. usamartlobis tilisma
sasts'orze asats'onია - varalali varale!
6. dzvelad ase natkvami
chvents ase gagvigonia - varalali varale!

19. თოხნური Tokhnuri

დინჯად - Andante

Musical score for the first system of 'Tokhnuri'. It consists of three staves: a vocal line (treble clef), a piano accompaniment line (treble clef), and a bass line (bass clef). The time signature is 4/4. The lyrics are: ჰეი! ვა - რა - ლა - ლო ჰეი! რო - დის ი - ქნე - ბა მო - ვე - სწრო. Below the piano staff, the lyrics are: heil va - ra - la - lo heil ro - dis i - kne - ba mo - ve - sts'ro.

Musical score for the second system of 'Tokhnuri'. It consists of three staves: a vocal line (treble clef), a piano accompaniment line (treble clef), and a bass line (bass clef). The lyrics are: რო - დის ი - ქნე ბა მო - ვე - სწრო ჰე რო - დის ი - ქნე - ბა. Below the piano staff, the lyrics are: ro - dis i - kne ba mo - ve - sts'ro he ro - dis i - kne - ba. A fermata is placed over the final note of the vocal line.

Musical score for the third system of 'Tokhnuri'. It consists of three staves: a vocal line (treble clef), a piano accompaniment line (treble clef), and a bass line (bass clef). The lyrics are: მო - ვე - სწრო ჰეი! ბი - ჭე - ბის ჩა - მო - კრე - ბა - სა ბი - ჭე - ბის ჩა - Below the piano staff, the lyrics are: mo - ve - sts'ro he! bi - ch'e - bis cha - mo - k're - ba - sa bi - ch'e - bis cha -.

ჰე!
heil

მო - კრე - ბა - სა ჰა - რა - ლა - ლო ა - რი - ა - რა - ლო ჰე!

mo - k're - ba - sa ha - ra - la - lo a - ri - a - ra - lo he!

მო - კრე - ბა - სა ჰა - რა - ლო ა - რი - ა - რა - ლო ჰე!

mo - k're - ba - sa ha - ra - lo a - ri - a - ra - lo he!

ა - რა - ლო!

a - ra - lo!

ჰე - ი და ჰე!

he - i da he!

და - გი - ჟდე - ბი - ან ქა - ლე - ბი და - გი - ჟდე - ბი - ან ქა - ლე - ბი

da - gi - zhde - bi - an ka - le - bi da - gi - zhde - bi - an ka - le - bi

და - გი - ჟდე - ბი - ან ქა - ლე - ბი

da - gi - zhde - bi - an ka - le - bi

ჰე! და - გი - ჟდე - ბი - ან ქა - ლე - ბი ი - წყე - ბენ თა -

he! da - gi - zhde - bi - an ka - le - bi i - ts'qe - ben ta -

ჰე!

he!

ჰეი! ი - წყე - ბენ თა - ვის ქე - ბა - სა ჰა - რა - ლა - ლო ლა - ლო
heil i - ts'qe-ben ta - vis ke-ba - sa ha - ra - la - lo la - lo

ვის ქე - ბა - სა ი - წყე - ბენ თა - ვის ქე - ბა - სა ჰა - რა - ლა - ლო
vis ke - ba - sa i - ts'qe - ben ta - vis ke-ba - sa ha - ra - la - lo

1. ვა - რი ვა - რა - ლო ლო და ჰეი!
va - ri va - ra - lo lo da heil!

2. ლო და ჰეი!
lo da heil!

ვა - რი ვა - რა - ლო ლო და ჰეი!
va - ri va - ra - lo lo da heil!

1)

1. როდის იქნება მოვესწრო:

ბიჭების ჩამოკრებასა;
დაგიჟდებიან ქალები -
ინწყებენ თავის ქებასა.

1. rodis ikneba movests'ro:

bich'ebis chamok'rebasa;
dagizhdebian kalebi -
its'qeben tavis kebasa.

2. კოპწიათ მოირთვებიან

გააჩალებენ ლხინსაო;
ბიჭი გოგოს (და) ათამაშებს
არ უყურებენ ბინდსაო!

2. k'op'ts'iat moirtvebian

gaachagheben lkhinsao;
bich'i gogos (da) atamashebs
ar uquireben bindsao!

1) მუშაობის გათავების შემდეგ ამ სიმღერას ხშირად ზედ წააბამენ ხოლმე „ვარალი-ვარალეს“ - საფერხულოს [იხ. №6]. (გ. სვანიძე)

20. ქერის თიბვის დროს Keris tibvis dros

ზომიერად - Moderato

1. ა - ბა ბი - ჭო ცე - ლი ჩქა - რა
1. a - ba bi - ch'o tse - li chka - ra

ვა - რა - ლო და ჰე
va - ra - lo da he

1. ა - ბა ბი - ჭო ცე - ლი ჩქა - რა
1. a - ba bi - ch'o tse - li chka - ra

ჰე!
he!

გა - მო - წკი - პე თა - ვის კვალ - ზე ჰე! ვა - რა - ლო და - ჰე!
ga - mo - ts'k'i - p'e ta - vis k'val - ze he! va - ra - lo da - he!

გა - მო - წკი - პე თა - ვის კვალ - ზე ჰე!
ga - mo - ts'k'i - p'e ta - vis k'val - ze he!

ქე - რი ტა - ნით კოჭ - და - ბა - ლი მო - წე - უ - ლი ა - რის ძალ - ზე
ke - ri t'a - nit k'och' - da - ba - li mo - ts'e - u - li a - ris dzal - ze

ქე - რი ტა - ნით კოჭ - და - ბა - ლი მო - წე - უ - ლი ა - რის ძალ - ზე
ke - ri t'a - nit k'och' - da - ba - li mo - ts'e - u - li a - ris dzal - ze

rall.

ვ - რი ვა - რი ვა - რა - ლო და ჰე!
va - ri va - ri va - ra - lo da he!

ჰე!
he!

2. შრი - ა - ლებს თან მორ - კა - ლუ - ლა
2. shri - a - lebs tan mor - k'a - lu - la

rall.

სიმ - ძი - მის - გან ი - წევს მხარ - ზე ჰე! ვა - რა - ლო და ჰე!
sim - dzi - mis - gan i - ts'evs mkhar - ze he! va - ra - lo da he!

სიმ - ძი - მის - გან ი - წევს მხარ - ზე ჰე!
sim - dzi - mis - gan i - ts'evs mkhar - ze he!

2. 3. 4. Fine

თურ - მე თავ - თა - ვე - ბი ცვი - ვა უკ - ვე დი - ლით გან - თი - ად - ზე ჰე!
tur - me tav - ta - ve - bi tsvi - va uk' - ve di - lit gan - ti - ad - ze he!

თურ - მე თავ - თა - ვე - ბი ცვი - ვა უკ - ვე დი - ლით გან - თი - ად - ზე ჰე!
tur - me tav - ta - ve - bi tsvi - va uk' - ve di - lit gan - ti - ad - ze he!

1. აბა ბიჭო, ცელი ჩქარა,
გამონკიპე თავის კვალზე ჰე!
ქერი, ტანით კოჭდაბალი
მონეული არის ძალზე.

2. შრიალებს, თან მორკალულა,
სიმძიმისგან ინევეს მხარზე,
თურმე თავთავები ცვივა,
უკვე დილით, განთიადზე.

3. სანამ პური მოინევედეს,
ეს მოვტიბოთ ადრე სხვაზე,
თორემ დაგვიგვიანდება,
და ვივლით ლაზარეს კარზე.

4. ცელი კოხტად გაიდევი,
როსტომის განიერ მხარზე,
სამხრობამდისინ მოვრჩებით,
თანაც ვიფიქრებთ საფქვავეზე.

1. aba bich'o, tseli chkara,
gamots'k'ip'e tavis k'valze he!
keri, t'anit k'och'dabali
mots'euli aris dzalze.

2. shrialebs, tan mork'alula,
simdzimisgan its'evs mkharze,
turme tavgavebi tsviva,
uk've dililit, gantiadze.

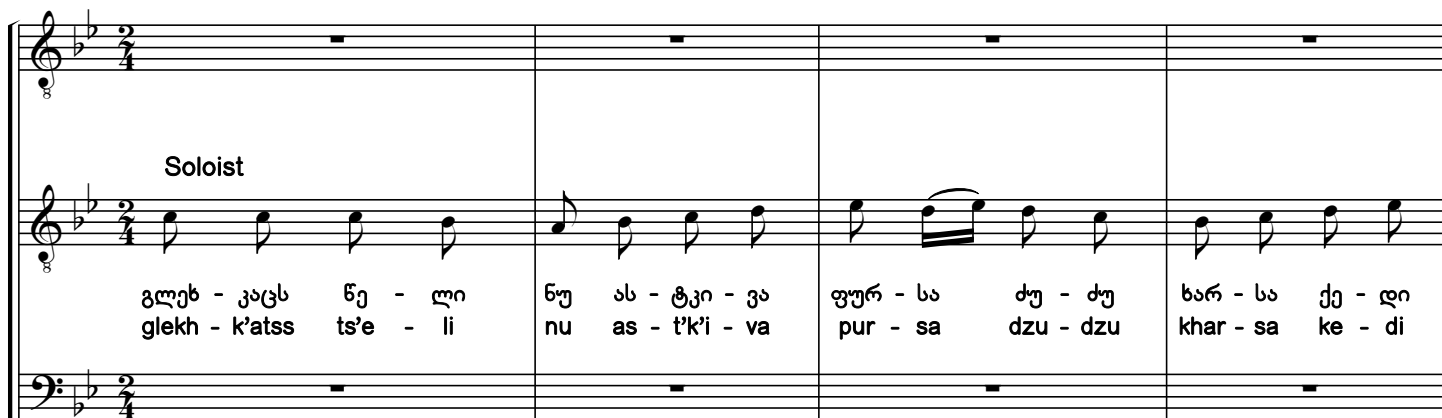
3. sanam p'uri moits'evdes,
es movt'ibot adre skhvaze,
torem dagvigviandeba,
da vivlit lazares k'arze.

4. tseli k'okht'ad gaidevi,
rost'omis ganier mkharze,
samkhrobamdisin movrchebit,
tanats vipikrebt sapkvavze.

21. გლექკაცს წელი ნუ ასტკივა Glekhk'atss ts'eli nu ast'k'iva

შეკავებით - Moderato

Soloist

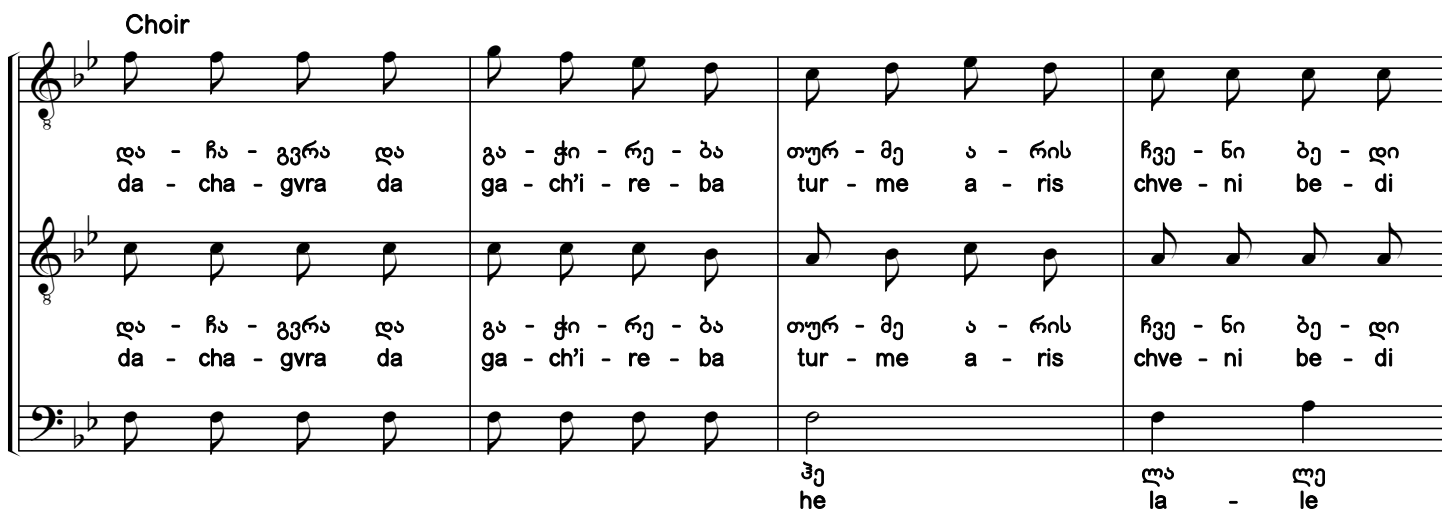

გლექ - კაცს წე - ლი
glekh - k'atss ts'e - li

ნუ ას - ტკი - ვა
nu as - t'k'i - va

ფურ - სა ძუ - ძუ ხარ - სა ქე - დი
pur - sa dzu - dzu khar - sa ke - di

Choir

და - ჩა - გვრა და გა - ჭი - რე - ბა თურ - მე ა - რის ჩვე - ნი ბე - დი
da - cha - gvra da ga - ch'i - re - ba tur - me a - ris chve - ni be - di

და - ჩა - გვრა და გა - ჭი - რე - ბა თურ - მე ა - რის ჩვე - ნი ბე - დი
da - cha - gvra da ga - ch'i - re - ba tur - me a - ris chve - ni be - di

ჰე ლა - ლე
he la - le

და - ჩაგვ - რა და გა - ჭირ - ვე - ბა თურ - მე ა - რის ჩვე - ნი ბე - დი
da - chagv - ra da ga - ch'ir - ve - ba tur - me a - ris chve - ni be - di

და - ჩაგვ - რა და გა - ჭირ - ვე - ბა თურ - მე ა - რის ჩვე - ნი ბე - დი
da - chagv - ra da ga - ch'ir - ve - ba tur - me a - ris chve - ni be - di

Soloist

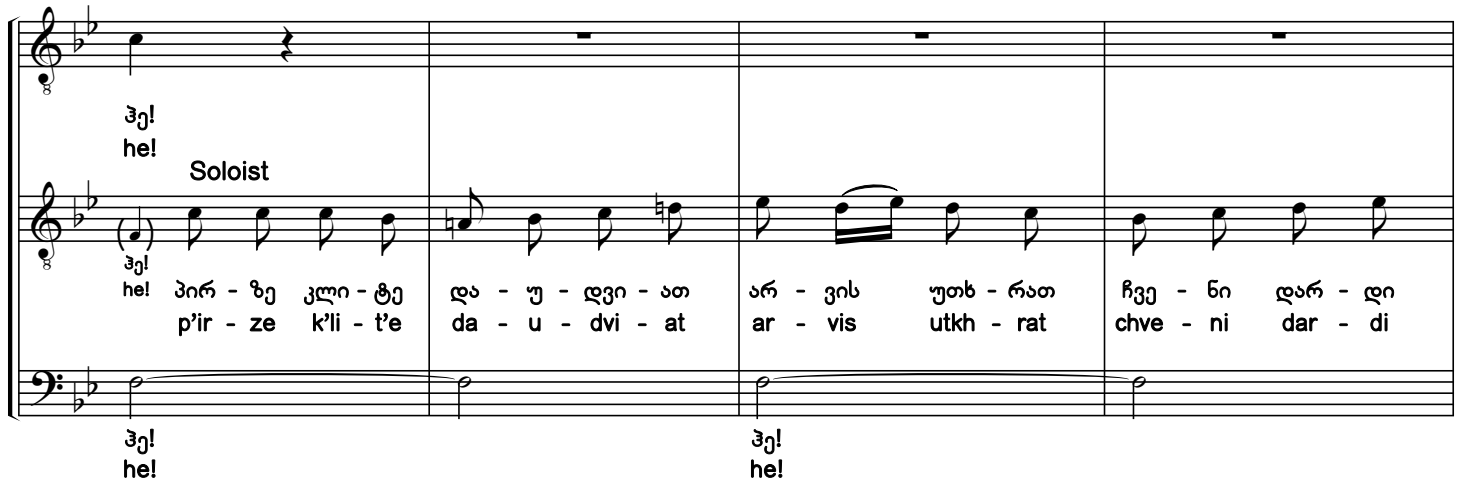
ჰე!
he!

ჰე!
he!

პირ - ზე კლი - ტე და - უ - დვი - ათ არ - ვის უთხ - რათ ჩვე - ნი დარ - დი
p'ir - ze k'li - t'e da - u - dvi - at ar - vis utkh - rat chve - ni dar - di

ჰე!
he!

ჰე!
he!

Choir

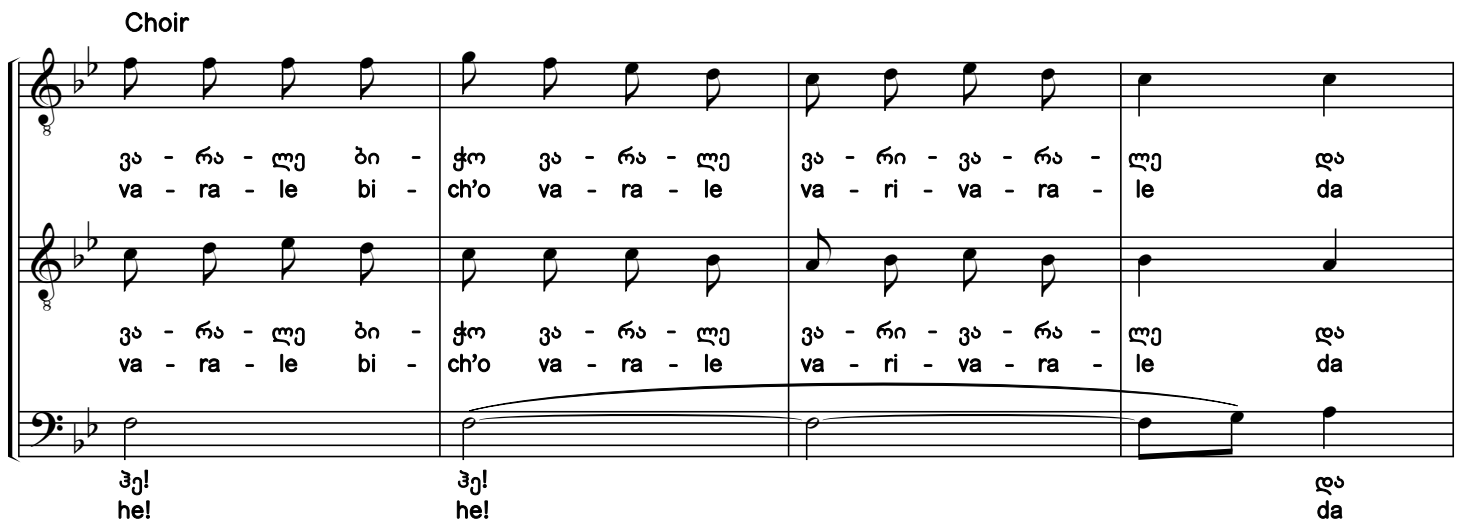
ვა - რა - ლე ბი - ჭო ვა - რა - ლე ვა - რი - ვა - რა - ლე და
va - ra - le bi - ch'o va - ra - le va - ri - va - ra - le da

ვა - რა - ლე ბი - ჭო ვა - რა - ლე ვა - რი - ვა - რა - ლე და
va - ra - le bi - ch'o va - ra - le va - ri - va - ra - le da

ჰე!
he!

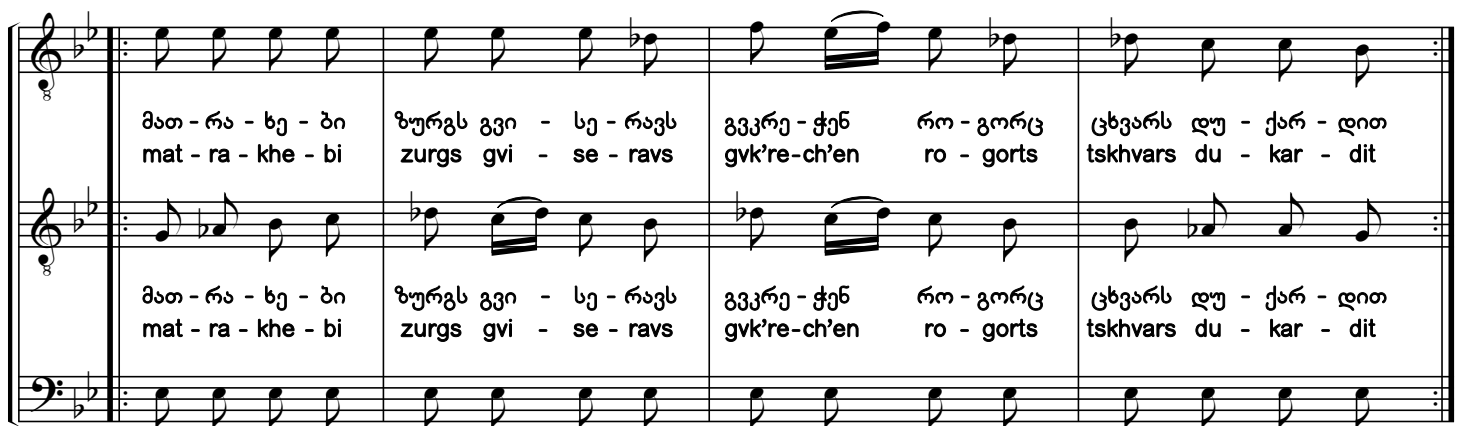
ჰე!
he!

და
da

მათ - რა - ხე - ბი ზურგს გვი - სე - რავს გვკრე - ჭენ რო - გორც ცხვარს დუ - ქარ - დით
mat - ra - khe - bi zurgs gvi - se - ravs gvk're-ch'en ro - gorts tskhvars du - kar - dit

მათ - რა - ხე - ბი ზურგს გვი - სე - რავს გვკრე - ჭენ რო - გორც ცხვარს დუ - ქარ - დით
mat - ra - khe - bi zurgs gvi - se - ravs gvk're-ch'en ro - gorts tskhvars du - kar - dit

ჰე!
he!

Soloist

ჰე!
he!

ეს ნა - მე - ბა ვინ გვარ - გუ - ნა, ვი - სი ა - რის ნე - ტავ ბრა - ლი,
es ts'a - me - ba vin gvar - gu - na, vi - si a - ris ne - t'av bra - li,

ჰე!
he!

Choir

მას გა - უ - წყრეს გამ - ჩე - ნე - ლი, მას რის - ხავ - დეს კვი - რა - ძა - ლი
mas ga - u - ts'qres gam - che - ne - li, mas ris - khav - des k'vi - ra - dza - li

მას გა - უ - წყრეს გამ - ჩე - ნე - ლი, მას რის - ხავ - დეს კვი - რა - ძა - ლი
mas ga - u - ts'qres gam - che - ne - li, mas ris - khav - des k'vi - ra - dza - li

ჰე
he

ლა - ლე
la - le

მას გა - უ - წყრეს გამ - ჩე - ნე - ლი, მას რის - ხავ - დეს კვი - რა - ძა - ლი ჰე!
mas ga - u - ts'qres gam - che - ne - li, mas ris - khav - des k'vi - ra - dza - li he!

მას გა - უ - წყრეს გამ - ჩე - ნე - ლი, მას რის - ხავ - დეს კვი - რა - ძა - ლი ჰე!
mas ga - u - ts'qres gam - che - ne - li, mas ris - khav - des k'vi - ra - dza - li he!

გლექკაცს წელი ნუ ასტკივა,
ფურსა ძუძუ, ხარსა ქედი,
დაჩაგვრა და გაჭირება
თურმე არის ჩვენი ბედი,
პირზე კლიტე დაუღვიათ,
არვის უთხრათ ჩვენი დარდი,
მათრახები ზურგს გვისერავს,
გვკრეჭენ როგორც ცხვარს ღუქარდით,
ეს წამება ვინ გვარგუნა,
ვისი არის ნეტავ ბრალი,
მას გაუნყრეს გამჩენელი,
მას რისხავდეს კვირადალი.

glekhk'atss ts'eli nu ast'k'iva,
pursa dzudzu, kharsa kedi,
dachagvra da gach'ireba
turme aris chveni bedi,
p'irze k'lit'e daudviat,
arvis utkhrat chveni dardi,
matrakhebi zurgs gviseravs,
gvk'rech'en rogorts tskhvars dukardit,
es ts'ameba vin gvarguna,
visi aris net'av brali,
mas gauts'qres gamcheneli,
mas riskhavdes k'viradzali.

22. ჰერი ბიჭო Heri bich'o

ზომიერად - Moderato

ჰე - რი ჰე - რი
he - ri he - ri

და თან ვმღე - რით
da tan vmghe - rit

ჰე - რი ბი - ჭო
he - ri bi - ch'o

ჰე - რი ჰე - რი
he - ri he - ri

თან ვმუ - შა - ობთ
tan vmu - sha - obt

და თან ვმღე - რით
da tan vmghe - rit

სამხ - რო - ბამ - დის
samkh - ro - bam - dis

სვეს გა - ვი - დეთ
sves ga - vi - det

ეხ - ლა ა - რის
ekh - la a - ris

ჩვე - ნი ჯე - რი
chve - ni je - ri

სამხ - რო - ბამ - დის
samkh - ro - bam - dis

სვეს გა - ვი - დეთ
sves ga - vi - det

ეხ - ლა ა - რის
ekh - la a - ris

ჩვე - ნი ჯე - რი
chve - ni je - ri

ვა - რა - ლა - ლი
va - ra - la - li

ვა - რი ვა - რა - ლა - ლე
va - ri va - ra - la - le

ეხ - ლა ა - რის
ekh - la a - ris

ჩვე - ნი ჯე - რი
chve - ni je - ri

ვა - რა - ლა - ლი
va - ra - la - li

ვა - რა - ლა - ლე
va - ra - la - le

ეხ - ლა ა - რის
ekh - la a - ris

ჩვე - ნი ჯე - რი
chve - ni je - ri

ყო - ლოთ ფოც - ხი არ დავ-ტო-ვოთ ერ - თი ლე - რი
 qo - lot pots - khi ar dav - t'o - vot er - ti ghe - ri

ნამ - გაღს მი - ვა - ყო - ლოთ ფოც - ხი არ დავ-ტო-ვოთ ერ - თი ლე - რი
 nam - gals mi - va - qo - lot pots - khi ar dav - t'o - vot er - ti ghe - ri

არ შევ - წყვი-ტოთ ჩვენ სიმ - ლე - რა არ ვიღ - ლე - ბით რო - ცა ვმღე - რით!
 ar shev - ts'qvi - t'ot chven sim - ghe - ra ar vigh - le - bit ro - tsa vmghe - rit!

არ შევ - წყვი-ტოთ ჩვენ სიმ - ლე - რა არ ვიღ - ლე - ბით რო - ცა ვმღე - რით!
 ar shev - ts'qvi - t'ot chven sim - ghe - ra ar vigh - le - bit ro - tsa vmghe - rit!

ვა - რა-ლა-ლი ვა-რი ვა - რა-ლა-ლე არ ვიღ-ლე-ბით, რო - ცა ვმღე-რით! შე!
 va - ra - la - li va - ri va - ra - la - le ar vigh - le - bit, ro - tsa vmghe - rit! he!

ვა - რა-ლა-ლი ვა - რა-ლა-ლე არ ვიღ-ლე-ბით, რო - ცა ვმღე-რით! შე!
 va - ra - la - li va - ra - la - le ar vigh - le - bit, ro - tsa vmghe - rit! he!

ჰერი ბიჭო, ჰერი, ჰერი!
თან ვმუშაობთ და თან ვმღერით.
სამხრობამდის სვეს გავიდეთ,
ეხლა არის ჩვენი ჯერი.

ნამგალს მივაყოლოთ ფოცხი,
არ დავტოვოთ ერთი ღერი,
არ შევწყვიტოთ ჩვენ სიმღერა,
არ ვიღლებით როცა ვმღერით!

თორემ მზე ძალზე გვაცხუნებს,
დაგვედება კოჭას ფერი;¹⁾
ოფლიანს თუ სიომ დაგვკრა,
გაოხრდება ყველაფერი!

მაშ სიმღერას ნუ შევწყვიტავთ,
სათიბი ხომ არ გვაქვს ქერი;
სამხრობამდის სვეს გავიდეთ,
მარჯვედ ბიჭო, „ჰერი, ჰერი“!

heri bich'o, heri, heri!
tan vmushaobt da tan vmgherit.
samkhrobandis sves gavidet,
ekhla aris chveni jeri.

namgals mivaqolot potskhi,
ar davt'ovot erti gheri,
ar shevts'qvit'ot chven simghera,
ar vighlebit rotsa vmgherit!

torem mze dzalze gvatskhunebs,
dagvedeba k'och'as peri;
oplans tu siom dagvk'ra,
gaokhrdeba qvelaperi!

mash simgheras nu shevts'qvit'avt,
satibi khom ar gvakvs keru;
samkhrobandis sves gavidet,
marjved bich'o, „heri, heri“!

1) კოჭა მცენარის ძირია, რომელიც ყვითელ ფერს სტოვებს. (გ. სვანიძე)

23. სიმართლე Simartle

შეკავებით - Moderato

1. ცის ნა - მი, მუ - შის მარ - ჯვე - ნა დე - და მი - წაც თა - ნა,
1. tsis na - mi, mu - shis mar - jve - na de - da mi - ts'ats ta - na,

ეს სი - ცოცხ - ლის ნა - ყო - ფი - ა სხვა თუ ა - რის გა - ნა.
es si - tsotskh - lis na - qo - pi - a skhva tu a - ris ga - na.

1. ცის ნამი, მუშის მარჯვენა, დედა მიწაც თანა,
ეს სიცოცხლის ნაყოფია, სხვა თუ არის განა.
2. ბატონი თუ კეთილია, მას დავყვები თანა,
სისხლის მსმელი ტყავის მძვრელი ჭირმა გაიტანა.
3. გლეხკაცის მტერს შორს ნუ ეძებ, ვერ გიშველის ხანა,¹⁾
შენთან მოკალათებულა, აქვს ლაპლაპა დანა.
4. გაუბნება, გამიმართე სუფრა მეფისთანა,
შემდეგ მინდა მოსვენება - თან მითხარი ნანა.
5. ასეთი ტანჯვა-წვალება შეიძლება განა,
ნუთუ ასე უკუღმართობს ზღვის გაღმა ქვეყანა.

1. tsis nami, mushis marjvena, deda mits'ats tana,
es sitsotskhilis naqopia, skhva tu aris gana.
2. bat'oni tu k'etilia, mas davqvebi tana,
siskhlis msmeli t'qavis mdzvreli ch'irma gait'ana.
3. glekhk'atsis mt'ers shors nu edzeb, ver gishvelis khana,
shentan mok'alatebula, akvs lap'lap'a dana.
4. gaubneba, gamimarte supra mepistana,
shemdeg minda mosveneba - tan mitkhari nana.
5. aseti t'anjva-ts'valeba sheidzleba gana,
nutu ase uk'ughmartobs zghvis gaghma kveqana.

1) ხანა - მკითხავის სახელია. (გ. სვანიძე)

24. აკვნის ნანა Ak'vnis nana

საშუალოდ - Andante

1. 2.

1. ნა - ნი - ნა ნა - ნა ნა - ნი - ნა შვი - ლო! ნა - ნი - ნა ნა - ნა ნა - ნი - ნა
1. na - ni - na na - na na - ni - na shvi - lo! na - ni - na na - na na - ni - na

1)
ნა - ნა ნა - ნა ნა - ნა ნა - ნა ჩე - მო გვრი - ტო შენ ვაჟ - კა - ცო - ბას მო - მას -
na - na na - na na - na na - na che - mo gvri - t'o shen vazh - k'a - tso - bas mo - mas -
ნა - ნა ნა - ნა ჰმ
na - na na - na hm

წრებს შვი - ლო ქრის - ტეს მშო - ბე - ლი დე - და - ო ნა - ნი - ნა
ts'rebs shvi - lo kris - t'es msho - be - li de - da - o na - ni - na

ნა - ნა ნა - ნი - ნა ნა - ნი - ნა ნა - ნა ნა - ნი - ნა.
na - na na - ni - na na - ni - na na - na na - ni - na.

1. ნანინა ნანა ნანინა შვილო!
ნანინა ნანა ნანინა.
2. არარუ ჩამოსტიროდა შვილო!
დედას ძუძუა მინდოდა.

1. nanina nana nanina shvilo!
nanina nana nanina.
2. araru chamost'iroda shvilo!
dedas dzudzua mindoda.

1) თუ ბავშვი გაჭირვებულა, არ იძინებს, დედა იტყვის: (გ. სვანიძე)

25. აკვნის ნანა Ak'vnis nana

დინჯად - Adagio

1. ნა - ნი - ნა ნა - ნა ნა - ნი - ნა შვი - ლო ნა - ნი - ნა ნა - ნა ნა - ნი - ნა!
1. na - ni - na na - na na - ni - na shvi - lo na - ni - na na - na na - ni - na!

1. ნანინა ნანა ნანინა (შვილო)
ნანინა ნანა ნანინა!

1. nanina nana nanina (shvilo)
nanina nana nanina!

2. არურუ ჩამოსტიროდა (შვილო)
დედას ძუძუა მინდოდა!

2. aruru chamost'iroda (shvilo)
dedas dzudzua mindoda!

3. შენს ვაჟკაცობას მომასწრებს (შვილო),
ქვეყნის გამჩენი ღმერთიო!

3. shens vazhk'atsobas momasts'rebs (shvilo),
kveqnis gamcheni ghmertio!

თუ გოგონაა:

tu gogonaa:

შენს ქალობასა მომასწრებს (შვილო),
მარიამ ღვთისმშობელიო!

shens kalobasa momasts'rebs (shvilo),
mariam ghtismshobelio!

4. ნორჩი ხარ, კვლავ გაიზრდები (შვილო),
გახსოვდეს ნანა ტკბილიო!

4. norchi khar, k'vlav gaizrdebi (shvilo),
gakhsovdes nana t'k'bilio!

26. დიდება Dideba

დინჯად - Andante

ვ ა - ქოთ, ვ ა - დი - დოთ წმი - და გი - ორ - გი,
va - kot, va - di - dot ts'mi-da gi - or - gi,
იყ - ვეს მჟარ - ვე - ლი
iq - ves mpar - ve - li

[ო]
[ო]

მუ - დამ ჩვე - ნი - ა ჯაჭ - ვით კი - სერ - ზე გარს შე - მო - უვ -
mu - dam chve - ni - a jach' - vit k'i - ser - ze gars she-mo - uv -

[ო]
[ო]

ლი სამ - ჯერ გნო - ლი - ვით მო - მირ - ბე - ნი - ა!
li sam - jer gno - li - vit mo - mir - be - ni - a!

ვაქოთ, ვადიდოთ წმიდა გიორგი,
იყვეს მგარველი მუდამ ჩვენია,
ჯაჭვით კისერზე გარს შემოუვლი,
სამჯერ გნოლივით მომირბენია!

წმიდა გიორგი შენი წყალობით,
ჩემს ერთად-ერთ შვილს მოუღბინეო,
დადებულ აღთქმას გულით გისრულებ,
ობოლის დედას მოუსმინეო!

დიდება არბოს წმიდა გიორგის,
მუდამ მწყალობელს, ჩვენზე მზრუნველსა,
გამომისალოს ჩემი ვაჟუკაცი,
მოჰხედოს დამწვარ მისსა მშობელსა.

vakot, vadidot ts'mida giorgi,
iqves mgarveli mudam chvenia,
jach'vit k'iserze gars shemouvli,
samjer gnolivit momirbenia!

ts'mida giorgi sheni ts'qalobit,
chems ertad-ert shvils moukhineo,
dadebul aghtkmas gulit gisruleb,
obolis dedas mousmineo!

dideba arbos ts'mida giorgis,
mudam mts'qalobels, chvenze mzunvelsa,
gamomisaghos chemi vazhk'atsi,
mohkhedos damts'var missa mshobelsa.

27. სანახლური Sats'nakhluri

ზომიერად - Moderato

ჰე!
he!

1. ა - ბა ბი - ჭე - ბო დავ - ძა - ხოთ, დავ - ძა - ხოთ!
1. a - ba bi - ch'e - bo dav - dza - khot, dav - dza - khot!

სიმ - ლე - რა სან - ნახ - ლუ - რი - ა ჰე!
sim - ghe - ra sats' - nakh - lu - ri - a he!

სიმ - ლე - რა სან - ნახ - ლუ - რი - ა ბი - ჭე - ბო!
sim - ghe - ra sats' - nakh - lu - ri - a bi - ch'e - bo!

ჰე!
he!

მალ - ლი - დან ღმერ - თი დავ - ყუ - რებს, ჰე!
magh - li - dan ghmer - ti dagv - qu - rebs, he!

მალ - ლი - დან ღმერ - თი დავ - ყუ - რებს, დავ - ყუ - რებს!
magh - li - dan ghmer - ti dagv - qu - rebs, dagv - qu - rebs!

ჰე!
he!

მას - საც ნუ - ნუ - ა სწყუ - რი - ან, ჰე!
mas - sats nu - nu - a sts'qu - ri - an, he!

მას - საც ნუ - ნუ - ა სწყუ - რი - ან, სწყუ - რი - ან!
mas - sats nu - nu - a sts'qu - ri - an, sts'qu - ri - an!

1. აბა ბიჭებო დავძახოთ,
სიმღერა საწნახლურია,
მალლიდან ღმერთი დავგყურებს,
მასსაც ნუნუა სწყურიან!
2. ღმერთო, ღმერთო, დიდებულო,
გამჩნო ვენახისაო,
ვაზს ასხავ ძვირფას მარგალიტს,
ძირი აქვს ნარინჯისაო!
3. ჭკვიანი კაცი არ დალევს
მისგან გამოხდილ ტკბილსაო,
დალევს და ფეხებს გაჭიმავს,
ვერ გავა ბენვის ხიდსაო.
4. როცა ბუტბუტსა დაიწყებს,
თუმცა არ მოგჭრის კბილსაო,
ბევრის სმას მაინც ერიდე,
თორემ გაგიფრთხობს ძილსაო.
5. როდესაც დავაჟუკადება,
დაემსგავსება დინჯსაო,
ზომაზე შეეჯიბრევი,
თორემ აგირევს ტვინსაო.
6. წყანწყარასავით გაბტუნებს,
მთლად დაგამსგავსებს გიჟსაო,
აქეთ გაგისვრის, იქითა,
ნუმპეში ამოგსვრისაო.

1. aba bich'ebodavdzakhot,
simghera sats'nakhluria,
maghlidan ghmerti dagvqurebs,
massats nunua sts'qurian!
2. ghmerto, ghmerto, didebulo,
gamcheno venakhisao,
vazs askhav dzvirpas margalit's,
dziri akvs narinjisao!
3. ch'k'viani k'atsi ar dalevs
misgan gamokhdil t'k'bilsao,
dalevs da pekhebs gach'imavs,
ver gava betsv'is khidsao.
4. rotsa but'but'sa daits'qeb,
tumtsa ar mogch'ris k'bilsao,
bevrissmas maints eride,
torem gagiprtkhobs dzilsao.
5. rodesats davazhk'atsdeba,
daemsgavseba dinjsao,
zomaze sheejibrevi,
torem agirevs t'vinsao.
6. ts'qants'qarasavit gakh't'unebs,
mtlad dagamsgavsebs gizhsao,
aket gagisvris, ikita,
ts'ump'eshi amogsvrisao.

28. სანახლური Sats'nakhluri

ზომიერად - Moderato

<p>1. აბა ბიჭებო დავძახოთ,
სიმღერა სანახლურია,
მალლიდან ღმერთი დავგყურებს,
მასსაც ნუნუა სწყურიან!</p> <p>2. ეს რომ ნოემა გაიგო,
ვაზს ჩაუყარა ძირია,
მთელი ქვევრები გაავსო,
არ შეირცხვინა პირია.</p> <p>3. ტკბილს და მაჭარს ხელს ნუ ახლებთ,
მისგან სტომაქი ჭრილია,
იელისავით მოგედოს,
მანყინარი და გრილია.</p> <p>4. მაშ დავძახოთ ეს სიმღერა,
სიმღერა სანახლურია,
მალლიდან ღმერთი გვიყურებს,
მასაც ნუნუა სწყურია.</p> | <p>1. aba bich'ebo davdzakhot,
simghera sats'nakhluria,
maghlidan ghmerti dagvqurebs,
massats nunua sts'qurian!</p> <p>2. es rom noema gaigo,
vazs chauqara dziria,
mteli kvevreb i gaavso,
ar sheirtskhvina p'iria.</p> <p>3. t'k'bils da mach'ars khels nu akhlebt,
misgan st'omaki ch'rilia,
ielisavit mogedos,
mats'qinari da grilia.</p> <p>4. mash davdzakhot es simghera,
simghera sats'nakhluria,
maghlidan ghmerti gviqurebs,
masats nunua sts'quria.</p> |
|--|--|

29. ცხენოსნური Tskhenosnuri

მედიდურად მარშისებურად - Tempo di marcia

I choir

ვარ - ხა - ლა - ლე ვა - რა - ლა - ლი ვა - რა - ლე ვა - რი ვა - რა - ლე ჰე!

var - kha - la - le va - ra - la - li va - ra - le va - ri va - ra - le he!

ვა - რა - ლა - ლი ვარ - ხა - ლა - ლე ვა - რა - ლა - ლი ვა - რა - ლე ვა - რი ვა - რა - ლე ჰე!

va - ra - la - li var - kha - la - le va - ra - la - li va - ra - le va - ri va - ra - le he!

II choir

1. მოვ - დი-ვართ მო - გვი - ხა - რი - ან ვა - რა - ლე ვა - რა - ლე ვა - რი ვა - რა - ლე ჰე!

1. mov - di - vart mo - gvi - kha - ri - an va - ra - le va - ra - le va - ri va - ra - le he!

გვი - ხა - რი - ან ვა - რა - ლე ვა - რა - ლე ვა - რი ვა - რა - ლე ჰე!

gvi - kha - ri - an va - ra - le va - ra - le va - ri va - ra - le he!

I choir

ნა - დი - რე - ნი ვა - რა - ლა - ლი ვა - რა - ლე ვა - რი ვა - რა - ლე ჰე!

na - di - re - ni va - ra - la - li va - ra - le va - ri va - ra - le he!

2. წყალ გა - ღმა მო - ნა - დი - რე - ნი ვა - რა - ლა - ლი ვა - რა - ლე ვა - რი ვა - რა - ლე ჰე!

2. ts'qal gagh - ma mo - na - di - re - ni va - ra - la - li va - ra - le va - ri va - ra - le he!

II choir

	ჯა - ხის შვილ - ნი ja - khis shvil - ni	ვა - რა - ლე ვა - რა - ლე va - ra - le va - ra - le	ვა - რი ვა - რა - ლე va - ri va - ra - le	ჰე! he!
3. ვართ კარ-გი ო - 3. vart k'ar-gi o -	ჯა - ხის შვილ - ნი ja - khis shvil - ni	ვა - რა - ლე ვა - რა - ლე va - ra - le va - ra - le	ვა - რი ვა - რა - ლე va - ri va - ra - le	ჰე! he!

I-II choir

	გა - მონრ-თვილ - ნი ga - mots'r - tvil - ni	ვა - რა - ლე ვა - რა - ლე va - ra - le va - ra - le	ვა - რი ვა - რა - ლე va - ri va - ra - le	ჰე! he!
4. მაყ - რო-ბა - ში 4. maq - ro - ba - shi	გა - მონრ-თვილ - ნი ga - mots'r - tvil - ni	ვა - რა - ლე ვა - რა - ლე va - ra - le va - ra - le	ვა - რი ვა - რა - ლე va - ri va - ra - le	ჰე! he!

1. მოვდივართ, მოგვიხარიათ,
2. წყალ გაღმა მონადირენი,
3. ვართ კარგი ოჯახის შვილნი,
4. მაყრობაში გამონრთვილნი.
5. ჯერზე თითოს თოხლი გვეყოფნის,
- 1) 6. ჯიხვიც წყრთაზე გამოჭრილი,
7. შვიდი დღე ქორწილი ვიცით,
8. ბევრჯელა ვართ გამოცდილნი.
9. მოვდივართ, მოგვიხარიათ,
10. მოგვეყავს დედალი ხოხობი

1. movdivart, mogvikharian,
2. ts'qal gaghma monadireni,
3. vart k'argi ojaxhis shvilni,
4. maqrobashi gamots'rtvilni.
5. jerze titos tokhli gvqopnis,
6. jikhvits ts'qrtaze gamoch'rili,
7. shvidi dghe korts'ili vitsit,
8. bevrijela vart gamotsdilni.
9. movdivart, mogvikharian,
10. mogvqavs dedali khokhobi

1) დიდი ყანწი. ზოგში ჩადის ერთი თუნგი (4) ჩარექა. (გ. სვანიძე)

30. ცხენოსნური Tskhenosnuri

ზომიერად - Moderato

ad libitum

ჰე!
he!

ჰე!
he!

ჰე!
he!

ჰე!
he!

ჰე!
he!

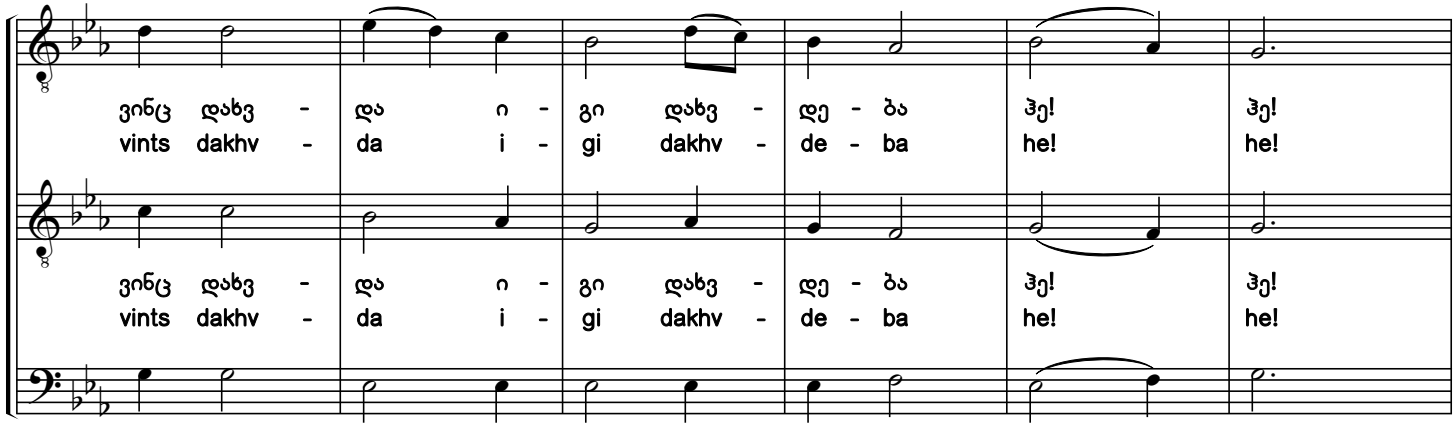
Moderato

ვი - საც მო - უ - კლავს ის მოჰ - კლავს ჰე
vi - sats mo - u - k'lavs is moh - k'lavs he

ჰე!
he!

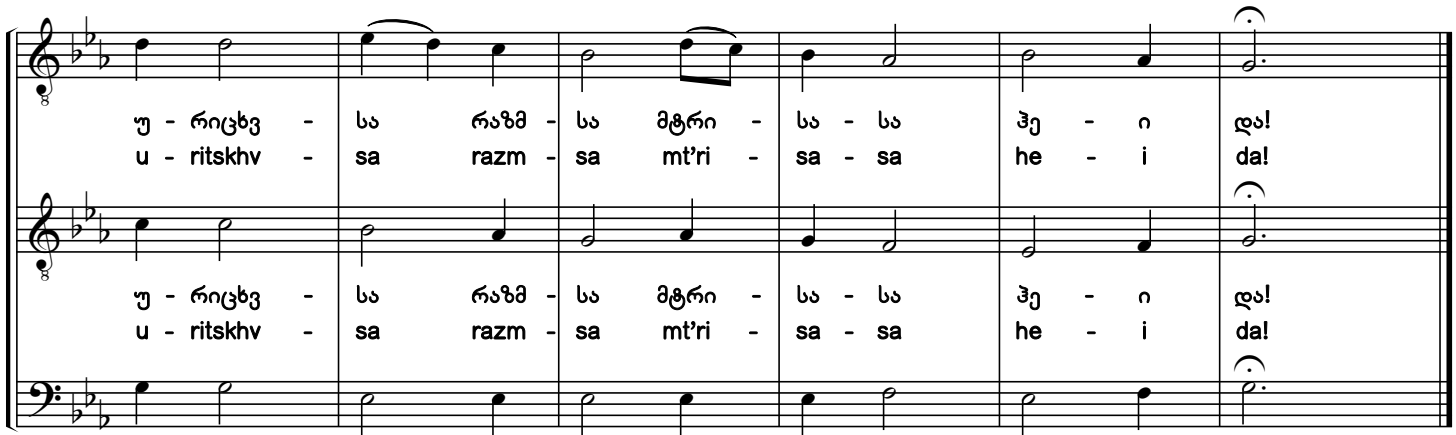
ნა - დირ - სა შა - ვი ტყი - სა - სა ჰე
na - dir - sa sha - vi t'qi - sa - sa he

ჰე!
he!

ვინც დახვ - და ი - გი დახვ - დე - ბა ჰე! ჰე!
vints dakhv - da i - gi dakhv - de - ba he! he!

ვინც დახვ - და ი - გი დახვ - დე - ბა ჰე! ჰე!
vints dakhv - da i - gi dakhv - de - ba he! he!

უ - რიცხვ - სა რაზმ - სა მტრი - სა - სა ჰე - ი და!
u - ritskhv - sa razm - sa mt'ri - sa - sa he - i da!

უ - რიცხვ - სა რაზმ - სა მტრი - სა - სა ჰე - ი და!
u - ritskhv - sa razm - sa mt'ri - sa - sa he - i da!

ვისაც მოუკლავს ის მოჰკლავს,
ნადირსა, შავი ტყისასა,
ვინც დახვდა იგი დახვდება,
ურიცხვსა რაზმსა მტრისასა.

visats mouk'lavs is mohk'lavs,
nadirsa, shavi t'qisasa,
vints dakhvda igi dakhvdeba,
uritskhvsa razmsa mt'risasa.

31. ზუზვითი Zuzviti

ნელა - Adagio

Women's choir

Men's choir

ჰეი
hei

და
da

დი - დე - ბულ
di - de - bul

და
da

დი - დე - ბუ - ლო
di - de - bu - lo

ჰეი
hei

და - დი - დე - ბუ - ლო
da - di - de - bu - lo

ჰეი
hei

და
da

დი - დე - ბულ
di - de - bul

და - დი - დე - ბუ - ლო
da - di - de - bu - lo

ჰეი
hei

მხილ - ვე - ლო
mkhil - ve - lo

გულ - თა (და)
gul - ta (da)

მხილ - ვე - ლო
mkhil - ve - lo

მხილ - ვე - ლო
mkhil - ve - lo

მხილ - ვე - ლო
mkhil - ve - lo

გულ - თა (და) მხილ - ვე - ლო მხილ - ვე - ლო
gul - ta (da) mkhil - ve - lo mkhil - ve - lo

ჰე!
he!

მძიმედ - Grave (წმი-და) (ts'mi-da)

1) დი-დე-ბუ-ლო გე-რის დი-დო გი-ორ-გი
di - de - bu - lo ge - ris di - do gi - or - gi

ჰმ!
hm!

დი - დო გი - ორ - გი
di - do gi - or - gi

ჰმ!
hm!

დი - დო გი - ორ -
di - do gi - or -

ჰმ!
hm!

გულ - თა მხილ - ვე - ლო!
gul - ta mkhil - ve - lo!

ჰმ!
hm!

გი
gi

გულ - თა მხილ - ვე - ლო!
gul - ta mkhil - ve - lo!

ჰმ!
hm!

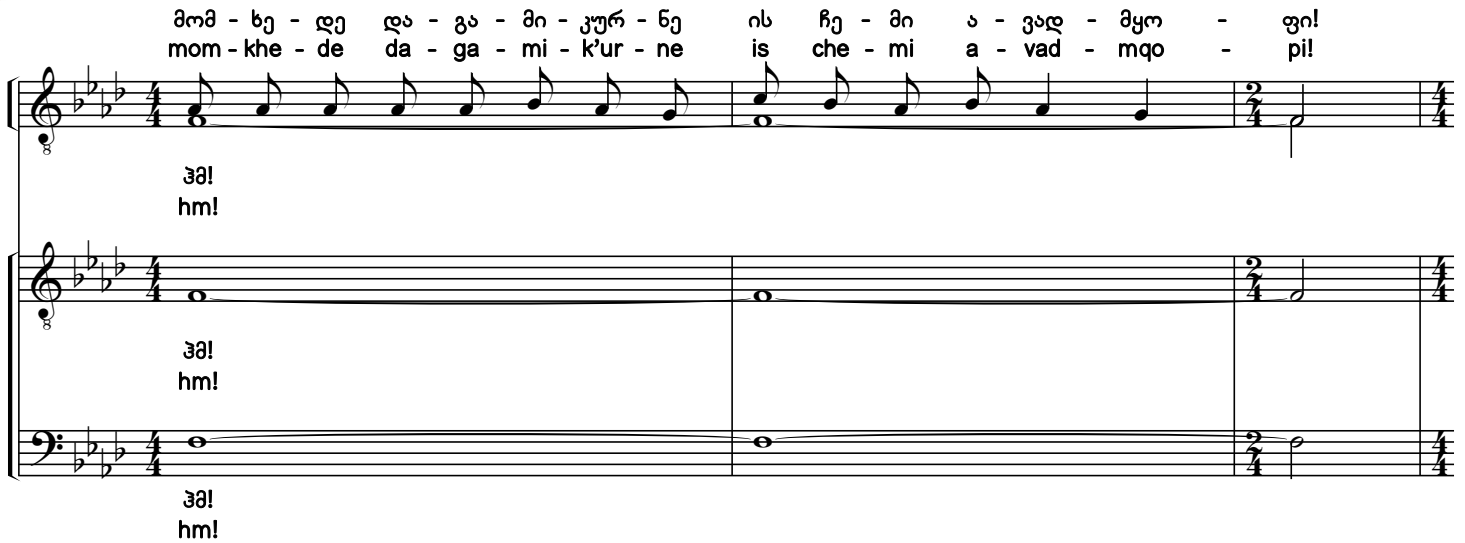
1) ერთ-ერთი „აღთქმის დამდები“ „სოლოს“ იწყებს. სიტყვებს თითონვე აწყობს, რაც იმ დროს მოაგონდება - ზოგი კარგს, ზოგი შედარებით უფრო აუწყობელს. კაცები მთლად მღერიან, მომყოლ ქალს „სოლისტს“ შელავათს აძლევენ, რადგან კისერზე მძიმე ჯაჭვი, დამუხლებული სიარული და მასთან ერთად მღერა ძალზე ძნელი არის. (გ. სვანიძე)

მომ - ხე - დე და - გა - მი - კურ - ნე ის ჩე - მი ა - ვად - მყო - ფი!
mom - khe - de da - ga - mi - k'ur - ne is che - mi a - vad - mqo - pi!

ჰმ!
hm!

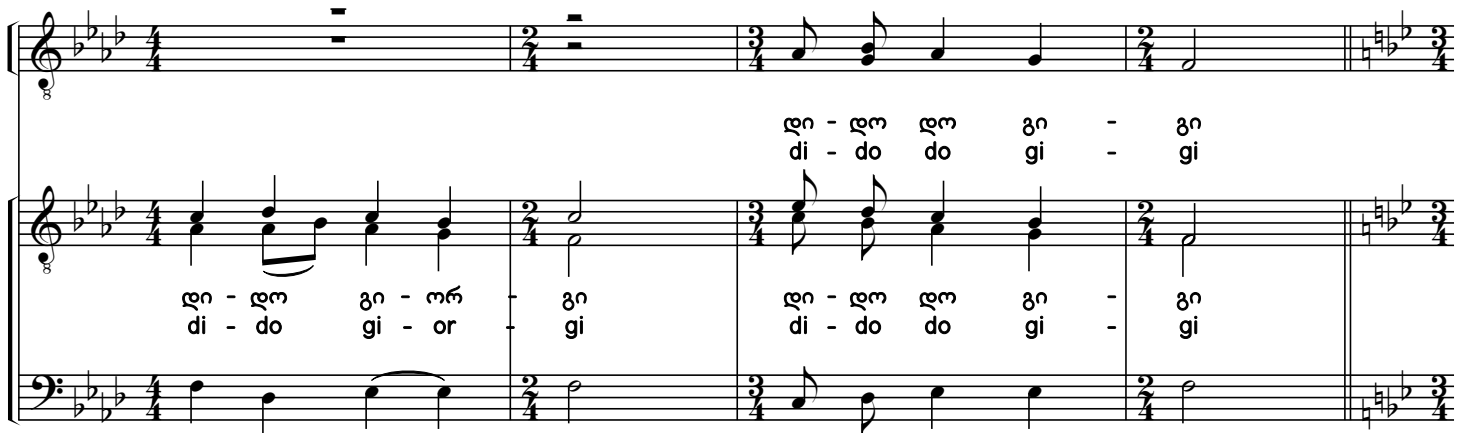
ჰმ!
hm!

ჰმ!
hm!

დი - დო დო გი - გი
di - do do gi - gi

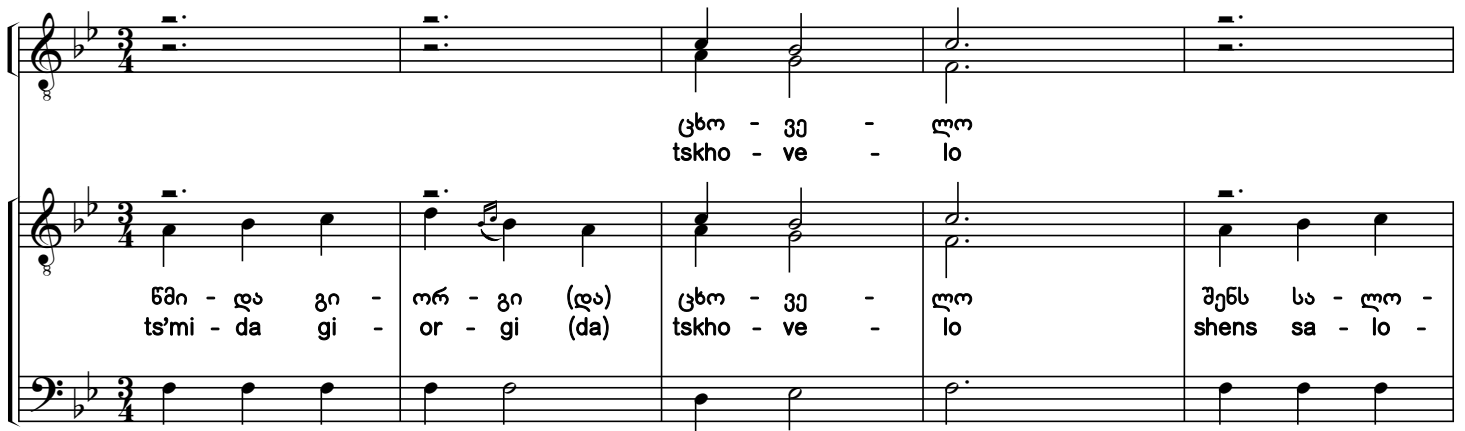
დი - დო გი - ორ გი დი - დო დო გი - გი
di - do gi - or gi di - do do gi - gi

„გადაბმული“ - ქალ-ვაჟთა ფერხული 1)
"Gadabmuli" - Women's and men's circle dance

ცხო - ვე - ლო
tskho - ve - lo

წმი - და გი - ორ - გი (და) ცხო - ვე - ლო შენს სა - ლო -
ts'mi - da gi - or - gi (da) tskho - ve - lo shens sa - lo -

1) ლიტანისა რომ მორჩებიან, ცოტას შეისვენებენ. მათ მიემატება ახალგაზრდობა. საერთო ძალით იტყვიან „გადაბმულს“. (გ. სვანიძე)

მო - ვე - ლო
mo - ve - lo

ცა - ვად (და) მო - ვე - ლო ქვრივ - ობ - ლის შემ - ნე (და)
tsa - vad (da) mo - ve - lo kvriv - ob - lis shem - ts'e (da)

ჰე!
he!

ნუ - გე - შო მთო - ვე - ლო!
nu - ge - sho mkho - ve - lo!

ნუ - გე - შო კე - თი - ლი საქ - მის (და) მთო - ვე - ლო!
nu - ge - sho k'e - ti - li sak - mis (da) mkho - ve - lo!

ჰე!
he!

დიდებულ და დიდებულო,
გულთა მხილველო!

didebul da didebulo,
gulta mkhilvelo!

დიდებულო,
გერის დიდო (წმიდა) გიორგი!
გულთა მხილველო!
მომხედე და გამიკურნე
ის ჩემი ავადმყოფი!
დიდო გიორგი!

didebulo,
geris dido (ts'mida) giorgi!
gulta mkhilvelo!
momkhede da gamik'urne
is chemi avadmqopi!
dido giorgi!

წმიდა გიორგი, ცხოველო,
შენს სალოცავად მოველო,
ქვრივ-ობლის შემწე, ნუგეშო,
კეთილი საქმის მთოველო!

ts'mida giorgi, tskhovelo,
shens salotsavad movelo,
kvriv-oblis shemts'e, nugeshe,
k'etili sakmis mtovelo!

32. ძველი ლაშქრული Dzveli lashkruli

I choir

ა - რა - ლა - ლი ა - რი ა - რა - ლო ა - რა - ლო გას - ქე - რი ხმა -
a - ra - la - li a - ri a - ra - lo a - ra - lo gas - ch'e - ri khma -

გას - ქე - რი ხმა -
gas - ch'e - ri khma -

ჰე - - - ი და
he - - - i da

II choir

ლო ფხი - ა - ნო ჰე! ა - რი ა - რა - ლო ა - რა - ლო
lo pkhi - a - no he! a - ri a - ra - lo a - ra - lo

ლო ფხი - ა - ნო ჰე! ა - რა - ლა - ლი ა - რი ა - რა - ლო ა - რა - ლო
lo pkhi - a - no he! a - ra - la - li a - ri a - ra - lo a - ra - lo

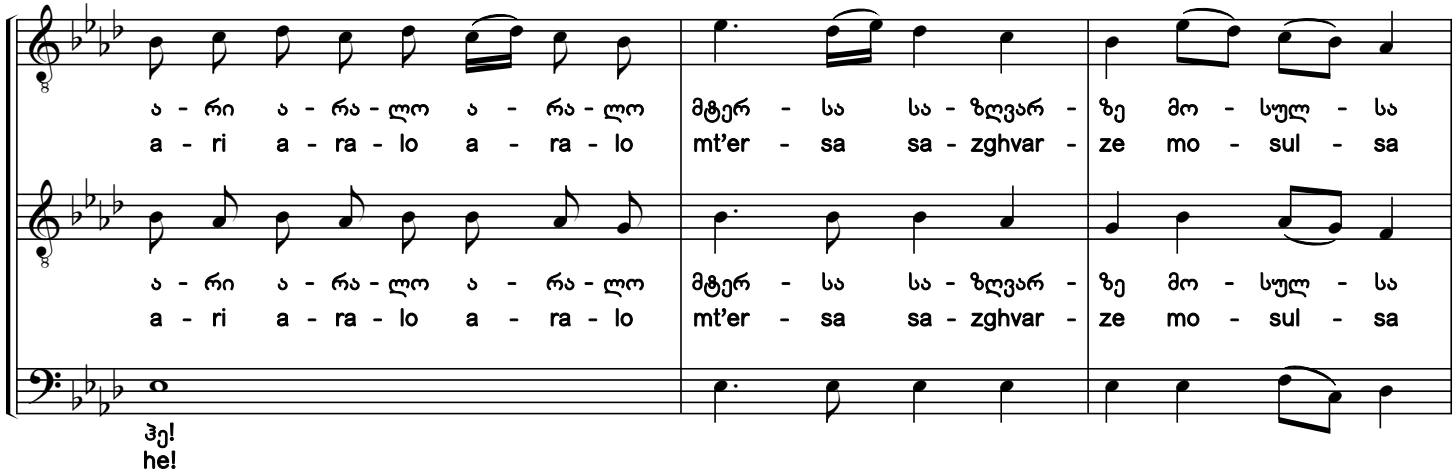
ჰე! ჰე!
he! he!

I choir

შენც მკლა - ვო ფო - ლა - დი - ა - ნო ჰე! ა - რა - ლა - ლი
shents mk'la - vo po - la - di - a - no he! a - ra - la - li

შენც მკლა - ვო ფო - ლა - დი - ა - ნო ჰე! ა - რა - ლა - ლი
shents mk'la - vo po - la - di - a - no he! a - ra - la - li

ჰე!
he!

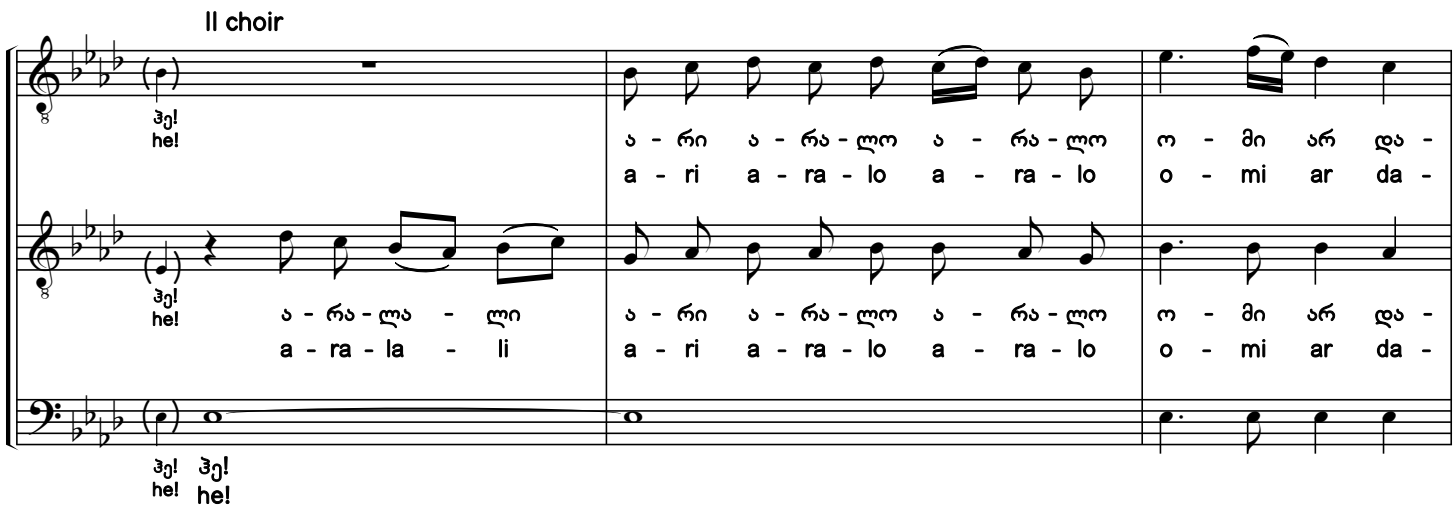

ა - რი ა - რა - ლო ა - რა - ლო მტერ - სა სა - ზღვარ - ზე მო - სულ - სა
a - ri a - ra - lo a - ra - lo mt'er - sa sa - zghvar - ze mo - sul - sa

ა - რი ა - რა - ლო ა - რა - ლო მტერ - სა სა - ზღვარ - ზე მო - სულ - სა
a - ri a - ra - lo a - ra - lo mt'er - sa sa - zghvar - ze mo - sul - sa

ჰე!
he!

II choir

ჰე!
he!

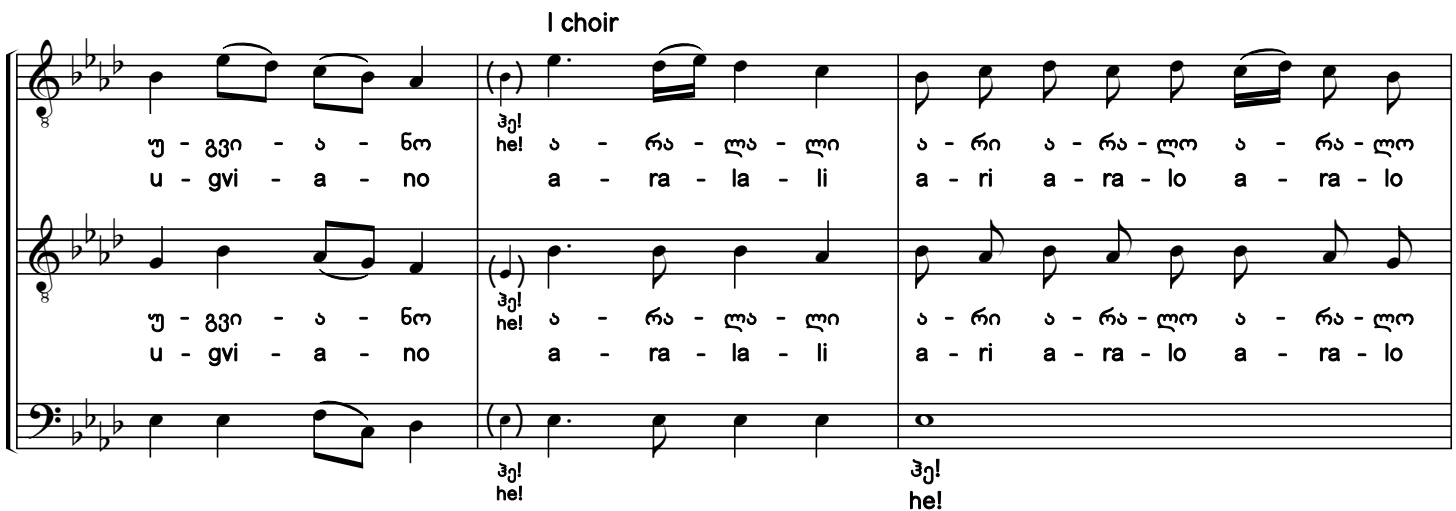
ა - რი ა - რა - ლო ა - რა - ლო ო - მი არ და -
a - ri a - ra - lo a - ra - lo o - mi ar da -

ჰე!
he!

ა - რა - ლა - ლი ა - რი ა - რა - ლო ა - რა - ლო ო - მი არ და -
a - ra - la - li a - ri a - ra - lo a - ra - lo o - mi ar da -

ჰე! ჰე!
he! he!

I choir

უ - გვი - ა - ნო ჰე!
u - gvi - a - no he!

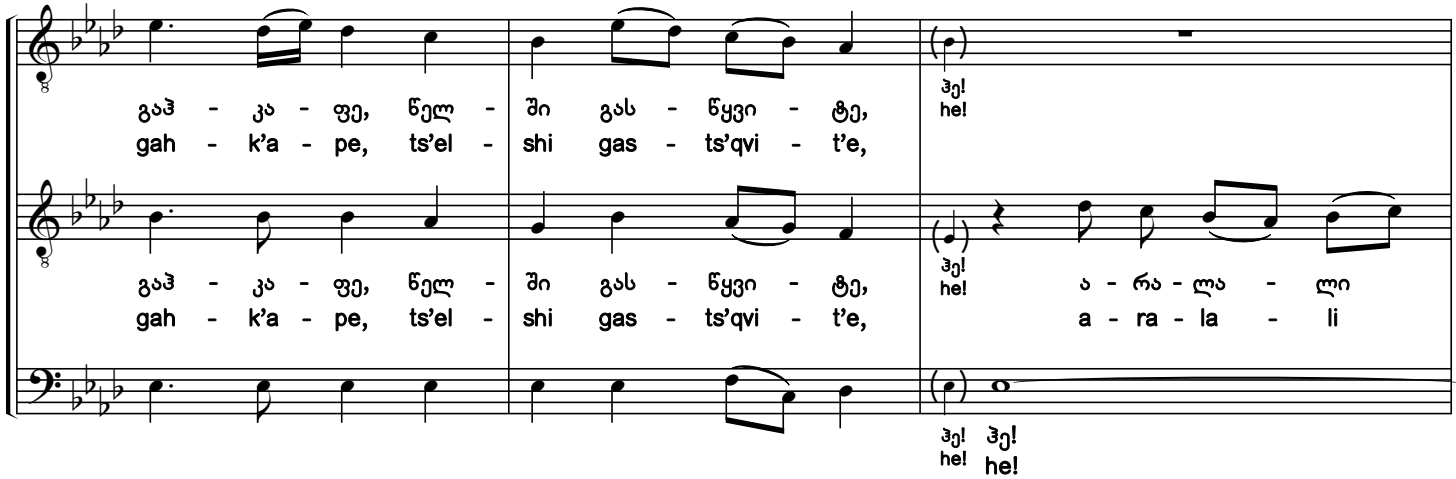
ა - რა - ლა - ლი ა - რი ა - რა - ლო ა - რა - ლო
a - ra - la - li a - ri a - ra - lo a - ra - lo

ჰე!
he!

ა - რა - ლა - ლი ა - რი ა - რა - ლო ა - რა - ლო
a - ra - la - li a - ri a - ra - lo a - ra - lo

ჰე!
he!

II choir

გაჰ - კა - ფე, წელ - ში გას - წყვი - ტე, ჰე!
gah - k'a - pe, ts'el - shi gas - ts'qvi - t'e, he!

გაჰ - კა - ფე, წელ - ში გას - წყვი - ტე, ჰე!
gah - k'a - pe, ts'el - shi gas - ts'qvi - t'e, he!

ა - რა - ლა - ლი
a - ra - la - li

ჰე! ჰე!
he! he!

I choir

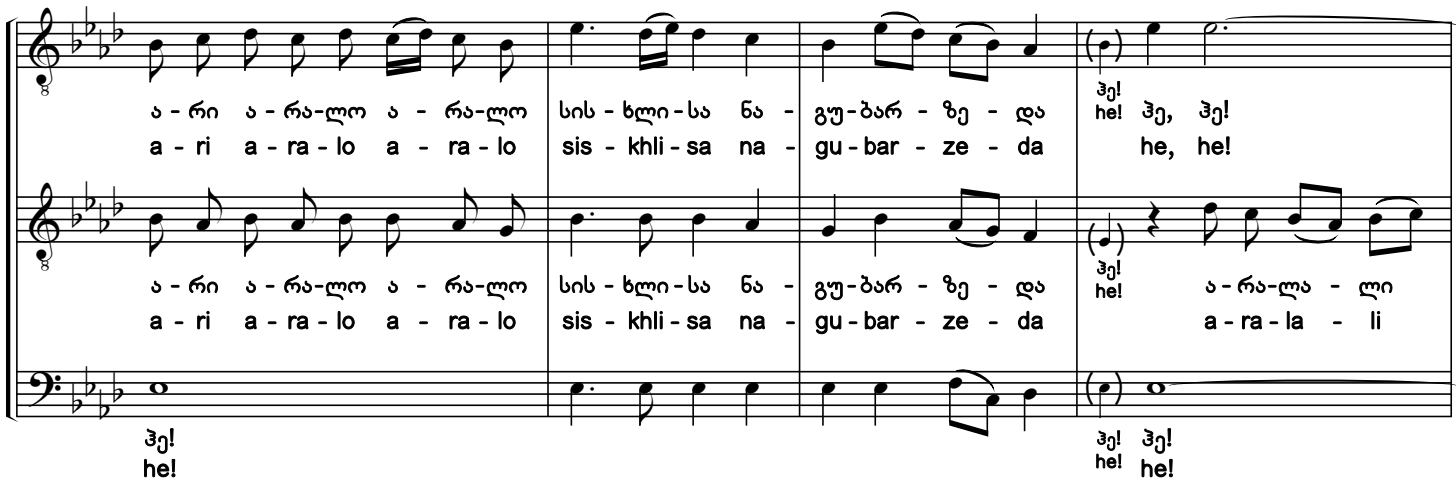
ა - რი ა - რა - ლო ა - რა - ლო თა - ვი არ და - ი - ზი - ა - ნო ჰე!
a - ri a - ra - lo a - ra - lo ta - vi ar da - i - zi - a - no he!

ა - რი ა - რა - ლო ა - რა - ლო თა - ვი არ და - ი - ზი - ა - ნო ჰე!
a - ri a - ra - lo a - ra - lo ta - vi ar da - i - zi - a - no he!

ა - რა - ლა - ლი
a - ra - la - li

ჰე!
he!

II choir

ა - რი ა - რა - ლო ა - რა - ლო სის - ხლი - სა ნა - გუ - ბარ - ზე - და ჰე! ჰე!
a - ri a - ra - lo a - ra - lo sis - khli - sa na - gu - bar - ze - da he, he!

ა - რი ა - რა - ლო ა - რა - ლო სის - ხლი - სა ნა - გუ - ბარ - ზე - და ჰე!
a - ri a - ra - lo a - რა - ლა - ლი
a - ra - la - li

ჰე! ჰე!
he! he!

I-II choir

ა - - - ფე - ხი არ გა - ი-მტვრი - ა - ნო ვა - რა - ლა - ლი
a - - - pe - khi ar ga - i - mt'vri - a - no va - ra - la - li

ა - რი ა - რა - ლო ა - რა - ლო ფე - ხი არ გა - ი-მტვრი - ა - ნო ვა - რა - ლა - ლი
a - ri a - ra - lo a - ra - lo pe - khi ar ga - i - mt'vri - a - no va - ra - la - li

poco a poco rallentando

ვა - რი ვა - რა - ლი ვა - რა - ლი ვა - რუ - ლა - ლო ჰეი და ვა - რი ვა - რა - ლო ჰეი!
va - ri va - ra - li va - ra - li va - ru - la - lo hei da va - ri va - ra - lo hei!

ვა - რი ვა - რა - ლი ვა - რა - ლი ვა - რუ - ლა - ლო ჰეი და ვა - რი ვა - რა - ლო ჰეი!
va - ri va - ra - li va - ra - li va - ru - la - lo hei da va - ri va - ra - lo hei!

გასჭერი, ხმალო, ფხიანო,
შენც, მკლავო ფოლადიანო,
მტერსა, საზღვარზე მოსულსა,
ომი არ დაუგვიანო.

gasch'eri, khmalo, pkhiano,
shents, mk'lavo poladiano,
mt'ersa, sazghvarze mosulsa,
omi ar daugviano.

გაჰკაფე, წელში გასწყვიტე,
თავი არ დაიზიანო,
სისხლისა ნაგუბარზედა
ფეხი არ გაიმტვრიანო.

gahk'ape, ts'elshi gasts'qvit'e,
tavi ar daiziano,
siskhlisa nagubarzeda
pekhi ar gaimt'vriano.

33. ხმალსა სიმოკლით რა უშავს Khmalsa simok'lit ra ushavs

შეკავებით - Moderato

I choir

შე - ი ა - რი ა - რა - ლო ა - რი ა - რა - ლი ა - რა - ლი
he - i a - ri a - ra - lo a - ri a - ra - li a - ra - li

შეი ა - რუ - ლა - ლი ა - რა - ლა - ლო შე ა - რი ა - რა - ლო ა - რი ა - რა - ლი ა - რა - ლი
hei a - ru - la - li a - ra - la - lo he - a - ri a - ra - lo a - ri a - ra - li a - ra - li

შე ა - რა - ლო და
he a - ra - lo da

II choir

ჰა - რი ა - ლა - ლო შე!
ha - ri a - la - lo he!

ჰა - რი ა - ლა - ლო შე!
ha - ri a - la - lo he!

შე!
he!

შე! 1. ხმალ - სა სი - მოკ - ლით რა უ - შავს
he! 1. khmal - sa si - mok' - lit ra u - shavs

შე! შე
he! he

შე ა - რი ა - რა - ლი ა - რა - ლე მე - ო - მარს ტან - დაბ - ლო - ბი - თა
he a - ri a - ra - li a - ra - le me - o - mars t'an - dab - lo - bi - ta

შე!
he!

ა - რა - ლე მე - ო - მარს ტან - დაბ - ლო - ბი - თა
a - ra - le me - o - mars t'an - dab - lo - bi - ta

ა - რა - ლო და შე
a - ra - lo - da he

1. 2. 3. 4. 5.	I choir	6.
<p>ჰეი ვა-რი ვა - რა - ლე hei va - ri va - ra - le</p>	<p>(რ) - - - - - ლე ლე</p>	<p>ჰე ვა-რი ვა - რა - ლე. he va - ri va - ra - le.</p>
<p>ჰეი ვა-რი ვა - რა - ლე hei va - ri va - ra - le</p>	<p>ჰეი ა-რუ-ლა-ლი ა - რა-ლა-ლო hei a - ru - la - li a - ra - la - lo</p>	<p>ჰე ვა-რი ვა - რა - ლე. he va - ri va - ra - le.</p>
<p>ჰეი ვა-რი ვა - რა - ლე hei va - ri va - ra - le</p>	<p>ჰე he</p>	

1. ხმალსა სიმოკლით რა უშავს,
მეომარს ტანდაბლობითა,
2. სიათას - მოკლე კონდახით,
ნასროლსა ტყვიას დნობითა.
3. ამ ოთხსა ძმაზე ვინ იტყვის
სიტყვას გესლიანს, ძვირსაო,
4. როცა მტრის თარეშს სხეპავენ,
ერთმანეთს სჭამენ ჭირსაო.
5. არ უმუხთლებენ ვაჟკაცსა,
ვისაც აქვს გული კლდისაო,
6. ქართლს, კახეთს, იმერს გაზრდილსა,
მთლად საქართველოს შვილსაო.

1. khmalsa simok'lit ra ushavs,
meomars t'andablobita,
2. siatas - mok'le k'ondakhit,
nasrolsa t'qvias dnobita.
3. am otkhsa dzmaze vin it'qvis
sit'qvas geslians, dzvirsao,
4. rotsa mt'ris tareshs skhep'aven,
ertmanets sch'amენ ch'irsao.
5. ar umukhtleben vazhk'atssa,
visats akvs guli k'lidsao,
6. kartls, k'akhets, imers gazrdilsa,
mtlad sakartvelos shvilsao.

34. შავლეგო Shavlego

მამაცურად - Allegretto

I choir

1. შავ - ლეგ
1. shav - leg

შე - ნი
she - ni

შა - ვი (და)
sha - vi (da)

ჩო - ხა
cho - kha

შავ - ლე -
shav - le -

შა - ვი (და)
sha - vi (da)

ჩო - ხა
cho - kha

შავ - ლე -
shav - le -

II choir

შეი!
hei!

შავ-ლეგ
shav - leg

შე - ნი
she - ni

შა - ვი (და)
sha - vi (da)

ჩო - ხა
cho - kha

შავ - ლე -
shav - le -

გო!
go!

გო!
go!

შეი!
hei!

შავ-ლეგ
shav - leg

შე - ნი
she - ni

შა - ვი (და)
sha - vi (da)

ჩო - ხა
cho - kha

შავ - ლე -
shav - le -

გო!
go!

გო!
go!

შეი!
hei!

I choir

I choir

2. სისხლ - ში
2. siskhl - shi

გა - გი -
ga - gi -

ხა - მე - ბი - ა
kha - me - bi - a

შავ - ლე -
shav - le -

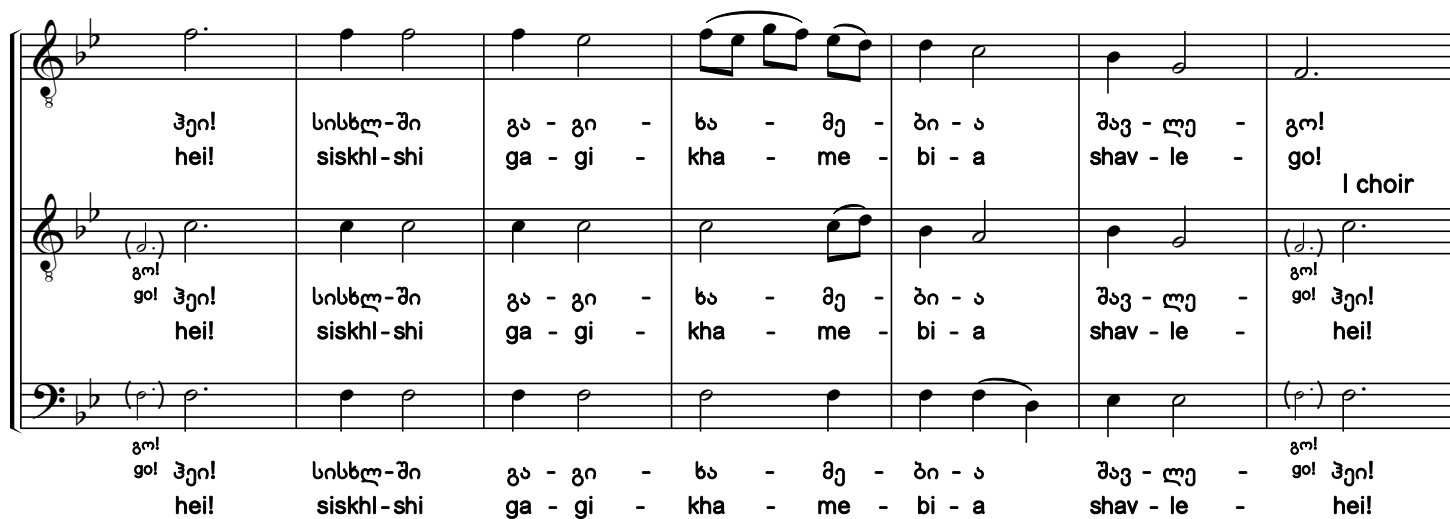
2. სისხლ - ში
2. siskhl - shi

გა - გი -
ga - gi -

ხა - მე - ბი - ა
kha - me - bi - a

შავ - ლე -
shav - le -

II choir

ჰეი! სისხლ-ში გა - გი - ხა - მე - ბი - ა შავ - ლე - გო!

hei! siskhl-shi ga - gi - kha - me - bi - a shav - le - go!

გო! გო! გო! გო!

ჰეი! სისხლ-ში გა - გი - ხა - მე - ბი - ა შავ - ლე - ჰეი!

hei! siskhl-shi ga - gi - kha - me - bi - a shav - le - hei!

გო! გო! გო! გო!

ჰეი! სისხლ-ში გა - გი - ხა - მე - ბი - ა შავ - ლე - ჰეი!

hei! siskhl-shi ga - gi - kha - me - bi - a shav - le - hei!

I choir

I choir

3. ყა - წი - მე - ბი გიხ - დე - ბო - და შავ - ლე -

3. qa - ts'i - me - bi gikh - de - bo - da shav - le -

3. ყა - წი - მე - ბი გიხ - დე - ბო - და შავ - ლე -

3. qa - ts'i - me - bi gikh - de - bo - da shav - le -

II choir

ჰეი! ყა - წი - მე - ბი გიხ - დე - ბო - და შავ - ლე - გო!

hei! qa - ts'i - me - bi gikh - de - bo - da shav - le - go!

გო! გო! გო! გო!

ჰეი! ყა - წი - მე - ბი გიხ - დე - ბო - და შავ - ლე - ჰეი!

hei! qa - ts'i - me - bi gikh - de - bo - da shav - le - hei!

გო! გო! გო! გო!

ჰეი! ყა - წი - მე - ბი გიხ - დე - ბო - და შავ - ლე - ჰეი!

hei! qa - ts'i - me - bi gikh - de - bo - da shav - le - hei!

I choir

I choir II choir

6. შავ - ლეგ შე - ნი შა - ვი (და) ჩო - ხა შავ - ლე - გო!
6. shav - leg she - ni sha - vi (da) cho - kha shav - le - go!

ჰეი!

გო!
go! ჰეი!
heil!

6. შავ - ლეგ შე - ნი შა - ვი (და) ჩო - ხა შავ - ლე - გო!
6. shav - leg she - ni sha - vi (da) cho - kha shav - le - go!

ჰეი!
heil!

I-II choir

შავ - ლეგ შე - ნი შა - ვი (და) ჩო - ხა შავ - ლე - გო!
shav - leg she - ni sha - vi (da) cho - kha shav - le - go!

შავ - ლეგ შე - ნი შა - ვი (და) ჩო - ხა შავ - ლე - გო!
shav - leg she - ni sha - vi (da) cho - kha shav - le - go!

შავ - ლეგ შე - ნი შა - ვი (და) ჩო - ხა შავ - ლე - გო!
shav - leg she - ni sha - vi (da) cho - kha shav - le - go!

1. შავლეგ შენი შავი (და) ჩოხა შავლეგო!
2. სისხლში გაგიხამებია შავლეგო!
3. ყანიმები გიხდებოდა შავლეგო!
4. მტერთან ბრძოლა გიხდებოდა შავლეგო!
5. მაშველი არ გჭირდებოდა შავლეგო!
6. შავლეგ შენი შავი (და) ჩოხა შავლეგო!

1. shavleg sheni shavi (da) chokha shavlego!
2. siskhishi gagikhamebia shavlego!
3. qats'imebi gikhdeboda shavlego!
4. mt'ertan brdzola gikhdeboda shavlego!
5. mashveli ar gch'irdeboda shavlego!
6. shavleg sheni shavi (da) chokha shavlego!

35. შავლეგო Shavlego

დინჯათ - Andante

I choir

II choir

Bass

შეი
hei

შეი
hel

შავ-ლეგ და
shav-leg da

შე - ნი და
she - ni da

შა - ვი და
sha - vi da

ჩო - ხა
cho - kha

შავ - ლე - გო
shav - le - go

შავ - ლეგ და
shav - leg da

შე - ნი და
she - ni da

შა - ვი და
sha - vi da

ჩო - ხა
cho - kha

შავ - ლე - გო!
shav - le - go!

შავ - ლეგ და
shav - leg da

შე - ნი და
she - ni da

შა - ვი და
sha - vi da

ჩო - ხა
cho - kha

შავ - ლე - გო!
shav - le - go!

შეი!
hei!

დი - ამ - ბეგს
di - am - begs

თურ - მე მოს - ნო - ნე - ბი - ა
tur - me mos - ts'o - ne - bi - a

შავ - ლე გო
shav - le go

დი - ამ - ბეგს თურ - მე მოს - წო - ნე - ბი - ა შავ - ლე - გო
di - am - begs tur - me mos - ts'o - ne - bi - a shav - le - go

დი - ამ - ბეგს თურ - მე მოს - წო - ნე - ბი - ა ლე - გო
di - am - begs tur - me mos - ts'o - ne - bi - a le - go

ეგ ყა - წი - მე - ბი გა - ის - წო - რე შავ - ლე - გო
eg qa - ts'i - me - bi ga - is - ts'o - re shav - le - go

შეი
hei

ეგ ყა - წი - მე - ბი გა - ის - წო - რე შავ - ლე - გო
eg qa - ts'i - me - bi ga - is - ts'o - re shav - le - go

ეგ ყა - წი - მე - ბი გა - ის - წო - რე ლე - გო
eg qa - ts'i - me - bi ga - is - ts'o - re le - go

შენელებით - *riten.*

შავ - ლეგ და შე - ნი შა - ვი და ჩო - ხა შავ - ლე - გო.
shav - leg da she - ni sha - vi da cho - kha shav - le - go.

შავ - ლეგ და შე - ნი შა - ვი და ჩო - ხა შავ - ლე - გო.
shav - leg da she - ni sha - vi da cho - kha shav - le - go.

შავლეგ შენი შავი ჩოხა შავლეგო!
დიამბეგს თურმე მოსწონებია. შავლეგო!
ეგ ყანძიმები გაისწორე. შავლეგო!
შენზე ცუდს შავლეგ არ ვიტყვით, არა. შავლეგო!
შხედავ ღრუბელი მზედ მოადარო. შავლეგო!
თუმცა დიამბეგს დიდი აქვს ძალა, შავლეგო!
მაგრამ ცოდვებმაც ძალზე მოხდა.¹⁾ შავლეგო!

shavleg sheni shavi chokha shavlego!
diambegs turme mosts'onebia. shavlego!
eg qats'imebi gaists'ore. shavlego!
shenze tsuds shavleg ar vit'qvrit, ara. shavlego!
hkhedav ghrubeli mzed moadaro. shavlego!
tumtsa diambegs didi akvs dzala, shavlego!
magram tsodvebmats dzalze mokhada. shavlego!

1) მოხდა - დაავადმყოფა - წელში მოღუნა და სხვა. (გ. სვანიძე)

36. ყაბახური Qabakhuri

Moderato

ჰე!
he

ad libitum

ჰე! ვინც ჩა - მო - აგ - დებს ო - ქროს თასს მე - ფეს მი - ართ - მევეს წი - ნა - და
he! vints cha - mo - ag - debs o - kros tass me - pes mi - art - mevs ts'i - na - da

ჰე!
he!

ჰე!
he!

ad libitum

rall.

ერ - თი თუ გა - ხა - რე - ბუ - ლა ჰეი და
er - ti tu ga - kha - re - bu - la hei da

ad libitum

ა - თი შუ - რის - გან გმი - ნავ - და ჰე ეხ - ლა იმ თას - სა ვინ გახ - დის
a - ti shu - ris - gan gmi - nav - da he ekh - la im tas - sa vin gakh - dis

ა - თი შუ - რის - გან გმი - ნავ - და ჰე
a - ti shu - ris - gan gmi - nav - da he

a tempo

ან - ძა - ზე და - სა - კი - და - თა
an - dza - ze da - sa - k'i - da - ta

ღვი - ნით გა - ავ - სეთ
ghvi - nit ga - av - set

ჰე
he

ღვი - ნით გა - ავ - სეთ
ghvi - nit ga - av - set

გვი - ბო - ძეთ ყე - ლი გა - გვი - შრა დი - და - თა (და) ჰე
gvi - bo - dzet qe - li ga - gvi - shra di - da - ta (da) he

გვი - ბო - ძეთ ყე - ლი გა - გვი - შრა დი - და - თა (და) ჰე
gvi - bo - dzet qe - li ga - gvi - shra di - da - ta (da) he

rallentando

poco a poco rallentando

გა - გვი - შრა ყე - ლი დი - და - თა ჰეი!
ga - gvi - shra qe - li di - da - ta heil

და
da

გა - გვი - შრა ყე - ლი დი - და - თა ჰეი!
ga - gvi - shra qe - li di - da - ta heil

ვინც ჩამოაგდებს ოქროს თასს,
მეფეს მიაღმევეს წინადა,
ერთი თუ გახარებულა,
ათი შურისგან გმინავდა,
ღვინით გაავსეთ, გვიბოძეთ,
ყელი გაგვიშრა დიდათა.

vints chamoagdebs okros tass,
mepes miartmevs ts'inada,
erti tu gakharebula,
ati shurisgan gminavda,
ghvinit gaavset, gvibodzet,
qeli gagvishra didata.

37. ჰა ბიჭო, კურტაკიანო Ha bich'o k'urt'ak'iano

1)

I group of soloists

თუ ხარ სამ - შობ - ლოს მცვე - ლა - და
tu khar sam - shob - los mtsve - la - da

ჰა ბი - ჭო კურ - ტა - კი - ა - ნო
ha bi - ch'o k'ur - t'a - ki - a - no

თუ ხარ სამ - შობ - ლოს მცვე - ლა - და
tu khar sam - shob - los mtsve - la - da

Bass

თუ ხარ
tu khar

ხომ ზღვა - ვე - ბუ - ლა მტრი - სა ლაშ - ქა - რი ვე - ლა - და
khom zghva - ve - bu - la mt'ri - sa lash - ka - ri ve - la - da

ხომ ხე - დავ მო - ზღვა - ვე - ბუ - ლა მტრი - სა ლაშ - ქა - რი ვე - ლა - და
khom khe - dav mo - zghva - ve - bu - la mt'ri - sa lash - ka - ri ve - la - da

ჰე!
he!

II group of soloists

ჰე!
he!

რომ შე - მო - გიკ - რავს წნე - ლა - და
rom she - mo - gik' - ravs ts'ne - la - da

ჰე!
he!

რათ გინ - და ხმა - ლი ხან - ჯა - ლი რომ შე - მო - გიკ - რავს წნე - ლა - და
rat gin - da khma - li khan - ja - li rom she - mo - gik' - ravs ts'ne - la - da

ჰე!
he!

1) ფეხის აყოლებით. (გ. სვანიძე)

2) კურტაკი - მეომრის წელზევით ჩასაცმელი. (გ. სვანიძე)

ეგ სიყ - მე არ გა - ი - ხა - დო ხალ - ხი - სა და - სა - წყევ - ლა - და
eg siq - me ar ga - i - kha - do khal - khi - sa da - sa - ts'qev - la - da

ეგ სიყ - მე არ გა - ი - ხა - დო ხალ - ხი - სა და - სა - წყევ - ლა - და
eg siq - me ar ga - i - kha - do khal - khi - sa da - sa - ts'qev - la - da

ჰე!
ha

I group...

ჰე!
he!

ქარ - თვლის მინ - დორს და ველ - სა - ო
kar - tvlis min - dors da vel - sa - o

ჰე!
he!

ა - ჩვე - ნე შე - ნი გმი - რო - ბა ქარ - თვლის მინ - დორს და ველ - სა - ო
a - chve - ne she - ni gmi - ro - ba kar - tvlis min - dors da vel - sa - o

ჰე!
he!

ქარ - თვლის
kar - tvlis

ხელთ ხელთ დოთ სამ - შობ - ლო ი რჯულ წა - ბილ - წულ მტერ - სა - ო
khelt khelt dot sam - shob - lo i rjul ts'a - bil - ts'ul mt'er - sa - o

ხელთ არ ჩა - უგ - დოთ სამ - შობ - ლო ი რჯულ წა - ბილ - წულ მტერ - სა - ო
khelt ar cha - ug - dot sam - shob - lo i rjul ts'a - bil - ts'ul mt'er - sa - o

ჰე!
he!

II group...

ჰე!
he!

ფხა გა - უ - სინ - ჯე ხმალ - სა - ო
pkha ga - u - sin - je khmal - sa - o

ჰე!
he!

თა - მა - რის დრო - შა გა - შა - ლე ფხა გა - უ - სინ - ჯე ხმალ - სა - ო
ta - ma - ris dro - sha ga - sha - le pkha ga - u - sin - je khmal - sa - o

ჰე!
he!

მა - ჩა - ბლის ფან - დურს უს - მენ - დე ის მკლავს შე - მა - ტებს ძალ - სა - ო ჰე!
ma - cha - blis pan - durs us - men - de is mk'lavs she - ma - t'eb's dzal - sa - o he!

მა - ჩა - ბლის ფან - დურს უს - მენ - დე ის მკლავს შე - მა - ტებს ძალ - სა - ო ჰე!
ma - cha - blis pan - durs us - men - de is mk'lavs she - ma - t'eb's dzal - sa - o he!

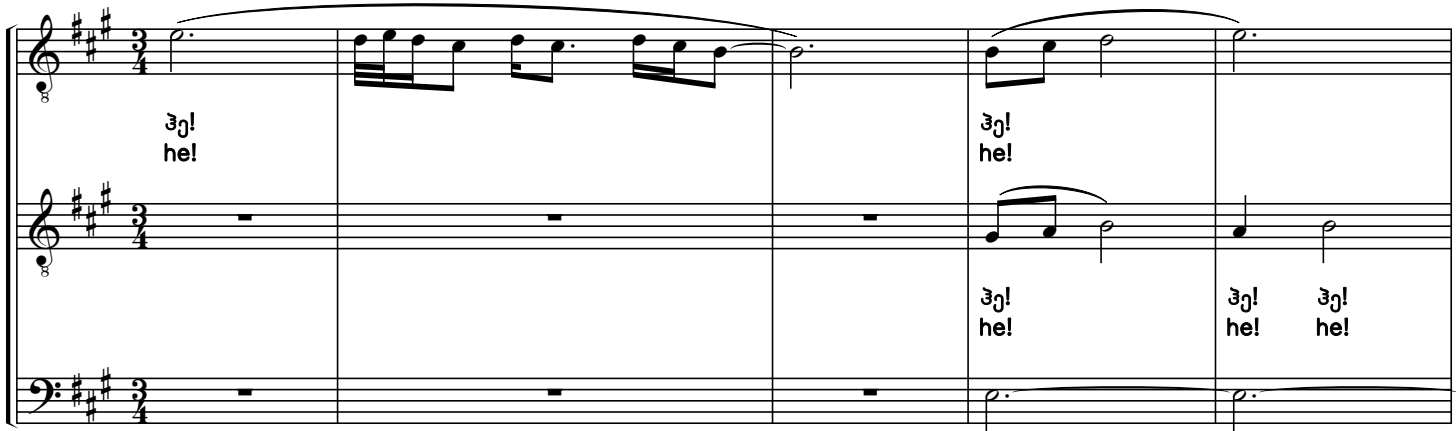
ჰე!
he!

შა ბიჭო, კურტაკიანო,
თუ ხარ სამშობლოს მცველადა,
ხომ ხედავ, მოზღვავებულა
მტრისა ლაშქარი ველადა.
რათ გინდა ხმალი, ხანჯალი,
რომ შემოგიკრავს წნელადა,
ეგ სიყმე არ გაიხადო
ხალხისა დასაწყევლადა.
აჩვენე შენი გმირობა
ქართველის მინდორს და ველსაო,
ხელთ არ ჩაუგდოთ სამშობლო
ი რჯულ წაბილწულ მტერსაო.
თამარის დროშა გაშალე,
ფხა გაუსინჯე ხმალსაო,
მაჩაბლის ფანდურს უსმენდე,
ის მკლავს შემატებს ძალსაო.

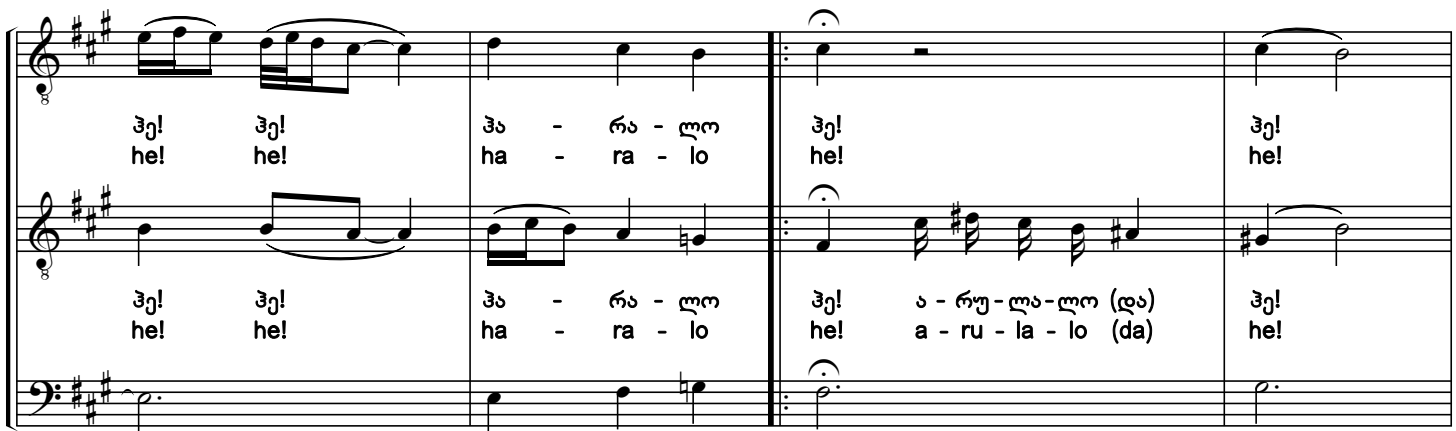
ha bich'o, k'urt'ak'iano,
tu khar samshoblos mtsvelada,
khom khedav, mozghvavebula
mt'risha lashkari velada.
rat ginda khmali, khanjali,
rom shemogik'ravs ts'nelada,
eg siqme ar gaikhado
khalkhisa dasats'qevlada.
achvene sheni gmiroba
kartvlis mindors da velsao,
khelt ar chaugdot samshoblo
i rjul ts'abilts'ul mt'ersao.
tamaris drosha gashale,
pkha gausinje khmalsao,
machablis pandurs usmende,
is mk'lavs shemat'eb's dzalsao.

38. დიამბეგს ქალი მოსტაცეს Diambegs kali most'aces

Moderato

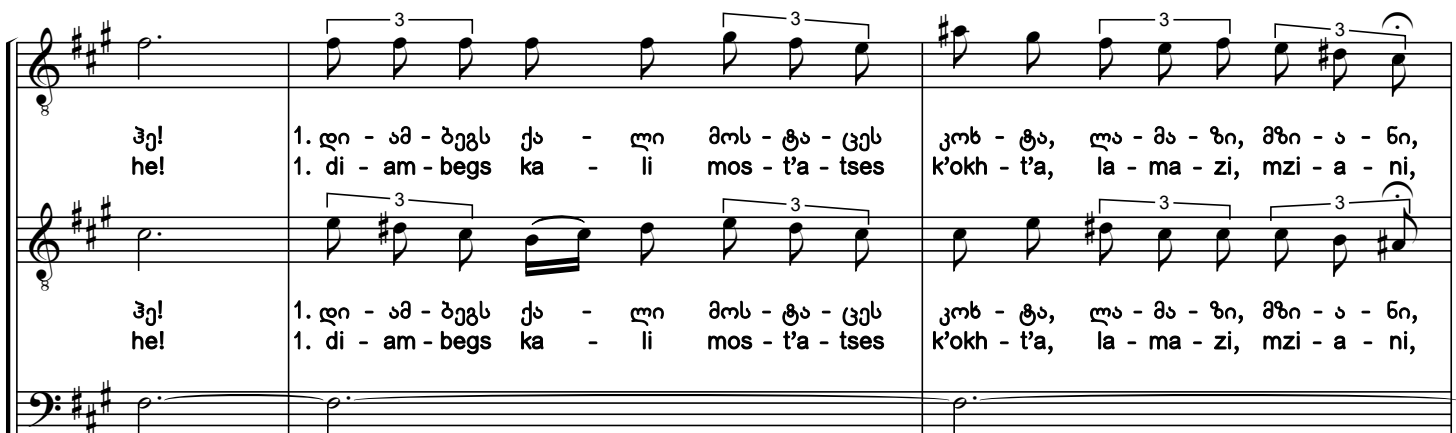

Musical score for the first system, featuring a vocal line and piano accompaniment in 3/4 time, key of D major. The tempo is Moderato. The vocal line begins with the syllable 'ჰე!' (he!).

Musical score for the second system. The vocal line continues with 'ჰე! ჰე!' (he! he!) and 'ჰა - რა - ლო' (ha - ra - lo). The piano accompaniment provides harmonic support.

ad libitum

Musical score for the third system, marked *ad libitum*. The vocal line features triplets and concludes with 'ჰე!' (he!). The lyrics are provided in Georgian and English.

1. დი - ამ - ბეგს ქა - ლი მოს - ტა - ცეს კობ - ტა, ლა - მა - ზი, მზი - ა - ნი,
1. di - am - begs ka - li mos - t'a - tses k'okh - t'a, la - ma - zi, mzi - a - ni,

ჯერ ი - სევ გა - უ - ფურ - ჩქნა ვი, ოთხ ნან - ნავ გიშ - რის
 jer i - sev ga - u - pur - chkna vi, otkh nats' - nav gish - ris

ჰე!
 he!

(და)
 (da)

თმი - ა - ნი ჰე! ჰე! ჰე!
 tmi - a - ni he! he! he!

თმი - ა - ნი ჰე! ა - რუ - ლა - ლო (და) ჰე! ჰე!
 tmi - a - ni he! a - ru - la - lo (da) he! he!

ad libitum

2. ი - ა - ბო ცხე - ნი მოჰ - გვა - რეს მუხ - ლამ - დის ფა - ფა - რი - ა - ნი, ზედ შე - სვეს ქა - ლი
 2. i - a - bo tskhe - ni moh-gva-res mukh-lam - dis pa - pa - ri - a - ni, zed she-sves ka - li

2. ი - ა - ბო ცხე - ნი მოჰ - გვა - რეს მუხ - ლამ - დის ფა - ფა - რი - ა - ნი, ზედ შე - სვეს ქა - ლი
 2. i - a - bo tskhe - ni moh-gva-res mukh-lam - dis pa - pa - ri - a - ni, zed she-sves ka - li

3-4.

მნა - თო - ბი (და) თან სიტ - ყვა ჰკად - რეს წყლი - ა - ნი.
mna - to - bi (da) tan sit' - qva hk'ad - res ts'qli - a - ni.

მნა - თო - ბი (და) თან სიტ - ყვა ჰკად - რეს წყლი - ა - ნი.
mna - to - bi (da) tan sit' - qva hk'ad - res ts'qli - a - ni.

Coda

ღი - ამ - ბე - გო!
di - am - be - go!

ღი - ამ - ბე - გო!
di - am - be - go!

ჰე
he

1. დიამბეგს ქალი მოსტაცეს,
კობტა, ლამაზი, მზიანი,
ჯერ ისევ გაუფურჩქნავი,
ოთხ ნანწავ გიშრის თმიანი.
2. იაბო ცხენი მოჰგვარეს,
მუხლამდის ფაფარიანი,
ზედ შესვეს ქალი მნათობი,
თან სიტყვა ჰკადრეს წყლიანი.
3. სამი დღე-ღამე ატარეს,
ჰქონდათ გზა აღმართიანი,
ზოგან თუ ხრამი, უფსკრული,
ზოგან სულ სალი კლდიანი.
4. ჩერქეზთა ბატონს ვაჟი ჰყავს,
კობტა და ხუჭუჭ თმიანი,
მნათობი იმას მიჰგვარეს,
ვაჟკაცი უქეს ხმიანი.

1. diambegs kali most'atses,
k'okht'a, lamazi, mziani,
jer isev gaupurchknavi,
otkh nats'nav gishris tmiani.
2. iabo tskhени mohgvares,
mukhlamdis papariani,
zed shesves kali mnatobi,
tan sit'qva hk'adres ts'qliani.
3. sami dghe-ghame at'ares,
hkondat gza aghmartiani,
zogan tu khrami, upsk'ruli,
zogan sul sali k'ldiani.
4. cherkezta bat'ons vazhi hqavs,
k'okht'a da khuch'uch' tmiani,
mnatobi imas mihgvares,
vazhk'atsi ukes khmiani.

39. ჩემო ბამბის ტომარა

(იგავი)

Chemo bambis t'omara

შეკავებით - Moderato

ჩე - მო (და) ბამ - ბის ტო - მა - რა გე - ყუ-რე - ბა თუ ა - რა
che - mo (da) bam - bis t'o - ma - ra ge - qu-re - ba tu a - ra

ჰე! ბამ - ბის ტო - მა - რა
hel! bam - bis t'o - ma - ra

მე რომ (და) კე - ტი მო - გა-ბა - რე მო - იხ-მა - რე თუ ა - რა?
me rom (da) k'e - t'i mo - ga-ba - re mo - ikh-ma - re tu a - ra?

მე რომ კე - ტი მო - გა-ბა - რე
me rom k'e - t'i mo - ga-ba - re

მე რომ კე - ტი მო - გა - ბა - რე მო - იხ - მა - რე თუ ა - რა?
me rom k'e - t'i mo - ga - ba - re mo - ikh - ma - re tu a - ra?

მე რომ კე - ტი მო - იხ - მა - რე თუ ა - რა?
me rom k'e - t'i mo - ikh - ma - re tu a - ra?

მო - გა - ბა - რე
mo - ga - ba - re

<p>რა ვენა ჩე - მო ra vkna che - mo</p>	<p>ზუ - რი - ა zu - ri - a</p>	<p>თა - ვი (და) მოხ - ლარ - ta - vi (da) mokh - lar -</p>	<p>თუ - ლი - ა tu - li - a</p>
---	------------------------------------	---	------------------------------------

<p>მო - მიხ - სენ რომ mo - mikh - sen rom</p>	<p>ა - მო - ვი - დე a - mo - vi - de</p>	<p>და - ვა - ყე - ნო da - va - qe - no</p>	<p>ბუ - რი - ა bu - ri - a</p>
---	--	--	------------------------------------

ა - მო - ვი - დე
a - mo - vi - de

<p>ჰე! he!</p>	<p>მო - ვი - დე mo - vi - de</p>	<p>და - ვა - ყე - ნო da - va - qe - no</p>	<p>ბუ - რი - ა bu - ri - a</p>	<p>Fine ჰე! he!</p>
--------------------	--------------------------------------	--	------------------------------------	-----------------------------

ჰე!
he!

ჩემო ბამბის ტომარა,
გეყურება თუ არა?
მე რომ კეტი მოგაბარე,
მოიხმარე თუ არა?

რა ვქნა ჩემო ზურია?
თავი მოხლართულია,
მომიხსენ, რომ ამოვიდდე,
დავაყენო ზურია!

ეს ბატონი დიდია,
მაგრამ ენით ფლიდია,
გლექსკაცი თუ რა დღეშია,
არ აქვს მისი რიდია!

თავი უგავს ბორასა,
ტანი ციხე-გორასა,
შავი ჭირი გვირჩევენია
ბევრად იმის ყოლასა!

ჩემო ბამბის ტომარა,
რაც ვთქვი გესმის თუ არა?
ბატონს ჭირი გასჩენია,
მართალია თუ არა?

chemo bambis t'omara,
gequireba tu ara?
me rom k'et'i mogabare,
moikhmare tu ara?

ra vkna chemo zuria?
tavi mokhlartulia,
momikhsen, rom amovide,
davaqeno buria!

es bat'oni didia,
magram enit plidia,
glekhk'atsi tu ra dgheshia,
ar akvs misi ridia!

tavi ugavs borasa,
t'ani tsikhe-gorasa,
shavi ch'iri gvirchevnian
bevrad imis qolasa!

chemo bambis t'omara,
rats vtkvi gesmis tu ara?
bat'ons ch'iri gaschenia,
martalia tu ara?

40. ნატვრა Nat'vra

მძიმედ სურვილისამებრ - Largo ad libitum

რო - დის იქ - ნე - ბა მო - ვეს - წრო, როდ - ის იქ - ნე - ბა მო - ვეს - წრო
ro - dis ik - ne - ba mo - ves - ts'ro, rod - is ik - ne - ba mo - ves - ts'ro

ჰე! ჰე - ი
he! he - i

1. ნე - ტა - ვი ერ - თი მე - ლირ - სოს ნი - კო - რას ქე - დი რჩე - ბო - დეს
1. ne - t'a - vi er - ti me - ghir - sos ni - k'o - ras ke - di rche - bo - des

ჰე!
he!

ჩე - მი ნა - წვი და ნა - და - გი კა - ლი - ას გა - დარ - ჩე - ბო - დეს
che - mi na - ts'vi da na - da - gi k'a - li - as ga - dar - che - bo - des

ჰე!
he!

ჰე!
he!

rall.

2. ან მო - მა - შო - როს სიმ - სივ - ნე, ან თვა - ლი მე - ხუ - ქე - ბო - დეს
2. an mo - ma - sho - ros sim - siv - ne, an tva - li me - khu - ch'e - bo - des

2. ან მო - მა - შო - როს სიმ - სივ - ნე, ან თვა - ლი მე - ხუ - ქე - ბო - დეს
2. an mo - ma - sho - ros sim - siv - ne, an tva - li me - khu - ch'e - bo - des

რომ ა - ლარ ვნა - ხო სიმ - ნა - რე, რომ გუ - ლი ა - ლარ სკდე - ბო - დეს ჰე! ჰე!
rom a - ghar vna - kho sim - ts'a - re, rom gu - li a - ghar sk'de - bo - des he! he!

რომ ა - ლარ ვნა - ხო სიმ - ნა - რე, რომ გუ - ლი ა - ლარ სკდე - ბო - დეს ჰე!
rom a - ghar vna - kho sim - ts'a - re, rom gu - li a - ghar sk'de - bo - des he!

3 - 4

1) ვა - რა - ლი ვა - რა - ლე ვა - რი - და ვა - რა - ლე ვა!
va - ra - li va - ra - le va - ri - da va - ra - le o!

3 ვა - რა - ლი ვა - რა - ლე ვა - რი - და ვა - რა - ლე ვა!
va - ra - li va - ra - le va - ri - da va - ra - le o!

1) დაამთავრებენ ხოლმე ამითი. (გ. სვანიძე)

როდის იქნება, მოვესწრო, როდის იქნება, მოვესწრო, ჰე!

1. ნეტავი ერთი მეღირსოს ნიკორას ქედი რჩებოდეს
ჩემი ნაწვი და ნადაგი კალიას გადარჩებოდეს ჰეი!
2. ან მომაშოროს სიმსივნე, ან თვალი მეხუჭებოდეს,
რომ აღარ ვნახო სიმწარე, რომ გული აღარ სკდებოდეს ჰე!
3. გლესხა წელი ნუ ასტკივა, ფურსა ძუძუ, ხარსა ქედი
ოფლის ღვრა და სილარიბე თურმე არის ჩვენი ბედი. ჰე!
4. პირზე კლიტე დაუდვიათ, არ ვის უთხრათ ჩვენი დარდი,
ქვენა ტკოცის ქალებივით თვალთ გვიბურავს ბოლმის ფარდი. ჰე!

rodis ikneba, movests'ro, rodis ikneba, movests'ro, he!

1. net'avi erti meghirsos nik'oras kedi rchebodes
chemi nats'vi da nadagi k'alias gadarchebodes he!
2. an momashoros simsvine, an tvali mekhuch'ebodes,
rom aghar vnakho simts'are, rom guli aghar sk'debodes he!
3. glekhsa ts'eli nu ast'k'iva, pursa dzudzu, kharsa kedi
oplis ghvra da sigharibe turme aris chveni bedi. he!
4. p'irze k'lit'e daudviat, ar vis utkhrat chveni dardi,
kvena t'k'otsis kalebivit tvalt gviburavs boghmis pardi. he!

41. ლალე

(სახუმარო)

Lale

შეკავებით - Moderato

ლა - ლე!
la - le!

ლა - ლე
la - le

ლა - ლე!
la - le!

1. ბი - ქო (და) ფერ - ხუ - ლი ჩა - ვა - ბათ
1. bi - ch'o (da) per - khu - li cha - va - bat

ლა - ლე
la - le

ლა - ლე
la - le

ლა - ლე
la - le

ლა - ლე (და) ბი - ქო
la - le (da) bi - ch'o

გულს გად-ვი - ყა - როთ დარ-დი - ა
guls gad-vi - qa - rot dar-di - a

ლა - ლე
la - le

ლა - ლე
la - le

ლა - ლე ბი - ქო
la - le bi - ch'o

ლა - ლე
la - le

ლა - ლე (და) ბი - ქო
la - le (da) bi - ch'o

ლა - ლე
la - le

ჰე ბი - ქო
he bi - ch'o

ლა - ლე
la - le

ლა - ლე ბი - ქო
la - le bi - ch'o

ლა - ლე
la - le

ლა - ლე (და) ბი - ქო
la - le (da) bi - ch'o

შენ კი (და) გე - ნა - ცვა - ლე (და) ბი - ჭო ჰე! ბი - ჭო ლა - ლე
shen k'i (da) ge - na - tsva - le (da) bi - ch'o he! bi - ch'o la - le

ლა - ლე ჰე! ლა - ლე ლა - ლე (და) ბი - ჭო ლა - ლე
la - le he! la - le la - le (da) bi - ch'o la - le

ჰე! ჰე!

ლა - ლე და ბი - ჭო ჰე! ბი - ჭო ლა - ლე (და) ბი - ჭო ლა - ლე!
la - le da bi - ch'o he! bi - ch'o la - le (da) bi - ch'o la - le!

ლა - ლე ბი - ჭო ლა - ლე ლა - ლე (და) ბი - ჭო ლა - ლე ლა - ლე!
la - le bi - ch'o la - le la - le (da) bi - ch'o la - le la - le!

ჰე! ბი - ჭო ლა - ლე ლა - ლე!
he! bi - ch'o la - le la - le!

1. ბიჭო (და) ფერხული ჩავაბათ, გულს გადვიყართ დარდია,
2. ჩენი ლალე ვათამაშოთ, ის ყველაზე ფეხმარდია.
3. აზნაურის გოგო მოსწონს, იძახის: „ძალზე კარგია“,
4. აბა მითხარით ბიჭებო, ის რა გლექისა ფარდია!
5. აზნაურების ქალები ქარივით ჩამოჰქრიანო,
6. გაგვიხდებიან ბატონად, სახლსაც არ დაგვიგვიანო.
7. მთელი დღე კოპწიაობენ, ოჯახს არ მოუვლიანო, ან:
7. /მთელი დღე უმარილს ისმენ, გარეთ არ გამოდიანო/.
8. თითო ყმანვილს გაგვიჩენენ, ბუზღუნით გამოზრდიანო.

1. bich'o (da) perkhuli chavabat, guls gadviqarot dardia,
2. chveni lale vatamashot, is qvelaze pekhmardia.
3. aznauris gogo mosts'ons, idzakhis: „dzalze k'argia“,
4. aba mitkharit bich'ebo, is ra glekhisa pardia!
5. aznaurebis kalebi karivit chamohkriano,
6. gagvikhdebian bat'onad, sakhlsats ar dagvigviano.
7. mteli dghe k'op'ts'iaoben, ojaxhs ar mouvliano,
7. /mteli dghe umarils ismen, garet ar gamodiano/.
8. tito qmats'vils gagvichenen, buzghunit gamozrdiano.

42. ზე-მყრელო Ze-mqrelo

ზომიერად - Moderato

First system of the musical score for 'Ze-mqrelo'. It consists of three staves: a vocal line (treble clef), a piano accompaniment line (treble clef), and a bass line (bass clef). The time signature is 3/4. The lyrics are written below the vocal line.

ზე - მყრე - ლო ძირ - სა და ჩა - მო -
ze - mqre - lo dzir - sa da cha - mo -

Second system of the musical score. It continues with three staves. The lyrics are written below the vocal line.

სა - ყრე - ლო ჩა - მო - დი
sa - qre - lo cha - mo - di

სა - ყრე - ლო თუ ჩა - მო - ხვალ და ჩა - მო - დი
sa - qre - lo tu cha - mo - khval da cha - mo - di

Third system of the musical score. It continues with three staves. The lyrics are written below the vocal line.

თუ ა - რა ძა - ლით ჩა - მოგ - ყრი
tu a - ra dza - lit cha - mog - qri

თუ ა - რა ძა - ლით ჩა - მოგ - ყრი ვა - რა - ლე ბი - ჭო
tu a - ra dza - lit cha - mog - qri va - ra - le bi - ch'o

ვ ა - რ ა - ლ ე ვ ა - რ ი ვ ა - რ ა - ლ ი ვ ა - რ ა - ლ ე
va - ra - le va - ri va - ra - li va - ra - le

ვ ა - რ ა - ლ ე ვ ა - რ ი ვ ა - რ ა - ლ ი ვ ა - რ ა - ლ ე ვ ა - რ ა - ლ ე
va - ra - le va - ri va - ra - li va - ra - le va - ra - le

ვ ა - რ ა - ლ ე ვ ა - რ ი ვ ა - რ ა - ლ ი ვ ა - რ ა - ლ ე.
va - ra - le va - ri va - ra - li va - ra - le.

ბ ი - ქ ი ვ ა - რ ა - ლ ე ვ ა - რ ი ვ ა - რ ა - ლ ი ვ ა - რ ა - ლ ე.
bi - ch'i'o va - ra - le va - ri va - ra - li va - ra - le.

ზე-მყრელო, ზე-მყრელო,
ძირსა და ჩამოსაყრელო,
თუ ჩამოხვალ და ჩამოდი,
თუ არა, ძალით ჩამოგყრი.

ze-mqrelo, ze-mqrelo,
dzirsa da chamosaqrelo,
tu chamokhval da chamodi,
tu ara, dzalit chamogqri.

43. ზე-მყრელო Ze-mqrelo

საშუალო ტემპით - Andante

Soloist

ჰაი
hai

ჰეი!
heil!

ჰე
he

ჰე
he

1; 3 - I choir

1. ზე - მყრე - ლო ზე - მყრე - ლო ზე - ვი - დან ჩა - მო -

1. ze - mqre - lo ze - mqre - lo ze - vi - dan cha - mo -

1. ზე - მყრე - ლო ზე - მყრე - ლო ზე - ვი - დან ჩა - მო -

1. ze - mqre - lo ze - mqre - lo ze - vi - dan cha - mo -

საყ - რე - ლო ჩა - მო - ხვალ

saq - re - lo cha - mo - khval

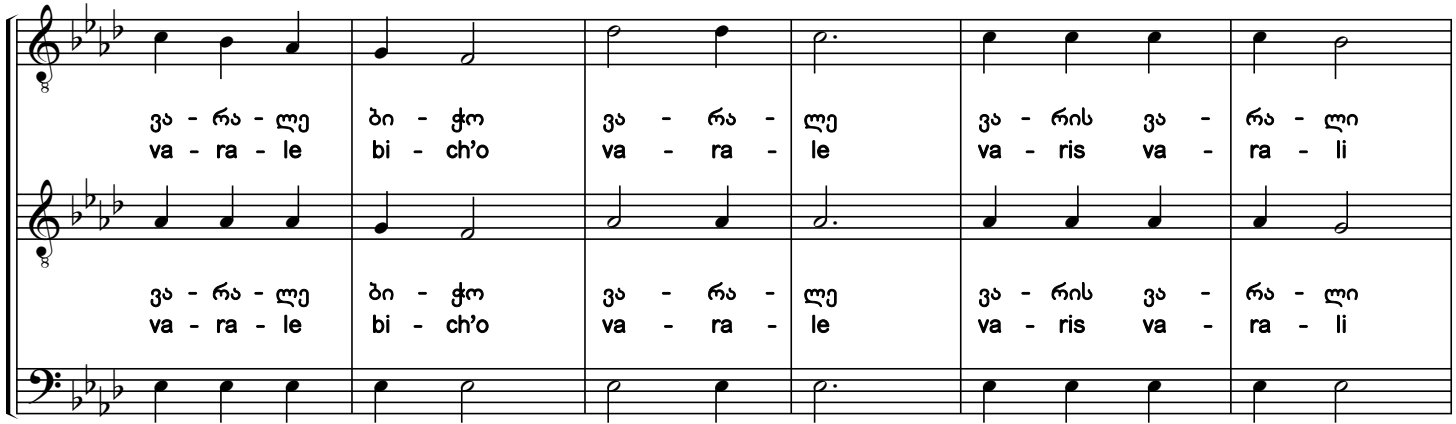
საყ - რე - ლო თუ ჩა - მო - ხვალ და ჩა - მო - ხვალ

saq - re - lo tu cha - mo - khval da cha - mo - khval

<p>თუ ა - რა tu a - ra</p>	<p>და - ლით dza - lit</p>	<p>ჩა - მოგ - cha - mog -</p>	<p>ყრით qrit</p>		
<p>თუ ა - რა tu a - ra</p>	<p>და - ლით dza - lit</p>	<p>ჩა - მოგ - cha - mog -</p>	<p>ყრით qrit</p>	<p>თუ ჩა - მო - tu cha - mo -</p>	<p>ხვალ და khval da</p>

<p>ჩა - მო - ხვალ cha - mo - khval</p>	<p>თუ ა - რა tu a - ra</p>	<p>და - ლით dza - lit</p>	<p>ჩა - მოგ - cha - mog -</p>	<p>ყრით qrit</p>	<p>ვა - რა - ლე va - ra - le</p>
<p>ჩა - მო - ხვალ cha - mo - khval</p>	<p>თუ ა - რა tu a - ra</p>	<p>და - ლით dza - lit</p>	<p>ჩა - მოგ - cha - mog -</p>	<p>ყრით qrit</p>	<p>ვა - რა - ლე va - ra - le</p>

<p>ბი - ჭო bi - ch'o</p>	<p>ვა - რა - ლე va - ra - le</p>	<p>ვა - რის va - ris</p>	<p>ვა - რა - ლი va - ra - li</p>	<p>ვა - რა - ლე va - ra - le</p>
<p>ბი - ჭო bi - ch'o</p>	<p>ვა - რა - ლე va - ra - le</p>	<p>ვა - რის va - ris</p>	<p>ვა - რა - ლი va - ra - li</p>	<p>ვა - რა - ლე va - ra - le</p>

ვ ა - რ ა - ლ ე ბ ი - ქ რ ვ ა - რ ა - ლ ე ვ ა - რ ი ს ვ ა - რ ა - ლ ი
va - ra - le bi - ch'o va - ra - le va - ris va - ra - li

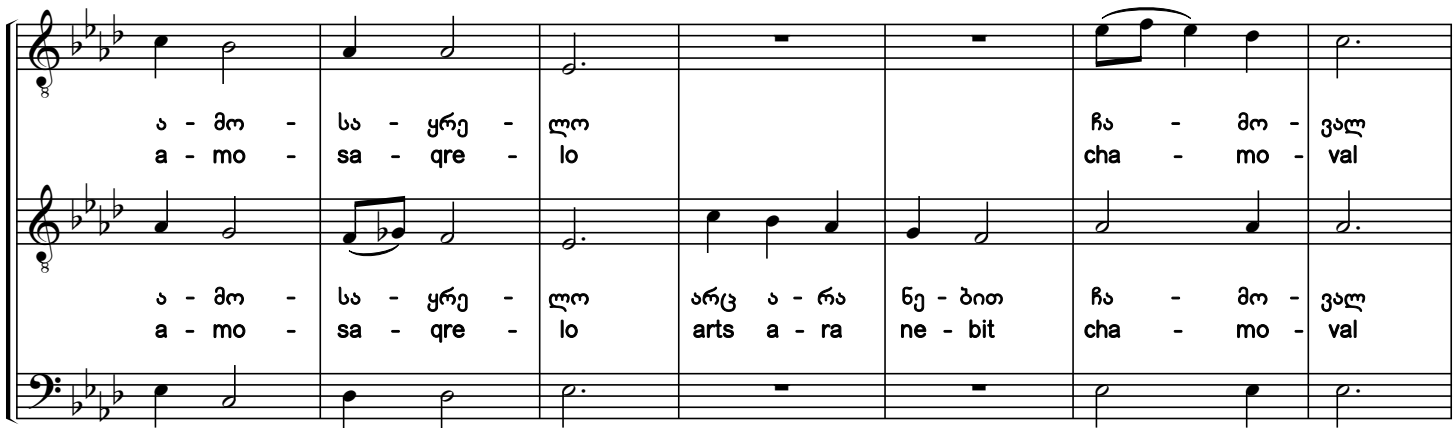
ვ ა - რ ა - ლ ე ბ ი - ქ რ ვ ა - რ ა - ლ ე ვ ა - რ ი ს ვ ა - რ ა - ლ ი
va - ra - le bi - ch'o va - ra - le va - ris va - ra - li

2; 4 - II choir

ვ ა - რ ა - ლ ე 2. ქ ვ ე - მ ყ რ ე - ლ ო, ქ ვ ე - მ ყ რ ე - ლ ო, ზ ე - ვ ი თ და
va - ra - le 2. kve - mqre - lo, kve - mqre - lo, ze - vit da

ვ ა - რ ა - ლ ე 2. ქ ვ ე - მ ყ რ ე - ლ ო, ქ ვ ე - მ ყ რ ე - ლ ო, ზ ე - ვ ი თ და
va - ra - le 2. kve - mqre - lo, kve - mqre - lo, ze - vit da

ა - მ ო - ს ა - ყ რ ე - ლ ო ჩ ა - მ ო - ვ ა ლ
a - mo - sa - qre - lo cha - mo - val

ა - მ ო - ს ა - ყ რ ე - ლ ო ა რ ც ა - რ ა ნ ე - ბ ი თ ჩ ა - მ ო - ვ ა ლ
a - mo - sa - qre - lo arts a - ra ne - bit cha - mo - val

ვერც ა - რა verts a - ra	ძა - ლით dza - lit	ჩა - მო - cha - mo -	გვერით gvqrit			ჩა - მო - cha - mo -
ვერც ა - რა verts a - ra	ძა - ლით dza - lit	ჩა - მო - cha - mo -	გვერით gvqrit	არც ა - რა arts a - ra	ნე - ბით ne - bit	ჩა - მო - cha - mo -

ვალ val	ვერც ა - რა verts a - ra	ძა - ლით dza - lit	ჩა - მო - cha - mo -	გვერით gvqrit	ვა - რა - ლე va - ra - le	ბი - ჭო bi - ch'o
ვალ val	ვერც ა - რა verts a - ra	ძა - ლით dza - lit	ჩა - მო - cha - mo -	გვერით gvqrit	ვა - რა - ლე va - ra - le	ბი - ჭო bi - ch'o

ვა - რა - ლე va - ra - le	ვა - რის va - ris	ვა - რა - ლი va - ra - li	ვა - რა - ლე. va - ra - le.	ვა - რა - ლე va - ra - le
ვა - რა - ლე va - ra - le	ვა - რის va - ris	ვა - რა - ლი va - ra - li	ვა - რა - ლე. va - ra - le.	ვა - რა - ლე va - ra - le

1-2; 3-4

ბი - ჭო ვა - რა - ლე ვა - რის ვა - რა - ლი ვა - რა - ლე.
bi - ch'o va - ra - le va - ris va - ra - li va - ra - le.

ბი - ჭო ვა - რა - ლე ვა - რის ვა - რა - ლი ვა - რა - ლე.
bi - ch'o va - ra - le va - ris va - ra - li va - ra - le.

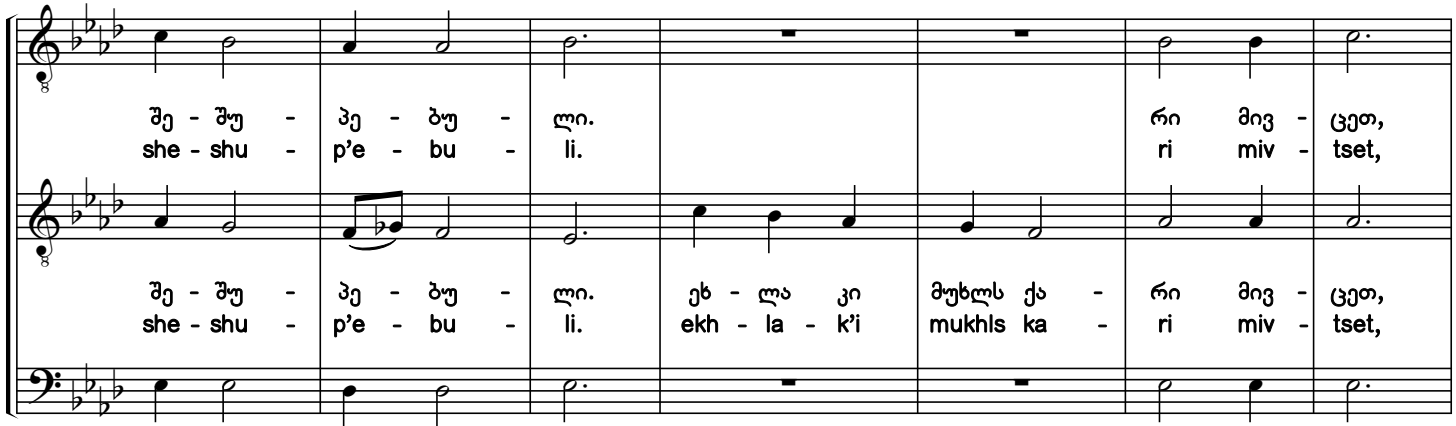
I choir

5. ზე - მყრე - ლო, ზე - მყრე - ლო, გვე - ყო - ფა ლხი - ნი -
5. ze - mqre - lo, ze - mqre - lo, gve - qo - pa lkhi - ni -

5. ზე - მყრე - ლო, ზე - მყრე - ლო, გვე - ყო - ფა ლხი - ნი -
5. ze - mqre - lo, ze - mqre - lo, gve - qo - pa lkhi - ni -

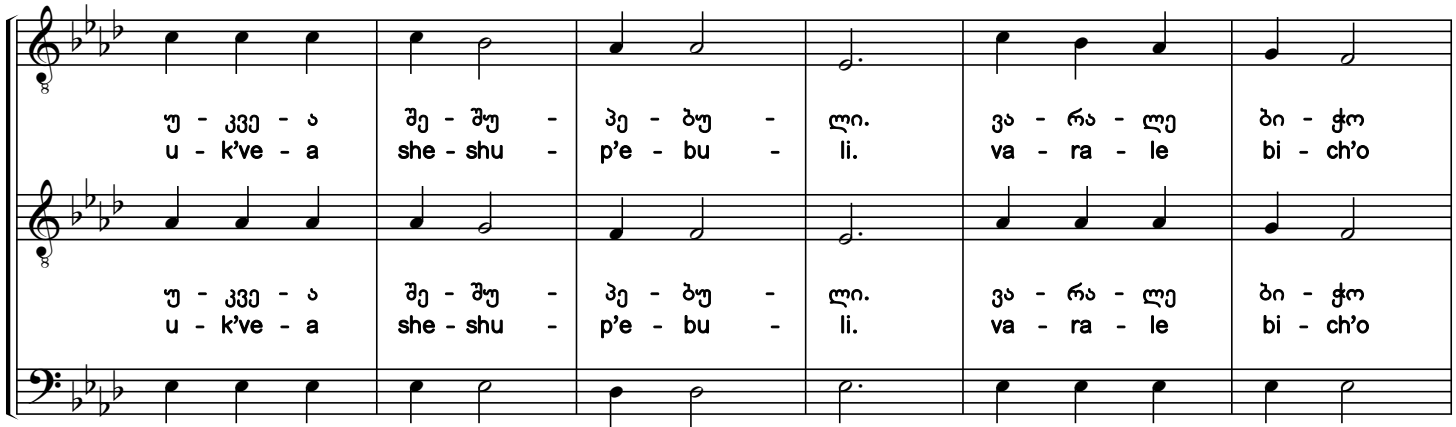
ფერ - ხუ - ლი, რი მივ - ცეთ, უ - კვე - ა
per - khu - li, ri miv - tset, u - k've - a

ფერ - ხუ - ლი, ეხ - ლა კი მუხლს ქა - რი მივ - ცეთ, უ - კვე - ა
per - khu - li, ekh - la - k'i mukhls ka - ri miv - tset, u - k've - a

შე - შუ - პე - ბუ - ლი. რი მივ - ცეთ,
she - shu - p'e - bu - li. ri miv - tset,

შე - შუ - პე - ბუ - ლი. ეხ - ლა კი მუხლს ქა - რი მივ - ცეთ,
she - shu - p'e - bu - li. ekh - la - k'i mukhls ka - ri miv - tset,

უ - კვე - ა შე - შუ - პე - ბუ - ლი. ვა - რა - ლე ბი - ჭო
u - k've - a she - shu - p'e - bu - li. va - ra - le bi - ch'o

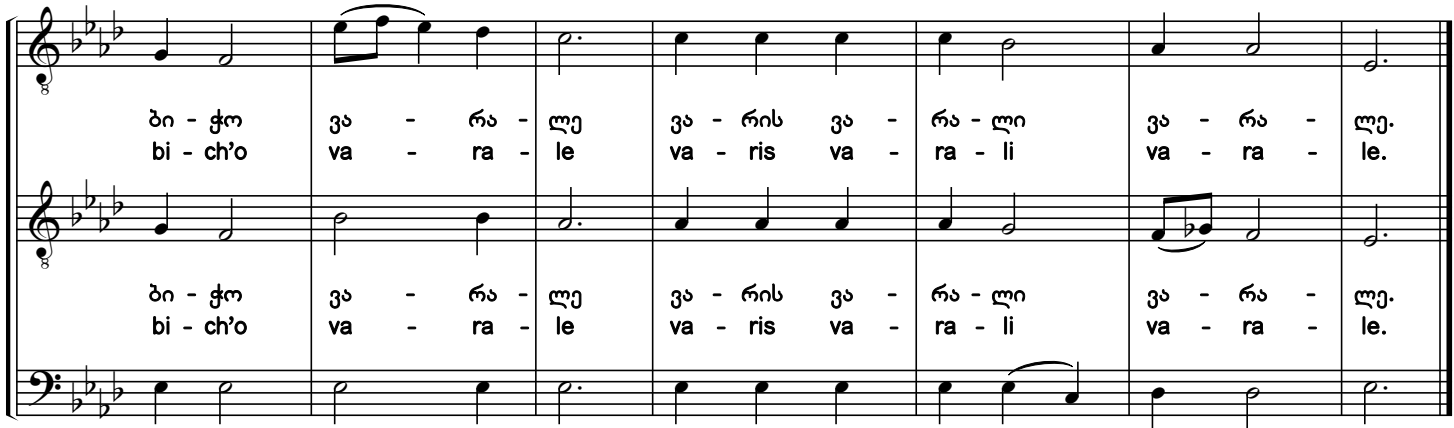
უ - კვე - ა შე - შუ - პე - ბუ - ლი. ვა - რა - ლე ბი - ჭო
u - k've - a she - shu - p'e - bu - li. va - ra - le bi - ch'o

I-II choir

ვა - რა - ლე ვა - რის ვა - რა - ლი ვა - რა - ლე ვა - რა - ლე
va - ra - le va - ris va - ra - li va - ra - le va - ra - le

ვა - რა - ლე ვა - რის ვა - რა - ლი ვა - რა - ლე ვა - რა - ლე
va - ra - le va - ris va - ra - li va - ra - le va - ra - le

ბი - ქო ვა - რა - ლე ვა - რის ვა - რა - ლი ვა - რა - ლე.
bi - ch'o va - ra - le va - ris va - ra - li va - ra - le.

ბი - ქო ვა - რა - ლე ვა - რის ვა - რა - ლი ვა - რა - ლე.
bi - ch'o va - ra - le va - ris va - ra - li va - ra - le.

1. ზე-მყრელო, ზე-მყრელო,
ძირსა (და) ჩამოსაყრელო,
თუ ჩამოხვალ (და) ჩამოხვალ,
თუ არა, ძალით ჩამოგყრით
ვარალე...

1. ze-mqrelo, ze-mqrelo,
dzirsa (da) chamosaqrelo,
tu chamokhval (da) chamokhval,
tu ara, dzalit chamogqrit
varale...

2. ქვე-მყრელო, ქვე-მყრელო,
ზევით (და) ამოსაყრელო,
თუ ამოხვალ (და) ამოდი,
თუ არა, წრიდან გამოდი.
ვარალე...

2. kve-mqrelo, kve-mqrelo,
zevit (da) amosaqrelo,
tu amokhval (da) amodi,
tu ara, ts'ridan gamodi.
varale...

3. ზე-მყრელო, ზე-მყრელო,
არ მოგვაყენო ზიანი,
არ მოგვცე ქერი და პური -
ორივე ნაკმაზიანი!
ვარალე...

3. ze-mqrelo, ze-mqrelo,
ar mogvaqeno ziani,
ar mogvtse keru da p'uri -
orive nak'maziani!
varale...

4. მკათათვეს პურის ხვაზზედა
თოვლის ზღმურდლები ეყარა,
მაგრამ მზის სხივებს ცხოველსა
წუთიერ გადაეყარა!
ვარალე...

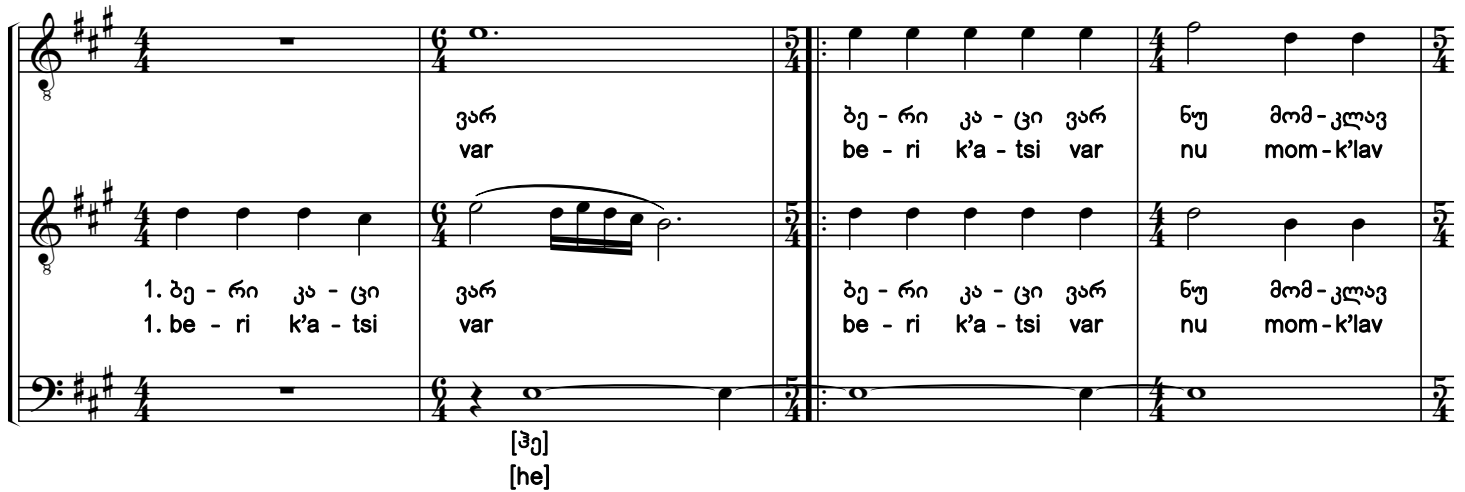
4. mk'atavtes p'uris khvazveda
tovlis zghmurdlebi eqara,
magram mzis skhivebs tskhovelsa
ts'utier gadaeqara!
varale...

5. ზე-მყრელო, ზე-მყრელო,
გვეყოფა ლხინი-ფერხული;
ახლა კი მუხლს ქარი მივცეთ,
უკვეა შეშუპებული.
ვარალე...

5. ze-mqrelo, ze-mqrelo,
gveqopa lkhini-perkhuli;
akhla k'i mukhls kari mivtset,
uk'vea sheshup'ebuli.
varale...

44. ბერი კაცის ვედრება Beri k'atsis vedreba

ზომიერად - Moderato

ვარ
var

ბე - რი კა - ცი ვარ ნუ მომ - კლავ
be - ri k'a - tsi var nu mom - k'lav

1. ბე - რი კა - ცი ვარ ნუ მომ - კლავ
1. be - ri k'a - tsi var nu mom - k'lav

[ბე]
[he]

ბე - რი კა - ცი - ვარ ნუ მომ - კლავ ნუ მომ - კლავ
be - ri k'a - tsi - var nu mom - k'lav nu mom - k'lav

ბე - რი კა - ცი - ვარ ნუ მომ - კლავ ნუ მომ - კლავ
be - ri k'a - tsi - var nu mom - k'lav nu mom - k'lav

(და)
(da)

ბე - რი კა - ცი ვარ ნუ მომ - კლავ ბი - ჭე - ბო
be - ri k'a - tsi var nu mom - k'lav bi - ch'e - bo

(და)
(da)

ბე - რი კა - ცი ვარ ნუ მომ - კლავ ბი - ჭე - ბო
be - ri k'a - tsi var nu mom - k'lav bi - ch'e - bo

ყვე-ლა და-გი-წყებს გმო - ბა - სა ჰე!
qve - la da - gi - ts'qeb's gmo - ba - sa he!

ყვე-ლა და-გი-წყებს გმო - ბა - სა ჰე!
qve - la da - gi - ts'qeb's gmo - ba - sa he!

ჰე! ა - რუ-ლა-ლო და
he! a - ru - la - lo da

1-6. *Fine*
r a l l e n t a n d o

ა - რი ა - რა-ლო ჰეი!
a - ri a - ra - lo heil!

ა - რი ა - რა-ლო ჰეი!
a - ri a - ra - lo heil!

ო არ - ხი არ - ნა - ნო!
o ar - khi ar - na - no!

ო არ - ხი არ - ნა - ნო!
o ar - khi ar - na - no!

1. ბერი კაცი ვარ, ნუ მომკლავ,
ყველა დაგიწყებს გმობასა;
2. სადაც რომ შემოგეყრები,
გეტყვი შვილსა და ძმობასა.
3. ნუ მიზამ საქმეს საფლიდოს,
მოდი, საფლავი ნახეო,
4. შეამკე ია-ვარდებით,
დაჯექ და ივაგლახეო!
5. ნუ ჩამაყლაპებ სიტყვასა,
პირს ნუ გამივსებ წყლითაო,
6. ბერი კაცისა თხოვნაი
გახსოვდეს წლითიწლითაო!

1. beri k'atsi var, nu momk'lav,
qvela dagits'qeb's gmobasa;
2. sadats rom shemogeqrebi,
get'qvi shvilsa da dzmobasa.
3. nu mizam sakmes saplidos,
modi, saplavi nakheo,
4. sheamk'e ia-vardebit,
dajek da ivaglakheo!
5. nu chamaqlap'eb sit'qvasa,
p'irs nu gamivseb ts'qlitao,
6. beri k'atsisa tkhovnai
gakhsovdes ts'litits'litao!

45. ა განგალა-განგალა A gangala-gangala

შეკავებით - Moderato

The first system of the musical score consists of three staves: a vocal line (treble clef), a piano accompaniment line (treble clef), and a bass line (bass clef). The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The vocal line begins with a rest for the first two measures, followed by the lyrics. The piano accompaniment features a rhythmic pattern of eighth notes and chords. The bass line provides a steady accompaniment with eighth notes.

ა გან-გა - ლა, a gan-ga - la,	გან - გა - ლა - ო, gan-ga - la - o,	ჩვე - ნე - ბი - ანთ chve - ne - bi - ant	სან - და - ლა - ო, san - da - la - o,	ა - ქეთ - ი - ქით a - ket - i - kit
----------------------------------	--	---	--	--

The second system continues the musical score with three staves. The vocal line has a rest for the first two measures, then enters with lyrics. The piano accompaniment and bass line continue their respective rhythmic patterns.

იზ - ნი-ქე - ბა, iz - ni-ke - ba,	რო - გორც ურ - მის ro - gorts ur - mis	დან - და-ლა - ო! dan - da-la - o!	რო - გორც ურ - მის ro - gorts ur - mis	დან - და-ლა - ო! dan - da-la - o!
--------------------------------------	---	--------------------------------------	---	--------------------------------------

The third system concludes the musical score with three staves. The vocal line has a rest for the first two measures, then enters with lyrics. The piano accompaniment and bass line continue their respective rhythmic patterns.

თე - ძო-ე - ბი te - dzo-e - bi	მო - ფუშ-ვი - ა, mo - push-vi - a,	რო შე - ხე - დო ro she-khe - do	თვალ - თვა-ლა - ო, tval - tva - la - o,	გე - გო-ნე - ბა ge - go-ne - ba
-----------------------------------	---------------------------------------	------------------------------------	--	------------------------------------

			ბა - სი-ლა-ანთ ba - si-la - ant	ყვან - ყვა-ლა - ო! qvan - qva-la - o!
ცხენ - ზე-და ხტის, tskhen - ze - da kht'is,	ბა - სი-ლა-ანთ ba - si-la - ant	ყვან - ყვა-ლა - ო! qvan - qva-la - o!	ბა - სი-ლა-ანთ ba - si-la - ant	ყვან - ყვა-ლა - ო! qvan - qva-la - o!

ცო - ლიც ი - სე - თი შე - ურ-თავს, tso - lits i - se - ti she - ur - tavs,	თურ - მე ა - რის tur - me a - ris	ცალ-თვა - ლა - ო, tsal - tva - la - o,	ო - რი - ვე სა - o - ri - ve sa -	

			გზას თოხ-ნი - ან gzas tokh-ni - an	კვალ - კვა-ლა - ო! k'val - k'va-la - o!
დაც კი მი - დის, dats k'i mi - dis,	გზას თოხ-ნი - ან gzas tokh-ni - an	კვალ - კვა-ლა - ო! k'val - k'va-la - o!	გზას თოხ-ნი - ან gzas tokh-ni - an	კვალ - კვა-ლა - ო! k'val - k'va-la - o!

ერ - თი გო - გო გას - ჩე - ნი - ათ, თურ - მე ი - სიც ცალ - თვა - ლა - ო, ა - სე - თი უ -
er - ti go - go gas - che - ni - at, tur - me i - sits tsal - tva - la - o, a - se - ti u -

ბე - დუ - რი - ა, თუ - ნუ - ქა - ანთ სან - და - ლა - ო! თუ - ნუ - ქა - ანთ სან - და - ლა - ო ჰე!
be - du - ri - a, tu - nu - ka - ant san - da - la - o! tu - nu - ka - ant san - da - la - o he!

ა განგალა, განგალაო,
ჩვენებიანთ სანდალაო,
აქეთ-იქით იზნიქება,
როგორც ურმის დანდალაო!

a gangala, gangalao,
chvenebiant sandalao,
aket-ikit iznikeba,
rogorts urmis dandalao!

თეძოები მოფუშვია,
რო შეხედო თვალთვალაო,
გეგონება ცხენზედა ხტის,
ბასილაანთ ყვანყვალაო!

tedzoebi mopushvia,
ro shekhedo tvaltvalao,
gegoneba tskhenzeda kht'is,
basilaant qvanqvalao!

ცოლიც ისეთი შეურთავს,
თურმე არის ცალთვალაო,
ორივე სადაც კი მიდის,
გზას თოხნიან კვალ-კვალაო!

tsolits iseti sheurtavs,
turme aris tsaltvalao,
orive sadats k'i midis,
gzas tokhnian k'val-k'valao!

ერთი გოგო გასჩენიათ,
თურმე ისიც ცალთვალაო,
ასეთი უბედურია,
თუნუქაანთ სანდალაო!

erti gogo gascheniat,
turme isits tsaltvalao,
aseti ubeduria,
tunukaant sandalao!

46. სალხინო

(შეჯიბრი)

Salkhino

შეკავებით - Moderato

I Soloist

ჰეი!
heil

პირ - ვე - ლად ღმერ - თი ვახ - სე - ნოთ
p'ir - ve - lad ghmer - ti vakh - se - not

ის უ-ფრო დი - დე - ბუ - ლი - ა
is u - pro di - de - bu - li - a

II Soloist

Bass

ჰე!
heil

ჰე!
heil

შემ - დეგ ნე - ფეს და დე - დო - ფაღს
shem-deg ne - pes da de - do - pals

rall.

ჰე!
heil

შემ - დეგ ნე - ფეს და დე - დო - ფაღს
shem-deg ne - pes da de - do - pals

ა - რუ - ლა - ლი ლა - ლო
a - ru - la - li la - lo

ჰე!
heil

კვლავ გა - უ - ხა - როთ
k'vlav ga - u - kha - rot

გუ - ლი - ა
gu - li - a

ჰე!
heil

ჰე!
heil

კვლავ გა - უ - ხა - როთ
k'vlav ga - u - kha - rot

გუ - ლი - ა
gu - li - a

ჰე!
heil

ჰე!
heil

ჰე!
he!

ა - რუ - ლა - ლი
a - ru - la - li

ა - რუ - ლა - [ლო] [ჰე]
a - ru - la - [lo] [he]

ჰე!
he!

კვლავ გა - უ - ხა - როთ გუ - ლი - ა
k'vlav ga - u - kha - rot gu - li - a

კვლავ გა - უ - ხა - როთ გუ - ლი - ა
k'vlav ga - u - kha - rot gu - li - a

კვლავ გა - უ - ხა - როთ გუ - ლი - ა
k'vlav ga - u - kha - rot gu - li - a

გუ - ლი - ა
gu - li - a

ჰე!
he!

აქ დამ - სწრეთ მო - სულთ დამ - ხვედრ - თა
ak dam - sts'ret mo - sult dam - khvedr - ta

კვლავ გა - უ - ხა - როთ გუ - ლი - ა
k'vlav ga - u - kha - rot gu - li - a

გუ - ლი - ა
gu - li - a

ჰე!
he!

აქ დამ - სწრეთ მო - სულთ დამ - ხვედრ - თა
ak dam - sts'ret mo - sult dam - khvedr - ta

სიმ - ლე - რა უთხ - რათ რთუ - ლი - ა
sim - ghe - ra utkh - rat rtu - li - a

რთუ - ლი - ა რთუ - ლი - ა
rtu - li - a rtu - li - a

სიმ - ლე - რა უთხ - რათ
sim - ghe - ra utkh - rat

სიმ - ლე - რა უთხ - რათ რთუ - ლი - ა
sim - ghe - ra utkh - rat rtu - li - a

რთუ - ლი - ა რთუ - ლი - ა
rtu - li - a rtu - li - a

სიმ - ლე - რა უთხ - რათ
sim - ghe - ra utkh - rat

r a l i

რთუ - ლი - ა ჰე!
rtu - li - a he!

აქ დამ - სწრეთ მო - სულთ დამ - ხვედრ - თა
ak dam - sts'ret mo - sult dam - khvedr - ta

რთუ - ლი - ა ჰეი
rtu - li - a hei

აქ დამ - სწრეთ მო - სულთ დამ - ხვედრ - თა
ak dam - sts'ret mo - sult dam - khvedr - ta

ჰე!
he!

სიმ - ლე - რა უთხ - რათ რთუ - ლი - ა რთუ - ლი - ა ჰე!
sim - ghe - ra utkh - rat rtu - li - a rtu - li - a he!

სიმ - ლე - რა უთხ - რათ რთუ - ლი - ა რთუ - ლი - ა ჰე!
sim - ghe - ra utkh - rat rtu - li - a rtu - li - a he!

ჰე!
he!

ჭერ - ში ვკრათ ქუ - დი, რომ კე - რამ გა - გვი - ხსნას თვი - სი გუ - ლი - ა გუ - ლი - ა
ch'er - shi vk'rat ku - di, rom k'e - ram ga - gvi - khsnas tvi - si gu - li - a gu - li - a

ჭერ - ში ვკრათ ქუ - დი, რომ კე - რამ გა - გვი - ხსნას თვი - სი გუ - ლი - ა გუ - ლი - ა
ch'er - shi vk'rat ku - di, rom k'e - ram ga - gvi - khsnas tvi - si gu - li - a gu - li - a

ჰე!
he!

rall.

დღე - ი - დან ა - მა ო - ჯახ - ში შე - იქ - ნას სი - ხა - რუ - ლი - ა ჰეი!
dghe - i - dan a - ma o - jakh - shi she - ik - nas si - kha - ru - li - a heil!

დღე - ი - დან ა - მა ო - ჯახ - ში შე - იქ - ნას სი - ხა - რუ - ლი - ა ჰეი!
dghe - i - dan a - ma o - jakh - shi she - ik - nas si - kha - ru - li - a heil! heil!

1)

პირველად ღმერთი ვახსენოთ,
ის უფრო დიდებულია,
შემდეგ ნეფეს და დედოფალს
კვლავ გაუხაროთ გულია,
აქ დამსწრეთ მოსულთ დამხვედრთა
სიმღერა უთხრათ რთულია,
ჭერში ვკრათ ქუდი, რომ კერამ
გაგვიხსნას თვისი გულია,
დღეიდან ამა ოჯახში,
შეიქნას სიხარულია.

(თუ ზამთარია):

გათენებამდი ატენის
ღვინო ვსვათ დადაღულია,
თორემ ამ ოხერ ყინვამა
მთლად შეგვიკმინდა სულია!

(თუ ზაფხულია):

გათენებამდის ატენის
ღვინო ვსვათ გაყინულია,
თორემ ამ ოხერ სიცხემა
მთლად შეგვიხუთა სულია.
აბა ჯამები - ყანები
ტოლტოლად დარაზმულია,
შევაჭიჭინოთ გონება,
შრომისგან დაძაბულია!

p'irvelad ghmerti vakhsenot,
is upro didebulia,
shemdeg nepes da dedopals
k'vlav gaukharot gulia,
ak damsts'ret mosult damkhvedrta
simghera utkhrat rtulia,
ch'ershi vk'rat kudi, rom k'eram
gagvikhsnas tvisi gulia,
dgheidan ama ojaxshi,
sheiknas sikharulia.

gatenebamdi at'enis
ghvino vsvat dadaghulia,
torem am okher qinvama
mtlad shegvik'minda sulia!

gatenebamdis at'enis
ghvino vsvat gaqinulia,
torem am okher sitskhema
mtlad shegvikhuta sulia.
aba jamebi - qants'ebi
t'olit'olad darazmulia,
shevach'ich'inot goneba,
shromisgan dadzabulia!

1) ეს სიმღერა მეორდება (თუ მაღალი ხმებია) საფეხურით მაღლა. გამეორებას დაიწყებენ „/ა“-დან. (გ. სვანიძე)

47. სათამაშო Satamasho

ცევიტად - Allegro

ვ ა - რ ა - ლ ი ვ ა - რ ა - ლ ე ვ ა - რ ა - ლ ა - ლ ი ვ ა - რ ა - ლ ა - ლ ე

va - ra - li va - ra - le va - ra - la - li va - ra - la - le

ვ ა - რ ა - ლ ი ვ ა - რ ა - ლ ე ვ ა - რ ა - ლ ე

va - ra - li va - ra - le va - ra - le

ვ ა - რ ა - ლ ე ვ ა - რ ა - ლ ა - ლ ი ეს ბ ი - ჭ ი კ არ - გ ა დ თ ა - მ ა - შ ო ბ ს

va - ra - le va - ra - la - li es bi - ch'i k'ar-gad ta - ma-shobs

ვ ა - რ ა - ლ ე ვ ა - რ ა - ლ ე

va - ra - le va - ra - le

ვ ა - რ ა - ლ ე ვ ა - რ ა - ლ ა - ლ ე ფ ე - ხ ის ჩ ე ი - ლ ე ბ - ზ ე დ გ ე - ბ ა - ო

va - ra - le va - ra - la - li pe - khis chki - leb - ze dge - ba - o

ვ ა - რ ა - ლ ე ვ ა - რ ა - ლ ე

va - ra - le va - ra - le

ა - მან რომ ფე - ხი იტ - კი - ნოს
a - man rom pe - khi it' - k'i - nos

ვა - რა - ლე ვა - რა - ლა - ე
va - ra - le va - ra - la - e

ვა - რი ბი - ჭო ვა - რა - ლა - ლი ვა - რა - ლე
va - ri bi - ch'o va - ra - la - li va - ra - le

ვა - რა - ლე ვა - რა - ლი ვა - რა - ლე
va - ra - le va - ra - li va - ra - le

ვა - რა - ლა - ლე მე ა - ას დამ - ბრალ - დე - ბა - ო
va - ra - la - le me a - as dam - bral - de - ba - o

ვა - რა - ლი ვა - რა - ლე ო.
va - ra - li va - ra - le o.

ვა - რა - ლი ვა - რა - ლე ო.
va - ra - li va - ra - le o.

ვა - რა - ლი ვა - რა - ლე ო.
va - ra - li va - ra - le o.

ეს ბიჭი კარგად თამაშობს,
ფეხის ჩქილებზე დგებო
ამან რომ ფეხი იტკინოს,
მე არას დამბრალდებო.

es bich'i k'argad tamashobs,
pekhis chkilebze dgebao
aman rom pekhi it'k'inos,
me aras dambraldebao.

ჩვენი იოსებ მღვდელია
თავით ვოლომდე გრძელია,
იმას კი არა კითხულობს,
რაც დავთარში უწერია.

chveni ioseb mghvdelia
tavit volomde grdzelia,
imas k'i ara k'itkhulobs,
rats davarshi uts'eria.

და სხვა

48. თამარ მეფე გორის ციხეზე Tamar mepe Goris tsikheze

საშუალოდ - Moderato

I choir

გა - და - ხე - და ჰე
ga - da - khe - da he

1. თა - მარ მე - ფემ გა - და - ხე - და ჰე
1. ta - mar me - pem ga - da - khe - da he

II choir

გო - რის მა - ლალ ცი - ხი - და - ნა
go - ris ma - ghal tsi - khi - da - na

გო - რის მა - ლალ ცი - ხი - და - ნა
go - ris ma - ghal tsi - khi - da - na

ჰე
he

I choir

ჰე ჰე! ჰე! გულს გა - ივ - ლო
he he! he! guls ga - iv - lo

ჰე ჰე! ჰე! გულს გა - ივ - ლო (და)
he he! he! guls ga - iv - lo (da)

ჰე!
he!

II choir

სი - ლა - მა - ზე ჰე ნე - ტავ
si - la - ma - ze he ne - t'av

სად - მე ა - რის გა - ნა ჰე! ჰე!
sad - me a - ris ga - na he! he!

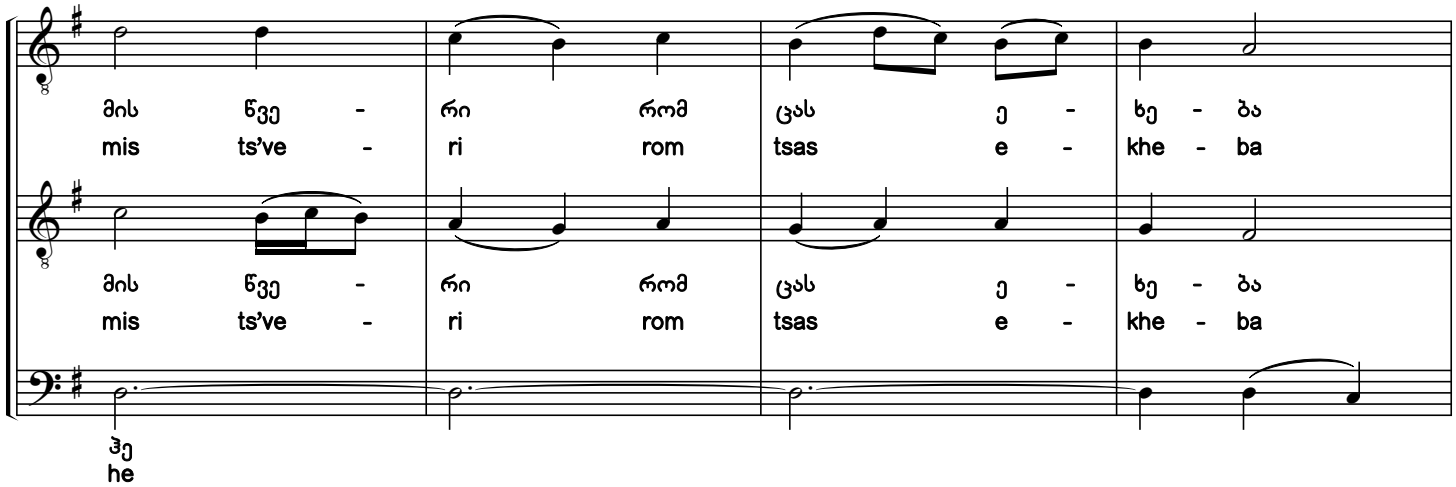
I choir

ბუ - ზის მთა - ზე ჰე
bu - zis mta - ze he

2. ხე - დავს ი - ალ - ბუ - ზის მთა - ზე ჰე
2. khe - davs i - al - bu - zis mta - ze he

ჰე
he

II choir

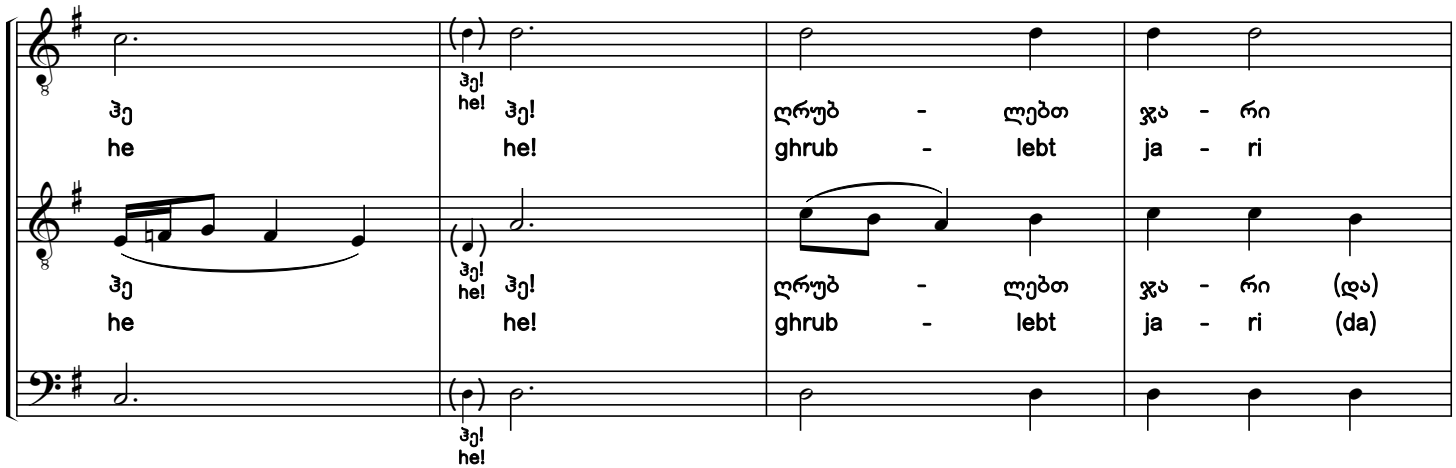

მის წვე - რი რომ ცას ე - ხე - ბა
mis ts've - ri rom tsas e - khe - ba

მის წვე - რი რომ ცას ე - ხე - ბა
mis ts've - ri rom tsas e - khe - ba

ჰე
he

I choir

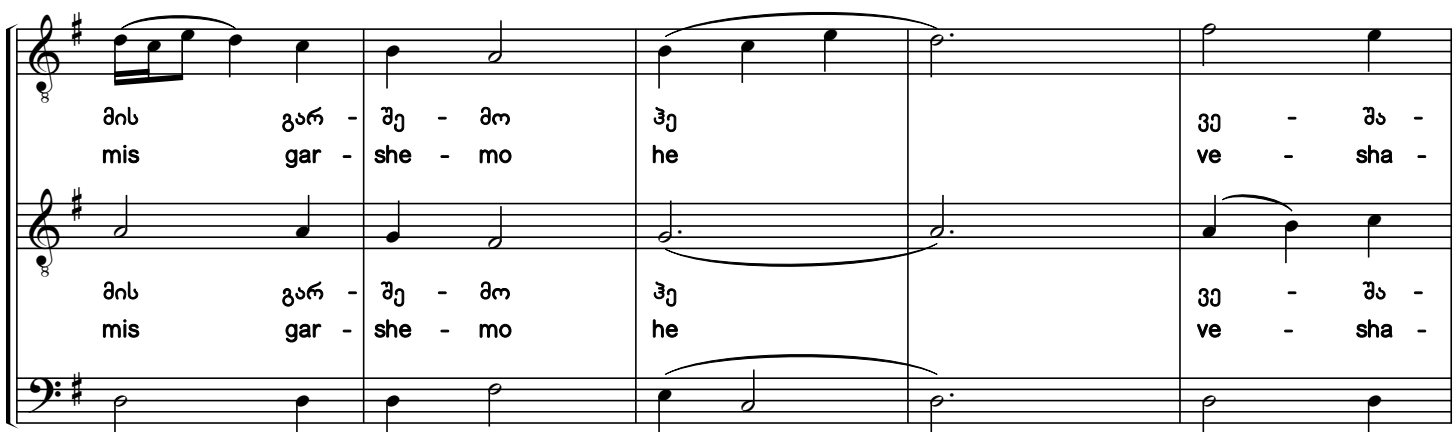

ჰე ჰე! ჰე! ჰე! ღრუბ - ლებთ ჯა - რი
he he! he! he! ghrub - lebt ja - ri

ჰე ჰე! ჰე! ჰე! ღრუბ - ლებთ ჯა - რი (და)
he he! he! he! ghrub - lebt ja - ri (da)

ჰე!
he!

II choir

მის გარ - შე - მო ჰე ვე - შა -
mis gar - she - mo he ve - sha -

მის გარ - შე - მო ჰე ვე - შა -
mis gar - she - mo he ve - sha -

პი - ვით
p'i - vit

ე - გრი - ხე - ბა
e - gri - khe - ba

ჰე
he

ჰე!
he!

1. თამარ მეფემ გადიხედა
გორის მაღალ ციხიდანა,
გულს გაივლო: „სილამაზე
ნეტავ სადმე არის განა“?

1. tamar mepem gadikheda
goris maghal tsikhidana,
guls gaivlo: „silamaze
net'av sadme aris gana“?

2. ხედავს, იალბუზის მთაზე,
მის წვერი რომ ცას ეხება,
ღრუბლებთ ჯარი მის გარშემო
ვეშაპივით ეგრიხება.

2. khedavs, ialbuzis mtaze,
mis ts'veri rom tsas ekheba,
ghrublebt jari mis garshemo
veshap'ivit egrikheba.

3. დაბლა ლიახვს, მტკვარს უმზერის,
მტკვარზე ამჩნევს მაღალ ღარსა,
ლიახვს ისე გაუკაფავს,
როგორც მტრის გული ლახვარსა.

3. dabla liakhvs, mt'k'vars umzeris,
mt'k'varze amchnevs maghal gharsa,
liakhvs ise gauk'apavs,
rogorts mt'ris guli lakhvarsa.

4. უფრო ახლოს ტყე უღრანი,
ფრინველთ ბუდე, ნადირთ ბინა
მიუბრუნდა ნაზირ-ვეზირს,
სასოებით ჩაუცინა.

4. upro akhlos t'qe ughrani,
prinvelt bude, nadirt bina
miubrunda nazir-vezirs,
sasoebit chautsina.

5. „ჰხედავთ ამ ჩვენს საქართველოს,
ვერას აკლებს დროთა დენა,
ამ მშვენებას გაუფრთხილდით,
რომ მოგეცეთ მარად ღხენა“!

5. „hkhedavt am chvens sakartvelos,
veras ak'lebs drota dena,
am mshvenebas gauprtkhildit,
rom mogetset marad lkhenა“!

49. ამბობენ, რომ თამარ მეფემ Amboben, rom Tamar mepem

Moderato

1. ამ - ბო - ბენ, რომ თა - მარ მე - ფემ ამ მთა -
1. am - bo - ben, rom ta - mar me - pem am mta -

ჰე!
he!

1. ამ - ბო - ბენ, რომ თა - მარ მე - ფემ ამ მთა -
1. am - bo - ben, rom ta - mar me - pem am mta -

ზე ი - მარ - ხუ - ლა ჰე - ი და და.
ze i - mar - khu - la he - i da da.

ზე ი - მარ - ხუ - ლა ჰე - ი და და.
ze i - mar - khu - la he - i da da.

1-6. Coda

1. ამბობენ, რომ თამარ მეფემ
ამ მთაზე იმარხულა.
2. ორმოცი დღე და ღამეი
მთლად შრომაში გასულა.
3. ქოშით მოზილა მიწაი,
სამთავისზე ასულა.
4. გაშენდა დიდი გორაკი,
ავ თვალით არ ნახულა.
5. გორაკზე სახლი ააგო,
მთვარის შუქით წასმულა.
6. კარალეთი დაამშვენა,
ხმა მესხეთში გასულა.

1. amboben, rom tamar mepem
am mtaze imarkhula.
2. ormotsi dghe da ghamei
mtlad shromashi gasula.
3. koshit mozila mits'ai,
samtavisze asula.
4. gashenda didi gorak'i,
av tvalit ar nakhula.
5. gorak'ze sakhli aago,
mtvaris shukit ts'asmula.
6. k'araleti daamshvena,
khma meskhetshi gasula.

50. თამარის ქოში Tamaris koshi

მძიმედ - Adagio

თა - მა - რის ქო - შო, ღირს - სახ - სო - ვა - რო!
ta - ma - ris ko - sho, ghirs - sakh so - va - ro!

თა - მა - რის ქო - შო, ღირს - სახ - სო - ვა - რო!
ta - ma - ris ko - sho, ghirs - sakh so - va - ro!

ი - ყა - ვი მედ - გრად, ჩვენს ბე - დის ხვედ - რად.
i - qa - vi med - grad, chvens be - dis khved - rad.

ი - ყა - ვი მედ - გრად, ჩვენს ბე - დის ხვედ - რად.
i - qa - vi med - grad, chvens be - dis khved - rad.

ის ა - ლარ ა - რის, ის სხვა - გან ა - რის, ის სხვა - გან ა - რის,
is a - ghar a - ris, is skhva-gan a - ris, is skhva-gan a - ris,

ის ა - ლარ ა - რის, ის სხვა - გან ა - რის, ის სხვა - გან ა - რის,
is a - ghar a - ris, is skhva-gan a - ris, is skhva-gan a - ris,

შენ ი - მის ნაც-ვლად shen i - mis nats - vlad	ხარ სა-ლოც-ვე-ლად, khar sa - lots - ve - lad,	ხარ სა-ლოც - ვე - ლად, khar sa - lots - ve - lad,	
შენ ი - მის ნაც-ვლად shen i - mis nats - vlad	ხარ სა-ლოც-ვე-ლად, khar sa - lots - ve - lad,	ხარ სა-ლოც - ვე - ლად, khar sa - lots - ve - lad,	

თა - მა-რის ქო - შო, ta - ma - ris ko - sho,	ღირს - სახ-სო - ვა - რო! ghirs - sakh - so - va - ro!	ი - გი i - gi
თა - მა-რის ქო - შო, ta - ma - ris ko - sho,	ღირს - სახ-სო - ვა - რო! ghirs - sakh - so - va - ro!	ი - გი i - gi

ბრწყინ - ვა - ლედ brts'qin - va - led	გან - სვე - ნე - ბუ - ლა, gan - sve - ne - bu - la,	მის ე - mis e -
ბრწყინ - ვა - ლედ brts'qin - va - led	გან - სვე - ნე - ბუ - ლა, gan - sve - ne - bu - la,	მის ე - mis e -

რი დღემ - დის ri dghem - dis	და - სვე-ნე - ბუ - ლა. da - sve-ne - bu - la.	ი - გი და - ვი - თის i - gi da - vi - tis
რი დღემ - დის ri dghem - dis	და - სვე-ნე - ბუ - ლა. da - sve-ne - bu - la.	ი - გი და - ვი - თის i - gi da - vi - tis

მე-უღ-ლე ი-ყო, me-ugh-le i - qo,	აქ სა-ლოც-ვე-ლად ak sa - lots - ve - lad	წა-მო-სუ-ლი-ყო, ts'a-mo-su - li - qo,	წა - მო-სუ - ლი - ყო. ts'a - mo-su - li - qo.
მე-უღ-ლე ი-ყო, me-ugh-le i - qo,	აქ სა-ლოც-ვე-ლად ak sa - lots - ve - lad	წა-მო-სუ-ლი-ყო, ts'a-mo-su - li - qo,	წა - მო-სუ - ლი - ყო. ts'a - mo-su - li - qo.

სად ა - ა - შე - ნა sad a - a - she - na	თა-მარ-მა ნი-ში, ta-mar-ma ni - shi,	თათ-რებს ჰქო-ნო-დათ tat - rebs hko - no - dat	ქრის-ტეს ჯვრის ში - ში, kris - t'es jvris shi - shi,
სად ა - ა - შე - ნა sad a - a - she - na	თა-მარ-მა ნი-ში, ta-mar-ma ni - shi,	თათ-რებს ჰქო-ნო-დათ tat - rebs hko - no - dat	ქრის-ტეს ჯვრის ში - ში, kris - t'es jvris shi - shi,

r a l l e n t a n d o

თამარის ქოშო,
ლირსსახსოვარო!
იყავი მედგრად,
ჩვენს ბედის ხვედრად.
ის აღარ არის,
ის სხვაგან არის,
შენ იმის ნაცვლად
ხარ სალოცველად.
თამარის ქოშო,
ლირსსახსოვარო!

tamaris kosho,
ghirssakhsovaro!
iqavi medgrad,
chvens bedis khvedrad.
is aghar aris,
is skhvagan aris,
shen imis natsvlad
khar salotsvelad.
tamaris kosho,
ghirssakhsovaro!

იგი ბრწყინვალედ
განსვენებულა,
მის ერი დღემდის
დასვენებულა.
იგი დავითის
მეუღლე იყო,
აქ სალოცველად
წამოსულიყო.
სად ააშენა
თამარმა ნიში,
თათრებს ჰქონოდათ
ქრისტეს ჯვრის შიში.
თამარის ქოშო,
ლირსსახსოვარო!

igi brts'qinvalad
gansvenebula,
mis eri dghemdis
dasvenebula.
igi davitis
meughle iqo,
ak salotsvelad
ts'amosuliqo.
sad aashena
tamarma nishi,
tatrebs hkonodat
krist'es jvris shishi.
tamaris kosho,
ghirssakhsovaro!

51. იმ კლდოვან უფლისციხესა Im k'ldovan Uplistsikhesa

I choir

ჰე
he

ნი სწვე - ვი - ა
khi sts've - vi - a

1. იმ კლდო-ვან უ - ფლის - ცი - ხე - სა
1. im k'ldo - van u - plis - tsi - khe - sa

რა ჯუ - რის ხალ - ნი სწვე - ვი - ა
ra ju - ris khal - khi sts've - vi - a

ჰე
he

სოვ - დაგ - რებს ჩვე - ნი ქა - ლე - ბი ბუ - ზი - ვით შე - მო - ხვე - ვი - ან ჰე
sov - dag - rebs chve - ni ka - le - bi bu - zi - vit she - mo - khve - vi - an he

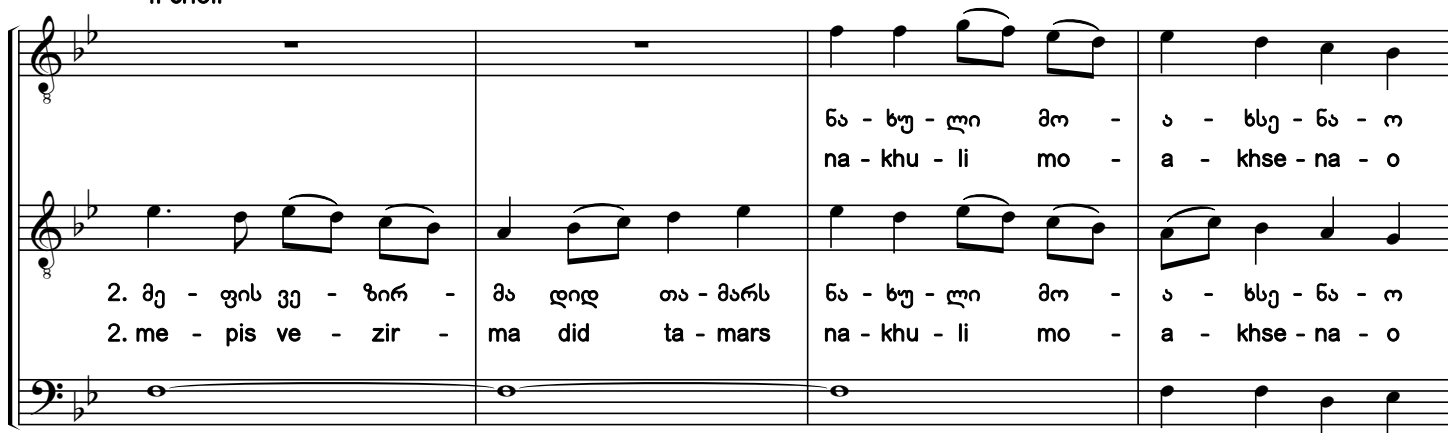
სოვ - დაგ - რებს ჩვე - ნი ქა - ლე - ბი ბუ - ზი - ვით შე - მო - ხვე - ვი - ან ჰე
sov - dag - rebs chve - ni ka - le - bi bu - zi - vit she - mo - khve - vi - an he

ჰე
he

სოვ - დაგ - რებს ჩვე - ნი ქა - ლე - ბი ბუ - ზი - ვით შე - მო - ხვე - ვი - ან ჰე
sov - dag - rebs chve - ni ka - le - bi bu - zi - vit she - mo - khve - vi - an he

სოვ - დაგ - რებს ჩვე - ნი ქა - ლე - ბი ბუ - ზი - ვით შე - მო - ხვე - ვი - ან ჰე
sov - dag - rebs chve - ni ka - le - bi bu - zi - vit she - mo - khve - vi - an he

II choir

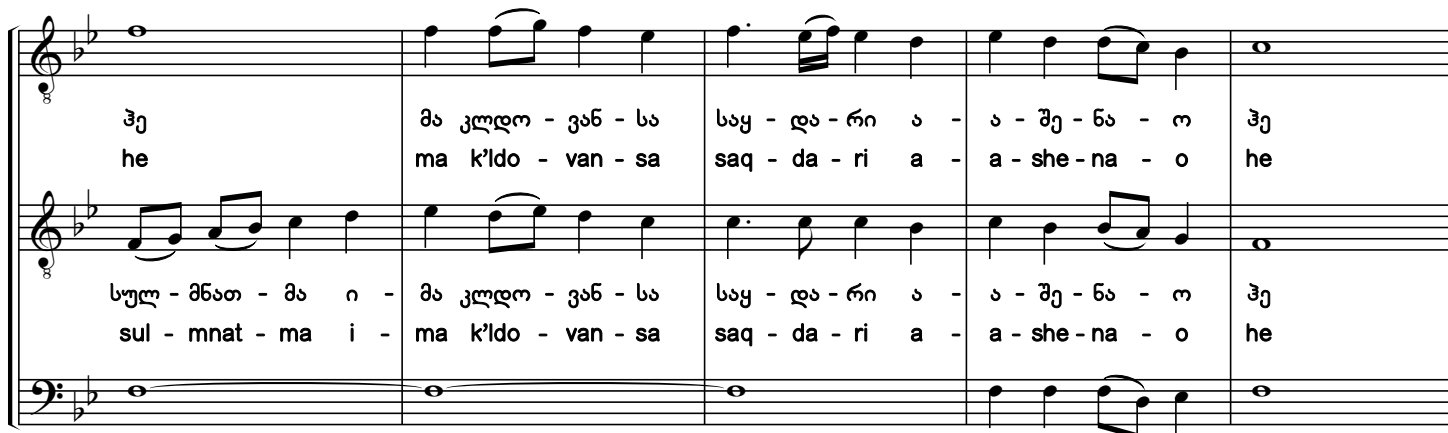

ნა - ხუ - ლი მო - ა - ხსე - ნა - ო
na - khu - li mo - a - khse - na - o

2. მე - ფის ვე - ზირ - მა დიდ თა - მარს
2. me - pis ve - zir - ma did ta - mars

ნა - ხუ - ლი მო - ა - ხსე - ნა - ო
na - khu - li mo - a - khse - na - o

ჰე
he

ჰე
he

მა კლდო - ვან - სა
ma k'ldo - van - sa

საყ - და - რი ა - ა - შე - ნა - ო
saq - da - ri a - a - she - na - o

ჰე
he

სულ - მნათ - მა ი - მა კლდო - ვან - სა
sul - mnat - ma i - ma k'ldo - van - sa

საყ - და - რი ა - ა - შე - ნა - ო
saq - da - ri a - a - she - na - o

ჰე
he

ჰე
he

1-2. 3-4.

სულ-მნათ - მა ი - მა კლდო - ვან - სა
sul - mnat - ma i - ma k'ldo - van - sa

საყ - და-რი ა - ა - შე-ნა - ო
saq - da - ri a - a - she-na - o

ჰე
he

სულ-მნათ - მა ი - მა კლდო - ვან - სა
sul - mnat - ma i - ma k'ldo - van - sa

საყ - და-რი ა - ა - შე-ნა - ო
saq - da - ri a - a - she-na - o

ჰე
he

I-II choir

მას - ზე ა - კინ - ძულ ლექს - სა - ო
mas - ze a - k'in - dzul leks - sa - o

5. ხან მღე - რი - ან ხან გა - ლო - ბენ მას - ზე ა - კინ - ძულ ლექს - სა - ო
5. khan mghe - ri - an khan ga - lo - ben mas - ze a - k'in - dzul leks - sa - o

ჰე
he

ჰე შის ჰან - გე - ბით ქართ - ვე - ლი მო - ილ - ხენ - სა - ო ჰე
he shis han - ge - bit kart - ve - li mo - il - khen - sa - o he

თა - მა - რის ქო - შის ჰან - გე - ბით ქართ - ვე - ლი მო - ილ - ხენ - სა - ო ჰე
ta - ma - ris ko - shis han - ge - bit kart - ve - li mo - il - khen - sa - o he

ჰე
he

r a l l e n t a n d o

თა - მა - რის ქო - შის ჰან - გე - ბით ქართ - ვე - ლი მო - ილ - ხენ - სა - ო ჰე.
ta - ma - ris ko - shis han - ge - bit kart - ve - li mo - il - khen - sa - o he.

თა - მა - რის ქო - შის ჰან - გე - ბით ქართ - ვე - ლი მო - ილ - ხენ - სა - ო ჰე.
ta - ma - ris ko - shis han - ge - bit kart - ve - li mo - il - khen - sa - o he.

<p>1. იმ კლდოვან უფლისციხესა,
რა ჯურის ხალხი სწვევია,
სოვდაგრებს ჩვენი ქალები
ბუზივით შემოხვევიან.</p> <p>2. მეფის ვეზირმა დიდ თამარს
ნახული მოახსენაო,
სულმნათმა იმა კლდოვანსა
საყდარი ააშენაო.</p> <p>3. გაჩაღდა წირვა-ლოცვაი,
ის მხარე დაამშვენაო,
დაბლა, კლდოვანის ძირშია,
სოფელი გააშენაო.</p> <p>4. თამარის მოსაგონებლად
ი ბედნიერსა დროსაო,
კლდისა უბეში გამოსჭრენ
დიდი თამარის ქოშსაო.</p> <p>5. ხან მღერიან, ხან გალობენ,
მასზე აკინზულ ლექსსაო,
„თამარის ქოშის“ ჰანგებით
ქართველი მოილხენსაო.</p> | <p>1. im k'ldovan uplistsikhesa,
ra juris khalkhi sts'vevia,
sovdagrebs chveni kalebi
buzivit shemokhvevian.</p> <p>2. mepis vezirma did tamars
nakhuli moakhsenao,
sulmnatma ima k'ldovansa
saqdari aashenao.</p> <p>3. gachaghda ts'irva-lotsvai,
is mkhare daamshvenao,
dabla, k'ldovanis dzirshia,
sopeli gaashenao.</p> <p>4. tamaris mosagoneblad
i bedniersa drosao,
k'idisa ubeshi gamosch'ren
didi tamaris koshsao.</p> <p>5. khan mgherian, khan galoben,
masze ak'inzul lekssao,
„tamaris koshis“ hangebit
kartveli moilkhensao.</p> |
|---|---|

1) ბატკუაშვილებისა და გიგა „ცხვირკომბალას“ ბიჭის გადმოცემით ჩან. სოფ. ერთანწინდაში (გორის მაზრა, ძველად) 1917 წელს. (გ. სვანიძე)

52. ლამია ტინიხიდელი Lamia T'inkhideli

შეკავებით - Moderato

I choir

1. ლა - მი - ა ტი - ნის - ხი - დე - ლი ნა - დირს რომ ჰხო - ცავს ბევრ - სა - ო
1. la - mi - a t'i - nis - khi - de - li na - dirs rom hkho - tsavs bevr - sa - o

ჰე
he

ჰე
he

გულ - და - წყვე - ტი - ლი გაჰ - ყუ - რებს გალ - მა გო - რი - ჯვრის ტყე - სა - ო
gul - da - ts'qve - t'i - li gah - qu - rebs gagh - ma go - ri - jvris t'qe - sa - o

II choir

თან ვერ ი - კა - ვებს ცრემლ - სა - ო
tan ver i - k'a - vebs tsremi - sa - o

2. გვი - ამ-ბობს ძველ - სა ამ - ბავ - სა თან ვერ ი - კა - ვებს ცრემლ - სა - ო
2. gvi - am-bobs dzvel - sa am - bav - sa tan ver i - k'a - vebs tsremi - sa - o

ჰე
he

1. ლამია¹⁾ ტინისხიდელი,
ნადირს რომ ჰხოცავს ბევრსაო,
გულდანყვეტილი გაჰყურებს
გალმა გორიჯვრის ტყესაო.
2. გვიამბობს ძველსა ამბავსა,
თან ვერ იკავებს ცრემლსაო,
როცა ხელდახელ იჭერდა
ირემსა, ტახსა, შველსაო.
3. დილით, სისხამზე, ცვარ-ნამით
ჯერ ისევ სავსე ველსაო,
გაუდგებოდა შეღმართსა,
გადმოდგებოდა კლდესაო.
4. თვალს თუ მოჰკრავდა ნადირსა,
ვაი იმისა დღესაო,
ტყვიას შიგ შუბლში სტყორცნიდა,
დაუბნელებდა დღესაო.
5. ზოგჯერ კი თავის სიათას
მიაყულებდა ხესაო,
ცაცია ხელით იჭერდა,²⁾
ჯიხვსა, არჩვსა, თუ მგელსაო.
6. ომშიაც ბევრჯელ ყოფილა,
დიდი თამარის დროსაო,
თარეშიც გაურეკია
ამ ჩვენ მიჯნიდან შორსაო.
7. ერთხელ სამს შებრძოლებია,
ი თავ გერისტობასაო,³⁾
ისეთი დღე დაუყრია,
სთხოვდნენ ყონალობასაო.
8. დაჭრილსა თუ თვალს მოჰკრავდა,
მოიკიდებდა ზურგსაო,
ოთხმოცი წელი ზიდავდა
სამშობლოს სამსახურსაო.

1. lamia t'iniskhideli,
nadirs rom hkhotsavs bevrsao,
guldats'qveti'ili gahqurebs
gaghma gorijvris t'quesao.
2. gviambobs dzvelsa ambavsao,
tan ver ik'avebs tsremisao,
rotsa kheldakhel ich'erda
iremsa, t'akhsa, shvelsao.
3. dilit, siskhamze, tsvar-namit
jer isev savse velsao,
gaugeboda sheghmartsa,
gadmodgeboda k'ldesao.
4. tvals tu mohk'ravda nadirsa,
vai imissa dghesao,
t'qvias shig shublshi st'qortsnida,
daubnelebda dghesao.
5. zogjer k'i tavis siatas
miaqudebda khesao,
tsatsia khelit ich'erda,
jikhvsa, archvsa, tu mgelsao.
6. omshiats bevrijel qopila,
didi tamaris drosao,
tareshits gaurek'ia
am chven mijnidan shorsao.
7. ertkhel sams shebrdzolebia,
i tav geristobasao,
iseti dghe dauqria,
stkhovdnen qonaghobasao.
8. dach'rilsa tu tvals mohk'ravda,
moik'idebda zurgsao,
otkhmotsi ts'eli zidavda
samshoblos samsakhursao.

1) შერქმეული სახელია ტინისხიდელისა. (გ. სვანიძე)

2) ე.ი. სულ ადვილად. (გ. სვანიძე)

3) თავი გერისტობა დღესასწაულია სოფ. არბოში (გორის მაზრა უწინ). იწყებოდა მარიამობისთვეში (აგვისტო) და გრძელდებოდა 3 კვირას, ანუ 3 სწორს, როგორც ქართლში იტყოდნენ. პირველ კვირას ეძახდნენ თავ-გერისტობას, მეორეს - შუასა და მესამეს კი ბოლო გერისტობას. (გ. სვანიძე)

53. მოგონება

(კრწანისის ომის დროდან)

Mogoneba

მარშის ტემპში - Tempo di marcia

1. კრწანისის ველს მოსდებიან ის ურჯულო ქართლის მტერი
1. k'rts'a - ni - sis vels mos - de - bi - a is ur - ju - lo kart - lis mt'e - ri

ის ურჯულო ქართლის მტერი
is ur - ju - lo kart - lis mt'e - ri

ქართლის მტერი ჰე! სულ არ სჩანდა
kart - lis mt'e - ri he! sul ar schan - da

ქართლის მტერი ჰე! შეგეხედა, სიმრავლისგან სულ არ სჩანდა
kart - lis mt'e - ri he! she - ge - khe - da, si - mrav - lis - gan sul ar schan - da

დღისნათელი დღისნათელი ჰე! 2. მახაბელი ფანდურზედა
dghis na - te - li dghis na - te - li he! 2. ma - cha - be - li pan - dur - ze - da

დღისნათელი დღისნათელი ჰე!
dghis na - te - li dghis na - te - li he!

და - თაფ - ლუ - ლი da - tap - lu - li	ხმი - თა მღე - რის khmi - ta mghe - ris	ხმი - თა მღე - რის khmi - ta mghe - ris	ჰე! he!
და - თაფ - ლუ - ლი da - tap - lu - li	ხმი - თა მღე - რის khmi - ta mghe - ris	ხმი - თა მღე - რის khmi - ta mghe - ris	ჰე! ბი - ჭებს გუ - ლი he! bi - ch'eb's gu - li

3-4.

	ი - ძა - ხი - ან, i - dza - khi - an,	ბრძო - ლას ვე - ლით, brdzo - las ve - lit,	ბრძო - ლას ვე - ლით brdzo - las ve - lit
უ - კაჟ - დე - ბათ, u - k'azh - de - bat,	ი - ძა - ხი - ან, i - dza - khi - an,	ბრძო - ლას ვე - ლით, brdzo - las ve - lit,	ბრძო - ლას ვე - ლით brdzo - las ve - lit

Coda

ბევ - რი დაგვ - ჩა bev - ri dagv - cha	ბრძო - ლის ველ - ზე brdzo - lis vel - ze	გულ - ზე და - ი - gul - ze da - i -	კრი - ფა ხე - ლი k'ri - pa khe - li	გულ - ზე ხე - ლი gul - ze khe - li	ო. o.
ბევ - რი დაგვ - ჩა bev - ri dagv - cha	ბრძო - ლის ველ - ზე brdzo - lis vel - ze	გულ - ზე და - ი - gul - ze da - i -	კრი - ფა ხე - ლი k'ri - pa khe - li	გულ - ზე ხე - ლი gul - ze khe - li	ო. o.

1. კრწანისის ველს მოსდებია ის ურჯულო ქართლის მტერი
შეგეხედა, სიმრავლისგან სულ არ სჩანდა დღის ნათელი
2. მაჩაბელი ფანდურზედა დათაფლული ხმითა მღერის
ბიჭებს გული უკაჟდებათ, იძახიან, ბრძოლას ველით,
3. როგორც მეხი თავს დავეცით ხმალს გავივლეთ ყველამ ხელი,
ბევრი ვჩეხეთ ბევრი ვსხვიპეთ, სისხლით მოვრწყეთ მინდორ-ველი.
4. რიცხვით მტერი ჩვენ გვჭარბობდა ბრძოლა იყო მათთან ძნელი,
კარგი დღე არ დავაყენეთ, დავუღუნეთ სულ მთლად წელი.

Coda

ბევრი დაგვჩა ბრძოლის ველზე გულზე დაიკრიფა ხელი.

1. k'rts'anisis vels mosdebia is urjulo kartlis mt'eri
shegekheada, simravlisgan sul ar schanda dghis nateli
2. machabeli pandurzedata apluli khmita mgheris
bich'ebis guli uk'azhdebat, idzakhian, brdzolas velit,
3. rogorts mekhi tavs davetsit khmals gavivlet qvelam kheli,
bevri vchekhet bevri vskhvip'et, siskhlit movrts'qet mindor-veli.
4. ritskhvit mt'eri chven gvch'arbobda brdzola iqo mattan dzneli,
k'argi dghe ar davaqenet, davulets'et sul mtlad ts'eli.

Coda

bevri dagvcha brdzolis velze gulze daik'ripa kheli.

54. ბატონო თავი მანებე Bat'ono tavi manebe

ზომიერად - Moderato

1. ბა - ტონო, თავი - მანებე უღ - მერ - თოდ რა - ზე მტან - ჯა - მო,
1. ba - t'ono, ta - vi - ma - ne - be ugh - mer - tod ra - ze mt'an - ja - mo,

რაც ლო - ნე შემ - ნევს მა - ზედ მეტს შენს სა - სარ - გებ - ლოდ ვხარ - ჯა - მო
rats gho - ne shem - ts'evs ma - zed met's shens sa - sar - geb - lod vkhar - ja - mo

რაც ლო - ნე შემ - ნევს მა - ზედ მეტს შენს სა - სარ - გებ - ლოდ ვხარ - ჯა - მო
rats gho - ne shem - ts'evs ma - zed met's shens sa - sar - geb - lod vkhar - ja - mo

ჰე! შენს სა - სარ - გებ - ლოდ ვხარ - ჯა - მო ჰე!
he! shens sa - sar - geb - lod vkhar - ja - mo he!

ჰე! შენს სა - სარ - გებ - ლოდ ვხარ - ჯა - მო ჰე!
he! shens sa - sar - geb - lod vkhar - ja - mo he!

ჰე და
he! da

შე!
he!

ა - რა მაქვს ლუკ - მა სახლ - ში - ა,
a - ra makvs luk' - ma sakhl - shi - a,

2. ცოლ - შვი - ლი და - მი - ტო - ვი - ა,
2. tsol - shvi - li da - mi - t'o - vi - a,

ა - რა მაქვს ლუკ - მა სახლ - ში - ა,
a - ra makvs luk' - ma sakhl - shi - a,

შე!
he!

მეც ქუ - დი მხუ - რავს, კა - ცი ვარ, ნუ გა - მომ - წყვე - ტავ ხალხ - ში - ა
mets ku - di mkhu - ravs, k'a - tsi var, nu ga - mom - ts'qve - t'av khalkh - shi - a

მეც ქუ - დი მხუ - რავს, კა - ცი ვარ, ნუ გა - მომ - წყვე - ტავ ხალხ - ში - ა
mets ku - di mkhu - ravs, k'a - tsi var, nu ga - mom - ts'qve - t'av khalkh - shi - a

r a l l e n t a n d o

Fine

შე
he

ნუ გა - მომ - წყვე - ტავ ხალხ - ში - ა
nu ga - mom - ts'qve - t'av khalkh - shi - a

შე
he

ნუ გა - მომ - წყვე - ტავ ხალხ - ში - ა
nu ga - mom - ts'qve - t'av khalkh - shi - a

შე და
he da

<p>1. ბატონო, თავიმანებე
ულმერთოდ რაზე მტანჯამო,
რაც ღონე შემწევს მაზედ მეტს
შენს სასარგებლოდ ვხარჯამო.</p> <p>2. ცოლშვილი დამიტოვია,
არა მაქვს ლუკმა სახლშია,
მეც ქუდი მხურავს, კაცი ვარ,
ნუ გამომწყვეტავ ხალხშია.</p> <p>3. სულ მუდამ შენს კარზე ვდგევარ,
ხვანაში არის, თუ მკაშია,
შემოდგომაზედ ქოჩოჩიც
აღარ მედგება ძარშია!</p> <p>4. ესა თქვა და ციბლამ ბატონს
ტყვია ჩაურჭო თავშია,
თითონ კი გადაიკარგა,
ცოლ-შვილი დარჩა სახლშია.</p> <p>5. დღესაც არავინ არ იცის,
მთაში არის, თუ ბარშია,
ზოგი კი ასე იძახის,
არის ოსმალის ჯარშია.</p> <p>6. ყველა ბატონს ეს მოელის,
ვისაც აიტანს წერაო,
ვისაც თვალში ამოვიღებთ,
გაუცივდება კერაო.</p> | <p>1. bat'ono, tavimanebe
ughmertod raze mt'anjamo,
rats ghone shemts'evs mazed met's
shens sasargeblod vkhارجamo.</p> <p>2. tsolshvili damit'ovia,
ara makvs luk'ma sakhlshia,
mets kudi mkhuravs, k'atsi var,
nu gamomts'qveta'v khalkhshia.</p> <p>3. sul mudam shens k'arze vdgevar,
khvnashi aris, tu mk'ashia,
shemodgomazed kochochits
aghar medgeba dzarshia!</p> <p>4. esa tkva da tsiblam bat'ons
t'qvia chaurch'o tavshia,
titon k'i gadaik'arga,
tsol-shvili darcha sakhlshia.</p> <p>5. dghesats aravin ar itsis,
mtashi aris, tu barshia,
zogi k'i ase idzakhis,
aris osmalis jarshia.</p> <p>6. qvela bat'ons es moelis,
visats ait'ans ts'erao,
visats tvalshi amovighebt,
gautsivdeba k'erao.</p> |
|--|--|

55. რას მიყურებ უგუნურო Ras miqureb ugunuro

შეკავებით - Moderato

შე - ი და ა - რუ - ნა - ნო
he - i da a - ru - na - no

ჰე!
he!

რას მი-ყუ-რებ უ-გუ-ნუ-რო
ras mi-qu-reb u-gu-nu-ro

არ შე-შვე-ნის ლომ-სა ბა-დე
ar she-shve-nis lom-sa ba-de

ჰე - ი
he - i

ჰე!
he!

ჰე!
he!

ჰე! ტყვე გახ - ლა-ვარ ჰე!
he! t'qve gakh - la - var he!

ამ - ხსე - ნი და
am - khse - ni da

ჰე!
he!

შე-ბორ-კი - ლი ტყვე გახ - ლა-ვარ ჰე!
she-bor - k'i - li t'qve gakh - la - var he!

ამ - ხსე - ნი და
am - khse - ni da

გა - მამ - ცა - დე ჰე!
ga - mom - tsa - de he!

გა - მამ - ცა - დე ჰე!
ga - mom - tsa - de he!

მო - ლა - ლა - ტის მსხვერ-პლი გავ - ხდი
mo - gha - la - t'is mskhver - p'li gav - khdi

გა - მამ - ცა - დე
ga - mom - tsa - de

ჰე!
he!

შე - ი და ა - რუ - ლა - ლო და და ბრძო - ლა - ში
he - i da a - ru - la - lo da da brdzo - la - shi

მარ - თაღს ვამ - ბობ მაღ - ლა ცამ - დე
mar - tals vam - bob magh - la tsam - de

ეს ხუნ - დე - ბი მო - მა - შო - რე და ბრძო - ლა - ში
es khun - de - bi mo - ma - sho - re da brdzo - la - shi

შეი და
hei da

გა - მომ - ცა - დე შეი!
ga - mom - tsa - de he!

გა - მომ - ცა - დე შეი! შეი!
ga - mom - tsa - de he! he!

ჩვენს სამ - შობ - ლოს შვე - ლა უნ - და
chvens sam - shob - los shve - la un - da

ვა - ლი მაქვს და ვა - ლი დამ - დე ჯერ ხუნ - დე - ბი მო - მა - ცი - ლე
va - li makvs da va - li dam - de jer khun - de - bi mo - ma - tsi - le

ვა - ლი მაქვს და ვა - ლი დამ - დე ჯერ ხუნ - დე - ბი მო - მა - ცი - ლე
va - li makvs da va - li dam - de jer khun - de - bi mo - ma - tsi - le

p o c o a p o c o r a l l e n t a n d o

r a l l i *a t e m p o*

შემ - დეგ მკლავ - ში გა - მამ - ცა - დე შე!
shem - deg mk'lav - shi ga - mom - tsa - de he!

შემ - დეგ მკლავ - ში გა - მამ - ცა - დე შე!
shem - deg mk'lav - shi ga - mom - tsa - de he!

რას მიყურებ, უგუნურო,
არ შეშენის ლომსა ბადე,
შებორკილი ტყვე გახლავარ,
ამხსენი და გამომცადე.

ras miquireb, ugunuro,
ar sheshvenis lomsa bade,
shebork'ili t'qve gakhlar,
amkhseni da gamomtsade.

მოღალატის მსხვერპლი გავხდი,
მართალს ვამბობ მაგლა ცამდე,
ეს ხუნდები მომაშორე
და ბრძოლაში გამომცადე.

moghalat'is mskhverp'li gavkhdi,
martals vambob maghla tsamde,
es khundebi momashore
da brdzolashi gamomtsade.

ჩვენს სამშობლოს შეველა უნდა,
ვალი მაქვს და ვალი დამდე,
ჯერ ხუნდები მომაცილე,
შემდეგ მკლავში გამომცადე.

chvens samshoblos shvela unda,
vali makvs da vali damde,
jer khundebi momatsile,
shemdeg mk'lavshi gamomtsade.

56. კაცმა კაცი დაპატიჟოს K'atsma k'atsi dap'at'izhos

ზომიერად - Moderato

I group of soloists

ჰეი!
heil!

კაც-მა კა-ცი და-პა-ტი-ჟოს
k'ats-ma k'a-tsi da-p'a-t'i-zhos

და-სვას და ა-ნა-დი-მო-სა
da-svas da a-na-di-mo-sa

ჰეი!
he!

ჰეი!
heil!

Bass

r a l l e n t a n d o

ფარ-ჩის პე-რან-გი ჩა - ა-ცვას
par-chis p'e-ran-gi cha - a-tsvas

ცხენ - საც კი შეს - ვას სპი-ლო - სა
tskhensats k'i shes-vas sp'i - lo - sa

სპი-ლო - სა
sp'i - lo - sa

ჰეი
hei

ფარ-ჩის პე-რან-გი ჩა - ა-ცვას
par-chis p'e-ran-gi cha - a-tsvas

ცხენ - საც კი შეს - ვას სპი-ლო - სა
tskhensats k'i shes-vas sp'i - lo - sa

სპი-ლო - სა
sp'i - lo - sa

ჰეი
hei

ჰეი!
he!

ჰეი!
he!

II group of soloists

ჰეი!
heil!

ვა - რუ-ლა - ლი და
va - ru - la - li da

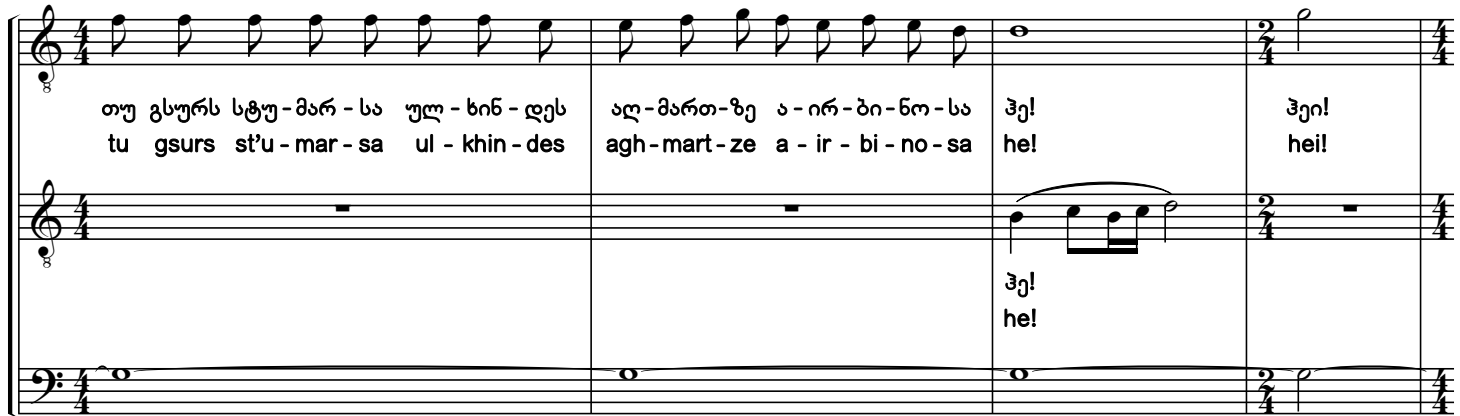
ვა - რუ-ლა-ლო და ჰეი!
va - ru - la - lo da he!

ჰეი!
he!

ჰეი!
heil!

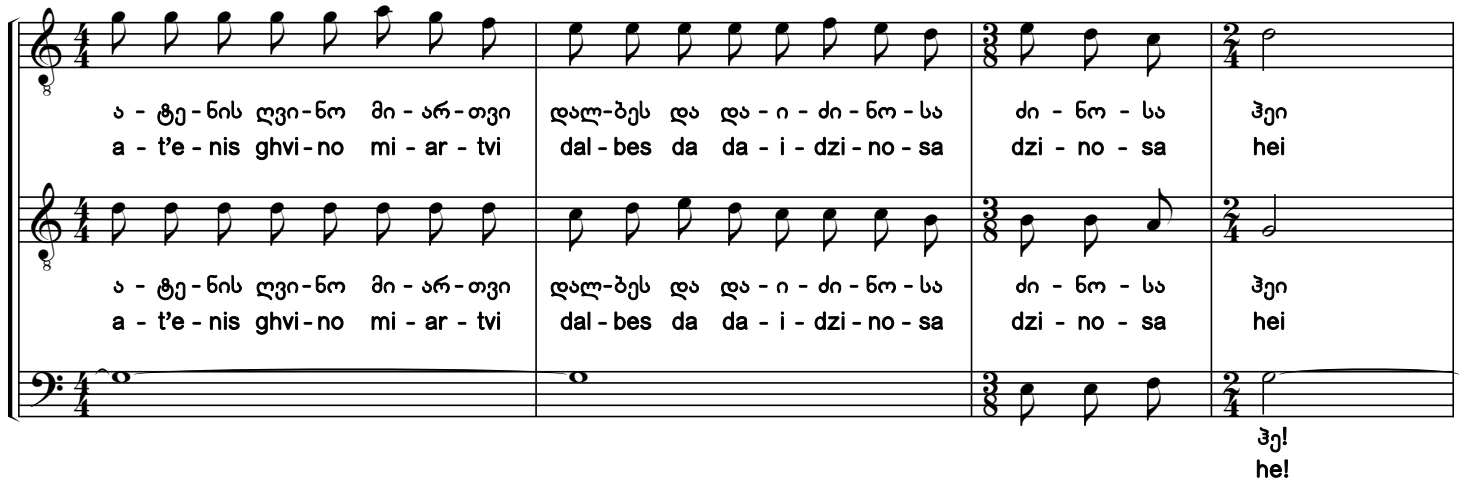
ჰეი!
he!

ჰეი!
he!

თუ გსურს სტუ-მარ-სა ულ-ხინ-დეს ალ-მართ-ზე ა-ირ-ბი-ნო-სა ჰეი! ჰეი!
tu gsurs st'u-mar-sa ul-khin-des agh-mart-ze a-ir-bi-no-sa he! he!

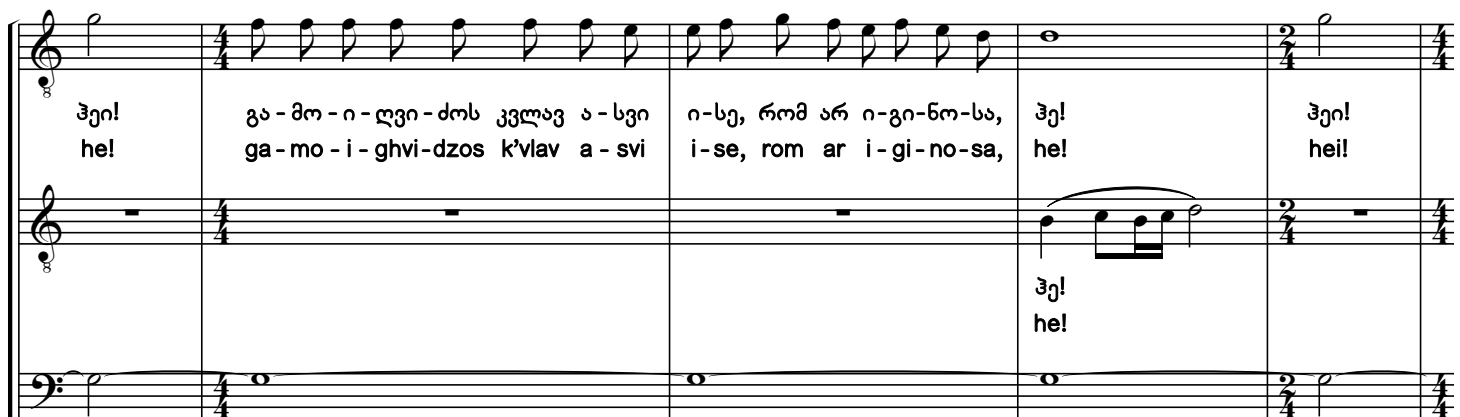
r a l l e n t a n d o

ა - ტე-ნის ღვი-ნო მი - არ-თვი დალ-ბეს და და - ი - ძი - ნო - სა ძი - ნო - სა ჰეი
a - t'e-nis ghvi-no mi-ar-tvi dal-bes da da-i-dzi-no-sa dzi-no-sa he!

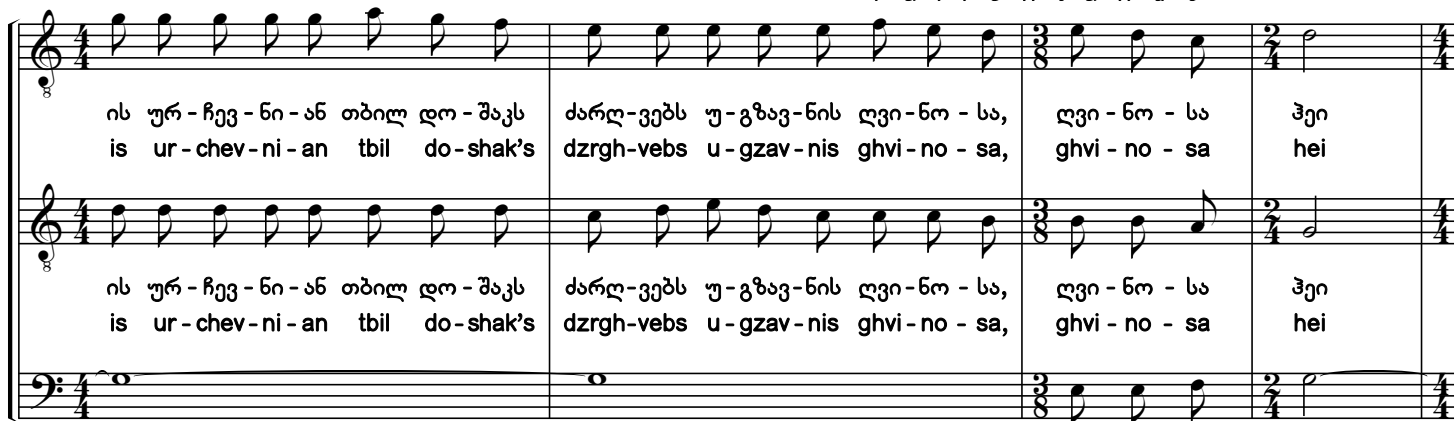
ჰეი!
he!

I group...

ჰეი! გა-მო-ი-ღვი-ძოს კვლავ ა-სვი ი-სე, რომ არ ი-გი-ნო-სა, ჰეი! ჰეი!
he! ga-mo-i-ghvi-dzos k'vlav a-svi i-se, rom ar i-gi-no-sa, he! he!

r a l l e n t a n d o

ის ურ - ჩევ - ნი - ან თბილ დო - შაკს ძარღ-ვებს უ-გზავ-ნის ღვი-ნო - სა, ღვი - ნო - სა ჰეი
is ur - chev - ni - an tbil do - shak's dzrgh - vebs u - gzav - nis ghvi - no - sa, ghvi - no - sa hei

ის ურ - ჩევ - ნი - ან თბილ დო - შაკს ძარღ-ვებს უ-გზავ-ნის ღვი-ნო - სა, ღვი - ნო - სა ჰეი
is ur - chev - ni - an tbil do - shak's dzrgh - vebs u - gzav - nis ghvi - no - sa, ghvi - no - sa hei

ჰე!
hei!

II group...

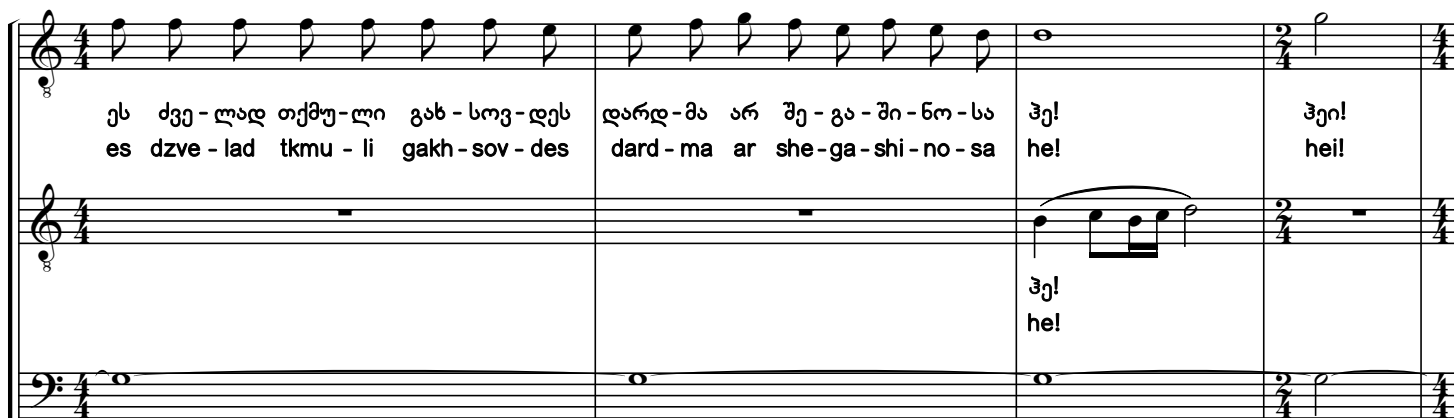

ჰე!
hei!

ვა - რუ-ლა-ლო და ვა - რუ-ლა-ლო და ჰე!
va - ru - la - lo da va - ru - la - lo da hei!

ჰე!
hei!

ჰე!
hei!

ეს ძვე - ლად თქმუ-ლი გახ - სოვ-დეს დარდ-მა არ შე - გა - ში - ნო - სა ჰე!
es dzve - lad tkmu - li gakh - sov - des dard - ma ar she - ga - shi - no - sa hei!

ჰე!
hei!

r a l l e n t a n d o

თუ და-პა-ტი-ჟო ვინც გინ-და tu da-p'a-t'i-zho vints gin-da	მას მო-უ-ტან-დე ღვი-ნო-სა, mas mo-u-t'an-de ghvi-no-sa,	ღვი-ნო-სა ghvi-no-sa	ჰეი hei	ჰეი! hei!
თუ და-პა-ტი-ჟო ვინც გინ-და tu da-p'a-t'i-zho vints gin-da	მას მო-უ-ტან-დე ღვი-ნო-სა, mas mo-u-t'an-de ghvi-no-sa,	ღვი-ნო-სა ghvi-no-sa	ჰეი hei	
				ჰე! he!

I-II group...

ყვე-ლა ტყუ-ი-ლად ჩა - უვ-ლის, qve-la t'qu-i-lad cha-uv-lis,	თუ-კი არ ას-მევს ღვი-ნო-სა tu-k'i ar as-mevs ghvi-no-sa	ღვი-ნო-სა! ghvi-no-sa!		
ყვე-ლა ტყუ-ი-ლად ჩა - უვ-ლის, qve-la t'qu-i-lad cha-uv-lis,	თუ-კი არ ას-მევს ღვი-ნო-სა tu-k'i ar as-mevs ghvi-no-sa	ღვი-ნო-სა! ghvi-no-sa!		

კაცმა კაცი დაპატიჟოს,
დასვას და ანადიმოსა,
ფარჩის პერანგი ჩააცვას
ცხენსაც კი, შესვას სპილოსა.
თუ გსურს სტუმარსა ულხინდეს,
აღმართზე აირბინოსა,
ატენის ღვინო მიართვი,
დალბეს და დაიძინოსა.
გამოიღვიძოს, კვლავ ასვი
ისე, რომ არ იგინოსა,
ის ურჩევნიან თბილ დოშაკს,
ძარღვებს უგზავნის ღვინოსა,
ეს ძველად თქმული გახსოვდეს,
დარდმა არ შეგაშინოსა,
თუ დაპატიჟო ვინც გინდა,
მას მოუტანდე ღვინოსა,
ყველა ტყუილად ჩაუვლის,
თუკი არ ასმევს ღვინოსა!

k'atsma k'atsi dap'at'izhos,
dasvas da anadimosa,
parchis p'erangi chaatsvas
tskhensats k'i, shesvas sp'ilosa.
tu gsurs st'umarsa ulkhindes,
aghmartze airbinosa,
at'enis ghvino miartvi,
dalbes da daidzinosa.
gamoighvidzos, k'vlav asvi
ise, rom ar iginosa,
is urchevnian tbil doshak's,
dzarghvebs ugzavnis ghvinosa,
es dzvelad tkmul gakhsovdes,
dardma ar shegashinosa,
tu dap'at'izho vints ginda,
mas mout'ande ghvinosa,
qvela t'quild chauvliis,
tuk'i ar asmevs ghvinosa!

57. ატენის ღვინო ნაქებო At'enis ghvino nakebo

ზომიერად, თავისუფლად - Moderato, ad libitum

ჰეი!
heil!

ვა - რა - ლა - ლი ვა - რა - ლა - ლო და ვა - რა - ლო
va - ra - la - li va - ra - la - lo da va - ra - lo

ვა - რა - ლო ვა - რა - ლა - ლი ვა - რა - ლა - ლო და ვა - რა - ლო
va - ra - lo va - ra - la - li va - ra - la - lo da va - ra - lo

ჰე he და da ვა - რა - ლო va - ra - lo

ჰე!
heil!

ა - ტე - ნის ღვი - ნო ნა - ქე - ბო, რას და - გა - და - რო გე - მო - თი,
a - t'e - nis ghvi - no na - ke - bo, ras da - ga - da - ro ge - mo - ti,

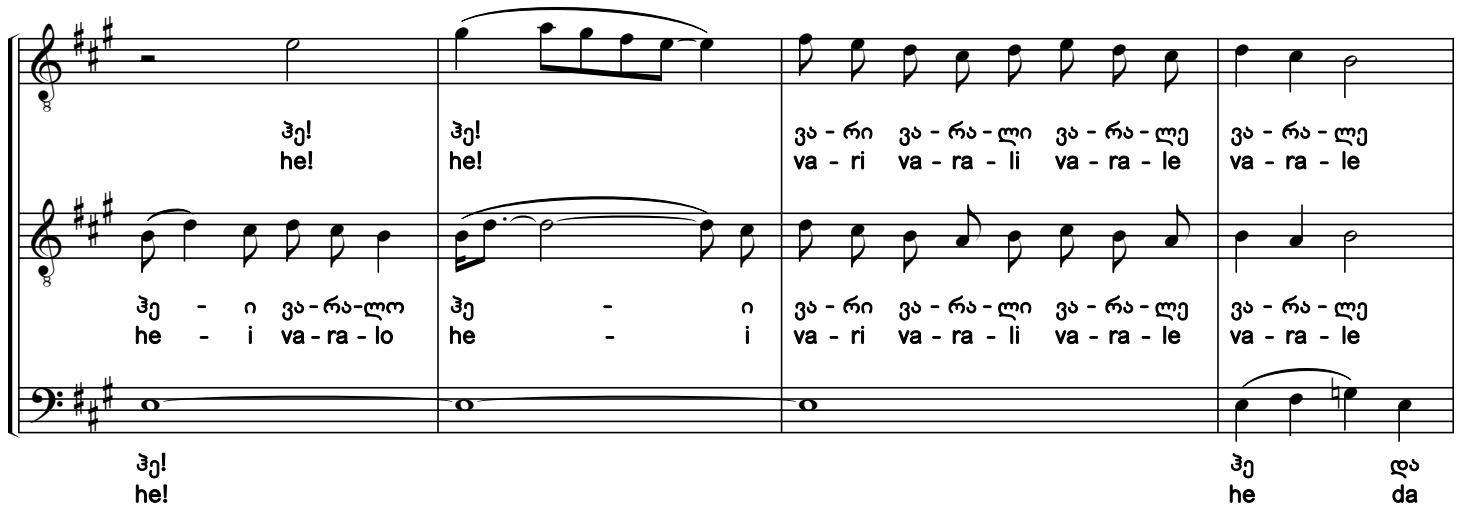
ჰე - ი ვა - რა - ლო ა - ტე - ნის ღვი - ნო ნა - ქე - ბო, რას და - გა - და - რო გე - მო - თი,
he - i va - ra - lo a - t'e - nis ghvi - no na - ke - bo, ras da - ga - da - ro ge - mo - ti,

ჰე!
heil!

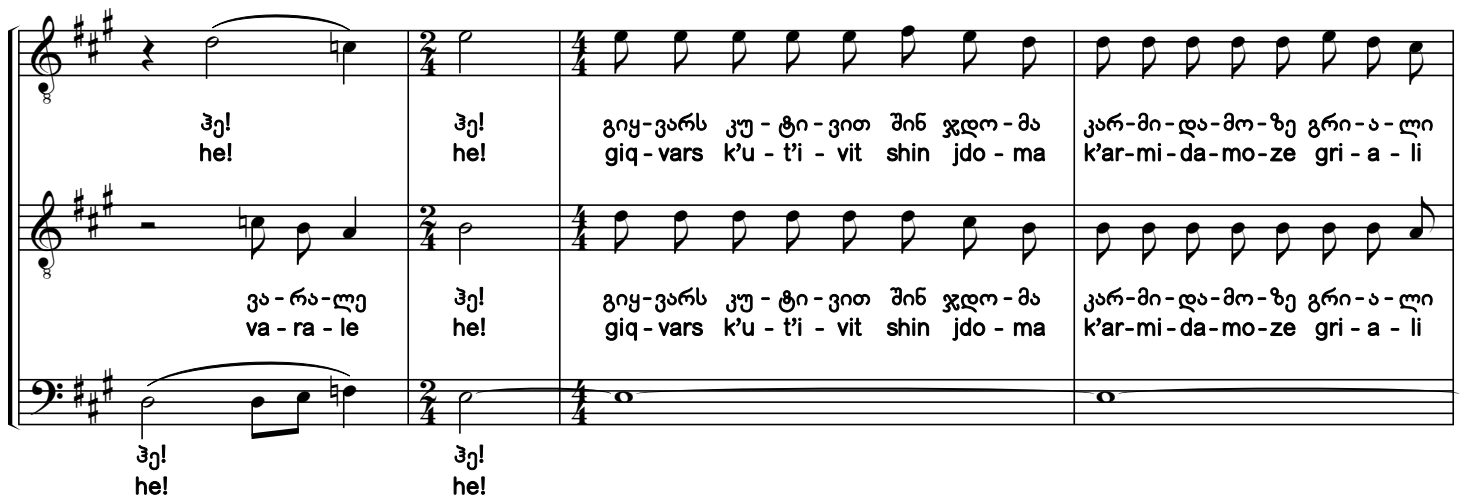
ვინც დაგ - ლევს, წელს ვერ ა - ი - ლებს თით - ქოს მიკ - რულ - ხარ წე - ბო - თი
vints dag - levs, ts'els ver a - i - ghebs tit - kos mik' - rul - khar ts'e - bo - ti

ვინც დაგ - ლევს, წელს ვერ ა - ი - ლებს თით - ქოს მიკ - რულ - ხარ წე - ბო - თი
vints dag - levs, ts'els ver a - i - ghebs tit - kos mik' - rul - khar ts'e - bo - ti

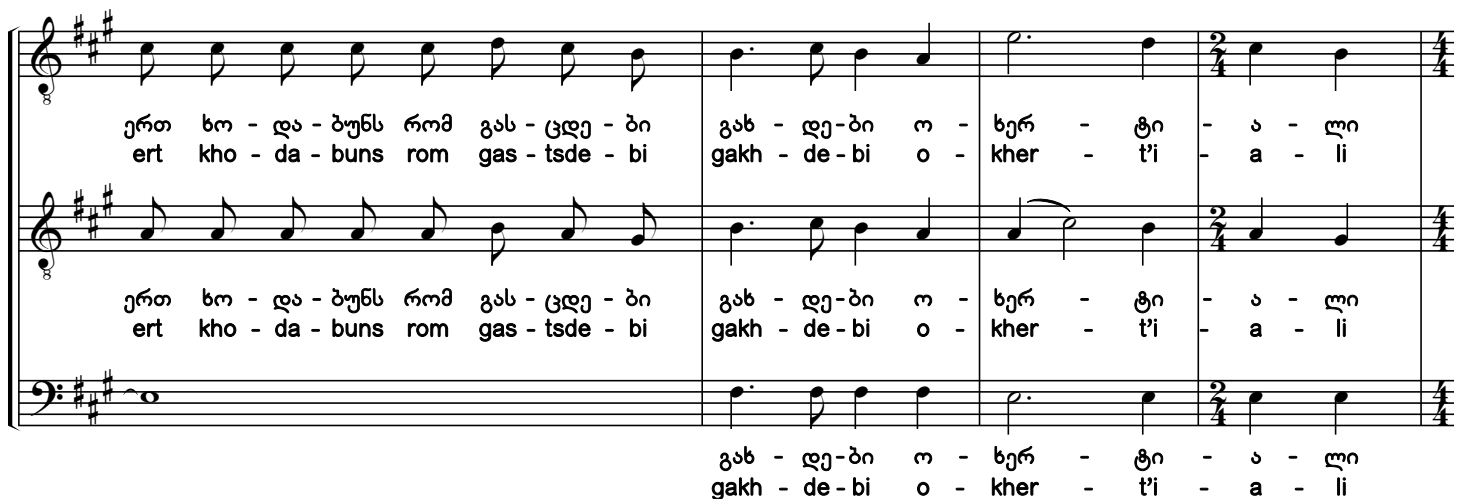
თით - ქოს მიკ - რულ - ხარ წე - ბო - თი
tit - kos mik' - rul - khar ts'e - bo - ti

ჰე! he! ჰე! he! ვა - რი ვა - რა - ლი ვა - რა - ლე ვა - რა - ლე
 va - ri va - ra - li va - ra - le va - ra - le
 ჰე - ი ვა - რა - ლო ჰე - ი ვა - რი ვა - რა - ლი ვა - რა - ლე ვა - რა - ლე
 he - i va - ra - lo he - i va - ri va - ra - li va - ra - le va - ra - le
 ჰე! he! ჰე და da

ჰე! he! ჰე! he! გიყ-ვარს კუ - ტი - ვით შინ ჯდო - მა კარ-მი-და-მო-ზე გრი-ა-ლი
 giq - vars k'u - t'i - vit shin jdo - ma k'ar-mi-da-mo-ze gri - a - li
 ვა - რა - ლე ჰე! he! გიყ-ვარს კუ - ტი - ვით შინ ჯდო - მა კარ-მი-და-მო-ზე გრი-ა-ლი
 va - ra - le he! giq - vars k'u - t'i - vit shin jdo - ma k'ar-mi-da-mo-ze gri - a - li
 ჰე! he! ჰე! he!

ერთ ხო - და - ბუნს რომ გას - ცდე - ბი გახ - დე-ბი ო - ხერ - ტი - ა - ლი
 ert kho - da - buns rom gas - tsde - bi gakh - de - bi o - kher - t'i - a - li
 ერთ ხო - და - ბუნს რომ გას - ცდე - ბი გახ - დე-ბი ო - ხერ - ტი - ა - ლი
 ert kho - da - buns rom gas - tsde - bi gakh - de - bi o - kher - t'i - a - li
 გახ - დე-ბი ო - ხერ - ტი - ა - ლი
 gakh - de - bi o - kher - t'i - a - li

ჰე!
he!

ვა - რი ვა - რა - ლი ვა - რა - ლე
va - ri va - ra - li va - ra - le

და
da

ვა - რა - ლე
va - ra - le

ჰე!
he!

ვა - რა - ლო
va - ra - lo

ვა - რი ვა - რა - ლი ვა - რა - ლე
va - ri va - ra - li va - ra - le

და
da

ვა - რა - ლე
va - ra - le

ჰე
he

და
da

ვა - რა - ლე
va - ra - le

ჰე!
he!

გზა - ში რაც უნ - და გე - ფე - რონ
gza - shi rats un - da ge - pe - ron

თავს შე - მო - გევ - ლონ ზვი - ნა - და
tavs she - mo - gev - lon zvi - na - da

ჰე!
he!

ვა - რა - ლო
va - ra - lo

გზა - ში რაც უნ - და გე - ფე - რონ
gza - shi rats un - da ge - pe - ron

თავს შე - მო - გევ - ლონ ზვი - ნა - და
tavs she - mo - gev - lon zvi - na - da

ჰე!
he!

მა - ინც ის ა - ლარ იქ - ნე - ბი,
ma - ints is a - ghar ik - ne - bi,

რაც რომ ი - ყა - ვი წი - ნა - და
rats rom i - qa - vi ts'i - na - da

ჰე!
he!

მა - ინც ის ა - ლარ იქ - ნე - ბი,
ma - ints is a - ghar ik - ne - bi,

რაც რომ ი - ყა - ვი წი - ნა - და
rats rom i - qa - vi ts'i - na - da

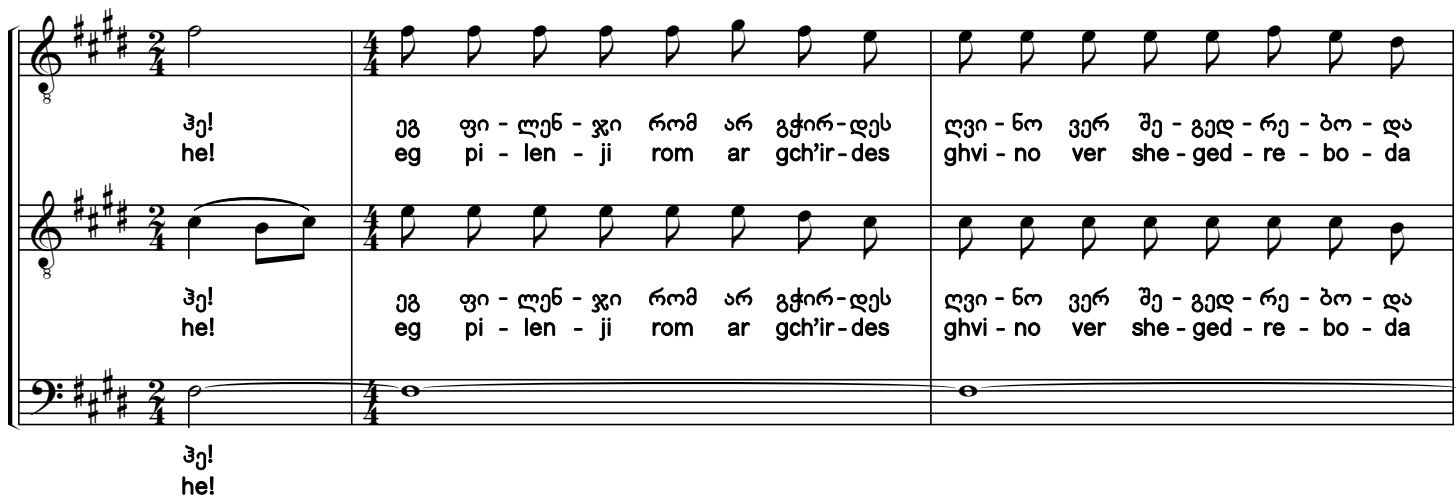
ჰე - ი ვა - რა - ლო
he - i va - ra - lo

რაც რომ ი - ყა - ვი წი - ნა - და
rats rom i - qa - vi ts'i - na - da

ჰე
he

შე! he! ვა - რი ვა - რა - ლი ვა - რა - ლე ვა - რა - ლე შე!
 he! va - ri va - ra - li va - ra - le va - ra - le he!
 შე - ი ვა - რი ვა - რა - ლი ვა - რა - ლე ვა - რა - ლე ვა - რა - ლე
 he - i va - ri va - ra - li va - ra - le va - ra - le va - ra - le
 ვა - რა - ლე შე! ვა - რა - ლე
 va - ra - le he! va - ra - le

შე! he! ეგ ფი - ლენ - ჯი რომ არ გჭირ - დეს ღვი - ნო ვერ შე - გედ - რე - ბო - და
 he! eg pi - len - ji rom ar gch'ir-des ghvi - no ver she-ged - re - bo - da
 შე! he! ეგ ფი - ლენ - ჯი რომ არ გჭირ - დეს ღვი - ნო ვერ შე - გედ - რე - ბო - და
 he! eg pi - len - ji rom ar gch'ir-des ghvi - no ver she-ged - re - bo - da
 შე!
 he!

კა - ხუ - რი ყველ - გან ნა - ქე - ბი შენ - თან ის რას გახ - დე - ბო - და შე!
 k'a - khu - ri qvel-gan na - ke - bi shen - tan is ras gakh-de - bo - da he!
 კა - ხუ - რი ყველ - გან ნა - ქე - ბი შენ - თან ის რას გახ - დე - ბო - და შე!
 k'a - khu - ri qvel-gan na - ke - bi shen - tan is ras gakh-de - bo - da he!
 შენ - თან ის რას გახ - დე - ბო - და შე!
 shen - tan is ras gakh-de - bo - da he!

ან ასე
ossia

შენ - თან ის რას გახ - ღე - ბო - და ჰე!
shen - tan is ras gakh - de - bo - da he!

შენ - თან ის რას გახ - ღე - ბო - და ჰე!
shen - tan is ras gakh - de - bo - da he!

შენ - თან ის რას გახ - ღე - ბო - და ჰე!
shen - tan is ras gakh - de - bo - da he!

ატენის ღვინო ნაქებო,
რას დაგადარო გემოთი,
ვინც დაგლევეს, წელს ვერ აიღებს,
თითქოს მიკრულხარ წებოთი.
გიყვარს კუტივით შინ ჯდომა,
კარმიდამოზე გრიალი,
ერთ ხოდაბუნს რომ გასცდები,
გახდები ოხერ-ტიალი.
გზაში რაც უნდა გეფერონ,
თავს შემოგეველონ ზვინადა,
მაინც ის აღარ იქნები,
რაც რომ იყავი წინადა.
ეგ ფილენჯი რომ არ გჭირდეს,
ღვინო ვერ შეგედრებოდა,
კახური, ყველგან ნაქები,
შენტან ის რას გახდებოდა.

at'enis ghvino nakebo,
ras dagadaro gemoti,
vints daglevs, ts'els ver aighebs,
titkos mik'rulkhar ts'eboti.
giqvars k'ut'ivit shin jdoma,
k'armidamoze griali,
ert khodabuns rom gastsdebi,
gakhdebi okher-t'iali.
gzashi rats unda geperon,
tavs shemogevlon zvinada,
maints is aghar iknebi,
rats rom iqavi ts'inada.
eg pilenji rom ar gch'irdes,
ghvino ver shegedreboda,
k'akhuri, qvelgan nakebi,
shentan is ras gakhdeboda.

58. შაშვი-კაკაბი Shashvi-K'ak'abi

ზომიერად - Moderato

შა - შვი - კა - კა - ბი შე - ი - ბნენ დე - ლა და
sha - shvi - k'a - k'a - bi she - i - bnen de - la da

შა - შვი - კა - კა - ბი შე - ი - ბნენ დე - ლა და
sha - shvi - k'a - k'a - bi she - i - bnen de - la da

შა - შვი და კა - კა - ბი შე - ი - ბნენ დე - ლა და
sha - shvi da k'a - k'a - bi she - i - bnen de - la da

შა - შვი და კა - კა - ბი შე - ი - ბნენ დე - ლა და
sha - shvi da k'a - k'a - bi she - i - bnen de - la da

ო ოი ო-დი-ლა ნა - ნა ა - რა-ლო და ა - რი ა - რა-ლო ა - რა - ლო შე.
o oi o - di - la na - na a - ra - lo da a - ri a - ra - lo a - ra - lo he.

ო ოი ო-დი-ლა ნა - ნა ა - რა-ლო და ა - რი ა - რა-ლო ა - რა - ლო შე.
o oi o - di - la na - na a - ra - lo da a - ri a - ra - lo a - ra - lo he.

შაშვი-კაკაბი შეიბნენ
ომი ჰქონდათ მეტად ძნელი,
ფრინველთ მეფე ჩაერია,
რადგან იყვნენ გასაშველნი.
დილა იყო მშენიერი,
მონმენდილი და მზიანი,
არნივმა ბულბულს გასძახა,
სიტყვა გაქვს თავაზიანი.
ბულბულმა ჰანგი დაჰკვნესა,
ეს აჯობებს სიტყვის თქმასა.
შუაკაცობამ ვერ გასჭრა,
შაშვმა აჯობა კაკაბსა.

shashvi-k'ak'abi sheibnen
omi hkondat met'ad dzneli,
prinvelt mepe chaeria,
radgan iqvnen gasashvelni.
dila iqo mshvenieri,
mots'mendili da mziანი,
arts'ivma bulbuls gasdzakha,
sit'qva gakvs tavaziani.
bulbulma hangi dahk'vnesa,
es ajobebs sit'qvis tkmasa.
shuak'atsobam ver gasch'ra,
shashvma ajoba k'ak'absa.

59. შაშვი-კაკაბი Shashvi-K'ak'abi

ზომიერად - Moderato

1. შა - შვი - კა - კა - ბი შე - ი - ბნენ დე - ლა და
1. sha - shvi - k'a - k'a - bi she - i - bnen de - la da

1. შა - შვი - კა - კა - ბი შე - ი - ბნენ დე - ლა და
1. sha - shvi - k'a - k'a - bi she - i - bnen de - la da

შა - შვი და კა - კა - ბი შე - ი - ბნენ დე - ლა და
sha - shvi da k'a - k'a - bi she - i - bnen de - la da

შა - შვი და კა - კა - ბი შე - ი - ბნენ დე - ლა და
sha - shvi da k'a - k'a - bi she - i - bnen de - la da

ო რი ო-დი-ლა ნა - ნა ა - რა-ლო (და) ა - რი ა - რა-ლო ა - რა - ლო შე.
o ri o - di - la na - na a - ra - lo (da) a - ri a - ra - lo a - ra - lo he.

ო რი ო-დი-ლა ნა - ნა ა - რა-ლო (და) ა - რი ა - რა-ლო ა - რა - ლო შე.
o ri o - di - la na - na a - ra - lo (da) a - ri a - ra - lo a - ra - lo he.

1. შაშვი-კაკაბი შეიბნენ
2. ომი ქონდათ მეტად ძნელი
3. ფრინველთ მეფე ჩაერია
4. რადგან იყვნენ გასაშველნი
5. დილა იყო მშვენიერი
6. მონმენდილი და მზიანი
7. არნივმა ბულბულს გასძახა
8. სიტყვა გაქვს თავაზიანი
9. კაკაბი მაინც ჩალიჩობს
10. დიდგულობს და იდებს თავსა
11. გაშველება მეტი იყო
12. შაშვმა აჯობა კაკაბსა.

1. shashvi-k'ak'abi sheibnen
2. omi kondat met'ad dzneli
3. prinvelt mepe chaeria
4. radgan iqvnen gasashvelni
5. dila iqa mshvenieri
6. mots'mendili da mziani
7. arts'ivma bulbuls gasdzakha
8. sit'qva gakvs tavaziani
9. k'ak'abi maints chalichobs
10. didgulobs da idebs tavsa
11. gashveleba met'i iqa
12. shashvma ajoba k'ak'absa.

60. ერთგული მეომარი

(ანუ გრძელი სუფრული)

Ertguli meomari

First system of the musical score. It consists of three staves: a vocal line, a piano accompaniment line, and a bass line. The vocal line starts with the word 'ჰეი' (hei) and continues with the lyrics: '1. ძმას მტრის-გან გულ - ში და - ჭრილ - სა რო-გორ დავ-ტო-ვებ ვე - ლა - და'. The piano accompaniment features a rhythmic pattern of eighth notes. The bass line provides a simple harmonic foundation.

ჰე
he

Second system of the musical score. The vocal line continues with 'ვე - ლა - და' (ve-la-da) and then a series of 'ჰე' (he) notes. The piano accompaniment includes triplets of eighth notes. The bass line continues with a steady rhythm.

Third system of the musical score. The vocal line continues with 'ჰე ა - რი ა - რა - ლო' (he a-ri a-ra-lo) and then 'ა - რა - ლო' (a-ra-lo). The piano accompaniment features a mix of eighth and quarter notes. The bass line continues with a steady rhythm.

შე
he

ურ - ჯუ - ლოს გა - სა - ქე - ლა - თა ნა - დი - რის შე - სა - ჭმე - ლა - და
ur - ju - los ga - sa - ke - la - ta na - di - ris she - sa - ch'me - la - da

შე
he

rallentando

ურ - ჯუ - ლოს გა - სა - ქე - ლა - თა ნა - დი - რის შე - სა - ჭმე - ლა - და არ - ნუ - ნა - ნო
ur - ju - los ga - sa - ke - la - ta na - di - ris she - sa - ch'me - la - da ar - nu - na - no

ნო
no

შე შე შე ა - რი ა - რა - ლო ა - რა - ლო შე
he he he a - ri a - ra - lo a - ra - lo he

შე შე შე ა - რი ა - რა - ლო ა - რა - ლო შე
he he he a - ri a - ra - lo a - ra - lo he

შე შე შე შე
he he he he

2. ერთ ხელ - ში ი - გი მე - ჭი - როს
2. ert khel - shi i - gi me - ch'i - ros

შე შე შე შე
he he he he

2. ერთ ხელ - ში ი - გი მე - ჭი - როს
2. ert khel - shi i - gi me - ch'i - ros

rallen.

მე - ო - რით ფრან-გულს ვხმა - რობ - დე მტრებს რო - გორც ძე - ძვი ვჩე - ხავ - დე
me - o - rit pran - guls vkhma - rob - de mt'rebs ro - gorts dze - dzvi vche - khav - de

მე - ო - რით ფრან-გულს ვხმა - რობ - დე მტრებს რო - გორც ძე - ძვი ვჩე - ხავ - დე
me - o - rit pran - guls vkhma - rob - de mt'rebs ro - gorts dze - dzvi vche - khav - de

შე
he

გუ - ლით სულ ა - რა ვჩან - გობ - დე შე შე შე
gu - lit sul a - ra vch'an-gob - de he he he

ა - რა - ლო შე
a - ra - lo he

გუ - ლით სულ ა - რა ვჩან - გობ - დე შე შე შე
gu - lit sul a - ra vch'an-gob - de he he he

ა - რა - ლო შე
a - ra - lo he

შე
he

4.

ა - რი არ - ნუ - ნა - ნო.
a - ri ar - nu - na - no.

ა - რი არ - ნუ - ნა - ნო.
a - ri ar - nu - na - no.

1. ძმას, მტრისგან გულში დაჭრილსა,
როგორ დავტოვებ ველადა,
ურჯულოს გასაქელათა
ნადირის შესაჭმელადა.

1. dzmas, mt'risgan gulshi dach'rilsa,
rogor davt'oveb velada,
urjulos gasakelata
nadiris shesach'melada.

2. ერთ ხელში იგი მეჭიროს,
მეორით ფრანგულს ვხმარობდე
მტრებს როგორც ძეძვი ვჩეხავდე
გულით სულ არა ვჭანგობდე.

2. ert khelshi igi mech'iros,
meorit pranguls vkhmarobde
mt'rebs rogorts dzedzvi vchekhavde
gulit sul ara vch'angobde.

3. ომში ძმის გაუკითხავსა
აბა რად უნდა ქებაო,
კრულ იყოს იგი ყველასგან,
არ ჰქონდეს მოსვენებაო.

3. omshi dzmis gauk'itkhavsa
aba rad unda kebao,
k'rul iqos igi qvelasgan,
ar hkondes mosvenebao.

4. ვინც უღალატოს მოძმესა,
დამართოს ბედმა ძვირია,
გულს არ ჩაიკრას მინამა,
ზეცისგან განანირია.

4. vints ughalat'os modzmesa,
damartos bedma dzviria,
guls ar chaik'ras mits'ama,
zetsisgan ganats'iria.

61. ახალი მაყრული

(ამხ. სტალინზე)

Akhali maqrusli

დინჯად - Andante

ჰე!
he!

ა - რა - ლო
a - ra - lo

rall.

ჰე და
he da

ad libitum

ა - ტე-ნის ხე - ო - ბა - ზე - და
a - t'e-nis khe - o - ba - ze - da

ჰე
he

ჰე!
he!

a tempo

ჰე!
he!

ჰე!
he!

ჰე!
he!

წყა - ლი ჩა - მო-დის ტა - ნა - ო
ts'qa - li cha-mo-dis t'a - na - o

ჰე
he

ჰე
he

ჰე
he

ჰე და ჰე ჰე ჰე!
he da he he he!

ჰე ი და ჰე ჰე ჰე!
he i da he he he!

ჰე ი ა -
he i a -

ჰე ი ა -
he i a -

ჰე და ჰე
he da he

ad libitum

რა - ჯე
ra - je

ჰე!
he!

rall.

ad libitum

a tempo

ჰე!
he!

დე - დამ რომ შვი - ლი გა - ზარ - დოს
de - dam rom shvi - li ga - zar - dos

ჰე!
he!

ადი - დი სტა - ლი - ნის თა - ნა - ო
di - di st'a - li - nis ta - na - o

ad libitum

ჰე!
he!

a tempo

ჰე!
he!

ჰე!
he!

ჰე!
he!

ჰე!
he!

ჰე! he! ჰე! he! რა da
ა-რუ-ლა - ლო და a - ru - la - lo da

rall.

ა - რა - ლო ჰე! he!
ა - რა - ლო ა - რა - ლო ჰე! he!

rall.

ჰე!
he!

ad libitum

გლახ-კა - ცის შემ - ნე - ნუ - გე - ში ჰე! he!
ვინ ა - რის ი-მის-თა - ნა - ო
vin a - ris i - mis-ta - na - o

a tempo

ჰე
he

ჰე!
he!

ჰე!
he!

ჰე
he

ჰე
he

ჰე
he

ჰე!
he!

ჰე!
he!

და
da

ა - რა - ლო
a - ra - lo

და
da

ა - რა - ლო
a - ra - lo

და
da

ა - რა - ლო
a - ra - lo

და
da

ჰე!
he!

ad libitum rall.

rallentando

ჰე!
he!

ჰე!
he!

ა - რუ-ლა - ლო ლა-ლო
a - ru - la - lo la - lo

ჰე!
he!

ჰე!
he!

a tempo

ad libitum *rallen.*

სიმ - ლე - რა პე - ნი - ა - ნი აქვს, ხმა კი ბულ - ბუ - ლის - თა - ნა - ო ჰე
sim - ghe - ra p'e - ts'i - a - ni akvs, khma k'i bul - bu - lis - ta - na - o he

poco a poco rallentando

ჰე! ი - ცო - ცხლოს, ი - ცო - ცხლოს,
he! i - tso - tskhlos, i - tso - tskhlos,

ი - დღე - გრძე - ლოს და ი - ცო - ცხლოს, ი - ცო - ცხლოს,
i - dghe - grdze - los da i - tso - tskhlos, i - tso - tskhlos,

ო - ქროს - ხა - ნა - ო ჰე.
o - kros - kha - na - o he.

მან მოგვ - ცა ო - ქროს ხა - ნა - ო ჰე.
man mogv - tsa o - kros kha - na - o he.

ატენის ხეობაზედა
წყალი ჩამოდის ტანაო,
დედამ რომ შვილი გაზარდოს,
დიდი სტალინის თანაო!

გლეხკაცის შემწე-ნუგეში,
ვინ არის იმისთანაო,
სიმღერა პენიანი აქვს,
ხმა კი ბულბულისთანაო.

იდღეგრძელოს და იცოცხლოს,
მან მოგვცა ოქროს ხანაო.
ჰე!

at'enis kheobazeda
ts'qali chamodis t'anao,
dedam rom shvili gazardos,
didi st'alinis tanao!

glekhk'atsis shemts'e-nugeshe,
vin aris imistanao,
simghera p'ets'iani akvs,
khma k'i bulbulistanao.

idghegrdzelos da itsotskhlos,
man mogvtsa okros khanao.
he!

62. ზარი - დატირება Zari - Dat'ireba

დინჯად - Adagio

მის - მა სიყ - მემ არ ი - ხა - როს, ვინც გა - გი - პო შვი - ლო გუ - ლი, სი - ბე - რის დროს
mis - ma siq - mem ar i - kha - ros, vints ga - gi - p'o shvi - lo gu - li, si - be - ris dros

ჰმ!
hm!

ან ასე:
Ossia:

სა - ტან - ჯვე - ლად და - მი - ტო - ვე ექვ - სი სუ - ლი ვაი! ექვ - სი სუ - ლი ვაი!
sa - t'an - jve - lad da - mi - t'o - ve ekv - si su - li vai! ekv - si su - li vai!

2. მისმა სიყმემ არ იხაროს,
ვინც გაგიპო შვილო გული,
სიბერის დროს სატანჯველად
დამიტოვე ექვსი სული. ვაი!

2. misma siqmem ar ikharos,
vints gagip'o shvilo guli,
siberis dros sat'anjvelad
damit'ove ekvsi suli. vai!

3. რა ვქნა, რა წყალში ჩავვარდე,
ეშმაკს როგორ მივცე სული,
რომელ წყალში გადავარდე,
გავხდე ქვეყნის სალანძღავი. ვაი!

3. ra vkna, ra ts'qalshi chavarde,
eshmak's rogor mitvse suli,
romel ts'qalshi gadavarde,
gavkhde kveqnis salandzhavi. vai!

4. ჩემი სისხლ-ხორცის ნაწილო,
ობლობაში გამოზრდილო,
რაზე დამწვი, დამანელე,
გენაცვალოს დედა, შვილო. ვაი!

4. chemi siskhl-khortsis nats'ilo,
oblobashi gamozrdilo,
raze damts'vi, damanele,
genatsvalos deda, shvilo. vai!

5. ხალხო, ნუთუ არ გებრალვით,
გეხვენებით ცრემლის თხევით,
რალა საცოცხლებელი ვარ,
ქვით და ლოდით ჩამქოლევით. ვაი!

5. khalkho, nutu ar gebralvit,
gekhvets'ebit tsremelis tkhevit,
ragha satsotskhlebeli var,
kvit da lodit chamkolevit. vai!

63. ბიჭი ვარ გოგოლაური Bich'i var Gogolauri

ნუ მშინ - ჯავთ ტა - ლა - ვარ - ზე - და
nu mshin - javt t'a - la - var - ze - da

ბი - ჭი ვარ გო - გო - ლა - უ - რი
bi - ch'i var go - go - la - u - ri

ნუ მშინ - ჯავთ ტა - ლა - ვარ - ზე - და
nu mshin - javt t'a - la - var - ze - da

წინ - წინ მე გა - დავ - ფრინ - დე - ბი ბახტ - რი - ონს გა - ლა - ვან - ზე - და ჰე!
ts'in - ts'in me ga - dav - prin - de - bi bakht' - ri - ons ga - la - van - ze - da he!

წინ - წინ მე გა - დავ - ფრინ - დე - ბი ბახტ - რი - ონს გა - ლა - ვან - ზე - და ჰე!
ts'in - ts'in me ga - dav - prin - de - bi bakht' - ri - ons ga - la - van - ze - da he!

ჰე he და da ჰე - ი da ვა - რა - ლო va - ra - lo

წინ - წინ მე გა - დავ - ფრინ - დე - ბი ბახტ - რი - ონს გა - ლა - ვან - ზე - და
ts'in - ts'in me ga - dav - prin - de - bi bakht' - ri - ons ga - la - van - ze - da

წინ - წინ მე გა - დავ - ფრინ - დე - ბი ბახტ - რი - ონს გა - ლა - ვან - ზე - და
ts'in - ts'in me ga - dav - prin - de - bi bakht' - ri - ons ga - la - van - ze - da

ჰე he და da

შე
he

შელთ
shelt

ზედ მი-ვალ ფა - ლა-ვან - ზე - და
zed mi - val pa - la - van - ze - da

შე თოფ-სა ვკრავ ჯიმ - შელთ ბა - ტონ - სა
he top - sa vk'rav jim - shelt ba - t'on - sa

ზედ მი-ვალ ფა - ლა-ვან - ზე - და
zed mi - val pa - la - van - ze - da

ერ - თი მოქ - ნე - ვით ათს ვი-ტან სისხლს არ და - ვა - ჩნევ ხმალ - ზე - და შე!
er - ti mok - ne - vit ats vi - t'an siskhls ar da - va - chnev khmal - ze - da he!

ერ - თი მოქ - ნე - ვით ათს ვი-ტან სისხლს არ და - ვა - ჩნევ ხმალ - ზე - და შე!
er - ti mok - ne - vit ats vi - t'an siskhls ar da - va - chnev khmal - ze - da he!

შე
he

და შე - ი და ვა-რა-ლო
da he - i da va - ra - lo

ერ - თი მოქ - ნე - ვით ათს ვი-ტან სისხლს არ და - ვა - ჩნევ ზე - და შე!
er - ti mok - ne - vit ats vi - t'an siskhls ar da - va - chnev ze - da he!

ერ - თი მოქ - ნე - ვით ათს ვი-ტან სისხლს არ და - ვა - ჩნევ ხმალ - ზე - და შე!
er - ti mok - ne - vit ats vi - t'an siskhls ar da - va - chnev khmal - ze - da he!

შე
he

და შე!
da he!

ბიჭი ვარ გოგოლაური,
ნუ მშინჯავთ ტალავარზედა,
წინ-წინ მე გადავფრინდები
ბახტიონს გალავანზედა.

თოფსა ვკრავ ჯიმშელთ ბატონსა,
ზედ მივალ ფალავანზედა,
ერთი მოქნევით ათს ვიტან,
სისხლს არ დავაჩნევ ხმალზედა.

bich'i var gogolauri,
nu mshinjavt t'alavarzeda,
ts'in-ts'in me gadavprindebi
bakh'trions galavanzeda.

topsa vk'rav jimshelt bat'onsa,
zed mival palavanzeda,
erti moknevit ats vit'an,
siskhls ar davachnev khmalzeda.

64. ისემც რა უთხრა ჭკუასა Isemts ra utkhra ch'k'uasa

I choir

ჰე
he

ი - სემც რა უთხ - რა ჭკუ - ა - სა
i - semts ra utkh - ra ch'k'u - a - sa

[ჰე]
[he]

ი - სემც რა უთხ - რა ჭკუ - ა - სა
i - semts ra utkh - ra ch'k'u - a - sa

ჭკუ - ა - სა ჭკუ - ა - სა
ch'k'u - a - sa ch'k'u - a - sa

II choir

ა - რა-ლო
a - ra - lo

ა - რუ-ლა - ლო, ლა - ლო
a - ru - la - lo, la - lo

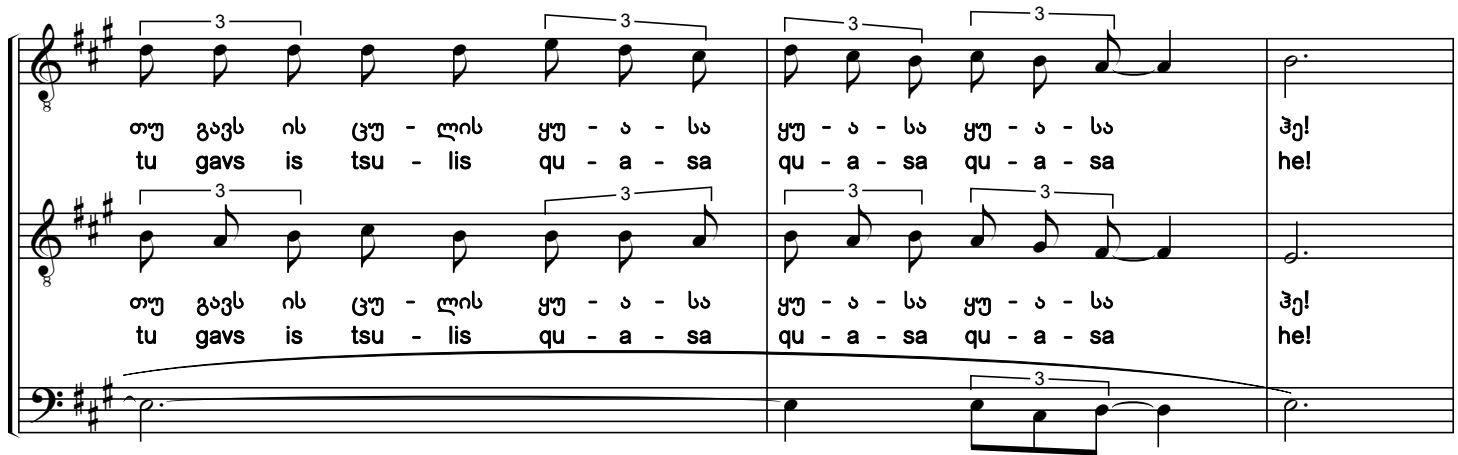
ჰე
he

თუ გავს ის ცუ - ლის ყუ - ა - სა
tu gavs is tsu - lis qu - a - sa

თუ გავს ის ცუ - ლის ყუ - ა - სა
tu gavs is tsu - lis qu - a - sa

ე
e

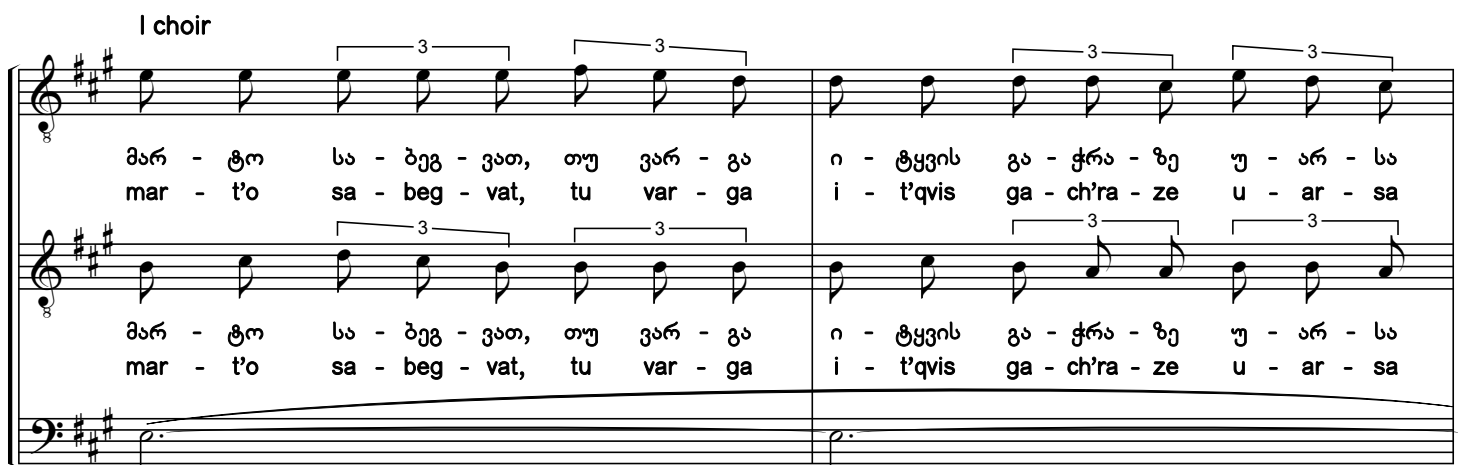
[ჰე]
[he]

თუ გავს ის ცუ - ლის ყუ - ა - სა ყუ - ა - სა ყუ - ა - სა ყუ - ა - სა
tu gavs is tsu - lis qu - a - sa qu - a - sa qu - a - sa qu - a - sa

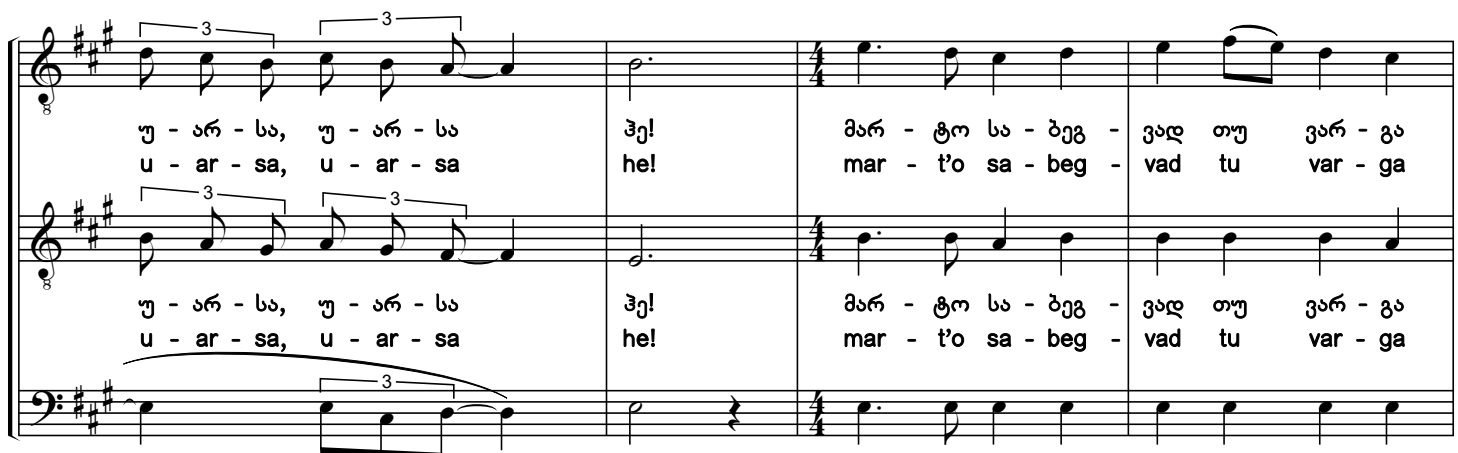
ჰე!
he!

I choir

მარ - ტო სა - ბეგ - ვათ, თუ ვარ - გა ი - ტყვის გა - ჭრა - ზე უ - არ - სა
mar - t'o sa - beg - vat, tu var - ga i - t'qvis ga - ch'ra - ze u - ar - sa

ჰე!
he!

უ - არ - სა, უ - არ - სა ჰე!
u - ar - sa, u - ar - sa he!

მარ - ტო სა - ბეგ - ვად თუ ვარ - გა
mar - t'o sa - beg - vad tu var - ga

გა - ჭრე-ზე ი - ტყვის უ - არ - სა ი - ტყვის უ - არ - სა ჰე!
ga - ch're-ze i - t'qvis u - ar - sa i - t'qvis u - ar - sa he!

II choir

ჰა - რუ - ლა - ლო ჰეი! კაც - სა სა - ფა - ნელ ჭკუ - ი - სას
ha - ru - la - lo heil! k'ats - sa sa - pa - nel ch'k'u - i - sas

ჰეი! [ჰე]
heil! [he]

rall.

ე - ქნეს ფხა ცუ - ლის ყუ - ი - სა ჰე
e - knes pkha tsu - lis qu - i - sa he

I choir

ჰა - რუ ა - რა - ლო ჰა - რუ ა - რა - ლო ჰე! სა - დაც კი
ha - ru a - ra - lo ha - ru a - ra - lo he! sa - dats k'i

სა - დაც კი
sa - dats k'i

შე - მო - გე - ყრე - ბა სუ ყველ - გან ი - ტყვის ტყუ - ილ - სა ტყუ - ილ - სა ჰე
she - mo - ge - qre - ba su qvel - gan i - t'qvis t'qu - il - sa t'qu - il - sa he

შე - მო - გე - ყრე - ბა სუ ყველ - გან ი - ტყვის ტყუ - ილ - სა ტყუ - ილ - სა ჰე
she - mo - ge - qre - ba su qvel - gan i - t'qvis t'qu - il - sa t'qu - il - sa he

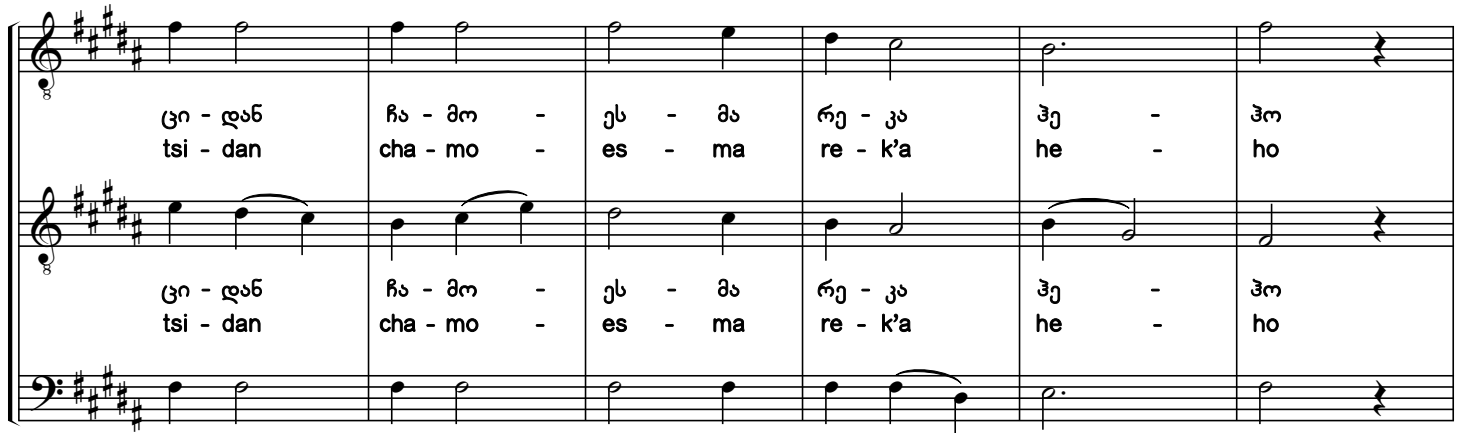
I choir ¹⁾ II choir

ვახ - ტანგ მე - ფე ღმერთს უ - ყვარ - და ჰე - ჰო!
vakh - t'ang me - pe ghmerts u - qvar - da he - ho!

ვახ - ტანგ მე - ფე ღმერთს უ - ყვარ - და ჰე - ჰო!
vakh - t'ang me - pe ghmerts u - qvar - da he - ho!

1) აქედან გუნდების რიგითობა ჩვენი აღნიშნულია, ხელნაწერში არაა.

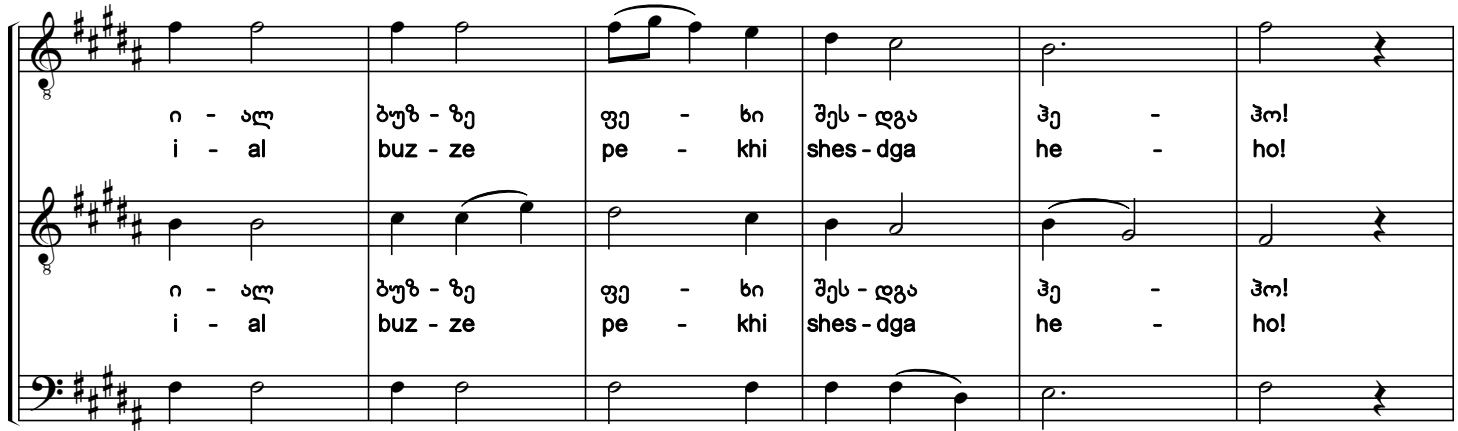
II choir

ც - დან ჩა - მო - ეს - მა რე - კა ჰე - ჰო
tsi - dan cha - mo - es - ma re - k'a he - ho

ც - დან ჩა - მო - ეს - მა რე - კა ჰე - ჰო
tsi - dan cha - mo - es - ma re - k'a he - ho

I choir

ი - ალ ბუზ - ზე ფე - ხი შეს - დგა ჰე - ჰო!
i - al buz - ze pe - khi shes - dga he - ho!

ი - ალ ბუზ - ზე ფე - ხი შეს - დგა ჰე - ჰო!
i - al buz - ze pe - khi shes - dga he - ho!

II choir

დიდ - მა მთებ - მა შექ - მნეს დრე - კა ჰე - ჰო!
did - ma mteb - ma shek - mnes dre - k'a he - ho!

დიდ - მა მთებ - მა შექ - მნეს დრე - კა ჰე - ჰო!
did - ma mteb - ma shek - mnes dre - k'a he - ho!

ისემც რა უთხრა ჭკუასა,
თუ გავს ის ცულის ყუასა,
მარტო საბეგვათ თუ ვარგა,
იტყვის გაჭრაზე უარსა.

კაცსა საფანელ ჭკუისას
ექნეს ფხა ცულის ყუისა,
სადაც კი შემოგეყრება,
სუ ყველგან იტყვის ტყუილსა.

ვახტანგ მეფე ღმერთს უყვარდა,
ციდან ჩამოესმა რეკა,
იალბუზზე ფეხი შესდგა,
დიდმა მთებმა შექმნეს ღრეკა.

ამავე კილოზე:

ზეღდულებს ქალი ვნახევი:
დაკენკილი, კუზიანი,
ვნახე, მაგრამ არ დავძრახე,
რადგან ვიყავ ბრუტიანი.

ავსა კაცსა ავი სიტყვა
ურჩევნია სულსა-გულსა,
ჩვენს ბატონსა მუქთად ჭამა,
ძალლი მიაკვდება სულსა!

და სხვა

isemts ra utkhra ch'k'uasa,
tu gavs is tsulis quasa,
mart'o sabegvat tu varga,
it'qvis gach'raze uarsa.

k'atssa sapanel ch'k'uisas
eknes pkha tsulis quisa,
sadats k'i shemogeqreba,
su qvelgan it'qvis t'quilsa.

vakht'ang mepe ghmerts uqvarda,
tsidan chamoessa rek'a,
ialbuzze pekhi shesdga,
didma mtebma shekmnes drek'a.

amave k'iloze:

zeghdulets kali vnakhevi:
dak'enk'ili, k'uziani,
vnakhe, magram ar davdzrakhe,
radgan viqav brut'iani.

avsas k'atssa avi sit'qva
urchevnia sulsa-gulsa,
chvens bat'onsa muktad ch'ama,
dzaghli miak'vdeba sulsa!

65. ნუ (და) ნუ მოჰკლავ ვაჟკაცსა
Nu (da) nu mohk'lav vazhk'atssa

I choir II choir

კაც - სა
k'ats - sa

ვაჟ - კაც -
vazh - k'ats -

სა!
sa!

ჰე
he

1. ნუ (და) ნუ მოჰ - კლავ ვაჟ - კაც - სა ვაჟ - კაც - სა!
1. nu (da) nu moh - k'lav vazh - k'ats - sa vazh - k'ats - sa!

ჰე
he

ლებ მზე - სა - ო მზე - სა - ო
leb mze - sa - o mze - sa - o

ნუ და - უ - ბნე - ლებ მზე - სა - ო მზე - სა - ო
nu da - u - bne - leb mze - sa - o mze - sa - o

I choir II choir

კარ - სა სახლ - კარ - სა
k'ar - sa sakhl - k'ar - sa

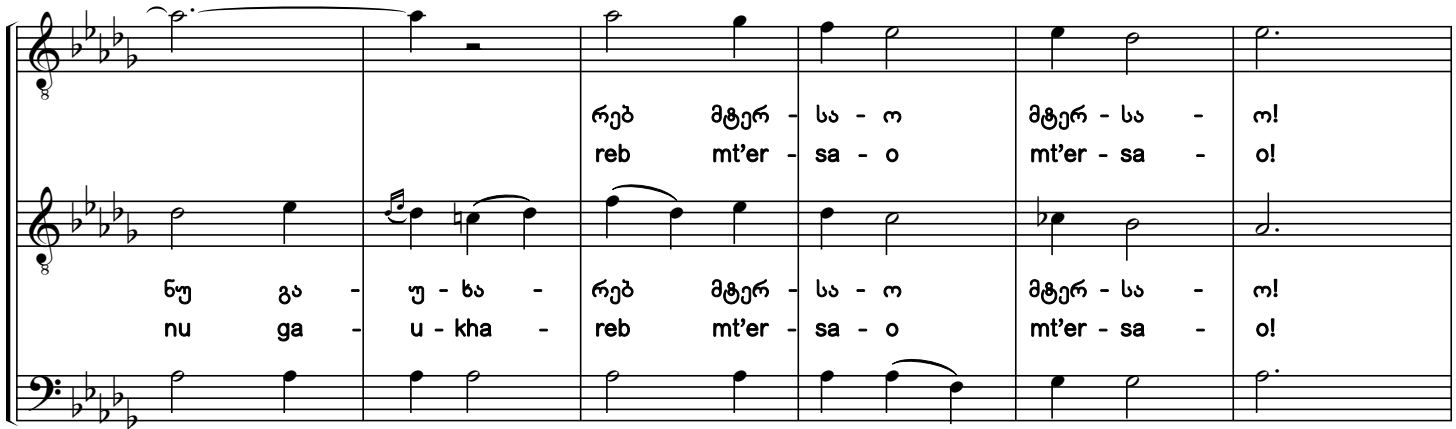
სა
sa

ჰე
he

ნუ გა - უ - ო - ხრებ სახლ - კარ - სა სახლ - კარ - სა
nu ga - u - o - khreb sakhl - k'ar - sa sakhl - k'ar - sa

სა
sa

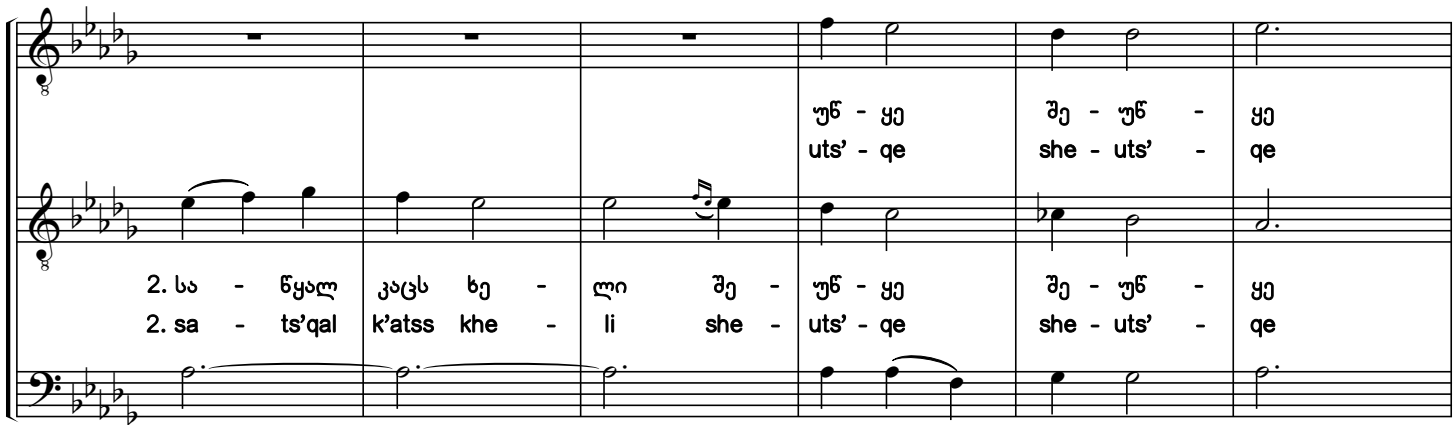
ჰე ჰე
he he

რებ მტერ - სა - ო მტერ - სა - ო!
reb mt'er - sa - o mt'er - sa - o!

ნუ გა - უ - ხა - რებ მტერ - სა - ო მტერ - სა - ო!
nu ga - u - kha - reb mt'er - sa - o mt'er - sa - o!

I choir

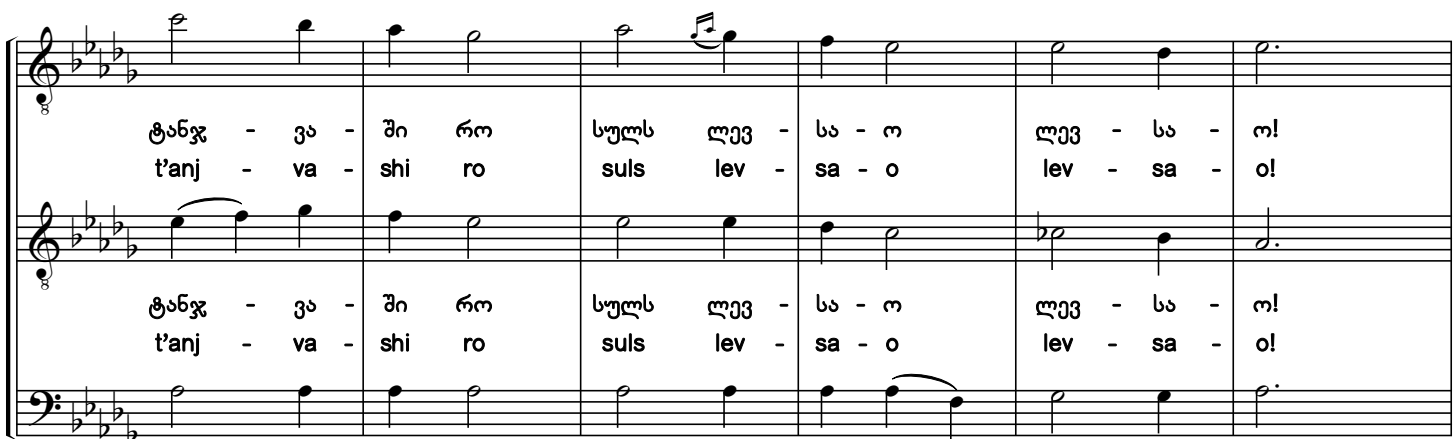

უნ - ყე შე - უნ - ყე
uts' - qe she - uts' - qe

2. სა - წყალ კაცს ხე - ლი შე - უნ - ყე შე - უნ - ყე
2. sa - ts'qal k'atss khe - li she - uts' - qe she - uts' - qe

ჰე
he

II choir

ტანჯ - ვა - ში რო სულს ლევ - სა - ო ლევ - სა - ო!
t'anj - va - shi ro suls lev - sa - o lev - sa - o!

ტანჯ - ვა - ში რო სულს ლევ - სა - ო ლევ - სა - ო!
t'anj - va - shi ro suls lev - sa - o lev - sa - o!

I choir

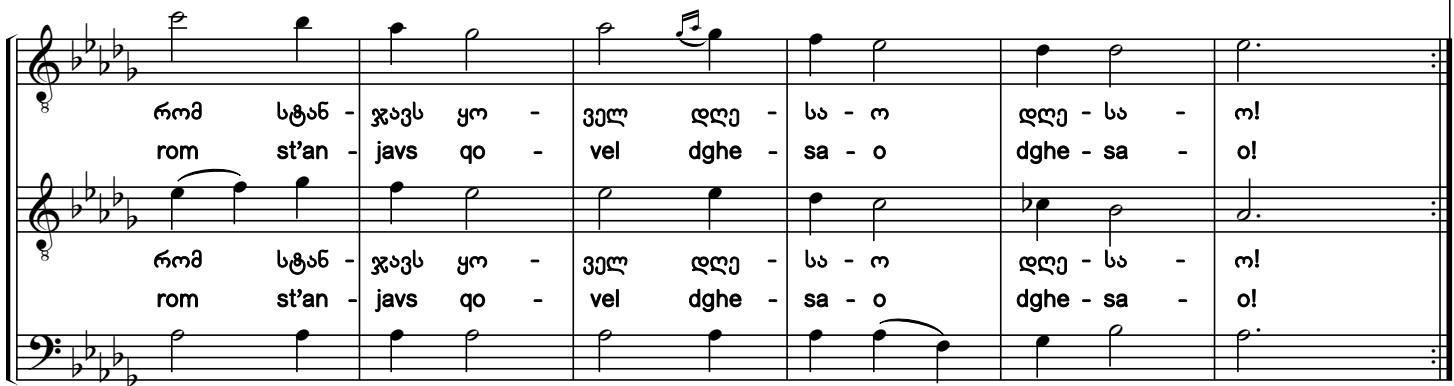

მო - ა - შო - რე ა - შო - რე
mo - a - sho - re a - sho - re

დუ - შმა - ნი ჩა - მო - ა - შო - რე ა - შო - რე
du - shma - ni cha - mo - a - sho - re a - sho - re

II choir

1-2. 3-4.

რომ სტან - ჯავს ყო - ველ დღე - სა - ო დღე - სა - ო!
rom st'an - javs qo - vel dghe - sa - o dghe - sa - o!

რომ სტან - ჯავს ყო - ველ დღე - სა - ო დღე - სა - ო!
rom st'an - javs qo - vel dghe - sa - o dghe - sa - o!

1. ნუ (და) ნუ მოჰკლავ ვაჟკაცსა,
ნუ დაუბნელებ მზესაო,
ნუ გაუოხრებ სახლ-კარსა,
ნუ გაუხარებ მტერსაო.
2. სანყალ კაცს ხელი შეუწყე,
ტანჯვაში რო სულს ლევსაო,
დუშმანი ჩამოაშორე,
რომ სტანჯავს ყოველ დღესაო.
3. დამშვიდებული მოგიხდი
ზედაშეს ლალის ფერსაო,
დაგიკლავ დუმიან თოხლსა,
ზედ გიორგობა დღესაო.
4. ვენაცვა გლეხის მარჯვენას,
ნიშა-ნიკორას ქედსაო,
ცის ნამსა, მზესა, მთვარესა,
მოსავალს მშვენერსაო.

1. nu (da) nu mohk'lav vazhk'atssa,
nu daubneleb mzesao,
nu gauokhreb sakhl-k'arsa,
nu gaukhareb mt'ersao.
2. sats'qal k'atss kheli sheuts'qe,
t'anjvashi ro suls levsao,
dushmani chamoashore,
rom st'anjav qovel dghesao.
3. damshvidebuli mogikhdi
zedashes lalis persao,
dagik'lav dumian tokhlsa,
zed giorgoba dghesao.
4. venatsva glekhis marjvenas,
nisha-nik'oras kedsao,
tsis namsa, mzesas, mtvaresa,
mosavals mshveniersao.

66. ფაფრის ხევო Papris khevo

შეკავებით - Moderato

I group of soloists

და - ლო - ცვი - ლო
da - lo - tsvi - lo

1. ფა - ფრის ხე - ვო
1. pa - pris khe - vo

და - ლო - ცვი - ლო
da - lo - tsvi - lo

Bass

II group of soloists

ვა - რა - ლი ვა - რი ვა - რა - ლე ჰე
va - ra - li va - ri va - ra - le he

ვა - რა - ლი ვა - რი ვა - რა - ლე
va - ra - li va - ri va - ra - le

თა - ვი მო - გაქვს
ta - vi mo - gakvs

რქა - წი - თე - ლით თა - ვი მო - გაქვს
rka - ts'i - te - lit ta - vi mo - gakvs

ვ ა - რ ა - ლ ი ვ ა - რ ი ვ ა - რ ა - ლ ე
va - ra - li va - ri va - ra - le

ვ ა - რ ა - ლ ი ვ ა - რ ი ვ ა - რ ა - ლ ე
va - ra - li va - ri va - ra - le

I group...

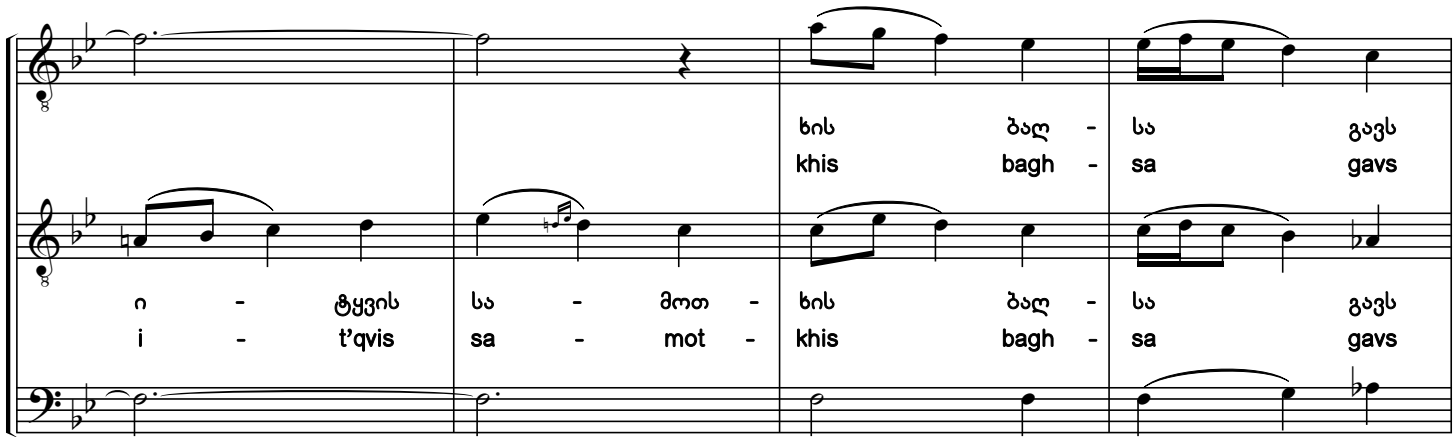
ვინც კი გნა - ხავს და - ხუნძ - ლუ - სა
vints k'i gna - khavs da - khundz - lu - sa

და - ხუნძ - ლუ - სა
da - khundz - lu - sa

II group...

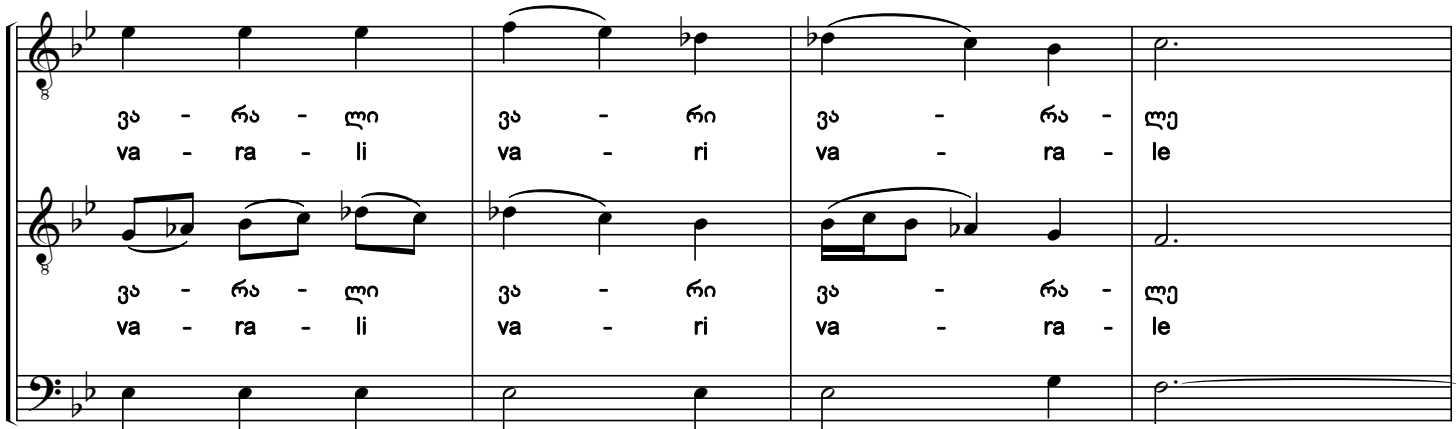
ვ ა - რ ა - ლ ი ვ ა - რ ი ვ ა - რ ა - ლ ე ჰე
va - ra - li va - ri va - ra - le he

ვ ა - რ ა - ლ ი ვ ა - რ ი ვ ა - რ ა - ლ ე
va - ra - li va - ri va - ra - le

ხის ბაღ - სა გავს
khis bagh - sa gavs

ი - ტყვის სა - მოთ - ხის ბაღ - სა გავს
i - t'qvis sa - mot - khis bagh - sa gavs

ვა - რა - ლი ვა - რი ვა - რა - ლე
va - ra - li va - ri va - ra - le

ვა - რა - ლი ვა - რი ვა - რა - ლე
va - ra - li va - ri va - ra - le

I group...

რუ - ლი ღვი - ნო
ru - li ghvi - no

2. მის - გან და - წუ - რუ - ლი ღვი - ნო
2. mis - gan da - ts'u - ru - li ghvi - no

II group...

ვა - რა - ლი ვა - რი ვა - რა - ლე ჰე
 va - ra - li va - ri va - ra - le he

ვა - რა - ლი ვა - რი ვა - რა - ლე
 va - ra - li va - ri va - ra - le

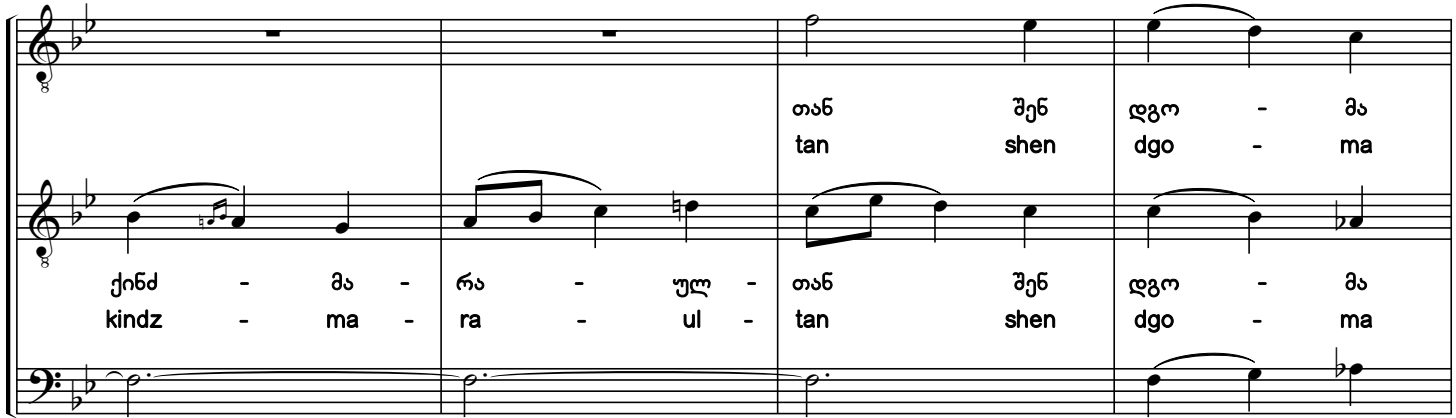
მე - პე - საც კი ე - კად - რე - ბა
 me - pe - sats k'i e - k'ad - re - ba

მე - პე - საც კი ე - კად - რე - ბა
 me - pe - sats k'i e - k'ad - re - ba

ვა - რა - ლი ვა - რი ვა - რა - ლე
 va - ra - li va - ri va - ra - le

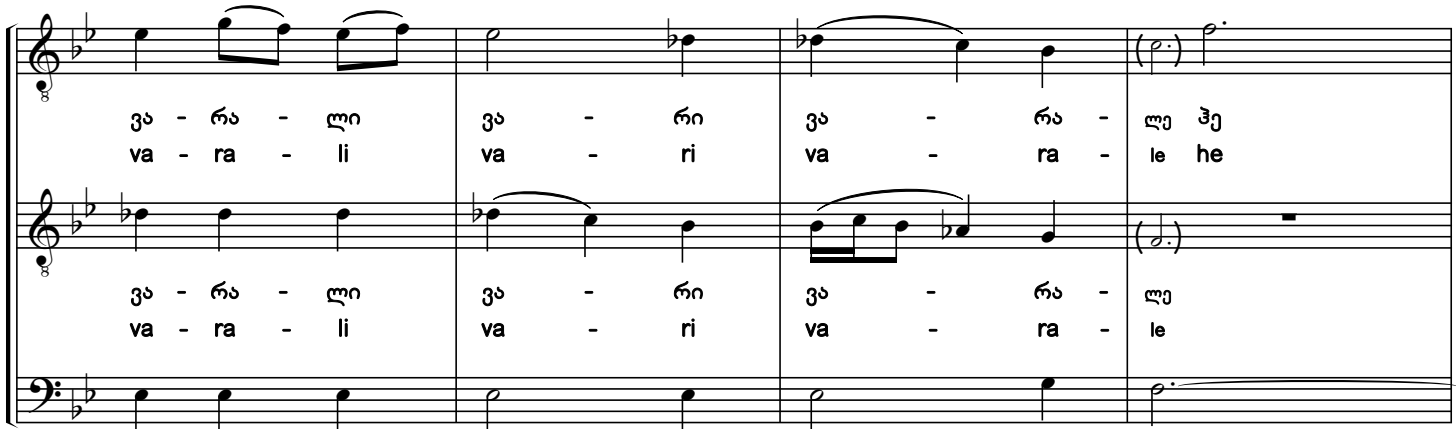
ვა - რა - ლი ვა - რი ვა - რა - ლე
 va - ra - li va - ri va - ra - le

I group...

თან შენ დგო - მა
 tan shen dgo - ma
 ქინძ - მა - რა - ულ - თან შენ დგო - მა
 kindz - ma - ra - ul - tan shen dgo - ma

II group...

ვა - რა - ლი ვა - რი ვა - რა - ლე ჰე
 va - ra - li va - ri va - ra - le he
 ვა - რა - ლი ვა - რი ვა - რა - ლე
 va - ra - li va - ri va - ra - le

ა - რა დროს არ გე - კად - რე - ბა
 a - ra dros ar ge - k'ad - re - ba
 ა - რა დროს არ გე - კად - რე - ბა
 a - ra dros ar ge - k'ad - re - ba

I-II groups of soloists together

p o c o a p o c o r a l l e n t a n d o

ვ ა - რ ა - ლ ი ვ ა - რ ი ვ ა - რ ა - ლ ე .
va - ra - li va - ri va - ra - le .

ვ ა - რ ა - ლ ი ვ ა - რ ი ვ ა - რ ა - ლ ე .
va - ra - li va - ri va - ra - le .

1. ფაფრის ხევი, დალოცვილო,
რქანითელით თავი მოგაქვს,
ვინც კი გნახავს დახუნძლულსა
იტყვის, სამოთხის ბაღსა გავს.

2. მისგან დაწურული ღვინო
მეფესაც კი ეკადრება,
ქინძმარაულთან შენ დგომა
არა დროს არ გეკადრება.

3. ფაფრის ხევი, კახის თვალო,
უნდა ნექტარს შეგადარო,
დედის ძუძუსავით შემრგო,
უკვდავების წყარო ხარო.

4. გაივსე და გაიზარდე,
გაიბადრე ვითა მთვარე,
ქინძმარაულს ნუ გაჰკიცხავ
და ძმასავით შეიყვარე.

1. papris khevo, dalotsvilo,
rkats'itelit tavi mogakvs,
vints k'i gnakhavs dakhundzuls
it'qvis, samotkhis baghsa gavs.

2. misgan dats'uruli ghvino
mepesats k'i ek'adreba,
kindzmaraultan shen dgoma
ara dros ar gek'adreba.

3. papris khevo, k'akhis tvalo,
unda nekt'ars shegadaro,
dedis dzudzusavit shemrgo,
uk'vdavebis ts'qaro kharo.

4. gaivse da gaizarde,
gaibadre vita mtvare,
kindzmarauls nu gahk'itskhav
da dzmasavit sheiqvare.

67. ნეფე-დედოფალს ულხინოთ Nepe-Dedopals ulkhinot

შეკავებით - Moderato

I choir

ჰეი!
hei!

ნე - ფე - დე -
ne - pe - de -

II choir

ჰეი!
hei!

ნე - ფე - დე - დო-ფალს
ne - pe - de - do - pals

ულ - ხი - ნოთ
ul - khi - not

Bass

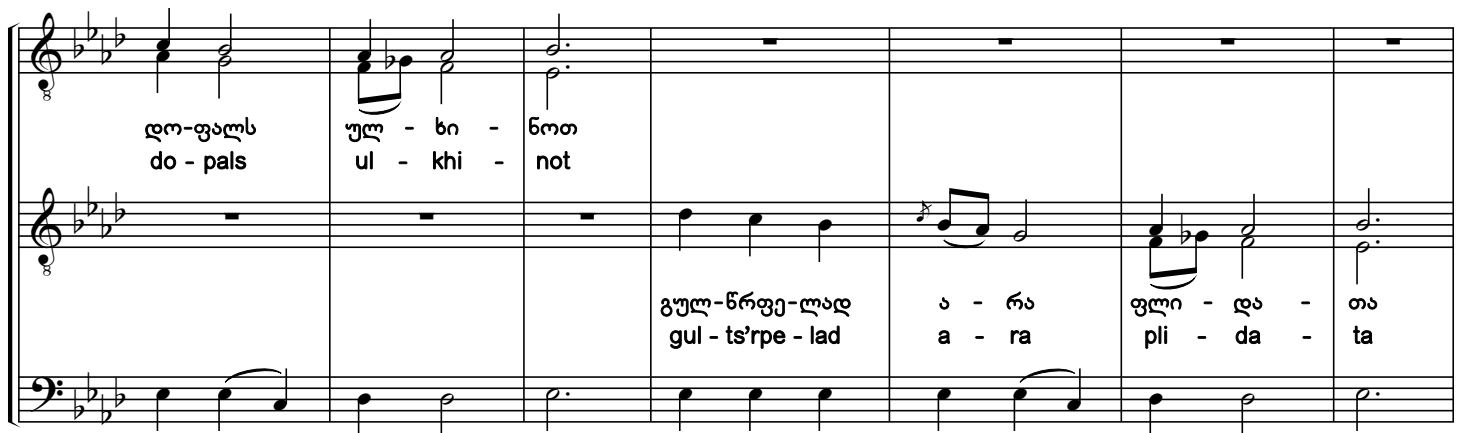
დო-ფალს
do - pals

ულ - ხი - ნოთ
ul - khi - not

გულ-წრფე-ლად
gul - ts'rpe - lad

ა - რა
a - ra

ფლი - და - თა
pli - da - ta

გულ - წრფე - ლად
gul - ts'rpe - lad

ა - რა
a - ra

ფლი - და - თა
pli - da - ta

მა - მა - პა - პუ - რი
ma - ma - p'a - p'u - ri

მა - მა - პა - პუ - რი ავ - ჯაგ - ნოთ
ma - ma - p'a - p'u - ri av - jag - not

ავ - ჯაგ - ნოთ ა - უმღ - ვრე -
av - jag - not a - umgh - vre -

ა - უმღ - ვრე - ვე - ლად წმინ - და - და.
a - umgh - vre - ve - lad ts'min - da - da.

- ვე - ლად წმინ - და - და ა - უმღ - ვრე - ვე - ლად წმინ - და - და.
- ve - lad ts'min - da - da a - umgh - vre - ve - lad ts'min - da - da.

ნეფე-დედოფალს ულხინოთ,
გულწრფელად, არა ფლიდათა,
მამაპაპური ავჯაგნოთ
აუმღვრეველად, წმინდადა.

nepedepals ulkhinot,
gults'rpelad, ara plidata,
mamap'ap'uri avjagnot
aumghvrelad, ts'mindada.

ნეფე-დედოფალს ეს დღენი
სულ მუდამ ჰქონდეთ ლხინადა,
ჩვენ კილო გავაარნადოთ,
არ გავხდეთ გასაკილადა.

nepedepals es dgheni
sul mudam hkondet lkhinada,
chven k'ilo gavaarnadot,
ar gavkhdet gasak'ilada.

68. სათარეშო Sataresho

მარშისებურად - Tempo di marcia

First system of the musical score. It consists of three staves: a vocal line (treble clef), a piano accompaniment line (treble clef), and a bass line (bass clef). The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The lyrics are written below the piano accompaniment line.

Lyrics:
 ჰე - - ი
 he - - i
 ჰე 1. ქვე - ნა, ქვე - ნა ქარ - მა წე - ლი დამ - წვა ზე - ნამ, ზე - ნამ და - მი -
 he 1. kve - na, kve - na kar - ma ts'e - li dam - ts'va ze - nam, ze - nam da - mi -

ჰე!
he!

Second system of the musical score. It consists of three staves: a vocal line (treble clef), a piano accompaniment line (treble clef), and a bass line (bass clef). The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The lyrics are written below the piano accompaniment line.

Lyrics:
 ბრმა - ვა თვა - ლი თა - რეშ - მა თუ არ გა - დაგვ - წვა
 brma - va tva - li ta - resh - ma tu ar ga - dagv - ts'va
 ბრმა - ვა თვა - ლი ჰე თა - რეშ - მა თუ არ გა - დაგვ - წვა
 brma - va tva - li he ta - resh - ma tu ar ga - dagv - ts'va

ჰეი და ჰე
hei da he

Third system of the musical score. It consists of three staves: a vocal line (treble clef), a piano accompaniment line (treble clef), and a bass line (bass clef). The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The lyrics are written below the piano accompaniment line.

Lyrics:
 წელს კარ - გი გვაქვს მო - სა - ვა - ლი ა - რუ - ნა - ნო თა - რეშ - მა თუ
 ts'els k'ar - gi gvakvs mo - sa - va - li a - ru - na - no ta - resh - ma tu
 წელს კარ - გი გვაქვს მო - სა - ვა - ლი ჰე თა - რეშ - მა თუ
 ts'els k'ar - gi gvakvs mo - sa - va - li he ta - resh - ma tu

არ გა - დაგვ - წვა წელს კარ - გი - ა მო - სა - ვა - ლი.
ar ga - dagv - ts'va ts'els k'ar - gi - a mo - sa - va - li.

არ გა - დაგვ - წვა წელს კარ - გი - ა მო - სა - ვა - ლი.
ar ga - dagv - ts'va ts'els k'ar - gi - a mo - sa - va - li.

ჰე მო - სა - ვა - ლი.
he mo - sa - va - li.

ჰეი ა - ბა და - ნა - ხვისს გა - ხე - დე ხომ არ ხომ არ ა - დის
hei a - ba da - na - khviss ga - khe - de khom ar khom ar a - dis

ჰე გა ხე - დე ჰე
he ga khe - de he

ცე - ცხლის ა - ლი რომ ურ - ჯუ - ლოს წინ და უხვ - დეთ
tse - tskhlis a - li rom ur - ju - los ts'in da - ukhv - det

ცე - ცხლის ა - ლი ჰე რომ ურ - ჯუ - ლოს წინ და - უხვ - დეთ
tse - tskhlis a - li he rom ur - ju - los ts'in da - ukhv - det

ა - ლი ჰე
a - li he

ა - უ - წე - წოთ გზა და - კვა - ლი ა-რუ-ნა - ნო რომ ურ - ჯუ - ლოს
a - u - ts'e - ts'ot gza da - k'va - li a - ru - na - no rom ur - ju - los

ა - უ - წე - წოთ გზა და - კვა - ლი ჰე რომ ურ - ჯუ - ლოს
a - u - ts'e - ts'ot gza da - k'va - li he rom ur - ju - los

1. 2. 3. 4.

წინ და-უხვ - დეთ ა - უ - წე - წოთ გზა და კვა - ლი.
ts'in da ukhv - det a - u - ts'e - ts'ot gza da k'va - li.

წინ და უხვ - დეთ ა - უ - წე - წოთ გზა და კვა - ლი.
ts'in da ukhv - det a - u - ts'e - ts'ot gza da k'va - li.

ჰე გზა და კვა - ლი.
he gza da k'va - li.

1. ქვენა ქარმა წელი დამწვა,
ზენამ დამიბრმავა თვალი,
თარეშმა თუ არ გადაგვენა,
წელს კარგი გვაქვს მოსავალი.
2. აბა დანახვისს გახედე,
ხომ არ აღის ცეცხლის ალი,
რომ ურჯულოს წინ დაუხვდეთ,
აუნწოთ გზა და კვალი.
3. საფლავში არ შევარყიოთ
ჩვენი მამა-პაპის ძვალი,
სამშობლოს წინ მოვიხადოთ
ქართველებმა ჩვენი ვალი.
4. ქვენა ქარმა წელი დამწვა,
ზენა მწვავს და მხრუკავს თვალსა,
ჩვენ გინდაც რომ ომში გავწყდეთ,
გზას გაუკვლევთ მომავალსა.

1. kvena karma ts'eli damts'va,
zenam damibrmava tvali,
tareshma tu ar gadagvts'va,
ts'els k'argi gvakvs mosavali.
2. aba danakhviss gakhede,
khom ar adis tsetskhlis ali,
rom urjulos ts'in daukhvdet,
auts'ets'ot gza da k'vali.
3. saplavshi ar shevarqiot
chveni mama-p'ap'is dzvali,
samshoblos ts'in movikhadot
kartvelebma chveni vali.
4. kvena karma ts'eli damts'va,
zena mts'avavs da mkhruk'avsv tvalsa,
chven gindats rom omshi gavts'qdet,
gzas gaukvlevt momavalsa.

69. ვარალი ვარხალაღე Varali varkhalale

შეკავებით - Moderato

Soloist

ვა - რა - ლა - ლი ვარ - ხა - ლა - ლე
va - ra - la - li var - kha - la - le

ჰე
he

ჰე
he

Bass

არ - ხა - ლა - ლე ჰა - ი ვა - რა - ლა - ლი ვარ - ხა - ლა - ლა - ლე
ar - kha - la - le ha - i va - ra - la - li var - kha - la - la - le

Bass

I soloist

ჰე ჰე ჰე - რი ჰე - რი - ო
he he he - ri he - ri - o

ჰე ჰე ჰე
he he he

II soloist I soloist II soloist

ჰე - რი ჰე - რი - ო ჰე - რი ჰე - რი - ო ჰე - რი ჰე - რი - ო
he - ri he - ri - o he - ri he - ri - o he - ri he - ri - o

ჰე ო ჰე ო ჰე ო
he o he o he o

70. მიუსვ-მოუსვი

მუშური

Miusv-mousvi

ზომიერად - Moderato

I soloist

ვა - რუ - ლა - ლო ვარ - ხა - ლა - ლო შო
va - ru - la - lo var - kha - la - lo ho

Bass

შო
ho

II soloist

ა ე
a e

I soloist

ვა - რუ - ლა - ლო
va - ru - la - lo

II soloist

ვარ - ხა - ლა - ლო შო შე ლა - ლო ლა - ლო
var - kha - la - lo ho he la - lo la - lo

შე
he

5

I soloist

ე
e

ვა - რუ - ლა - ლო ვარ - ხა - ლა - ლო შო
va - ru - la - lo var - kha - la - lo ho

II soloist

ვა - რა - ლო ვარ - ხა - ლა - ლო ჰეი
va - ra - lo var - kha - la - lo hei

ჰეი
hei

ვა - რა - ლი ვა - რა - ლა - ლო მი - უსვ - მო - უ -
va - ra - li va - ra - la - lo mi - usv - mo - u -

ვა - რა - ლი ვა - რა - ლა - ლო ჰეი
va - ra - li va - ra - la - lo he

სვი კუდ - სა - ო ჰეი ვა - რა - ლო ვა - რა - ლა - ლო
svi k'ud - sa - o hei va - ra - lo va - ra - la - lo

ჰეი
hei

ვა - რა - ლო
va - ra - lo

ვა - რა -
va - ra -

ლა - ლო
la - lo

ბა - ტო - ნი მოგვ - ცემს ფულ - სა - ო ჰეი ვა - რა - ლი
ba - t'o - ni mogv - tsems pul - sa - o hei va - ra - li

ჰეი
he

ჰეი
hei

ვა - რა - ლი
va - ra - li

ვა - რა - ლა - ლო მოგვ - ცემს და ი - სევ წა - გვართ - მევს ჰეი
va - ra - la - lo mogv-tsems da i - sev ts'a - gvalt - mevs hei

ვა - რა - ლა - ლო
va - ra - la - lo

ჰეი
he

ჰეი
hei

ვა - რა - ლი ვა - რა - ლა - ლე ნუ და - გვაკლ - დე - ბა გულ -
va - ra - li va - ra - la - le nu da - gvak'i - de - ba gul -

r a l l e n t a n d o

სა - ო ჰეი ვა - რა - ლი ვა - რა - ლა - ლე ჰეი.
sa - o hei va - ra - li va - ra - la - le hei.

მიუსვმოუსვი კუდსაო,
ბატონი მოგვცემს ფულსაო,
მოგვცემს და ისევ წაგვართმევს,
ნუ დაგვაკლდება გულსაო.

miusvmousvi k'udsao,
bat'oni mogvtsems pulsao,
mogvtsems da isev ts'agvartmevs,
nu dagvak'ldeba gulsao.

71. სამაია Samaia

ზომიერად - Moderato

სა - მა - ი - ას სამ მა - ი - ას უ - მღე - რი - ან გუ - ლით
sa - ma - i - as sam ma - i - as u - mghe - ri - an gu - lit

სა - მა - ი - ას სამ მა - ი - ას უ - მღე - რი - ან გუ - ლით
sa - ma - i - as sam ma - i - as u - mghe - ri - an gu - lit

ნაზ ხე - ლებს ა - არ - ტა - ხე - ბენ ფეხს უს - ვა - ვენ ლულ - ვით
naz khe - lebs a - ar - t'a - khe - ben pekhs us - va - ven lul - vit

ნაზ ხე - ლებს ა - არ - ტა - ხე - ბენ ფეხს უს - ვა - ვენ ლულ - ვით
naz khe - lebs a - ar - t'a - khe - ben pekhs us - va - ven lul - vit

ნაზ ხე - ლებს ა - არ - ტა - ხე - ბენ ფეხს უს - ვა - ვენ ლულ - ვით.
naz khe - lebs a - ar - t'a - khe - ben pekhs us - va - ven lul - vit.

ნაზ ხე - ლებს ა - არ - ტა - ხე - ბენ ფეხს უს - ვა - ვენ ლულ - ვით.
naz khe - lebs a - ar - t'a - khe - ben pekhs us - va - ven lul - vit.

„სამაიას“ სამ მაიას
უმღერებენ გულით;
ხან ხელებს აართახებენ,
ფეხს ხმარობენ ლულვით.

„samaias“ sam maias
umghereben guliit;
khan khelebs aart'akheben,
pekhs khmaroben lulvit.

72. მზისა და მთვარის ჩხუბი Mzisa da Mtvaris chkhubi

შეკავებით - Moderato

First system of the musical score. It consists of three staves: a vocal line (treble clef), a piano accompaniment line (treble clef), and a bass line (bass clef). The key signature has one sharp (F#) and the time signature is 3/4. The lyrics are written below the vocal line.

Lyrics:
 ვა - რა - ლი ვა - რა - ლე
 va - ra - li va - ra - le
 ვა - რა - ლა - ლი ვა - რა - ლა - ლე ვა - რა - ლი ვა - რა - ლე
 va - ra - la - li va - ra - la - le va - ra - li va - ra - le

Second system of the musical score. It consists of three staves: a vocal line (treble clef), a piano accompaniment line (treble clef), and a bass line (bass clef). The key signature has one sharp (F#) and the time signature is 3/4. The lyrics are written below the vocal line.

Lyrics:
 ვა - რა - ლა - ლი ვა - რა - ლა - ლე ვა - რა - ლე
 va - ra - la - li va - ra - la - le va - ra - le
 ვა - რა - ლა - ლე რამ - დე - ნი ხა - ნი - ა გი - თელი ვა - რა - ლა - ლი ვა - რა - ლა - ლე ვა - რა - ლე
 va - ra - la - le ram - de - ni kha - ni - a gi - tvli va - ra - la - li va - ra - la - le va - ra - le

Third system of the musical score. It consists of three staves: a vocal line (treble clef), a piano accompaniment line (treble clef), and a bass line (bass clef). The key signature has one sharp (F#) and the time signature is 3/4. The lyrics are written below the vocal line.

Lyrics:
 ვა - რა - ლი ვა - რა - ლე
 va - ra - li va - ra - le
 ვა - რა - ლა - ლე რას და - ხე - ტი - ა - ლეზ ღა - მე ვა - რა - ლი ვა - რა - ლე
 va - ra - la - le ras da - khe - t'i - a - leb gha - me va - ra - li va - ra - le

რას და - ხე - ტი - ა - ლებ ლა - მე თუ შენ კარ - გი სუ - ლი - სა ხარ
ras da - khe - t'i - a - leb gha - me tu shen k'ar - gi su - li - sa khar

რამ - დე - ნი ხა - ნი - ა გი - თვლი რას და - ხე - ტი - ა - ლებ ლა - მე თუ შენ კარ - გი სუ - ლი - სა ხარ
ram - de - ni kha - ni - a gi - tvli ras da - khe - t'i - a - leb gha - me tu shen k'ar - gi su - li - sa khar

თვა - ლი რად და - ა - ხამ - ხა - მე ვა - რა - ლი ვა - რა - ლე ჰე.
tva - li rad da - a - kham - kha - me va - ra - li va - ra - le he.

თვა - ლი რად და - ა - ხამ - ხა - მე ვა - რა - ლი ვა - რა - ლე ჰე.
tva - li rad da - a - kham - kha - me va - ra - li va - ra - le he.

მზე ეუბნება მთვარეს:

რამდენი ხანია გითვლი, რას დახეტილებ ღამე,
თუ შენ კარგი სულისა ხარ, თვალი რად დაახამხამე.

ramdeni khandia gitvli, ras dakhet'ialeb ghame,
tu shen k'argi sulisa khar, tvali rad daakhamkham.

მოიკრიფევი ეგ ქკუა, ნულარა ხარ ეგრე ანცი;
კუზი გამოისწორევი — შეიბრალე გლეხი კაცი!

moik'ripevi eg ch'k'ua, nughara khar egre ants'i;
k'uzi gamoists'orevi — sheibrale glekhi k'atsi!

თორემ გასაქანს არ მოგცემ, მოგცემ წამალს მათრობელას;
ჩემი სხივების სიცხოვლით, გლეხკაცს არ მოვაკლებ შეველას!

torem gasakans ar mogtsem, mogtsem ts'amals matrobelas;
chemi skhivbis sitskhovlit, glekhk'atss ar movak'leb shvelas!

მთვარეპასუხობს:

მიკვირს შენი გაბრაზება, რად არა ხარ ჩემთან ტკბილად;
ისეთი რა დაგიშავე, რომ გაგიხდი გასაკილად?!

mik'virs sheni gabrazeba, rad ara khar chemtan t'k'bilad;
iseti ra dagishave, rom gagikhdi gasak'ilad?!

მე ჩემი დრო-ჟამი ვიცი, ვიცი, თუ რა გავაკეთო;
ზოგს თუ გზასა გავუნათებ, ზოგის უნდა ვაბნელო!

me chemi dro-zhami vitsi, vitsi, tu ra gavak'eto;
zogs tu gzasa gavunateb, zogis unda vabneleto!

შენ ხომ მაინც არ გაგივა ჩემთა ნჩხუბი და ქიშობა,
გირჩევ, კვლავ არ ამინწო ჩვენი ამდენი ხნის ძმობა!

shen khom maints ar gagiva chemta nchkhubi da kishp'oba,
girchev, k'vlav ar amits'ets'o chveni amdeni khnis dzmoba!

73. გუშინ შვიდნი გურჯანელნი Gushin shvidni Gurjanelni

ზომიერად - Moderato

გუ - შინ შვიდ-ნი გურ-ჯა-ნელ-ნი
gu - shin shvid - ni gur - ja - nel - ni

გუ - შინ შვიდ-ნი გურ-ჯა - ნელ - ნი და
gu - shin shvid - ni gur - ja - nel - ni da

გუ - შინ შვი - იდ - ნი გუ - ი - ურ - ჯა - ნელ - ნი და გუ - შინ შვიდ - ნი
gu - shin shvi - id - ni gu - i - ur - ja - nel - ni da gu - shin shvid - ni

გუ - შინ შვი - იდ - ნი გუ - ი - ურ - ჯა - ნელ - ნი და გუ - შინ შვიდ - ნი
gu - shin shvi - id - ni gu - i - ur - ja - nel - ni da gu - shin shvid - ni

გურ - ჯა - ნელ - ნი სა - ნა - დი - როთ ნა - სუ - ლი - ყვენ ო.
gur - ja - nel - ni sa - na - di - rot ts'a - su - li - qvnen o.

გურ - ჯა - ნელ - ნი სა - ნა - დი - როთ ნა - სუ - ლი - ყვენ ო.
gur - ja - nel - ni sa - na - di - rot ts'a - su - li - qvnen o.

გუშინ შვიდნი გურჯანელნი
სანადიროთ წასულიყვნენ.

იქ მოეკლათ თეთრი ტახი,
ხორცი მოემრავლებინათ.

ესროლა ბერმა პაპამა,
ესროლა და მოეკიდა,

ესროლა და მოეკიდა,
ჯიხვი რქით გადმოეკიდა.

gushin shvidni gurjanelni
sanadirot ts'asuliqnen.

ik moek'lat tetri t'akhi,
khorts'i moemravlebinat.

esrola berma p'ap'ama,
esrola da moek'ida,

esrola da moek'ida,
jikhvi rkit gadmoek'ida.

74. ფარინე Parine

შეკავებით - Moderato

	ფა - რი - ნე pa - ri - ne	სულ ფა - რი - ნე sul pa - ri - ne	ფა - რი - ნე pa - ri - ne
ფა - რი - ნე pa - ri - ne	ფა - რი - ნე pa - ri - ne	სულ ფა - რი - ნე sul pa - ri - ne	ფა - რი - ნე pa - ri - ne

ფა - რი - ნე pa - ri - ne	ფა - რი - ნე ბი - ჭო pa - ri - ne bi - ch'o	სულ ფა - რი - ნე sul pa - ri - ne	ფა - რი - ნე pa - ri - ne
ფა - რი - ნე pa - ri - ne	ფა - რი - ნე ბი - ჭო pa - ri - ne bi - ch'o	სულ ფა - რი - ნე sul pa - ri - ne	ფა - რი - ნე pa - ri - ne

ვაჟ - კა - ცი ხარ vazh - k'a - tsi khar	ვით მდევ-გმი - რი vit mdev-gmi - ri	სულ ფა - რი - ნე sul pa - ri - ne	ფა - რი - ნე pa - ri - ne
ვაჟ - კა - ცი ხარ vazh - k'a - tsi khar	ვით მდევ-გმი - რი vit mdev-gmi - ri	სულ ფა - რი - ნე sul pa - ri - ne	ფა - რი - ნე pa - ri - ne

ფა - რი - ნე ფა - რი - ნე ბი - ჭო სულ ფა - რი - ნე ფა - რი - ნე.
pa - ri - ne pa - ri - ne bi - ch'o sul pa - ri - ne pa - ri - ne.

ფა - რი - ნე ფა - რი - ნე ბი - ჭო სულ ფა - რი - ნე ფა - რი - ნე.
pa - ri - ne pa - ri - ne bi - ch'o sul pa - ri - ne pa - ri - ne.

ფარინე, ფარინე, ბიჭო,
სულ ფარინე, ფარინე.
ვაჟკაცი ხარ, ვით მდევე-გმირი,
სულ ფარინე, ფარინე.

parine, parine, bich'o,
sul parine, parine.
vazhk'atsi khar, vit mdev-gmiri,
sul parine, parine.

75. აღარ მწადიან ცხვარშია

Aghar mts'adian tskhvarshia

შეკავებით - Moderato

ა - ლარ მწა - დი - ან ცხვარ - ში - ა
a - ghar mts'a - di - an tskhvar - shi - a

ა - ლარ მწა - დი - ან ცხვარ - ში - ა
a - ghar mts'a - di - an tskhvar - shi - a

ა - ლარ მწა - დი - ან ცხვარ - ში - ა
a - ghar mts'a - di - an tskhvar - shi - a

ნე - ტა - ვი დამ - სვა ში - ნა - ო
ne - t'a - vi dam - sva shi - na - o

ნე - ტა - ვი დამ - სვა ში - ნა - ო
ne - t'a - vi dam - sva shi - na - o

ნე - ტა - ვი დამ - სვა ში - ნა - ო
ne - t'a - vi dam - sva shi - na - o

ა - ლარ მწა - დი - ან ცხვარ - ში - ა ნე - ტა - ვი დამ - სვა ში - ნა - ო ჰე.
a - ghar mts'a - di - an tskhvar - shi - a ne - t'a - vi dam - sva shi - na - o he.

ა - ლარ მწა - დი - ან ცხვარ - ში - ა ნე - ტა - ვი დამ - სვა ში - ნა - ო ჰე.
a - ghar mts'a - di - an tskhvar - shi - a ne - t'a - vi dam - sva shi - na - o he.

აღარ მნადიან ცხვარშია,
ნეტავი დამსვა შინაო.

ბატონის სახლის კუთხეში
ნინასთან მომცა ბინაო,

უკან ყინული დამიდონ,
ნაკვერჩხალი კი წინაო.

ცხვარში როცა ვარ, სულ ვფიქრობ,
მალე დავბრუნდე შინაო.

რად მინდა ჩემი სიცოცხლე,
თუ შორს იქნება ნინაო.

aghar mts'adian tskhvarshia,
net'avi damsva shinao.

bat'onis sakhlis k'utkheshi
ninastan momtsa binao,

uk'an qinuli damidon,
nak'verchkhali k'i ts'inao.

tskhvarshi rotsa var, sul vpikrob,
male davbrunde shinao.

rad minda chemi sitsotskhle,
tu shors ikneba ninao.

76. გაფრინდი შავო მერცხალო

ნაღვლიანი სიმღერა

Gaprindi shavo mertskhalo

ზომიერად - Moderato

გა - ფრინ-დი შა - ვო მერ - ცხა - ლო
ga - prin - di sha - vo mer-tskha - lo

გა - ფრინ-დი შა - ვო მერ - ცხა - ლო
ga - prin - di sha - vo mer-tskha - lo

გა - ჰყე ა - ლა - ზნის პირ - სა ო - დე - ლა ო.
ga - hqe a - la - znis p'ir - sa o - de - la o.

გა - ჰყე ა - ლა - ზნის პირ - სა ო - დე - ლა ო.
ga - hqe a - la - znis p'ir - sa o - de - la o.

გაფრინდი შავო მერცხალო,
გაჰყე ალაზნის პირსაო.

gaprindi shavo mertskhalo,
gahqe alaznis p'irsao.

1) შეიძლება შესრულდეს ან ზედა, ან ქვედა შტილებიანი ვარიანტით.

1) Can be sung up or down stem version.

77. ქალო ქალთა მზეო Kalo Kalta mzeo

შეკავებით - Moderato

First system of the musical score. It consists of three staves: a vocal line (treble clef), a piano accompaniment line (treble clef), and a bass line (bass clef). The key signature is one flat (B-flat) and the time signature is 2/4. The lyrics are written below the vocal line.

Lyrics:
 გი - ცნობ ა - თი თვე - ო
 gi - tsnob a - ti tve - o
 ქა - ლო ქალ - თა მზე - ო
 ka - lo kal - ta mze - o
 გი - ცნობ ა - თი თვე - ო
 gi - tsnob a - ti tve - o

Second system of the musical score, continuing from the first. It consists of three staves: a vocal line (treble clef), a piano accompaniment line (treble clef), and a bass line (bass clef). The key signature is one flat (B-flat) and the time signature is 2/4. The lyrics are written below the vocal line.

Lyrics:
 მე - თერ-თმე - ტე და - მი-ბნე-ლე წუ - თი გახ - და დღე - ო
 me - ter - tme - t'e da - mi - bne - le ts'u - ti gakh - da dghe - o
 მე - თერ-თმე - ტე და - მი-ბნე-ლე წუ - თი გახ - და დღე - ო
 me - ter - tme - t'e da - mi - bne - le ts'u - ti gakh - da dghe - o

Third system of the musical score, continuing from the second. It consists of three staves: a vocal line (treble clef), a piano accompaniment line (treble clef), and a bass line (bass clef). The key signature is one flat (B-flat) and the time signature is 2/4. The lyrics are written below the vocal line.

Lyrics:
 მე - თერ-თმე - ტე და - მი-ბნე-ლე წუ - თი გახ - და დღე - ო.
 me - ter - tme - t'e da - mi - bne - le ts'u - ti gakh - da dghe - o.
 მე - თერ-თმე - ტე და - მი-ბნე-ლე წუ - თი გახ - და დღე - ო.
 me - ter - tme - t'e da - mi - bne - le ts'u - ti gakh - da dghe - o.

ქალო, ქალთა მზეო,
გიცნობ ათი თვეო,
მეთერთმეტე დამიბნელე,
ნუთი გახდა ღლეო.

kalo, kalta mzeo,
gitsnob ati tveo,
metertmet'e damibnele,
ts'uti gakhda dgheo.

ქალო, ქალთამზეო!
ამ ჩემს სახეზეო,
ქარაგმაი წაიკითხე,
მაუნყე რიგზეო.

kalo, kaltamzeo!
am chems sakhezeo,
karagmai ts'aik'itkhe,
mauts'qe rigzeo.

ქალო, ქალთამზეო,
განმინათლე ღლეო,
შეხვედრა ნუ დამიზამთრე,
ნუ გამზადეტყვეო!

kalo, kaltamzeo,
ganminatle dgheo,
shekhvedra nu damizamtre,
nu gamkhadet'qveo!

ქალო, ქალთამზეო,
ჩემო გრძნობის მზეო,
რომ მოგიკვდე, რასა ფიქრობ
საიქიოზეო!

kalo, kaltamzeo,
chemo grdznobis mzeo,
rom mogik'vde, rasa pikrob
saikiozeo!

ქალო, ქალთამზეო,
ხედავ, გავხდი ბზეო,
ქარმა რომ შემომიბეროს,
ამისერის ბანზეო.

kalo, kaltamzeo,
khedav, gavkhdi bzeo,
karma rom shemomiberos,
amisvris banzeo.

ქალო, ქალთამზეო,
გიცნობ ათი თვეო,
მეთერთმეტეს ნუ გაიყვან,
მომიდექ გვერდზეო!

kalo, kaltamzeo,
gitsnob ati tveo,
metertmet'es nu gaiqvan,
momidek gverdzeo!

78. ცოლი გამიდიდგულდა

სახუმარო

Tsoli gamididgulda

შეკავებით - Moderato

Musical score for the first system, featuring three staves (treble, vocal, and bass) in 2/4 time. The lyrics are written below the vocal staff.

ცო-ლი გა - მი - დიდ-გულ - და
tso - li ga - mi - did - gul - da

Musical score for the second system, featuring three staves (treble, vocal, and bass) in 2/4 time. The lyrics are written below the vocal staff.

ლივ - რი ლივ-რი ლივ - რი ქა-ლო ლი - ა - ხვო ლი - ა - ხვო ჭე.
liv - ri liv - ri liv - ri ka - lo li - a - khvo li - a - khvo he.

ცოლი გამიდიდგულდა,
ფარჩის კაბას დავპირდი,
ისევ გადმომიბრუნდა.
ეშმაკის ცხენზე შეჯდა,
ისევ გამიდიდგულდა.
ფლოსტები რომ უყიდე,
უცბად გადმომიბრუნდა,
კიდევ გამიდიდგულდა,
აღარ გადმომიბრუნდა.

tsoli gamididgulda,
parchis k'abas davn'irdi,
isev gadmomibrunda.
eshmak'is tskenze shejda,
isev gamididgulda.
plost'ebi rom uqide,
utsbad gadmomibrunda,
k'idev gamididgulda,
aghar gadmomibrunda.

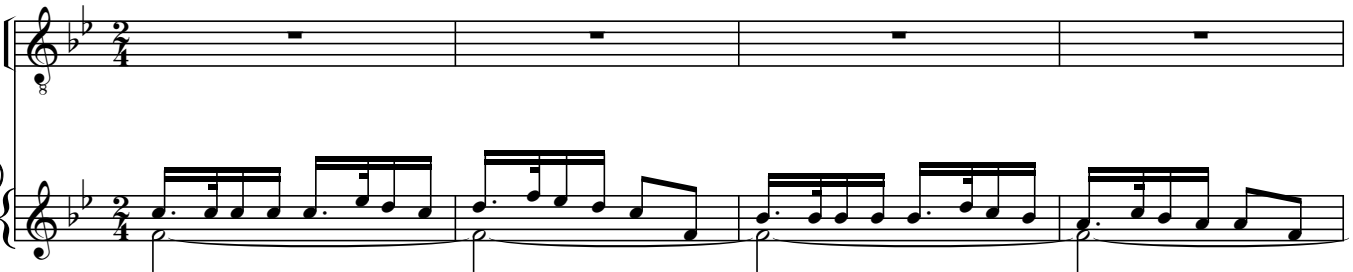
79. საროს დანიშნულზე

საცეკვაო-სახუმარო

Saros danishnulze

მკვირცხლად - Allegro

1)
ბუზიკა
Buzika

I soloist

ხელთ-უ-ბან-ში ა - მო-სუ-ლა ბერ-შუ-ე-თის წყა-რო ა - ბა ერ-თი ვა-თა-მა-შოთ კე - კე-ლა და მა - რო.
khelt - u - ban - shi a - mo - su - la ber - shu - e - tis ts'qa - ro a - ba er - ti va - ta - ma - shot k'e - k'e - la da ma - ro.

II soloist

ხელთუბანში ამოსულა
ბერშუეთის წყარო,
აბა, ერთი ვათამაშოთ
კეკელა და მარო.

kheltubanshi amosula
bershuetis ts'qaro,
aba, erti vatamashot
k'ek'ela da maro.

1) ბუზიკა - მინიატურული ქართული გარმონი.

80. მოდი, აქ დაჯექ, შვილო

(მოხუცის დარიგება)

Modi, ak dajek, shvilo

შეკავებით - Moderato

მოდი აქ დაჯექ, შვილო,
ჩემი სისხლ-ხორცის ნაწილო,
ჯერ ისევ ყმანვილი გეთქმის,
შენთვის სალი სიტყვა მეთქმის;
მაქოსა და შუშანაზე
ცუდი რამ არ გამომეთქმის!
მაქო შუქურვარსკვლავია,
ცის მნათობი, დილის ვარდი;
შუშანა კი ბადრი მთვარე,
ზღვას და ხმელეთს შენაზარდი.

modi ak dajek, shvilo,
chemi siskhl-khortsis nats'ilo,
jer isev qmats'vili getkmis,
shentvis saghi sit'qva metkmis;
makosa da shushanaze
tsudi ram ar gamometkmis!
mako shukurvars'vlavia,
tsis mnatobi, dilis vardi;
shushana k'i badri mtvare,
zghvas da khmelets shenazardi.

81. გასათხოვარი ქალი ვარ Gasatkhovari kali var

შეკავებით - Moderato

მა - და-რე - ბენ სავ - სე მთვა-რეს ჰე
ma - da-re - ben sav - se mtva-res he

გა - სა-თხო-ვა - რი ქა-ლი ვარ ჰე მა - და-რე - ბენ სავ - სე მთვა-რეს ჰე
ga - sa-tkho - va - ri ka - li var he ma - da-re - ben sav - se mtva-res he

ჰე ჰეი და
he hei da

ვერ - ვის შეხვდ - ნენ ამ ჩვენს მხა - რეს ჰე
ver - vis shekhvd - nen am chvens mkha - res he

თურ-მე ჩემ-სა შე - სა - ფერ-სა ჰე ვერ - ვის შეხვდ - ნენ ამ ჩვენს მხა - რეს ჰე
tur - me chem-sa she - sa - per-sa he ver - vis shekhvd - nen am chvens mkha - res he

ჰე ჰეი და
he hei da

ბი - ჭიც ბევ - რი და - მა - ნა - ხვეს ჰე
bi - ch'its bev - ri da - ma - na - khves he

ბევ-რი შუ - ა - კა - ცი მომ - დის ჰე ბი - ჭიც ბევ - რი და - მა - ნა - ხვეს ჰე
bev-ri shu - a - k'a - tsi mom - dis he bi - ch'its bev - ri da - ma - na - khves he

ჰე ჰეი და
he hei da

ბო - ღმა მახრ - ჩობს ი - მათ მნა - ხველს ჰე.
bo - ghma makhr - chobs i - mat mna - khvels he.

თვალ-ში რომ არც - ერ - თი მომ-დის ჰე ბო - ღმა მახრ - ჩობს ი - მათ მნა - ხველს ჰე.
tval - shi rom arts - er - ti mom - dis he bo - ghma makhr - chobs i - mat mna - khvels he.

ჰე ჰეი და
he hei da

გასათხოვარი ქალი ვარ,
მადარებენ სავსე მთვარეს,
თურმე ჩემსა შესაფერსა
ვერვის შეხვდნენ ამ ჩვენს მხარეს.

gasatkhovari kali var,
madareben savse mtvares,
turme chemsa shesapersa
vervis shekhvdnen am chvens mkhares.

ბევრი შუაკაცი მომდის,
ბიჭიც ბევრი დამანახვეს,
თვალში რომ არცერთი მომდის,
ბოღმა მახრჩობს იმათ მნახველს.

bevri shuak'atsi momdis,
bich'its bevri damanakhves,
tvalshi rom artserti momdis,
boghma makhrchobs imat mnakhvels.

ერთმა მაჭანკალმა მითხრა:
სხვების ჭკუას ნუ აჰყვები;
ბედს აიცდენ თავიდანა
და გულის ჯავრს გადაჰყვები!

ertma mach'ank'alma mitkhra:
skhvebis ch'k'uas nu ahqvebi;
beds aitsden tavidana
da gulis javrs gadahqvebi!

დავუჯერე, არ წავაგე,
რაც სთქვა, გულზე დავინერე,
დათას ულუმბაში გავყე,
მასზე ჯვარი დავინერე!

davujere, ar ts'avage,
rats stkva, gulze davits'ere,
datas ulumbashi gavqe,
masze jvari davits'ere!

კახური
ხალხური
სიმღერები

82. მე ახმეტელი გახლავარ Me Akhmet'eli gakhlavar

ზომიერად - Moderato

I choir

ad libitum

1. ნამ-დვი-ლი გა - მო - მე - ლი - ა
1. nam-dvi - li ga - mo - me - li - a

ნარ-წყულს მივ - ყა - ვი ხე - ლი - ო
nar-ts'quls miv - qa - vi khe - li - o

ჰე!
he!

ჰე!
he!

ჰე!
he!

ad libitum *rall.*

შე - უ - ჩვე - ვა - რი ვინც ა - რის
she - u - chve - va - ri vints a - ris

მი - სი საქ - მე - ა ძნე - ლი - ო
mi - si sak - me - a dzne - li - o

შე - უ - ჩვე - ვა - რი ვინც ა - რის
she - u - chve - va - ri vints a - ris

მი - სი საქ - მე - ა ძნე - ლი - ო
mi - si sak - me - a dzne - li - o

a tempo

ჰე - ი ჰეი და არ - ნუ - ნა - ნო
he - i hei da ar - nu - na - no

შე - უ - ჩვე - ვა - რი ვინც ა - რის
she - u - chve - va - ri vints a - ris

ჰე - ი ჰეი და არ - ნუ - ნა - ნო
he - i hei da ar - nu - na - no

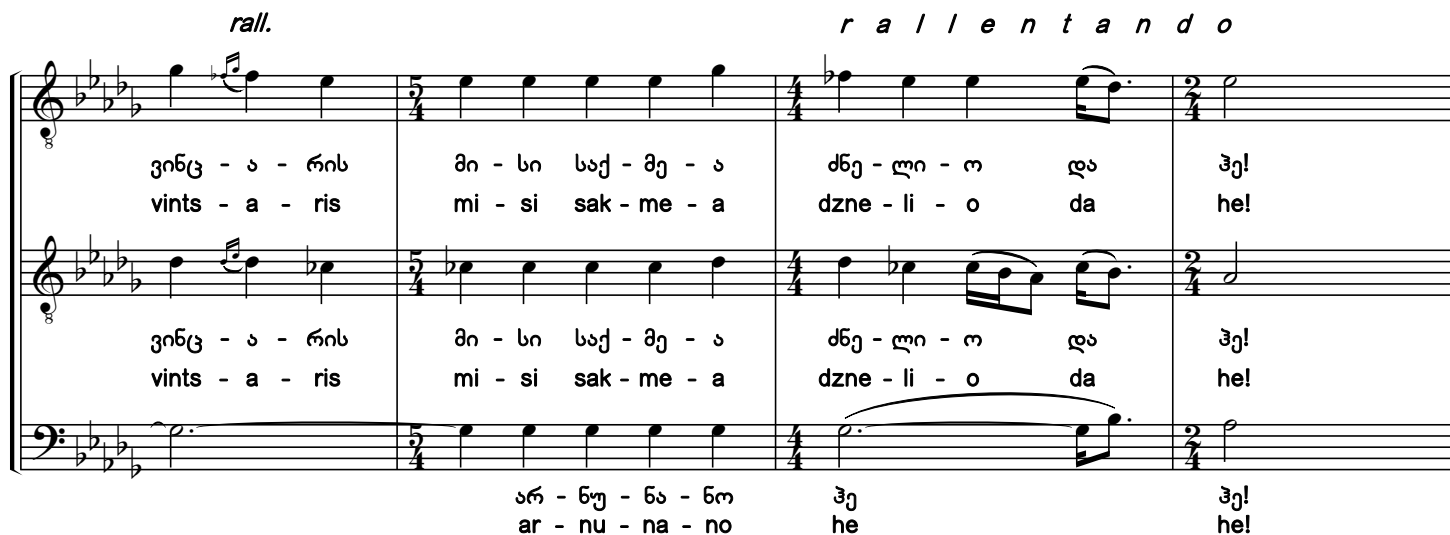
შე - უ - ჩვე - ვა - რი ვინც ა - რის
she - u - chve - va - ri vints a - ris

rall. 5

არ - ნუ - ნა - ნო
ar - nu - na - no

ჰე ჰე ჰე
he he he

rall. *r a l l e n t a n d o*

ვინც - ა - რის მი - სი საე - მე - ა ძნე - ლი - ო და ჰე!

vints - a - ris mi - si sak - me - a dzne - li - o da he!

ვინც - ა - რის მი - სი საე - მე - ა ძნე - ლი - ო და ჰე!

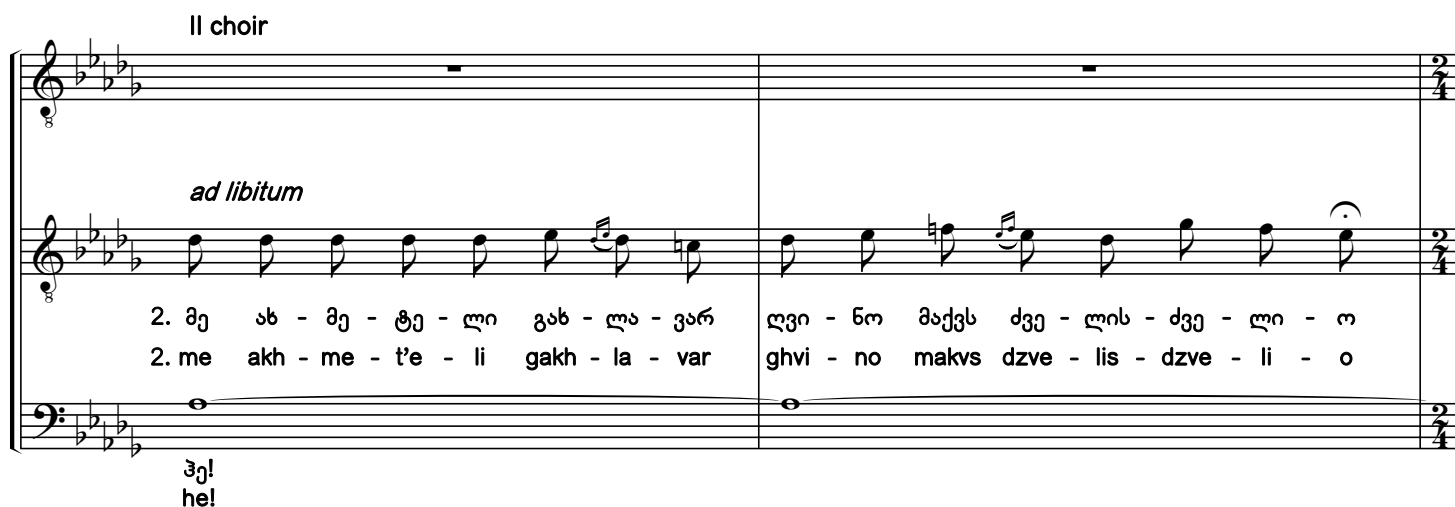
vints - a - ris mi - si sak - me - a dzne - li - o da he!

არ - ნუ - ნა - ნო ჰე ჰე!

ar - nu - na - no he he!

II choir

ad libitum

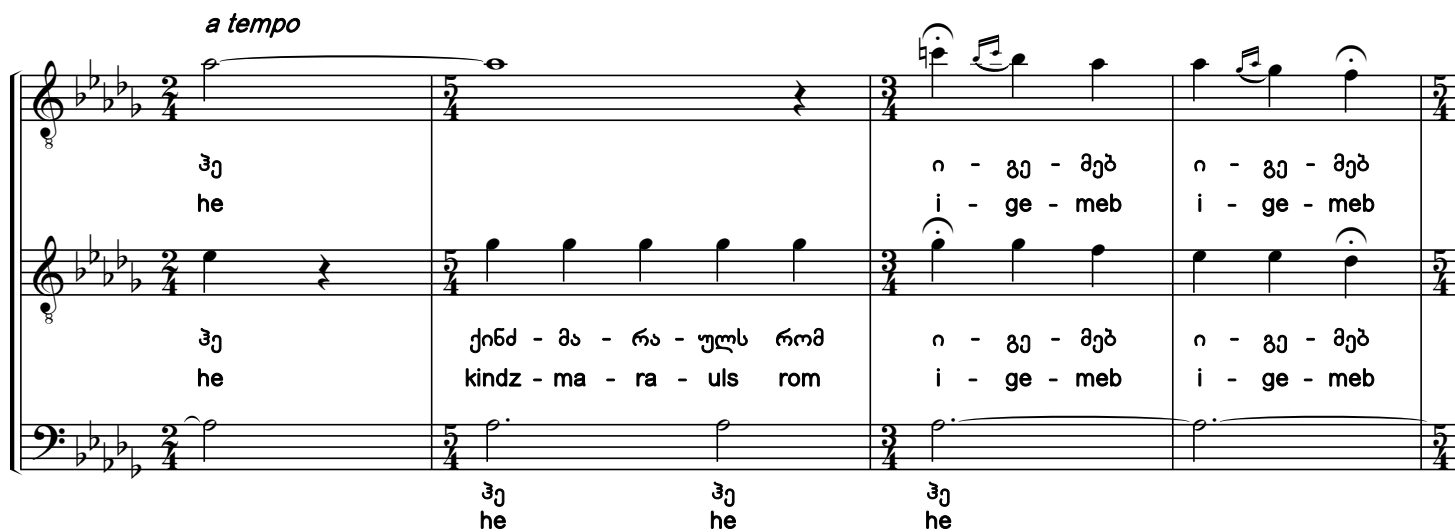
2. მე ახ - მე - ტე - ლი გახ - ლა - ვარ ღვი - ნო მაქვს ძვე - ლის - ძვე - ლი - ო

2. me akh - me - t'e - li gakh - la - var ghvi - no makvs dzve - lis - dzve - li - o

ჰე!

he!

a tempo

ჰე ი - გე - მებ ი - გე - მებ

he i - ge - meb i - ge - meb

ჰე ქინძ - მა - რა - ულს რომ ი - გე - მებ ი - გე - მებ

he kindz - ma - ra - uls rom i - ge - meb i - ge - meb

ჰე ჰე ჰე

he he he

rall.

ნ - ტყვი ჭი - რი - მე შე - ნი - ო ქინძ - მა - რა - ულს რომ ი - გე - მებ
i - t'qvi ch'i - ri - me she - ni - o kindz - ma - ra - uls rom i - ge - meb

ნ - ტყვი ჭი - რი - მე შე - ნი - ო ქინძ - მა - რა - ულს რომ ი - გე - მებ
i - t'qvi ch'i - ri - me she - ni - o kindz - ma - ra - uls rom i - ge - meb

არ - ნუ - ნა - ნო არ - ნა - ნო ჰე ჰე ჰე
ar - nu - na - no ar - na - no he he he

ი - გე - მებ ი - ტყვი ჭი - რი - მე შე - ნი - ო და ჰე!
i - ge - meb i - t'qvi ch'i - ri - me she - ni - o da he!

ი - გე - მებ ი - ტყვი ჭი - რი - მე შე - ნი - ო და ჰე!
i - ge - meb i - t'qvi ch'i - ri - me she - ni - o da he!

არ - ნუ - ნა - ნო ჰე და ჰე!
ar - nu - na - no he da he!

1. ნამდვილი გამომელია,
ნარწყულს მიყვავი ხელიო,
შეუჩვევარი ვინც არის,
მისი საქმეა ძნელიო.
2. მე ახმეტელი გახლავარ,
ღვინო მაქვს ძველის-ძველიო,
ქინძმარაულს რომ იგემებ,
იტყვი, ჭირიმე შენიო.
3. ას საპალნიანს ვინახავ,
ჯერ არ მიხლია ხელიო,
თორმეტს ვაჟს ერთად ჯვარს დაგწერ,
იმ ბედნიერ დღეს ველიო.
4. თორმეტსაც საქმროს მოუყვან,
მათთვისაც იყვეს რთველიო,
ოცდაოთხს ერთ დროს დავბედავ,
ჩემთვის არ არის ძნელიო.

1. namdvili gamomelia,
narts'quls miqvavi khelio,
sheuchvevari vints aris,
misi sakmea dznelio.
2. me akhmet'eli gakhlarar,
ghvino makvs dzvelis-dzvelio,
kindzmarauls rom igemeb,
it'qvi, ch'irime shenio.
3. as sap'alnians vinakhav,
jer ar mikhlia khelio,
tormet's vazhs ertad jvars dagts'er,
im bednier dghes velio.
4. tormet'sats sakmros mouqvan,
mattvisats iqves rtvelio,
otsdaotkhs ert dros davbedav,
chemtvis ar aris dznelio.

1) ასედაც: „თორმეტსაც სიძეს მოვიყვან“ (გ. სვანიძე)

83. ქევხო მანადეო Kevkhao Makanadzeo

მხიარულად - Allegro

I choir

ჰეი ა - რი ა - რა - ლო
hei a - ri a - ra - lo

ა - რი და არ - ნი არ - ნა - ნო
a - ri da ar - ni ar - na - no

1. ქევ - ხა - ო მა -
1. kev - kha - o ma -

ჰე!
he!

II choir

ქა - ნა - ძე - ო
ka - na - dze - o

ქა - ნა - ძე - ო
ka - na - dze - o

ჰეი ა - რი ა - რი ა - რა - ლო და
hei a - ri a - ri a - ra - lo da

ა - რი და არ - ნი არ - ნა - ნო
a - ri da ar - ni ar - na - no

ჰე!
he!

2. 3. 4. 5. 6. 7.

I choir

ერ - თად შე - ვე - ბათ მტერ - სა - ო
er - tad she - ve - bat mt'er - sa - o

ერ - თად შე - ვე - ბათ მტერ - სა - ო
er - tad she - ve - bat mt'er - sa - o

ჰე! ა - რუ - ლა - ლო ა - რა - ლო
he! a - ru - la - lo a - ra - lo

ჰე!
he!

8. I choir

ჰე! ჰე!
he! he!

ა - რუ - ლა - ლი ა - რა - ლო
a - ru - la - li a - ra - lo

8. არ მი - ვა - ყე - ნოთ დე - დის გულს
8. ar mi - va - qe - not de - dis guls

ჰე! ჰე!
he! he!

I-II choir

გა - ნუ - კურ - ნა - ვი ჭრი - ლო - ბა არ - ხა - ლა - ლო ჰე!
ga - nu - k'ur - na - vi ch'ri - lo - ba ar - kha - la - lo he!

გა - ნუ - კურ - ნა - ვი ჭრი - ლო - ბა არ - ხა - ლა - ლო ჰე!
ga - nu - k'ur - na - vi ch'ri - lo - ba ar - kha - la - lo he!

1. ქევხაო მაქანაძეო,
ერთად შევებათ მტერსაო,
2. ჩვენი სამშობლო დავიცვათ
იმ გასაჭირსა დღესაო.
3. ერთად წავიდეთ საომრად,
და მივცეთ მხარი მხარსაო,
4. მტრის სისხლი მთლად მოვამდოროთ,
ჰგავდეს ნაგუბარ ტბასაო.
5. ჩვენი სამშობლო იმთავით
ქებულა მუხლ მაგრობითა,
6. მისი მდევე-გმირი ვაჟუკაცნი
როსტომის თამადობითა.
7. არც ჩვენ დავთასმოთ, დავფერფლოთ
მამათ ნაბოძი გმირობა,
8. არ მივაყენოთ დედის გულს
განუკურნავი ჭრილობა.

1. kevkhao makanadzeo,
ertad shevebat mt'ersao,
2. chveni samshoblo davitsvat
im gasach'irsa dghesao.
3. ertad ts'avidet saomrad,
da mivtset mkhari mkharsao,
4. mt'ris siskhli mtlad movamdorot,
hgavdes nagubar t'basao.
5. chveni samshoblo imtavit
kebula mukhl magrobita,
6. misi mdev-gmiri vazhk'atsni
rost'omis tamadobita.
7. arts chven davtasmot, davperplot
mamat nabodzi gmiroba,
8. ar mivaqenot dedis guls
ganuk'urnavi ch'riloba.

84. ქალგულო Kalgulo

ვაჟის მაგიერ - Man
I choir

შიგ - გი-რე - ვი -
shig - gi - re - vi -

ჰეი და ჰეი
hei da hei

1. ქალ - გუ - ლო ცრემ - ლით სავ - სე ხარ
1. kal - gu - lo tsrem - lit sav - se khar

შიგ - გი-რე - ვი -
shig - gi - re - vi -

ჰე
he

ა გი შე - რი
a gi she - ri

ა - მა-ღამ ჩემ - თან მობრ - ძან - დი
a - ma-gham chem - tan mobr - dzan - di

მა - ლა-ლი ღმერ-თი
ma - gha - li ghmer - ti

ა გი შე - რი
a gi she - ri

ა - მა-ღამ ჩემ - თან მობრ - ძან - დი
a - ma-gham chem - tan mobr - dzan - di

მა - ლა-ლი ღმერ-თი
ma - gha - li ghmer - ti

შე - რი
she - ri

ჰე
he

ქალის მაგიერ - Woman
II choir

გი - შვე-ლის
gi - shve - lis

ა - ბა რა შე - სა-და - რი - ა
a - ba ra she - sa - da - ri - a

გი - შვე-ლის
gi - shve - lis

ცრემლ-ში რა უნ - და გი-შერ-სა
tsremI - shi ra un - da gi - sher - sa

ა - ბა რა შე - სა-და - რი - ა
a - ba ra she - sa - da - ri - a

გი - შვე-ლის
gi - shve - lis

ჰე
he

რი - ა
ri - a

				1. 2. 3	დასამთავრებელი Ending
ხან სი-ხა-რუ - ლის, ხან ტან - ჯვის	ცრემ-ლი ო - რი-ვეს	ფა - რი - ა.	თა - ვი - ო.		
khan si-kha - ru - lis, khan t'an - jvis	tsrem - li o - ri - ves	pa - ri - a.	ta - vi - o.		
ხან სი-ხა-რუ - ლის, ხან ტან - ჯვის	ცრემ-ლი ო - რი-ვეს	ფა - რი - ა.	თა - ვი - ო.		
khan si-kha - ru - lis, khan t'an - jvis	tsrem - li o - ri - ves	pa - ri - a.	ta - vi - o.		
ჰე	he	ფა - რი - ა.	თა - ვი - ო.		
		pa - ri - a.	ta - vi - o.		

ვაჟი:

1. ქალგულო, ცრემლით სავსე ხარ,
შიგ გირევია გიშერი,
ამალამ ჩემთან მობრძანდი,
მაღალი ღმერთი გიშველის.
ამალამ ჩემთან მობრძანდი,
მაღალი ღმერთი გიშველის.

1. kalgulo, tsremliit savse khar,
shig girevia gisheri,
amagham chemtan mobrdzandi,
maghali ghmerti gishvelis.
amagham chemtan mobrdzandi,
maghali ghmerti gishvelis.

ქალი:

ცრემლში რა უნდა გიშერსა,
აბა რა შესადარია,
ხან სიხარულის, ხან ტანჯვის
ცრემლი ორივეს ფარია.
ხან სიხარულის, ხან ტანჯვის
ცრემლი ორივეს ფარია.

tsremli shi ra unda gishersa,
aba ra shesadaria,
khan sikharulis, khan t'anjvis
tsremli orives paria.
khan sikharulis, khan t'anjvis
tsremli orives paria.

ვაჟი:

2. დღეს რომ მეფეი ჯარსა კრებს,
ქუღზე კაცს, ეგ ხომ გსმენია?
მე რომ ჩამოვრჩე ტოლებსა,
აბა რა მოსათმენია!
მე რომ ჩამოვრჩე ტოლებსა,
აბა რა მოსათმენია!

2. dghes rom mepei jarsa k'rebs,
kudze k'atss, eg khom gsmenia?
me rom chamovrche t'olebsa,
aba ra mosatmenia!
me rom chamovrche t'olebsa,
aba ra mosatmenia!

ქალი:

ვიცი, დაგზოგავს მტრის ტყვია,
მინას არ ალოკ ენითა,
გამარჯვებულსა დაგხვდები
აღტაცებული ღხენითა!
გამარჯვებულსა დაგხვდები
აღტაცებული ღხენითა!

vitsi, dagzogavs mt'ris t'qvია,
mits'as ar alok' enita,
gamarjvebulsa dagkhvdebi
aght'atsebuli lkhenita!
gamarjvebulsa dagkhvdebi
aght'atsebuli lkhenita!

ვაჟი:

3. ქალგულო, ცრემლით ნაცვარო,
სანამ ვილოდე ველადა,
ინამე ღმერთი, გამხადე
შენი ალერსის წერადა.

3. kalgulo, tsremliit natsvaro,
sanam vidode velada,
its'ame ghmertl, gamkhade
sheni alersis ts'erada.

მეორე ნახევრიდან:

ქალგულმა რა მოისმინა
სატრფოს თქმა გულსანვაეიო,
დაფიქრდა... ნიშნად თანხმობის
მორცხვად დახარა თავიო...

meore nakhevridan:
kalgulma ra moismina
sat'rpos tkma gulsats'vavio,
dapikrda... nishnad tankhmobis
mortskhvad dakhara tavio...

85. კახეთს მოადგა თარეში K'akhets moadga tareshi

მარშისებურად - Tempo di marcia

შა - შვო ლა - მა - ზო
sha - shvo la - ma - zo

ა - რა - ლა - ლო
a - ra - la - lo

ა - რი - ა - ლა - ლო
a - ri - a - la - lo

შა - შვო ლა - მა - ზო
sha - shvo la - ma - zo

შა - შვო ლა - მა - ზო
sha - shvo la - ma - zo

ა - რა - ლო
a - ra - lo

ლე - კის ჯა - რი - ა
le - k'is ja - ri - a

კა - ხეთს მო - ად - გა თა - რე - ში
k'a-khets mo - ad - ga ta - re - shi

ლე - კის ჯა - რი - ა
le - k'is ja - ri - a

ლე - კის ჯა - რი - ა
le - k'is ja - ri - a

ჰე!
he!

ა - რა - ლო
a - ra - lo

სად საყ - და - რი - ა
sad saq - da - ri - a

ვა - რა - ლი ვა - რა - ლა - ლო
va - ra - li va - ra - la - lo

უთ - ქვამთ ჯერ ბოდ - ბეს ვე - წვი - ოთ
ut - kvamt jer bod - bes ve - ts'vi - ot

სად საყ - და - რი - ა
sad saq - da - ri - a

ჰე!
he!

სად საყ-და - რი - ა
sad saq-da - ri - a

ნი - ნოს ჯვა - რი -
ni - nos jva - ri -

სად საყ - და - რი - ა
sad saq - da - ri - a

უნ - და მოვ-გლი - ჯოთ გუმ - ბათ - ზე
un - da mov - gli - jot gum - bat - ze

ნი - ნოს ჯვა - რი -
ni - nos jva - ri -

ჰე!
he!

ა
a

ნი - ნოს ჯვა - რი - ა
ni - nos jva - ri - a

ა - მო - ვი - ყა - როთ გურ - ჯე - ბის
a - mo - vi - qa - rot gur - je - bis

ა
a

ნი - ნოს ჯვა - რი - ა
ni - nos jva - ri - a

ა - მო - ვი - ყა - როთ გურ - ჯე - ბის
a - mo - vi - qa - rot gur - je - bis

ვა - რა - ლე
va - ra - le

ჰე!
he!

rall.

ძვე - ლი ჯავ - რი - ა
dzve - li jav - ri - a

ძვე - ლი ჯავ - რი - ა
dzve - li jav - ri - a

1. 2. 3....

ა!
a!

ა!
a!

Fine

ვა - რა - ლო
va - ra - lo

კახეთს მოადგა თარეში,
ლექის ჯვარია.
უთქვამთ: „ჯერ ბოდბეს ვენვიოთ,
სად საყდარია.“

უნდა მოვგლიჯოთ გუმბათზე
ნინოს ჯვარია,
ამოვიყაროთ გურჯების
ძველი ჯავრია!“

შეინძრა ჩვენი ქვეყანა,
მთა და ბარია.
იმდენი ვხოცეთ ურჯულო,
ჩაგვწყდა მხარია.

ალაზნამდისინ უწევდა
სისხლის ღვარია.
ამბის წამლები გაგვიხდა
საძებარია.

k'akhets moadga tareshi,
lek'is jaria.
utkvamt: „jer bodbes vets'viot,
sad saqdaria.

unda movglijot gumbatze
ninos jvaria,
amoviqarot gurjebis
dzveli javria!“

sheindzra chveni kveqana,
mta da baria.
imdeni vkhotset urjulo,
chagvts'qda mkharia.

alaznamdisin uts'evda
siskhlis ghvaria.
ambis ts'amghebi gagvikhda
sadzebaria.

შენიშვნები

ქართული ხალხური სიმღერები

1. **ჰერიო** - ახრისი (ჩანერის ადგილი ხელნაწერში სხვა მელნითაა მიწერილი — რედ.). შემსრულებლები უცნობია. სფსცა №1871 (იგივე ნიმუში არქივში არსებობს მეორე ნომრითაც, №1874 — რედ.). *ქვეყნდება პირველად*. იხ. „თქმულებანი“¹ და „შენიშვნები“² №2.³
2. **ჰერი ეგა** - ახრისი. ძმანი ჭილაძენი. სფსცა №1876. გამოქვეყნებულია მცირე ვარიანტული ცვლილებებით (სვანიძე, 1957).
3. **ჰერი ეგა** - გამოქვეყნებული (სვანიძე, 1957, გვ. 155)
4. **გლესავ გაგლესავ, ნამგალო** - ახრისი, 1920 წ. შემსრულებელი უცნობია. სფსცა №1879. *ქვეყნდება პირველად*. (ნამგლური შრომის სიმღერაა და ორპირული უნდა იყოს, თუმცა მხოლოდ ერთი მხარეა ჩანერილი. შესაძლებლად მიგვაჩნია შესრულდეს ორპირულად; ორ ფინალურ ტაქტში ზედა ხმა იყოს მეორე გუნდიდან შეჭრილი, პირველმა გუნდმა კი ბანთან უნისონში დაასრულოს — რედ.).
5. **ლაზარე** - ახრისი, 1916. შემსრულებელი პელა დიდბერუაშვილი. სფსცა №4230. *ქვეყნდება პირველად*. ჩამწერის შენიშვნა:
„ქალთა სიმღერა გვალვის დროს ქართლში.
გვალვის დროს დედაკაცები შეიყრიან თავს. გააკეთებენ ბალახისაგან ადამიანის მსგავსს — „ლაზარეს“. დასდებენ აზელილ ტალახისაგან გაკეთებულ ხონჩაზე და დაიწყებენ სოფელში კარდაკარ სიარულს. სადაც შეჩერდებიან, მიუმღერებენ „ლაზარეს“. დამხვედრი ჯერ წყლით განუწავს მოსიარულეთ, შემდეგ კი უბოძებს რამე საჭმელ-ხორაგს. მთელ სოფელს როცა შემოივლიან (უკვე შემშრალნი), მოსძებნიან კარგ ჩრდილს და გემრიელად შეექცევიან შეგროვილ სასმელ-საჭმელს. თუ შემთხვევით წვიმა წამოვიდა, მაშინ ამათ სიხარულს საზღვარი არა აქვს, რადგან მაშინდელ „ცრუმორწმუნე“ ხალხში „წვიმის მომცემნი“ დიდ პატივს დაიმსახურებენ“ (გ. სვანიძე).
6. **ჭონა** - ახრისი. ჩანერის დრო და შემსრულებელი უცნობია. სფსცა №1884. *ქვეყნდება პირველად*. იხ. „თქმულებანი“ და „შენიშვნები“, №6 — „მხიარული გაზაფხული“. ჩამწერის შენიშვნა:
„დანყების წინ ჩამოილოცებიან: ღმერთო, ააშენე ეს ოჯახი, მიეც მშვიდობა, დღეგრძელობა, მტერი დაუშონარე, მოკეთე გაუძლიერე, მარხვა სინანულისა, აღდგომა სიხარულისა გაუთენე, კაი ოჯახიშვილთ, კაი ჭონა მოახსენეთ, (ბულბულებო)!“
შიგადაშიგ, სიმღერის დროს ჩაურთავენ: „ოროლობაა, ოროლობა!“ (გ. სვანიძე).

¹ იგულისხმება „ქართული ხალხური სიმღერები და მათთან დაკავშირებული თქმულებანი“.

² „შენიშვნებში“ იგულისხმება თქმულებებზე დართული შენიშვნები 1957 წლის გამოცემიდან.

³ ეს თქმულება და შენიშვნები ეხება ყველა მკის სიმღერას.

7. **ვარალი ვარალე** - ახრისი (ჩანერის ადგილი ხელნაწერში სხვა მელნითაა მიწერილი — რედ.). ჩანერის თარიღი და შემსრულებელი უცნობია.
ჩამწერის შენიშვნა: „ქართლური ორპირი სიმღერა“. სფსცა №1873. გამოქვეყნებულია სხვა სახელით — „შემოგხედავ და მზეს გადარებ“ (სვანიძე, 1957, გვ. 211). იხ. „თქმულებანი“ და „შენიშვნები“, №36.
8. **მხედრული** - ახრისი. შალვა ყანჩაველი, რუისელი ივანე დეკანოზიშვილი. ჩანერის დრო უცნობია (ეს სიმღერა მუსიკალური პარამეტრებით მაყრულ-მგზავრულ-ლაშქრული სიმღერების ტიპს მიეკუთვნება, თუმცა სიტყვიერი ტექსტის მიხედვით უფრო მაყრული უნდა იყოს — რედ.). სფსცა №1875. *ქვეყნდება პირველად.*
9. **გამოსალვიძებელი** - ახრისი, 1920 წ. სფსცა №1880. გამოქვეყნებულია მცირე ვარიანტული ცვლილებებით და სხვა სახელით — „სუფრული (გამოსალვიძებელი)“. (სვანიძე, 1957).
10. **სუფრული (გამოსალვიძებელი)** - გამოქვეყნებული (სვანიძე, 1957, გვ. 187).
11. **რამდენჯერ მითქვამს ბალებო** - ახრისი, 1938 წ. ძმები ვათიაშვილები. სფსცა №1933. *ქვეყნდება პირველად.*
12. **ანდურყაფანსა და მაჩაბელზე** - ახრისი, 1916 წ. ჭილაძეები, ვათიაშვილები, ყანჩაველი. სფსცა №4231. *ქვეყნდება პირველად.* ჩამწერის შენიშვნა: „საცეკვაო“ (გ. სვანიძე).
13. **ბუქნა ჭოტო** - ახრისი, 1916 წ. შემსრულებელი უცნობია. (ოთხწილადი მეტრი გარკვეულ ხელოვნურ იერს სძენს შესრულებას და შესაძლებლად მიგვაჩნია პუნქტირის შეცვლა ე. წ. „რბილი სინკოპით“ — ანუ, სიმღერის შესრულება 6/8-ზე — რედ.). სფსცა №1877. იხ. „თქმულებანი“ და „შენიშვნები“, №9.⁴
14. **ბუქნა ჭოტო** - გამოქვეყნებული (სვანიძე, 1957, გვ. 170). (წინა სიმღერის შენიშვნა ეხება ამ ვარიანტის შესრულებასაც — რედ.).
15. **ოროველა (მოკლე)** - ახრისი, 1918 წ. შემსრულებელი უცნობია. სფსცა №1883. *ქვეყნდება პირველად.*
16. **ოროველა (მოკლე)** - ყარაღაჯი, 1924 წ. შემსრულებელი უცნობია. სფსცა №1882. *ქვეყნდება პირველად.*
17. **ჰერი ევა ჰეგ-ჰეგა** - ყარაღაჯი, 1917 წ. ძმები დემეტრაშვილები. სფსცა №1923. *ქვეყნდება პირველად.*
18. **მუშური (სანყალსა კაცსა)** - ტირძნისი. ჩანერის დრო და შემსრულებელი უცნობია. ჩამწერის შენიშვნა: „ამ სიმღერას ზოგან „სანუგეშოს“ ეძახიან“. სფსცა №1872. *ქვეყნდება პირველად.*
19. **თოხნური (გლესები)** - სფსცა №1870. სანოტო ხელნაწერს სხვა ფერის მელნით აწერია — მეჯვრისხევი (რედ.). ჩამწერის შენიშვნა: „მუშაობის გათავების შემდეგ ამ სიმღერას ხშირად ზედ წააბამენ ხოლმე „ვარალი ვარალეს“ (იგულისხმება — სფსცა №1873; აქ: №7 — რედ.). ჩანერის თარიღი და შემსრულებელი უცნობია. გამოქვეყნებული (სვანიძე, 1957, გვ. 162). იხ. „თქმულებანი“ და „შენიშვნები“, №3.
20. **ქერის თიბვის დროს** - შინდისი, 1919 წ. შემსრულებელი უცნობია. სფსცა №1959. *ქვეყნდება პირველად.*

⁴ ეს თქმულება და შენიშვნა ეხება „ბუქნა ჭოტოს“ ორივე ვარიანტს.

21. გლესკაც ნელი ნუ ასტიკვა - წვერი, 1921 წ. კალატოზიშვილების ოჯახი. სფსცა №1932. *ქვეყნდება პირველად.*
22. ჰერი ბიჭო - წვერი, 1917 წ. კალატოზიშვილების თქმით. ჩამწერის შენიშვნა: ყანის მკის დროს. სფსცა №1958. *ქვეყნდება პირველად.*
23. სიმართლე - წვერი, 1925 წ. დიდებულობი და სხვანი. სფსცა №1930. *ქვეყნდება პირველად.*
24. აკვნის ნანა - ძვილეტი, 1921 წ. ტატიშვილი, 75 წლის. სფსცა №1885. (მსგავსია ეფემია ციმაკურიძის ერთხმიანი ნანის, მაგრამ ბანიტაა ნამღერი — რედ.). ჩამწერის შენიშვნა: „ამ ნანას და საერთოდ ასეთი ხასიათის სიმღერებს სტანდარტული ტექსტი არა აქვს, მისი შეთხზვა დედის, ან დამრწვევის უნარზეა დამოკიდებული. ხსენებულ მოხუცს მშვენიერი კილო ჰქონდა“ (გ. სვანიძე).
25. აკვნის ნანა - კარბი. ეფემია ციმაკურიძე. ჩამწერის თარიღი უცნობია. სფსცა №1950. (სანოტო ხელნაწერს რატომღაც ბანი აქვს მიწერილი სხვა კალმით — რედ.). გამოქვეყნებული (სვანიძე, 1957, გვ. 223).
26. დიდება - კარბი, 1916 წ. ეფემია (ფეფე) ციმაკურიძე. სფსცა №1962. *ქვეყნდება პირველად.* (გ. სვანიძე ხელნაწერ შენიშვნაში სოფელ არბოს მიუთითებს, სანოტო ხელნაწერის თავში კი აშკარად ჩანს გადასწორება — არბოს ნაცვლად კარბი, მით უმეტეს, რომ ნელი და შემსრულებელი ერთხვევა — რედ.). ჩამწერის შენიშვნა:
„ქ/კახეთის (ქართლ-კახეთის — რედ.) ზოგიერთ ეკლესიაში ინახებოდა ჯაჭვი, საგრძნობი სიმძიმისა. თუ რომელიმე მანდილოსანი რაიმე აღთქმას დაუდებდა მახლობელ, ან შორეულ ეკლესიის წმინდანს (უფრო წმიდა გიორგის), დღეობაზე მიდიოდა მომზადებული, აღთქმის შესასრულებლად, რასაკვირველია სალოცავადაც. მისვლის უმაღლ, თუ ეს ჯაჭვი თავისუფალი იყო, აღთქმის დამდები, თავზე თეთრი ხილაბანდით შემოკრული, ჩამოიკიდებდა ამ უშველებელ ჯაჭვს და მუხლებით — ფოფხვით სამჯერ გარს შემოუვლიდა ეკლესიას. მას რამდენიმე ქალი ახლდა. თუ აღმთქმელს ეხერხებოდა „დიდებას“ სიმღერა, იგი დაიწყებდა, მას დანარჩენნი ბაგემოკუმული „ზმუილით“ უკან მისდევდნენ. თუ შემთქმელი ვერ იტყოდა ამ სიმღერას, მაშინ, ან მისი რომელიმე ახლობელი დაიწყებდა, ანდა ვისმე სხვას, ამაში განრთვნილს, დაიქირავებდა. ჯაჭვი კი მხოლოდ აღმთქმელს ეკიდა. როგორც აქ მოყვანილ ლექსიდან ჩანს, ამ მანდილოსანს ერთადერთი შვილი ჰყოლია მძიმედ დაავადებული. აღთქმა მრავალი მიზეზებით იყო გამოწვეული, რასაც უმნიშვნელოდ ასრულებდნენ“ (გ. სვანიძე).
რედაქტორის შენიშვნა: გ. სვანიძე ხელნაწერ შენიშვნაში სოფელ არბოს მიუთითებს, სანოტო ხელნაწერის თავში კი აშკარად ჩანს გადასწორება — არბოს ნაცვლად კარბი, მით უმეტეს, რომ ნელი და შემსრულებელი ერთხვევა.
27. საწნახლური (ყურძნის წურვის დროს) - კარბი, 1919 წ. დავითიშვილისა და ბასილაძეების თქმით. სფსცა №1949. გამოქვეყნებული (სვანიძე, 1957, გვ. 165). იხ. „თქმულებანი“ და „შენიშვნები“, №4.⁵
28. საწნახლური - რუისი, 1921 წ. კლიძიაშვილი. სფსცა №1952. *ქვეყნდება პირველად.*

⁵ ეს თქმულება და შენიშვნა ეხება „საწნახლურის“ ორივე ვარიანტს.

29. **ცხენოსნური** - რუისი, 1925 წ. ივანე დეკანოზიშვილი. სფსცა №1889. *ქვეყნდება პირველად.*
ჩამწერის შენიშვნა:
„ამას მღერიან მეფის მაცრები. იმდენ დღეს რჩებიან ქორწილში, რამდენიც რიცხვით მაცრები არიან. მღერიან მეფის გასალიზიანებლად. უკანასკნელმა იცის ეს და არა სწყინს“ (გ. სვანიძე).
30. **ცხენოსნური** - არბო, 1916 წ. დედანაშვილი დავით, ხუციშვილი დიმიტრი და ჟურული. სფსცა №1967. *ქვეყნდება პირველად.*
31. **ზუზვითი** - არბო, 1917 წ. ნასყიდაშვილი და ძმები იონათამოვები. სფსცა №1969.
ქვეყნდება პირველად.
32. **ძველი ლაშქრული** - ყარყაბაზანი, 1918 წ. ნ. კეზერელი, შიო დაფქვიაშვილი, შიო დედანაშვილი, ხეთისო ბერუაშვილი. სფსცა №1966. *ქვეყნდება პირველად.*
33. **ხმალსა სიმოკლით რა უშავს** - ყარყაბაზანი, 1921 წ. ძმები შიუტაშვილები. სფსცა №1973.
ქვეყნდება პირველად. ჩამწერის შენიშვნა: „ორპირული“ (გ. სვანიძე).
34. **შავლეგო** - გამოქვეყნებული (სვანიძე, 1957, გვ. 196). იხ. „თქმულებანი“ და „შენიშვნები“, №23.⁶
35. **შავლეგო** - მარანა, 1920 წ. ტატიშვილი. სფსცა №1888. *ქვეყნდება პირველად.*
36. **ყაბახური (სუფრული)** - მარანა, 1916 წ. გ. და ივანე ტატიშვილები, შალვა ყანჩელი. სფსცა №1971. *ქვეყნდება პირველად.*
37. **ჰა, ბიჭო კურტაკიანო** - მარანა, 1916 წ. გ. და ივანე ტატიშვილები, შალვა ყანჩელი. სფსცა №1972. *ქვეყნდება პირველად.*
38. **ღიამბეგს ქალი მოსტაცეს** - ჯარიაშენი, 1916 წ. ევგ. ბათიაშვილი, ელიზბარ ყანჩაველი (ყანჩელი), ჩიკოიძე. სფსცა №1955. გამოქვეყნებული (სვანიძე, 1957, გვ. 219). იხ. „თქმულებანი“ და „შენიშვნები“, №39.
39. **ჩემო ბამბის ტომარა (იგავი)** - მეღვრეკისი, 1916 წ. დედანაშვილების ოჯახი. სფსცა №1960.
ქვეყნდება პირველად.
40. **ნატვრა** - კობიანთკარი, 1921 წ. შემსრულებელი უცნობია. სფსცა №1887.
ქვეყნდება პირველად.
41. **ლალე (სახუმარო)** - ტყვიავი, 1918 წ. ვანო და სანდრა ძამელაშვილები — ილიკოს /ხუხოს/ შვილები. სფსცა №1956. *ქვეყნდება პირველად.*
42. **ზე მყრელო** - ტყვიავი, 1916 წ. გლახა პაპელაშვილის ოჯახში. გამოქვეყნებული (სვანიძე, 1957, გვ. 167). იხ. „თქმულებანი“ და „შენიშვნები“, №7.⁷
43. **ზე მყრელო** - ოსიაური. სფსცა №1878. ვარიანტული ცვლილებებით, შევსებული და სრულყოფილი. ჩამწერის შენიშვნა: „ქართლური ორსართულიანი ფერხული“ (გ. სვანიძე).

⁶ ეს თქმულება და შენიშვნა ეხება „შავლეგოს“ ორივე ვარიანტს.

⁷ ეს თქმულება და შენიშვნა ეხება „ზემყრელოს“ ორივე ვარიანტს.

44. ბერიკაცის ვედრება (ბერიკაცი ვარ) - ოსიაური, ზღუდრობას, 1919 წ. ყიფშიძეები და ძმები დედანაშვილები. სფსცა №1970. *ქვეყნდება პირველად.* იხ. „თქმულებანი“ და „შენიშვნები“, №44.

სფსც არქივში იძებნება კომენტარი და სიმღერის ტექსტის ბოლო ნაწილის ცალკე ამონერილი ვარიანტი:

„სიცოცხლით პატივი მეცი, შენც მერე გამოგადგება,
მოვკვდები, დარდი ათკეცი შეშინებული გადგება.
შენც ასე მოგექცევიან, დრო და ჟამი რო დადგება,
აქ პატივს გცემენ, იქ კია თავს ნათელი დაგადგება“.

ჩამწერის შენიშვნა:

„ვინაიდან ეს სიმღერა თავისი ხასიათით დინჯად სათქმელია, ხალხი მღეროდა მხოლოდ პირველ ორ სტროფს“ (გ. სვანიძე).

45. ა განგალა-განგალა - კეხიჯვარი, 1920. ფურცელაანთ ოჯახი. სფსცა №1963.

ქვეყნდება პირველად.

46. სალხინო (შეჯიბრება) - ცერონისი, 1921 წ. გ. და ვ. ხუციშვილების ოჯახი. სფსცა №1928.

ქვეყნდება პირველად.

47. სათამაშო (გლესური) - ცერონისი, 1924 წ. სფსცა №1886. *ქვეყნდება პირველად.* ჩამწერის შენიშვნა: „ლექი მთქმელზეა დამოკიდებული“ (გ. სვანიძე).

48. თამარ მეფე გორის ციხეზე - კარალეთი, 1918 წ. ძმები თუშმალიშვილები. სფსცა №1974. იბეჭდება პირველად.

49. ამბობენ, რომ თამარ მეფემ - ფლავი, 1919 წ. ჯაფარიძეების ოჯახი. სფსცა №1947. გამოქვეყნებული (სვანიძე, 1957, გვ. 195). (გამოქვეყნებულში აკლია პირველი ტაქტი — დამწყების სოლო. სიმღერის საფერხულო წყობა და დასასრული აშკარად მიგვანიშნებს, რომ სიმღერა ორ გუნდად უნდა სრულდებოდეს — რედ.). იხ. „თქმულებანი“ და „შენიშვნები“, №22.

50. თამარის ქოში - უფლისციხე, 1916 წ. ივანე ტლაშაძე სოფელ ორერიდან. სფსცა №1881. გამოქვეყნებული (სვანიძე, 1957, გვ.192). იხ. „თქმულებანი“ და „შენიშვნები“, №21.

51. იმ კლდოვან უფლისციხესა - ერთანმინდა, 1917 წ. ბატკუაშვილები და გრაკლელი გიგა — „ცხვირკომბალას“ ბიჭი. სფსცა №1990. *ქვეყნდება პირველად.*

52. ლამია ტინისხიდელი - ტინისხიდი, ძმები ნიკა, თედო და ნინიკა ჯაბაურიშვილები. ჩამწერის თარიღი უცნობია. სფსცა №1988. *ქვეყნდება პირველად.*

53. მოგონება (კრწანისის ომის დროიდან) - დგვრისი, 1926 წ. ჯაფარიძეების ოჯახი. სფსცა №1929. *ქვეყნდება პირველად.*

54. ბატონო თავი მანებე - გორი, 1924 წ. გრიგოლ გლურჯიძე, გრიგოლ რაზმაძე, დავით მეტრეველი. სფსცა №1953. გამოქვეყნებული (სვანიძე, 1957, გვ. 203). იხ. „თქმულებანი“ და „შენიშვნები“, №29.

55. რას მიყურებ, უგუნურო - ბერშუეთი, 1927 წ. რ. გლურჯიძის ოჯახში. ლუკა ჩუბინიშვილი, ბიბილაშვილი სოფ. მეჯვრისხევიდან. სფსცა №1957. *ქვეყნდება პირველად.*
56. კაცმა კაცი დაპატიჟოს - ხვედურეთი, 1923 წ. ციციშვილების ოჯახი. სფსცა №1931. *ქვეყნდება პირველად.*
57. ატენის ღვინო ნაქებო - ხიდისთავი, 1938 წ. ივანე ტლაშაძე. სფსცა №1946. გამოქვეყნებული მცირე ვარიანტული ცვილებებით (სვანიძე, 1957, გვ.176). იხ. „თქმულებანი“ და „შენიშვნები“, №13.
58. შაშვი-კაკაბი - გამოქვეყნებული (სვანიძე, 1957, გვ. 183). იხ. „თქმულებანი“ და „შენიშვნები“, №15.⁸
59. შაშვი-კაკაბი - ქარელი, 1924 წ. სვიმონ კასრაძისაგან. სფსცა №1948. გამოქვეყნებულთან შედარებით მცირე ვარიანტული ცვილებებით.
60. ერთგული მეომარი (გრძელი სუფრული) - ქვემოჭალა, 1919 წ. ქაიხოსრო ჭაჭუაშვილი, ფილო სალარიძე, „ქოსალა“ და ნიკა წერუაშვილები. სფსცა №1989. *ქვეყნდება პირველად.*
სატიტულო ფურცელზე, ეპიგრაფისებურად, ჩამწერს მოაქვს ტექსტი:
რად მინდა, მარტო ლხინში მომიჯდე,
ჰხუხო ღვინო და სვლიპო მწვადები,
თუ რომ შენს მოძმეს გაჭირვებაში
არ უშველი — მტლად არ დაედები.
ხალხური
61. ახალი მაცრული (ამხანაგ სტალინზე) - ბერბუკი, 1924 წ. გეგე ბათიაშვილი, ელიზბარ ყანჩელი, კონია მაჭავარიანი. სფსცა №1965. *ქვეყნდება პირველად.*
ჩამწერის შენიშვნა:
„ზოგჯერ დაუმატებენ:
ტკბილად შეერგოს დედის რძე,
თაფლივით — „აკვნის ნანაო“! ჰე!
ამ შემთხვევაში ჯერ იტყვიან „ტკბილად...“, შემდეგ, სულ ბოლოს: „იდლეგრძელს და...“;
ხან კი — ან ერთს, ან მეორეს“ (გ. სვანიძე).
62. ზარი-ტირილი - კაიშაური, 1917 წ. ნ. კაიშაურის ჯგუფი. სფსცა №1951. *ქვეყნდება პირველად.*
63. ბიჭი ვარ გოგოლაური - 1919 წ. ჩანერის ადგილი უცნობია. მ. წითლანაძე, ძმები ცერცვაძეები და დ. ფეიშვილი. სფსცა №1975. *ქვეყნდება პირველად.*
64. ისემც რა უთხრა ჭკუასა - ჩანერის თარილი, ადგილი და შემსრულებელი უცნობია. სფსცა №1913. *ქვეყნდება პირველად.* იხ. „თქმულებანი“ და „შენიშვნები“, №12.
65. ნუ (და) ნუ მოჰკლავ ვაჟკაცსა - ჩანერის თარილი, ადგილი და შემსრულებელი უცნობია. სფსცა №1985. *ქვეყნდება პირველად.*

⁸ ეს თქმულება და შენიშვნა ეხება „შაშვი კაკაბის“ ორივე ვარიანტს.

66. ფაფრის ხევო - ჩანერის თარიღი, ადგილი და შემსრულებელი უცნობია. სფსცა №1986.
ქვეყნდება პირველად. იხ. „თქმულებანი“ და „შენიშვნები“, №45.
67. ნეფე-დედოფალს ულხინოთ - ჩანერის თარიღი, ადგილი და შემსრულებელი უცნობია. სფსცა №4232. *ქვეყნდება პირველად.*
68. სათარეშო - ჩანერის თარიღი, ადგილი და შემსრულებელი უცნობია. სფსცა №1984.
ქვეყნდება პირველად.
69. ვარალალი ვარხალაღე - გამოქვეყნებული (სვანიძე, 1957, გვ. 153)
70. მიუსვ-მოუსვი - გამოქვეყნებული (სვანიძე, 1957, გვ. 158)
71. სამაია - გამოქვეყნებული (სვანიძე, 1957, გვ. 169). იხ. „თქმულებანი“ და „შენიშვნები“, №8.
72. მზისა და მთვარის ჩხუბი - გამოქვეყნებული (სვანიძე, 1957, გვ. 174). იხ. „თქმულებანი“ და „შენიშვნები“, №10.
73. გუშინ შვიდნი - გამოქვეყნებული (სვანიძე, 1957, გვ. 181). იხ. „თქმულებანი“ და „შენიშვნები“, №14.
74. ფარინე - გამოქვეყნებული (სვანიძე, 1957, გვ. 185). იხ. „თქმულებანი“ და „შენიშვნები“, №17.
(სიმღერის საცეკვაო-საფერხულო წყობა მოითხოვს, შესრულდეს 6/8-ზე — რედ.).
75. აღარ მწადია ცხვარშია - გამოქვეყნებული (სვანიძე, 1957, გვ. 205). იხ. „თქმულებანი“ და „შენიშვნები“, №31. (ჩვენი აზრით, პუნქტირულ ორწილადობას აჯობებს ამ სიმღერის შესრულება „რბილი სინკოპით“, 6/8-ზე — რედ.).
სფსც არქივში აღმოჩნდა ჩამწერის მინაწერი ამ ლექსზე:
„ერთ დროს, როგორც გადმომცეს, ეს ლექსი თავის კილოთი ძალზე გავრცელებული ყოფილა მთელს ქართლში. სამწუხაროდ, დროთა განმავლობაში სიმღერა ძალზე შეცვლილა (ამბობდნენ მომსწრენი) და ლექსიც გადაგვარებულა. ჩვენ შევიტანეთ ამ სიმღერის ერთ-ერთი თანამედროვე რედაქცია, რომელსაც დავურთეთ ეს ლექსი“ (გ. სვანიძე).
76. გაფრინდი შავო მერცხალო - გამოქვეყნებული (სვანიძე, 1957, გვ. 206). იხ. „თქმულებანი“ და „შენიშვნები“, №32. (აღბათ ჯობდა სიმღერის ჩანერა ცვალებადი მეტრ-რიტმით — რედ.).
77. ქალო ქალთა მზეო - გამოქვეყნებული (სვანიძე, 1957, გვ. 207) ჩანერილია ხელთუბანში. იხ. „თქმულებანი“ და „შენიშვნები“, №33. (ამ სიმღერის შესრულებაც 6/8-ზე ჯობს — რედ.)
78. ცოლი გამიდიდგულდა - გამოქვეყნებული (სვანიძე, 1957, გვ. 208) 1919, ტეძერი. იხ. „თქმულებანი“ და „შენიშვნები“, №34. (სიმღერის საფერხულო წყობა მიგვანიშნებს, რომ ჯობს სიმღერა შესრულდეს 6/8-ზე — რედ.).
79. საროს დანიშნულზე - გამოქვეყნებული (სვანიძე, 1957, გვ. 209). იხ. „თქმულებანი“ და „შენიშვნები“, №35.
80. მოდი, აქ დაჯექ, შვილო - გამოქვეყნებული (სვანიძე, 1957, გვ. 216) ჩან. 1919 წ. მეღვრეკისში. იხ. „თქმულებანი“ და „შენიშვნები“, №37. (ამ სიმღერასაც საფერხულო წყობა აქვს და უნდა შესრულდეს 6/8-ზე — რედ.).
81. გასათხოვარი ქალი ვარ (ერთი ლალა ქალის ამბავი) - გამოქვეყნებული (სვანიძე, 1957, გვ. 217). ჩანერილია 1917 წელს, ოსიაურში. იხ. „თქმულებანი“ და „შენიშვნები“, №38.

კახური ხალხური სიმღერები

82. მე ახმეტელი გახლავარ (ახმეტური) - ჩანერის თარიღი, ადგილი და შემსრულებელი უცნობია. სფსცა №1987. *ქვეყნდება პირველად.*

83. ქევხაო მაქანაძეო - ჩანერის თარიღი უცნობია. მუკუზანი, ძმები თევდორაძეები. სფსცა №1976 *ქვეყნდება პირველად.*

აქვე გ. სვანიძეს მოტანილი აქვს ლექსის ქართლური ვარიანტი, ლამისყანაში 1916 წელს ჩანერილი; მთქმელი ღვთისმანა ღვთისუაშვილი, 84 წლის:

ქევხის და ნაგუზალასა,
ამ ორთ უქებენ ომსაო,
ას-ას ლექს თავი წაწყვიტეს,
ძველად, თარეშის დროსაო.
ერეკლემ ეს რო შეიტყო,
ჯიბეს გაიკრა ხელია,
ას-ასი ოქრო უბოძა,
წასალებადა ძნელია.
ზედ დააყოლა ფარ-ხმალი,
სიათაც ხმალზე მჭრელია.

84. ქალგულო - გურჯაანი, 1922 წ. ვასილ და ნიკა გულიაშვილები, სოსო ბერუაშვილი, ფირუზა ელოშვილის თანხლებით. სფსცა №1359. *ქვეყნდება პირველად.* ჩამწერის შენიშვნა: „უძველესი ვატრიანტი, კახური. ანუ სანიორელების სიმღერა. ფირუზა ელოშვილი გახლდათ განთქმული მომღერალი სოფელ შილდიდან“ (გ. სვანიძე).

85. კახეთს მოადგა თარეში - სიღნაღი, 1921 წ. კ. ნასყიდაშვილი. სფსცა №1961. გამოქვეყნებული (სვანიძე, 1957, გვ. 201). იხ. „თქმულებანი“ და „შენიშვნები“, №25 და №51 — „შაშვო ლამაზო“. ჩამწერის შენიშვნა:

„აქ ათავებენ სიმღერას (საძებარია-ზე — რედ.).“

მას შემდეგ ლექთა სინსილა
განყდა, მკვდარია.
ამ ლექსის თავის მომბმელი
„ქევხოზ“ არიან!
„მგელ-კაცა“ ერქვა სახელად,
ეხლა მკვდარია.

უკანასკნელ ტაეპს არ მღერიან.

ქევხოზი — სოფლის მეთაურია. ამ სახელიდან წარმოიშვა გვარი ქევხიშვილი. მათი გვარი დღესაც ცხოვრობს მაჩხაანში.

ქათხუდა — მამასახლისია სპარსულად“ (გ. სვანიძე).

About Songs

Kartlian Folk Fongs

1. **Herio** - Work song. The village of Akhrisi. Published for the first time.
2. **Heri ega** - Work song. The village of Akhrisi.
3. **Heri ega** - Work song.
4. **Glesav gablesav namgalo** - Work song. The village of Akhrisi, 1920
5. **Lazare** - Song for weather change. The village of Akhrisi, 1916. Published for the first time.
6. **Ch'ona** - Easter ritual song. The village of Akhrisi. Published for the first time.
7. **Varali varale** - Round-dance song. The village of Akhrisi.
8. **Mkhedruli** - Travelers's-groomsman's song. The village of Akhrisi. Published for the first time.
9. **Gamosaghvidzebeli** - Table song. The village of Akhrisi, 1920.
10. **Supruli** - Table song.
11. **Ramdenjer mitkvams balghebo** - The village of Akhrisi, 1938. Published for the first time.
12. **Andurqapansa da Machabelze** - Dance song. The village of Akhrisi, 1916. Published for the first time.
13. **Bukna ch'oto** - Humorous-dance song. The village of Akhrisi, 1916.
14. **Bukna ch'oto** - Humorous-dance song.
15. **Orovela** - Work song. The village of Akhrisi, 1918.
16. **Orovela** - Work song. The village of Qaraghaji, 1924. Published for the first time.
17. **Heri ega - Heg-hega** - Work song. The village of Qaraghaji, 1917. Published for the first time.
18. **Mushuri** - Work song. The village of Tirdznisi. Published for the first time.
19. **Tokhnuri** - Work song. The village of Mejvriskhevi.
20. **Keris tibvis dros** - Work song. The village of Shindisi, 1919. Published for the first time.
21. **Glekhk'atss ts'eli nu ast'k'iva** - Work song. The village of Tsveri, 1921. Published for the first time.
22. **Heri bich'o** - Work song. The village of Tsveri, 1917. Published for the first time.
23. **Simartle** - The village of Tsveri, 1925. Published for the first time.
24. **Ak'vnis nana** - Lullaby. The village of Dzvileti, 1921.
25. **Ak'vnis nana** - Lullaby. The village of Karbi.
26. **Dideba** - Ritual song. The village of Karbi, 1916. Published for the first time.
27. **Sats'nakhluri** (when pressing wine) - Work song. The village of Karbi, 1919

28. **Sats'nakhluri** (when pressing wine) - Work song. The village of Ruisi, 1921. Published for the first time.
29. **Tskhenosnuri** - Traveler's song. The village of Ruisi, 1925. Published for the first time.
30. **Tskhenosnuri** - Traveler's song. The village of Arbo, 1916. Published for the first time.
31. **Zuzviti** - Ritual song. The village of Arbo, 1917. Published for the first time.
32. **Dzveli lashkruli** - War song. The village of Qarqabazani, 1918. Published for the first time.
33. **Khmalsa simok'lit ra ushavs** - The village of Qarqabazani, 1921. Published for the first time.
34. **Shavlego** - Round-dance song.
35. **Shavlego** - Round-dance song. The village of Marani, 1920. Published for the first time.
36. **Qabakhuri** - Table song. The village of Marani, 1916. Published for the first time.
37. **Ha bich'o k'urt'ak'iano** - The village of Marani, 1916. Published for the first time.
38. **Diambegs kali most'aces** - Table song. The village of Jariasheni, 1916.
39. **Chemo bambis t'omara** - Fable. The village of Meghvrekisi, 1916. Published for the first time.
40. **Nat'vra** - The village of Kobiantkari, 1921. Published for the first time.
41. **Lale** - Humorous song. The village of Tqviavi, 1918. Published for the first time.
42. **Ze-mqrelo** - Double-story round dance. The village of Tqviavi, 1916.
43. **Ze-mqrelo** - Double-story round dance. The village of Osiauri.
44. **Beri k'atsis vedreba** - Table song. The village of Osiauri, 1919. Published for the first time.
45. **A gangala-gangala** - Humorous song. The village of Kekhijvari, 1920. Published for the first time.
46. **Salkhino** - Table song-competition. The village of Tseronisi, 1921. Published for the first time.
47. **Satamasho** - Dance song. The village of Tseronisi, 1924. Published for the first time.
48. **Tamar mepe Goris tsikheze** - Round-dance song. The village of Karaleti, 1918. Published for the first time.
49. **Amboben, rom Tamar mepem** - Round-dance song. The village of Plavi, 1919.
50. **Tamaris koshi** - The village of Uplistsikhe, 1916.
51. **Im k'ldovan Uplistsikhesa** - The village of Ertatsminda, 1917. Published for the first time.
52. **Lamia T'inikhideli** - The village of Tiniskhidi. Published for the first time.
53. **Mogoneba** - Historical story from the time of Krtsanisi war. The village of Dghvrissi, 1926. Published for the first time.
54. **Bat'ono tavi manebe** - Gori, 1924.
55. **Ras miquireb ugunuro** - Table song. The village of Bershueti, 1927. Published for the first time.
56. **K'atsma k'atsi dap'at'izhos** - The village of Khvedureti, 1923. Published for the first time.

57. **At'enis ghvino nakebo** - Table song. The village of Khidistavi, 1938.
58. **Shashvi-K'ak'abi** - Table song.
59. **Shashvi-K'ak'abi** - Table song. Kareli, 1924.
60. **Ertguli meomari** - Long-table song. The village of Kvemochala, 1919. Published for the first time.
61. **Akhali maqruli** - Song about Stalin. The village of Berbuki, 1924. Published for the first time.
62. **Zari - Dat'ireba** - Lament. The village of Kaishauri, 1917. Published for the first time.
63. **Bich'i var Gogolauri** - 1919. Published for the first time.
64. **Isemts ra utkhra ch'k'uasa** - Table song. Published for the first time.
65. **Nu (da) nu mohk'lav vazhk'atssa** - Round-dance song. Published for the first time.
66. **Papris khevo** - Round-dance song. Published for the first time.
67. **Nepe-Dedopals ulkhinot** - Wedding song. Published for the first time.
68. **Sataresho** - War song. Published for the first time.
69. **Varali varkhalale** - Festive dance song.
70. **Miusv-mousvi** - Work song.
71. **Samaia** - Round-dance song.
72. **Mzisa da Mtvaris chkhubi** - Humorous song.
73. **Gushin shvidni Gurjanelni** - Table song.
74. **Parine** - Dance song.
75. **Aghar mts'adian tskhvarshia** - Love song.
76. **Gaprindi shavo mertskhalo** - Table song.
77. **Kalo kalta mzeo** - Love song.
78. **Tsoli gamididgulda** - Humorous round-dance song.
79. **Saros danishnulze** - Dance song.
80. **Modi, ak dajek, shvilo** - Round-dance song.
81. **Gasatkhovari kali var** - Humorous song.

Kakhetian Folk Fongs

82. **Me Akhmet'eli gakhlarar** - Published for the first time.
83. **Kevkhao Makanadzeo** - The village of Mukuzani. Published for the first time.
84. **Kalgulo** - Love song. Gurjaani, 1922. Published for the first time.
85. **K'akhets moadga tareshi** - War song. Sighnaghi, 1921.

About the edition

(resume)

Folk music traditions of Kartli (East Georgia) have not often been the subject of special research and study (special mention should be made of the merits of ethnomusicologists Kakhi Rosebashvili and Edisher Garakanidze, who recorded and studied a number of unique Kartlian songs and instrumental pieces). In this respect, absolutely invaluable is the merit of Giorgi Svanidze (1892-1965). He recorded dozens of folk songs, mostly Kartlian examples, transcribed them and put them on sheet music. Some of the songs, along with the related stories and narrations, released in 1957, is a bibliographic rarity today. Most of them have survived as manuscripts.

The archives of the Folklore State Center hold dozens of manuscripts of the songs recorded and transcribed by Giorgi Svanidze. A study of the manuscripts and their comparison with the published revealed that we had up to 80 completely unique songs and unknown variants of well-known songs. We've included the available published and unpublished musical examples in one collection. Thus, based on the editing of the musical manuscripts, the creative team prepared a computer-based publishing version of Kartlian folk songs; specified Giorgi Svanidze's biography from various manuscripts and published materials; prepared the introduction and notes to the collection. Besides, along with information about the narrations and songs, we considered it necessary to include some documentary material in the collection. It is also important that the publication will be enclosed by the audio recordings of several revived songs as performed by modern performers.

The collection will bring to the daylight the unique Kartlian songs preserved in people's memory for more than a century and recorded almost a hundred years ago, most of them are no longer encountered in everyday life or performed on the stage.

In addition, most of the villages where these songs were recorded are now within the Russian occupation and the population is either forcibly evicted from there, or we do not have access to them...

The publication will help revive the forgotten Kartlian songs and their variants be included in performing practice; enrich the repertoire of folk ensembles with unknown examples of Georgian (Kartlian) folk music; bring to light hitherto unknown notated and factual material for the researchers of Georgian folk music.

Tea Kasaburi, Nana Valishvili

გამოყენებული ლიტერატურა

1. არიმათიელი, იოსებ (იმედაშვილი). „ახალგაზრდა კომპოზიტორი — გიორგი სვანიძე“. „მაშვერალთა ხმა“ — 1921. № 14
2. გეგეჭკორი, ლადო. „ხალხური სიმღერის მოამაგენი“. თბ. 2007.წ.
3. გვახარია, ვაჟა. „დავიცვათ ქართული საუნჯე“. გაზ. „კომუნისტი“, 1958 წ. №202.
4. „თეატრალური თბილისი“, 1961. №6. გვ. 41.
5. „თეატრი და ცხოვრება“, 1923, №3.
6. კაშმაძე, შალვა. „თბილისის ოპერისა და ბალეტის თეატრი“; წიგნი 2, თბ. ხელოვნება, 1950-1955.
7. კასრაძე, დავით. „ქართული მუსიკალური ფოლკლორი“. ჟურნალი „ლიტერატურა და ხელოვნება“ 1951 წლის 12 აგვისტოს №32.
8. მშველიძე, არჩილ. „გორის მუსიკალური წარსულიდან“; „გიორგი სვანიძე“. გორი. გაზეთი „გამარჯვება“. 1978 წლის 2 დეკემბერი;
9. საყვარელიძე, გ. „პირველი ქართული საბავშვო ოპერა „ოქროს თავთავი“; გაზეთი „ნითელი მხედარი“, №15, 1921, 17/VIII
10. სვანიძე, გიორგი. „ლეკური თუ ლეგური?“ ჟურნ. „საბჭოთა ხელოვნება“, 1962, №9.
11. სვანიძე, გიორგი. ნოტების ანბანი: შრომის სკოლების მესამე-მეშვიდე ჯგუფისათვის. - ტფ.: სახელგამი, 1931.
12. ქართული მუსიკის ენციკლოპედიური ლექსიკონი. თბ. 2015. გვ. 429.

მასალები არქივებიდან

13. საქართველოს ეროვნული არქივი. ფონდი 248 (ვაჟა გვახარია), ანაწერი 1, №545. სვანიძის პასუხი გვახარიას.
14. საქართველოს ეროვნულ არქივი. უახლესი ისტორიის განყოფილება. საქართველოს კომპოზიტორთა შემოქმედებითი კავშირის საარქივო ჟურნალი.
15. საქართველოს ეროვნული არქივი. უახლესი ისტორიის განყოფილება. გარდაცვალების ჩანაწერი, წიგნი 1923. ჩანაწერის №2794.
16. საქართველოს ეროვნული არქივი. უახლესი ისტორიის განყოფილება. ქორწინების ჩანაწერი, წიგნი 1924. №47.
17. საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა, იოსებ იმედაშვილის ფონდი, ქართველ მოღვაწეთა ლექსიკონის მასალები
18. საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა, ლუარსაბ ტოგონიძის ფონდი
19. საქართველოს ფოლკლორის სახელმწიფო ცენტრის არქივი. გიორგი სვანიძის ფონდი (ნოტები, ხელნაწერი და დოკუმენტური მასალა).
20. წერეთელი, ვახტანგ. „ქართული სიმღერის საგუნდო ხელოვნების ისტორია ქალაქ გორში“. 1973. 15 დეკემბერი. ავტორის პირადი არქივი. ინახება გორის სერგი მაკალათიას სახელობის ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმში.

გორის გუნდი გიორგი სვანიძის ხელმძღვანელობით
1938 წელი

გიორგი სვანიძე
(1892-1965)

გიორგი სვანიძე — კომპოზიტორი, ლოტბარი, ფოლკლორისტი, პედაგოგი, ექიმი, ინჟინერი... ქართული ხალხური სიმღერების შემკრები, ქართული საბავშვო ოპერის ფუძემდებელი, საქართველოს კომპოზიტორთა კავშირის წევრი, ფოლკლორის სახელმწიფო ცენტრის (მაშინდელი ხალხური შემოქმედების სახლის) მუსიკალური სექციის მდივანი.

გიორგი სვანიძემ თავისი მრავალმხრივი მოღვაწეობით ყველგან დატოვა კვალი — „საქმე სიტყვიანი, სიტყვა საქმიანი“. ჩვენთვის განსაკუთრებით ძვირფასია სვანიძე როგორც ფოლკლორისტი — ხალხური სიმღერებისა და ზეპირსიტყვიერების შემკრები და გადამრჩენელი: ჩაიწერა ასამდე ხალხური სიმღერა და ვარიანტები, სინკრეტულობის სრული დაცვით აღწერა, გადმოსცა და შთამომავლობას შემოუნახა მაშინდელ ყოფაში ჯერ კიდევ ცოცხლად შემორჩენილი ეთნომუსიკის თეატრის დანაშრევები, რეალურად შეგვაგრძნობინა ქართლური სიმღერის ბუნებრივი გარემო, წეს-ჩვეულება, განწყობა — თითქოს შეჩერებულ კადრს ვუყურებთ.

1957 წელს გამოცემულმა წიგნმა „ქართული ხალხური სიმღერები და მათთან დაკავშირებული თქმულებანი“ იმ დროს დიდი საქმე გააკეთა, მაგრამ დარღვეული იყო თანაფარდობა ზეპირსიტყვიერ და სამუსიკო ნიმუშებს შორის. ამ გამოცემით ეს „ნაკლი“ შეივსო: ძირითადად, ფოლკლორის სახელმწიფო ცენტრის საარქივო მასალებით — სანოტო ჩანაწერებით, ფოტოსურათებით, სრულყოფილი ავტობიოგრაფიით; მიმოწერიდა და სხვადასხვა პუბლიკაციით...

გამოცემა ეძღვნება გიორგი სვანიძის დაბადების 130 წლისთავს. ამით ჩვენს პატივისცემასა და მაღლიერებას გამოვხატავთ ამ უდიდესი პიროვნების ღვაწლისა და დამსახურების გამო.